

Владан Јовановић

ЈЕЗИК И РЕЧНИК СВЕТОГ ВЛАДИКЕ НИКОЛАЈА
ВЕЛИМИРОВИЋА
(ДИФЕРЕНЦИЈАЛНИ ПРИСТУП)

INSTITUTE FOR THE SERBIAN LANGUAGE OF SASA
MONOGRAPHS 34

Vladan Jovanović

LANGUAGE AND LEXIS
OF THE HOLY BISHOP
ST. NIKOLAI VELIMIROVICH
(A DIFFERENTIAL APPROACH)

BELGRADE
2022

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ
МОНОГРАФИЈЕ 34

Владан Јовановић

ЈЕЗИК И РЕЧНИК
СВЕТОГ ВЛАДИКЕ
НИКОЛАЈА ВЕЛИМИРОВИЋА
(ДИФЕРЕНЦИЈАЛНИ ПРИСТУП)

БЕОГРАД
2022

Едиција *Монографије*

Књига 34

Владан Јовановић

ЈЕЗИК И РЕЧНИК СВЕТОГ ВЛАДИКЕ НИКОЛАЈА
ВЕЛИМИРОВИЋА
(ДИФЕРЕНЦИЈАЛНИ ПРИСТУП)

Издаје

Институт за српски језик САНУ, Кнеза Михаила 36, Београд

За издавача

Др Софија Милорадовић, директор Института за српски језик САНУ

Уређивачки одбор: др Јасна Влајић-Поповић, др Наташа Вуловић-Емонтс,
др Владан Јовановић, академик Александар Лома, проф. др Марина
Николић, проф. др Драгана Радовановић

Уредник књиге: академик Александар Лома

Рецензенти

Проф. др Софија Милорадовић
Проф. др Александар Милановић
Проф. др Богољуб Шијаковић

Коректура: др Драгана Цвијовић и аутор

Књига је прихваћена за штампу на седници Научног већа Института за српски језик САНУ одржаној 24. јуна 2022. године.

Компјутерска припрема: Давор Палчић

Ликовно решење корица: Лепосава Кнежевић, Чигоја штампа

Штампа

Службени гласник, Београд

Тираж: 300

ISBN-978-86-82873-86-0

© Институт за српски језик САНУ, 2022.

Ову књигу финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-68/2022-14 који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

Садржај

Уместо предговора	7
I. Увод	9
1. О значају проучавања језика владике Николаја Велимировића	9
2. Корпус, метод и циљ истраживања	15
3. Осврт на српски књижевни језик и богословље Николајевог времена	16
4. Главни правци истраживања језика српског православног богословља	18
5. Поглед владике Николаја Велимировића на духовне тежње у философији и култури Европе његовог времена	22
II. Писано стваралаштво владике Николаја Велимировића из угла филолошке науке	25
1. Уводне напомене	25
2. Српска верска читанка – Охридски пролог	29
3. Свети Сава и светосавље	36
4. „Сусрет“ двојице владика у <i>Религији Његошевој</i>	42
5. Црквена поезија	46
6. Беседе, проповеди, посланице, слова и сл.	52
7. Текстови владике Николаја Велимировића у збирци васпитних примера <i>Најбољи васийиџач</i> протојереја Живана М. Маринковића	55
8. Приповетка (кратак роман) <i>Касијана</i>	59
9. О српском народу и његовом језику	64
III. Граматички и лексички слојеви	71
1. Према врстама речи	71
2. Партиципска образовања на <i>-ћи</i> , <i>-вши</i> и <i>-м(и)</i>	84
3. Именице и придеви с префиксима <i>без-</i> и <i>не-</i>	92
4. Придеви с префиксом <i>йре-</i>	107
5. Глаголи и именице с префиксом <i>о-</i>	111
6. Речи с основом <i>(-)слов(-)</i> и њеним проширеним варијантама <i>(-)словес-</i> , <i>-словље</i> , <i>-слов(и)је</i>	114

7. Сложенице	121
8. Из лексике српске православне духовности и културе	131
8.1. Према семантичким пољима: Бог, Богородица, анђели, светитељи	131
8.2. Библијске метафоре и поређења	141
8.2.1. Остале метафоре и поређења	147
8.3. Јеванђељска интерпретација народне изреке <i>и вуци сийи и овце на броју</i>	148
9. Старији лексички слојеви (архаизми)	152
IV. Велико слово у делима владике Николаја Велимировића (прилог изучавању српске правописне норме)	165
V. Речник	173
1. Опште напомене	173
2. Лексикографска обрада речи	175
2.1. Извори и ексцерпција грађе	175
2.2. Успостављање одредница	176
2.3. Речи страног порекла (позајмљенице)	178
2.4. Стилски квалификатори	180
3. Лексикографска дефиниција	181
3.1. Лексичко значење и концепт	181
3.2. Померена значења (на примерима библијских речи и израза)	186
4. Техничке и лексикографске скраћенице	187
А–Ш	189
VI. Закључак	481
Извори и њихове скраћенице	488
Литература	490
Јзык и словарь святого владыки Николая Велимировича (дифференциальный подход) (Резюме)	499
Language and Lexis of the Holy Bishop St. Nikolai Velimirovich (A Differential Approach) (Summary)	501
Регистар појмова	503
Именски регистар	506
О аутору	509

УМЕСТО ПРЕДГОВОРА

О владици Николају Велимировићу и његовом делу писано је највише у оквирима црквеног стваралаштва, што је разумљиво имајући у виду величину и значај његовог богословског и црквеног рада. Последњих деценија личности и делу владике Николаја посвећено је више пажње него раније, а његова дела објављују се у великом тиражу у земљи и иностранству. Дело владике Николаја привлачи проучаваоце различитих области знања, науке, културног и уметничког стваралаштва, што само по себи говори колико је његово дело мисаоно богато и свеобухватно.

Владика Николај је своје духовне тежње у животу и науци усмеравао ка Богу, сматрајући да све оно што служи стваралаштву – песма, уметност, па и сам језик – постижу своју сврху само уколико су предани ономе који их је благодатно даривао – тј. Господу Богу. У том светлу треба посматрати и схватити стваралаштво владике Николаја, о чему сликовито говоре и његови стихови у прози из дела Молитве на језеру: „Певачи, није главно ваша песма но Господ што слуша“ (МНЈ, 27).

Језик владике Николаја има посебно место у његовом стваралаштву јер представља основно средство за исказивање мисли, идеја и слање порука. Владика Николај је познат нарочито као богословски писац, беседник, песник, пастир, духовник, добротвор, задужбинар, мисионар, пророк и исповедник хришћанске вере православне. Његова најпознатија дела писана на српском језику носе следеће наслове: О Васкрсењу Христовом, Религија Његошева, Беседе под Гором, Изнад греха и смрти, Речи о Свечовеку, Молитве на језеру, Нове беседе под Гором, Мисли о добру и злу, Омилије, Охридски пролог, Рат и Библија, Вера образованих људи, Символи и сигнали, Царев завет, Духовна лира, Емануил, Номологија, Земља Недођија, Жетве Господње, Касијана – наука о љубави, Једини Човекољубац, Први Божји закон и Рајска пирамида, Изнад Истока и Запада, Кроз тамнички прозор, Љубостињски стослов и др.

Осим теолошких, философских и других студија и расправа о његовом делу, до данас је објављен сразмерно мали број радова у којима се оно у целини или појединачно посматра из угла филологије и науке

о српском језику. Број тих радова у области филологије није сразмеран значају који дело владике Николаја Велимировића заузима у српској духовности и култури, па тако и у области српског језика и књижевности. Отац Јустин Поповић је, верујемо, предвидео „да долази време када ће владика Николај бити слављен као свети Сава“ (Енц. правосл.).

Предмет истраживања у овој књизи је језик у два његовим манифестацијама: граматичкој (морфолошкој, творбеној) и лексичкој. Посебну пажњу обратили смо на речник одабраних речи и појмова, поглавито оних из домена српске православне духовности и културе, као и оних мање познатих, било да се ради о речима домаћег или речима страног порекла. Неки делови књиге представљају истраживања која су била претходно објављена у виду посебних радова у научним часописима и зборницима, што је назначено у виду посебне напомене код сваког од тих одељака или поглавља.

У току припреме књиге многе колеге из Института за српски језик САНУ, као и из других установа науке, културе и просвете пружили су ми велику помоћ приликом провере појединих сегмената текста, давањем савета и предлога, на чему им и овом приликом топло захваљујем. Поред Драгане Цвијовић, која је урадила коректуру целог рукописа, захвалност дугујем и колегиницама Марини Спасојевић, Ружици Левушкини и Наташи Вуловић за стручне консултације око појединих граматичких, фразеолошких и теолингвистичких питања, консултантима за речи страног порекла – Ноелу Путнику за речи грчког и латинског порекла, за русизме Стефану Милошевићу, за турцизме Марији Ђинђић, затим младим колегама Стефану Степановићу и Николи Санковићу захваљујем на детаљном прегледу и провери акцената у речнику књиге, теологу Немањи Андријашевићу за обавештења и податке о објављеним делима владике Николаја Велимировића после Другог светског рата у емиграцији, што може бити занимљива тема за посебна истраживања. Велику захвалност дугујем рецензентима проф. др Софији Милорадовић, проф. др Александру Милановићу и проф. др Богољубу Шијаковићу, који су детаљно прегледали рукопис књиге и својим саветима и предлозима допринели да књига буде боља. Велику захвалност изражавам академику Александру Ломи, који је прихватио да буде уредник ове књиге, као и Научном већу Института за српски језик САНУ, које је књигу уврстило у свој издавачки план за 2022. годину. Вишегодишњи рад на књизи подупирала је моја породица – супруга Бојана и кћерка Љубица, којима се такође топло захваљујем.

У Београду,
јун 2022. године

I. УВОД

1. О значају проучавања језика владике Николаја Велимировића

1.1. Дело светог владике Николаја Велимировића (1881–1956) припада православној богословској науци исказаној српским језиком и стилем. О чему год да је владика писао и какву год да је поруку желео да пренесе читаоцима, основна мисао у тим делима јесте прослављање Творца и његових дела. Читав мисаони рад владике Николаја има исти извор и увор, а то је православна хришћанска вера. У том духу, пишући о Његошевом делу, владика Николај каже: „Цела природа и натприрода и потприрода – све је теологија; цео човек и сваки део на њему јесте теологија“ (РЊ, 107). Све оно што се може казати за његовог претходника, мисаоног и песничког узора – Петра II Петровића Његоша, може се рећи и за владика Николаја Велимировића. И код једног и код другог владике јеванђељска порука – *Који говори сâм од себе, своју славу ѿражи; а ко ѿражи славу Онога који га је ѿслао, ѿај је истиниѿи и нема у њему неѿравде* (Јов. 7, 18) – испољена је у пуној мери. Међутим, док је опус владике Петра II Петровића Његоша у области језика и књижевности прилично добро проучен и представљен културној и научној јавности, стваралаштво владике Николаја Велимировића није било предмет детаљнијих анализа и студија у области филологије и лингвистике. Питамо се, по логици ствари, због чега је то тако ако знамо да је дело владике Николаја оставило снажан печат не само у теологији, већ и у философији и књижевности нарочито. О менталитету српског народа не може се писати, а да се макар не завири у оно што је писао владика Николај, сушти познавалац његове душе. Оно што је Његошев богословски и књижевни рад представљао у 19. веку, у 20. веку то сигурно представља дело владике Николаја. Ширина његовог стваралачког рада огледа се у питањима којима се у својим делима бавио, а она задиру у

готово све области научне мисли, теологије, философије, књижевности, културе и укупног живота нашег народа.

1.2. Животопис владике Николаја Велимировића. Владика Николај (*Никола) Велимировић рођен је на Туциндан 1881. године (по црквеном, јулијанском календару 23. децембра 1880) у селу Лелић недалеко од Ваљева. Преци Велимировића старином потичу из Загарача у Црној Гори. Бежећи од турског зулума и тражећи боље услове за живот, населили су се у Осату код Сребренице, а средином друге половине 18. века Николајеви преци се из Осата селе у ваљевски крај. Заселак који су населили у селу Лелић и данас се зове „Бошњаци“ (Ранковић 2003: 5). Никола је одгојен и васпитан у угледној патријархалној задрузи која је имала преко тридесеторо чељади. Отац Драгомир био је писмен и за оно време веома образован сељак. Поред уобичајених сеоских послова радио је као писар и деловођа у срезу Подгорском. Мама младог Николе Катарина – потоња монахиња Екатерина – била је његов први учитељ и васпитач. Водила га је још док је мали био „за ручицу у оближњи манастир Ћелије на богослужење и причешће“ (Исто: 6). Мајку је неретко владика Николај Велимировић помињао у својим беседама, представљајући је као свога првог учитеља у вери и достојанству. Присећао се њених речи и у беседи на обележавању Видовдана у манастиру Раваница: „Кад ме је као дете водила моја мајка цркви, па кад би се с брда угледала црква, опомињала ме мајка да ћутим: ’Пред светињом треба ћутати!’“ (Бес., 68).

Основну школу Никола је похађао у манастиру Ћелије, у којем се, осим школе, налазио и интернат у којем је млади Никола становао. После завршених шест разреда Ваљевске гимназије, Никола је хтео да се упише на Војну академију, али га је лекарска комисија одбила, јер је био ситан телом и узак у грудима (Енци. правосл.). После тога уписао се у београдску Богословију. Од првих студентских дана читао је дела светских класика, а занимао се и за мудрост далеког Истока, читао и проучавао свештене и философске књиге древне Индије, што је оставило трага у његовим делима на ту тему: *Христџе, дођи у Азију, Индијска џисма, Индијски Савле* и други.

Владика Николај се научно усавршавао на старокатоличком факултету у Берну у Швајцарској. По завршеном факултету пријавио је докторску дисертацију и докторирао на тему „Вера у Васкрсење Христово као основна догма апостолске цркве“. На Оксфорду је владика Николај Велимировић завршио и философски факултет и докторирао из философије са темом из философије Берклија. После

завршених студија, владика Николај се вратио у земљу у јесен 1909. године. Тада се разболео од дизентерије и у болници одлежао око шест недеља. Дао је себи завет да ће се, ако прездрави, замонашити. Пошто је прездравио, дати завет је испунио. Замонашио се у манастиру Раковица 17. децембра 1909. године, а три дана касније постао је јеромонах (в. Биговић 1998: 30). Почетком идуће године, митрополит Србије Димитрије упутио је Николаја у Петроградску духовну академију. У Русији је Николај провео непуну годину дана „путујући и упознајући културни и духовни живот Русије и чудесну душу руског народа. Тамо је вероватно и написао чувену студију Религија Његошева“ (Биговић 1998: 30). По повратку у Београд, владика Николај је постављен за суплента Београдске богословије на којој је предавао световне предмете и језике. Осим рада у настави, владика Николај је у исто време писао и објављивао чланке и студије, проповедао по црквама широм отаџбине, држао предавања на Коларчевом универзитету и другим местима. Пошто се нашироко прочуо као беседник и духовник у религиозно-црквеном, националном и општекултурном животу ондашње Србије, владика Николај Велимировић бива позван 1912. године у Сарајево на прославу листа *Просвјета*, а наредне године и у Загреб да говори на тамошњој прослави годишњице Његоша (ипак, његово предавање у Загребу је било само прочитано јер му аустријске власти нису дозволиле да тамо путује) (Исто).

Владика Николај је у току Великог рата делио судбину страдања српског народа. Од априла 1915. до априла 1919. године владика Николај је држао предавања и беседе у Америци и Енглеској, у црквама, на универзитетима и у другим установама, „објашњавајући српску праведну и ослободилачку борбу против аустроугарске царевине“ (Ранковић 2003: 11). После рата владика Николај Велимировић је изабран за епископа жичког, а потом је из Жиче, крајем 1920. године, премештен у древну Охридску архиепископију. У Охриду је владика Николај наставио са својим духовним преображајем, дошавши у непосредан додир са светим оцима, чија је дела темељно проучавао, често обилазећи Свету Гору. Управо је у Охриду „Николај изграђивао свој трајни лик, православни и светитељски, који је усавршавао до краја живота“ (Енц. правосл.). Како би заштитио народ од агресивне секташке пропаганде, владика Николај је основао Православну народну хришћанску заједницу или богомољачки покрет којим је руководио између два рата (Ранковић 2003: 11). Други светски рат владика Николај је провео у заточеништву, најпре у Љубостињи, у којој је остао до 3.

децембра 1942. године, под јаком немачком стражом, после чега је пребачен у манастир Војловица. Њему се, такође као заточеник, придружио маја 1943. године и патријарх српски Гаврило Дожић. Пред крај рата, у окупираној Србији Немци су владика Николаја и патријарха Гаврила одвели из Војловице у злогласни логор Дахау у Немачкој. Ова два јерарха наше Цркве ослободила је, заједно са осталим логорашима, америчка војска 8. маја 1945. године. Патријарх се вратио у земљу, док је Николај кренуо тешким стазама емиграције, сматрајући да ће за свој српски народ урадити више боравећи у иностранству него бити у земљи у којој је власт насилним путем преузео богоборни комунистички покрет. У Америци је наставио свој мисионарски и списатељски рад. У то време настала су следећа његова дела: *Касијана*, *Земља Недођија*, *Жетиве Господње*, *Диван*, и његово последње, недовршено дело *Једини Човекољубац*. Све што је материјално имао поклонио је своме народу. Окупљао је и мирио Србе у туђини учећи их да само ако буду везани за своју цркву и своје обичаје могу сачувати своје српско име и своје корене (Исто: 13). Своје последње дане владика Николај је провео у руском манастиру Светог Тихона у Саут Канану, у Пенсилванији. Упокојио се мирно у Господу, рано у недељу, на покладе, 18. марта 1956. године. Смрт га је затекла на молитви. Из руског манастира пренет је у српски манастир Светог Саве у Либертвилу и сахрањен уз велике почести на српском народном гробљу поред манастира, а у мају 1991. године мошти су му пренете у његов родни Лелић.

1.3. ПОГЛЕД НА РАДОВЕ О ЈЕЗИКУ ВЛАДИКЕ НИКОЛАЈА ВЕЛИМИРОВИЋА. У српској филолошкој науци истражен је језик немалог броја српских писаца и стваралаца из прошлости и савремености, где се међу знатнијима налазе писци као што су Петар II Петровић Његош, Иво Андрић, Милош Црњански, Јаков Игњатовић, Милан Ракић, Јован Суботић, Ј. Хаџић и др. Описи језика у делима поменутих писаца имају заиста велик значај, и то не само на пољу испитивања српског језика и стила, његове граматике и речника, већ и на пољу укупне културе српског народа у којој испитивање језика писаца такође представља услов за њихово боље упознавање и разумевање. Испитивања језика писаца, а посебно објављени речници њиховог језика, представљају значајне изворе који се користе при изради описних речника српског језика, где у првом реду имамо на уму велики речник тезаурусног типа који се израђује у делатности Српске академије наука и уметности. Иако је рад на пољу изучавања језика знаменитих српских писаца и стваралаца у другој половини прошлог века био постављен као један од

приоритетних задатака српске лингвистике (в. монографије које имају за предмет питања језика (и стила) појединих писаца: Ива Андрића (Ж. Станојчић), Милована Видаковића (Ј. Кашић), Михаила Лалића (М. Ћорац), Растка Петровића (М. Миновић), Милоша Црњанског (Ж. Станојчић), Јакова Игњатовића (Ј. Јерковић), Љубомира Ненадовића (Ј. Јерковић), Владислава Петковића Диса (Д. Стефановић), Богобоја Атанацковића (Ј. Јерковић), Лазе Лазаревића (Ж. Станојчић), Јована Хацића (Љ. Суботић), Чеда Вуковића (З. Радуловић), Добрице Ћосића (Љ. Рајковић), Тамила Сијарића (С. Стевовић) и др., примећујемо да је у последње време овај рад устукнуо пред налетом других задатака које је донео развој модерне лингвистике. Познато је да се дуго година „наша нормативна граматика ослањала на добре писце и стилисте; њихов језик је служио као образац за утврђивање нормативних правила“ (Радовић-Тешић 2009: 145), док се данас књижевни српски језик, проширивши узусе изван литерарног језика, развија као стандардни језик (Исто: 146).

И поред свега не може се рећи да је интересовање за језик писаца изостало јер се и у данашње време објављују монографије посвећене језичким аспектима књижевних дела (в. нпр. монографије Вуловић 2010; Милановић 2014; Ратковић 2020). Паралелно с истраживањима језика писаца, објављивани су речници њиховог језика. Године 1954. Михаило Стевановић и Радосав Бошковић су објавили Речник уз целокупна дела Петра II Петровића Његоша. Касније, под руководством Михаила Стевановића, троје сарадника Института за српски језик која су годинама радила на Речнику САНУ, Милица Вујанић, Милосав Тешић и Милан Одавић, саставили су и објавили 1983. године двотомни Речник језика Петра II Петровића Његоша. „Овај речник, са својих 1268 страница, у којима је лексички обрађено целокупно Његошево дело, остаје до данас најкомплетнији речник неког српског писца“ (Павковић 2018: 308). Објављени су касније речници других писаца, као што су *Речник ѿезије Милана Ракића* Васе Павковића (1984), *Речник приповедака Браниславе Јелић* (2008), те речник Лазаревићеве прозе, који се налази у монографији Н. Вуловић (2010) под насловом *Лексика у приповеткама Лазе К. Лазаревића*. Када је реч о делу владике Николаја Велимировића, осим теолошких, философских и других студија и расправа, сразмено значају који овај писац има за нашу културу, писменост и науку, објављен је невелик број радова у којима се његово дело посматра из угла филологије и науке о српском језику (в. нпр. Бајић 2008; Јовановић 2021в; Јовановић 2022а; Штасни 2013).

Дело владике Николаја је не само садржајно и мисаоно богато, већ је и тематски веома разноврсно. Оно као такво „захтева многе студије – интердисциплинарни приступ научника различитих струка и године мукоотрпног рада“ (Биговић Р., Шуловић–Драпшин 2005: 4). Богословска дела владике Николаја писана су нарочито лепим, негованим стилем, што се односи и на друге жанрове, који се из филолошког угла могу сматрати посебним књижевним облицима, као што су црквена поезија, есеји, житија, мисионарска штива, роман итд. Подсетимо се како се млади Николај Велимировић представио читалачкој публици студијом о Његошу и како је с великим похвалама прихваћен у књижевности. Чак и веома строги Јован Скерлић, „иако се у оцени религиозне и филозофске мисли [...] понегде пребацио, што му као нетеологу не треба замерити, имао је за др Николаја ласкавих речи, рекавши између осталог: ’Млади београдски професор богословије није мање интересантан од цетињског владике’“ (Протић М., РЊ, 10). У новије време објављен је рад М. Лома у којем је дата анализа Скерлићеве критике Николајеве Религије Његошеве. У њој је М. Лома Скерлићеву критику сагледао из угла религије, односно религиозности, у чему види један од главних неспоразума Јована Скерлића са Николајем Велимировићем. Док Скерлић сматра религију социјалном установом, „а не индивидуалним социјалним прегнућем или личним мистичким доживљајем, [...] Велимировић има на уму традиционално библијско-црквено схватање религије као дословног поновног личног повезивања човека са Богом“ (Лома 1997: 341). С тим су у вези и њихови различити погледи на дело Доситеја Обрадовића, рецепцију Његошевог дела итд. Писали су и други, мада не у великом броју, о значају стваралаштва владике Николаја у области српске књижевности. Ипак, дело владике Николаја до данас није добило своје заслужено место у периодизацији српске књижевности, као што га нема ни у програмима наставних предмета на србистичким катедрама на којима се изучава српска књижевност 20. века. Очигледно је да је духовност и даље „непожељан“ елемент у домаћим хуманистичким наукама, у којима дело владике Николаја, као једно од највећих бисера српске духовности и културе, и даље бива скрајнуто и запостављено. То, ипак, не значи да оно не привлачи пажњу истраживача у другим областима. Дело владике Николаја одликује се свевременим, универзалним вредностима применљивим у свакој области живота и рада, па чак и оним тематски међусобно удаљеним.¹

¹ Вишедисциплинарно и критичко мишљење и промишљање о стварности данас је можда и више него раније потребно и у јавној сфери (Вићентијевић 2018: 181).

2. Корпус, метод и циљ истраживања

Предмет истраживања у овој књизи је језик владике Николаја Велимировића и његов речник. Истражене су две манифестације његовог језика: граматичка (морфолошка, творбена) и лексичка. Посебна пажња усмерена је на речник анализираних речи и појмова у књизи, поглавито оних из домена српске православне духовности и културе, као и оних мање познатих, било да се ради о речима домаћег или речима страног порекла.

Корпус за истраживање чине објављена дела владике Николаја писана на српском језику. У истраживању смо користили књиге неколико издавача (Глас цркве, Манастир Лелић, Панонске нити, Епархија шабачка и др.). Последње издање сабраних дела владике Николаја Велимировића Епархије шабачке користили смо за ексцерпцију дела која раније нису била обухваћена ексцерпцијом, будући да смо са ексцерпцијом владициних дела отпочели пре него што се најновије издање сабраних дела појавило у штампи. Сабрана дела владике Николаја Велимировића први је почео да издаје епископ западноевропски Лаврентије у Химелстиру 1976. године (изашло 12 књига), а затим је Глас цркве из Ваљева, почевши од 1996. године, објављивао дела владике Николаја, чија се допуна и обнова тиража наставила до данас. Поред поменутих издавача, данас имамо велики број издавачких кућа које у форми одабраних дела објављују књиге владике Николаја Велимировића.

Истраживању језичких особина у делима владике Николаја пришли смо лингвистички, што је одредило истраживачки метод употребљен у анализи грађе. Књига је формално подељена на следеће веће целине: Увод (9–23), Писано стваралаштво владике Николаја Велимировића и угла филолошке науке (25–69), Граматички и лексички слојеви (71–164), Велико слово у делима владике Николаја Велимировића (прилог изучавању српске правописне нормe) (165–172), Речник (173–480) и Закључак (481–487). Језички аспект истраживања има диференцијални

Владета Јеротић је у мислима владике Николаја налазио истине које „одјекују савремено у данашњој психосоматској медицини, која није далеко од потврде да су готово све наше болести психосоматске, тј. зависне од хармоничног или хаотичног односа духа, душе и тела“ (Јеротић В., Азб., 6). Поред тога, занимљиви су замишљени разговори овог аутора с владиком Николајем Велимировићем о разним темама савременог друштва и религије (в. Јеротић 2018). Када Владика Николај говори о економији и религији (ИГИС, 74), он наглашава да је хлеб без религије бљутав и да застаје у грлу. К. Вићентијевић истиче важност поруке владике Николаја коју сви треба да имају на уму, а нарочито они којима су поверени важни финансијски послови, да се мала знања добијају учењем, а велика само вером и поштењем (Вићентијевић 2018: 181).

приступ у анализи грађе, што значи да се језички материјал посматра у односу на стање у савременом српском књижевном језику – његове књижевнојезичке норме и употребе у систему функционалних стилова. То значи да се језик у делима владике Николаја посматра у троуглу: језик писца (*parole*), језик националне заједнице (*langue*) и језик богословског (теолошког) стила. Стога су у књизи представљене прво особености језика које се уочавају на плану његове структуре (према врстама речи, творбеној структури), а потом су представљени резултати анализе у пољу лексиколошких и семантичких истраживања, као и проблеми који се тичу правописа у објављеним делима владике Николаја Велимировића. Уколико су одређене језичке појаве у већој мери везане за врсту текста или жанр, у раду је то истицано уз навођење примера дела у којем је одређена црта запажена. Начелан приступ којег смо се држали полази од становишта да разлика између текстова према њиховој врсти не може бити апсолутна, па се тако није инсистирало на подели лексике према овом критеријуму, што је иначе познат став у истраживањима језика писаца (уп. Stanojčić 1967: 12).

Речник владике Николаја Велимировића, који чини посебну целину у књизи, писан је с двојаким циљем. Један је да се у њему представи опис лексике из дела владике Николаја која примарно припада слоју српске православне духовности и културе, будући да она заузима средишње место у језику писца, а други је да се начином на који се она описује и представља у књизи да допринос српској описној лексикографији у њеном теоријском делу везаном за микроструктуру речничког чланка. У мањем броју случајева, у речнику су се нашле и речи које су с аспекта савременог стања књижевног језика данас ређе у употреби односно познате мањем броју говорника (застареле речи и значења, покрајинизми, дијалектизми итд.), чиме, с једне стране, и овај слој лексике лексикографски осветљава језик писца, а, с друге стране, њиме се осветљава и културни развој нашег народа, као и његов однос према култури других народа с којима делимо знатан део културне прошлости и памћења.

3. Осврт на српски књижевни језик и богословље Николајевог времена

Време у којем је писао владика Николај Велимировић у периодизацији српског књижевног језика означава се као време стабилизације после прихватања реформе крајем седме деценије 19. века и званичног успостављања новог облика књижевног српског језика заснованог на

вуковској народној основици, оплемењеног, развијеног и раслојеног у функционалне стилове у тада младој, обновљеној српској држави. У првој половини 20. века писци и ствараоци из различитих области знања, науке и уметности развијају стилску вештину тзв. „београдског стила“, који се одликује јасношћу и логичношћу, краткоћом реченице – преласком „са синтаксе фолклорног језика на синтаксу писменог излагања, у којој сложене хипотаксичке конструкције имају доминантну улогу“ (Милановић 2006: 136). Када је реч о стилу и делу владике Николаја, њега тешко да можемо сврстати у неки одређени стил имајући у виду сложеност његовог стваралаштва, као и теме о којима је писао и приступ који је у обради тих тема користио. Стваралаштво владике Николаја Велимировића чине дела религијског карактера која су представљена у различитим текстуалним облицима и жанровима, као што су научно-теолошка, мисионарска, религијско-педагошка, књижевноуметничка (песме, роман, приче, беседе, житија светих) и др. Владика Николај је своја дела писао српским књижевним језиком, онако како су у књижевности писали наши најзначајнији писци модерне, као што су Јован Скерлић, Богдан Поповић и други, с тим што је владика Николај тај стил надградио не дозволивши да се општи књижевни језик сасвим отргне од лексичког инвентара и граматичких облика укореењених у нашој књижевнојезичкој традицији и култури, чији је упечатљив израз давала српска православна духовност и култура.²

Појава владике Николаја Велимировића у српској књижевности и философији у првој половини 20. века имала је далекосежан значај по српску културу и духовност. Време од краја 19. и почетка 20. века у српској култури је означено као доба еманципације човека и његових права, што је на глобалном плану попримало елементе неконтроли-

² У раду Г. Максимовића (2021) указано је на значај који су српски свештеници и монаси имали у стварању нове српске књижевности (18. и 19. век): од генерације Рачана (с краја 17. и с почетка 18. века), преко Јована Рајића, Доситеја Обрадовића и Петра II Петровића Његоша, па све до четворице митрополита: Ђорђа Николајевића, Михаила Јовановића, Серафима Перовића и Саве Косановића. На основу детаљног осврта на њихово дело и значај у стварању савремене српске књижевности, аутор истиче да је њихов књижевни рад допринео „значајним просвјетним, школским, моралним, филозофским и педагошким вриједностима у животу српског народа“ (Максимовић 2021: 44). Истиче се, такође, њихов допринос у културном повезивању српског народа, „као и успостављању свијести о интегралном јединству тог народа, без обзира на то да ли је живио у покрајинским областима, попут Далмације, Славоније, Срема, Бачке, Баната, Херцеговине, Босне, Боке Которске, јужне и старе Србије, Македоније, или на простору Шумадиге и Црне Горе. Дјеловали су у складу са очувањем и афирмацијом националног идентитета, исказивали су светосавску православну духовност, косовско-видовдански мит, епске легенде и језичку самосвијест“ (Исто).

сане и необуздане слободе. Р. Биговић (1998: 19) ту слободу и морал оцењује као бешчашће, које је разарало личност, породицу, морал, школу и све националне институције. Таквом стању је, по свему судећи, допринело одвајање богословља од школе, што је подразумевало потпуну секуларизацију школа и свести будућих нараштаја. Човек је постао мера свих ствари. Вера је потиснута у неку приватну сферу, док је у јавном простору устоличен метафизички став да се човек и свет могу спасти без Бога (Исто: 24). Појава владике Николаја и његовог дела означила је супротстављање секуларизму управо инсистирањем на светосавској цркви, тј. на јединству цркве, народа и државе. Језик владике Николаја је поетски. Његова дела намењена су „не интелектуалној теолошкој елити, већ народу који оскудева чак и у елементарном верском образовању“ (Исто: 336). С делом владике Николаја започело је укоренивање српске теологије у отачкој мисли. Господ Исус Христос је, чак и у раним књижевним радовима Владике Николаја, нпр. у делу „Речи о Свечовеку“, најзначајнија тема. Свечовек Христос је антипод Ничеовом Натчовеку. Натчовек је упућен на себе, док је, супротно њему, свечовек ту да служи другима; натчовек уништава природу ради себе – свечовек је испуњење ишчекивања природе и њен Спаситељ итд. У каснијим делима владике Николаја, поготово оним егзегетског карактера, лик Исуса Христа постаје све више јеванђељски, укорени у реалност библијских прича и речи. За наставак отачке обнове у српској теологији после владике Николаја изузетан значај има дело светог Јустина Ћелијског (1894–1979), једног од пионира неопатристике и такође једног од највећих српских теолога. Отац Јустин презео је став владике Николаја да је Христос централна личност и на плану културе. Он тврди да је целокупна савремена европска култура „аријанска“. Упоредијући различите облике савремене европске философије са Христом, он показује да су све оне настале на основама просветитељства и хуманизма и да покушавају да од Христа направе обичног човека (Исто).

4. Главни правци истраживања језика српског православног богословља

Истраживања у области језика српске православне духовности и културе одвијају се последњих неколико деценија врло интензивно. Она су фокусирана на однос језика и православне духовности, уз примену одређених метода и праваца у лингвистици. Нека од њих користе теоријске приступе и терминологију карактеристичну за центре

у којима се истраживања језика религије развијају у оквиру посебне лингвистичке дисциплине – теолингвистике³ (в. нпр. Бајић 2013: 99; Кончаревић 2015; 2021). Иако је појам теолингвистика за означавање посебне гране лингвистике широк и сложен, уопштено се може представити као истраживање језика религије уз примену метода лингвистике. Реч је о области која се бави описом језика као словесног говора упућеног Богу, где је сва пажња усмерена према њему и његовој милости. Главна питања која се у тим истраживањима постављају у први план истичу језичка средства која се у датим текстовима односно дискурсу употребљавају. Притом, лингвистички (односно теолингвистички) фокус истраживања усмерава се ка различитим облицима или жанровима религијских текстова (Свето писмо, богословска научна литература, богословска књижевност, мисионарска дела, богослужење, молитва и лично обраћање Богу, разговор религијске садржине међу свештеним лицима итд.). Када је реч о славистици, истраживања у овој области дала су немале резултате у већем броју словенских земаља, нарочито у Русији и Пољској, а сразмерно броју истраживача и у Србији.⁴

У науци о српском језику изучавање језика религије систематски је започето почев од последње деценије прошлог века радовима Ксеније Кончаревић, у којима се разматрају питања употребе богослужбеног језика у Српској православној цркви, односно питања која се тичу историје овог проблема као и ставовима о овом питању. На истој теми заснована су истраживања Ружице Левушкине (Бајић), међу којима се, према обиму и значају, издваја анализа ставова према превођењу богослужбених текстова (в. Бајић 2006). Пажњу лингвиста привукли су проблеми превођења сакралне лексике, нарочито у области истраживања литургијског дискурса. У Русији је на тему језика и религије највећи број публикација објављен из области функционалне стилистике. Данас се у руским стилистикама искристалисао назив посебног стила – *(црквено)религијски стил* (в. Бајић 2013: 125). Затим, истраживања односа језика и религије одвијају се и у оквиру теорије говорних чинова, при чему је највећа пажња до сада посвећена „комуникативно-прагматичким особеностима проповеди“, а поред проповеди изучавани су у оквиру ове теорије и „молитва, разни жанрови етикеције (поздрави

³ Детаљније о теолингвистици в. у докторској дисертацији Р. Левушкине (Бајић 2013), као и у књизи К. Кончаревић *Увод у теолингвистику*, која је у целини посвећена овој дисциплини (Кончаревић 2015).

⁴ Према Р. Левушкини (в. Бајић 2013: 106–108), А. К. Гадомски се сматра једним од најзаслужнијих утемељитеља језика религије као посебне лингвистичке дисциплине у славистици.

при сусрету и растанку, честитке, изражавање захвалности, извињења, исказивање утехе итд.)“ (Бајић 2013: 126).

Домаћи лингвисти који се баве истраживањем језика религије активно учествују на научним скуповима посвећеним овој теми широм словенског света. Иако је област истраживања односа језика и религије до данас развила своју научну терминологију и дефинисала главне приступе истраживања, истраживачи још увек нису сагласни око двеју ствари. Једна се тиче назива дисциплине: језик религије, религијски језик или теолингвистика, а друга се тиче места истраживања језика религије у науци о језику. Што се прве ствари тиче, у једним срединама преовлађује термин *теолингвистика* (нпр. у пољској, српској), док у другим срединама преовлађује назив *језик религије, религијски језик* и сл. (Русија). Једни сматрају да је црквено-религијски стил један од функционалних стилова, док други сматрају да је у питању социолект који се истражује у оквирима социолингвистике, а не у оквирима функционалне стилистике (в. Бајић 2013: 127).

Када је о изучавању језика српске православне духовности реч, она се последње две деценије одвијају у оквиру више поља лингвистике: анализа дискурса (в. Баич-Кончаревич 2007), сакрална комуникација (Кончаревич 2013), семантичко-деривациона анализа (Гочанин 2007), фразеологија (Вуловић 2015), лексикологија и теолингвистика (Бајић 2013), превођење (у радовима Р. Бајић, И. Кнежевић, К. Кончаревич и других), граматика (Јовановић 2017а; 2020), језик превода Светог писма односно обрада предстандардне библијске лексике у историјским речницима српског језика (Јовановић 2021б) итд. К. Кончаревич изучавање језика сакралног односно сакрално у језику одређује као предмет теолингвистичких истраживања са циљем да се изучи све оно што је „везано за сакралну сферу, а што је нашло одраза у језику и што је фиксирано самим језичким средствима“⁵ (2021: 235–236). О развоју теолингвистичких проучавања у домаћој лингвистици говори и појмовно-терминолошки апарат намењен истраживањима језика религије, који се развија и употребљава у тим истраживањима, као што је, на пример, термин *православни социолект* „скуп карактеристика говора заједнице православних верника“. Према Р. Бајић, „у православном социолекту поједине лексеме које се активно употребљавају имају друго значење, различито од нормативног, постојећег у описним речницима [...] [нпр.

⁵ Међу монографским публикацијама издвајају се књиге К. Кончаревич (2013; 2015), Иване Кнежевић (2010), дисертација Ружице Бајић (Левушкине) (2013) и књига Наташе Вуловић (2015).

лексема *йослушање*] у Речнику српскохрватскога књижевнога језика Матице српске бележи се са значењем *йокорносїи, йослушносїи* (исто као и у руском језику), док у православном социолекту она има значење „посао који се остварује (често у манастиру, али и било где друго) по благослову свештеника или духовника“ (уп. Бајић 2013: 153–154). Односи супротности у хришћанском православном појмовном систему поимају се другачије од данашњег широкоприхваћеног схватања ствари и појмова. У докторској дисертацији Р. Бајић (Левушкине) детаљно су обрађене лексичке јединице савременог српског језика обједињене у семантичком смислу појмом православна духовност. Лексика се посматра лексиколошки и лексикографски, што подразумева давање предлога за израду специјалног речника лексике из сфере православне духовности, као и предлог одговарајућих решења обраде ових лексичких јединица у српској описној лексикографији, превасходно у великом речнику тезаурусу Српске академије наука и уметности. У тексту доктората дат је и предлог израде тзв. Тематског тезауруса лексике православне духовности који би, оквирно, требало да садржи 15.000 лексема.

Када је реч о истраживању језика владике Николаја Велимировића, издвајају се творбено-семантичка истраживања сложеница на материјалу проповеди св. Николаја (Омилије на недељна и празнична јеванђеља епископа охридског Николаја) писаних на савременом српском језику (Драгин 2007; Драгин–Штасни 2008), као и рад Р. Левушкине посвећен црквенословеницима у Охридском прологу св. владике Николаја Велимировића (Бајић 2008).

Проучаваоци дела Николаја Велимировића покренули су часопис *Николајеве студије*, с циљем да се у њему објављују истраживања посвећена његовом стваралаштву, повезују истраживачи који се његовим делом баве и синтетишу њихови научни резултати. Дана 1. септембра 2021. године одржан је научни скуп под називом „Наслеђе св. Николаја Велимировића“ на Универзитету у Минстеру (Немачка), у оквиру Четврте конференције Европске академије религије. Теме скупа обухватале су махом мисао и стваралаштво владике Николаја Велимировића из угла друштвених наука и религије. Реферати изнети на овом панелу потврдили су много пута понављану чињеницу да, упркос једногласном признавању његове интелектуалне и духовне величине, владика Николај Велимировић још увек остаје недовољно истражен аутор (в. Петровић С., Православље 2021, 1308/46), што се односи на све области његовог стваралаштва, као и на аспекте који се тичу филологије као науке, односно области српског језика и књижевности.

5. Поглед владике Николаја Велимировића на духовне тежње у философији и култури Европе његовог времена

Европа је за владиком Николајем културни простор западно од простора православног Балкана, према којем се владика односи критички, како у погледу вере њених житеља и њиховог односа према Богу, тако и према учењу њених водећих философа, савременика владике Николаја. Владика Николај Велимировић је издвојио два европска мислиоца – Ничеа и Достојевског – као главне репрезенте „духовних тежњи и настројења наше епохе“ (НД, 7). Ничеов идеал је натчовек – јак човек, али не и добар човек, док је идеал Достојевског свечовек.⁶ Разлика међу њима у првом реду тиче се односа према моралу, односно Богу. Натчовек је против морала. Натчовек негира морал зато што морал негира њега (НД, 8). „Ниче одриче владајући морал, морал љубави и правде, као штетан по моћне људе и као наметнут од немоћних моћнијима“ (НД, 8). Према Ничеу, „одсудна победа робова над господарима дошла је с Христом. Христос је само распламтео и фанатизирао устанак робова, давши му нове хране“ (НД, 9). Достојевски је пак „био највећи модерни апостол онога морала, који је Ниче назвао „робовским“, и творац једног новог моралног типа – свечовека“ (НД, 12). Заправо, Достојевски је можда био први који је тај морал описао. Сам по себи он постоји од када и хришћанство, које је у Русији жива сила којом народ руски живи. „У народном Хришћанству, у Православљу, нема онолико логике колико има љубави, човекољубља, самопожртвовања. Но зар логиком свет живи? Не, но љубављу пре логике [...]. То је философија Алексија Карамазова, коју он предаје своме безбожном брату Ивану“ (НД, 19). Према Достојевском, вера у Христа и хришћанска љубав и човекољубље најбољи су пут ка самообогашивању (Регі 2000: 411). На крају своје студије о Достојевском и Ничеу владика Николај Велимировић закључује следеће: „Кад би сутра заратио Запад са Русијом, Запад би ратовао у име Ничеа, тј. у име свога егоизма, Русија би ратовала у име Достојевског, тј. у име Христа, у име свечовечанског сједињења и братства. Ова два болесна човека, Ниче – умоболни и Достојевски – епилептичар, завладали су душама целог културног света. Они су постали симбол и застава људима. Они исцрпљују цео геније најмодерније

⁶ Колико је познато, појам свечовек први пут је експлицитно употребио Достојевски у *Беседи о Пушкину*, а нешто касније и руски философ Владимир Соловјов (Биговић 1998: 153). У позадини овог појма сигурно стоји православна христологија и антропологија, као пандан Ничеовом појму натчовек, у чијој се позадини налази западноевропска метафизика субјективизма (Исто: 154).

Европе. Ове две силе, које су до скоро биле више теоријске но практичне, почињу се све више примењивати у животу“ (НД, 22).

Није ништа необично у томе што је владика снажно устајао против Ничеа и његових уверења. Ничеова главна антихришћанска теза да „постоји само човек који живи у свету у коме нема Бога – хаотичном, бесмисленом и апсурдном“ (Регі 2000: 398) потпуно је супротна хришћанским уверењима и хришћанском моралу. Најоштрије владика Николај је писао о Ничеу и његовом учењу, као и о Марксу и комунистичкој идеологији:

Плодови Дарвинове науке јесу брутални најчовек Ничеов и брутални комунизам Марксов (Евр., 9).

Према владици Николају, европски философи антихристи представљају крај деветнаестог века. Бонапарта, Пијус, Ниче. Три кобна имена, тројице најтежих болесника, наслеђене болести (Бес., 88). О Шекспиру је Николај писао с одушевљењем, сматрајући га „свечовком“ (ОЗЉ, 27). Шекспир, како га владика Николај описује, није био проповедник и „није никада вапио, већ расветљавао: чак ни најбоље и најимпресивније странице Библије нису оне које директно проповедају, већ оне које илуструју“ (ОЗЉ, 28). У том смислу владика га упоређује с Толстојем, који је чинио супротно. „Толстој је иза себе оставио секту, као и сви учитељи који проповедају директно и свесно, ангажовано. Шекспир није иза себе оставио секту, већ Човечанство“ (ОЗЉ, 28).

Говорећи о другим народима, владика Николај у потпуности заступа објављени хришћански идеал. Из тог мноштва издојићемо следећи цитат: „Ми гледамо на овај свет као на Божју њиву, а на људе као на Божје семе. Велики Сејач посејао је семе по Својој њиви. Ко нам је дао право да кажемо: ово или оно семе није добро, зато Он треба да га искорени? Ко нам је дао право да кажемо: ово или оно створење треба уништити, зато што није наше боје, нашег мириса и наше расе? Ко нас је учинио судијама света, да пресуђујемо и доносимо тако крупне и судбоносне одлуке: Овај народ треба уништити, јер је премали; овај треба раселити, пошто је опасан; и овај се мора потчинити, јер не говори нашим језиком и не моли се Богу по нашем обреду! Не, ми немамо ниједно такво право силе, већ моралне обавезе и дужности према другим“ (Д. Срб., 21).

II. ПИСАНО СТВАРАЛАШТВО ВЛАДИКЕ НИКОЛАЈА ВЕЛИМИРОВИЋА ИЗ УГЛА ФИЛОЛОШКЕ НАУКЕ

1. Уводне напомене

Дело владике Николаја Велимировића, узето у целини, представља израз његове дубоке религиозности, која се, као и код многих стваралаца, развијала и неговала. Бог је средишња сила, извор и увор Николајевог целокупног стваралаштва. Као припадник српског народа и српске православне цркве, владика Николај Велимировић снажно је загледан у судбину народа коме је служио онако како је служио и Богу. О чему год да је писао, владика Николај је пред собом увек имао узрочника свега што постоји – Господа Бога. Његово испољавање у вечној Речи наводила га је да понавља мисао јеванђелисте Јована, који каже: „Реч је почетак свега у људском животу, кроз Њу се ствара све што је створено; без Ње ништа није постало што је постало“ (Биговић 1998: 89). Према владци Николају, Реч је жива и мртва. „Жива – када се причешћује Вечном Речју, мртва – када је од ње одвојена и отуђена“ (Исто: 92). Владика Николај се у својим раним делима, као што су *Религија Његошева* и *Нове беседе ѿд Гором*, ослањао на идеју о космичкој димензији језика, коју су неговали експресионисти, тј. присталице тзв. естетичизма који је стварао култ речи. Почетком 20. века то је у књижевности био општи покрет коме су припадали многи писци: Богдан Поповић, Јован Скерлић, Исидора Секулић и др.

Веома је тешко сакупити и побројати све оно што је владика Николај Велимировић, као један од најплоднијих и најумнијих српских писаца 20. века, написао и објавио.⁷ Своје мисли је изражавао у различитим облицима и жанровима: научним студијама, расправама, бе-

---

⁷ Најпотпунију библиографију владике Николаја (Велимировића) саставио је свештеник Милисав Д. Протић (2013), а она је објављена у првој књизи Сабраних дела у издању Гласа цркве Епархије шабачке. У истом издању налази се додаток у којем су штампани досад необјављени рукописи.

седама, есејима, животописима, писмима, приказима и освртима, молитвама, песмама, чланцима и др., а, такође, владика Николај се бавио и преводилачким радом. Писао је на енглеском, немачком, француском и руском, а нека дела су му преведена и на друге језике. Поменућемо она значајнија и до сада објављена дела која смо користили у анализи језика и лексике владике Николаја, пре свега тематске лексике која се тиче српске православне духовности и културе. Наш познати истраживач теолошке и философске мисли владике Николаја Велимировића – Радован Биговић (1998: 56–59) истакао је да је поделу и систематизацију дела владике Николаја тешко дати према темама и проблемима, будући да се у његовим делима они међусобно преплићу. Стога он сматра да је за систематизацију његовог дела најпогоднија систематизација по форми писања на следеће облике: студије, беседе, мисли, молитве, животописи, чланци и расправе, писма, тумачења и коментари, преводи, прикази и песме. Ваљало би напоменути да ни таква систематизација није савршена, јер се у издвојеним облицима налазе поједина дела која се налазе на прелазу двају или више облика; нпр. *Молитве на језеру* према наслову (теми) припадају молитви, али према књижевноуметничком обрасцу припадају песмама у прози, што важи и за *Песме молитвене*, као и за неке песме у *Духовној лири*. Затим, дело *Охридски њролог* има сложена структуру, која би се рашчлањена могла приписати неколиким изражајним облицима а не само једном, као што је у овом случају сврстано међу животописе.

Изучаваоци дела владике Николаја слажу се у томе да се владичино целокупно стваралаштво може сагледати у оквиру трију фаза, које су, уочљиво је, омеђене друштвено-историјским приликама у којима је владика живео, као и утицајима теолога и философа са чијим је делима долазио у додир, али и са самим ауторима.

У првој стваралачкој фази, његова мисао је „рационална дедукција из ’откривених’ премиса, то јест Светог писма“ (Биговић 1998: 52). Владика Николај Велимировић је Достојевског читао веома рано, а нарочито су га привукле идеја *свечовека*, тј. свечовечанског братства, и мисли о Европи, које ће „касније Николај прихватити као своје“ (Исто: 54). Фридрих Ниче и његова идеја *натчовека* била је подстицајна за формулисање става о поларизованом и супротстављеном погледу на свет и културу у лику свечовека, на једној страни, и *натчовека*, на другој страни. Дело Религија Његошева, које је објављено 1911. године, несумњиво показује утицај Његошеве философије природе на Николајева космолошка размишљања (в. Исто). Велимировићева ми-

сао тесно је повезана са тежњама српског народа за ослобођењем и уједињењем у заједничку државу јужних Словена. Развијајући идеје Његоша и Достојевског, „Велимировић је дошао до сазнања и представе о свечовеку као основном принципу свог панхуманизма“ (Савић М., Биговић 1998: рец. на унутр. корицама).

У периоду од 1912. до 1915. године настали су говори, касније названи *Беседе изнад греха и смрти*, у којима он „бодри, крепи и теши народ, помаже болесне и настрадале“ (Биговић 1998: 31).

Период од априла 1915. до 1919. године може се назвати периодом дипломатске мисије владике Николаја, у којој се истакао као „један од најватренијих поборника југословенске идеје. Шта је Николаја подстакло на овакво ангажовање? Прво, идеја славенофилства, која га је привлачила као магнет; друго, свест о јединству културног простора јужнословенских народа, посебно језичка личност; треће, национални и ослободилачки покрети, црквена и државна политика ондашње Србије“ (Исто: 32). Владика Николај је „на црквеном плану желео да спроведе оно што је његов пријатељ Никола Пашић наумио да учини на државном. Државном јединству треба да претходи црквено јединство“ (Исто: 34).

Од домаћих мислилаца, Димитрије Митриновић је, поред Његоша, на владику Николаја Велимировића имао највећи утицај. У 14. индијском писму, „Николај Митриновића назива својим ’учитељем’ и ’најбољим познаваоцем индијске мисли и религије од свих живих западњака у Европи и Америци’“ (Исто: 54). У међуратној фази његовог стваралаштва, важан извор за обликовање владиних мисли представљала су дела светих Отаца. На њих се често позива у *Омилијама*. Реч је о делима светог Јована Златоуста, Василија Великог, Симеона Новог Богослова, Јефрема Сирина, Теофилакта Охридског, Серафима Саровског, Јована Кронштатског, затим о мислима монашке традиције православног Истока: мисао светог Антонија Великог, Пахомија, Макарија Египатског, Јована Лествичника и других, а од западних писаца нарочито су га привлачили свети Јероним, Амвросије Милански, блажени Августин и Тома Кемпијски. Према сведочанству његовог синовца, блаженопочившег епископа шабачко-ваљевског Јована, Николај је као епископ охридски сваког лета путовао на Свету Гору и тамо водио разговоре са светогорским старцима. Претпоставља се да су мисли које је записивао и чувао у неколико свезака уништене за време окупације – или у Охриду или приликом бомбардовања манастира Жиче. Такође се претпоставља да се неки њихови делови налазе

у *Охридском ѓрологу*, у оквиру созерцања и расуђивања (Исто: 53). У међуратном периоду од 1920. до 1937. године настала су његова позната дела: *Нове беседе ѓод Гором* (1922), *Охридски ѓролог* (1928), *Индијска ѓисма*, у којима је православна духовност посматрана и у поређењу с духовношћу и културом Индије, као древном колевком философских учења. Из овог периода су *Мисионарска ѓисма*, која обухватају три стотине писама односно питања и одговори на њих, „с циљем да се помогне у разјашњавању духовног живота и да ти одговори и решења истовремено послуже мисионарима као помоћно средство“ (Протић, М., СД 1, 282), затим *Молићве на језеру, Рајѓ и Библија, Речи о Свечовеку*, у којем је владика Николај обухватио значајне и велике теме и које је обрадио у снажном поетском надахнућу, затим *Омилије*, које садрже проповеди из четири јеванђеља, и друга дела. Дело *Теодул* владика Николај је написао у току зиме 1941/42. године у манастиру Љубостиња, у којем је био конфиниран од стране немачких фашиста. После рата објавио је и друге књиге на српском језику, међу којима су *Жејѓве Госјодње*, затим књига *Једини човекољубац*, која није довршена, али је као таква објављена после његове смрти. Владика је написао 19 глава, а књига је требало да их садржи преко педесет (ЈЧ, 161).

Владика Николај није написао посебну студију о хришћанској гносеологији, али је његов допринос тој проблематици непроцењив у нашој култури. Принципе на којима почива његова гносеологија Р. Биговић (1998: 258) је изнео овим редоследом: 1. истина је биће – личност Богочовека Христа; 2. човек истину не ствара, она је објективно дата, она се открива и усваја; 3. сазнање истине је исто што и општење (заједничарење) са истином; *сазнајѓи* и *бијѓи* једно су исто; 4. сазнање битно зависи од стања органа сазнања; 5. сазнајне моћи (чула, разум, ум, срце) у својој су природној датости огреховљени, помрачени и болесни, те као такви немоћни да откривају и усвајају истину; да би то могли, неопходно је њихово оздрављење и очишћење, које се постиже јеванђељско-аскетском методологијом живота: постом, молитвом, покајањем, добрим делима, то јест евхаристијским начином постојања; 6. критеријум истине нису ни чула, ни разум, ни ум, ни срце, већ Богочовек Христос и Црква његова; 7. религиозно сазнање није теорија, апстракција, скуп логичних појмова и теорија, већ искуство, опит.

Осим теологије, владика Николај је развијао и друге научне и философске дисциплине, међу којима и философију језика. Те дисциплине владика Николај је развијао према мери хришћанског православног богословља (уп. Биговић 1998: 387), с јасним мисионарским циљем „да

убеди и придобије за Христа“ (Исто: 65). Сваку своју мисао и реч владика Николај је посматрао и мерио јеванђељем, што је била и његова философија живота (Исто). Све о чему је писао владика Николај то је Исус Христос, „од првог слова до ’Јединог Човекољупца’. Увиђајући стални сукоб у свијету између двије логике, небесне и земаљске, словесне и бесловесне, односно логике и антилогике, како их сам назива, Владика се увијек опредјелује за небеску, а тиме за Христа, против Сатане“ (Амфилохије, МНЈ, 22, Предговор).

Полазећи од чињенице да је Календар прва књига коју је, по сопственом сведочењу, владика „видео и у руке узео“,⁸ и управо њој посветио нарочиту пажњу и велики труд састављајући свакодневну верску читанку за народ и свештенство, коју је насловио *Охридски ѓролог*, приказ стваралаштва владике Николаја из филолошког угла започећемо овим делом.

2. Српска верска читанка – *Охридски ѓролог*

Једно од најзначајнијих дела владике Николаја Велимировића – *Охридски ѓролог* – садржи опис о светим лицима и догађајима који се у цркви прослављају за сваки празнични дан у години, као и одељке за сваки празнични дан: расуђивање, созерцање и беседу. Пролог (грч. *πρόλογος*) или увод јесте увођење у науку Христову. Овом речју грчког порекла наши словенски оци заменили су другу грчку реч – синаксар (грч. *συναξάριον*) – у значењу зборника црквених текстова, житија и служби посвећених одређеном црквеном празнику, односно светитељу, који се читају током богослужења, поређаних по календарским данима (в. Трифуновић 1990, под синаксар). Назив и настанак ове књиге сâм владика је објаснио у Поговору првог издања (1928). Пролог је „вековна читанка православних народа, из које су стасавали многобројни небески карактери светитеља и витезови Божје правде“ (ОП, Поговор). Пролог је, заправо, развијен и објашњен календар, који „представља један део тајанствене Књиге Живота (Откр. 3, 5), само један део [...] јер не садржи сва него само нека имена оних безбројних блажених душа, које одушевљено за Христом пођоше, Христов закон испунише, и Христово вечно царство наследише“ (ОП, Поговор). Назив *Охридски ѓролог* назначује издање на *савременом српском језику*, за разлику од старог словенског Пролога, „који је због језика, на жалост, постао

⁸„Она је код нас у селу стајала за иконом, и са поштовањем се узимала у руке и опет стављала на своје место. ... Та књига ме је очаравала; ја сам је поштовао без знања и волео без разумевања“ (ОП, Поговор).

неприступачан словенским народима нашег времена. [...] Намена је Охридском прологу, да буде једна свакодневна верска читанка за народ и свештенство“ (ОП, Поговор). О значају ове књиге за српски народ и православље архимандрит Јустин (Поповић) казао је следеће: „Откако је Српског рода није било мудрије, и богомудрије, српске књиге од Охридског пролога Владике Николаја. И зато: ни бесмртније, ни важније српске књиге. И кроза све то: ни корисније, јер је од вечне користи за српскога човека и његова обадва живота у обадва света“ (Јустин, ОП, Предговор).

Охридски пролог има чврсту и устаљену композицију, коју чине следећи делови: 1) поглавља о празницима, односно житија светих за сваки дан у години; 2) стихови посвећени једном (углавном првом по реду датом) празнику; 3) расуђивање; 4) созерцање и, на крају, 5) беседа. Песме су написане у рими и певљиве су. У њима је истакнуто оно најважније из живота светог везано за преданост и службу Господу, страдање, мучеништво и сл. Многе од тих песама певају се и на светој литургији, пре светог причешћа верника (Бајић 2008: 265). Расуђивање најчешће садржи објашњење, поуку нечега што се односи на живот и дело светитеља који се празнује тога дана. Созерцање је упуђивање на молитвено усвајање истине о Господу Исусу Христу, његовом учењу и поукама које нам је оставио на корист душе и нашега спасења. Беседа у оквиру текста за сваки празнични дан има своју устаљену структуру. На почетку је наслов који представља тему беседе, а потом следи објашњење поуке из одређеног дела Светог писма, са издвојеним цитатом на почетку. Завршетак беседе такође има устаљену форму, с кратким молитвеним обраћањем Господу: „Теби слава и хвала вавек. Амин.“ Овај календар, тј. пролог односно синаксар, владика Николај је допунио поучним садржајима и житијима светих скончалих за последњих 200 година (Исто).

У време када је владика писао Охридски пролог, богослужење у српској цркви било је искључиво на црквенословенском језику, а црквенословенски је био присутан не само у богословијама већ и у школама, посебно на предметима веронауке и црквеног појања. Тиме се може објаснити велико присуство црквенословенских језичких елемената у тексту Пролога, међу којима има и неких који су остали непреведени, писани чак и старом црквенословенском графијом, нпр. *всакоє диханіє да хвалит Господа!* (ОП, 112), *многы скробы праведнику* (ОП, 242) итд. У време писања *Охридског пролога* црквенословенски и српски књижевни језик на народној основици код школованих, образованих људи нису

схватани као два оделита језика, већ више као стари и нови, традиционални и савремени, а често су се језичка средства двају језичких облика комбиновала у зависности од прилике, укуса и стила. Тако је и Николај поступао у својим делима, а у Охридском прологу, због природе садржаја, овај поступак је израженији него у осталим делима.

Наиме, употреба црквенословенских језичких елемената у тексту Охридског пролога уочава се на више нивоа језичке структуре: лексичком, фонетском, граматичком (морфолошком, синтаксичком), граfiјско-ортографском. Најуочљивији је овај последњи, који је и граfiјски маркиран, док речи црквенословенског порекла писаних савременом граfiјом има готово у сваком месецу Календара, што показује приврженост владике Николаја црквенословенском језику. У раду Р. Бајић (2008) утврђени су типови текстова у Охридском прологу забележени на црквенословенском језику и писму, чије ћемо резултате истраживања овде сажето представити, допуњујући их делимично грађом коју смо и сами прикупили:

1) цитати из литургијских текстова и возгласа⁹ дати на црквенословенском (понекад подражавајући и црквенословенску граfiју): *Свјати, Свјати, Свјати Госѿод Саваоѿи* (9. мај, житије; 12. и 17. август, Беседа; 21. октобар, житије); *Сѿанемъ добрѣ, сѿанемъ со сѿрахомъ!* (8. новембар, житије); *Единъ свѿиѣ, единъ Госѿодъ, Исусъ Хрѿсѿосъ во славу Бога Оѿца, аминъ* (19. децембар, Расуђивање); *Свѿиѣый Боже, свѿиѣый крѿеѿкий, свѿиѣый безсмерѿный, ѿмилиуѣ нас* (20. новембар, 854); *Госѿоди, ѿмилуѣ* (9. јануар, житије; 8. мај, песма); *Царю небесный, Уѿиѿиѿелю, Душеисѿины – ѿриди!* (17. мај, Беседа) итд.;

2) цитати из библијских текстова, новозаветних и старозаветних (најчешће псаламских): *И Слово ѿлоѿѣ бысѿиѣ* (27. август, Беседа); *Хлебъ нашъ насущный даждъ намъ!* (17. мај, Беседа); *Не до конца ѿрогнѿваеѿся* (5. август, расуђивање); *Бысѿиѣ глаголь Божѿиѣ Јоанну* (7. јануар, Беседа); *Кѿо расѿлиѿиѣ храмъ Божѿиѣ, ѿого расѿлиѿиѣ Богъ* (21. април, Расуђивање); *Многи скорби ѿраведнику* (3. април, Расуђивање); *Блажени чистѿи сердцемъ* (8. јануар, Расуђивање); *Иго мое благо и бремя мое легко есѿѣ* (13. март, Расуђивање); *Всѿакоє диханѣ да хвалиѿ Госѿода* (13. фебруар, житије); *Закон ѿвой ѿсредъ чрева моего* (16. март, Расуђивање); *Послушливъ былъ даже до смерѿи* (16. јануар, Расуђивање); *Всѿакоє*

⁹ Возглас (грч. ἐκφώνησις) представља гласно изговорени део богослужења односно узглас који свештеник произноси пуним гласом као закључак (на крају) свих јектенија (обично у славу лица Свете Тројице) (Азб. кат.).

зеліе сніднеое въ ишцу дахъ вамъ (24. мај, Расуђивање); *Азь есмь свейтъ міру* (17. јул, Расуђивање); *Яко иризрје на смиреніе раби своєа* (14. јун, Беседа); *Блажени илачуици* (22. јул, Расуђивање); *Блажени нейорочни въ иуиши* (20. јун, житије); *Разумѣхъ дѣла твоєа, Госїоди, и ужасохся!* (3. јун, Расуђивање); *Словомъ Госїоднимъ небеса уиѣвердишася и вино веселииъ сердце челоѡѡка* (4. септембар, Беседа) итд.;

3) цитирање других молитава и делова светотајинских и осталих богослужења: *Въ руки Твои, Госїоди иредаю духъ мой* (4. јануар, житије); *Христїос воскресє!* (18. април, 22. јул, 3. октобар – у житијима, а на последњем месту и са одговором: *Ваисїину воскресє!*); *Печайи дара Духа Свјайаго* (23. мај, Беседа); *Богородице Дјєво радуєса* (9. јун, житије); *Чесїињишую ... Славнїишую* (11. јун, песма); *Законовъ церковныхъ великое уиѣвержденіе* (3. септембар, житије); *Во имја Оца и Сина и Свјайаго Духа* (15. септембар, житије); *Госїоди Боже нашъ вонми, иосїиши и благослови храмъ сей* (28. октобар, житије); *Величая величаюиѡа, Госїоди* (13. децембар, житије); *И даждъ намъ Владыко насонъгрядушымъ икокой иѡѡла и души* (24. децембар, у фусноти на крају житија); *Помјанимја Госїоди во царсїивии твоємъ* (23. септембар, житије) итд.;

4) навођење разних назива, најчешће богослужбених песама и молитава, али и књига, делова храма или манастирског комплекса и др.: *Досїоино есїиъ* (11. јун, 13. јул, 8. август, 16. децембар – житија) или скраћено *Досїоино* (1. октобар, расуђивање; 16. децембар, житије); *Госїоди и Владико живоїа мојєго* (28. јануар, житије); *Иже херувими, Вечери Твоєа Тайныя* (21. фебруар, житије); *Чесїињишую* (11. јун, житије); *Жиїиїа свайихъ* (20. април, фуснота на крају житија); *Свайїаїа Свайихъ* (21. новембар, житије); *Аїионскїй Паїиерикъ* (14. септембар, фуснота на крају житија); *Дјєва днес* (1. октобар, житије); *О Тебѡ радуєиїси* (1. октобар, Расуђивање).

Као добар познавалац црквенословенског језика, владика Николај често у истој реченици прелази са савременог српског на овај језик и обратно: Такав је Господ – дуготрпелив и многомилостив и недоконца прогнїваєтсја (5. август, расуђивање); Христос воскресє из мртвих (18. април, житије); Господ [га] ... упокоїио у царству Свом као свог раба вѣрнаго (18. јануар, житије); Будє изабран за архиепископа „всеїа сєрбскиїа и поморскиїа земљи“ (11. мај, житије); Бєше подигнут храм во имја св. Созонта (7. септембар, житије) итд.

Лексику *Охридског ѓролога* одликује веће присуство црквенословенских елемената него у ма ком другом делу владике Николаја. То долази отуда што је стари календар према којем је састављен Охридски пролог био на црквенословенском језику, а владика Николај је, сходно традицији, везу са црквенословенским језиком у тексту одржавао употребљавајући црквенословенске речи и облике. Ово се нарочито односи на житија и на песме које је владика стварао. Речи црквенословенског порекла налазе се у називима празника, па отуд налазимо делове агиоантропонима, као што су: *Вейхи* (26. јануар), *Вѣори* (8. фебруар), *Узорешийѣлница* (16. април, 22. децембар), *Вейхойеишченик* (19. април), *Многоболезнени* (7. август), *Начерѣани* (11. октобар, 27. децембар), *Трудолубиви* (8. мај, 16. октобар), *Покајаније* (26. новембар), *Сирыйѣаѣель* (31. децембар), *Сѣолѣник* (26. новембар, 11. децембар, 14. фебруар, 11. јануар, 18. март, 24. мај, 2, 4, 9. јул, 5, 31. август, 1. септембар, 15. октобар, 7. новембар) итд. За неке од ових делова агиоантропонима и не користе се друге речи, а за друге се пак користе, али владика Николај ипак бира црквенословенску варијанту (Бајић 2008: 268). Слично је и са називима празника, као што су *Рождесѣво* (24, 25, 28. и 31. децембар, 12. април, 3. и 8. септембар, 18. јануар, 2. фебруар, 17. август), *Обреѣеније* (24. фебруар, 25. мај, 6. јул), *Усѣеније* (12. март, 29. април, 25. јул, 15, 17. и 31. август, 26. септембар, 4. октобар) итд. Данас су, наима, у употреби српски народни називи: Рођење, Обретење и Успење. Очигледно је то да је владика Николај неретко користио речи истих основа и у црквенословенској и у народној, савременој варијанти, нпр.: *бденије*, *благоуханије*, *ѣсалмоѣјеније*, *сѣасеније*, *знаменије*, *ѣерѣјеније*, *сѣраданије*, *ѣјеније*, *молчаније*, *ѣослушаније*, *доброѣолубије*, *славословије*, *благодичније*, *злословије*, *Евангелије*, *воздајаније*, при чему неки од ових примера немају забележену форму на -ње: *безмолвије* (рус. безмолвие) „подвиг ћутања, молчаније“ (ОП, 476; 839).

Црквенословенском наслеђу припада и лексика страног порекла, као део тог књижевнојезичког система. У Охридском прологу такве речи су *ава*, уз подражавање страног предлошка у транслитерацији „авва“, у значењу „духовни отац“: Питали монаси великога авву Исхириона: – Шта смо ми урадили? (ОП, 93), грчки назив *агиазма* за освештану воду на празник Богојављања, богојављенска вода: У београдском граду налази се вода (агиазма) св. Петке, која чудотворно лечи све оне болеснике, који с вером у Бога и љубави према овој светитељки к њој притичу (ОП, 755), именица *ад* и придев *адски* (ОП, 764), *аниѣиминс*

„четвороугаоно платно на св. трпези са сликом полагања тела Христова у гроб и ушивеним св. моштима“. – Овај Сабор [Седми васељенски сабор] решио је још, да се у антиминос непремено стављају свете мошти мученика (ОП, 746) итд.

Велики је број примера речи црквенословенског порекла (српске и руске редакције), укључујући и њихове посрбљене варијанте, као и речи које потичу из руског књижевног језика¹⁰: *баснославац* „састављач, писац басана, тј. измишљених, невероватних прича“ (ОП, 119), *баснословийи* (исп. рус. басњ и басня у значењу „мит“; рсл. баснословецъ < баснословъць (Петковић 1935)) „причати бајке, тј. невероватне, неистините догађаје“ (ОП, 821), *безмолвије* „стање молитвеног тиховања које се постиже мировањем, тј. свођењем телесних кретања на најмању меру“ (ОП, 476; ОП, 839), *безмолвник* (ОП, 723), *безмолвно* (Јев., 151), *безмолсѣвовање* (ОП, 671); са именицама част/чест у основи налазимо следеће речи: *бешчестѣан* (ОП, 138), *бешчешће* (ОП, 728), *бешчашће* (ОП, 629), са именицом число у основи: *бешчислен*, -а, -о („бесчислен“) (ОП, 476; ОП, 839), сложенице с именицом Бог у првом сложеничком делу: *богоодрицаѣељ* (ОП, 205), *богоодсѣујни* (ОП, 771), *богоодсѣујник* (ОП, 693), *богоодсѣујнички* (ОП, 21), *богоодсѣујнишиѣво* (ОП, 663), *богойознање* (ОП, 103), *богойослушносѣ* (ОП, 920), *богойоуздање* (ОП, 830), *богойроѣиван* (ОП, 99; ОП, 744), *богойроѣивник* (ОП, 820), *богоразмишљање*¹¹ (ОП, 216; ОП, 751), *богоугодан* (ОП, 357), *богочовек* (ОП, 866) итд., затим *веведење* (у саставу празника Веведење Пресвете Богородице) (ОП, 856), *вевек* (ОП, 63), *Вазнесење* (ОП, 360), *Васкрс* (ОП, 209), *Васкрсење* (ОП, 558), *Васкрсѣељ* (ОП, 682), *васкрсли* „који је васкрснуо (о Исусу Христу)“ (ОП, 803; ОП, 234), *васкрснуйи* „устати из мртвих, оживети“ (ОП, 138; ОП, 390), *вазнейи* (ОП, 318; ОП, 491), *вајлоѣийи се* (ОП, 393; ОП, 639; ОП, 678), *вајлоћење* (ОП, 218; ОП, 304), *васѣосѣавийи* (ОП, 172), *вселена* (ОП, 410), *вѣори* (ОП, 100), *враждебни* (ОП, 899), *добродѣељ* и *добродѣељ* „врлина, доброта“ (ОП, 238) [уп. рсл. (Стијовић С. 1992: 159)], *добродѣељни* „који се односи на добродетел“ (ОП, 89; ОП, 243; ОП, 337), *дугоѣрѣељив* „који може дуго да трпи, да подноси увреде, муке и страдања с љубављу и вером у Господа, спор на гнев, негневљив“ (ОП, 163; ОП, 563; Бес., 23) [уп. РСАНУ], *дугоѣрѣељивосѣ* (ОП, 96), *дугоѣрѣељење* (Јев., 152), *дугоѣрѣељив* (ОП, 554), *злословије* (ОП, 567), *иго* (ОП, 242), *изба* (ОП,

¹⁰ Детаљније о речима које припадају старијим књижевнојезичким слојевима в. у посебном одељку књиге, под насловом „Старији лексички слојеви (архаизми)“.

¹¹ Уп. богоразѣміе (Петковић 1935).

195), *изрјадан* (ОП, 681), *исѣјазавати* (ОП, 61; ОП, 303), *исѣјазане* (ОП, 78), *јазичник* (ОП, 429), *јего* (Дух. лира, 6), *једномислије* (ОП, 821), *јесѣсѣтво* (ОП, 268; ОП, 304), *кормиѣи* (ОП, 171), *љубоѣиѣљив* (ОП, 694), *љубоѣиѣсѣтво* (ОП, 694), *неѣљен* (о моштима) (ОП, 49), *обѣи* (ОП, 530; ОП, 560), *освѣшѣавати* (ОП, 160), *ревновати* (ОП, 432), *ревносно* (ЖСС, 11), *ревноси* (ОП, 920), *ревносиан* (МНЈ, 32), *Рождѣсѣтво* (ОП 50; ОП, 85), *саблазан* (ЈЧ, 129), *саблазниѣель* (ОП, 718), *саблазниѣи* (*се*) (ОП, 570; ОП, 549; ОП, 847), *сажиѣе* (ОП, 535), *Свѣвиѣи* (ОП, 330), *скорб* (ОП, 102; ОП, 343; ОП, 676), *скороѣосѣижан* (ОП, 413), *скороѣосѣижно* прил. (ОП, 741), *славословѣ* (ОП, 30), *Сѣроѣиѣель* (ОП, 9; ОП, 141), *сумашѣди* (ОП, 147; ОП, 161; ОП, 426), *сумашѣсѣвије* (ОП, 132; ОП, 308; ОП, 132), *суѣи* (ОП, 816), *суѣиасѣвено* (ОП, 675), *суѣиасѣтво* (ОП, 130), *усоѣи* (ОП, 712; ОП, 722), *усѣеније* „упокоѣење, смрт“.

– Не зна се тачно, колико стара беше Богородица у време успенија свога (ОП, 588); По нареѣењу Господа он је после био као син св. Деви Марији и брижно је служио и чувао до успенија њеног (ОП, 703), *оѣишелнички* (ОП, 725; ОП, 806), *Толковатиѣель* (ОП, 149) итд.

Као што се на показаним примерима види, у Охридском прологу има велики број речи којима се подражава морфемска структура рускословенског односно руског језика, нпр. *безакон* (ОП, 3.1), *безаконно* (ОП, 138), *богомислије* (ОП, 54), *внуѣрен* (ОП, 36), *внуѣење* (ОП, 216), *внуѣиѣи* (ОП, 188; ОП, 609), *державни* (ОП, 452), *дерзновено* (ОП, 580; ОП, 758; ОП, 941), *домосѣрој* (ОП, 616), *домосѣројѣиѣельсѣтво* (ОП, 694), као и изведенице *домосѣројни* (ОП, 204), *домосѣројсѣтво* (ОП, 42; ОП, 378; ОП, 964), *желатиѣель* (ОП, 491; ОП, 894), *исходаѣиѣјсѣвовати* (ОП, 396), *љубими* (ОП, 836), *многонаѣелије* (ОП, 426), *млекоѣиѣиѣиѣелница* (ОП, 34; ОП, 34), *мними* (ОП, 333), *молчаније* (ОП, 54), *нечѣсије* (ОП, 208), делимично посрбљена форма *нечѣиѣе* – Амвросије позно обраћени, | Амвросије брзо посвећени, | Стуб истине, светлост благочѣшћа, | Христов војник, гонитѣель нечѣшћа (ОП, 901), *обниѣиѣиѣи* (ОП, 195), *обреѣеније* (ОП, 138), *овѣиѣиѣи* (ОП, 97), *овозглавиѣи се* (ОП, 818), *одѣјање* (ОП, 123), *оѣиѣиѣежиѣе* (ОП, 31), *оѣиѣеди* (ОП, 281), *оѣишелник* (ОП, 36; ОП, 182), *ѣјеније* (ОП, 596), *ѣолезан* (ОП, 400), *ѣолзовати* (ОП, 603), *ѣослушаније* (ОП, 744), *ѣодвигоѣоложник* (ОП, 425), *ревниѣель* (ОП, 130), *сладѣаѣи* „у значењу суперлатива: најслађи, најдражи“ (ОП, 316; ОП, 796), *сожиѣиѣелница* (ОП, 625), *создаѣиѣель* (ОП, 933) (ОП, 957), *создаѣи* (ОП, 200), *созѣрѣавати* (ОП, 247), *соѣрушѣносѣи* (ОП, 151), *соѣрушѣење* (ОП, 218; ОП, 311), *соѣруѣиѣиѣель* (ОП, 512), *соѣруѣиѣиѣи* (ОП, 335), *сословије* (ОП, 190), *соѣвориѣи* (ОП, 62; ОП,

562), *сойник* (ОП, 570; ОП, 760), *сохрании* (ОП, 802), *сїасеније* (ОП, 840), *сїешии* (ОП, 162), *сїоли* (ОП, 238; ОП, 819), *сїолиник* (ОП, 198) итд.

Заједно са лексичким утицајем црквенословенског језика, у Охридском прологу је присутан и утицај граматике тога језика. Он је најочљивији у облицима речи, нпр. у вокативу: Господи и братије (в. Бајић 2008: 269), у локативу: на коленах (ОП, 729), на небеси (ОП, 919), затим употреба партиципа презента и перфекта, као што су: Јавио [се на Тавору] ученицима са давно отшедшим из овога света Мојсејем и Илијом (ОП, 281), О Господе Исусе, пострадавши нас ради и нашега спасења ради, помилуј нас (ОП, 685), Апостоли рукополагаху своје ученике за епископе, и то неке од њих ... као мисионаре путујуће по разним местима (ОП, 125) итд.

3. Свети Сава и светосавље

Подвижништво и светост Светога Саве оставили су дубоке трагове у култури и духовности српског народа – у његовој цркви и држави, уметности, обичајима и свакодневном животу. Трагање за аутентичном српском православном духовношћу и културом није могуће без загледаности у дела овог српског светитеља.

Николај Велимировић је писао о његовом животу, пре свега у житију у којем је изнео Савин животопис, али и у другим делима. У њима је живот српског светитеља и благодат која испуњава душе које му се моле приказана из угла савременог човека, дакле човека 20. века, али се у њима говори и о другим темама које су и данас актуелне – држава и однос поданика према њој, савремене друштвене идеологије, држава и нација, просвета, вођење домаћинства итд. „Духовна буктиња коју је он упалио у своје народу, још увек гори, а број његове духовне деце стално се умножава“ (ЖСС, 5).

Ученик и следбеник владике Николаја на путу вере и богословља архимандрит Јустин Поповић за владика Николаја каже да је он по величини у вери и стваралаштву први после Светога Саве: „Светосавски Свесрбин и Светосавски Свечовек: свети Свесрбин и свети Свечовек [...] Вођени њиме, првим после Светога Саве свесрпским патријархом, ми ћемо сигурно стићи к Теби, Господе, кроз Истину вечну у Живот вечни“ (Јустин, ОП, Предговор).

У књизи *Живот Светог Саве* владика Николај је упоредио Светог Саву са својим оцем Немањом, рекавши да је син Немањин био „нежна грана великог храста“ (ЖСС, 11), који је снагом своје духовности и

преданости Богу постао духовни отац своје земаљском родитељу. И не само њему, већ читавом српском народу. Духовни дом који је Свети Сава припремио за обојицу – свога оца и себе – припада и свим Србима у прошлости, садашњости и будућности. „Ако је отац обдарио државу телом, син јој је дао душу. И касније, када је тело српске државе било разорено турским освајањем, душа је наставила да живи вековима. Иако изложена тешким страдањима, ова душа (црква) је сачувала живу веру и успомену на слободу“ (Д. Срб., 52).

Сава је своје знање на Светој Гори обогаћивао на грчким изворима. Боравећи у манастиру Ватопеду имао је пред собом богату библиотеку о светим Оцима православне цркве (ЖСС, 24). Обављајући разне монашке задатке и друге спољашње активности, зидајући цркве по Светој Гори и шире, Свети Сава је „истовремено градио невидљиви храм у својој души. Посматрајући створене ствари, размишљао је о њиховом Творцу. Гледајући своју сабраћу монахе, мислио је о анђелима. Његове су усне биле стално у покрету, обичај код свих правих монаха“ (ЖСС, 28). Савин отац Стефан Немања био је први велики владар православне земље који је дошао на подручје пресвете Богородице као монах међу монахе (ЖСС, 32). Боравећи и молећи се у својој испосници Сава „се трудио да његова кућа тишине буде стална богомоља везана за Хиландар, али ипак независна. Он је написао правила за ту испосницу, односно за Хиландарце који треба ту да живе. Ово правило Сава је писао својом руком на пергаменту и потписао га са: 'најнедостojнији међу грешницима – Сава'. То је још увек сачувано и зове се Карејски типик“ (ЖСС, 44). Српски народ се столећима, заправо све до Светога Саве, колебао између јелинске и римске цркве. Управо је Свети Сава учинио крај том колебању. „Место латинске и грчке цркве он је, са истим правом, створио српску цркву. Но духовно није се оделио од грчке цркве“ (Добр., 126).

Пишући о домаћинском духу српског народа, владика Николај заслугу за ову карактерну црту приписује Светом Сави: „Ај, тај наш Свети Сава! Три пута га треба посветити а не једанпут. Таквога домаћина у свету није било. Домаћински он је уређивао и манастир Хиландар, домаћински помагао Свету Гору, домаћински бринуо се о бугарској и руској цркви, домаћински уређивао српску државу, и просветио и село и град, и сваки приватни дом у који је улазио. Легенде о његовој домаћинској делатности свуда по народу, и међу сељацима и међу градским еснафима, ни мало нису претеране. Много села моле му се и сада за стоку, што показује, да је и о стоци мислио. Многи занатски еснафи

и до данас славе га као свога заштитника, што сведочи о томе да је домаћински бринуо и о еснафима“ (СС, 45).

Свети Сава живи међу Србима и над њима бди. Много је доказа његовог присуства у досадашњој повести, али су његова снага и значај посебно изражени у временима борбе за опстанак народа, његове духовности и идентитета. Ако се осврнемо само на двадесети век, видећемо да су се интелектуалци окретали Светом Сави тражећи пут у смутним временима. Тако је с почетка тридесетих година двадесетог века¹² Свети Сава поново оријентир и ослонац, што кулминира у светосавској години 1935, уочи обележавања 700 година Светитељевог упокојења (1236–1936) (Шијаковић 2019: 52). Тој борби, у времену о којем је реч, владика Николај дао је свој допринос. У тексту о Светом Сави објављеном 1930. године, владика Николај описује личност и родољубље Светог Саве, а 1935. године на свом предавању „Национализам Светог Саве“, одржаном на Коларчевом народном универзитету на прослави Недеље православља, владика је изложио светосавско схватање нације, где, поред осталог, каже: „Најтрудољубивији стваралац свога карактера, он је по том био најнеуморнији стваралац карактера свога народа. [...] Основу и центар свега Светосавског национализма чини народна црква. Она је као дух који оживљава цео народни организам, осветљујући, загревајући и сједињујући једном вером, једном надом и једном љубављу. [...] Насупрот таквој народној цркви стоји ненародна или интернационална црква, са централом изван народа, са свештенством одасвуда, са језиком туђим и са уједначеним, униформисаним, изразом своје вере“ (Николај Велимировић, према Шијаковић 2019: 54). Светосавски национализам има у себи оно најважније – да „штити индивидуалност самог народа као целине да се не изметне у империјализам или да се не распине у интернационализам“ (Исто: 56).

У писаном стваралаштву владике Николаја светосавље заузима значајно место. Оно нарочито долази до изражаја у међуратном мисаоно-идејном контексту када се у радовима водећих домаћих богослова светосавље одређује као философија живота, као средњи и једини прави пут истине између „левих“ и „десних“ крајности и лутања. Средњи

¹² Српска краљевска академија припремала је вредан двотомни *Светосавски зборник*, Расправе (књ. 1) и Извори (књ. 2), Београд: СКА, 1936–1938. У часопису *Православље* у наставцима је објављивана „Библиографија о св. Сави у светосавској години“ (деталније о томе в. у Шијаковић 2019: 52, у напомени). Године 1932. покренут је часопис *Светосавље*, „а кованица светосавље улази тада у трајну употребу као сублимисана ознака аутентичне српске православне хришћанске културе“ (Шијаковић 2019: 53).

пут за који се залаже владика Николај јесте истински хришћански, светосавски пут, којем се Срби нарочито приклањају у временима смутње између левих и десних крајности. О томе се на многим местима у делу владике Николаја може читати, а ми ћемо издвојити неколико примера.

Ево, на пример, шта владика Николај мисли о тзв. левом и десном стајалишту, научном позитивизму и атеизму у философији.

У васионом свеіу, како га је Дарвин замишљао – и још изразиіије дарвинизам – іосііоје све могуће силе и сви факііори изузев Бога, духа и морала. И баш на овом измишљеном одсуству Бога, духа и морала у Дарвиновој науци засновао је Ниче своју антиіеіиичку еііику а Марк своју комуниіиичку социологију. Оііуда је ііолазна ііачка и ірви ііараграф ничеизма и марксизма – негација бића Божјега (Евр., 8).

Владика Николај говори и о српским „преступницима“ из редова пастира истичући их као лоше примере:

Јеромонах Досііеј Обрадовић свукао је манііију због ііога шііо није знао одвојііи іішеницу од кукоља у монашком звању, и облачио је ііу исііу свечану манііију доцније у Албанији и Смирни и Молдавији, где год га је једино ііа монашка манііија могла храниііи. Архимандриіі Васиље Пелагић, рекііор богословије, надао се ііосііаііи еііиској. Па кад није изабран, он је не само одбацио Цркву и чин свеіііеника, него и веру у Бога, и објавио себе за највећег безбожника у исііорији срііског народа, а мислимо и Свеііог Балкана, од ііраисконских времена до данас (Добр., 129).

Светосавска црква је за владика Николаја једини исправни пут, пут којим ходе свештенство и народ:

Часіі нека је свеіііенству срііском. Часіі сељачком народу срііском! Срам на безглаву госііоду срііску! Срам и на оне владаре срііске, који у име Заііада іірезреше и Срііску свеііосавску цркву и срііски сељачки народ (ИЗ, 14).

После Великог рата и милиона улудо изгубљених живота, у Европи је преовладала нова философска мисао која је „морала бити неки облик ’антирационализма’ или ’ирационализма’ уколико је хтјела да буде одговор на духовну кризу након [...] рата“ (Шијаковић 2019: 18). На међуратне српске философе који су на различите начине заступали философију живота, интуизионизам и критику духовне кризе западне културе, међу којима су, поред владике Николаја Велимировића, били и Димитрије Митриновић, Владимир Вујић, Милош Ђурић, Момчило Селесковић, Првош Сланкаменац, Ксенија Атанасијевић, Филип Медић, Душан Стојановић, Јустин Поповић, Димитрије Најдановић и

др., утицали су у мањој или већој мери Берксон, Шпенглер, Достојевски и др. (Исто: 19). Српски филозофи су од њих „преузимали критику рационализма и метафизике, критику технике и политике у анализи духовне кризе времена и уопште критику западне културе“¹³. Наспрам рационалности у духу модерне природне науке и сцијентизма, они „инсистирају на интуицији, осјећању и доживљају живота, на религиозним и митским садржајима, на умјетничкој изражајности умјесто круте и беживотне појмовности“ (Исто: 19–20). Верујемо да се у том контексту може посматрати „светосавски покрет“ у заједничкој држави између два светска рата, који је, у начелу, имао два правца развоја, односно два угла перцепције светосавске идеје. Један угао тицао се шире наднационалне и натконфесионалне перцепције нове државе и њених народа сматрајући да личност и дело Светог Саве представља њихов духовни интегративни елемент, заснован на богољубљу и човекољубљу као универзалним друштвеним вредностима, док је други угао посматрања, који је нешто касније постао доминантан, инсистирао на очувању српског идентитета унутар југословенске државе, сматрајући да ће инсистирањем на светосављу (именица *свѣтосавље* настала је по узору на ’православље’; 1932. године покренут је часопис „Светосавље“, а твореница *свѣтосавље* „улази тада у трајну употребу као сублимисана ознака аутентичне српске православне хришћанске културе“ (Исто: 53)) постићи „приврженост драгоцјеном а угроженом црквено-народном идентитету“ (Исто: 46). У неку руку то је повратак себи, својој традицији, народној и интелектуалној, чија је еманципација, започета у 19. веку наставила свој развој почетком двадесетог века, а њени одрази могу се видети у књижевности, философији, култури, духовности. Наравно, поменуте светосавске идеје и поруке нашле су свој одраз и у делу владике Николаја Велимировића. У поглављу књиге *О зајадном хришћанствѣ* под насловом „Опозиција Богу“ владика Николај се јасно одређује према водећим филозофима и њиховим учењима (и школама) свога времена, казавши, поред осталог, ово:

О ѿројасѣи Зајада ѿсали су многи. Од њих су најчувенији један Рус и један Немац – Достѣјевски и Шпѣнслер. Овај ѿоследњи ѿријада нашој генерацији. У свом ѿрорицању ѿројасѣи Зајада он је осѣао

¹³ Суштина критике своди се на супротстављање позитивистичкој тврдњи да би наука могла све да објасни и испуни све људске потребе, чиме се жртвују духовни импулси, имагинација и интуиција (Peri 2000: 414). Берксонова философија „predstavljala je oslobodjenje ličnosti od prinuda pozitivizma, mehanizma i materijalizma i pokazala stvaralački potencijal intuicije, to mistično iskustvo i poetsku imaginaciju – one snage života koje se opiru kategorizaciji od strane naučnog uma“ (Peri 2000: 415).

нејасан и уиџоу је у неки есијейски мисџицизам. Досџојевски љак јасно је љрорекао слом Заџада због оџуђења од Бога и одрицања Хрисиџа (Зап. хришћ., 86).

Држећи се православног хришћанског учења и светосавља као његовог српског израза, владика Николај је изнео негативан суд о философима и уметницима који су се одрекли Бога и хришћанства:

И зар нису Шџираус, Ренан, Ниче, Дарвин и други слични оџозиционари у Хрисиџу, сковали оно убојно оружје љроџив Бога и Сџаса нашега, које су јеврејски љроџагандисџи само искорџићавали, умножавали и широм свеџа расџросџирали?

Заџадна оџозиција Богу хџела је да дође џобож до једног исџиниџијег љојма о Богу, мимо и насуџроџ Хрисиџа и Хрисиџовог оџкрића вечне Исџине, ља је љала у слеџи љаниџеизам, или у још слеџљи наџурализам, у квази научну миџологију. Месџо јеванђелског морала исџакла је неку хуманосџ, без Бога и Божјег закона о владању, ља је љроизвела један бруџалан и себичан род, од кога би се и хуманисџи сџаре Аџине уџлашили (Зап. хришћ., 88–89).

У предавању под насловом „Национализам Светога Саве“, које је тада владика охридско-битољски Николај одржао на Коларчевом народном универзитету на прослави Недеље православља 1935. године¹⁴, детаљно је изнео светосавско поимање српске нације и њеног идентитета. Светосавски национализам је „јеванђелски и органски национализам“, који има способност и улогу да „штити индивидуалност самога народа као целине да се не расплине у интернационализам“ (Николај Велимировић, према Шијаковић 2019: 56), будући да је „империја [...] и код нас упропастила отаџбину, народну државу, као што је био често случај у историји“ (Исто). Јасно је да овде владика Николај има у виду и актуелне друштвено-политичке прилике и проблеме чије решење види једино у повратку на светосавски јеванђелски пут „насупротив интернационализму и глобализму, у којима је национални идентитет жртвован зарад неке апстрактне општости (’човјечанство’, ’европејство’, ’југословенство’) коју заправо продукују и намећу глобалне структуре моћи“ (Шијаковић 2019: 56). Он сматра да је потребно „рехабилитовати изворни, култивисани и оплемењени национални идентитет као културну и духовну категорију, и то тако да овај у себи не садржи империјалне претензије, да буде наметнут другима (Исто).

¹⁴ Николај Велимировић, „Национализам Светога Саве“, Православље, год. II, бр. 4–5 (1935), стр. 102–109.

У овом одељку изнели смо најважније погледе владике Николаја Велимировића на значај подвижништва Светога Саве и светосавског пута који је у српској култури оставио дубок траг у схватању хришћанске православне духовности, разумевања односа цркве и државе, затим у уметности, обичајима, па чак и свакодневном животу српског народа. Потврда привржености светосавској идеји на путу Христовом имала је посебан значај у делу светог владике Николаја Велимировића, који се афирмацијом светосавске идеје између два светска рата супроставио ригидним политичким идеологијама и позитивизму у науци и философији, обогађујући и надграђујући смисао појмова *свeтосављe* и *свечовек* у српској култури и духовности (в. Јовановић 2022а).

4. „Сусрет“ двојице владика у Религији Његошевој

Природног, физичког сусрета између владике Петра II Петровића Његоша и владике Николаја Велимировића није могло бити јер је први живео и стварао у 19. а други претежно у 20. столећу. Сусрета је, ако не физичког, ипак било, и то оног најјачег – духовног. На метафору сусрета навела нас је употреба глагола *пролазити*, који је у сличном контексту употребио владика Николај у Предговору дела посвећеног овом великом српском песнику – *Религији Његошевој*:

Пуситимо, чийаоче, у мислима својим, нека поред нас прођу сви они Срби, које ми називамо знаменијим. [...]

Пролази ли поред нас Досијеј, ми ћемо га радосно поздравити и молићу, да нам каже што год „полезно или забавно“ из свога богатога искуства.

Пролази ли Вук, и њега ћемо први ми ословити без усипезања и похвалићемо његову скуљачку ревност и његову веру у грамајичку.

Пролази ли Јакшић, ми можемо слободно зајалити цигару и поручити вина. Он нам извесно неће замерити. Можемо и викаити и плакатити с' њим.

Змају ћемо се љубазно поклонићу и рећи, да нас његова Певанија чини бољим људима.

Са опшроумним аристократијом Недићем можемо доћи у крујну прейрку око књижевног укуса и „гомиле“.

Но кад поред нас буде пролазио владика Раде, ми ћемо морати, чийаоче, заћућати и усипати. Заћућати – јер ко би од нас могао наћи за њ' подесну поздравну реч у моменју, кад нас он са висине своје фигуре погледа својим као дубина морска тамним очима? Усипати – јер како да седимо кад смо малени пред њим и кад усипанемо? И кад он буде

прошао мимо нас, наш поглед ће га још дуго праитији, иако да ће многе велике сени, које њему буду следовале, остати од нас незајажене.

Ја сам често чинио такве смотре, и често врло дуге, злоупотребљавајући можда стирљење великих сени. При томе стварао сам се нарочито, већ од дужег времена, да останем насамо с' Његошем, праитећи иажљиво сваки његов поглед и сваку његову мисао и осећај везан с' њим погледом. Своје искуство од тих усамљених шетњи и немих дијалога ја сам изнео у овој књизи (РЊ, 13–14).

Његош, његова религиозност и његово дело чине саставни део религијске мисли и религијског надахнућа владике Николаја Велимировића. Али не само у религији, већ и у самом стваралаштву, књижевном и богословско-филозофском. Због чега Његош? Па због тога што је, по оцени владике Николаја, он био најрелигиознији међу књижевницима у новијој српској књижевности тога доба, у којој је било веома мало религиозних људи, и не само оних српскога рода, који, по његовом уверењу, нису ни могли, као такви, изнедрити велика дела. А такве путовође, религиозне умне ствараоце попут Његоша, тражио је наш народ. Отуда је Његош значајна карика и у схватању српског патриотизма утемељеног на светосављу, чијом је утртом стазом ходао и тада млади Николај. Он се осврнуо и на Доситеја, па говорећи о значају ове двојице стваралаца, каже:

Добро је што имамо Доситеја, као што је добро што имамо Његоша. На Доситеју ми смо се сви васишавали. У нашој раној младости његова мудрост нас је обасјавала иако меко и иако пријатно као пролеће Сунце. Он нам је први сугерирао толико потребну за пристију у живој веру у човека, веру у неограничену способност усавршавања човечијег разума и облагорођења човечијег срца.

С Његошем смо се доцније уознали. Јер сем ствари „полезних и забавних“ он зна и хоће нескривено да каже и ствари страшне, којима је овај свети искуњен (РЊ, 18–19).

Николај издваја и ове Његошеве стихове: „Наша земља мати милионах | сина једног не мож' вјенчат срећом“ (Ј. М.), којима песник суморним призвуком саопштава да на нашој планети нема среће. Он каже да „ми људи ... не можемо, поред свеколиког труда и напора, да схватимо ни постојећи ред ствари, а немоли да замислимо некакав нови. Према овом постојећем реду ствари, по коме природа сва створења пушта на ратну арену с' глађу и оружјем, остварење среће, какву та створења себи желе – толико се може знати извесно – значило би осујећење природног циља. Природа неће мир и засићеност, природа хоће рат. Јер само ратом она се

обнавља, само борбом одржава се њена вечита младост и лепота, само ратом и борбом она живи“ (РЊ, 57–58). Човек у тој природи осећа се дубоко несрећним. У првом случају „зато што се поводи за својим малим страстима, клањајући се пред сваком од њих као слаба трска пред ветром [...]”; у другом зато што га мучи сумња или спутава немоћ, да би стално могао следовати моралној директиви, и у трећем зато што у својој добродетели мора да страда од неразумне и грешне околине своје, коју он не може да излечи од неразума и греха“ (РЊ, 68). Иако је цитирао више Његошевих дела налазећи у њима снажно религијско упориште, разумљиво је да највише цитата ипак долази из његовог најдубљег богословско-филозофског дела – *Луче микроkozма*. И не само да је у Његошевом делу, а посебно у његовој Лучи, нашао чист израз живота по јеванђељу, што је по њему императив сваког стварања, него је ово дело открио као тезу праве мере и укуса, што актуелна критика понукана позитивистичким мерилима и вредностима није могла разумети. Једноставно речено, млади Николај познао је владика Петра II Петровића Његоша као свог најближег рођака. Та веза остварена је на пољу духовности и родољубља, у које је владика Николај читав свој живот био загладан.

Студију посвећену религији Његошевој владика Николај је објављивао у наставцима у часопису Дело (1910), једној од најбољих публикација за књижевност и науку тога времена. Од немалог броја ондашњих књижевних критичара и посленика, пажње је вредна оцена Радослава Гавриловића, који је, поред осталог, рекао и ово: „Ми у српском језику до ’Религије Његошеве’ немамо ни једног дела, у коме би јасније, краће и тачније била обухваћена сва религијска и филозофска питања, која сваког мисаоног човека морају стално занимати“ (Протић М. М., РЊ, 10). Прота Милисав Протић тачно каже да „они који нису могли да зароне у дубине Његошеве мисли, успеће то помогнути овом студијом“ (Исто).

Његош је за владика Николаја био „религиозна личност првога реда“. Ова студија је помогла да се на прави начин разјасни Његошев однос према Богу, религији и природи. „Др Николај је учинио приступачном не само Његошеву религију, него је повезао и Његошеву филозофију“ (Исто, 11). Студија је излазила у *Делу* и привлачила пажњу читалаца јер не само што је „писана књижевно, са полетом и речитошћу“ (Скерлић 1923: 106), него и због тога што писац долази из редова наших теолога, од којих је било мало оних који су писали изван религијских текстова. Епоха реализма изнедрила је Светолика Ранковића, врсног ствараоца психолошке приповетке, такође свештеног лица, али је, скупа узев, био и остао невелик број књижевних стваралаца теолога.

Књижевна критика тога времена дочекала је углавном са похвалама студију тада младог професора богословије. Чак је и врло строги Јован Скерлић имао пуно лепих речи о овоме делу и његовом писцу. О Велимировићевој књизи овај славни књижевни критичар каже: „Поводом ове добре књиге може се са сигурношћу рећи: српска Црква до сада није имала литерарнијег писца, и неортодокснијег теолога“ (Скерлић 1923: 115–116). Верујемо да је Скерлић у овој оцени изразио свој не сасвим повољан став према Цркви, али је свакако изречена оцена о Велимировићевом делу овде позитивна. Анализирајући ову критику поводом објављивања *Религије Његошеве*, М. Лома каже да Скерлићева критика *Религије Његошеве* показује низ неспоразума са Николајем Велимировићем, а први и главни јесте схватање саме религије односно религиозности (Лома 1997: 341). Насупрот Скерлићевом схватању по којем религија припада цркви и свештеницима, Велимировић у књизи *Религија Његошева*, али и другде, у целокупном свом стваралаштву и делу, религију поима искључиво као пут човековог спасења у окриљу православља. Велимировић и Скерлић имају различито виђење о снази Доситејевог дела, одакле произлази питање због чега су Доситеј и Његош узети као главни параметри књижевноестетске и философско-моралне вредности наше књижевности. Очигледно је да је томе допринела масовна социјална рецепција Његошевог дела, као и Доситејевог. Народ је у тим ствараоцима и њиховим делима пронашао најбољи израз националног духа, његове енергије и снаге (уп. Лома 1997: 344). „Ни у једном тренутку Скерлић нема представу о несамерљивости Његоша и Доситеја. Управо о њој је проговорио Велимировић и остао сасвим неразумљив за Скерлића“ (Лома 1997: 345), који је и Његоша, као и остале писце, мерио истом мером – разумским, емпиријским, реалистичким мерилем. Док је за Његоша основна мисаона преокупација метафизички свет, за Доситеја је то позитивистичка и прагматичка преокупација физичким светом. Велимировићу су позитивистичка мерила недовољна за Његошеву метафизичку, религиозну величину, и ту лежи главни неспоразум између Велимировића и Скерлића. Заправо, Велимировић је од песника, као и уопште од сваког ствараоца, тражио посвећеност у служби Богу и људима. Сматрао је да су у актуелном времену песници скренули са правог, Божјег пута, а да владајућа књижевна критика потпирује и продубљује ту странпутицу све дубље. О томе у једном другом делу, под насловом *Изнад греха и смрти*, владика каже: „Притучени једним старим песимизмом, опаснијим од најстаријег ревматизма, наши стихотворци никако још не могу да се поврате и да от-

почну *йевайџи*. Млади људи, који су могли погинути у прошлом рату, и којима би се опет ускоро дала прилика да се жртвују за отаџбину, одузимају себи живот“ (ИГИС, 158). За владика Николаја песимизам је потпуно неприхватљив – како у животу тако у уметности јер је његов циљ ништа друго до несрећа. „Оптимизам је химна животу, песимизам – химна смрти“ (Исто, 160).

Иако је Његош био савременик Вука С. Караџића и поштовалац његовог рада, књижевни рад Његошев у погледу језика снажно се ослањао на црквенословенску језичку традицију, као и на традиционално, предвуковско писмо, што се скупа не може сагледавати одвојено од Његошевог црквеног живота. Попут Његошевог песништва, и у стваралаштву владике Николаја црквенословенских језичких елемената има много. Када је реч о текстовима духовно-философског и богословског карактера, какав је читав спев *Луча микроkozма*, али и немали број песама, Његошев језик се од вуковског разликује и у погледу чувања и употребе партиципских образовања на *-ћи*, *-(е)ши* и *-м(и)* (в. Јовановић 2019а), што такође важи и за дело владике Николаја Велимировића (в. Јовановић 2017а).

5. Црквена поезија

Поезија у делима владике Николаја Велимировића заузима важно место јер је владика овим књижевним обликом, у стиху и у прози, и нарочитим лирским тоном, изражавао богословску мисао и славословио Творца. Митрополит Амфилохије Радовић је целокупно дело владичино описао као поезију. Он је казао да је целокупно дело владике Николаја једна милозвучна и складна поезија. Његова каснија песничка ткања и саздања прелазе у скрушену смерност, приближавајући се све више светоотачкој црквеној поезији, поготово песничка дела у ужем смислу, као *Духовна лира*, *Песме молитвене* и делови у стиху *Охридског пролога*. Свака му је ту песма „по једна догма у стиху, цела мала догматика, како неко рече“ (Шуловић–Драпшин 2005: 3). Р. Биговић (1998: 55) каже да је владика Николај искуство вере „исказивао најчешће на језику молитвене поезије, у разним симболима и сликама, а ређе језиком појмова“. Отац Јустин Поповић назвао је владика Николаја чудотворцем молитвених ритмова и љубимцем вечности, јер сваком речју осећа Бога и цео свет: „Српска душа је муцала, док се није родио Владика Николај да јој нађе израза – да проговори.“ За црквено песништво владике Николаја важан извор мисли биле су црквене песме

из *Триода* и *Пенѿшкосѿара*, *Жиѿија Свеѿих*, српска епска поезија, светосавска и косовска мисао и предање (в. Биговић 1998: 53).

Поезија је молитвословна уметност владике Николаја јер се у њеном средишту налази молитва. Њоме је насловљена и прва песма у збирци Песме молитвене монаха Тадије, у којој се песник обраћа Господу користећи метафоричне лексеме за именовање Творца, придеве у именичкој служби у облику вокатива:

Свесилни и сѿрашни, дивни и милосѿиви, | Боже свевидеѿи, Боже свезнајуѿи, | Свеѿи над свеѿима, креѿки и бесмрѿини.

Стихови у неким песмама су у дванаестерцу, са цезуром после шестог слога, а рима се остварује асонанцом и алитерацијом („Спомени се службе ... | Спомени се жртве ... | ... спаси, од тиранских уза | Народ твој окупан у мору од суза“ итд.). У другим пак песмама стихови су у десетерцу, најчешће са цезуром после четвртог слога (Књигочтеци, читајте ми књиге, | Ирод виче, разбите ми бриге! (Дух. лира, 11)) или пак у слободном стиху, нпр. Бог се јави све због нас: | Да објави очинство, | Да утврди братимство, | Да дарује опроштај | И отвори свима Рај. | Алилуј, алилуј, | Господи помилуј! (Дух. лира, 13). *Божићне ѿсме* имају дванаест засебних песама, у чијем се симболичном броју алудира на број Христових ученика (апостола). У њима су представљени библијски мотиви везани за рођење Исуса Христа и разлог његовог доласка („звезда јавља новог Цара“, „анђели гласници“, „пастири весници“, „витлејемска пећина“, „Бог се јави, да дарује опроштај | И отвори свима Рај“).

Надахнуће поетског израза владика Николај је налазио и у нашој народној песми, коју је нарочито волео и ценио. По узору на народну песму, владика Николај је певао *Небеску лиѿургију*. Песма почиње словенском антитезом, карактеристичном врстом поређења:

Хај, шта се оно чује из даљине:
Дал су вјетри, дал су вихорови,
Ил шуморе горе јаворове,
Ил са земљом трава разговара,
Ил пјевају на небеси звијезде?

Нит су вјетри, нит су вихорови,
Нит шуморе горе јаворове,
Нит са земљом трава разговара,
Нит пјевају на небеси звјезде,

Но служи се света литургија
У небесном царству Христовоме.

Службу служи Јован Златоусте
И са њиме три стотин владика
[...]

Свети Сава је у песми приказан како клечи пред Исусом Христом, који му, милујући га, овако говори:

Како стоји сада Србадија:
Како стоји вјера у Србаља,
Јесу л Срби кано што су били
Или су се Саво измјенили,
Поју ли ми многе литургије,
Подигу ли многе задужбине.
[...]
[одговара Свети Сава]
„Нису Срби кано што су били.
[...]
Од тебе се лицем окренуше.
Господа се српска изметнула,
На три вјере оком намигују,
Ал ни једну право не вјерују,
Православље љуто потискују.

Из тог разлога Господ је дозволио помор, „ваши попустио“ и разне несреће како би се народ српски поправио. После несрећа „Срби се Богу обратили, | Јединоме своме спаситељу, | Вишњем Богу и светоме Сави“ (Дух. лира, 98). Песма завршава славословљем Господу и Светоме Сави.

Подражавање народној поезији огледа се и у другим песмама, а оно подразумева употребу лексике из народних песама („литурђија“ (Дух. лира, 100), „неђељица дана“ (Дух. лира, 101), употребу вокатива у функцији основног падежа као обрасца наше народне епике: „Ал је један Боровићу Раде | Српске земље протонеимаре“ (Дух. лира, 102); „Да благослов даде, да цар скруши врага, | Обећа му царе многобројна блага“ (ОП, 458), значење инструментала дато је у архаичним предлошко-падежним конструкцијама и облицима, нпр. „Већ лов лови Облачићу Раде | Са његови момци и хајдуци | Са његови хрти и огари“ (Дух. лира, 112), што се односи и на локатив, у примеру „по манастири“ (Дух. лира,

112)), употребу скраћених облика номинатива множине (одсуство инфикса): „Још уз расу шаље и штап један стари, | То цару бејаху од инока дари!“ (ОП, 458)), затим ијекавски изговор у песмама (в. нпр. песме *Небесна литургија*, *Зидање Љубостиње*, *Зидање Враћевинице*) итд.

Најбогатија збирка црквених песама налази се у *Охридском њрологу*, где је сваком празничном дану владика Николај посветио по једну песму. У тим песмама је најчешће представљен догађај везан за страдање мученика за веру хришћанску и православну, нпр. у песми посвећеној празнику преп. муч. Галактион и Епистима: [...] Крштена сам ја од твоје руке, | Па ме узми са собом на муке! | Иако сам, брате, недостојна, | За свог Христа умрети сам вољна [...] (ОП, 814).

Молишве на језеру представљају збирку песама у прози у којима је постигнут мисаоно-уметнички склад између дубине мисли и естетике књижевног израза. Према Павлу Зорићу, молитве у поменутој књизи Николаја Велимировића чине „ремек-дела у области песме у прози“ (Зорић П., према Пејчић 2019: 108). Николај Велимировић је „и песник у жанровском смислу речи. И то песник од врсте у каквој је Исидора Секулић препознавала па уздизала суштаствене духовно-естетске и мистичне вредности“¹⁵ (Пејчић 2019: 110). Молитва у жанровском смислу представља књижевни облик који Николаја Велимировића ставља у само средиште српског песништва. У свом „Осврту на Николајеве Молитве на језеру“ ава Јустин Поповић је о Николају казао: „Он је богопослани језик, који стоји над нашом душом и она се пламено и страсно исповеда Тросунчаном Владики светова. Он је стил, благодатно раскошни стил душе“ (Поповић 2013: 719). У књизи се животна искуства посматрају у контексту вере, па се тако лична перспектива прожима библијском:

ОСВРТ НА СОПСТВЕНИ ЖИВОТНИ ПУТ

Дечаштво и рана младост

Учише ме стјарији, док бејах ошрок, да се држим неба и земље, да не њосрнем. Дуго осјадох дејше, и дуго се наслањах на њошњајач ишшо ми га дадоше (МНЈ, 29);

¹⁵ Песнички жанр молитве неговала је у српској књижевности Николајевог времена и Исидора Секулић. Мистицизам Исидоре Секулић изражен је у књизи *Молишве у малој Тойчидерској цркви*, коју је Владета Јеротић назвао књигом завештања, поред још двеју књига (Ђакон Богородичине цркве и Његошу, књига дубоке оданости) (Пејчић 2019: 119).

Одрастање и сазревање

Но кад вечности простируја кроза ме и осећих се сиранцем у свећу, небо и земља се преломиле у рукама мојим као слаба турска.

Господе, снаго моја, како су немоћни небо и земља! Изгледају као двори од олова, а испаравају као вода на длану у Твоје присусићу. Само својим рогушењем крију немоћ своју, и илаше неуку децу (МНЈ, 29).

Зрелост (сазнање Божјих истина)

Минуло је деићњство моје, храњено сирахом и незнањем, и ишчезла је нада моја у небо и земљу. Сада само у Тебе гледам и Твог се погледа држим, колевко моја и васкрсење моје (МНЈ, 30);

Ошћужни су ми саветии људских сиарешина и мудраца, – о како су ми ошћужни – од када Твоја мудрости зашресе моје срце и мозак, Светии Боже (МНЈ, 41).

ЧОВЕК И ПРИРОДА (моле се Господу Богу)

Ја призивам и дрво и траву, и смоле и животиње, да заједно са мном ваију к Теби, свако својим језиком. Гле, сва створења пошребују сиасења, зашто сва и треба да се здруже на молићви са човеком, вођом греха и вођом сиасења (МНЈ, 54).

СЕЊАЊЕ – БИБЛИЈСКИ МОТИВ АДАМОВОГ ПАДА (употреба имперфекта *бејах, бех* појачава перспективу давног догађаја)

Једно једино сењање не избриши но појачај у мени. Не избриши но појачај у свестии мојој сењање на ону славу, што имадох кад бејах сав с Тобом и сав у Теби, пре времена и времених обмана (МНЈ, 56);

Кад и ја бејах хармонично тројичан у светом јединићу као што си Ти од вечности у вечности (МНЈ, 56).

Кад и ја знадох Тебе као што Ти знаш мене, и кад не бех помешан са шамом (МНЈ, 56).

Господу се песник обраћа користећи метафоре у вокативу: „Родитељу“ (МНЈ, 56), „Бесмртна Лепото моја“ (МНЈ, 57), „Господе Пребогати“ (МНЈ, 127), „Жељени“ (МНЈ, 137), „Једина Лепото моја“ (МНЈ, 57), „Мајко“ (МНЈ, 58), „Красото моја“ (МНЈ, 58), „мудрости моја“ (МНЈ, 122), „Најсјајнија Звезда“ (МНЈ, 67), „Пастиру мој“ (МНЈ, 130), „Победниче“ (МНЈ, 60), „Многотрпеливи“ (МНЈ, 66), „Пратиоче мој“ (МНЈ, 148), „Свемилостиви“ (МНЈ, 66), „Снаго моја“ (МНЈ, 142), „Троједина Кито Цвећа“ (МНЈ, 148), „Утехо праведника и храбрости мученика“ (МНЈ, 135), а када о њему говори, онда у номинативу: „Словесни Господ“ (МНЈ, 66), „Тросунчани Живот“ (МНЈ, 127) итд. У

Духовној лири Бога ословљава следећим речима: „Целуј *Рођака*, великог *Госића*“ (Дух. лира, 25), „Огањ вечни“ (Дух. лира, 25) итд.

ОБРАЋАЊЕ МУЧЕНИЦИМА ЗА ВЕРУ (с молбом да се моле за нас)

*Мученици њраве вере, молиће се Богу за нас. Ваша вера њрибли-
жила вас је сјајном њресѡлу славе, окићеном зрачним серафимима и
ѡремоћним херувимима* (МНЈ, 61).

ОДГОВОР НА ПИТАЊА О УЗРОЦИМА БОЛЕСТИ И СТРАДАЊИМА

*Знаш ли, деѡе моје, зашѡо се заѡварају облаци онда, кад су ѡља
жедна кише, а оѡварају онда, кад ѡља кишу не желе? Од злочина ѡуди
збуни се ѡприрода, и најусѡи ред свој.*

*Знаш ли, деѡе моје, зашѡо њиве ѡнесу ѡешки ѡлод уѡробе своје,
а у леѡо дају јалову жеѡѡву? Заѡо шѡо и кћери ѡудске омрзоше на ѡлод
уѡробе своје, и убијају га у цвеѡу* (МНЈ, 66);

*Знаш ли, деѡе моје, зашѡо се болесѡи умножише и ѡмори
сѡрашни? Заѡо шѡо ѡуди ѡчеше смаѡрашѡи, да је здравље оѡмица
од ѡприроде а не дар од Бога. А шѡо се оѡима с муком, с двојном муком
мора се браниѡи* (МНЈ, 66);

*Душе свеѡи, гле, како је ѡодла душа моја! Како сѡрашљиво крије
ѡлод Твој у себи, сѡраха ради јудејскога, сѡраха ради безбројне деце
мрака, шѡо их она намножи у себи из брака свога са свеѡом* (МНЈ, 81).

Служба или аколутѡја јесте црквени жанр који се састоји од стихова који се певају на вечерњу и јутрењу (в. Енц. правосл.). У Духовној лири налази се *Служба новомученицима срѡским, Седамсѡо ѡѡсућа на број ѡсѡпрадалих за веру ѡравославну и срѡско име од усѡаша у Другом свеѡском раѡу*. Молитвено обраћање Господу има озбиљан и узвишен тон, у којем се страдање невиног народа и, посебно, деце пореди са злочинством које је починио безбожник Ирод наредивши да се покољу сва деца у Витлејему, а уз Ирода се помињу и Нерон, Трајан и Дуклијан, познати гонитељи хришћана:

Мач дѡгоше на Те, Христе Боже благи,
Опише се крвљу Твојих следбеника.
Наследници њини, ћесари са крстом,
Са мачем под крстом исто наставише,
Седамсто хиљада муком уморише.

Мач потежу безбожници, запињу лук
 Свој да оборе убога и покољу оне
 Који иду правим путем.

(Дух. лира, 129).

Целате владика Николај именује лексемом *крижари*, чиме подсећа на то да су у питању крштене душе одметнуте од Бога: „Крижаше крижари српске свештенике, | Крижаше им кожу, посипаше сољу“ (Дух. лира, 131). За њих користи и друге речи попут „главосеци“ (Дух. лира, 135), док мученичку смрт праведника владика Николај у служби описује као ново крштење јер „крв праведна пере од грехова свију | И вид даје свету јачи од очију (Дух. лира, 131). Награда Божја је спасење душе: Радуйте се сада, слободни од тека, | Духови бесмртни у бесмртном царству, | Бог праведно плаћа дела и недела. | Земљи повратисте што од ње зајмите, | Рај и живот вечни духом наследисте (Дух. лира, 133).

Суштину вере владика Николај је излагао и тумачио у многим делима, али се чини да је она најдубље исказана у *Молишвама на језеру*, посебно у 32. молитви (Биговић 1998: 267): „Вера Те моја види, Господе. Она је светлост и даљновид очију мојих. Вера је моје осећање свеприсуства Твога ...“ (МНЈ). У овој молитви јасно се види да је вера основна покретачка сила која целу човекову природу усмерава према Богу (Биговић 1998: 268). Исус Христос и Богородица су средишње личности поезије владике Николаја, „око којих се све мисли владине јате“ (Најдановић Д. 2013: 754).

6. Беседе, проповеди, посланице, слова и сл.

У хришћанском смислу, беседа је словесни говор проповедника која служи да поучи и призове људе да помоћу божанских врлина испуне себе Богом.¹⁶ Беседа се у *Охридском њрологу* даје у виду засебне целине, а њоме се читаоци упућују на јеванђељске поуке уз давање примера из свакодневног живота којима се поменуте поруке приказују разумљивијим. Уз наслов „Беседа“ наведена је тема којој се беседа посвећује, нпр. „О наследницима царства кроз Христа Господа“, а после наслова, пре самог текста, даје се цитат из Светог писма, нпр. у „Беседи о узвишењу човека кроз Христа васкрслог“: „Превише свих поглаварства и власти, и сила, и господарства, и свакога имена што се

¹⁶ Беседа је у раном хришћанству „држана после читања јеванђеља на литургији на тему јеванђељског чтенија (омилија), а у току великог поста поучавани су катихумени оглашени, који су се спремали за просвећење – крштење“ (Енци. правосл.).

може именовати не само у времену садашњем него и у будућем. И све покори под ноге Његове“ (Еф. 1, 21).

Своју мисао владика Николај је исказивао мање-више у проповедничкој и реторској форми, које су подразумевале критику, апологију, убеђивање, полемику, поређења, контрасте, алегорије, симболе итд.

Збирка беседа под насловом „Нове беседе под Гором“ алудира на Христову Беседу на Гори, изложену код јеванђелисте Матеја (Мт 5–7), а код јеванђелисте Луке у краћој верзији (Лк 6, 2–49) (Енц. правосл., под Беседа на Гори). Суштину Беседе на Гори чини „позив роду људском да помоћу божанских врлина испуни себе Богом и Господом Исусом Христом, да живи Њиме и ради Њега и у овом и у будућем веку“ (Енц. правосл., Беседа на Гори).

Беседу под Гором држи следбеник Христов свом верном народу. Збирку отвара беседа под насловом „Почетак“, којом се објашњавају речи из прве главе Јовановог јеванђеља. Овом збирком беседа владика Николај покушава да пружи одговор на два питања која учени људи барем једном у животу постављају себи: Шта је било у почетку? и Шта ће бити на крају?, али и позива људе да слушањем светог јеванђеља умире свој вечито гладан ум. Владика Николај истиче да је апостол Христов Јован у свом јеванђељу дао одговор на ова питања, а ми му морамо веровати. „Оно што је сазнао од Путовође, оно нам казује. А оно што је он чуо, чуо је од Онога, који је сам себе назвао Почетак; који зна одакле пут иде, јер је био на почетку пута, и зна куда пут води, јер је био на крају пута; и зна где је извор реке живота, јер је био на извору, и зна где се река улива, јер је био на ушћу“ (НБПГ, 10). Дакле, Реч је била у почетку, и Реч је почетак свега (НБПГ, 12). У Речи (Слову, Логосу) Божјој је почетак пута, и у Речи (Слову, Логосу) Божјој извор реке живота (НБПГ, 12). „Ниједна наша разумна одлука не прелази у дело пре него се изрази речима. Не само да говоримо речима, него ми и мислимо речима. [...] Реч претходи браку, а то значи и новом рађању људи [...] И тако реч је у истини почетак људи и почетак свих људских радњи, послова и дела. Јасно је, дакле, и за ум наш, да је реч почетак свега у људском животу, и да кроз реч људи стварају све што стварају, и да без речи ништа међу људима није постало што је постало. А оно што је стваралачка моћ у човеку оно је стваралачка моћ и у васиони. И овде као и тамо реч је почетак и реч је медијум стварања“ (НБПГ, 15–16).

У беседи насловљеној „О великом имену“ владика Николај Велимировић је описао суштину своје беседе, говорену „ма кад, ма где, ма коме“: „Моје одело, господо, казује вам већ каква је моја про-

повед. Прастарог је кроја моје одело, прастара је и проповед моја. У једној речи изражена је сва моја проповед. То је опште-позната реч, у свима временима историје, у свима крајевима света, у свима срцима, на свима језицима. То је име некога изнад нас“ (Бес., 5). У књизи под насловом *Беседе* објављене су беседе односно проповеди владике Николаја од 20-их до 50-их година прошлога века, међу којима, очекивано, преовлађују теме поводом црквених празника (О сличности са Христом, о Васкрсу 1929. године, Беседа на Велики четвртак, 1936. г., Беседа на Велики петак, 1936. г., Пресвета мајка Божија у православљу, Љубљана 1926, На празник Покрова Пресвете Богородице, 1938, Прекрасна творевина Духа Светога, о Ваведењу 1931. г., Најомилијенији светитељ, Њујорк, Савиндан 1950. г.), затим теме које се односе на националну историју српског народа (Чији си ти мали народе српски?, Манастир Раваница, о Видовдану 1939. г.). Ове теме, као и све остало у стваралаштву владике Николаја Велимировића, имају исти извор и увор, те се не могу строго одвојити (О две отаџбине, 1940; Дан тужне славе, о Видовдану, 1952. г. итд.). Беседе владике Николаја повезује са проповедима, које за разлику од беседа подразумевају уклопљеност у обред временски и просторно¹⁷, дубоко учење о вери и моралу (уп. Енц. правосл., под проповед).

У беседи под насловом „О преображењу Господњем“ владика Николај Велимировић беседи о ћутању, истичући да ћутање и поштен рад представљају најчасније стање човековог духа, што ћемо илустровати следећим цитатом: „Дугогодишње ћутање Господа као дрводеље у Назарету учи нас двојако: прво, да је поштен занатлија бољи од непоштена кнеза, и да поштеним напором треба себе да издржавамо у овоме животу; друго, да нико не треба да жури пре времена да буде учитељ других, но нека ради свој посао са непрестаним молитвама и размишљањима о Богу, докле га Дух Божји не покрене да отвори уста своја и другима даје савете“ (Бес., 38). Дакле, говор својствен човеку хришћанину мора бити словесан, искључиво говор у сврху спасења. Николајева беседа учи да се до њега долази ћутањем: „Хришћанско ћутање означава мир у души, у којој Христос влада. Кад су уста затворена а душа прикована за Христа, као Христос за Крст, прикована свим мислима, свим жељама својим за Христа слаткога, онда је то

¹⁷ „Проповедништво је у тесној вези са Светом литургијом, што га чини различитим од обичног говора, од предавања и беседа друге врсте, па чак и од мисионарских и других говора свештених лица“ (Енц. правосл., под проповедништво).

хришћанско ћутање. Од таквог ћутања душа се снажи, просветљава, препорађа, преображава и оживљава“ (Бес., 40).

Николај Велимировић је беседио и писао посланице о знаменитим људима, међу којима посебно место припада онима из српске славне прошлости, као што су светитељи, патријарси и краљеви српски (Свети Сава, краљ Милутин, патријарх Варнава, краљ Александар Ујединитељ, Петар II Петровић Његош и др.), научници, писци, војници, народне вође (Михајло Пупин, Никола Пашић, Јован Дучић и др.). Поред књиге посвећене Његошевој поетици и религиозности, владика Николај је и другде о Његошу говорио и писао. У Његошу је налазио извор своје поетске инспирације. Његошеве мисли и дела владици Николају Велимировићу биле су сасвим блиске јер је код обојице владика вера у Бога бивала изнад свега, а вера у нацију и човечанство – неодвојива од ове прве.

7. Текстови владике Николаја Велимировића у збирци васпитних примера *Најбољи васиџијач* протојереја Живана М. Маринковића

Живан М. Маринковић (1899–1976), ректор Богословије у Призрену, припадао је генерацији српских богослова који су између два светска рата, у времену када се наслућивало поновно велико страдање народа, оријентацију и сигурност за идентитет у кризи налазили у српској духовној традицији – светосављу. У закључку свога текста под насловом „Духовна величина Св. Саве и његов значај за идеолошку оријентацију нашег народа“, Маринковић је изнео гледиште о путу народног препорода: „Што је тама на хоризонту гушћа, то се чвршће држати светосавског пута“ (Шијаковић 2019: 119). Вођен бескрајном љубављу Божјом, Маринковић је светосавски идеал личног спасења и бескрајном служењу народу применио у књизи *Најбољи васиџијач*, с њеним поднасловом „Збирка васпитних примера“.

У уводном делу своје књиге Ж. Маринковић истиче значај „доживљаја или примера у духовно-моралном изграђивању човекове личности и избору животног пута“, нагласивши да је код нас на такве примере први обратио пажњу и почео да их скупља блаженопочивши епископ жички Николај. „Он их је обилато користио у својим беседама и многобројним написима по листовима и часописима“ (Маринковић 1995: 4). При састављању ове збирке, протојереј Ж. Маринковић је користио неколико познатих дела владике Николаја, претежно текстове објављене у Малом мисионару 30-их година прошлога века.

Текстови и цитати из дела владике Николаја који су коришћени у овој књизи имају васпитно-моралну сврху, у којима се описују догађаји везани за народ или појединца чији грехови, страдање или врлине који се приказују треба да послуже осталима као наук о постојању Божје истине и правде. Реч је о текстовима у којима се осуђује похлепа за новцем, која даље води у злочине, затим у којима се говори о освети Господа за оне који краду и закидају на мери, упућујући на речи Господње: „Каквом мером мерите, онаквом ће се вама мерити“ (Мт 7, 2) („Закидао муштеријама на мери, а Бог закидао здравље његовој деци“), потом у којима се објашњава смисао Божјих заповести (нпр. „Не пожели ништа туђе“), о исцељењима у манастирима, о делима милосрђа итд.

У тим текстовима користе се метафоре, поређења, изреке и сл. из свакодневног живота како би се поступно, на што једноставнији начин, докучили општи појмови и сазнања о Божјем присуству и нашој припреми на спасење, што је основна порука тих написа. Издвојићемо следеће примере поменутих метафора, наводећи цитате којима се илуструју њихова значења:

Живош је љушовање, односно љуш којим човек хода

„У Богу је кључ тајне нашег почетка и нашег краја. У Њему је смисао и циљ нашег животног путовања, као што је у Њему кључ свих тајни неба и земље, свега што је било, што јесте и што ће бити. – Рука Божја води сваког ко се роди“ (владика Николај Велимировић, према Маринковић 1995: 8). Пут се завршава доласком пред Бога: „Бог је на крају пута“ (Исто: 40).

Вера је највише знање

„Хришћанска вера је највеће, најважније и најпозданије знање од свих других знања. Према томе и наука вере јесте наука над наукама. Као што је Бог над свима људима, тако је вера Божја над свима осталим знањима и учењима људским (владика Николај Велимировић, према Маринковић 1995: 10). Вера и Божја егзистенција је изнад било којег људског знања, културе, науке, технике и уметности. „Наша цивилизација, наша најгордија реч, ништа друго није до прошња хлеба и тебе. Тебе и хлеба, хлебодавче! Наша цивилизација копа многе бунаре у пустињи, да би напојила жедне. Но ако ти не сиђеш у те бунаре, и бунари ће бити жедни, а камо ли они који стоје око бунара са препланулим језицима ...“ (Исто: 40).

У поглављу књиге у којем су изнета мишљења познатих мислилаца о томе шта је Бог, Ж. Маринковић је одабрао делове из књиге владике Николаја *Речи о свечовеку*, у којој владика Николај Господа описује придевима којима покушава да искаже његову суштину, тј. немогућност његове спознаје узроковане човековом несавршеношћу и ограниченошћу.

Бог је за човека ванимени

„Ћутање у твоје присуству ближе је истини твога имена но ма која реч. И кад ти кажемо **ти**, не говоримо пуну истину, јер те делимо од себе. И кад те са **ја** ословимо, не говоримо пуну истину, јер те мешамо с нама, временем и бројним. А кад те именујемо са **он**, ми те удаљавамо од себе не разумемо ништа, и очајавамо као дављеници у чамцу крај једне обале океана, очекујући спас с друге обале“ (Николај, Маринковић 1995: 40).

Бог је ванвремени и Бог је ванбројни

Николај Велимировић користи речи, као у овом случају придеве, којима додаје антонимски префикс за означавање особина које нису својствене човековој и материјалној природи.

*И вуци сийи и овце на броју*¹⁸

Божји промисао по којем се све у свету одвија владика Николај ставља изнад свих оних научних заблуда које упориште не налазе у вери и хришћанству. Да је Дарвинова теорија еволуције неодржива, владика Николај потврђује примером оваца, слабих и питомих животиња, које су се до данас одржале упркос научним тврдњама еволуциониста по којима су у суровој и дугој борби за живот остале само јаче, окретније и сналажљивије животиње, док су овима супротне током еволуције истребљене. „Промисао Божји управља светом, подржавајући слабијега, сузбијајући јачега, и одржавајући при том чудесну хармонију живота, тако да су и вуци сити и овце на броју. Потврду овога светог и благога Промисла јавио је Спаситељ говорећи: ’Ниједан врабац не може пасти на земљу без Оца нашега’“ (Мт 10, 29) (Николај Велимировић, према Маринковић 1995: 54).

¹⁸ Народна изрека *и вуци сийи и овце на броју* детаљније је анализирана у оквиру посебног одељка књиге (8.3).

Изобличавање богоборних антиизрека

Народну изреку *има Бога* неко је у народу преиначио у израз *нема Бога*. Владика Николај је за значење ове антитезе нашао семантички подеснији израз: „Немам Бога“. „Онај ко тврди да 'нема Бога' тиме не доказује да Бог заиста не постоји, него само о себи пружа уверење да он нема Бога, а тиме сведочи да са њим нешто није у реду, да му недостаје унутрашње духовно чуло којим се Бог осећа и види. Зато таквоме треба рећи:

„Погрешно говориш, пријатељу, да нема Бога. А правилно ћеш рећи ако кажеш: немам Бога. Јер ти сам видиш да остали људи око тебе осећају Бога, па зато и говоре: има Бога. Није, дакле, да нема Бога, него ти Га немаш.

Погрешно говориш, као болесник који би рекао: нема здравља у свету. Он може само рећи не лажући: немам ја здравља“ (Николај Велимировић, према Маринковић 1995: 64).

Језик као дар Божји

Човеков језик, будући да је од Бога дарован, омогућује човеку да словесно мисли и говори, односно да служи обема људским појавностима – телу и души. А пошто је душа претежнија од тела, снага језика свој врхунац постиже управо у сфери духа, чему је примарно овај Божји дар и намењен. Владика Николај језик оцењује као најдрагоценији Божји дар, молећи се за оне грешнике који многоглагољивошћу обраћају тај дар „у јевтин песак“ (МНЈ, 55). За оне који празнослове владика Николај употребљава синегдоху „лажна уста“ (МНЈ, 55). Када пост уђе кроз ум човеков, он мора ући и у језик, а то значи да језик „одучи од бескорисних прича и да уздржано говори само оне речи, које крче пут доласку Твоме“ (МНЈ, 69).

О језику спрам вере хришћанске владика Николај је писао доста, али не тако што је језику као засебној теми посветио одређени чланак, већ у склопу других важних тема, као што је брига о души и спасењу. Владика Николај је упозоравао на то да се мора пазити на речи како се човек не би огресио и због каквих изговорених речи изгубио душу своју. Дакле, брига о души подразумева подједнако и бригу о језику:

„Ако је душа моја рањава, свако зло светско одјекиваће у њој. И људи ће ми се смејати, и наваљиваће све јаче са својом виком.

А заиста неће ми нахудити злоречи људи, ако је језик мој забора-вио изговарати зле речи“ (МНЈ, 70).

О томе да је језик огледало душе говори следећи цитат:

„Нити ће моћи гневом одговорити на гнев, ако је гнездо гнева у мени испражњено, те нема шта да се буди. Нити ће ме страсти људске заголицати, ако су страсти у мени претворене у пепео“ (МНЈ, 70–71).

8. Приповетка (кратак роман) *Касијана*

Касијана владике Николаја Велимировића је широко познато дело, које се деценијама чита, објављује у новим издањима и штампа у све већим тиражима. Дело је невеликог обима, у којем је лепим приповедачким стилем и негованим српским језиком „изложена и премудро објашњена ’наука о хришћанском поимању љубави’, како гласи њен поднаслов“ (Буловић, И., Кас., 3). Дело је тако јасно и лепо написано да му, према речима Иринеја, епископа бачког, „не треба ни предговор ни препорука“ (Исто). Приповетка *Касијана*, која има поднаслов *Наука о хришћанској љубави*, настала је у емигрантској фази владичиног живота и стваралаштва, када је после Другог светског рата одлучио да се по ослобођењу из логора Дахау, у којем је био утамничен заједно са српским патријархом Гаврилом Дожићем, не врати у отаџбину, у којој је већ зацарио комунистички режим, већ оде у Енглеску, а потом у Америку, где ће остати до краја живота. Тамо је настало дело *Касијана*, а у њему се могу назрети и протумачити одређени појмови и концепти који се односе на владичино стање у туђини, иако о томе експлицитно нема помена у роману. У средишту идејног плана налази се веза, савез, завет између Бога и човека, који се упркос личним неприликама, разочарањима и сличним слабостима које прате људско биће не може прекинути. Такође, у роману је наглашена на два места благодарност Богу за слободу коју је, уз Божју помоћ, извојевао српски народ. Можемо претпоставити да се новој слободи, која се према Божјем промислу мора догодити, надао и владика Николај пишући ово дело у изгнанству.

Појава владике Николаја Велимировића у српској књижевности и култури у првој половини 20. века имала је далекосежан значај по српску културу и духовност. Време од краја 19. и почетка 20. века у српској култури је означено као доба еманципације човека и његових права, што је на глобалном плану попримало елементе неконтролисане и необуздане слободе. Р. Биговић (1998: 19) ту слободу и морал оцењује као бешчашће, које је разарало личност, породицу, морал, школу и све националне институције. Појава владике Николаја и његовог дела означила је супротстављање секуларизму управо инсистирањем на светосавској цркви, тј. на јединству цркве, народа и државе. У том све-

тлу треба разумети значај Касијане – као аутентични одраз српске духовности отелотворен у форми краћег романа у српској књижевности. Да је реч о теологу нарочитог књижевног дара и интелекта, потврђује оцена Јована Скерлића изнесена у критици поводом објављивања студије *Религија Његошева* (објављивана у наставцима у часопису *Дело*). Сам Скерлић овог писца смешта у ред теолога посвећених књижевном раду, сврставајући га на идејном плану и по приповедачкој умешности у равн с великаном српског реализма Светоликом Ранковићем (1863–1899). И заиста, поређење с Ранковићевим реалистичким приповедањем, који је такође по образовању богослов, може се можда и више него у ма ком другом делу односити управо на Касијану. У једном погледу то је због тога што је у овом делу највише до изражаја дошао приповедачки начин излагања, што се примећује у фабули и композицији дела, наравно уз другачију организацију сижера и комбиновање жанрова, као одлике модернијег приступа у књижевности својственог књижевној епохи његовог времена, а у другом погледу то је приказивање личности у развоју, као поступак по којем јунак на крају приповетке није онакав какав је био на почетку. Сукобе и ломове унутар човека Ранковић је, као и владика Николај, описивао користећи средства психолошког романа.

Фабула Касијане није измишљена прича, већ је то потресна повест о духовном преображају девојке Јуле, „повест о победи духовне лепоте над духовном ругобом, светлости над тамом, добра над злом, врлине над грехом, живота над смрћу, Бога над сатаном“ (Буловић, И., Кас., 3). Формалну структуру односно композицију романа или приповетке чине два текста, чије се ауторство приписује двома личностима, при чему се њихово читање остварује у реалном приповедачком времену, са одређеним лицима и на одређеном месту (прво, другог дана путовања из Сарајева у манастир Милешева, а друго, у самом манастиру). Фабула је прстенасто организована тако што се у роману догађаји описују у двама текстовима из двеју временских перспектива и перспектива двају аутора. Други уметнути текст је писаније оца Калистрата о монахињи Касијани, сачињено у форми стослова названог *Сћослов хришћанске науке и љубави*. Такође, и овај текст дат је као верно писаније оца Калистрата, које из угла главног приповедачког времена чита, пред присутним гостима из Сарајева, тадашњи игуман манастира Милешева. Приповедачка перспектива главног аутора (владике Николаја) својом фабулом уоквирује поменута два текста. Управо први и завршни део уоквирују причу саткану од приповедања исказаног двама текстовима, који се читају јунацима романа. У првом одељку, који носи наслов

Увод, приповедање је фабуларно представљено. Реч је о путницима ходочасницима који су се у два ландау фијакера упутили из Сарајева у манастир Милешева. Разлог њиховог путовања је испуњење завета датом Богу „да ће у случају српске победе над Аустријом поћи у овај манастир, и над гробом Светога Саве принети благодарност Господару.“ Касијана, дакле, почиње истицањем завета, као кључног појма у поимању везе односа између Бога и људи (у посебном смислу, завет означава однос између Бога и људи који се склапа ради старања Бога о човеку и обавеза човека у односу према Богу (Енц. правосл.)):

„То су били људи познати и уважени, који су са уласком српске војске у Сарајево ослобођени из тамница, надживевши многе хиљаде своје православне браће из Босне, која кончише свој живот страдањем и мучеништвом за своју веру, име и слободу. Било их је свега дванаест, међу којима и четири госпође.“

До манастира су путовали три дана, а другог дана увече – док су за једним столом седела три угледна путника: Павле Сарајлија, од знаменитог оца Јове Сарајлије, трговца тканинама и свилом, доктор Петар Сумрак, стари лекар сарајевски, а трећи Марко Кнежев, национални радник и добротвор – Павле Сарајлија се обратио сапутницима, истичући завет који је примио од свога оца:

„Ми сви имамо један заједнички циљ на овом путовању, а то је да испунимо свој завет у време преживљених ратних ужаса и принесемо благодарност Господу Богу за даровану нам слободу. Али ја имам и један посебан задатак, који ми је завештао мој покојни отац. Вама свима, као и целом Сарајеву, познато је име монахиње Касијане, иначе зване грбаве Јуле. Отац мој, који је био близак пријатељ са оцем њеним, оставио ми је овај рукопис о грбавој Јули, и пред смрт наредио, да га, кад будем могао однесем у манастир Милешево и тамо придружим неком писанију оца Калистрата, нашег домаћег духовника. Рано је још поћи у постељу, па ако желите, ја ћу вам тај рукопис мога оца прочитати.“

Опет писац истиче реч *завети*, напомињући када се он сме објавити и испунити, као и постављање услова за то.

„Забрањујем да се ово објављује пре моје смрти и свршетка аустријске владавине над Босном, што ће обоје, с Божијом помоћи, ускоро једно за другим следити. То је мој завет моме сину Павлу или његовим потомцима“ (Јово Сарајлија).

Дакле, један исти завет повезује две личности, а то је њихова обавеза да испуне оно што је пред Господом обећано уколико им се услиши молитва за окончање аустријске владавине над српским народом.

Завет у значењу 'обећања' подразумева у свим контекстима везу између Бога и човека, јер се под заветом датим човеку свакако подразумева обећање пред сведоком, а то је Господ. У значењу блиском поментом користи се синтагма *дајти реч*, што ћемо илустровати следећим контекстом:

„Нана је седела крај њене постеље и причала јој о старом добром времену, када је дата реч више вредела него сада писана хартија, и када је човек човеку давао на реч у четири ока стотине дуката у зајам, и када се није знало ни за неверство у браку нити за развод брака, и када су жене рађале по дванаесторо деце“ (Дани промене).

Главна јунакиња овог романа – грбава Јула, после неуспелог покушаја да убије младожењу који ју је изневерио и погазио обећање да ће се њоме оженити, постепено упија речи које јој отац Калистрат упућује и полако се преображава, усмеравајући сву своју љубав ка Христу.

Преломни догађај у данима преображаја „грбаве Јуле“ од богохулитељке ка богоугодници био је онда када се гоњена буром у души, са својом наном, нашла у манастиру Милешева, желећи да се поклонити гробу Светога Саве и посети игумана манастира, оца Калистрата. Тамо је грбава Јула добила призив да остане у манастиру. Пошто јој је нана напрасно умрла, после четрдесетодневног помена јавила се Јули на сну и казала: „Ти ћеш ту живети до краја. Слушај оца Калистрата. Мени је добро“ (29). Ове речи узете скупа, које је у сну чула Јула од своје нане, такође имају форму завештања будући да долазе од родитеља, чија се воља не сме довести у питање.

Глагол *венчајти се* (са допуном за Цара) означава такође испуњење оданости према Богу исказаној у чину монашења. „Баш кад се навршило три године од Јулиног бављења у манастиру, старац Калистрат обуче Јулу у монашку расу пред гробом Светога Саве и надену јој име Касијана ... Венчана [си] за Цара и то за Цара над царевима“ (30–31).

Истом семантичком пољу припада глагол *заклејти се* у значењу „обавезати се на нешто, јемчити (речју, вером и сл.)“:

„Они који ходе светским путем, нису се заклели да ће тим путем ићи до смрти, а монаси су се заклели ићи прописаним монашким путем до смрти. Отуда светски људи када доживе разочарења на

клизавом путу своме, могу се покајати и ступити на бољи пут што води у живот вечни.“

Глагол *завей̄ова̄ӣи се* употребљен је у значењу „обавезати се на нешто, заклету се“:

„Било је и девојака удавача, које су се, по старом обичају заветовале послужити Богу и Светоме Сави неколико месеци пре венчања ради благослова. Ове девојке радиле су у манастиру као пчеле: прале цркву, копале у башти, музле овце и краве, храниле живину, чистиле конаке, шиле, везле, ткале, кувале“ (Кас., 26).

Слично значење као глагол *завей̄ова̄ӣи се* „обавезати се на оданост, служење (Христу)“ реализује и глагол *ѝрӣљубӣӣи се* (са допуном *уз Хрис̄ѝа*):

„Ко ће ти пружити руку у тами и осамљености? Једини Христос Човекољубац, ако си се била за живота уз Њега приљубила“ (Кас. 88).

Последња, седма глава романа, која носи наслов „Свака тајна бива јавна“, уоквирује роман морално-религијским епилогом у чијем је средишту преображај другог јунака, узрочника првобитног духовног пада грбаве Јуле, сада доктора Сумрака, једног од путника ходочасника. Изненада је једног јутра у соби унутар манастирских зидина нађен мртав. У његовој соби нађена су два писма, једно на име Павла Сарајлије, а друго на име оца игумана. У писму упућеном Павлу Сарајлији он је открио своју личност и изразио покајање. У њему је оставио сведочанство да је, осетивши крај живота, сишао да умре покрај Јулиног гроба. Ово писмо завршава се завештањем:

„Преко тебе завештавам сву своју имовину манастиру Милешеву, овоме манастиру Светога Саве и мати Касијане“ (Кас., 91).

Глагол *завеш̄ѝава̄ӣи* има значење „обавезивати некога да испуни одређену жељу“.

У писму упућеном оцу игуману он моли за опрост и моли за испуњење жеље да се његово тело плитко погребе изван зидова, покрај реке Милешевке.

Концепт ’заклињање, заветовање, завештање’ у роману Касијана владике Николаја Велимировића представља средишњу везивну компоненту у опису карактера ликова, њихових унутрашњих, психолошких доживљаја, као и међусобних односа на путу њиховог индивидуалног преображаја. Овај концепт владика Николај је дефинисао у делу *Азбука*

истине, где је под словом З издвојио управо *завет*: „Завет је драговољна обавеза. Завет представља два заветодавца, једнога који даје и другога који прима. Један заветодавац који се обавезао завет дати је Бог, а други заветодавац који се обавезао испунити све услове примања је човек.“ Као што нам је анализа на материјалу романа Касијана показала, схватање концепта 'завет' којим се означава поменути однос између Бога и човека усмерава семантичку реализацију лексема које припадају семантичком пољу 'обавезивање (на нешто), заклињање, заветовање'.

9. О српском народу и његовом језику

Вера, која се налази у основи стваралаштва владике Николаја, представља пут не само личног већ и спасења народа коме припада, као и читавог човечанства. Пишући своја дела на српском језику и афирмишући културу и духовност Срба кроз веру и славу Творца, владика Николај је уздигао српски језик до духовних висина на које су га раније уздизали великани српске писмености. Иако питању језика владика Николај није посветио посебну књигу или пак већи одељак, његова промишљања о народу и његовој култури уопште, где спада и његов језик, неодвојива су од владиних мисли о духовности и православној вери.

Целокупну историју српског народа владика Николај назива крштеном историјом. То је хришћанска историја у којој се све дешава по Божјем промислу. Судбина српског народа је истоветна Христовој судбини, у којој српски народ пролази кроз страдање, понижења, али истовремено и кроз прослављење и васкрсење (Биговић 1998: 357).

Ако се о језику говори и мисли из угла појединачних народа и нација, историја нас учи да је право на матерњи језик неодвојиво од права на сопствену народност и културу. За многе народе, а за српски народ посебно, борба за језик неодвојива је од борбе за тело и борбе за душу. Тежњу сваког народа, а нарочито оних слабијих и бројчано малих, за физичким и духовним опстанком у светској историји владика Николај сматра праведном и по вољи Божјој. Вољи и сили моћника који се уздају само у своју силу и снагу, што је у концепту ничеовског *најчовека* добило и своје философско објашњење и афирмацију, владика Николај супротставља *свечовека*, тј. Сина Бож(и)јег, који је одредио наш идеал овим речима: „Јер који се уздигне, понизиће се, а који се понизи уздигнуће се“ (Д. Срб., 21). Већ пола века пре него што је владика Николај писао о односу натчовека и свечовека, немачки философи „су распиривали фанатичну пропаганду једне сулуде идеологије, да мали народи немају права на самостално постојање. [...] То није истина, и ми

не желимо да прихватимо ову немачку теорију. Она је лажна и зла у сваком погледу. [...] Када се прихвати мишљење и када се каже да велика и снажна држава има право да господари над малим суседним државама, онда се прећутно каже и прихвата мишљење да један јачи човек, исто тако поседује право да господари над слабим човеком“ (Д. Срб., 20). Незнабожачка идеја је натчовек, хришћанска идеја је свечовек (Исто, 29). Као што нема малих и мање вредних народа, тако се не сме прихватити такође лажна теза о томе да има малих језика који, тобоже, треба да устукну пред великим језицима. Бројни су примери из српске прошлости на којима се лепо види шта се све језиком могло постићи и како је језик односно народно уметничко стваралаштво на српском језику сачувало не само народ српски кроз векове ропства, већ и сам српски језик на којем су дела стварана. У вековима ропства и беспомоћности нашег народа, угњетавање његовог тела оживљавало је његову душу (Исто, 16). О томе најбоље говори ова стара српска изрека: „Моје тело припада Турцима и псима, али моја душа је моја“ (Исто, 17).

Српски језик и његово писмо ћирилицу владика Николај је уврстио међу осам драгоцености које ваља спасавати. Њих је навео овим редом, сасвим у духу православног хришћанства (ДП, 91):

1. спасавајмо своје душе јер онај који „нимало не брине о својој души, а хоће да води народ, тај ће одвести у пропаст и себе и народ;“
2. спасавајмо нашу православну веру „од утицаја туђих вера и секта“;
3. спасавајмо име српско, „са свим моралним и културним садржајем тога великог и завидног имена“;
4. „спасавајмо српску браћу и сестре од мешовитих бракова, и јадну децу из мешовитих бракова“;
5. „спасавајмо српски језик од нових филолога“;
6. „спасавајмо ћирилицу“;
7. спасавајмо јединство српског народа од политичких партија, „који се више уздају у чету, него у армију“;
8. спасавајмо сваког брата и сестру у невољи, „да се нико од Срба не може пожалити и рећи: Видех свет, али не видех брата у свету“.

Промишљајући о положају и месту српског народа међу другим народима и културама, владика Николај разликује две димензије тога положаја. Прва је земљописна, тј. географска, према којој се Балкан на којем Срби живе налази између Истока и Запада. Друга димензија је идејна сила која „спасава Балкан да не буде и идејно [као што је

земљописно] између, него га уздиже изнад Истока и Запада“ (ИЗ, 7). Та идејна сила јесте вера православна. Уколико се, не дај Боже, Балкан удаљи од ње, тј. уколико се не буде дигао изнад, Балкану прети пропаст и смрт (в. ИЗ, 7), о чему говоре и ове речи:

Судбодавац Бог одредио је Балкану место изнад Истока и Запада. Да ли ће Балкан разумети и прихватићи њу промисаону судбу или ће бити смрскан као орах између чекића и наковња? То питање не треба да да сна ни једном Србину, докле год Србин не даде правилан одговор: Да, Господе, примам оно што ми Ти нудиш, а одбацујем оно што ми Твоји противници са Истока и Запада нуде (ИЗ, 19).

У беседи изреченој на Видовдан 1939. године у манастиру Раваница, владика Николај Велимировић је у родољубивом тону дао одговор на питање: „Чији си ти, мали народе српски?“ Владика Николај је искористио свима познато питање које су нам, као деци, постављали старији при сусрету и упознавању, а које гласи: „Чији си ти, мали?“ Када се ово питање преобрази у питање целој нацији, оно ће гласити: „Чији си ти, мали народе српски?“ У овом питању садржане су две чињенице: једна је да народ српски неке припада и да он од некога потиче, а друга је да је у питању (још увек) мали народ српски. То питање постављали су наши пријатељи и савезници у Првом светском рату, када се српски народ жилаво борио против неколико Голијата истовремено. То питање сада поставимо себи да бисмо себе боље упознали, „и кроз то познање разведрили се и охрабрили, оснажили и сложили“ (Бес., 69). Одговор први је да смо деца Божја, и то је оно што нас спаја са Богом и са свим осталим народима. За владика Николаја, Србима је „судба доделила почасну улогу да буде главни носилац Хришћанства у свету. Ми смо чланови велике породице словенске, која је кроз многе векове бурно чувала стражу на капијама Европе, да племена друге расе и друге вере не би узнемиравала крштену Европу у њеном мирном развијању и напредовању. Ми смо народ крштени, народ христоносни“ (Бес., 69). Иако по својој бројности српски народ спада међу мале народе, „њихов живот и њихова историја представљају филигран дело од неисказане хармоније и красоте“. А за то „имамо да благодаримо своме духовном родоначелнику и оцу светитељу Сави, који није дозволио да ни страни књаз ни страни папизам управља животном судбом српског народа, него је установио трећу власт – националну, и за државу и за цркву“ (Бес., 70). Српски народ је после Косова „живео на свом огњишту без слободе, у својој земљи под туђином, без земаљског царства и без земаљског сјаја [...] Ти сељачки преци наши, преодевени из везених долама у куделу и

сукно, с уздахом су гледали Косово, не као у долину, него као у планину. Са те планине народ је очекивао потоке бистре воде, да му опере ране и сузе; да му запоји дух и душу; да га надахне небесним надахнућем, да би се одржао и све издржао. И заиста, народ се одржао и све издржао, благодарећи Косову и цркви. Црква му је била тумач Косова, а Косово тумач свега што се догодило пре и после пропасти земаљског царства српског“ (Бес., 71).

Српски језик у југословенском контексту и разрада идеје свечовека

Истичући уверење „да све хришћанске цркве имају довољно логичног заједничког основа, на коме могу да ставе себе раме уз раме на истом раду, истој мисији и истом добротворном послу“, владика Николај је навео као природно то што Срби, Хрвати и Словенци „који су једна и иста нација по језику, крви и судбини [...] желе да се отресу аустро-угарског јарма и створе једну недељиву државу са слободном Србијом и Црном Гором“ (Д. Срб., 52). Чињеница је да је главни носилац те идеје била Србија, која се „преко сто година, са истим жаром и заносом, упорно и храбро борила, како за национално ослобођење, тако и за југословенско јединство. У тој борби српски народ се уздигао изнад свих догматских разлика у деловању између православне и католичке цркве, и чврсто се ослањао само на оно што их приближава и уједињује“ (Д. Срб., 52). Афирмација народног језика кроз књижевноуметничко стваралаштво давала је подстрек културном јединству. Таквих културних прегалаца било је и на православној и на римокатоличкој страни. Римокатолички свештеник Андрија Качић Миошић писао је подражавајући српску народну поезију, наш Доситеј Обрадовић такође је, пишући народним језиком, заступао идеју народног јединства Јужних Словена. „Лукијан Мушицки, православни епископ, такође је био сав предан српској и словенској ствари. [...] Шундић, православни свештеник, био је читан радије него други бољи писци само зато што је био инспирисан идејом националног јединства. Он је отишао толико далеко у свом изједначавању Срба и Хрвата да је једну од својих књига штампао упоредо на оба писма, ћирилицом и латиницом заједно, а неке друге само латиницом, иако је био православни свештеник. [...] За време првих четрдесетак година 19. века, идеја југословенског јединства је толико била стварна, да је православни патријарх у Карловцима могао да устоличи бана Јелачића, прослављеног бана Хрватске, са једногласним одобравањем целога католичког свештенства“ (Д. Срб., 54), а католички свештеници Загребачке надбискупије су 1848. годи-

не на одржаној конференцији издали резолуцију у којој се налазила и одлука о употреби црквенословенског језика у богослужењима Јужних Словена у Католичкој цркви (Д. Срб., 54). Затим, римокатолички свештеник Фрањо Рачки „био је велики присталица идеје уједињења, и настојао да уведе ћирилицу међу Хрватима“ (Исто). Владика Николај као најславније поборнике јужнословенског националног јединства издваја Петра II Петровића Његоша и римокатоличког бискупа Јосипа Штросмајера. „У свим својим делима Његош је дао честитога израза својој тузи и горком очајању што религиозне разлике сеју семе раздора међу Словене, браћу у језику и крви, раздвајају у посебне нације и тако несрећне болују и страдају једне без других“, на шта упућују његови познати стихови: „Не пита се ко се како крсти, | већ каква му крвца грије прси. | Чије га је млјеко задојило“ (Исто, 55–56). Његош је „веровао у крајњи тријумф разума и правде Божје на земљи [...] Његова симпатија ширила се, сасвим природно, у концентричним круговима: од Српства ка Југословенству, од Југословенства ка Словенству, од Словенства ка Човечанству“ (ОЗЈ, 41).

Уочи почетка Другог светског рата, у видовданској беседи 1939. године изреченој у манастиру Раваница, владика Николај Велимировић је казао да се наша слобода помрачује неслогом коју потпирују наши непријатељи туђини. Привржен вери у јединство Јужних Словена, владика Николај Велимировић каже и ово: „Није ли боље да представљамо малу али слободну целину, него да постанемо део туђе империје? Није ли боље с братом Хрватом живети у својој скромној кући, него у палати туђинској?“ (Бес., 72). Касније, у делу „Српски народ као Теодул“, владика Николај је о Југославији писао овако: „Југославија је представљала за српски народ највећу забуну, најтеже грчеве и најсрамније понижење, које је он икад доживео и преживео у својој прошлости“ (Теод., 97). Даље, каже и ово: „Карађорђе није имао у свом плану ову и овакву Југославију какву су створили његови крунисани потомци, него хетерију (друштво, заједницу) православних народа на Балкану“ (Теод., 97).

Ако се сагледа целокупно дело и рад владике Николаја Велимировића, приметиће се да је његов духовни развој снажно обележила судбина његовог народа коме је служио исто онако као што је служио Богу. У првој својој фази, Велимировићева мисао је повезана са тежњама српског народа за ослобођење и уједињење у заједничку државу Јужних Словена. Развијајући идеје Његоша и Достојевског, Велимировић је дошао до сазнања и представе о свечовеку као основном принципу свог панхуманизма. Касније, када су се над његовом домовином „наднели

црни облаци, кад је постао сведок незапамћеног терора и насиља“, Велимировић је сву своју снагу усмерио да спречи историјски и духовни слом српског народа, снажно верујући да се не може стићи далеко са културом која пркоси Христу. Из његовог неисцрпног богољубља рађало се и његово истинско човекољубље и родољубље (Савић М., Биговић 1998: из рецензије са унутрашње корице књиге).

Читање Достојевског и усвајање његових мисли и ставова у ширем словенском и европском философском контексту довело је идеју свечовека и у нашу духовност и културу. Ту идеју су, поред владике Николаја Велимировића, у својим делима примењивали Милош Ђурић, Владимир Вујић, Јустин Поповић и др. „Идеје о културној мисији Словена и о будућој словенској философији долазиле су са разних страна, и биле су веома пријемчиве младој југословенској (посебно српској) интелигенцији, која је након страдалног и славног ступања на свјетску историјску позорницу осјетила потребу да аутентичним мишљењем на тој сцени освијетли своје мјесто. [...] У тексту 'Свечовек' (1928) Ђурић објашњава: [...] Свечовеком [...] зовем апсолутног човека, т.ј. онога који је [...] обновио своје богосиновство, т.ј. живу везу са активитетима апсолутног бића ...“¹⁹ (в. Шијаковић 2019: 38).

Реч *свечовек* Николај Велимировић употребљава веома рано, чак и у најранијим списима, и то у значењу у којем га употребљавају Достојевски и Соловјов (Биговић 1998: 154). Касније, нпр. у Молитвама на језеру, владика Николај ту реч не употребљава само за то да њоме означи тек морални и вредносни појам, већ и као име богочовека Господа Исуса Христа, што се види и у начину писања ове речи великим словом (Исто). Појам свечовек има још једно, изузетно важно значење у Николајевој мисли. *Свечовек* је синтетички појам који означава и одражава најдубље тежње Истока, схваћене у идеалистичком смислу, исто тако као што појам *најчовек* одражава најдубље тежње Запада, коју заступају Ниче и његови следбеници (Исто: 169). У том смислу, појам свечовек није датост, већ задатост, према којој је човек као појединац и припадник људске заједнице призван да постане оно што он није по својој природи, а то је да кроз Богочовека Христа постане свечовек (Исто: 172).

---

¹⁹ Преузето из Милош Ђурић, „Свечовек: Нови дијалекат философирања“, *Прејечка: часопис за националну и хришћанску културу 1* (Светосавски број 1928), 31–37: 31–32.

III. ГРАМАТИЧКИ И ЛЕКСИЧКИ СЛОЈЕВИ

1. Према врстама речи

1.1. У сложеном инвентару језичких средстава у прозним и поетским делима владике Николаја Велимировића издвајају се диференцијална обележја у појединим граматичким категоријама и врстама по којима се језик владике Николаја разликује у односу на стандард савременог српског језика. Реч је о обележјима која се уочавају на различитим нивоима језичке структуре – морфолошком и творбеном, синтаксичком, лексичком. Језик владике Николаја Велимировића представља префињен српски књижевни израз, чија је говорна база, ваљевски крај, у основици савременог српског књижевног језика. Писани књижевни стил владике Николаја Велимировића по својим синтаксичким одликама и периодизацији припада београдском стилу српског књижевног језика²⁰, с тим што је овај стил владика Николај оплеменио црквенословенском лексиком, дајући му тако нарочит узвишени тон. Језик и стил владике Николаја Велимировића показује пишчево опредељење да се језиком служи слободно, али тако да, поштујући начела општејезичке правилности, не дозволи да се језик сасвим отргне од средстава укореењених у нашој књижевнојезичкој традицији и култури, чији је упечатљив израз давала српска православна духовност.

1.2. Уколико језички материјал посматрамо из угла термилошког лексичког слоја у области српске православне духовности и културе, примећујемо да категорија **именица** заузима посебно место, будући да је ова категорија, по правилу, најподеснија за изражавање термилошког садржаја. Највиши степен номинације у термилошком именовању специјалних појмова припада именицама, док је код придева и глагола, који се такође употребљавају у служби термина, номинациона способност нижа од именичке (уп. Јовановић 2016а: 77). У терминологији

---

²⁰ О месту и значају „београдског стила“ у развоју српског стандардног језика в. у раду А. Милановића (2018).

преовлађују десигнативне речи, код којих се једним језичким знаком именује један појам, као што су: *кршишење, миројомазање, ирчешће, желеосвећење, архистираишг, серафим, херувим, црква, олиар, иконосџас, кандило, иросфора, омофор, ђакон, јереј, ирезвишер, ейиской, владика, мийройолиш, иаиријарх, айосиол, иророк, фарисеј* итд.

1.3. Уочене особености, било да су део лексичког, било део грама- тичког плана, забележене су у заглављу речничког чланка издвојених речи (в. Речник); нпр. именица *звер* у језику владике Николаја искључиво је мушког рода, па је она у конкретној речничкој обради означена стављањем морфолошке ознаке рода „м“ јер је илустрованом грађом потврђена само употреба именице мушког рода: *Мученици велике љубави [који] ... разумедосије и дрво и камен, и звера у гори и рибу у води [молише се за нас]* (МНЈ, 64); *Свих седам бацише суијрадан иред зверове* (ОП, 285); *Човек ... је негда био ... крвави дивљи звер* (НД, 10).

Међу именичким облицима издваја се специфична употреба инструментала без предлога, која се може сматрати једним од средстава архаизације језика. Употребљава се експликативни инструментал без предлога у функцији рекцијске допуне придеву *бремениш*: *Славна мајка Пеиџра свеишишеља, / Када беше Пеиџром бремениша, / Сан уснила и у сну видела, / Како држи јагње на рукама* (ОП, 938). Затим, примећује се употреба предикатског инструментала без предлога уз семикопулативни глагол *иосијаш*: *А сада ћу да вам исџричам како је срџско село иосијало шемељом срџскога духа* (Д. Срб., 118). Такође се предикатски инструментал јавља и уз глагол *видеиш* и то у значењу „придавати некоме или нечему одређена својства, сматрати“, нпр.: *Једна од најчуднијих иојединосџи из живоиша Сџасишеља виђена је иророком кроз шамну завесу времена* (ИХ, 94). И израз „у погледу (нечега)“ владика Николај Велимировић употребљава у другачијем облику – с предлогом „на“ као израз „на погледу“, што је назначено у лематском делу речничког чланка: *Шџа да кажемо на иогледу мучења исџочног и заишног човечансџива ... ради несџварног и неосџварљивог циља?* (ИЗ, 24); *Како да буде човек иесимисџи иред целисходноишу ириродџе, иуне илана и мере? Како иак да не буде на иогледу иройасџи иравде и деградације разума* (РЊ, 82) итд.

Употреба речи једне врсте у служби речи друге врсте уобичајена је појава у српском језику, која се одражава и у језику владике Николаја Велимировића. Мада је, према нашој грађи, далеко више случајева употребе придева у именичкој служби него обрнуто, случајеве употребе именица у служби атрибутива назначили смо у Речнику путем лекси-

кографске информације у парентези испред дефиниције, као и у самој дефиницији, нпр.: *безродица* (у служби атрибутива у споју с именицом „грана“) „која је без рода, без порода, безродна.“ – Визија четврта: старци и старице | Исушена тела, гране безродице (Дух. лира, 64); *живодавац* (у служби атрибутива у споју с речју „Христос“ и сл.) „који даје живот, животворац, животодавац.“ – Смрт тела даће животној души његовој само слободнијег полета у загрљај љубљенога Христа Живодавца (ОП, 103); *покајница* (у служби атрибутива у споју с именицом „црква“) „који је настао као израз покајања (о цркви)“: – „Ал читати проштајницу нећу | Јер ти с неће брзо опростити | Док не будеш саградио цркву | Саградио цркву покајницу“ (Дух. лира, 122) итд.

1.4. По правилу, све речи које се односе на појам Бога означене су стилским маниром њиховог писања великим почетним словом, што важи и за **заменице**. Као и у другим црквеним текстовима, заменице се и у делима владике Николаја употребљавају за појмове који се односе на Бога:

Од Кога почетак, у Ономе и свршетак (ОП, 885).

Нико ни слутио није, да је „син дрводељин“ (Матеј 13, 55), Онај који треба да дође и зацари се на престолу Давидову (ЈЧ, 126).

1.5. Владика Николај Велимировић неретко за номинатив и акузатив множине присвојне заменице ’њихов’ у женском роду употребљава архаичну форму *њини* и *њине*: Мач дигосе на Те, Христe Боже благи, | Опише се крвљу Твојих следбеника. | Наследници њини, ћесари са крстом (Дух. лира, 129), Човек, ... који је у борби с природним силама многе позиције њине заузео ... са неповерењем, готово страхом, прилази он и овом тајанственом проблему [где је почетак, где је крај свему?] (Есеји, 95), као и именичку промену присвојне заменице у женском роду: Аргатујемо јој [земљи] дан и ноћ, и за то нам исплаћује наднице злехудом имовином својом: грехом, болешћу и смрћу. Ко само од њена хлеба живи, тај не зна за ситост. Него што више једе, све већу глад осећа (МНЈ, 102).

Када је реч о облику генитива опште придевске заменице *сав*, он гласи „свију“: Не један човек, него сви људи свију времена заједно не би могли посвршавати Христове послове ни за сву вечност (ОП, 137).

1.6. У језику владике Николаја Велимировића јасно се разликује одређени од неодређеног **придевског** вида. Много је примера у којима се појављује неодређени придевски вид у косим падежима, а реч је о

описним и односним придевима, што ћемо илустровати следећим примерима:

Жељени и прекрасни младићи због страха Божија презрели су и одбацили страх од цара и исмејали су мртвог идола (Јев., 149). Кад је челник цркву осветио | Многи народ добро угостио | Оденоу многе сиротане | Нахранио гладна и убога (Дух. лира, 126). Духован човек је као витез, који воли да савлађује препоне. За духовна човека у овим се речима крије цела наука о спасењу (ОП, 289). Замоли црквењака, да га остави у цркви закључана и преко ноћи (ОП, 262). Кад ме људи виде замишљена, они држе, да ја о њима мислим, док ја мислим о Теби (МНЈ, 70). Ми га [старца Симеона, једног од Седамдесеторице] замишљамо као достојанственог старца, здрава и свежа, одевена, у скупоцени и халватни кафтан до земље (ЈЧ, 122). Изубијана и измучена врате га назад у манастир (ОП, 213). Послали [су му] једног суровог гестаповца оберштурмбандфирера, да га контролише при суђењу „бунтовницима“, да би га могли оптужити као мека и попустљива (Зем. нед., 8). Када га оставише као мртва, устаде свети Иродион и продужи служити апостолима (ОП, 253). Безбожна и безумна и озлобљена тешко ћеш убедити речима (ОП, 464). Кад ме виде трудољубива, они мисле, да се за људе трудим, а ја се трудим за Тебе (МНЈ, 70). И о здрављу не би људи говорили кад не би видели угрожена од болести (Зем. нед., 35). Посматрај себе као умрла, говорим самом себи, па нећеш ни осетити долазак смрти (МНЈ, 45) итд.

Случајеве употребе придева у служби именица назначили смо у Речнику путем лексикографске информације у парентези испред дефиниције, као и у самој дефиницији, што ћемо илустровати следећим примерима: безгробни (у им. служби) „Господ“. – Умреће све оно, што вас је послало у мене, и ниједна [мисао] од вас неће се спасти из мога гроба, осим оне, што се везала за Безгробног, Неумирућег (МНЈ, 131); безбожни (у им. служби) „онај који не верује у Бога“. – Узалуд говорим безбожним: упутите се Дрвету Живота и знаћете више него што желите знати (МНЈ, 30); Ако ли се с безбожним спориш његовим бесним начином, тиме појачаваш бес безбоштва (ОБЉ, 33); бездомни (у им. служби) „онај који је без дома, куће, станишта“. – Света душа брине се о суседима својим, ближњим и даљњим; брине се где ће бездомни преноћити, како ће се гладни нахранити, чиме ли наги оденути? (ОП, 28); нейобедив „(у им. служби) *Господ*“. – Уступи ... своју борбу Победоносном и Непобедивом, па стрпљиво чекај (ОП, 437); власивујући (у им. служби)

„онај који властвује, влада, господари, владар, господар“ – Нашто страх од властвујућих, | И од смртних твари, стално умирућих? (ОП, 121); *горд* (у им. служби) „онај који је охол, сујетан, надмен“ – Смерном и побожном често се открива и кад ће умрети, а гордога смрт сналази изненадно (ОП, 183); *давночекани* (у им. служби) „Исус Христос“ – Када зима сусреће пролеће, | Стар Симеон беше добре среће: | Он сусрете Давночеканого, | Кроз пророке Пророкованого (ОП, 85); *дугочекани* (Дугочекани) (у им. служби) „онај чији се долазак у овај свет дуго чекао, Исус Христос“ – Ана, пак, која од младости служаше Богу у храму постом и молитвама, и сама познаде Месију, на прослави Бога и објави Јерусалимљанима о доласку Дугочеканого (ОП, 85); *животоносни* (у им. служби) „Господ“ – Погле, како је лако Препуноме одливати, и Безгрешноме отпуштати грехе, и Здравоме лечити, и Животоносном мртве васкрсавати (МНЈ, 95) итд.

1.7. Језик владике Николаја Велимировића добро чува промену **бројева** и њихову функцију према семантичким, морфолошким и синтаксичким карактеристикама. Ако занемаримо изузетке, у граматицима српског језика бројеви су класификовани као променљива врста речи, којима се означава колико има онога што значи именица уз коју стоје или у којем се реду међу другим појмовима налази дати појам. Такође, у њиховом опису наглашава се да су неки од њих променљиви, а да неки нису. Основни бројеви *два* и *три*, те општи број *оба*, *обе* мењају се редовно у језику владике Николаја Велимировића:

Његош није био ... човекобојажљиви философ затворен у четири зида, упражњавајући култ двама идолима, себи и својој доктрини (РЊ, 77). Људи служе ... двама господарима (РЊ, 184). Душа људска биће колебана двема противположностима (РЊ, 91). На овим двема претпоставкама и њиховим комбинацијама заснивају се све безбрижне метафизичке спекулације о суштини света (РЊ, 124). Дадне Доротеју двема незнабожачким сестрама ... да би је оне одвратиле од Христа (ОП, 94). Смисао обеју молитава је јасан (ОН, 115). Идентичност Бога обеју вера још јасније се види из речи (РЊ, 157). Својим трима мислима у главном одступа Његош од библијско-милтоновских погледа (РЊ, 88) итд.

Када је реч о збирним бројевима, владика Николај их употребљава у граматичкој једнини и множини, као и у њиховим семантичким функцијама. Примери показују да се они употребљавају у следећим лексичким значењима:

1) (јд.) збирни број долази уз појмове у значењу збира, нпр. Где је троје уједињено, ту је љубав. Теби је име Љубав зато што Ти је име Јединствено Тројство (МНЈ, 60);

2) (мн.) **а)** збирни број долази уз именице код којих се као јединка узима збирни појам“. – Обукао си се у седмора небеса; скрио си се предубоко од свих очију (МНЈ, 34); **б)** уз именице којима се означава збир који се исказује обичном множином. – Кроз деветоре браве мисао пролази без препоне и тражи себи друштво на сунцима (Свеч., 119); **в)** збирни општи број обоји употребљава се у значењу двају бића у каквом односу, која се узимају појединачно или као некаква целина. – Калиф јеђаше тике, а тике јеђаху његовог оца. И сласт обојих беше велика (Свеч., 20); Издајници стари и злотвори млади, | Обоји су сада у истој паради (Дух. лира, 145); Нови Адам није припадао само једнима од њих него обојима, јер је спасао обоје [Јевреје и незнабошце] (ОП, 831); Битност је светиња, те чим се изнесе на пазар, да се продаје и купује, она оставља и купца и продавца и удаљава се подједнако од обојих (МНЈ, 80); **г)** збирни општи бројеви обоји, обадвоји употребљавају се у значењу двеју ствари, двају појмова и сл. – Мач оштар стајао [је] близу корена обојих као што су цинизам садукејски и охолост књижевника увек стајали раме уз раме против огња, који им је претио уништењем (Есеји, 110); Десница Божја удара по једним или по другим, или по обојима храмовима (Добр., 123); Доследан би био кад би обе прашине подједнако или волео или мрзео, или пак према обојим равнодушан био (Теод., 5); Суштина незнабоштва ... састоји се у компромису између богова и демона, између добра и зла, и у подједнакој служби обојим (Теод., 103); Вечно зелена Света Гора Атонска нижа је од обојих [Хималаја и Олимпа], али представља највишу духовну висину на земљи и у историји света (Теод., 73);

3) (самостално у јд., само за бројеве двоје, троје и опште бројеве обоје, обадвоје) у значењу две/три чињенице, ствари, две/три различите чињенице, ствари. – На Истоку, нарочито у Средњем истоку, „бити“ је јаче наглашено него „радити“ ... Савршенство лежи у јединству овога двога (ОБЉ, 6); Наука наших дана бави се испитивањем три неслућена открића у физичкој природи. То су: атомска енергија, невидљива светлост и нечујни гласови. Ниједно од овога трога није доступно људским чулима (ОБЉ, 6); Шта је старије разум или књига? и шта (од овог двога) би узрок другоме? (ОП, 47); Кад је тело у ланцима ропства, онда само душа може да буде слободна и она постаје вођа човечијег живота. Ви ћете можда рећи да је хармонија између овог двога најбоља (Д. Срб., 17); Једну средину између овога двога могао је само Бог погодити (РЊ,

89); Бдење љубави моје иде упоредо са молитвом вере моје и постом наде моје. И ниједно без другог двога не устаје и не леже (МНЈ, 70); У душу фарисеја и сектаната не стоје ово двоје [закон и милост], тј. они не могу и да врше прописе закона и да чине милост, него препирући се о томе, шта је важније од овога двога, једно испуштају а друго држе (ОП, 82); Пошто се старац Марко отказа да учини иједно од тога двога, то би шибан, руган и кроз улице вучен (ОП, 227); Сви присутни очекивали су једно од двога, наиме: или да ће Господ ослободити грешницу по Своје милосрђу, и тиме порећи закон, или пак да ће одобрити закон ... и тиме порећи Своју заповест о праштању и милосрђу (Есеји, 119); Народ је погазио сав законик владања својих предака и истакао је као једину оправдану тежњу живота: власт и сласт, легитимишући све путеве без изузетка, који овоме двома воде (ИГИС, 24); Ни једно од овога трога [атомска енергија, невидљива светлост и нечујни гласови] није доступно људским чулима (ОБЉ, 76); Творац муње и Грома страшнији је од обојега, а он се не појављује пред тобом с времена на време, као муња и гром, него непрестано је пред тобом (ОП, 461) итд.

Збирни бројеви употребљени у једнини (именичка форма средњег рода) и они у множини (придевска форма у мушком, женском и средњем роду) могу се, као што показују издвојени примери, у неким случајевима разликовати семантички: 1) у једнини збирни бројеви долазе уз именице које означавају збир младих бића или особе мушког и женског пола узете у збиру, а 2) у множини долазе уз именице које означавају збирни појам (од два или више ентитета), где се њихов лексички садржај може интерпретирати као тачан број скупова, група или врста нечега, односно уз именице у обичној множини (в. Јовановић 2018а: 90–91).

У примеру из *Охридског њролога*: Имају троји св. Врачи по имену Козма и Дамјан. Једни се мирно упокојише 1. новембра, други беше каменовани у Риму 1. јула, а ови трећи беху из Арабије (ОП, 762), осим описном конструкцијом, збирни број у множинском придевском облику ниједним другим бројем није замењив. Реч је, дакле, о три пара свете браће, која су, сваки у своје време и у својим земљама, под истим именима, исцељивали болеснике именом Господа Исуса Христа. Једни се славе 1/14. јула, други 17/30. октобра, а трећи 1/14. новембра.²¹

²¹ Употреба збирних бројева у семантичкој функцији означавања броја пара, групе или каквог мноштва нечега узетог као целина налазимо и код других српских писаца. У раду В. Јовановића (2018а: 91) изнети су примери из дела Исидоре Секулић. У наслову њеног есеја „Чудан сусрет двојих писаца“, број *двоји* у придевском множинском облику употребљен је да би се њиме означили писци не само као индивидуе, већ и као носиоци тј. представници културно и језички различитих народа којима припадају –

Слојевитост лексичко-граматичке структуре збирних бројева и, посебно, условљеност употребе морфолошког (граматичког) облика одређеном семантиком, што је, како видимо, добро сачувано у језику владике Николаја Велимировића, разлог је постојања и очувања (негде мање, а негде више) двеју граматичких категорија (именичке и придевске), по нашем мишљењу исте класе збирних бројева (уп. Јовановић 2018а: 94).

1.8. **Глаголи** у делима владике Николаја Велимировића представљају богат и разноврстан лексичко-граматички материјал, како у свом основном изразу тако и у твореницама (*благоволеџи*, *захџеџи*, *обездуџиџи*, *обезвиџезиџи*, *онечисџиџи*, *осироџиџи*, *облагородиџи*, *џостарџи* итд.). Оно што је нарочито сложено у опису и представљању глаголског система, имајући у виду савремену граматику и савремену језичку ситуацију, то су везе глагола с другим врстама речи, где постоје прелазни случајеви (нпр. радни и трпни глаголски придеви), а нарочито се као проблем истичу партиципи (садашњи и прошли, активни и пасивни), који се, иако данас обележени као застарела категорија (коју не описује ниједна савремена граматика српског језика), налазе у живој употреби у делу владике Николаја Велимировића (детаљније о томе в. у следећем поглављу).

У делима владике Николаја Велимировића глаголи са двојним облицима у инфинитиву, тј. у глаголским паровима сличног значења и облика на *-(j)еџи* и *-иџи*, употребљавају се у значењима којима се одражава начелна нормативна дистинкција глагола на *-еџи* у значењу 'постати носилац неке особине' и *-иџи* у значењу 'учинити некога или нешто носиоцем неке особине' (в. Пипер–Клајн 2014: 159; Спасојевић 2013), с тим што је поменута семантичка дистинкција глагола на *-(j)еџи* и *-иџи* у превирању, што потврђују и примери из дела владике Николаја: *омлиџавиџи* „постати млитав, млохав, опуштен“. – Отежале су и омлитавиле душе грешника, и спустиле се до близу Ада (МНЈ, 114), *џорумениџи* „постати румен“. – Сва поруменивши од стида, испод стида проговара: „Како ће то бити кад ја не знам за мужа?“ (ЈЧ, 109), *џреџриџи* „поднети што, доживети, дочекати“. – Нема теорије која није измене

српског и америчког. Или у примеру од истог писца: Балкански ратови, кажемо, донели су сјајне победе над двојим непријатељима, чаша поноса била је пуна, задовољство безмерно, освета Косова слатка (Секулић 2003: 276), у којем се употреба збирног броја у множинском облику *двоји* семантички може интерпретирати као две непријатељске војске (дакле као умножена збирност) против којих је Србија ратовала у Првом и Другом балканском рату.

претрпила: ко зна каква судбина чека и оне које се данас сматрају истините и савршене (ОБЈ, 124), при чему, наравно, остаје велики број глагола употребљених у складу с начелном нормативном дистинкцијом, нпр. *осиротѿеѿи* „постати сироче“. – Осиротевши по смрти очевој, настани се Гликерија у Тријанополу у Тракији (ОП, 339), *осѿарейѿи* „заћи у године, постати стар“. – Кад је остарео, и он и жена му, он је престао молити се (ЈЧ, 110), *ѿосѿарейѿи* „постати стар, остарети“. – Чак и кад је био прешао шездесету годину, он [Дучић] се љутио кад би му неко рекао да је постарео (ОЗЈ, 54), *озелениѿи* „учинити зеленим, једрим“. – Јован није могао озеленити и оплодотворити људску пустињу, но он ју је крчио и орао (ОП, 612) итд.

Међу глаголима налазимо и оне на *-евайѿи* (*се*) са истим значењем као код глагола на *-ивайѿи* (*се*), у истој семантичкој групи глагола „лити“: *долевайѿи* (уп. доливати) „додавати лијући, досипати“. – Ти што долеваш од Свога светога уља у звезде, и од безумних пожара правиш кандила пред Славом Небесном, долиј себе и у моју душу, и од страсног пожара направи кандило пред небесима (МНЈ, 49); *залевайѿи* (уп. заливати) „снабдети водом сипајући или доводећи воду, обезбеђивати влагу потребну за растење, вегетацију“. – Као добар воћар Он је сваку појединачну воћку окопавао, кресао, залевао и усправљао (Зем. нед., 29); Да би пробао послушност Јованову, св. Памво му нареди, да залева једну суву мотку, забодену у земљу (ОП, 824); Ви ми личите на човека, који би узео ибрик и пошао да залева редом сваки лист на своме дуду (Свеч., 152); *ѿролеваѿи* „изливати, разливати“. – Престани пролевати хришћанску крв (ОП, 842); *разлевайѿи се* „ширити се, захватати какав простор“. – Из ђивота се разлеваше мирис благоухани по целој лађи и унаоколо (ОП, 370); *улевайѿи* (уп. уливати) фиг. „чинити да неко буде обузет неким осећањем, испуњавати, уносити“. – Незнабожачки идоли били су оваплоћење незнабожачких мисли о боговима. Апстрахују ли се ове мисли, онда идоли постају обездушени, мртви предмети, који не улевају ни страх ни љубав (РЊ, 114); Музика самог овог имена [Карађорђе] као да је нарочитом судбином састављена, како би улевала страх кривима и храброст правима (РЊ, 181); Светска мудрост не даје снаге него улева страх (ОП, 163) итд.

У мањем броју присутни су глаголи на *-авайѿи* према уобичајенијој форми на *-ивайѿи* у савременом српском језику: *зашѿиѿавайѿи* „пружати заштиту, помоћ, обезбеђивати, осигуравати, штитити“. – Он [св. Димитрије] заштићава град, отклања невоље, одбија завојеваче (ОП, 788); *окужсавайѿи* (уп. окруживати) „захватати, испуњавати“. – Како можете, људи, живети у безваздушном простору, што окужава Вашу

одају? (Свеч., 125); *умањаваџи* (уп. умањивати) „чинити малим или мањим, смањивати“. – Сваком Те мишљу умањавам својом – | Шта ум мислит’ може пред пучином Твојом (ОП, 62).

Међу глаголским облицима налазимо у одређеном броју оне који одступају од савременог књижевнојезичког стања, на пример презент глагола *ѿмоћи* гласи „поможем“, „поможеш“ итд.: Клањам ти се, молим ти се | Да и мени поможеш (Дух. лира, 35), односно за неке облике владика Николај употребљава архаичнију промену, нпр. Не могадне срцу одолети (ОП, 233). Глаголи *украшиваџи* и *уѿоѿребљиваџи* уобичајени су у односу на облике на -авати (-авам) – Зида Раде цркву Љубостињу | Мушки зида, женски украшује | Ђевојачки по мермеру везе | По мермеру кано по ђерђефу (Дух. лира, 102); Најлепше и најнежније слике употребљује песник, кад хоће лепоту природе да изрази (РН, 28).

Међу глаголским временима која се, у поређењу са ситуацијом у савременом српском књижевном језику, нарочито употребљавају у приповедачкој и стилској функцији истичу се аорист и имперфекат, а ређе и плусквамперфекат.

Аорист је, дакле, један од глаголских облика којима се у приповедним текстовима владике Николаја Велимировића представљају догађаји из прошлости као доживљене прошле радње с циљем да се они представе ближим, да се појача ефекат доживљаја, о чему сведоче следећи примери:

Бише га штаповима по глави, камењем га удараше по устима, бодоше га ножевима (ОП, 253). Везани на леду, они се замрзоше и упокојише у Господу (ОП, 54). Занеможе изненадно и умре (ОП, 785). Кад их мајка викну по имену, они се окретоше од ње (НБПГ, 27). Кривице на теби наћи не моглоше, | Твој избрани народ стидом поклопише (Дух. лира, 77). Благочестива мајка Ефросинија прорече своме сину мученичку смрт (ОП, 61). Поживе и прослави се од Бога и од људи у IV столећу (ОП, 227). Пострадаше обоје за Христа, и тако примише двострук венац: и апостолства и мучеништва (ОП, 350) итд.

Са истим приповедним ефектом, поред аориста, среће се имперфекат – и то, чини нам се, чешће него аорист. Имперфекат се користи у својој основној функцији за означавање радње која се извесно време одвијала у прошлости, тј. пре тренутка говорења о њој, што ћемо илустровати следећим примерима:

Прва тројица беху слуге на двору истога цара, но тајно служи-ху Христу Господу своме (ОП, 806). У време једног гоњења на хришћане они се склонише ван града и живљаху у посту и молитви храбрећи правоверне, који њима притицаху за савет (ОП, 840). Кад их мајка викну по имену, они се окретоше од ње, јер нити распознаше глас њен нити знађаху своје сопствено име (НБПГ, 27). И кад јеђаху, узе Христос хлеб и благословивши преломи га, и даде ученицима (ИХ, 96). Не могући беседити језиком Мелетије бесеђаше знацима (ОП, 109). Онда грешаху људи не познавајући Христа, а сада греше познавајући Христа (ОП, 320). Уколико млади Јован више гораше љубављу према Христу Господу утолико се јаче испољаваше као хришћанин пред овим издајницима Христа (ОП, 277). Не дадијаше ђаволима да казују да га познаваху (ИХ, 83). И тако прохођаше Исус села и градове и изгоњаше зле духове из људи (Теод., 102). Провео је [свештеномученик Климент] 28 година на мукама и по тамницама и 11 разних мучитеља истјазаваху га и мучаху (ОП, 61). Одошаше људи, па говоре: шта нам даје Господ? (МНЈ, 117). Поучаваху се [св. муч. Амфијан и Едесије] закону Божјем дан и ноћ и упражњаваху у подвизима хришћанским (ОП, 238). Он дође небојажљиво у храм незнабожачки, где кнез Урбан приношаше жртве идолима (ОП, 238). Св. Алимпије руковођаше монахе и монахиње са свога столпа примером и речима и сијаше свима као сунце са небеса указујући пут ка спасењу (ОП, 870). Сви гласови сливаху се у један тон, као што се сви зраци збиваху у један плам (Свеч., 82). Удараху [свештеномученика Климента] по лицу, пљуваху и зубе му кршаху (ОП, 61). Учлаху [св. муч. Амфијан и Едесије] светске науке у граду Вириту (ОП, 238). Свети Артемон оста слободан за извесно време и хођаше праћен увек са два своја омиљена јелена (ОП, 265). Дуго још Вран виђаше ишчезлу светлост и чујаше замукли глас (Свеч., 84). Незнабошци не штеђаху ни децу хришћанску (ОП, 637). Св. Агав имађаше дух пророчки (ОП, 253). Имађаху обоје [света Јунија и св. апостол Андроник] благодатну силу чудотворства, којом демоне изгоњаху из људи и исцељиваху сваку немоћ и сваку болест. Сјај из њега сунчан исхођаше | Што задиви Облацића Рада | И његове момке и хајдуке (Дух. лира, 118). Толика [беше] њихова међусобна духовна љубав којом се љубљаху (ОП, 815). Када им пак одсецаху руке и ноге за Христа, обоје се радоваху и Бога прослављаху (ОП, 815). Често ноћу исхођаше из манастира и иђаше у једну оближњу пећину на молитву (ОП, 169). Благодаћу Божјом исцељаваху се од

моштију св. Терапонта најтежи болесници (ОП, 370). Напред не сму а назад не могу | Сви мишљаху да је привиђење (Дух. лира, 117). Нарочито Јевреји мржаху Поликарпа, и настојаваху да се Поликарп спали (ОП, 135). Са свећама цркву опхођаху, | Слатке песме Васкрсу појаху (ОП, 258). Многобројне жеље ... чинише [људе] све несрећнијим, јер их из далека очараваху а из близа разочараваху (Кас., 58). Турци јеђаху месо, а Јаков пошћаше (ОП, 804). Колико се Атила дао усаветовати од светога човека, толико се морао устрашити од визије апостола Петра и Павла, који стајаху поред Лава, и пламеним мачевима пређаху Атили (ОП, 123). У том месту беше јеретик Диоскор, један од покретача монофизитске јереси, која учаше, да у Христу нису две природе него једна (ОП, 148). Прославивши Бога, кнез Авгар хођаше да и његов народ позна Бога истинога и да Га прослави (ОП, 605) итд.

1.9. У текстовима налазимо очуване облике императива у формама које данас норма савременог српског језика препоручује: Кад је Ново лето, будте и ви нови (Дух. лира, 65); Не подаји се никад лудој мисли, да те је Бог оставио (ОП, 474).

Глаголски прилог прошли налазимо у старијој форми на -в, уместо у форми на -вши, како је чешће у савременом језику: Дочув за све ово што се догодило, старији син расрди се (Омил., 76); Показав је зачуђеном Алимпију, млади човек узне и однесе у ону цркву (ОП, 595); Св. Мартин исповедник, папа Римски ... поживе 2 године и сконча предав душу своју Господу (ОП, 268); Сазнав за ово илиријски наменник, сажеже у огњу многе од тих грађана (ОП, 596) итд.

У текстовима владике Николаја Велимировића налазимо одређен број глагола са реакцијом која није уобичајена у савременом српском књижевном језику, што је у Речнику назначено лексикографским парентезама: веровајџи (Христа Господа) – Не суди се ономе ко верује Христа Господа, јер он сам себе суди, и исправља стопе своје према светлости која иде пред њим (ОП, 129), гоњење (на хришћане, православље и сл.) – Када наста гоњење на хришћане, свештеник Саприкије би на смрт осуђен и на губилиште изведен (ОП, 101); У време цара Валента би велико гоњење на Православље од стране аријана, које и сам цар помагаше (ОП, 382), долазијџи (цркви) – Српске жене и деца и богаљи и слепи ... долазе недељама цркви, муком прилазе вратима и праговима цркве (Д. Срб., 49), мрзејџи (на душу своју) – Ко се туђи од Цркве Божије, мрзи на душу своју (Жет. Госп., 40), расправљајџи (пројекат) – У сред рата, скупштина у Нишу је расправљала пројекат конкордата са Светом столицом и

прихватила га (Д. Срб., 61), *сарађивајџи* (св. Андреју) – Амплије и Урван такође сарађиваху св. Андреју, и од овога бише постављени за епископе (ОП, 801), *следџиџи* (некоме) – Јави се св. Николај Јосифу у тамници и рече му: „Устани и следуј мени!“ (ОП, 243) итд.

1.10. Једна од синтаксичких особености јесте жива употреба 3. л. јдн. перфекта повратних глагола код којег није дошло до стапања помоћног глагола „је“ с претходном заменицом *се*, што потврђују следећи примери:²²

Како велико изненађење за све свештенике би одговор Пресвете Деве, да је се она посветила Богу и да жели остати девојком до смрти (ОП, 216). Осетио је [Јован] руку Његову на себи, кад је се био уплашио и пао пред Његовим ногама као мртав (ОП, 220). Преп. Јован Прозорљиви ... прорицао је ... свакоме ко је се нуждавао у томе да дозна шта се у тами будућих дана скрива (ОП, 221). Драма Јована Крститеља почела је још пре његовог рођења. Још пре него је се Јован појавио у животу (БПГ: 9). Зато је се Исус радосније осећао међу простим душама, које не мисле високо о себи; међу смиреним рибарима, који су више готови да величају Бога него да слушају величања себе (ИХ, 86). Тада се беспутни син горко покаја, што је се одвојио од свога доброг оца (ИХ, 90). Српски народ у Босни и Светосавској Херцеговини умео се увек збијати у густе редове, како онда кад је требало културно радити, тако и онда кад се је требало у опасности бранити (Бес., 150). Зло је се зацарило над душама нашим (ИГИС, 8) итд.

1.11. Глаголи на *-ирати*. – Владика Николај Велимировић употребљава глаголе на *-ирајџи* (*-иријџи*) у случајевима за које је данас уобичајено да се употребљавају у формама на *-исајџи* или *-овајџи* у савременом српском језику, нпр.: *дејџаљирајџи* – Он граничи и разграничава, класификује и детаљира, поставља белеге и куле светиље (РЊ, 36), *дивинизирајџи* – Витештво Обилића је разлог, због чега се Срби њиме одушевљавају, и због чега га Његош готово дивинизира (РЊ, 176), *редуцирајџи* – Његош не жели ни да улогу Творца редуцира на више-мање пасивну улогу одржања једном створеног света (РЊ, 117), *рејрезенџирајџи* – И Његош је био способан да етички посматра живот, иначе не би он могао репрезентирати ни потпуна човека ни потпуног хришћанског

²² У Нормативној граматици српског језика за реченице типа *Он се је родио 1959. године* каже се да су мање уобичајене данас него *Он се родио 1959. године* (Пипер–Клајн 2013: 169).

епископа (РЊ, 44), *манифесѿираѿи* – Шта је оно [...] што се овим светом само манифестира, но иза свих својих манифестација, остаје ипак скривено и недоступно? (РЊ, 125), *нивелираѿи* – Морал нивелира моћ и немоћ (НД, 8), *обескарактѿериѿи* – До толике су мере [еклезијастички] ослабили, разнежили, обезкарактѿерили дух руског народа, да је он уистину у последње време положио одлично испит из ове теорије (РЊ, 174), *сугѿераѿи* – Људи претендују на превасходну лепоту у свету. То је првородно слепило, научено и сугѿерирано, створено школом и апетитом (Свеч., 102), односно у глаголима ретке, можда и индивидуалне употребе, нпр. *релиѿираѿи* (с Богом) – Патриотизам [Његошев] није ништа у основи различан од свете симпатије, која његову душу релиѿира с' Богом, као оцем поезије (РЊ, 192).

2. Партиципска образовања на *-ћи*, *-вши* и *-м(и)*

Под партиципима подразумевамо категорију којом се у традиционалној граматици означавају глаголски придеви са очуваним партиципским значењем – лексичким (приписивање именичком појму значења радње која се перципира и као тренутна, актуелна особина) и граматичким (поседовање категорија именских речи и глагола, укључујући и категорију повратности / неповратности). Полазећи од чињенице да старим партиципима у савременом српском језику одговарају друга граматичка и лексичка средства, док је непосредни облички рефлекс – српски герунд – само један од партиципских обличких континуаната,²³

²³ Партиципи су речи у атрибутској функцији (у индоевропским језицима) које се додају именицама у реченици да би се њима означило да се каква радња приписује именици као особина у одређеном времену (в. Белић 1998: 274). А. Белић наводи пример „жена плачѿшти идѿтѿ“ у значењу ’жена у плачу иде’, где партицип презента *ѿлачѿшти* „значи да се пратилачки, за време вршења главног глагола реченице, врши и друга радња која је собом ближе одређује, а не да се друга радња врши са њом наредом“ (Исто: 275). Герунд је настао онда када се прекинула веза партиципа са именицом, тј. субјектом и облик партиципа постао само одредба предиката (Исто: 275). Када се каже да „наш [савремени] језик нема партиципа“ (ENC.sn. 1.), у виду се има, пре свега, семантички однос партиципа према именици (и глаголу) какав је постојао у старијим слојевима српског књижевног језика. Док је раније глаголски придев, тј. партицип казивао особину појма која се садржи у радњи глаголској само за извесно време, тј. за време вршења радње у предикату, односно у глаголу на који се партицип односи, он је у савременом језику постао категоријом која неретко постаје правим придевом (уп. Стевановић 1949–1959: 60). Међутим, у речничкој грађи савременог српског језика налазимо примере партиципских образовања који се везују за именицу уносећи у њен садржај значење радње која јој се приписује као особина у одређеном (прошлом или садашњем) времену. У *Нормативној грамаѿици срѿског језика* (Пипер, Клајн 2014: 234) употребљен је термин *ѿарѿициѿ* за придеве на *-ћи* настале по моделу партиципа (јер неки и јесу конвертовани партиципи, али код неких се огледују други деривацио-

у књизи је назив *йарийицијска образовања* коришћен као неутрални термин – како за речи које се могу означити партиципима у лексичко-граматичком смислу, тако и за речи које су задржале партиципску семантику, а у категоријалном смислу функционишу као прави придеви. Осим термина *йарийицији*, у науци се користи и традиционални термин домаћег порекла – *глаголски йридеви*²⁴.

ни процеси) у савременом српском језику који „имају значење партиципа презента“: *важећи, владајући, водећи, задивљујући, засирајући, леићећи, нерђајући, љуцујући, текући* итд. У поменутој граматици је истакнуто да се ради о придевима са партиципском семантиком, а не о правим партиципима, „јер означавају сталну особину, а не могу заменити односну реченицу“. Потврду за одређење партиципа као *глаголских йридева* (а не и *глаголских йрилога*), пружа и Речник словенске лингвистичке терминологије (ССЛП), који је рађен у оквиру Терминолошке комисије МКС за потребе уједначавања и стандардизације лингвистичке терминологије словенских језика. У том речнику, српском (српскохрватском) термину *йарийицији* одговара руски термин *йричасије*, а истим појмом су означени глаголски придеви (уп. рус. *йричасије йрошедшего времени дейиийельного залога* и *йричасије йрошедшего времени сйрадаиельного залога*). Насупрот глаголским придевима, глаголским прилогама у руском одговара термин *деейричасије*, а поред термина домаћег (словенског) порекла, глаголски прилози се означавају и термином латинског порекла – герунди или герундији.

²⁴ Уп. нпр. „глаголска реч у придевској функцији, глаголски придев“ (ЕнС. СН. 1.), у *Грамаиичком и лингвистиичком йојмовнику* М. Радовић-Теших (2011) одредница *йарийицији* упућује на одредницу *глаголски йридеви*, односно, даље, на глаголски придев радни и глаголски придев трпни, у *Грамаиици руског језика* Р. Маројевића (1989: 217–225) партиципи се такође означавају термином глаголски придеви (рус. причастия). Друго значење термина *йарийицији* своди се на употребу термина везану искључиво за српску традиционалну граматику. Наиме, термином *йарийицији* у литератури се понекад изједначавају они глаголски придеви који су, као систем, потиснути из српског књижевног језика Вуковом књижевнојезичком реформом у другој половини 19. века. Имајући у виду ову чињеницу, РСЈ је под значењем 1б) дао дефиницију којом се искључује примена термина *йарийицији* на савремене глаголске придеве (радни и трпни), па се тамо партиципи дефинишу као „погрешан назив за радни или трпни глаголски придев у српском језику“ (РСЈ). Као треће значење термина *йарийицији* у српској лингвистичкој терминологији може се издвојити њихово одређење не само као глаголских придева, већ и глаголских прилога. Полазећи од шире литературе и употребљене грађе, РСАНУ у оквиру значења под бројем 2, *йарийицији* одређује као „назив за глаголске придеве (радни или трпни) или за глаголске прилоге (прилог времена садашњег или прилог времена прошлог) у српском језику“. У енциклопедији *Свезнање* под партиципима се, осим глаголских придева, означавају и глаголски прилози: „у лат. и ром. језицима радни глаг. облик с придевским особинама (родом и променом по падежима); у нашем језику се задржао непроменљив, као прилог (идући путем задрема; дошавши кући, одмах заспа); погрешно је мењати га, као нпр.: зраци залазећег сунца = зраци сунца на заласку“ (Свезн.). Нормативно упутство дато на крају дефиниције сугерише тежњу ка апсолутном складу са важећом граматику, која званично „не познаје“ партиципски систем у српском језику, иако се примери попут овог који је наведен данас уобичајено употребљавају у српском језику. У РСАНУ, на пример, нема одреднице *залазећи*, али има одреднице *излазећи*: „који излази, рађа се (о небеским телима)“, са примером у којем је партиципска форма такође дата у генитиву: Славно [је] провести празник лу-

Партиципски систем, који је пренет из ћирилометодијевске писмености у српски средњовековни књижевни језик, а исто тако у руски (у којем се задржао до данас), славеносрпска писменост и она у Вуково време активно је одржавала. У Речнику САНУ поменуте партиципске форме описују се према норми и мерилима савремене граматице српског језика, а то значи да се поред граматичких, етимолошких, правописних, фонетских и акценатских информација, истичу оне у погледу употребне и стилске вредности партиципа, полазећи од чињенице да их ниједна грамика после Вука не бележи нити описује. На то упућују и квалификатори који се уз њих дају: сткњ., заст., арх., песн. и сл. (Јовановић 2021а: 164). На основу примера партиципа забележених у Речнику САНУ, примећено је да је њихова употреба потврђена претежно изворима које чине дела писаца 19. века (Вука Стефановића Караџића, Љубомира Балтића (прев.), Јакова Живановића, Петра II Петровића Његоша, Богобоја Атанацковића, Јанка Ђоновића, Матије Ненадовића, Јакова Игњатовића, Јована Илића, Јована Јовановића Змаја и др.), с тим што су у немалом броју случајева забележени и примери из дела књижевних и других стваралаца 20. века – Момчила Настасијевића, Николаја Велимировића, Јустина Поповића и др. Примери преузети из ових дела показују да партиципска образовања нису сасвим ишчезла из српског језика после књижевнојезичке реформе Вука Стефановића Караџића, већ да су у одређеним семантичким реализацијама и функционалностилској употреби наставила да живе у српском језику до данас.²⁵

Партиципска образовања на -ћи

Партиципи на *-ћи* се најјасније уочавају у форми са рефлексивном морфемом *се*, коју, уз промену по падешким облицима, нема ниједна друга категорија речи, нпр.: Напуниће се срце моје слатком љубављу према Господу своме, и сажалењем и добром вољом према *мучећим се* душама у свету и у аду (МНЈ, 77); Савест ме моја обавезује Вашу

така, сав у барјацима излазећег сунца (Батуш., РСАНУ). Одређење глаголских прилога као партиципа односно њихово довођење у тесну везу са њима, као што је истакнуто у поменутој енциклопедији, истиче се и у граматици Ж. Станојчића (2010: 381), а у граматици П. Мразовића (2009) термин *партиципи* користи се једнако за именовање глаголских придева и глаголских прилога (в. Јовановић 2021а: 158–160).

²⁵ Догађало се и самом Вуку „да под утицајем језика којим су се још служили људи из онда учених кругова нашега друштва употреби овај облик онако како се он за цело у народу не би употребио“, нпр. партицип *приближујући се, -а се, -е се* у преписци: „Да ново лето и остале приближујуће се празнике у здрављу проведете“ (Стефановић 1949–1950: 59).

Светост обавестити о питању целибата свештенства. ... На ово *односеће се* аргументе и агитацију антипапске партије одобравају једнодушно не само световњаци, него хиљаде и хиљаде свештеника (Зап. хришћ., 120).

Поједине партиципске форме употребљавају се у именичкој служби, нпр. *исходећи* (у им. служби) фиг. „Свети Дух“. – Благословено је царство Оца и Сина и Светога Духа ... У праизворном и прототипном сродству Рађајућег, Рођеног и Исходећег (Теод., 66).

Прегледајући дефиниције партиципских образовања на *-ћи* у описним реченицама српског језика, приметили смо да, у начелу, преовлађује начин дефинисања њиховог лексичког значења односном реченицом са заменицом „који“ и одговарајућим обликом глагола (у облику презент-а), што је примењено и у речнику ове књиге:

верујући, -а, -е „који верује“. – Има једна битна разлика између ова два стално верујућа човека (РЊ, 44);

висећи, -а, -е „који виси (на крсту) (о Исусу Христу)“. – Синоћ заспах на светој Голготи | Сав савладан од тешкога бола, | У сну видех јасно к’о на јави | Мог Господа на крсту висећа (ОП, 143);

воњући, -а, -е „који воња, који мирише на воњ“. – Вран Гавран диже очи и виде пред собом читаву лес од људских кашљуцавих тела и воњућих душа (Свеч., 116);

горећи, -а, -е „који гори“. – Созерцавам купину горећу на Хориву (ОП, 469); Никога нема у одвратном породу твоме, да ти стави прст на горећи језик и да те расхлади (МНЈ, 82);

догоревајући, -а, -е (уз именицу „свећа“) „који догорева.“ – Бесмртни боже мој, погледај милостиво на једну догоревајућу свећу (МНЈ, 46);

играјући, -а, -е „који игра, који трепери (о одразу Месечеве светлости)“. – Спасавај се док божанска луча гори над тобом. Јер кад оде од тебе, нестаће те као што неста, гле, и играјућег месеца на дну језера (МНЈ, 91);

изумљујући, -а, -е „који ствара изумитеље“. – Тек се Вран поче прилагођавати изумљујућој средини кад забруја један моћни глас, каквога уши Вранове никада пре тога не беху чуле (Свеч., 82);

молећи се, -а се, -е се *који се моли*. – Култ је молитва Богу; култ, коме одсуствује разум и срце молећих се, хладна је молитва, а хладну молитву Богу наш пламени песник није могао љубити (РЊ, 165);

множећи се, -а се, -е се „који се множи, шири, заузима све већи простор“. – Кад наше шетње по нагло множећим се гробовима наших пријатеља вишој вери, ван вере у човека, и не само у једној постану дуже и дуже – тад ћемо осетити потребу и у једној вишој вери, ван вере

у човека, ... тад ће нам Његош бити ближи и сроднији од Доситеја (РЊ 2013: 19);

мучећи се, -а се, -е се „који се мучи, испашта“. – Напуниће се срце моје слатком љубављу према Господу своме, и сажалењем и добром вољом према мучећим се душама у свету и у аду (МНЈ, 77);

неверујући, -а, -е „који не верује (у Господа), који не исповеда веру (хришћанску)“. – Тако је записао човек неверујући у Христа, но научник слободан од пристрасности и злобе (ОП, 388);

неумирући, -а, -е „који не умире, који живи вечно“. – Смрт може одвојити душу му од тела, али не од Христа, то јест од неумирућег вечног живота (ОП, 103);

односећи се, -а се, -е се „који се односи на нешто“. – „Савест ме моја обавезује Вашу Светост обавестити о питању целибата свештенства. ... На ово односеће се аргументе и агитацију антипапске партије одобравају једнодушно не само световњаци, него хиљаде и хиљаде свештеника“ (Зап. хришћ., 120);

рађајући „који се рађа“. – Плач рађајућих створења меша се с' плачем умирућих и гуши се под лепим покривалом природе (РЊ, 60);

сїекулирајући, -а, -е „који спекулира, који спекулише“. – Он [Његош] је теист – песник, тј. он се уздиже ... до најапстрактније мисли о Богу, до које спекулирајући философи долазе (РЊ, 130);

сїојећи „који стоји (усправно)“. – Св. муч. Никита ... држаше икону Св. Богородице са превечним Младенцем Христом, стојећег ... крста у рукама Својим (ОП, 673);

сїрадајући „који страда“. – Јов се сматра узором трпељивог подношења сваког страдања, које Бог на нас шаље, и праобразом страдајућег Господа Исуса (ОП, 323);

умирући, -а, -е **а.** „који умире“. – Према древном обичају у Источној цркви, кад особа умире, родбина, пријатељи и суседи долазе на узајамно опраштање. Они кажу: „Опрости ми драги (име)“. Умирућа особа одговара: „Ја ти опраштам ... Опрости и ти мени“ (ЖСС, 40); Плач рађајућих створења меша се с' плачем умирућих и гуши се под лепим покривалом природе (РЊ, 60); Нашто страх од властвујућих, | И од смртних твари, стално умирућих? (ОП, 121); Сузе су му као сузе мајке | Над народом својим умирућим (ОП, 311); Као што често бива са умирућим човеком да се тренутно сети целог свог прошлог живота, тако се и она [Дева Марија] сетила свих прочитаних месијанских предсказивања (ЈЧ, 111); **б.** (у им. служби, м) „онај који умире, који је на

самрти“ – У смртном часу умирући сагледава цео свој прошли живот врло јасно ... и ужасан страх испуњава његову душу (BC, 85), итд.

У неким примерима из наше грађе уочава се у семантици партиципа и компонента ’својство које се везује за актуелни тренутак’, дакле не искључиво као трајна особина, коју већина савремених партиципа има: Бесмртни Боже мој, погледај милостиво на једну *догоревајућу* свећу (МНЈ, 46); Свет умире свакога тренутка и рађа се свакога тренутка. Плач *рађајућих* створења меша се с’ плачем *умирућих* и гуши се под лепим покривалом природе (РЊ, 8). У последњем примеру партиципска форма *рађајући* морфолошки је образована према глаголу *рађајџи* у неповратној форми, дакле без рефлексивне морфеме *се*, иако је у садржају партиципа присутно граматичко значење повратности. Изостанак морфеме *се* указује на процес адјективизације партиципа, где се губљењем рефлексивне морфеме *се* прекида граматичка веза са глаголом, тј. партицип задржава само партиципску (морфемску) форму, а прелази у праве придеве (Јовановић 2021а: 167).

Међу примерима партиципских образовања на *-ћи*, нашао се партицип у именичкој служби *неусипајушчи*, који представља русизам употребљен у неадаптираном виду (рус. неусыпающий) у значењу „онај који никад не клоне, не задрема извршавајући послушање, задатак, обавезу и сл.“ – Преп. Александар ... установио [је] обитељ неусипајушчих са нарочитим уставом (ОП, 470).

Партиципска образовања на -вши

Партиципима на *-вши* означава се радња или стање који се приписују лицу или предмету у времену које се догодило пре радње означене предикатом главне реченице. Партицип прошлог времена на *-вши* који илуструјемо примерима од неповратних глагола налази се у функцији атрибута, при чему именица коју одређује долази одмах иза партиципа: Царица му [Сави] је причала како је њен почивши отац Теодор имао високо мишљење о њему (ЖСС, 111); Почившег оца Страхине и оца Антонија ... милостиви [Бог] нека их прости и дарује им вечни живот међу праведницима (Дух. сав., 161).

Партицип прошлог времена на *-вши* може се јавити у именичкој служби, у конкретном примеру у функцији именовања Господа: Присуство *Сивашез* с неба лечи оне, који исповедише живот, и умртвује оне, који исповедише смрт! (МНЈ, 95), као и у другим примерима, рецимо у облику множине: Велика је бројка Седамсто Тисућа | За Твог Сина, Дјево, живот *йоложивших* (Дух. лира, 136).

Поред партиципских форми на *-вши*, у делима владике Николаја Велимировића користе се малобројни примери на *-ши* рускословенског (црквенословенског) порекла с придевским или именичким значењем, као што су *одшедши*, *усойши* и сл.:

Зар тако мало љубиш пријатеље своје, да се бојиш поћи за њима, за многим *одшедшим*? (МНЈ, 45).

На Велики Петак, Исус је душом сишао у Ад, у Шеол, да јави себе и своје Јеванђеље *усойшим* (Жет. Госп., 10).

Неко виде човека *усойшег* у великој рајској слави, и упита га, чиме се он удостоји те славе (ОП, 712).

Партиципи на *-(в)ши* у савременом српском језику семантички су замењиви еквивалентним речима у облику глаголског придева радног, понекад и уз прекомпоновање реченице, уп: отишли ум. одшедши („... поћи за њима, за многима *који су оишли*“); упокојили ум. усопши („Неко виде човека *који се уйокојио*“ итд.) (в. Јовановић 2021а: 170).

Партиципска образовања на -м(и)

Глаголски придеви на *-м(и)* у језику владике Николаја Велимировића употребљавају се ређе од активних партиципа садашњег (*-ћи*) и прошлог (*-вши*) времена. Уобичајена синтаксичка функција ове партиципске врсте је атрибутска: *нейоиправим*, -а, -о „који се не да исправити, поправити, непоправив“. – На безброј начина Господ Живи зна ... да кажњава непоправиме гонитеље вере (ОП, 909)²⁶; *незаборавим*, -а, -о „који се не може заборавити“. – Ако би мајка ... [казала детету] да ништа људи не могу на земљи учинити тајно што небеса неће објавити – тиме би мајка дала чеду своме незаборавиму поуку, неоцењиво корисну за цели живот детињи (Јевр., 86); *љубими*, -а, -о „којег љубе, којег воле, омиљен“. – Када га ангел упита за узрок његове жалости, Аделтије одговори, да му је жао, што не виде љубимога му учитеља Јована Златоуста (ОП, 836); *нейосијим*, -а, -о „који се не може постићи, достићи, недостижан“. – По непостижимој неопходности свако остаје оно што је (Кас., 8). У неадаптираној црквенословенској форми налазимо партицип у женском роду *нейроходимаја*: Радуј нам се ти Господња двери | Златна двери непроходимаја | Јака стјено и покрове свима (Дух. Лира, 116) итд.

²⁶ Од партиципске форме изведена је именица на *-оси* – непоправимост. – Уву лекцију читао је Бог Јеврејима пре овога на преко хиљаду година кроз младога и невинога Јосифа. И сада је понавља, да тиме покаже непоправимост народа јеврејског (Омил., 41).

Резултати до којих се у раду В. Јовановића (2021а) дошло анализом партиципских образовања на *-ћи*, *-виши* и *-м(и)* на основу примера из различитих писаних извора који припадају савременом српском језику, с једне стране, те обраде поменутих форми у српским речницима описног типа, с друге стране, показали су да се поменута партиципска образовања у савременом српском језику испољавају у два категоријама: 1) у категорији савремених партиципских континуаната, који се огледају у лексичко-граматичком значењу, када се значење радње приписује именици као (тренутна, актуелна) особина у одређеном времену, и у синтаксичкој функцији атрибута, при чему на дубинској структури представља део зависне реченице и 2) у категорији придева, који семантички одговарају трпним глаголским придевима или правим придевима. Када је реч о описним речницима савременог српског језика, партиципска образовања на *-ћи*, *-виши* и *-м(и)* обрађују се превасходно у РСАНУ. Када се упореде примери коју су били ексцерпирани из различитих текстова који припадају савременом српском књижевном језику, с једне стране, са примерима из РСАНУ, с друге стране, примећено је да у РСАНУ изостају примери партиципских форми са рефлексивном морфемом *се*, који су, на другој страни, пронађени у другим изворима. Ова чињеница може се објаснити утицајем српске књижевнојезичке норме, према којој партиципи не припадају савременом књижевнојезичком стандарду. То се нарочито односи на образовања с повратном морфемом *се*, које не даје ниједна савремена граматика српског књижевног језика. У поменутом раду је истакнуто да лексикографска обрада ових речи осим дефинисања значења подразумева и питања њиховог нормативног и функционалностилског статуса у описном речнику општега типа. Наиме, анализа је показала да се употреба партиципа у појединим стиливима писаног изражавања српског језика одржала до наших дана, и то, рекло би се, не само пасивно чувајући речи које су у истом или адаптираном лику раније потврђене, већ стварајући, према потребама, и друге глаголске придеве. Иако употреба партиципа може сугерисати ауторов однос не само према традицији, већ и према конкретном стилу и конкретној лексици (нпр. са становишта савременог српског стандардног језика употреба окамењених партиципа *одшедши*, *блаженојочивши*, *усойши* и сл. карактеристична је за текстове религијског садржаја, док ће у другим стиливима, уколико се тамо јаве, бити функционално обележени), примери који су у поменутом раду анализирани показали су да употреба партиципа не мора бити искључиво историјска категорија, већ може бити и плод савременог синхронијског процеса, о чему сведоче примери партиципа

настали према савременим, актуелним глаголима и њиховим значењима. То потврђују примери из дела владике Николаја Велимировића, као што су, на пример, *догоревајућа свећа*, *илач рађајућих створења* и сл. Наведене чињенице показују да се процеси у језику одигравају и унутар стила (или стилова) и независно од прокламоване норме и устаљене граматичке праксе. Речник САНУ обрађује партиципске форме обеју помнутих категорија и трију издвојених партиципских форми према глаголском времену (прошло и садашње) и начину (радни и трпни). Међу њима, истина, у Речнику САНУ има немали број примера из дела писаца који припадају предстандардном периоду развоја српског књижевног језика, затим оних на размеђи епоха (П. П. Његош, Ј. Стерија Поповић, Ј. Хаџић и др.), али има и примера из дела писаца који су стварали на реформисаном књижевном језику у другој половини 19. века, те писаца који су своја дела објављивали у 20. веку и у чијем се језику налазе поменуте партиципске форме (поред владике Николаја Велимировића ту су Бранислав Нушић, Глиша Елезовић, Веселин Чајкановић, Момчило Настасијевић, Јустин Поповић и др.). На питање изнето у поменутом раду: да ли би партиципска образовања, са мање или више очуваним партиципским значењем и функцијом, требало обрађивати и презентовати у речнику савременог српског језика описног (дескриптивног) типа, дат је потврдан одговор, полазећи од чињенице да немали број стваралаца који припадају савременој књижевнојезичкој епоси, међу које спада и владика Николај Велимировић, у својим делима употребљавају све три партиципске форме (Јовановић 2021а: 176). Употреба партиципа у њиховим делима ни на који начин не слаби наш књижевни језик, већ, напротив, она га обогаћује и оплемењује.

3. Именице и придеви с префиксима *без-* и *не-*²⁷

Посматрано из угла савремене творбе речи српског језика и његовог лексичког система, префикси *без-* (аломорфи *бес-*, *беш-*, *беза-*, *беса-*) и *не-* представљају умерено продуктивна језичка средства којима се граде речи у различитим категоријама – највише у категорији придева, ређе у категорији именица, потом прилога, док је у категорији глагола занемарљиво мало примера са овим префиксима. Основна семантичка функција њихова јесте исказивање супротности у односу на садржај речи којој се префикс додаје, односно одсуство какве особине,

²⁷ Овај одељак настао је из нашег рада под насловом „Именице и придеви са префиксима *без-* и *не-* у савременим текстовима српског православног богословља“, објављеном у часопису *Црквене студије* 17 (2020): 307–319.

стања и сл. Ако се погледају речи с префиксима *без-* и *не-* које примарно припадају богословским текстовима и које самим тим носе у себи идентитетско-функционалну компоненту православне духовности, као што су *безверје*, *бесмрће*, *безмолвништво*, *незлойамћење*, *неугованање*, *немилосрђе*, *нећљен* итд., примећује се да је функција ових префикса и речи које се њима граде специфична у односу на еквивалентне речи других стилова. Својеврсна специфичност њихова уочава се већ на први поглед у високој фреквентности употребе у богословским текстовима, као и строго „терминолошкој“ номинацији, коју речи других основа са еквивалентним префиксима у другим стиловима немају.²⁸ У поглављима посвећеним творби речи у домаћим граматикама и приручницима, речи са поменути префиксима у великој мери изостају, како из језичке грађе тако и из граматичке (творбене) и лексиколошке анализе.²⁹

Грађу коју смо добили ексцерпцијом из дела владике Николаја Велимировића класификовали смо прво према творбеном критеријуму на изведенице добијене префиксом *без-*, а потом на оне добијене префиксом *не-*. У оквиру издвојених префикса, речи су даље класификоване према врстама (именице и придеви), а у оквиру врста класификација је спроведена по семантичком критеријуму, тј. према појмовима на које се односе. Уз сваку издвојену реч наведено је њено лексичко значење, илустровано примером из грађе³⁰.

3.1. Именице и придеви с префиксом *без-*

Примарна семантичка функција префикса *без-* јесте наглашавање одсуства какве особине, стања или својства које је садржано у основној речи. У категорији именица и придева, у прикупљеној грађи налазимо примере који би се, према томе на кога се семантика исказивања супротности односи, најшире могли сврстати у појмове који се односе

²⁸ Уп. нпр. у РСАНУ речи попут *безглас*, *безнање*, *безнежан*, *безначење* и сл. које су посведочене тек једним извором или обележене неким стилским квалификатором.

²⁹ Пре свега, у граматикама српског језика не пружа се потпуни увид у именице са овим префиксима (в. Радовић-Тешић 2002: 25–26), а као разлог може бити тај што је реч о апстрактној и индивидуалној лексици која припада специјалном или периферном (индивидуалном, нераспрострањеном) слоју српског језика. У граматички П. Пипера и И. Клајна (2013) описана је семантичка функција префикса *без-* у творби именица, док су за творбу придева наведени само примери (в. стр. 242). У Творби речи И. Клајна (2002) међу анализираним примерима са префиксима *без-* и *не-* занемарљив је број оних који припадају богословском функционалностилском комплексу.

³⁰ Изван анализе остали су двокомпонентни изрази типа *бескрвна жртва*, *безгрешно зачеће*, *безмилнирачи* итд.

на Бога и свете, односно на појмове који се односе на врлине, пороке, грехове, стања и сл.

Именице

1) Појмови који се односе на Бога, свете, душу³¹

бесмртносѝ „стање онога који је бесмртан, стање вечнога трајања, без смрти“. – Увенча је [преподобну Ксенију] Господ венцем бесмртности, | Уведе у чертог вечите радости (ОП, 64); Прикуј поглед твој на малену пећину, где малена девојка обитава ... У њој ти и сада лежи сва преостала моћ, и ненаружена красота, и непродата бесмртност. Ван пећине, ван душе моје, где девојка рађа Бога, све је сан и пепео, заједно са тромим точковима тела (МНЈ, 81); Ништа, господо, у свету што се не може легитимисати моралом и лепотом, не може прећи праг вечности и бесмртности (ОЗЉ, 42);

безребреник „чин Божјих угодника Козме и Дамјана, Кира и Јована, Пантелејмона и Јермолаја, Сампсона и Диомида, Мокија и Аниките, Талалеја и Аниките, који су дар исцељења пружали бесплатно свим болесницима“. – Св. Теодота, мајка [је] свете браће Козме и Дамјана, безребреника и чудотвораца (ОП, 11); Св. Пантелејмон призива се у молитвама при водоосвећењу и јелеосвећењу (свештању масла) заједно са св. Ермолајем и осталим безребреницима и чудотворцима (ОП, 538).

2) Појмови који се односе на позитивне (врлине) или негативне особине, стања и сл. (пороке, грехове), којима се изражава

а) одсуство, непостојање онога што је означено именицом у основи:

безбожје и *безверје* „неверовање у Бога, непоштовање Бога“. – У селима је непознато безверје. Нема безбожја по нашим зеленим пољима, под нашим плавим небом, у нашим малим белим кућама и у дрвеним вајатима, на обалама жуборних потока наших и валовитих река наших. Сваки дом јесте мала верска заједница (Д. Срб., 126);

безбожностѝ „неверовање у Бога, непоштовање Бога“. – Безбожност није болест животиња него људи (ОП, 558);

³¹ Класификација коју смо овде приложили је условна, јер има примера који се, у зависности од значења и контекста, могу наћи у обема издвојеним групама, нпр. *бесмртносѝ* као особина Господа и душе (људске), која је такође од Бога; затим, *Безребрници* као множински агиоантропоним и *безребрник* у јд. у значењу онога који није користољубив, скроман.

безбошиѿво „неверовање у Бога, непоштовање Бога“. – Сматрамо [да је] ... набујало безбоштво наших дана (Дух. сав., 110);

безверсиѿво „безбожје, безверје“. – Ви сматрате безверство патентом искључиво словенских социјалиста? Бакуњина и истераних руских семинариста? (Бес., 16);

безмолвије „стање молитвеног тиховања које се постиже мировањем, тј. свођењем телесних кретања на најмању меру“. – Желећи [преп. Атанасије Атонски] још тешњег подвига он се пресели у Св. Гору на безмолвије (ОП, 476); Добро је и савршено безмолвије, но понегда је неопходно и општење с братијом (ОП, 839);

безмолсиѿвовање „чин безмолвија, ћутања“. – Ученик св. Нифонта [био је преп. муч. Макарије Солунски] ... у време када се овај бавио на подвигу безмолствовања у Ватопеду (ОП, 671);

безумље „стање, особина онога који је безуман“. – Ако завидиш грешнику који јури за пролазним сенкама овога света, друг си му у безумљу (ОБЉ, 28);

бесипрасиѿије („безстрастије“) „одсуство страсти, душевна мирноћа, бестрашће“. – Безстрастије то је земља обећана, | Безстрастна је душа Духом обасјана (ОП, 570);

бесловесности „особина онога који је бесловесан, који не живи у вери по Христу (Слову Божијем), који није на путу обожења“. – Зашто ... ми роди синове зла, који се дочепаше ума мога, и платише и теби тамом и бесловесношћу? (МНЈ, 75);

бесмртности „стање вечнога трајања, без смрти (о души)“. – Мученици праве вере ... ближи сте бесмртности од нас, и молитва ваша чистија је и чујнија (МНЈ, 61);

бесмрће „стање, особина онога који је бесмртан, онога што је бесмртно“. – Вера у бесмрће има особиту сугестивну моћ за људе (ОБЉ, 7); Вером у изгубљени рај поткрепљује наш песник [Његош] своју веру у бесмрће човекове душе (РЊ, 106);

бесипуисѿиво „стање онога који је беспутан, заблуделост, грешност“. – Као један од главних узрока ропства и пропасти [пророк] наводи сујетну раскош, духовно ништавило и беспутство жена (ОП, 579);

бесипидсиѿво „стање, особина онога који је бестидан, немање стида, бестидност, бесрамност“. – Бестидство жене [је] најнеприроднији и најодвратнији приказ у свету (ОП, 516); Сунце и месец стиде се вашег бестидства над мојом невестом (Свеч., 72); Ево, чујте, до какве гнусобе је било порасло то бестидство богозаборава и богомрскости (Омил., 185);

бесѣрасносї „одсуство страсти, чедност“. – Вера, послушност и незлобивост главне су одлике детиње душе. Уз то још долази: бестрасност и радост (ОП, 79);

б) носилац особине, стања и сл., односно особа на коју се особине, стања односе:

безбожац „безбожник, атеиста“. – Он [је] чинио људе вансебним; држи и до данас незнабошце и безбошце (Теод., 184);

безбожник а. „онај који не верује у Бога, незнабожац, атеиста.“ – Многи безбожници мисле, да би поверовали у Христа, кад би чули од њега речи не благе него громовите (ОП, 614); б. „богоборац, грешник, антихрист“. – Ниче је стајао за Ја без Ми, Маркс за Ми без Ја. Обојица су били ватрени безбожници (Зем. нед., 27);

безмолвник „монах који се налази у безмолвију, који живи у таквом стању“. – Прича се и за св. Григорија Богослова, да је био безмолвник у време Часног Поста (ОП, 723); Очистити себе од злих и нечистих помисли ... био је циљ свих великих подвижника, пешчерника, безмолвника (ОБЉ, 140);

безумник „безуман човек“. – Безумник цео свет назива безумним, а себе умним (ОБЉ, 104);

беславник „онај који је без славе, онај који се није прославио својим делима“. – Свештеници моји, беславници моји, | Што вам језик славу Господњу не поји? (ОП, 14);

безребреник [„безребреници“] „онај који не узима мито, новац за помоћ другима“. – Св. Теодота, мајка [је] свете браће Козме и Дамјана, безребреника и чудотвораца (ОП, 11); Св. Пантелејмон призива се у молитвама при водоосвећењу и јелеосвећењу (свештању масла) заједно са св. Ермолајем и осталим безребреницима и чудотворцима (ОП, 538);

бешчасник („бесчасник“) „онај који другога бешчести“. – У Црној Гори светило се једно племе другоме због увреде, због обешчашћења. Бесчасник и увредитељ морао је крвљу својом опрати дело своје (РЊ, 190).

Придеви

1) Појмови који се односе на Бога и свете

безвидан „који се не може (очима) видети (о Богу)“. – Бог [је] невидљиви и безвидни, беспочетни и несоздани, проузроковач свега што постоји... (ОП, 271);

безгневан „који је без гнева, смирен“. – Био је необично кротак и безгневан [преп. Петар Коришки] (ОП, 399);

безгрешан „који нема греха, праведан (о Богу)“. – Безгрешан не умире. И ако умре безгрешник због туђих греха, оживеће (МНЈ, 94); Погле, како је лако Препуноме одливати, и Безгрешноме отпуштати грехе, и Здравоме лечити, и Животоносноме мртве васкрсавати (МНЈ, 95);

безгробни (у им. служби, м) „Господ“. – Умреће све оно, што вас је послало у мене, и ниједна [мисао] од вас неће се спасти из мога гроба, осим оне, што се везала за Безгробног, Неумирућег (МНЈ, 131);

безмездан „који не наплаћује своје услуге, бесплатан“. – Св. муч. Козма и Дамјан ... [били су] безмездни лекари и чудотворци (ОП, 465); Беше Сампсон лекар милосрдан и безмездан, и даваше болесницима лекове и за тело и за душу (ОП, 454);

безмужан „који је без мужа“. – Једна таква појава [чудо] јесте безмужно зачеће Господа Исуса Христа у утроби Пресвете Деве Марије (ОП, 218); Пре него што је објавио чудесно зачеће безмужне девице, архангел је објавио чудесно зачеће бездетне старице (ОП, 447); Безмужна девица Марија уплаши се од појаве ангела Божјега (ЈЧ, 109);

бесмртни (у им. служби, м) „који није смртан, који не умире, који вечито траје“. – Оно што је намењено смрти и трулежи не могу принети Бесмртноме на жртву (РН, 148);

бесјочейни „који нема почетка, који одувек постоји (о Богу)“. – Бог [је] невидљиви и безвидни, беспочетни и несоздани, проузроковач свега што постоји (ОП, 271); Бог је дух, неограничен, непроменљив, недостижан, вечан, беспочетан и бескрајан (ВС, 18);

бестелесан „који нема тела, бесплотан, нематеријалан (о Божјим анђелима)“. – Созерцавам Господа Исуса ... као красоту чисто умног, бестелесног света ангела (ОП, 106); Логос створи небо и земљу, свет бестелесни и свет телесни (ЈЧ, 107); Анђели су бестелесни и бесмртни (ВС, 18) итд.;

2) остали појмови који означавају одсуство онога што значи реч у основи (у конкретном или пренесеном значењу)

бежен „који је без жене, неожењен“. – По Промислу и внушењем Божјем првосвештеник Захарија, отац Претечев, договорно са осталим свештеницима, сабра 12 безжених људи из племена Давидова (ОП, 216);

безјезични „в. бесловесан“. – Господ, који се узалуд обраћао људима кроз људе, ево проговара у последње дане кроз безјезичне ствари и елементе (Свеч., 89);

безазлен „који нема у себи злобе и лукавства, невин, чедан“. – Био је [Св. Сава] безазлен у души и телу као јутарња роса (ЖСС, 16);

безакон „који не признаје и не поштује закон“. – Пророк Мелахија ... викао је на неблагодарни Израил, и на безаконе свештенике (ОП, 13);

безживоџан „који нема живота, мртав“. – Свет је безживотан без вас. Ви [богоносци] сте канали, кроз које се долива живот свету (МНЈ, 130);

безбожни (у им. служби, м) „онај који не верује у Бога“. – Узалуд говорим безбожним: упутите се Дрвету Живота и знаћете више него што желите знати (МНЈ, 30); Ако ли се с безбожним спориш његовим бесним начином, тиме појачаваш бес безбоштва (ОБЉ, 33);

безбожнички „који се односи на безбожника“. – У Чешкој су после рата почела безверничка и безбожничка друштва (Дух. сав., 119);

безвернички „који се односи на безвернике, оне који не прихватају веру у Бога, атеистички“. – В. претходни пример.

бездеџан „који нема деце“. – Бездетном Авраму било је сто година, а његовој жени Сари деведесет, када им је ангел саопштио, да ће идуће године родити сина Исака (ЈЧ, 109); Помаже [преп. Стилијан] нарочито болесној деци и бездетним родитељима (ОП, 870);

бездомни (у им. служби, м) „онај који је без дома, куће, станишта“. – Света душа брине се о суседима својим, ближњим и даљњим; брине се где ће бездомни преноћити, како ће се гладни нахранити, чиме ли наги оденути? (ОП, 28);

бездушан „који нема сажаљења, саосећања, немилостив, нечовечан“. – Њен бездушни отац предаде је љутим истјазанјима, при којима она примаше охрабрења и утехе од небеских виђења (ОП, 613);

безнадежан „који је без наде на опстанак, очајан“. – Учио их је [Сава] ... да не враћају зло за зло, већ да деле своје одело и хлеб са безнадежнима, не презирући ни једног човека иако је незнатан (ЖСС, 114);

безочан „безобзиран, свиреп“. – Поставши муслимани, они [потурчењаци] су постали ... Турцима фанатичнијим и безочнијим у борби с хришћанима и од самих стамболских Турака (ОЗЉ, 37);

безрадосџан „који је без радости“. – Свет је безрадостан без вас [богоносаца] (МНЈ, 130);

безројоџини „у којем нема роптања, гунђања, негодовања“. – Манастир св. Саве Освештаног одликовао се особитом дисциплином, радом и безропотном послушношћу (ОП, 925);

бесилан [„безсилан“] „који је без силе, немоћан“. – О безсилна браћо моја, положимо се на силу Божју, да би у ништавилу своје били силни (ОП, 290);

беславан „који је без славе, који се није прославио, неславан“. – Ко смрт сматра крајем мрачним, крајем беславним, | Тај и себе сматраг' мора робом очајним (ОП, 239);

бесловесан „који нема Слова (Логоса) у себи, који не изражава мудрост, неразуман“. – Да созерцавам ... како је бесловесан сваки човек који се удаљава од Христа, Слова Божијега, и у коме нема Христа (ОП, 12); Здравље теби, царе, и весеље, | Но где умни клања се безумном? | Где словесни слави, бесловесног? (ОП, 128);

бесплодан „који не даје плодове, који не ствара, нестваралачки, непродуктиван“. – Ђаво те изазива на дуге спорове и бесплодне разговоре. Учини добро дело у име Христово и ђаво ће побећи (ОБЉ, 40);

бесстрастан „који је без страсти, у коме нема страсти, сталожен, кратак“. – Исидор блажени са собом се рво | Док бестрастан поста као сухо дрво (ОП, 342). Бестрастан и испуњен благодаћу Духа Светога Евменије засија светлошћу, која се не могла сакрити (ОП, 681);

бесциљан „који је без одређеног циља, који нема сврхе, узалудан, бесмислен“. – Зашто неки људи тако бесциљно ходе и толико бесциљних послова послују? Зато што не знају циљ свога живота нити мету свога путовања (ОБЉ, 66);

бешчестан „бешчестан, недоличан, нечестан“. – Иродијада ... узе његову главу и закопа је на неком скривеном и бешчестном месту, дубоко у земљу (ОП, 138) итд.

3.2. Именице и придеви с префиксом *не-*

Префикс *не-*, као и префикс *без-*, спада такође у продуктивнија творбена средства за грађење речи које садрже идентитетско-функционалну компоненту православне духовности. Ради се о речима са значењем појма који је супротан појму речи у основи. На основу грађе којом располажемо, речи с префиксом *не-* готово подједнако су бројне у категорији придева и именица.

Именице

У именичкој категорији речи с префиксом *не-* разликујемо две групе појмова: 1) појмови са значењем позитивне супротности према ономе што значи лексичка мотивациона основа, и 2) појмови са значењем

негативне супротности према ономе што значи лексичка мотивациона основа.

1) Појмови са значењем позитивне супротности према ономе што значи лексичка мотивациона основа односно позитивна значења опште (о особинама, својствима, нарави и сл.):

неженствиво „безбрачност, монаштво“. – Изазваше ученици свога Господа да изложи своју науку о неженству или монаштву (Теод., 146);

незловивост и *незлобност* „особина онога који није злобан, одсуство злобе, зла; доброта, простодушност“. – Како то превасходство имају деца над одраслим? Имају три превасходства: у вери, у послушности и у незловивости (ОП, 79); О незловивости пише св. Нил Синајски: „Потруди се, сине, да свагда будеш прост и незловив (ОП, 541); Застиде он непријатеље својом превеликом кротошчу, а следбеницима својим тиме даде поуку, какву незлобност треба показивати према онима који нас вређају (РДС, 128);

неосуђивање „хришћанска врлина праштања, не изношења осуда према ближњима“. – Неосуђивањем и ћутањем мир душевни се да сачувати (ОП, 117);

несреброљубље „одсуство среброљубља, тежње за новчаном користи, материјализмом и сл.“ – Подвижници ће указати на своје подвижништво, на дуги пост, на бдења, на несреброљубље, на сузе, и на трпљење своје до краја (ОП, 333).

2) Појмови са значењем негативне супротности према ономе што је исказано речју у основи:

небиће „непостојање, неегзистирање“. – Врло је страشان свет за онога ко не зна, да Бог влада светом, и да он има власт држати га у бићу докле Он хоће, и вратити га у небиће када Он хоће (ОП, 53); Тело се пробудило, од небића постало је биће разумно (Есеји, 150); Обмотан сам у дебели обмотач небића, што заклапа очи душе моје (МНЈ, 37);

небог „немање, одрицање постојања Бога (према атеистичким схватањима)“. – Замислите да се цео видљив свет премаже белом бојом: куће, улице, поља, шуме, море, небо – све постане бело, и замислите да вам неко тад стави захтев: покажи ми бело! Како ћете му га показати? Ви ћете му свакако зачуђено рећи: покажи ти нама небело! Тако би се и онима могло рећи: покажите ви нама Не-Бога! (РЊ, 109); Људско балансирање између Бога и не-Бога ставља људе испод биља (Свеч., 87);

неблагодарнос̄и „особина онога који је неблагодаран, незахвалност“. – Ништа ружније у овоме свету нема од неблагодарности, ништа увредљивије и душегубније (ОБЉ, 77);

неблаженс̄тво „зла срећа, неспокојство“. – Неблаженство [људско је] тако огромно, да оно не може из једнога извора извирати (РЊ, 69); Из библијске приче следује ... да је пад човека из блаженства у неблаженство следовао греху, гажењу једне заповести Божје од стране прародитеља људског рода (РЊ, 87);

небрајс̄тво „грубост, безосећајност за брата и ближњег“. – Небратство према природи било је човеку школовање за небратство према људима (Свеч., 76); Тешко је свету од небратства људи (ОБЉ, 106);

неживо̄и „стање без живота, одсуство живота, постојања“. – Може срећним и случајним сложајем мртвих елемената на оним далеком, осветљеним могилама да се промигољи из вечнога небића, неживота, једно гумно траве или једна шака црви (РЊ, 31);

незнање „немање знања о нечему, непознавање истине“. – Незнање нагони (човека) говорити насупрот оном што је корисно, а дрскост умножава пороке“ (ОП, 165);

неискренос̄и „особина онога који је неискрен, који једно говори, а друго ради“. – Пример неискрености и непоштења ... [је] Ананија са својом женом Сапфиром (СС, 31);

некајање „одбијање, одсуство кајања“. – Покајање Богу радовање, | Некајање паклу радовање (Есеји, 148);

некрс̄и „противник, непријатељ крста, хришћанства, антихрист“. – Србске народне старешине ... служили [су] Господу Богу ... и као крстоносни ратници против некрста (Теод., 80);

немилосрђе „недостатак, одсуство сажаљења, самилости, љубави, бриге према другом, особито ономе који пати, немилосрдност, бездушност“. – Два хришћанска цара освојили су Србију својим жељезом и немилосрђем (Д. Срб., 116);

ненавис̄и „завист, завидљивост“. – Св. Исидор [...] писао патријарху Теофилу, какво је велико светило цркве Златоуст, и мољаше га да се окане ненависти према њему (ОП, 90); Лажни учитељи ... због ненависти или зависти намерно заводе друге на крив пут (ОП, 523); Одвраћа се с ненавишћу од оних, који хуле Њега, и гневи се на све присталице оне проклете (Аријеве) јереси (ОП, 862);

неосе̄љивос̄и „особина онога који не показује осећање за друге, равнодушност, безосећајност“. – Бацаше коцку због доламе Његове.

Типичан пример мародерства и зверске неосетљивости према мукама својих ближњих (Теод., 45);

нейоредак „одсуство поретка, склада, хармоније“. – Његош се упушта ... у сликање непоретка у природном току ствари и мизерности човека (РЊ, 137);

нейос̄т̄и „једење непосне, мрсне хране“. – Постом се одуховљава тело, као што се непостом отелешава, отежава дух (Свеч., 126);

нейош̄т̄иене „својство, особина онога који је непоштен, који није честит“. – Пример неискрености и непоштења ... [је] Ананија са својом женом Сапфиром (СС, 31);

нейравда „неправедно, неправично дело, чин“. – Неправда је од ђавола, као и лаж (Јев., 78); Равнодушно гледати неправду исто је што и творити неправду (ОБЈ, 78);

неслобода „стање онога који није слободан, ропство“. – Сви проклињу неслободу своју, – једина благословена клетва (МНЈ, 103);

неразум „одсуство разума“. – У својој добродетељи [човек] мора да страда од неразумне и грешне околине своје, коју он не може да излечи од неразума и греха (РЊ, 68);

нетрулежност̄и „особина онога који је нетрулежан, који не трули“. – Он ће вас обући у нетрулежност, и ране на вашим телима ће засијати на небу као звезде (ОП, 678);

несмисао „оно што нема смисла, бесмислица, апсурд, бесмисао“. – Будући створен за поредак и хармонију, и тражећи ред и смисао свему, [човек] највише пати од непоретка и несмисла ствари од свих осталих створења (РЊ, 137);

нейраведник „зао, рђав, неправедан, неправичан“. – Лакше се неправедник с неправедником разуме и мири него ли с праведником (ОП, 186); Господе, реч је Твоја заиста као огањ који загрева праведника а жеже неправедника (ОП, 312);

нехришћанин „онај који није припадник хришћанства, хришћанске вере“. – Сава је био ожалосћен и изненађен сазнањем да је једно од најсветијих хришћанских места [кућа у којој је Господ са ученицима прослављао своју Последњу Вечеру] у рукама нехришћана (ЖСС, 108);

нечовек „рђав, лош, нечастан, непоштен човек“. – Како човек постаје нечовек? (ДП, 37, наслов) итд.

Придеви

1) Појмови који се односе на Бога и свете (често путем метонимијског преноса за својства, особине и сл.):³²

неразделан „који се не може поделити, раздвојити, нераздвојан“ (о Тројици). — Догађај на Јордану посвећује [нас] показујући нам Бога као Тројицу једнобитну и неразделну (ОП, 20);

неискуснобрачна (у им. служби, ж) „Богородица“. — О, радуј се неискуснобрачна | Што нам роди из чистога крила | Творца Бога, нашега и твога (Дух. лира, 116);

неисследив „који се не може иследити, испитати, проучити (о Богу)“. — О неисследивих дубина Божјег Промисла! (ОП, 915);

неиструлео „који није иструлео, свет (о моштима)“. — Нису узалуд очуване неиструлеле мошти овога светога краља и његов дрвени крст (ОЗЉ, 148);

нејобедиви (у им. служби, м) „Господ“. — Уступи ... своју борбу Победоносном и Непобедивом, па стрпљиво чекај (ОП, 437);

нејорочан „који је без порока, без греха, безгрешан (о Богородици)“. — Ја порочан – [како да говорим] о Њој непорочној? (Бес., 43);

нејосџижив „који се не може постићи, достићи, недостижан, неостварљив“. — О, како је непостижива мудрост Божија! (Жет. Госп., 27);

нејролазни „вечни“. — Свети Мученик Гордије ... размишљао о сујети и ништавности свега онога око чега се људи толико муче и боре на земљи, па најзад пожели да умре и пресели се у живот непролазни и нетрулежни (ОП, 13);

несоздани „нестворен (о Богу)“. — Бог [је] невидљиви и безвидни, беспочетни и несоздани, проузроковач свега што постоји (ОП, 271); Овај је луч несоздани, што се рађа но не одсеца од првосветлећег Сунца (ОП, 199);

несџворен „који није створен, већ постоји одувек (о Богу)“. — Бог [је] једини вечит и нестворен (ОП, 888);

неџљен „који није иструлео, који не трули (о моштима светаца)“. — Нетљене и чудотворне мошти [св. Максима, архиепископа влахозападинског] и сада леже у том манастиру [Крушедолу] (ОП, 49);

³² Поред овде датих примера из извора из којих смо, за ову прилику, црпли примере, у дисертацији Р. Бајић (Левушкине) (2013: 191) налазимо и друге примере поименичених теонима са префиксом не- у категорији придева у именичкој служби: Недомисливи, Необманљиви, Необманути, Необухвативи, Непобедиви, Непостижними, Несоздани итд. О теонимима с префиксом не- в. и одељак „Како и шта се може рећи о Богу?“ у истом рукопису (16–18).

нейтралежни „који није подложен труљењу, постојан“. – Свети Мученик Гордије ... размишљао о сујети и ништавности свега онога око чега се људи толико муче и боре на земљи, па најзад пожели да умре и пресели се у живот непролазни и нетрулежни (ОП, 13);

неумирући „који не умире, који живи вечно“. – Смрт може одвојити душу му од тела, али не од Христа, то јест од неумирућег вечног живота (ОП, 103); Ниједна од вас [мисли] неће се спасти из мога гроба, осим оне, што се везала за Безгробног, Неумирућег (МНЈ, 131).

2) Остали појмови који се односе на нечија својства, особине, осећања и сл.:

неблагодаран „који својим понашањем, поступцима и сл. не показује благодарност, захвалност некоме за оно што је тај (у)чинио, незахвалан“. – Има људи врло неблагодарних и немислених, који се Бога никад не сећају (ОП, 751);

небрижљив „који се не брине довољно, немаран“. – Најпре био небрижљив према спасењу душе своје. Но разболи се тешко, и умре, и поврати се од смрти, и би здрав. То га потпуно промени (ОП, 722);

неверни (у им. служби, м) „онај који се отуђио од вере, који не верује у Бога“. – Бог плете бич од неверних, да уразуми верне (ОП, 341);

неверујући „који не верује (у Господа), који не исповеда веру (хришћанску)“. – Тако је записао човек неверујући у Христа, но научник слободан од пристрасности и злобе (ОП, 388);

недобар „лош, неваљао, рђав (у погледу нарави, моралних особина и сл.)“. – Добра дела и недобра | јављена, | Живот људски понорница | скривена (Дух. лира, 54);

недоваскрсли „који још увек није васкрсао, умро“. – Господе, јесу ли ово васкрсли мртви, недоваскрсли? Или су ово умрли живи, недоумрли? (Свеч., 149);

недомислив „који се не може домислити, замислити, незамислив“. – Данило прорече недомисливе догађаје цару Навуходоносору (ЈЧ, 145);

недостїојан „који нема достојанства, непоштен, рђав“. – О, Господе свеумни и свесилни, умири ветрове греха и утишај буру страсти наших прљавих и недостојних (ОБЉ, 118);

недоумрли „који још живи, који није сасвим умро, нестао из живота“. – В. пример под недоваскрсли;

незлобан „в. незлобив“. – Незлобан човек не може лако да појми злобу злобнога (ОП, 67);

незлобив „који нема зла у себи, безазлен, честит“. – Тешким трудовима над самим собом [преп. Сисоје Велики] толико укроти себе, да беше кротак и незлобив као јагње (ОП, 478);

нејеванђелски „који није у сагласју са светим јеванђељем“. – Наглашавао је [Сава] важност крштења, светог причешћа и других великих тајни потребних за очишћење ... Упозоравао је на јеретике (богумиле) који су ускраћивали, и Латине који су нејеванђелски давали ове свете тајне (ЖСС, 58);

некњижан „који не познаје књиге, неписан, неначитан“. – Иако је Антоније био некњижан, он је бивао саветником и наставником најученијих људи тога времена (ОП, 47);

некроѿак „који није кротак, који није миран, злобив“. – Некротки неће наследити ни стопу земље, ни овде ни у Рају (РП, 98);

нелажан „који није лажан, истинит“. – Распети је Христос Господ са небеса | Његова су само нелажна чудеса (ОП, 385);

нелицемеран „који своје побуде, намере и сл. не прикрива лажном добронамерношћу, који се не претвара, искрен“. – Мајку и бабу му [светом апостолу Тимотеју] похваљује апостол Павле због вере нелицемерне (ОП, 59); Беше Тит презвитер и имаше љубав нелицемерну према ђакону Евагрију, као брат према брату (ОП, 146);

немилоѕив а. „који не пружа милостињу“. – Беше неки Петар, човек врло богат но врло тврд и немилостив (ОП, 693). б. (у им. служби) „онај који нема милости за друге“. – Колико је јасна заповест Божја о милосрђу, толико је оштра Његова претња немилостивима (РП, 101);

немилијући „који не милује, стамен, чврст (о Господу)“. – Небесне војске и пукови преисподњи устрепетаће пред немилујућим Судијом, који ће доћи праћен ужасом и смрћу (Јев., 151);

немислен „који не мисли, не памти“. – Има људи врло неблагодарних и немислених, који се Бога никад не сећају (ОП, 751);

немушћи „који не може да говори, нем“. – Созерцавам дејство Бога Духа Светога на апостоле ... како од немушћих прави речите (ОП, 336);

необузети „који се не може обузети, омамити“. – Троједини Боже, који имаш срце необузето тамом ... очисти срце моје од незваних странаца (МНЈ, 72);

неослабни „који се не да ослабити, чврст, јак“. – Божествен учитељ, неослабни подвижник, диван чудотворац, Иларион је био уважаван не само од хришћана него и од незнабожаца (ОП, 773);

непокајан 1. „који се није покајао за почињене грехе“. – Оци и браћо, тако је како велите, грешан сам и непокајан (ОП, 138). 2.

„који није окајан (о греху)“. – Беде ... сналазе грешника због старих непокајаних греха (ОП, 677);

нејоїравим „који се не да исправити, поправити, непоправив.“ – На безброј начина Господ Живи зна ... да кажњава непоправиме гонитеље вере (ОП, 909);

неїрељубан „који не наводи на прељубу, смеран, чист (о мислима)“. – Благо оном, чије су мисли девичанске, непрељубне; гле, никад неће телом учинити прељубу (Свеч., 131);

неїролазан „трајан, вечан“. – Свети Мученик Гордије ... размишљаше о сујети и ништавности свега онога око чега се људи толико муче и боре на земљи, па најзад пожели да умре и пресели се у живот непролазни и нетрулежни (ОП, 13);

нерасудан „који не расуђује, неразуман“. – Зар се прославама лече ране рањеника, а не хлебом? Тако могу да мисле нерасудни, и тако да говоре кратковиди, који не виде љуте ране на души народној (ОЗЉ, 44);

нерелигиозан „који не верује у Бога, који није побожан“. – Реткост у високо религиозним људима, нарочито међу књижевницима, и дала је повода неким словенским путописцима да тврде да су Срби нерелигиознији народ од других народа (РЊ, 16);

несвети (у им. служби) „онај који није свет“. – Ако један устаје против државе светих значи да је он несвети, те зашто њега слушати? (ОП, 10); У она прва времена несвети били су изузетак. Свети су били правило (ОП, 805); Све полусвете и несвете освете морају се жртвовати светој освети (РЊ, 191);

нескверан „неоскрнављен, неоскврнут“. – Приложите старање ваше, да будете чисти и прави (или још тачније преведено: нескверни и непорочни) (ОП, 550);

неусийајушчи (рус. неусыпающий) „који никад не клоне, не задрема, неуморан, предан, марљив“. – Преп. Александар ... установио [је] Обитељ неусипајушчих са нарочитим уставом (ОП, 470);

неумни „који нема разума, памети, неразуман“. – Умом се човек одликује од своје неумне околине, умом он господари природом, иако је „најслабија“ трска њена (РЊ, 78);

нехришћански „који није хришћанске вере“. – Драговољно пострадај и ти мало за грехе грешника. То је Богу угодно. [...] Ту тајну назиру чак и нехришћански народи (ОП, 91);

нечестив „који наводи, подстиче на рђаве поступке, на зло, који доноси зло, невољу, несрећу“. – У време нечестивог цара Максимијана

... Солохон се изјасни као хришћанин (ОП, 350); Нечестиви су они који све што мисле, мисле насупрот Богу и вољи Божјој (ОП, 718);

нечисѝ „зао (о духу)“^с. – Када пак исцели [Св. Иларион Велики] некога кнеза од духа нечиста, хтеде му кнез подарити десет литри злата (ОП, 777) итд.

3.2.1. Речи с префиксима за негацију, тј. за исказивање одсуства неке особине, стања и сл. за појмове који се непосредно односе на Господа, у богословски језик, а потом и у лексикон српског језика, ушле су из апофатичког теолошког учења, које се заснива на томе да се до знања о Богу долази путем негирања онога што није својствено Богу, који и даље „остаје непознат и необухватив по својој трансцендентној суштини“ (Кодић 1999, под апофатика). То је један од двају путева или начина познања. Други пут је катафатички, по којем се до познања долази на основу створених, видљивих реалности схваћених као одраз Божјег деловања. Апофатички теолошки приступ у језику исказује се не само творбено-морфолошким средствима, као што је негирање путем префикса, већ и синтаксичким, перифрастичним средствима, нпр. Виђао сам и људе убоге и сироте у врлинама, како ... упорно вапију ка небескоме Цару, и тиме као да присиљавају на милост Онога чија се природа не може присилити (Богдановић 2008: 68).

Већина издвојених именица и придева с префиксима *без-* и *не-* припадају општесловенском језичком наслеђу, а када је реч о лексичком слоју српске православне духовности, префикси *без-* и *не-* представљају специфичност творбеног система сакралног функционалностилског комплекса, будући да је продуктивност ових префикса у неутралном стилу српског језика знатно нижа, често ограничена на индивидуалну и стилски маркирану лексику.

4. Придеви с префиксом *īре-*

4.1. Основна семантичка функција префикса *īре-* јесте уношење прекомерног степена нечега (као негативна или као позитивна оцена, што зависи од речи у основи) или суперлативности, нпр. у циљу истицања апсолутног степена особине или својства онога што се означава придевом у основи. Из творбеног угла посматрано, придеви с префиксом *īре-* су „чисти префиксали, који готово увек имају карактер субјективне оцене, градације или квантитета, у том смислу што појачавају, ограничавају, слабе или негирају особину изражену основним придевом“ (Клајн 2002: 213).

4.2. Међу примерима из наше грађе налазе се и они, у посматраним речницима слабије заступљени, чије се значење не може описати одвојено од лексичког споја са речју којом се означава носилац особине означене придевом (нпр. код придева за означавање особина Божјих лица или светих (нпр. *ѿремилосѿив* и *ѿремудар* (о Исусу Христу), *ѿреблагословена* и *ѿресвеѿа* (о Богородици), *ѿрејодобни* и сл.), односно у титулисању световних и црквених достојанственика (*ѿречасни*, *ѿреузвишени* и сл.). Реч је углавном о лексици црквенословенског порекла, која је посведочена у најстаријим текстовима словенске писмености (в. нпр. Цейтлин 1986: 125–126). Неки од тих придева су у српском, као и у другим словенским језицима (нпр. руском, бугарском), сачували изворно црквенословенско значење које се односи на религијске појмове (нпр. *ѿреблагословен*, *ѿресвеѿ*), док су други проширили значење и на друге појмове (нпр. *ѿреисѿодњи*).

4.2.1. Придев *ѿремудар* поред значења које бележе речници 1. „одвећ мудар“, 2. ир. „који хоће да је мудар, који се прави мудар“ (РМС, а слично је дефинисано и у РСЈ), употребљава се у језику и као атрибут који долази у споју са називима којима се именује Господ³³, што потврђују следећи примери из дела владике Николаја:

Живео је у радионици, а васкрсао у слави, Учитељ наш премудри (Бес., 22); Премудар је и премилостив Створитељ људи (Омил.).

4.2.2. Придев *ѿресвеѿ* у РМС је дефинисан „врло, изнад свега свет (као епитет уз речи које означавају божанство или предмете религиозног култа“). Поред наведеног значења, примери из наше грађе нам показују да се придев *ѿресвеѿ* употребљава и у функцији атрибута уз појмове који се односе на лица Свете Тројице и Богородицу³⁴:

Они му одговорише: „Никакву враѿбину ми нити знамо нити потребујемо, него имамо силу Христову, која спасава и нас и свакога ко призива пресвето име Христово“ (ОП, 762); Једанпут се јави Пресвета Богородица двојници слепаца и доведе их ... пред Своју икону (ОП, 452); Телесни храм бићеш Духа Пресветога (ОП, 654).

4.2.3. Придев *ѿревечан* у РМС је дефинисан „који вечно траје“. Грађа којом располажемо посведочава и значење које се односи на лица Божија – „који вечно траје (о лицима Свете Тројице)“:

³³ Исто значење придева *ѿремудар* у старословенској форми прѣмѣдръ односно редакцијској прѣмудрѣ забележено је другде у литератури (Цейтлин 1986: 126; RJA).

³⁴ Поменуто религијско значење потврђује RJA, у којем се, поред других потврда, налази и Вукова: „Боже вјечни и пресвети оче!“ (НП Вук 2, 82).

Небесна Србија Србија је рајска, ... | Ту чете посника и светаца благих ... | Палише кандила Богу превечноме (Теод., 91); Телесни храм бићеш Духа Пресветога, | Мајком ће се звати Слова Превечнога (ОП, 654); Нека се спусти небо и придигне земља, кад отвара уста своја Ум превечни, рођен у пећини душе моје од Духа Светога и Пречисте Девојке (МНЈ, 83); Превечни Син Божји јавио се у телу, као чедо Божје (ДС, 113).

4.2.4. Придев *īремилосīив* „милостив у највећој мери (о Богу)“ описан је у РМС и у РСЈ у поменутом значењу, с тим што је у дефиницијама наглашено да се поред појма Бога овај придев може употребити и уз појмове везане за господара, световног достојанственика и сл. На основу грађе којом располажемо примећујемо да се у свим примерима придев *īремилосīив* употребљава уз појам Бога (експлицитно или имплицитно исказан):

Премилостиви, додај нам силе да ... извршујемо [вољу Твоју] кроз све дане живота нашег (ОП, 442); Ко ли ће тек моћи набројати све благодати од пребогатог и премилостивог Бога, када он долази својој деци у посету? (НБПГ, 37); Бог је савршено свет, савршено добар ... премудар, свемогућ, премилостив, свуда присутан, свезнајући и сам себи довољан (ВС, 18); Премудар је и премилостив Створитељ људи (Омил.).

4.2.5. Придев *īресвєйѡо* реализује значења која се, према РМС и РСЈ, односе на титулисање световних и црквених достојанственика. Према нашој грађи, придев *īресвєйѡо* у одређеном виду *īресвєйѡли* употребљава се и као епитет уз хришћанске појмове (нпр. анђели, царство Божје):

О кад бисмо добили вољу, да се украшавамо врлинама пред Богом и ангелима Божјим пресветлим колико се украшавамо сујетним и пролазним шаренилом спољашњим! (ОП, 738); Помози нам, да приберемо душу своју и спремимо се за царство Твоје пресветло (ОП, 787).

4.2.6. Придев *īреисїодњи* (и с варијантом *īреисїодни*) забележен је у РМС у значењу (пре тога и код Вука) „најгори, паклени“ (преисподна пропалица, преисподњи лопов), при чему је реч обележена квалификативом (цсл.) као црквенословенска³⁵. Примери из наше грађе показују

³⁵ У РЈА се каже да је *īреисїодњи* „управо црквенослав. ријеч [...] има [је] и у рус. језику, у којему је ријеч преисподній такођер узета из црквенослав.“ У РСАНУ је

примарно значење придева *ѿреисѿодњи* „који се односи на преисподњу, тј. на ад, пакао“, које у постојећим описним речницима савременог језика није забележено:

ѿреисѿодњи, -а, -е сткњ. „који се односи на преисподњу³⁶“. – Небесне војске и пукови преисподњи устрепетаће пред немилујућим Судијом, који ће доћи праћен ужасом и смрћу (Жет. Господ., 151); Тела њихова [прехришћанских праведника] давно давним беху прах помешан са прахом земаљским, а душе њихове чамаху с уздисајем у тами Ада преисподњега (Жет. Господ., 10).

4.3. Издвојићемо следеће придеве с префиксом *ѿре-*, који нису забележени у постојећим описним речницима српског (српскохрватског) језика (уп. РМС и РСЈ), а тичу се речи чија се семантичка реализација остварује у лексичком споју с религијским појмовима (Господ, Матера Божја, Творац и сл.), што показују примери њихове употребе у делима владике Николаја Велимировића:

ѿреблагословен „(у споју с именима Господ, Матера Божја и сл.) који је испуњен Божјим благословом“. – О Господе преблагословени, Исусе Сине Бога живог и једини Спасе наш, избави нас од немоћи грешничкога ума и злобности грешничкога срца (ОП, 672); Нека вам је на живот ... на здравље душе и тела, и на вечно спасење у Царству небесном, у близини пречисте и преблагословене Матере Божје, благе покровитељке наше свете обитељи (Жет. Господ., 51); Бог им посла ангела свога, који им објави рођење „кћери“ преблагословене, којом ће се благословити сви народи на земљи (ОП, 657); Хиљадуоку обазривост налаже наша Св. Црква својим члановима када желе, да мисле и говоре о преблагословеној Богомајци (Бес., 43);

ѿремилосрдан „најмилосрднији (о Творцу)“. – Чух премилосрднога Творца мога (ОП, 726);

ѿресвѣѿаја (уп. рус. пресветая) (прид. у ж роду у споју с именицом Богородица). – Пресветаја, Богородице, спаси нас (Дух. лира, 39);

забележен придев *исѿодњи* „нижи, доњи“; уп. и стсл. прѿисподњь (Цейтлин 1986: 125). Придев *ѿреисѿодњи* се осим религијског контекста у сличном значењу као у српском употребљава у бугарском (в. *ѿреизѿоден* (БТР)).

³⁶ Именица *ѿреисѿодња* (уп. рус. преисподняя) означава „адски свет, свет предодређен за грешнике“ (уп. рус. Складневская 2000; Ушаков 2000), што потврђује следећи пример из наше грађе: Прогнајте мисао о злу, монаси, да вас она не би низвела у преисподњу зла (Свеч., 119). У поменутих руским речницима, као и у бугарском (БТР), овом именицом (рус. преисподняя, буг. преизподня) означава се, осим Ада, „тамно, мрачно дно, бездан“.

ѿреумилан, -лна, -лно „умилан у највећој мери (о Господу)“. – О, Господе кротки и добри, Јагње Божје преумилно, запој и нас Твојом кротошћу и добротом, те да и ми будемо учасници Твоје победе! (ОП, 205).

4.4. Од великог броја придева с префиксом *ѿре-*, који су по семантичкој природи речи модификационог типа, издвајају се они чије се значење, као што смо већ истакли, не може описати одвојено од лексичког споја с речју којом се означава носилац особине означене придевом (нпр. *ѿревишињи*, *ѿремилосѿив*, *ѿремудар*, *ѿреумилан* (о Божјим лицима), *ѿреблагословена* и *ѿресвѿѿа* (о Богородици), *ѿрејодобни* и сл.). Сходно својој природи, ови придеви захтевају нарочит лексикографски опис, другачији од придева с модификационим значењем садржаја основне речи. Њихов садржај и употреба тесно су везани за богословски функционалностилски комплекс. У питању су стални атрибути употребљени за титулисање углавном црквених достојанственика, те делови агиоантропонима односно атрибути који долазе уз одређене религијске појмове.

5. Глаголи и именице с префиксом *о-*

5.1. У језику владике Николаја Велимировића налазимо немали број глагола с префиксом *о-*, односно од њих изведених глаголских именица у којима се функција додавања префикса *о-* огледа у уношењу различитих лексичко-граматичких и лексичко-семантичких модификација основне речи, као што су ’функција перфектизације основног (имперфективног) глагола (*облагодариѿѿи*, *облагорађаваѿѿи се*, *окройѿѿи*)’, односно ’појачавање, додатно наглашавање његове перфективизације (обично код глагола с негативним значењем, нпр. *онакарадиѿѿи се*)’, ’стицање својства, особине или карактеристике појма који је у основи’ (*онебесѿѿи*, *окрилаѿѿиѿѿи*) и сл. Често је реч о глаголима који су настали творбом неколико творбених начина, међу којима има и оних насталих чистом префиксацијом.

5.2. Префиксацијом, тј. додавањем префикса *о-* на основу глагола настале су следеће глаголске изведенице: *облагодариѿѿи* „изразити захвалност, захвалити се (некоме)“. – Некад дивљи и страсни Тиридат ... умекшао [је] покајањем и облагодарио вером Христовом (ОП, 715), *облагородиѿѿи се* „постати благородан, племенит, човечан“. – Од облагорођених људи [Господ Исус Христос] ствара царство непорочних, државу светих – уметничко дело без примера и без сравања

(ОП, 122), односно у несвршеној глаголској форми *облагорођавати се* „постајати благородан, племенит, оплемењавати се“. – Созерцавам Господа Исуса као хлеб живота ... којим се срце храни и облагорођава (ОП, 149), затим *окройиши* „испрскати капима воде, попрскати, пошкрупити“. — Завапише окропљени исопом секташи и дилетанти живота. – Гле завађенији смо од паса (Свеч., 116), *онакарадиши се* „учинити себе накарадним, унакарадити се“. – Дивим се самртницима који гледају своје тело болешћу онакарађено, ранама обложено и трулежи изложено, па ипак умиру са вером у васкрсење и бесмртни живот (Јев., 116), Ових малих диктатора, ових онакарађених дечјих типова мање ће се наћи по селима но по варошима (ИГИС, 112) итд.

5.3. Међу примерима има и оних твореница насталих посредством двоструке префиксације, укључујући у појединим примерима творбу глагола мотивисаних синтагмом или предлошко-падежном конструкцијом:³⁷ *обезвишеши* „оставити војску без витезова, лишити витезова, јунака“. – Обезвитежена српска војска није могла одолети обезглављеној турској (РЊ, 179), *обездушиши се* „остати без душе, умртвити се, постати празан, беживотан“. – Незнабожачки идоли били су оваплоћење незнабожачких мисли о боговима. Апстрахују ли се ове мисли, онда идоли постају обездушени, мртви предмети, који не улевају ни страх ни љубав (РЊ, 114), *обесвесити се* „изгубити свест, омамити се, изгубити се“. – Чим се љубав његова поделила на небо и земљу и срце се његово склонило к земљи, он је онемоћао, ожалостио се, обесвестио се, остарео и – са смрћу се венчао (Цар. зав., 161), *обесмртиши* „учинити бесмртним, вечним“. – Грци су овога јунака [Леониду] обесмртили (РЊ, 177) односно у именичкој изведеници *обесмрћење* „сачуваност од заборављања, овековечење“. – Зар се није смео користити слободом својих гора онај, који је прослављању и обесмрћењу те слободе поклати цело своје велико срце и цео свој велики ум? (РЊ, 149), *обеземљиши* „лишити земље некога, одузети му земљу“. – Први одговор [земља је наша] дају обично они, који су или са мало земље или са свим обеземљени (ИГИС, 100), *обезумљиваши* „одузмати разум некоме, моћ расуђивања“. – Грех обезумљује, грех обезглављује (ОП, 810), *обескарактеризиши* „учинити бескарактерним, лишити моралне чврстине“. – До толике су мере [еклезијастички] ослабили, разнежили, обезкараактерили дух руског народа, да је он уистину у последње време поло-

³⁷ Морфемски сегмент *обез-* М. Стојановић (2020) посматра на богатој грађи глагола у савременом српском језику. Знатан број примера глагола анализираних у раду за мотивацију има управо предлошко-падежну конструкцију, при чему додавање префикса *о-* подразумева у великом броју примера и глаголски суфикс *-и(ва)ши*.

жио одлично испит из ове теорије (РЊ, 174), *обесвећивајући* I. „упрљати, окаљати, повредити немарним, ружним односом или поступком оно што се сматра светим и достојним поштовања, обешчастити“. – Тешко је рећи: ко је њеном лицу [Светој Земљи] задао теже ране или ко је учинио више да је обесвети, следбеници полумесеца или следбеници крста (ЖСС, 109), Вође Израилеве ... помрачили [су] душу народа лажном науком, изврнули надања његова, обесветили светиње његове (Јев., 127), II ~ се „упрљати се, окаљати се у духовном, моралном смислу, унизити се, обешчастити се“. – Кад се људи онечисте, обесловесе и обесвете, Свемилосни хита у помоћ људима кроз мртве ствари (МНЈ, 66), *обесвећење* „оскрнављење, оскрвнуће, светогрђе“. – Ако револуција значи рушење и уништавање, онда назвати Христа револуционаром било би обесвећење (ИГИС, 107), *обесвећивајући* „нарушавати светост нечега, одузимати оно што представља светињу, скрнавити“. – Смех често обесвећује душу, док сузе увек чисте (Д. Срб., 33), Обесвећују људи небеса, кад не верују и одричу оно што је сам Бог људима открио ради спасења њихова (ОП, 792), *обесловесивајући се* „одвојити се од словесног, разумног понашања и резонувања, престати чинити оно што је на корист душе и спасења“. – Кад се људи онечисте, обесловесе и обесвете, Свемилосни хита у помоћ људима кроз мртве ствари (МНЈ, 66), *обесмртивајући* „учинити некога бесмртним (у сећању, памћењу)“. – Грци су овога јунака [Леониду] обесмртили (РЊ, 177), *обешчашивајући* „нанети срамоту, осрамотити, понизити“. – Само њега треба наградити, обешчастити и промучити, и на сузама тога обешчашћенога старца сазидати ваше здање! (НД, 14), *одуховљивајући* „преобратити у дух, у бестелесно, нематеријално стање“. – Једним додиром до Христа Господа душа моја може бити исцељена и одухотворена (ОП, 406), *онебесивајући се* „преобразити се у духовну, нематеријалну природу“. – Ту способност, да један човек себе толико одземљи и онебеси, да може рећи за себе: не живим ја него Бог живи у мени, ја сам назвао азијатском способношћу (ОЗЈ, 130), *онечистивајући се* „упрљати се, запрљати се (у духовном, моралном смислу)“. – Кад се људи онечисте, обесловесе и обесвете, Свемилосни хита у помоћ људима кроз мртве ствари (МНЈ, 66), *озлобивајући* „учинити да неко постане зао, злобан“. – Св. Автоном ... посвети многе Јеванђељем Христовим. То озлоби незнабошце (ОП, 664), Гневите се и на пријатеље ваше кад греше, но гневите се с намером да их поправите а не да их већма озлобите (ОП, 727), *озлобљивајући* „чинити зло некоме“. – Св. пророк Језекиљ [и Јеремија] ... оба беху озлобљавани и мучени од неверног рода (ОП, 521), *озлобљење* „зло, бешчашће“. – Св. Никита ... претрпе много унижења, озлобљења, тамновања (ОП, 376), *ознаменијући*

„дати, показати знак, означити“. – Историју Новог Завета отворио је архангел Гаврил речју: *Радуј се!* Да ознаменује тиме, да Нови Завет има да значи радост за људе (ОП, 216), *ознаменовати* „давати, показивати знак, означавати“. – И сам почетак почетка [Господ Исус] ознаменова крштењем на Јордану (ОП, 20), *окрилати* „дати крила, тј. улити наду, веру некоме (о Исусу Христу)“. – Својим васкрсењем Господ је окрилатио зачмало надање људско (ОП, 260), *олицетворење* „откриће правог лица, праве истине“. – То је крст, сјајнији од сунца, који се показао над Јерусалимом пред долазак једног ранијег олицетворења Антихриста (ОП, 202), *олошати* „постати лошији, гори него пре“. – Олошасте, зато питате: где је Господ (МНЈ, 118), *омолити* „уподобити молитви, усмерити на молитву“. – Оно [православље] тражи, да сваки најпре омотити своје срце, омотити свој ум, омотити свој језик, па онда говори о Светој Богородици (Бес., 44), *оителесити* „прилагодити телесном, чулном, материјалном начину живота“. – Место да духом тело одухове, Јевреји су телом и дух свој отелесили (НБПГ, 65), *оителесити* „учинити плодним, родним“. – Јован није могао озеленити и оплодотворити људску пустињу, но он ју је крчио и орао ... и уравњавао тле за великог Сејача (ОП, 612), *ословесити* „унети смисао у нечији живот, уразумити“. – Ословеси живот мој, Премудро Слово Божје (МНЈ, 48) итд.

6. Речи с основом (-)слов(-) и њеним проширеним варијантама (-)словес-, -словље, -слов(и)је³⁸

6.1. У овом одељку анализиране су речи са основом (-)слов- и њеним проширеним варијантама (-)словес-, -словље, -слов(и)је, које се у одређеном броју примера налазе у делима владике Николаја Велимировића. Прво су издвојене речи једноставније морфемске структуре са основом *слов* у своме саставу (глагол *словити*, именица *слово*, придев *словесан*), а потом речи са основама *-слов*, *-словље*, *-слов(и)је* (нпр. *молитвослов*, *родослов*; *богословље* / *богословије*, *славословље* / *славословије*, *сословије*, *йразнословље* итд.).

У српском језику налазимо одређен број речи, углавном функционално маркираних, које у свом саставу имају основу (-)слов- у основној или проширеној морфемској варијанти (*словес-*, *-словље*, *-слов(и)је*). Ове основе јављају се на различитим местима у морфемској структури речи, нпр. као коренска морфема односно творбена основа на коју је до-

³⁸ Одељак је настао из рада који смо објавили под насловом „Основа -слов- и њене проширене варијанте -словес-, -словље, -слов(и)је у морфемској и творбеној структури српског језика“, *Прилози*, VII, Бања Лука, 2018, 37–50.

дат суфикс (нпр. *словесан*), затим као морфема са лексичким значењем у другом сложеничком делу, нпр. код сложеница на *-словље*: *славословље*, *богословље*, *сквернословље*, *йразнословље* и сл. Код другостепених деривата, на пример код творенице *богословија*, добијеној суфиксацијом, основа *(-)слов-* творбено-семантички потиче од речи сложене структуре *богословски*, односно првог дела синтагме *богословска (богослов-) школа* (суфикс *-ија*) итд. Иако је јасно да се ради о морфеми која је структурно (генетски) и лексички повезана са речју *слово* (данас сачуваној претежно у значењу „писмени знак у писму, азбуци, који обично одговара одређеном гласу“), речи у којима се ова морфема јавља и творбено значење које у твореницу уноси указују на својеврстан семантички потенцијал морфеме *(-)слов(-)* коју лексема *слово* са становишта савременог језичког стања нема. Из синхроног угла посматрано, данас нема просте, нетворене речи са основом *(-)слов-* чије би се значење односило на појмове знања, говора, науке и сл., какво ова основа има у споју са другим творбеним елементима у речима: *благослов*, *благословиџи*, *богослов*, *благословен*, *богословсџивоваџи*, *богословисање*, *врлинослов*, *злословије*, *злословиџи*, *мученикослов*, *обредослован*, *словесносџ*, *йразнослован*, *йразнословље*, *йреблагословен*, *славословије*, *славословље* итд. Глагол *словиџи* у значењу „беседити, говорити“ данас је застарео³⁹, а, такође, не постоји проста реч других категорија са основом *слов* са овим или њему сличним садржајем.

У домаћој литератури речи са основом *(-)слов(-)* биле су предмет засебног морфолошког односно дериватолошког истраживања у раду Јовановић 2018б, у којем је истакнуто да су све поменуте речи, осим глагола *словиџи* и именице *слово*, творенице (додајмо и то да њихов број није занемарљив). Разлог њихове слабије проучености можда лежи у томе што се ради о функционалностилски обележеним речима које нису подједнако познате свим говорницима српског језика, а велики број њих, нажалост, није забележен у описним речницима савременог српског језика, иако су у питању речи са компонентом српске православне духовности и културе (уп. РМС; РСЈ).

6.2. Морфемски састав речи са основом *(-)слов(-)* подразумева неколико типова твореница. Ту су, као прво, творенице са морфемом *слов(ес)-* која има функцију корена речи (и творбене основе) (*словесан*, *словиџи*), затим другостепени и вишестепени деривати, као што су: *бесловесан*, *словесносџ*, *бесловесносџ*, *бесловесије* итд., потом речи у којима се морфема *(-)слов-* и проширене основинске варијанте налазе

³⁹ У Речнику Матице српске глагол *словиџи* обележен је квалификатором заст.

у функцији везаних основа⁴⁰ у другом сложеничком делу, будући да се помоћу њих граде творенице према одговарајућем творбеном моделу, нпр. *месецослов*, *молићивослов*, *родослов* итд. Поменути везану основу *-слов* у другом делу сложене речи можемо сматрати суфиксоидом, јер у себи садржи значење еквивалентно значењу какве самосталне речи (уп. *-слов* „стручњак, специјалиста“ у *богослов*, *језикослов* и сл.). Историјски посматрано, сложенице са везаном основом *-слов* у великој мери представљају калкове према грчком језику, који је сматран узором у срединама византијског црквеног и културног утицаја (уп. Цейтлин 1986: 262). Сама реч *слово*, која је у сличним гласовним варијантама позната свим словенским језицима⁴¹, у терминологији православне духовности представља семантички грецизам, што најбоље илуструје почетак Јев. по Јовану: искони бѣ слово и његов грчки предложак: *ἔν αρχῆ ἦν ὁ λόγος* (уп. Цейтлин 1986: 212). Пошто се сложено философско-религијско значење грчког *логос* није могло превести на словенски језик, узет је као лексички еквивалент семантички калк⁴² (Цейтлин 1986: 212).

У домаћој литератури о творби речи употреба термина *афиксоид* (префиксоид и суфиксоид) односи се углавном на интернационалне основе грчког и латинског порекла, које се налазе у првом или другом делу сложених речи, док се код појединих аутора експлицитно пориче могућност да се основе домаћег порекла нађу у функцији суфиксоида.⁴³ Међутим, у речима сложене структуре као што су *молићивословље*, *богословље*, *језикословље*, *обредословље*, *јриродословље*, *свешћенословље*, *славословље* и сл. издваја се елемент домаћег (словенског) порекла *-словље*, који се може сматрати суфиксоидом. У конкретном случају *-словље* уноси у први део сложенице значење „знање о некој (научној) области“. Иако има одређено лексичко

⁴⁰ Под термином *везана основа* подразумевамо коренски сегмент речи са лексичким значењем, који се никада не јавља самостално, већ као творбени елемент у саставу двеју или више речи (в. Јовановић 2016б: 104–106).

⁴¹ Уп. нпр. рус., буг. *слово*, словен., чеш., словач. *slovo*, пољ. *słowo* итд.

⁴² У литератури је истакнута сложеност концепта *слово* (логос), који се развио у библијско-богословској сфери захваљујући контексту *Пролога Јеванђеља њо Јовану*. Е. М. Верешчагин, на пример, наводи чак осам „семантичких компонената“ лексеме *слово*. Неке од тих компонената као што су „вечность слова“, „его божественное происхождение“ итд. представљају, по нашем мишљењу, особености, карактеристике слова (=Слова) односно логоса (=Логоса), а не значење у ужем смислу (уп. Верешчагин 1997: 37). Позивајући се на резултате поменутог аутора, З. Никитовић (2014: 7) уз појам „семантичка потврда“ употребљава и појам „комплекс асоцијација“ уз именицу *слово* (Јовановић 2018б: 39).

⁴³ „Домаћих суфиксоида нема, а не види се ни како би их могло бити“ (Клајн 2002: 164).

значање, суфиксоид *словље* у језику се не јавља самостално, што значи да он припада афиксалним, несамосталним морфемама са особеном творбеном семантиком. На другој страни, између суфиксоида и основе постоји интерфикс *о*, па се и по граматичком критеријуму суфиксоид разликује од суфикса као афиксалне морфеме (ШАНСКИЙ ³2010: 299).

6.3. Морфемска и творбена анализа речи са основом (-)слов(-). Примери којима располажемо показују да основа (-)слов(-) у речима савременог српског језика заузима различито место у морфемској структури речи, при чему се код изведеница она јавља као коренска морфема (понегде и као творбена основа), док се код сложеница јавља најчешће у другом сложеничком делу као лексичка несамостална морфема са одређеним појмовним значењем.

Глагол *словити*

У Речнику Матице српске глагол *словити* обележен је квалификатором заст., са наведеним првим значењем „говорити“: *Почела су се ња њлемена називати „Словенима“ јер су могли међу собом словити, говориати* (Нен. Љ., РМС V, 862). Као творбена основа, глагол *словити* добро се чува у савременом српском језику у глаголу *ословити* „обратити се коме речима, говором“ итд. Историјски (етимолошки) посматрано, од презентског корена глагола слѣти словж створени су инфинитиви на *-ити*: *словити, словем* и *-ити*: *словити, словим*. Истог корена је прасл. изведеница *slovo, slovese* (Скок III, 288–289, под *sluti*), при чему се може претпоставити да је именица мотивисана глаголом. Говорење је старије од писања и писма, па је тако и етник Словен такође мотивисан глаголском семантиком „онај који слови, говори“.

У грађи из дела владике Николаја налазимо одређен број примера са глаголом *словити* у другом делу глаголских сложеница насталих слагањем или срастањем. Реч је о следећим сложеницама (комполитима и сраслицама):

благословити (> благослов, благословљење; о + благословити: об-лагословити > облагословљење, облагословљен > облагословљеност)
 1. „знаком крста призвати милост Божју на некога“. – Благословивши народ, Сава се укрца у лађу и окрену лицем према Јерусалиму (ЖСС, 106); 2. „призвати Божју милост на некога, дати, пружити благослов (о родитељима)“. – Изљубише га [родитељи] и благословише без иједне сумње (ЖСС, 15); 3. „излити милост на некога (о Богу)“. – Буди Богу благодарна, и продужи кајати се. И све ће ти се опростити. И бићеш благословена и Богу угодна и славна (Кас., 27); Он је знао унапред за ову

жељу нашу [да осетимо љубав Христову коју су осећали апостоли], и унапред је испунио благословивши хлеб и вино да нам буду место тела и крви (Дух. сав., 135); од глагола *благословиѣти* трпни придев *благословен* лексикализовао се у право придевско значење „испуњен благословом“. – О Господе благословени, отвори нам вид духовни, да бисмо видели сву неизмерну дубину љубави Твоје (ОП, 409), Ми поштујемо иконе као благословене представе јединог живог Бога, Његових анђела, светитеља и мученика, који су наши пријатељи и посредници (ВС, 52);

баснословиѣти (исп. рус. баснь и басня у значењу „мит“) „причати бајке, тј. невероватне, неистините догађаје“. – При крштењу Господа у води објавила се свету она тајна, која се у Ст. завету наговештавала, о којој се у старом Мисиру и Индији само баснословило, тј. тајна божанске свете Тројице (ОП, 20), Јеретици су свашта баснословили о ангелима (ОП, 821); од глагола *баснословиѣти* је изведена именица *баснословац*: „састављач, писац басана, тј. измишљених, невероватних прича“. – Св. преп. муч. Роман ... почне на улици хвалити веру Христову а Мухамеда називати баснословцем (ОП, 119);

обесловесити се „одвојити се од словесног, разумног понашања и резонувања, престати чинити оно што је на корист душе и спасења“. – Кад се људи онечисте, обесловесе и обесвете, Свемилосни хита у помоћ људима кроз мртве ствари (МНЈ, 66);

ословесити „дати, унети смисао у нечији живот, уразумити“. – Ословеси живот мој, Премудро Слово Божје (МНЈ, 48);

ѣразнословиѣти „празно, испразно словити, говорити о ономе што није духовно вредно, што није у вези са спасењем“ (сложеница је настала срастањем прилога *ѣразно* с глаголом *словиѣти*): Сабирају се [људи] у гостима, седе и празнословје (ОП, 386).

У творбеној вези према глаголу *славословиѣти* у значењу „молитвено прослављати Бога, ређе и кога од светих“ налази се именица *славословље* (< цсл. славословје) „облик молитве у православној литургији којим се исказује трансцендентност, моћ и величина Божија, доксологија“. – Григор’ју се даде светлост богословља. | Маркијану милост – јелеј славословља (ОП, 30); Чиме се завршава молитва Господња? Славословљем или доксологијом, која гласи: „Јер је Твоје царство, и сила, и слава кроз све векове. Амин“ (ВС, 67).

Придев *словесан*

У морфемској структури придева *словесан* разликујемо коренску морфему *слов-*, део проширене основе *-ес-* и придевски наставак за об-

лик у мушком роду једнине *-ан*. Из угла историјске творбе речи, код придева *словесан* разликујемо творбену основу *словес-* и суфикс за творбу придева *-ан*. Ако се погледају значења овог придева – прво оно које припада сфери православне духовности: „који живи у вери по Христу (Слову Божијем), који је на путу обожења; који се односи на Реч, на Бога“. – Као епископ Теофилакт беше пастир добри стаду словесном, и показа се необично испуњен милосрђем према бедним и сиротим (ОП, 172), Слово, или Реч словесна, беше у почетку (ОП, 636), а затим и друго значење, које бележе наши описни речници „који правилно слови, резонује и сл., разуман“. – Дрво [се] сави врхом својим к земљи и поклони се Создатељу своме као неки словесни створ (ОП, 957) – закључиће се да се у основи овог придева налази глаголска мотивација.

Као придев супротног значења имамо придев с префиксом *без-*: *бесловесан*, чије је примарно (терминолошко) значење „који нема словесну природу, лишен словесности“: Созерцавам ... како је бесловесан сваки човек који се удаљава од Христа, Слова Божјег (ОП, 12), док је друго значење настало детерминологизацијом примарног „који нема разума“, што бележи Речник САНУ: Она [искра божества] се зове ум, по ком се разликујемо од бесловесних животиња (Стер., РСАНУ I: 492).

Од придева *словесан* изведена је именица *словесности* у значењу „особина онога који је словесан; знање, умност“. – Он је Слово Божје и словесност Божја (ОП, 606), Он је почетак стварања, почетак обновљења, почетак словесности, почетак свега доброга и славнога (Дух. сав., 113), те именица *словесник* „онај који излаже што на словесан начин“. – Светитељи српски, небесни весници, | И вечнога Слова, јасни словесници (Дух. лира, 88).

Према придеву *бесловесан* деривирана је именица *бесловесности*, у значењу „особина онога који је бесловесан, који не живи у вери по Христу (Слову Божијем), који није на путу обожења“, односно „особина онога који нема разума, свести и сл.“. – Зашто не роди Сина Мудрости, који би и теби давао светлост и глас, него ми роди синове зла, који се дочепаше ума мога, и платише и теби тамо и бесловесношћу? (МНЈ, 75).

Именичке сложенице са основом *-слов* у другом делу и њеним проширеним варијантама *-слов(и)је*, *-словље* употребљавају се најчешће у следећим значењима:

- 1) „знање о некој науци, области и сл.; излагање, изношење каквог садржаја; наука, дисциплина и сл.“:

богословље „наука о Богу, о вери, теологија“. – Григор’ју се даде светлост богословља. | Маркијану милост – јелеј славословља (ОП, 30);

празнословље „говорење о ономе што није духовно вредно, што није у вези са спасењем; (ир.) „празно говорење, блебетање“. – Избегаваше [св. Евдоким] сујетне забаве и празнословље (ОП, 548);

родослов | *родословље* „историја, лоза, стабло неке породице, порекло, генеалогичка“. – Сви смо ми краљевски синови, јер сваки од нас може наћи у своме родослову по једног краља (БПГ, 33);

славословље „молитва за време јутрења и повечерја; уопште молитвено прослављање Бога“. – Григор’ју се даде светлост богословља. | Маркијану милост – јелеј славословља (ОП, 30), Чиме се завршава молитва Господња? Славословљем или доксологијом, која гласи: „Јер је Твоје царство, и сила, и слава кроз све векове. Амин“ (ВС, 67);

славословије „в. славословље“. – Богу је најмилије славословије из цркве још и због тога што је у цркви много душа и много гласова, па ипак једнодушност и једногласност (ОП, 853);

- 2) „онај који се бави науком, учењем о оном што значи први део сложенице; онај који словесно разговара, беседи са неким и сл.“:

богослов „стручњак за богословље, теолог“⁴⁴; према именици *богослов* изведен је придев *богословски*, а помоћу суфикса *-ија* настала је именица *богословија* (према синтагми богословска школа): Тешко је препирати се са замрзлим мозговима јеретичких богослова и са јудаизираним философима Запада (Теод., 179);

двојеслов („Двојеслов“) „онај који беседи, разговара са саговорником, сабеседник; део агиоантропонима уз св. Григорија“⁴⁵. – Папа римски Свети Григорије Двојеслов или Сабеседник, тако прозван због дивних беседа својих, би рођен у самом Риму око 540. године (Григ. Двојесл.);

6.4. Као што примери показују, у језику владике Николаја Велимировића начелно се могу издвојити две групе твореница са основом (-)слов-. Једну чине творенице са основом (-)слов(ес)- код

⁴⁴ У грађи налазимо и именицу *богословац* у сличном значењу „ученик богословске школе; онај који је завршио богословску школу или студије“. – За богословце у Скопљу приређено је нарочито касапљење. Под нож [бугарски] су стављени не само ђаци из границе старе Краљевине, већ и они из ослобођених крајева (Д. Срб., 50).

⁴⁵ Термин за поменути део агиоантропонима назива се *агномен*. Овој проблематици посвећен је одељак под називом *Агномени* у Бајић 2013: 245–257.

којих се творбена мотивација у првом степену творбе везује за глагол *словити* у значењу „говорити, беседити“: *словесан, ословићи, благословићи, иразнословићи* итд. У оквиру исте групе налазе се творенице настале у даљој деривацији, нпр. од глагола *благословићи* изведена је именица са нултим суфиксом *благослов*. Другу групу твореница чине речи које у свом саставу имају везану основу *-слов, -словље* (арх. *-слов(и)је*) као лексички несамосталну морфему са одређеним појмовним значењем, нпр. везана основа *-слов* са значењем „знање о некој науци, области и сл.; излагање, изношење каквог садржаја; наука, дисциплина и сл.“ у примерима *богословље, иразнословље, славословље, славословје* и сл.

Иако је у историјскојезичком смислу знатан број сложеница са поменутих везаним основама настао у процесу калкирања према грчком језику узору, а потом у савремени српски језик непосредно усвојен из црквенословенског, везане основе *-слов* и *-словље* (арх. *-слов(и)је*) из перспективе савременог стања представљају творбена средства са одређеним лексичким значењем, којима се, према одговарајућем творбеном моделу, граде именичке сложенице: *двојеслов* („Двојеслов“), *језикослов, Христослов, богослов; богословље, језикословље, молитвословље, обредословље, иразнословље, ириродословље, свешћенословље, славословље* итд. (в. Јовановић 2018б: 46). Имајући у виду чињеницу да се од домаћих творбених морфема граде сложенице по истом моделу по коме се у стручним терминологијама из разних области знања граде речи специјалне (терминолошке) употребе од грчких и латинских основа, везане основе *-слов, -словље* (арх. *-слов(и)је*) сматрамо суфиксоидима семантички еквивалентним основама грчког порекла (уп. *-словље* | *-слов(и)је* са *-логија* односно *-слов* са *-лог*) (Јовановић 2018б: 47).

7. Сложенице

Сложенице у српском језику, као и у осталим словенским језицима, обухватају најмањи број творених речи у укупном лексичком фонду. Сложенице настају одређеним творбеним начинима, међу којима су најобичнији слагање и срастање. Сложенице добијене првим начином творбе називају се у стручној дериватолошкој литератури композитима, а оне које су настале срастањем сраслицама. Увидом у сложенице у језику владике Николаја примећујемо да је међу примерима највише оних добијених слагањем, при чему већи број примера припада сложено-суфиксалним изведеницама, будући да им је на крају додат суфикс.

Међу ексцерпираним сложеницама именичке, придевске и глаголске категорије, велики број примера чине речи с религијском компонентом значења.

7.1. Према начину творбе, именичке сложенице се могу поделити на: **1)** сложенице настале слагањем, при чему разликујемо оне које су настале **а)** само композицијом, од оних **б)** које су уз композицију имале суфиксацију или префиксацију при свом постанку (будући да није увек лако раздвојити ова два подтипа (а и б) у творби сложеница, овде такође има случајева граничних одређења припадности првом или другом подтипу у зависности од критеријума семантичке парфразе њиховог значења на основу саставних компонената), као и од **в)** оних насталих суфиксацијом према другим сложеницама и **2)** сраслице. Следећи изнете критеријуме поделе сложеница у језику владике Николаја Велимировића, у наставку следе примери именичких сложеница с дефиницијом њиховог значења:

1а) благovesī „откровење, дар Божји“ (ОП, 99), *благомир* „пријатна тишина, спокој“ (МНЈ, 147), *богозаборав* „заборав Бога“ (ОП, 694), *богоиздајник* „онај који је издао, одрекао се Бога (о Јуди)“ (Теод., 94), *богоиздајство* „чин издаје Бога“ (ОП, 364), *богойознање* „познање, спознаја Бога“ (ОП, 167), *богомржња* „мржња према Богу“. – Против [Сатанине] богомржње [борбу треба водити] богољубљем и човекољубљем (ОБЈ, 105), *богойоуздање* „поуздање, вера у Бога“ (ОП, 830), *богойројивник* „богомрзац“ (ОП, 820), *богоразмишљање* „стање усредсређености на Бога“ (ОП, 216), *богослов* „стручњак за богословље, теолог“ (Теод., 179), *богословље* „богословско знање, теологија“ (ОП, 30), *богохулник* „онај који хули на Бога, безбожник, грешник“ (МНЈ, 55), *богохулиџељ* „онај који хули на Бога, безбожник, антихрист“. – На непокајане богохулитеље изливаће се милост Божја само у овом животу, а на Страшном Суду правда ће заменити милост (Омил., 323), *вероисповедање* „побожност, религиозност“ (ВС, 40), *градоујравиџељ* „старешина града, градоначелник“ (ОП, 782), *даљновид* „далековид“ (МНЈ, 58), *домоујравиџељ* „управник дома“ (Јев., 147), *жривојриношење* „приношење жртве“ (ОП, 239), *златојоклоник* „онај који је очаран, обузет златом“ (ОП, 574), *идолослужење* „идолопоклонство“ (ОП, 136), *иконојошћовање* „иконопоклонство“ (ОП, 391), *иконојошћоваџељ* „поштовалац икона“ (Омил., 308), *крволийџање* „обилно отицање крви, крварење“ (ОП, 172), *крстогонийџељ* „онај који гони, напада хришћане, антихрист“ (ОП, 360) итд.; овде спадају и именице са заменицом *све-* у првом делу сложенице, које су настале

слагањем, а њихово творбено значење може се интерпретирати као 'израженост особине, својства, карактера и сл. у апсолутној мери онога што је изражено у основи'⁴⁶, што показују следећи примери из грађе: *сведржсӣиѣль* (често у служби атрибутива уз појмове који означавају Господа) „који све држи; Исус Христос“ (ЖСС, 102; МНЈ, 121; Дух. сав., 85), *свеоживӣиѣль* „онај који оживљује (о Господу)“ (Свеч., 160), *свеживо̄ӣ* „сав, потпун живот“ (Бес., 45), *свемилос̄ӣ* „сва милост“ (Бес., 45), *свемогӯсӣиво* „особина онога који све може (о Богу)“ (ВС, 11), *сведово̄љностӣ* „особина онога који исказује потпуну довољност (о Исусу Христу)“ (Жет. Господ., 9), *сведос̄ӣојансӣиво* „потпуно достојанство“ (ОП, 313), *свейрисус̄ӣиво* „особина онога који је свуда присутан (о Богу)“ (МНЈ, 58), *свечовек* (Свечовек) 1. *Исус Хрис̄ӣос*. – „Јер који се уздигне, понизиће се, који се понизи, уздигнуће се“, каже Свечовек (Д. Срб., 19); 2. „човек најбољих људских особина“. – Нека сви људи једу Бога, и вратиће се дому, вратиће се у Свечовека (МНЈ, 139), *свечовечансӣиво* „заједништво свих људи (без обзира на верске и националне разлике)“ (Евр., 29; НД, 18) итд.;

1б) ангеломрзац „мрзитељ, презрители Божјих анђела (о ђаволу)“ (Јев., 77), *баснословац* „састављач, писац басана, тј. измишљених, невероватних прича“ (ОП, 119), *благовесник* „гласник вести о Спаситељу и његовом учењу (о рођењу, о васкрсењу)“ (ОП, 218; Еф. 4, 11; ОП, 881; Дух. сав., 114), *благовесӣӣиѣль* „гласник радосних вести, благовесник“ (ОП, 822), *благовеш̄иѣ* „наговештај нечега што треба да наступи“ (ОП, 218), *благовољење* [„благоволење“] „добра воља, благонаклоност“ (ОП, 897; Омил., Благовести), *благочеш̄иѣ* „дубока оданост вери, побожност“ (ОП, 49; ОП, 97), *бога̄ӣољубац* „онај који љуби, воли богате“ (ЈЧ, 120), *богоборац* „онај који се бори против Бога, који се противи Богу, безбожник“ (ОП, 820), *богоборсӣиво* „борба против Бога“ (ОБЈ, 58), *боговайлоћење* 1. „преображај у божанску природу“ (ОП, 822), 2. „измена човечје природе прихватањем Божјих особина, обожење“ (ВС, 7), *боговидац* „онај који је спознао Бога, прозорљивац“ (ОП, 558), *богољуб* „онај који љуби, воли, поштује Бога“ (Бес., 20), *богољубље* „љубав према Богу, побожност, богољубивост“ (ОП, 139; РП, 104), *богомольсӣиво*

⁴⁶ „Значења 'потпун', 'савршен', 'цјеловит' јесу разлог што се њима често успоставља дистинкција између божанске и људске природе“ [...] Појам који у структури сложености (поред основа бог-, благ-, мног-) најбоље ограничава неограничено исказано другом творбеном базом а истовремено упућује на бескрајно, безгранично, надвремено [...] јесте творбени елемент вьє-. Зато је нашао толико простора у сакралном стилу“ (Никитовић 2014: 214–215).

„особина богомољца“. – Зачудио би се Господ силној вери многих шумадијских сељака и радника, који осташе верни и благодарни Богу Живоме, и истакоше богомољство, покајање, ишчишћење душе од греховне проказе (Јев., 108), *богомрзак* „који је противан Богу, нечовечан“ (РЊ, 103), *богомрзац* „богомрзак човек“. – И тако се Син Божји крсти водом и Духом ... да би унапред скрушио главу Змија богомрца и човекомрца (ЈЧ, 134), *богоносац* „онај који је предан Богу, врло побожан човек“ (МНЈ, 128), *богоодрицаиџељ* „онај који се одриче Бога, богоодступник, богоотпадник“ (ОП, 205), *богоодсџуиџник* „отпадник (од вере, учења и сл.), апостат“ (ОП, 693), *богословац* „ученик богословске школе; онај који је завршио богословску школу или студије“ (Д. Срб., 50), *браиџољубје* „љубав према брату, према ближњем“ (ОП, 101; ОП, 403; ОБЉ, 51), *венцедавац* „онај који даје венац, који награђује мученике за веру (о Богу)“ (ОП, 16), *венценосац* „онај који је славом овенчан“ (ОП, 360), *вероломџник* „онај који је изневерио обећање дато девојци, прељубџник“ (Кас., 15), *вероломсџиво* „ниподаштавање вере, одрицање Бога, безверје“ (Д. Срб., 35), *високоумје* „уображеност, надувеност, гордост“ (ОП, 713), *власџољубје* „особина онога који је властољубив“ (ОП, 95; ОП, 315; Жет. Госп., 28; Теод., 27), *грехоџад* „падање у грех (првородни)“ (РЊ, 146), *дангубица* „оно што непотребно одузима време, којештарија, тричарија“ (ОП, 31), *дародавац* (Дародавац) фиг. „Господ“ (ОП, 751; МНЈ, 98), *дароносац* „онај који доноси дар, дарове“ (ОП, 52), *дрводеља* „занатлија који израђује разне предмете од дрвета, тесар, столар“ (Дух. преп., 76; ЈЧ, 119), *државоградиџељ* „онај који гради, подиже, ствара државу“ (Бес., 81), *духоборац* „следбеник јеретичког правца у хришћанству, пониклог у 4. веку, по коме је Свети Дух нижи од остала два лица Свете Тројице (Дух. сав., 139), *душељубац* (Душељубац) фиг. „Исус Христос“ (ОП, 95), *женонеисџовсџиво* „особина онога који не живи само са једном женом, браколомство“ (ОП, 298), *живо(џио)давац* а. „онај који даје живот, животворац, животодавац (о Господу)“. – Погле, како је Син Девојачки препун живота, и како га даје оним синовима женским, који се повратише девојачком стиџу и запресише живот у Животодавца! (МНЈ, 95), б. (у служби атрибутива у споју са речју Христос) „који даје живот“. – Смрт тела даће живоносној души његовој само слободнијег полета у загрљај љубљенога Христа Живодавца (ОП, 103), *живоџиворац* (Животворац) „стваралац живота, Исус Христос“ (ОП, 682; Бес., 18), *живоџиодавац* „онај који даје живот, Исус Христос“ (ОП, 253; Есеји, 59), *живоџиоџис* „опис живота неке личности, биографија“ (ОП, 824), *живоџиоџисац* „писац животописа, биограф“

(ОП, 229), *земљоделац* „земљорадник, ратар“ (ОП, 218), *земљојоклоник* „онај који се узда у земаљска, материјална блага“ (ОП, 574), *златоу-сѣовац* „поклоници, ученици св. Јована Златоуста“ (ОП, 428), *зловерије* „кривоверје, зловера“ (ОП, 331), *зловерник* „припадник вере која се не сматра правом, кривоверник“ (МНЈ, 124), *злоделајѣљ* „онај који чини зло, који је спреман на зло“ (Свеч., 100), *злоделалац* „злоделатељ“ (МНЈ, 124), *злодејѣљ* „злоделатељ“ (Свеч., 96), *зломшиљеник* „онај који смишља и жели какво зло, невољу некоме“ (ОП, 10. 12, 909), *идолојоклонсѣиво* „обожавање идола, кипова у многобожачкој религији“ (ОП, 551; ОП, 787), *идолојоклоник* „поклоник, обожавалац идола, незнабожац“ (ОП, 574; ОБЈ, 95), *иконогонийѣљ* „иконоборац“ (ОП, 379), *иконојоклонсѣиво* „поштовање икона“ (ОП 145), *јасновидилац* „онај који је јасновидан, који је видовит“ (Теод., 167), *јаснозријѣљ* „јасновидилац“ (Теод., 168), *једновољник* „онај који верује да Исус Христос има само једну вољу, монотелит“ (ОП, 267), *кривоверац* „присталица, следбеник неког кривоверства, неке јереси, јеретик“ (ОБЈ, 114), *кривоклејѣник* „онај који се криво, лажно заклиње“ (ОП, 723; МНЈ, 55), *крвосмешник* „онај који је учинио родоскрвњење“ (ОП, 260), *кривоклејсѣиво* „криво, лажно заклињање“ (Дух. сав., 84), *крсѣноборац* „онај који се тобоже бори у име Христа“ (ОЗЈ, 145), *крсѣносац* „крсташ“ (ОП, 438; ОП, 935), *малOVERсѣиво* „особина, стање онога који је малOVERан“ (ОП, 144; ИГИС, 62), *малOVERац* „онај који не верује тврдо, онај који сумња“ (ОБЈ, 114), *милокрвносѣ* „особина онога који је милокрван, онога што је милокрвно, благост, доброћудност“ (ОБЈ, 39), *милосрдносѣ* „особина онога који је милосрдан, милосрђе“ (ОП, 692), *народољубац* „онај који воли свој народ, који је одан народу, родољуб, патриота“ (ЈЧ, 140), *огњейоклонсѣиво* „клањање огњу, ватри као божанству“ (ОП, 167), *олицејворење* „откриће правога лица, праве истине“ (ОП, 202), *ѣасѣироначалник* „онај који на духовном плану предводи своју паству (о Исусу Христу)“ (ОП, 493), *ојлодојворење* „представљење плодним, родним“ (ОП, 612), *ѣисмоводиѣљ* „писар“ (ОП, 473), *ѣравдољубље* „врлина онога који је правдољубив, који љуби правду, истину“ (ОБЈ, 115), *ѣрељубочинац* „прељубник“ (Свеч., 131; ИГИС, 108), *ѣрељубочинсѣиво* „прељуба“ (ОП, 579; Јев., 155), *ѣајновидац* „онај који види, открива тајне“ (РЊ, 44) итд.;

1в) *благослов* (< благословити) „милост која долази од Бога“ (ЈЧ, 147), *боголикосѣ* „особина онога који је боголик, који личи на Бога, што је створено према Божијем лицу (у конкретном и пренесеном смислу)“ (Д. Срб., 100), *благодарносѣ* „захвалност“ (РЊ, 172; ОП, 505),

благодушносћ „благост, доброта, доброћудност, питомост“ (ОП, 829), *благозвучносћ* „милозвучност, мелодичност“ (МНЈ, 148), *благоразумносћ* „мудрост, увиђавност“ (ОП, 343), *благородсѣво* „особина онога који је благородан, племенитост, душевност“ (Д. Срб., 70; ОП, 332; ОП, 832; ОБЈ, 136), *благословиѣљ* „онај који даје благослов“ (Патр., 133), *богоодсѣуйнишѣво* „особина богоодступника, онога који се окренуо против Бога, који је одступио од његовог учења“ (ОП, 663), *богоошѣадник* „онај који се одрекао Бога, апостат(а)“ (Теод., 94), *богоошлушносћ* „особина онога који је послушан, одан Богу“ (ОП, 920; Омил., 22), *богослужење* „црквени обред, служба Божја“ (ЖСС, 11), *великодушносћ* „особина онога који је великодушан, племенит, несебичан“ (ОП, 384; ОБЈ, 92; ОБЈ, 114), *даљновидосћ* „особина онога који је даљновид, далековидост“ (РЊ, 178), *ѣрељубоѣворсѣво* „особина онога који је прељуботворан“. – Под прељуботворством пак овде се разумеју сви најтежи грехови, отровни и смртоносни, који највише човека одвраћају од следовања за Христом (Омил., 324) итд.;

2) сраслица *ѣрчизналац* „онај који лако и површно даје одговоре на питања“, коју не бележе описни речници српскога језика. – Давала си се жедно многим трчизналцима, који су те поводили на сваки пут донекле, и повраћали те назад (МНЈ, 91).

7. 2. Сложенице придевске категорије се према начину творбе могу поделити на 1) сложенице настале слагањем, у оквиру којих у највећој мери преовлађују примери настали комбинованим начинима творбе, који подразумевају слагање и извођење и 2) придевске сложенице настале само срastaњем, које подразумева и срastaње са суфиксацијом, нпр. срastaње синтагме уз додавање суфикса у примеру *сведобедан* (< све до беде + -ан):

1) *библијоверујући* „који верује у Библију, који држи до Библије односно Светог писма“ (РЊ, 81), *благодарсѣвен* „који се односи на благодарство, на благодарење“ (ОП, 900), *боговенчан* „који је примио венац мученички“ (ОП, 485), *благоверан* „правоверни (у титули старих владара)“ (Дух. лира, 34), *благолѣян* [„благолѣпан“] „леп, складан“ (ОП, 856), *благобразан* 1. „диван, прекрасан“ (ОП, 695), 2. „добар, праведан, честит“ (ОП, 548; ОП, 602), *благоразуман* „мудар, разуман, разборит, трезвен“ (ОП 136; ОП, 343), *благородан* „племенит, душеван“ (ОП, 463; ОБЈ, 14), *благословен* „испуњен благословом“ (ОП, 409; ВС, 52), *благосрдан* „благ, мио (о Господу)“. – О, Господе благосрдни, који си се смиловао Мисиру ... просвети

и нас (ОП, 604), *благочесѣив* „побожан, богоугодан“ (ОП, 61; ОП, 138; ОБЉ, 107), *блаженоѣочивши* „умрли, покојни (о знаменитим црквеним личностима)“ (ОЗЉ, 77), *богобојажљив* „који се боји Бога, побожан“ (ОП, 15; Јев., 148), *богоборан* „који је устао против Бога, који не признаје Бога и његов поредак, антихристовски, безбожнички“ (ОП, 346; Јев., 81), *богољубив* „одан Богу, побожан“ (ОП, 593; ОБЉ, 88), *богообразан* „по образу Божјем“. – Главни дар који је Бог даровао човеку јесте богообразна душа (Омил., 323), *богоодсѣујни* „који се противи, опире Богу и његовој вољи“ (ОП, 771), *богоодсѣујнички* „који се односи на богоодступнике, апостате и њихова дела“ (ОП, 21), *богоѣроѣиван* „који је противан Богу, нечовечан, богомрзак“ (ОП, 99; ОП, 744; ОБЉ, 8), *богоугодан* „који је Богу у вољи, Богу драг“ (ОП, 357), *богохулан* „који хули на Бога, безбожан, грешан“ (Кас., 15), *богомрзак* „који је противан Богу, нечовечан“ (РЊ, 103), *браколоман* „који врши, који је извршио прељубу“ (МНЈ, 55), уп. *браколомсѣиво* „огрешење о брачну верност, неверство, прељуба“ (ВС, 56), *великоимениѣи* „славан, знаменит, чувен“ (ОП, 33), *вероломан* „који не држи задату реч, веру“ (ОП, 551), *високоречив* „који говори са висине свога звања, ауторитета и сл.“ (ОП, 531), *доброуман* „који стреми добру, добронамеран, добромислен“ (ОП, 132), *досѣоверан* „веродостојан“. – Сабор овај утврдио је коначно иконопоштовање образложивши то Светим Писмом, сведочанством Светих Отаца и достоверним примерима чудеса, пројављених од светих икона (ОП, 746), *досѣочудан* „прилично чудноват“ (ОП, 90), *драговољан* „који се чини по својој вољи, жељи, хтењу, добровољан“ (ОБЉ, 112), *дугоѣрѣљив* „који може дуго да трпи, да подноси увреде, муке и страдања с љубављу и вером у Господа, спор на гнев, негневљив“ (ОП, 554), *дугочекани* (у им. служби) „Исус Христос“. — Ана, пак, која од младости служаше Богу у храму постом и молитвама, и сама познаде Месију, на прослави Бога и објави Јерусалимљанима о доласку Дугочеканога (ОП, 85), *духоборни* „који прихвата учење духовбораца“ (ОП, 362), *духовноморални* „који је у сагласју с духовним и моралним вредностима“ (Дух. сав., 41), *душегубни* „који губи, убија душу, погубан“ (ОП, 220; ОП, 253; ОБЉ, 76), *душожедан* „који је уперен против душе, човековог унутрашњег бића и морала“ (Свеч., 31), *живодаван* „који даје живот, животворан, животодаван“ (ОП, 466), *живоѣворан* „који даје, омогућава живот; који оживљава, чудотворан“ (ОП, 539; ОП, 569; Бес., 97; РДС, 143; Дух. сав., 136; ОБЉ, 51), *живоѣодаван* (у споју с именицом „Господ“) „који даје живот, животворан“ (ОП,

404; ЈЧ, 139), *живојворни* 1. „чудотворан, благотворан; неопходан за живот, насушан“ (ОП, 91; ОП, 150; ОП, 168; ИГИС, 139); 2. „који даје, омогућава живот“ (о Светој Тројици) (ОП, 163), *живојносан* „који доноси живот, животворан“ (ОЗЉ, 89; МНЈ, 95), *зверојодобан* „подобан звери, који по изгледу и нарави одговара звери“ (ОП, 420), *злойамљив* „који памти зло које му је нането, учињену увреду, неправду и сл.“ (ОП, 318), *идоложртвено* (у им. служби) „жртва која се приноси идолу у многобожачкој религији“. – Нареди војвода војницима, да му мачем отворе зубе и саспу у уста идоложртвено (ОП, 350), *идолојклонички* „који се односи на идолопоклонике“ (ОП, 97; ОП, 341), *иконоборан* „који суделује у иконоборству, који се бори против поштовања икона“ (ОП, 8.3), *иконоборачки* „који се односи на иконоборце и иконоборство. – Када Копроним поста царем, обнови јерес иконоборачку“ (ОП, 337), *једнобијан* „који има једну бит, који је исте природе, јединосущан (о хришћанском тројству)“ (ОП, 20; ОП, 681; Омил., 20), *крвожедан* „који ужива у проливању крви, у убијању, у клању, крволочан“ (ОП, 365), *крвојочан* „који изазива точење, проливање крви, који точи, пролива крв“ (ОП, 70; РДС, 127), *кривоверан* „који не исповеда званичну религију, прожет кривоверством, заснован на кривоверству“ (Теод., 90), *кривоумни* „који криво, погрешно расуђује“ (МНЈ, 128), *крсиносан* „одан крсту, хришћанству“ (ЖСС, 69; Игум., 54; Бес., 19); *многобојазан* „који подстиче, уноси бојажљивост (о свету)“ (ОП, 121), *маловеран* „који има мало вере (побожности), чија вера није јака, непоколебљива“ (Јев., 118; ОБЉ, 21), *милокрван* „који одражава нечију благост, доброту, доброћудност“ (МНЈ, 118), *милосрдан* „који је мила, добра срца, који чини добра дела, племенит, човечан, добродушан, милостив, дарежљив“ (ОП, 55; ОП, 897; ОБЉ, 108), *многоверујући* „који много верује, испуњен вером“ (ИГИС, 72), *многоглагољив* „много, претерано глагољив, многогоречив, причљив“ (ОП, 230; МНЈ, 55), *муњеносни* „који је попут муње“ (Омил., 307), *огњезрачан* „који зрачи светлост“ (Дух. сав., 112), *огњейклонички* „који се односи на огњенопоклонство“ (ОП, 612), *јобедоносан* (у им. служби) „Господ“ (ОП, 437), *јравдољубив* „који воли, који брани правду“ (ОП, 898), *јравомисаон* „који има чисте мисли“ (ОП, 148), *слабокарактеран* „који је слабог, лошег карактера“ (ОП, 163); у ову групу твореница спада и већина придева са заменицом *све-* у првом сложенничком делу:⁴⁷ *сведовољан* „довољан у пуној мери“. –

⁴⁷ Први део сложенице *све-* у издвојеним примерима представља савремену континуанту старословенског *весе-*, којим се граде сложенице којима се „најбоље

Свештеник је сасуд ... неисказиве, страшне и сведоволне силе благодатне (ОП, 384), *сведидећи* „који све види и све зна (о Светом Духу)“ (ОП, 86), *свеједини* „један једини“. – Обимношћу и интензивношћу својих симпатија према свеопштем и свеједином животу света и Његовом Творцу Његош се обележио као религиозна личност првога реда (РЊ, 16), *свесрдан* „који се чини од свега срца, веома срдачан“. – Још у младости замонаши се [св. Арсеније, архиепископ пећки] и предаде се искрено свесрдном подвигу ради спасења душе (ОП, 793), *свестрашећи* „који све страши, застрашује“. – Ево васкрситељ долази, и свестрашећа смрт измиче у страху испред њега (МНЈ, 92), *свеуман* „најумнији (о Исусу Христу)“. – Господе Исусе Христе. Главо наша Свеумна, сједини нас са Собом (ОП, 811), *свеумирујући* „који доприноси потпуном смирењу, мирноћи, стрпљењу“. – У твоме свеумирујућем присуству нема ветра, нема колебања (МНЈ, 123), *свечовечански* „који се односи на цело човечанство“. – Сад је на реду други план, план Достојевскога, план свечовечански, јеванђелски (Д. Срб., 70), *свецео* „потпун, испуњен“. – Ако човек има свецелу намеру угодити Богу, то га Бог учи вољи Својој или кроз мисли, или кроз неког човека, или кроз Свето Писмо (ОП, 259), Господ прими душу девице свецеле (ОП, 304), Господ може и мене исцелити од грознице страсти, тако да бих ја одмах могао исправити се и служити Му духом свецелим (ОП, 389), Христос тражи од својих безусловну и свецелу службу (Теод., 94), Свецела љубав може се односити само на личност, а не на неки принцип или закон или природу (Кас., 68) итд.;

2) *богуїркосан* „који пркоси Богу“ (ЈЧ, 150), *давночекани* (у им. служби) „Исус Христос.“ – Када зима сусреће пролеће, | Стар Симеон беше добре среће: | Он сусрете Давночеканога, | Кроз пророке Пророкованога (ОП, 85), *јасновидан* „који понире у дубину ствари, проицљив“ (МНЈ, 61), *многомилосїиви* (у им. служби) „Господ“ (МНЈ, 55; Кас., 21; Дух. сав., 116), *многойлодан* „који много рађа, врло плодан“ (ОП, 90), *многойлодовиї* „многоплодан“ (ОП, 689), *многойоїребни* „који је веома потребан, врло нужан“ (ЖСС, 97), *многойїрељив* (атрибут уз именицу „Господ“) „који има велико стрпљење, који много трпи (о Господу)“ (МНЈ, 66; МНЈ, 118; ИГИС, 72), *многойїрудан* „који изискује много труда, веома напоран, врло тежак“ (ОП, 569; ОП, 703), *сведобедан* „потпуно бедан, јадан“ (РЊ, 174) итд.

ограничава неограничено исказано другом творбеном базом а истовремено упућује на бескрајно, безгранично, надвремено [...] Зато је нашао толико простора у сакралном стилу“ (Никитовић 2014: 215).

7.3. Глаголске сложенице

Међу глаголским сложеницама истичу се оне добијене слагањем, односно комбинованом творбом, тј. слагањем и суфиксацијом, као и префиксацијом. Њих је у укупном броју далеко мање од именичких и придевских сложеница: *благовесѣиѣи* „известити, објавити наступање радосног догађаја, открити“ (ОП, 9), *благоволеѣи* „прићи добротом, благоизволети“ (ОП, 154; ОП, 216; МНЈ, 131), *благоизволеѣи* „указати нарочито уважање (према некоме)“ (ОП, 459; ВС, 86; ОБЈ, 135), *благосиљѣи* „излити своју милост на некога, давати благослов“ (ОП, 304; МНЈ, 112), *благословиѣи* 1. „знаком крста призвати милост Божју на некога“ (ЖСС, 106), 2. „призвати Божју милост на некога, дати, пружити благослов (о родитељима)“ (ЖСС, 15), 3. „излити милост на некога (о Богу)“ (Кас., 27; Дух. сав., 135), *благоукрашаваѣи* „чинити красним некога (о достојанству)“. – Њега [свештеника] благоукрашава ... достојанство [свих свештеника од времена апостолског до данас] (ОП, 384), *крвоѣочиѣи* „излучивати крваву и мутну мокраћу“ (ИХ, 83), *малодушесѣвовѣи* „предавати се малодушности, губити наду и веру“ (ОП, 856; ОБЈ, 26), *обогоѣворѣи* „славити, величати, уздизати до обожавања“ (РН, 114), *обогоѣвориѣи* „прогласити богом, божанством (у многобожачким религијама)“ (Теод., 177), *ѣразнословиѣи* „празно, испразно словити, говорити“ (ОП, 386) итд.

7.4. Сложенице у *Омилијама* владике Николаја биле су предмет истраживања Н. Драгин и Г. Штасни. Основни регистар сложеница чинило је 378 лексема, а оне су проучаване из угла потврђености у црквенословенском корпусу, а такође, и као творачка моћ грађења речи самог аутора. „Истоветна форма као у црквенословенском присутна је у случају следећих речи: богообразан, богодан, богоизбран, богољубив, богоносан, богоугодан, богомудар, богоподобан, богодуховени, богобојазан, богохулан, богоборан“ (Драгин 2007: 530). Ауторке су закључиле да сложенице обухватају следеће нивое њихове употребе: а) старе, црквенословенске лексеме (нпр. земнородан), б) изведене речи у границама наслеђених деривационо-семантичких поља (богопреданост), в) образовање потпуно нових композита према постојећим творбеним моделима (умозакључак) (Драгин–Штасни 2008: 26). То показује „да су сложенице, образоване по наслеђеним старословенским и црквенословенским моделима, жива и продуктивна категорија у сакралном стилу стандардног српског језика. Поређење са одговарајућим српско-словенским корпусом показује да се лексички фонд сложених ријечи непрестано обнавља и богати“ (Никитовић 2014: 239).

8. Из лексике српске православне духовности и културе

8.1. ПРЕМА СЕМАНТИЧКИМ ПОЉИМА: Бог, Богородица, анђели, светитељи. – Под лексиком српске православне духовности и културе подразумевамо широко поље лексичких јединица српског језика којима се означавају појмови поменуте сфере у основном значењу или у неком од значења у полисемантичкој структури речи. Неке речи опште-лексичког фонда када се употребе у одговарајућем контексту реализују одређено лексичко значење са компонентом православне духовности. На пример, лексема *сїрадање* у православном хришћанству често се односи на страдање Христово и оних који у име његово трпе и подносе муке овога света, док у општеупотребном лексикону реч *сїрадање* има другачију концептуалну структуру: „трпљење какве невоље (болест, несрећу и сл.), пропадање, погибија“. Тематски уоквирена лексика српске православне духовности и културе представљена је у Речнику заједно са описом значења на основу употребљених примера. У овом одељку ћемо издвојити одређен број лексичких јединица из наше грађе, према структури и семантици речи, тј. на основу лексичко-семантичких поља.

’Бог’

Лексика за именовање Бога (и Божјих лица (ипостаси)) и атрибути уз речи којима се он именује

Будући творцем видљивог и невидљивог света, како се говори у првом члану Символа вере, Бог ствара ни из чега, и то мишљу која, допуњена Речју (Словом, Логосом) и завршена Духом, постаје дело (Бајић 2013: 21). По природи ствари, Бог је средишње име и појам у делу владике Николаја, на којем почива наш живот и наше целокупно знање. Много је лексема које се користе за означавање Бога, а уз имена често долазе и одговарајући придеви, који, опет, у неким контекстима преузимају службу именице за означавање Бога. Уобичајено је да се у текстовима метафорично употребљена имена којима се означава Господ пишу великим словом. У питању је лексичко-семантичко поље у оквиру којег се лексеме могу поделити у неколико група:

- 1) речи (именице и придеви) којима се означава Господ или карактеристика која се односи на Бога:

браїтољубац – И још погледајте, како небо назива онога кога је земља назвала лажом и издајником и преступником! Братољубац

– тако га назива небо. Братољубац који се много моли за људе (ОП, 349), *дародавац* – Подсећа све и свакога, да је Он Творац и Господар и Дародавац и Судија (ОП, 751), *доброћвор* – О, Господе благи ... Творцу и Добротвору (ОП, 61), *дуготрпљиви* (уз варијанту дуготрпеливи) „који смирено трпи и без гнева, милосрдно чека човеково покајање (о Богу)“. – Ми морамо бити стрпљиви и милостиви према грешнику, ако хоћемо да дуготрпљиви Бог буде милостив према нама (ОП, 554), *дугочекани* (у им. служби) „Исус Христос“. – Ана, пак, која од младости служаше Богу у храму постом и молитвама, и сама познаде Месију, па прослави Бога и објави Јерусалимљанима о доласку Дугочеканог (ОП, 85), *душељубац* „онај који љуби све људске душе (о Богу)“. – „Благодарим Ти, душељупче Христе, што ме призиваш у Твој Рај, и уводиш ме у пресвете дворе Твоје!“ (ОП, 95), *живоћворац* „онај који твори, ствара живот (о Господу)“. – Бездихани мртавац открио се као Животворац (Бес., 18), Он је доказао, да је Он васкрсеније и живот и *васкрсицељ* и животворац (ОП, 682), *живоћодавни* „који даје, доноси живот (о Господу)“. – Господе Животодавни, помози нам, да сачувамо срце своје, за Тебе, за Тебе Господе! (ОП, 404), *искупицељ* – Он је дошао као Искупитељ. Он је дошао с подједнаком љубављу и Јеврејима и незнабошцима (ОП, 831), *крстоносац* „онај који носи крст (о Исусу Христу)“. – Не гони Господ људе пред Собом на крст него их позива да следују Њему, Крстоносцу (Омил., 320), *лучезарни* „светлоносни“ (о Господу, Творцу). – Творац лучезарни, светлошћу крунисан, | Ничим неизречен, никим неописан, | Он подиже цркви мудре стројитеље (ОП, 141), Господе Лучезарни, и Вечито Дете у крилу Свете Триаде, помози ми невиношћу својом, највећом снагом у свима световима, да се родим од Духа Светога (МНЈ, 115), *миродавац* и *мироћворац* – О Господе Исусе Христе, Миротворче и Миродавче, одржи нас до краја у миру с Богом (ОП, 834), *многомилостиви* (у им. служби) „Господ“. – Опрости им, Многомилостиви, јер не знају шта раде (МНЈ, 55), *многотрпљиви* „који много и дуго трпи (о Господу)“. – Господе Свемилостиви и Многотрпеливи, не остави свет без канала Твоје моћи и милости (МНЈ, 66), *надахницељ* – Док год су људи осећали Бога непрестано над собом ... као што се осећа ваздух и светлост, дотле су они приписивали и посвећивали сва своја техничка дела и ручне израђевине Њему, Господу Створитељу и Надахнитељу (Зем. нед., 20), *најмоћнији* (у

им. служби) фиг. „Бог“. – Ко ме ћу бити послушан, ако нећу Најмоћнијем? (МНЈ, 146), *непобедив* – Уступи ... своју борбу Победоносном и Непобедивом, па стрпљиво чекај (ОП, 437), *небодржни* – Пробуди к Себи све успаване душе браће моје ... Небодржни! (МНЈ, 114), *основатељ* фиг. „Бог“. – Вечних тајни Толковатељ, | Царства светих Основатељ, | Бог човеку прије ближе (ОП, 149), *ошкровишељ* фиг. „Бог“. – Откровитељ се роди ... Највећи, да повуче завесу и открије смртним царство небеско (Бес., 11), *пастироначалник* – Пастироначалник Христос тражиће рачуна ... о свакој овци, тј. о свакој души човечјој (ОП, 493), *победилац* – Не да ми победимо, него само да се приблијемо уз Победиоца. Само Његова сила побеђује, само Његово оружје коси (ОП, 250), *победишељ* „онај који је победио, који је васкрсао (о Исусу Христу). – О Господе Победитељу и Спаситељу – Теби слава и хвала завек. Амин (ОП, 745), *победник* „Бог“. – С Тобом, Победниче, доћи ће ми и победа над свима досадама и бригама (МНЈ, 60), *победоносни* (у им. служби) „Бог“. – Уступи ... своју борбу Победоносном и Непобедивом, па стрпљиво чекај (ОП, 437), *премилосрдни* „који испољава милосрђе, човекољубље у највећој мери (о Господу).“ – Чух премилосрднога Творца мога (ОП, 726), *премилосрдни* (у им. служби) – Премилостиви, додај нам силе да ... извршујемо [вољу Твоју] кроз све дане живота нашег (ОП, 442), *премудри* (у им. служби) – Премудри ... хтеде им [ученицима] пре страдања показати делимично славу Своју божанску (ОП, 564), *промислишељ* „онај који управља свиме према своје светом промислу (о Господу).“ – Ваша страдања [неће] остати заборављена и неурачуната од Онога који све види. Ово сазнање научиће вас стрпљењу, и поверењу према Творцу вашем и Промислитељу (ОП, 61), Бог Промислитељ сачува га и доведе у Ливију (ОП, 246), *просветишељ* – Просветитељ се роди, Најпросвећенији, да растера мраке и посветли помрачење (Бес., 10), *путововођа* – О Господе Свевидећи. Путовођо наш, исправи ум наш, да се не задржава на кривим путовима (ОП, 422), Путовођ се роди, Највидовитији, да залутале изведе и поведе (Бес., 10), *свеблаг* „који испољава потпуну, апсолутну, благод, доброту (о Господу).“ – Хвала ти, Свеблаг, | Господе предраги! (ОП, 236), *сведржишељ* „који све држи, свиме управља (о Богу).“ – О Господе Боже Створитељу и Сведржитељу, једини Боже ... теби се молимо (ОП, 885), *свезнајући* „који зна све (о Господу).“ – Ко може спасти

свет од незналица? Нико осим Христа Свезнајућег и Свемоћног (ОП, 123)⁴⁸, *свемилосѣиви* „који је савршено милостив“. – Пакост је далеко од Господа Свемилостивога, као што је увек пакост далеко од девичанства, словесности и светости (МНЈ, 66), *свемогући* (у им. служби) „Господ, Бог“. – Свемогући није злопамтљив и осветљив. Нити је Он створио људе за смрт него за живот (ОП, 318), *свемоћни* „који може све, коме је све могуће (о Исусу Христу)“. – О Господе Исусе, Спаситељу свемоћни и свеблаг (ОП, 537), *свє̄присутѣан* „који се налази свуда и у свему (о Господу)“. – Поклонимо се Њему, живоме и свеприсутноме (Дух. сав., 116), *свесилни* „у којем је сва сила, свемоћан (о Богу)“. – Господе свеумни и свесилни, умири ветрове греха и утишај буру страсти наших прљавих и недостојних (ОБЉ, 118), *свє̄тлобѣитни* „који поседује и може да дарује насушну светлост, просвећење (о Господу)“. – Осветли душу моју, Светлобитни Боже мој, и она ће се охрабрити и ослободити од света (МНЈ, 116), *свє̄тлоносни* „који поседује и може да дарује светлост, благодат без које нема просвећења (о Богу)“. – О Господе светлоносни, покажи светло лице Твоје слугама Твојим (ОП, 305), *свеумни* „који има потпуну, апсолутну умну моћ (о Господу)“. – Господе свеумни и свесилни, умири ветрове греха и утишај буру страсти наших прљавих и недостојних (ОБЉ, 118), *свеоживѣиѣљ* „онај који оживљује, даје живот (о Богу)“. – Окренули сте се целим лицем ка стварима, и целим леђима Сведржитељу, Свеоживитељу ствари (Свеч., 160), *свє̄тлодавац* „Бог“. – Устаните све звезде и заиграјте, јер Светлодавац ваш иде вам у посету (МНЈ, 52), *сѣ̄ворѣиѣљ* „Бог“. – Сви отпали од свога Створитеља .....[отуђени су] од стада Његова, и на Страшном Суду Божјем поставиће се на лево, са козама (ОП, 190), *судбодавац* а) „Бог“. – Срце је наше колебљиво и променљиво, зато и Судбодавац мења Своје методе, слично лекару који мења лекове сходно промени стања код болесника (Бес., 132); б) (у служби атрибутива) „који одређује судбину, положај народа у односу на друге народе“ (о Богу). – Судбодавац Бог одредио је Балкану место изнад Истока и Запада (ИЗ, 19), *хлебодавац* „онај који храни, чини да свет живи (о Богу)“. – Наша цивилизација, наша најгордија реч, ништа друго није до прошња хлеба и тебе;

⁴⁸ Описни семантички еквивалент придева *свезнајући* употребљен у именичкој служби гласи *онај који све зна*, што налазимо у следећем примеру: Ово су речи Онога, који све зна, и који је објавио свету знања, која нико пре Његове посете људима није знао (ОП, 89).

Тебе и хлеба, хлебодавче! (Велимировић, Н., Маринковић 1995: 40), *сушѣи* (у им. служби) „онај који јесте, Господ“ (МНЈ, 113), *ѣолковайѣлѣ* „тумач (о Богу)“. – Вечних тајни Толковатељ, | Царства светих Основатељ, | Бог човеку приђе ближе (ОП, 149), *ѣришѣосѣасни* „који има три ипостаси, три лица (о Светој Тројици)“. – Може ли се људским језиком јаче изразити јединство триипостасног Бога? (ОП, 680), *ѣросунчани* „који се односи на три лица Свете Тројице“. – Окади жртву моју благомиром светитељске молитве, и не одбаци је, Тросунчани Владико светова (МНЈ, 147), *ѣѣишѣѣлѣ* „онај који може да утеши (о Светом Духу)“. – Госпode Сине Божји, помози увек духу нашем да Тебе види, и кроз тебе Оца Твог небесног и Духа Светога утешитеља, Тројицу једнобитну и неразделну (ОП, 158), Молитва Духу светоме гласи: „Царе небесни, Утешитељу, Душе истине! приђи и усели се у нас. Боже Душе Свети, Теби слава и хвала вавек. Амин“ (ОП, 87), *ѣроједини* „који се односи на једнога Бога у три лица“. – Троједини Боже, који имаш срце необузето тамом и слободно од света, очисти срце моје од незваних странаца, што га тамом прошараше (МНЈ, 72), *човекољубѣѣлѣ* „онај који љуби, воли човека (о Исусу Христу)“. – Човекољубитељ се роди, Најређи, да пригрли на груди своје и оживи љубављу безбројну сирочад Своју, која су дуго гредила из гроба живота у гроб смрти (Бес., 10), *човекољубни* „који љуби, воли човека (о Исусу Христу)“. – Глас Исусов кад се њему јави | Испуни га пламеном љубави | Према Христу Богу преславноме, | Преславноме, човекољубноме (ОП, 687) итд.;

2) синтагме и изрази са номинацијом некога од лица Свете Тројице (у основном или пренесеном значењу) и одредбеним појмом (атрибутом, атрибутивом или именичким појмом у генитиву):

благѣ родиѣѣлѣ – Стишај и спутај све страсти ... да би се кроз непрестану молитву везао за Господа Сведржитеља и Благога Родитеља (Дух. сав., 85), *Бог велики* – Узнеси молитве Богу Великоме ... да би тако вазда био сигуран под заштитом свесилне деснице Оца Небеског (Дух. сав., 85), *Бог ѣосетѣилац; милосѣѣиви Оѣѣац* – Свакоме своме бићу милосѣѣиви Отац даје запаљену зубљу луча. Они који не угасе своју зубљу познаће Бога Посетиоца и радоваће му се као деца мајчином гласу (НБПГ, 32), *Бог Посетѣлац дошао [је]* као шума, која се непрестано сече и непрестано стоји као несечена (НБПГ, 38), *Дух живоѣтворни* – Дух који дејствује на ове и на многе друге сличне начине јесте Дух ... животворни

(ОП, 354), *Бог сјори; Бог љраведни* – Ја сам због живота осталих, протест моје уморене Отаџбине. Па ипак ја сам само пролазни протест, тренутни протест, док се не дигне Бог Спори и Праведни са својим протестом (Д. Срб., 115), *велико биће* – Изгледа ... да човек ... мора напустити сваку наду да може доћи до ма коликог сазнања о том Великом Бићу, које станује у Васионском Храму. Међутим, Бог је испољио себе у маломе као и у великоме ... Те тако, ако човеку није приступачан цео тај храм, приступачни су му поједини делови његови (РЊ, 115), *вечни уметник* – Вечни Уметник пак зна да у своме недомисљивом ткиву окити важно неважним (ЈЧ, 122), Велики Уметник света ... изражава себе кроз злато и дијамант као и кроз љубичицу и крин, као и кроз орла и човека, као и кроз сунчане зраке и сунчане системе (РЊ, 116), *Владика многомилосјиви* – Владико Многомилостиви, помилуј и спаси ме (МНЈ, 55), *Госјод живи* – На безброј начина Господ Живи зна ... да кажњава непоправиме гонитеље вере (ОП, 909), *врховни архијереј* – О Господе, Врховни Архијереје, подржи свештенике православне благодаћу Духа Твог Светога (ОП, 384), *гласодржац Госјод* – Не буде ме тице, нити ме успављује језеро но Ти, Гласодршче Господе. Ти позајмљујеш тицама глас Свој и језеру шумор поноћни (МНЈ, 52), *Бог живи* – Дух Божји нама је дат не по заслуги нашој – да нико то и не помисли – него по милости Бога Живога (ОП, 366), *госјодар живојта; љобедилац смртти* – Бескорисне слуге! Овако говори Господар Живота и Победилац смрти: Можете ли продужити свој раст за један лакат? Можете ли једну длаку учинити белом или црном? Па кад не можете најмање, што се бринете за остало? (МНЈ, 104), *Госјод љречудни*. – Господе пречудни, опрости нам грешну лењост и тупост нашу. Теби слава и хвала вавек. Амин (ОП, 349), *Дух исјине* (ОП, 354), *живодавац Хрисјос* – Смрт тела даће живоносној души његовој само слободнијег полета у загрљај љубљенога Христа Живодавца (ОП, 103), Смрт тела даће живоносној души његовој само слободнијег полета у загрљај љубљенога Христа Живодавца (ОП, 103), *живојворна Тројица* – Поучен би у вери Христовој и крштен у име Пресвете и Животворне Тројице од самог Архангела Михаила (ОП, 163), *зидар васионе* – Рођење и смрт су две највеће опасности. А они су само оквир живота. Ако је Зидар Васионе ишта прописао сваком животу, то је овај оквир (Свеч., 91), *избраник Божји*. – Усредно помагаше сунце свечовечанско дело Избраника

Божјега, јер и оно се осећаше члан свечовечанског братства на земљи и изнад земље (Свеч., 112), *кроѿѿак Госѿѿод* – Најцрња злоба и мржња и пакост кључале [су] против кротког Господа (ОП, 171), *Небесни Хлеб*⁴⁹ – У јаслима [sic!] где су они полагаали храну својим овцама лежао је повијен Небесни Хлеб, који животом храни све што живи (Омил., 28), *нейобедиви јунак* – Јунак се роди, Непобедиви, да одбрани праведне, да освоји грешне, да сруши духове злобе поднебесне (Бес., 10), *нови Цар* – Уверен, да је то Нови Цар, о коме су му звездари с Истока говорили, Ирод брзо посла да убију Исуса (ОП, 85), *оѿверзиѿељ раја* – И заиста пророчанства векова остварена су онда када се на земљи јавио Бог Слово као Чудотворац ... Отверзителъ Раја (Теод., 111), *очистиѿиѿељ нечистиѿих духова* – О, Очиститељу свих нечистих духова, једино Твоје присуство охрабрује срца наша, и само га твоја посета ослобађа патњи и стрепњи, дарујући му мир (Есеји, 55), *ѿасѿиѿир добри* – Пастир добри силази најзад и у Ад, да понуди спасење изгубљеним душама умрлих (ИХ, 93), *ѿомагаѿ журни* – Помагачу журни. | О Господе, и сад помилуј и спаси, | И пламичак овај смрћу не угаси! (ОП, 88), *свеѿѿлосѿи неугасива* – Палим уље и восак на каменом олтару, Светлости Неугасива. А гордељивци се надимају и вичу: гле мужа сујеверна, који не зна, да је Бог дух! (МНЈ, 53), *син девојачки* – Демони осетише долазак Сина Девојачког, пре свега земаљског народа, чистијег од њих (МНЈ, 100), *Слово ѿредвечно* – Ангел, или посланик и весник, тога тројичног савета јесте Син Божји, слово предвечно (ОП, 590), *сѿѿвориѿиѿељ сведелѿѿиѿелни*. – О Господе, Створитељу сведелателни, спаси нас од тупе и порочне лењивости (ОП, 444), *савладаѿиѿељ смрѿи* – Савладатељ смрти једним потезом све ће то савладати и на добро окренути (Дух. сав., 116), *сведок ѿтајни* – Сведоче свих тајни на небу ... Ти једини видиш немоћ свакога од нас (ОП, 620), *Хрисиѿѿос живоѿѿодаваѿ / жизнодаваѿ* – Господ Животодавац није у гробу него на престолу славе на небесима (ОП, 253), Два разлога, дакле, побудише Христа Жизнодавца да се душом спусти у Ад (ОП, 242) итд.;

⁴⁹ „Витлејем или – по јеврејски – Бетлехем значи дом хлеба. Тајанствени смисао тога назива обелодањен је рођењем Господа Исуса, Небеснога Хлеба, у томе месту“ (Омил., 28).

3) општеупотребне речи исказане у метафоричном значењу за именовање Бога односно придеви којима се означава оно што њему припада или се на њега односи:

вејач – Он није дошао као судија ... Дошао је најпре као Сејач, а у своје време доћи ће као Вејач (Теод., 53), *вођ* – Устаните праведници и бдите, јер Вођ ваш долази вам (МНЈ, 52), *домаћин* – Док год си на земљи сматрај себе као госта у Домаћина Христа (ОП, 167), *жељени* – Жељени је долазио, и доћи ће опет (МНЈ, 137), *женик* – Да невеста буде небеска прилика, | Мила, и достојна небеског Женика, | Труд Ксеније свете Женику пријаше, | Дарима је многим чудним дариваше (ОП, 64), *исѿок* – О, Христе вечни, Источе рујни, | Вечног живота, изворе бујни (Дух. лира, 55), *јагње* – Крв тога незлобног и кротког Јагњета намењена је свима вековима и свима поколењима од првог до последњег човека на земљи (ОП, 238), И у наше време Јагње односи победе, и убудуће све до последњег дана, Јагње ће побеђивати (ОП, 966), *јунак* – Јунак се роди ... да одбрани праведне, да освоји грешне, да сруши духове злобе поднебесне (Бес., 10), *лекар* – Тек што Лекар вечни на земљи се јави | Земља своје ране и грехе објави (ОП, 960), *највиши* – Ко има божанско право да уништи, да угуши, да окује мала створења Највишега, ако највиши жели да они постоје (Д. Срб., 112), *најмоћнији* – Ко ме ћу бити послушан, ако нећу Најмоћнијем? (МНЈ, 146), *најмудрији* – Ко ме ћу бити послушан, ако нећу Најмудријем? (МНЈ, 146); *најсвѿији* – Ко ме ћу бити послушан, ако нећу Најсветијем? (МНЈ, 146), *небо* – Небо не пита: колико је крви просуто него: чија је крв просута? (МНЈ, 135), *ѿасѿир* – Пастир се роди, Најбогатији, да исхрани гладне, не земљом но небом (Бес., 10), *сејач* – Јован није могао озеленити и оплодотворити људску пустињу, но он ју је крчио и орао ... и уравњавао тле за великог Сејача (ОП, 612), Сети се Сејача који изиђе да сеје семе своје по душама људским као по њивама својим (ДП, 48), *сѿас* – И у свако време | До самртног часа | Учио ме старац | Призивати Спаса (Дух. лира, 18), Под плавим небом нема имена | Којим се може спасити свако, | Сем твога имена, Исусе Спасе (Дух. лира, 60), *ѿемељ* – Зидам ти камене олтаре, камени Темелју надања мог (МНЈ, 53), *цар* – Св. муч. Ермије ... у старости [је] пострадао за Цара Христа (ОП, 384), Кроз децу гледа Цар зачуђено у вас, и чека Ваше одговоре (МНЈ, 140) итд.;

4) партиципска образовања којима се именује Господ, односно лица Свете Тројице:

исходећи (о Светом Духу) – Благословено је царство Оца и Сина и Светога Духа ... У праизворном и прототипном сродству Рађајућег, Рођеног и Исходећег (Теод., 66), *рађајући* (о Оцу) – Благословено је царство Оца и Сина и Светога Духа ... У праизворном и прототипном сродству Рађајућег, Рођеног и Исходећег (Теод., 66), *скоројомоћни* „који скоро, брзо притиче у помоћ“. – Шта је могао капетан више желети? И шта му је скоропомоћни Господ могао више обећати? (Јев., 104);

5) облик првог лица једнине презента „јесам“: Ја сам онај кога тражиш. Држи се Мене. Име ми је: Јесам (МНЈ, 142).

’Богородица’

Мати Господа Исуса Христа најчешће се назива Богородица, али су поред овог имена такође у честој употреби *Дјева Марија* и *Приснодјева*. Она се поштује „више од свих других светих, више чак и од анђела, јер је била изабрана од Бога за средство људског спасења кроз рођење Спаситеља света“ (ВС, 22).

У српском језику има више устаљених и уопште метафоричних назива за Богородицу, као што су *Покровиџељка*, *Пречистија*, *Богомајтер* односно *Богомајтера*, *Богомајка* итд. У трећем члану Символа вере за Богородицу је употребљено име *Марија Дјева*: „Који је ради нас људи и ради нашег спасења сишао с небеса, и оваплотио се од Духа Светога и Марије Дјеве и постао човек.“ Поред ових, устаљених назива, у делима владике Николаја налазимо још и следеће метафоричне називе за именовање Богородице, односно атрибуте који стоје уз њено име, као што су: *Богоневестија* – Из оно мало речи Пресвете Деве Богоневесте што је записано у Јеванђељу ово је једна драгоцену поука (ОП, 958), *засијуница* – Са небом ће земља запојати | Слатку песму теби, Јављенице, | И Твом Сину, наша, Заступнице (Дух. лира, 40), *неискуснобрачна* (прид. у ж роду, уз појам Богородице) – О, радуј се неискуснобрачна | Што нам роди из чистога крила | Творца Бога, нашега и твога (Дух. лира, 116), *нейорочна* (прид. у ж роду уз појам Богородице) – Ја порочан – [како да говорим] о Њој непорочној? (Бес., 43), *јављеница* – О пресвета Мати Јављенице, | Што нам роди Бога и Човека | Слава Христу навек и до века (Дух. лира, 39), *ѿреблагословена* (прид. у ж роду, уз појам Богородице) – Хиљадуоку обазривост налаже наша Св. Црква својим члановима када желе, да мисле и говоре о преблагословеној Богомајци (Бес., 43), *ца-*

рица – Св. Андреј [упита Епифанија] ...: „Видиш ли, брате, Царицу и госпођу над свим, како се моли за сав свет?“ (ОП, 716) итд.

’Анђели’

У богословљу *анђели* су невидљива духовна бића, која је Бог створио пре овог видљивог света, обдарена разумом, слободном вољом и бесмртношћу. У Календару су означени још и називом *силе небесне бестелесне* (ОП, 821). По службама које врше и степенима савршенства деле се у три групе, а свака група на три степена или чина. Прва група, највиша: шестокриллати серафими, многооки херувими и престоли; друга група: господства, силе и власти; трећа група: почечи (начала), арханђели и анђели. Последња два чина најближа су људима. Анђели служе Богу и саопштавају људима његову вољу (Маринковић 1995: 71). Уз појам анђела често долази придев у атрибутској служби *пресветили*: О кад бисмо добили вољу, да се украшавамо врлинама пред Богом и ангелима Божјим пресветлим колико се украшавамо сујетним и пролазним шаренилом спољашњим! (ОП, 738).

Атрибути и атрибутиви уз имена светих

Под агиоантропонимима се подразумевају властита имена прослављених (канонизованих) светитеља, која су по структури више-компонентни језички изрази и садрже како обавезне, тако и факултативне елементе, због чега се одређују као апелативно-антропонимски комплекси, нпр. *исјоведник Варнава, ейиској хвосѣански; свейи мученик Сѣефан Дечански – краљ срѣски* итд. (в. Бајић 2013: 227; Кончаревић 2017: 11).

Поред властитог имена, агиоантропоним обухвата и оне делове који могу бити лексеме које:

1. означавају чин светости, нпр. *ѣрејодобни* (преп. Симеон Боси (ОП, 280), *јеванђелистѣ* (Сава са пратњом пређе и одседе на Сиону у српском манастиру Св. јеванђелиста Јована, који он купи за време своје прве посете Јерусалиму (ЖСС, 125));
2. имају функцију диференцијатора, у које спадају:

а) номинатори⁵⁰ – атрибутиви: *Богоѣримац* (преп. Симеон Боси (ОП, 280), *вейѣхойеишчерник* (преп. Јован Ветхопешчерник (ОП, 279),

⁵⁰ Номинатори су диференцијатори према чијем значењу је могуће судити о социјалном статусу светих који су ови имали за живота, оно чиме су се бавили, манастирском послушању, заслугама пред Црквом или подвигу који су узели на себе (Кончаревић 2017: 12).

двојеслов (св. Григорије Двојеслов (ОП, 347)), *исїоведник* (преп. Јован (ОП, 301), *їесмоїисац* (Јосиф Песмописац (ОП, 277)), *їаїучар* (преп. муч. Акакије Папучар (ОП, 311)), *їодагрик* (свети мученик Јулијан – страдао од подагре те није могао ни стајати ни ићи (ОП, 146)), *їрвомученик* (св. Стефан (ОП, 303)), *разбојник* (св. Варвар) (ОП, 323), *узорешиїелница* (Анастасија (ОП, 272; ОП, 719)), *чудоїворац* (св. Николај Мирликијски (ОП, 330));

б) дескриптори:⁵¹ *боси* (преподобни Симеон), *девица* (Керкира девица (ОП, 303), *Кайсокалива* („Капсокалива, тј. Паликолиба ... је [сматран био] за лудака све док није у Свету Гору дошао св. Григорије Синаит“ (ОП, 36));

в) локализатори:⁵² *декаїолиї* (св. Григорије Декаполит (ОП, 277)), *Мирликијски* (св. Николај) (ОП, 330), као и други видови диференцијатора (в. Кончаревић 2017: 12–16).

8.2. Библијске метафоре и поређења

Сликовитост језичког изражавања у делима владике Николаја Велимировића постигнута је различитим стилским поступцима, међу којима се по учесталости и приповедачкој снази издвајају метафора и поређење. Као што је очекивано, у језику његових дела налазимо метафоре библијског порекла, које по бројности и значају заузимају посебно место. Изнећемо одређен број примера метафора и поређења из прозних и поетских дела владике Николаја, а уз њих ћемо навести библијске изворе на које упућују.

баштован и поврће

Бог није сїворио људе за їогибију, него за сїасење. Има ли башїована који, сејући їоврће, жели да му се їоврће сасуши и їроїадне? Једну жељу Бог има: да се сви људи їокају и од зла їовраїте (ОБЉ, 9).

Прича о сејачу и семену, у којој је Исус Христос представљен као сејач који сеје семе своје по душама људским, које су њиве Божје

⁵¹ Дескриптори су епитети који додатно описују поједине карактеристике светитеља, оно по чему се нарочито прославио, време у којем је живео, узраст и сл. У највећем броју случајева ради се о придевима, и то по правилу одређенога вида (Бајић 2013: 244; Кончаревић 2017: 12–13).

⁵² Најчешће се под локализаторима подразумевају места, територије где су се светитељи подвизавали, провели живот и(ли) места у којима им почивају мошти и где су пострадали (в. Кончаревић 2017: 15).

(Мт 13, 3–23), у овом контексту је прилагођена метафори баштована и поврћа.

глава и тело

Аѿосѿол ѿремудри не налази никакво боље сравањење цркве него са ѿтелом човечјим. Шѿо је глава на ѿелу човечјем ѿо је Хрисѿос Госѿод на ѿелу цркве (ОП, 880).

Исус Христос је глава цркве, док се Црква назива телом. О томе има више помена у Новом завету – уп. нпр. „И Он је глава тијела, Цркве, који је почетак, Прворођени из мртвих, да у свему Он буде први“ (Кол 1, 18).

животворна вода

*Свеѿлосни Царе мој и Боже мој, Теби се једином молим и ѿкло-
ним. Изли се у мене као бујан ѿоѿок у жедан ѿесак. Само се Ти изли,
живоѿворна вода, лако ће онда ѿрава расѿи ѿо ѿеску и бели јагањци
ѿасѿи ѿо ѿрави* (МНЈ, 44).

Према Библији, тј. Новом завету, вода симболизује очишћење душе и живот вечни. Символика воде свој израз налази у језику, тј. у контекстима у којима се очитују одређени концептуални смислови: вода је ’благослов’, ’живот’, ’средство очишћења’ итд. (Милорадовић–Јовановић 2019). Телесно чишћење Израелаца у јудаизму⁵³ има симболичку функцију у хришћанству за означавање духовног чишћења. Водом, као средством чистоће, Бог „пере“ грешника, а тај симболизам воде налази своје пуно значење у хришћанској светој тајни крштења. Св. Јован Крститељ крштава „водом за покајање“ (Мт 3, 11), користећи у ту сврху воду Јордана, која је некад очистила Немана од губе (2 цар 5, 10–14) (Енц. правосл., под вода, глад, жеђ).

Чиста, бистра вода сматра се живом водом. Таква је могла бити само изворска вода. У разговору са Самарјанком, Исус најављује снагу нове воде коју ће он дати. Заправо, сам Исус је извор *живе воде*, која даје живот вечни:⁵⁴ [Исус Самаријанки:] „А који пије од воде коју ћу

⁵³ „Зашто се Син Божји морао појавити у народу јеврејском, а не у неком другом народу? Из два разлога. Прво зато, што је тај народ показао се најупорнији и најземљанији. А друго зато, што је тај народ кроз сву историју своју највећу пажњу обратио на телесно чишћење“ (НБПГ, 63).

⁵⁴ Значење живе воде владика Николај овако објашњава: „Жива вода, то је живот, који долази са извора живота, са вечно непресушног извора. У Богу је та жива вода, која утољава вечну и највећу жеђ смртних“ (БПГ, 75).

му ја дати неће ожедњети довијека, него вода коју ћу му дати постаће у њему извор воде која тече у живот вјечни“ (Јн 4, 14).

земља и вода

У ирпироди гледамо, да ниско земљишѿе вода лакше наѿаѿа. Шѿо год је ниже смерно ѿонижење наше ирред Госѿодом Исусом, ѿо се драговољније Он сѿушѿа у нас, наѿаѿа нас Својом живоѿворношћу и исѿуњава нас као сасуд Свој ѿуноћом својом бесмрѿном (ОП, 874).

Животворност Исусова у овом примеру описана је путем библијске метафоре *вода* (Јн 4, 14), док је човек представљен метафором *земља*, која се развија и буја тек пошто прими воду у себе.

јасле и слама

Пећина мрачна, сѿаја овчија, | Сва се ка сунце од Њега сѿја. | Посѿеља Њему – јасле и слама, Гле, анђел ирво јавља га вама (Дух. лира, 8).

Мотив рођења Исуса Христа изражен је библијском алузијом на јасле и сламу у витлејемској пећини у којој се родио: „И роди сина својега Првенца, и пови га, и положи га у јасле; јер им не бијаше мјеста у гостионици“ (Јлк 2, 7).

квас

Кад је Ново леѿо, будѿе и ви нови, | Молиѿе се Творцу да вам дух обнови. | Сѿари квас у шесѿо ново не сѿављаѿи (Дух. лира, 65).

У овом примеру дата је алузија на стари квасац и ново тесто, о чему је писано у Првој посланици светог апостола Павла Коринћанима: „Одбаците, дакле, стари квасац, да буде ново тијесто, као што сте бесквасни. Јер и Пасха наша Христос, жртова се за нас. Зато да празнујемо не у квасцу старом, ни у квасцу злоће и неваљалства, него у бесквасним хљебовима искренности и истине“ (1 Кор 5, 7–8).

маслина

Благословено дело ѿдвижнѿишѿа, које оѿѿоче иррудољубиви и велики угодник Божји Анѿоније, разрасло се кроз векове као маслина многоѿлодовишѿа (ОП, 689).

Реч *маслина* у овом контексту употребљена је у форми поређења којим се плодност маслине упоређује са благословима као плодови-

ма Божјим. Исус Христос се са својим ученицима састајао и молио на Маслинској гори (ДА 1, 12).

ЊИВА

Чему се радује најамник? Труду и зноју или њлаиџи? Наравно њлаиџи. И ваша је служба на њиви овога живоџа џежачење најамничко (ОП, 724).

Својим најором и Твојом милошћу ја угушужем џај зли усев дан и ноћ. Да не ниче кукољ но чистиа џишеница на њиви Госџодњој (МНЈ, 54).

Јован је џребало да џриџреми џуџи једноме већем од себе. Он је имао да искрчи и џооре њиву, да би сејач, кад изађе на њиву, могао само сејаџи. И Јован је џошао да без џошџеде крчи и без умора оре ... Душа људска била је њива, коју је он био џризван да крчи и оре (БПГ, 10–11).

Њива симболизује истовремено и живот који је човеку дат по благослову Божјем, што подразумева да се човек према свему мора односити као према творевини Божјој, а истовремено симболизује и душу, о којој нарочито мора бринути и сопственим трудом пазити да све што ради буде на њену корист и спасење: „А онај који сади и онај који залијева једно су, и сваки ће примити своју плату према своме труду. Јер ми смо Божији сарадници, а ви сте Божија њива, Божија грађевина“ (1 Кор 3, 8–9).

ЊИВА И ПУСТИЊА

Ми у овоме живоџу бивамо наизменично џлодна њива и џусџиња, синови џокајања и синови блудни, џуноћа и џразнина, свеџлосџи и џама (ОБЉ, 61).

Метафори њиве, која симболише живот који је човеку дат по благослову Божјем, тј. душа о којој човек мора бринути (1 Кор 3, 8–9), семантички је супротстављена метафора пустиње, у значењу људске празнине, неморала и душевне таме.

ПАСТИР И ОВЦЕ

Пастџир добри силази најзад и у Ад, да џонуди сџасење изгубљеним душама умрлих. Због једне једине залуџале овце он би остџавио деведесетџи и деветџи других оваца и џошао да нађе и сџасе ону изгубљену (ИХ, 93).

Исус Христос је упоређен с пастиром који брине о своме стаду које чини сав народ на земљи. Његово стадо нису само душе живих, већ и душе упокојених. Брига о сваком човеку, па и о оном заблуделом, представљена је преко библијске приче о блудном сину, којој прет-

ходе две приче сличне тематике: прича о изгубљеној овци и прича о изгубљеном новчићу (Лк 15, 1–32).

песак

За све многоглагољиве кајем се, Госпoде, јер најдрагоценији дар Твој, дар речи, обраишише у јевџин њесак (МНЈ, 55).

Песак у издвојеном цитату симболизује мртвило, према сухоћи као његовој главној карактеристици. Насупрот песку, вода коју даје Господ симболизује очишћење и извор чистог живота (Јн 4, 14).

пут

И љуџи и сџазе – џо су душе људске. Покајањем су се душе људске љригоџовљавале да љрине семе Хрисџово, а кришџењем у води – да џо семе зарију дубоко у земљу срца свога (ОП, 612).

Докле човек ходи гнојним љуџем греха, он не осећа загушљиви смрад греха, но када се удаљи с џога љуџа и крене чисџом сџазом љраведничком, џек онда увиђа неисказану разлику између чисџоџе и нечисџоџе, између љуџа врлине и љуџа љорока (ОП, 764).

Када љокајник љође љуџовима Божјим, џџ. када љочне живеџи љо зайовесџима Божјим, нека се џруди љрво да језиком не сагреши (ОП, 767).

Људска душа и вера којом човек живи исказана је метафором пута односно стазе. Покајање и крштење представљају најважније чиниоце на путу човековог обожења. Чувен је пут који је Исусу Христу припремио свети Јован Крститељ (Јн 1, 23).

рибари

Гле, анђел љројавља га вама. | Он избра љросџе љо вечном суду, | Да му весници најљрви буду: Просџе љасџише – свеџог Рођења, | Рибаре – славе и Васкрсења (Дух. лира, 8).

У стиховима је изнета библијска алузија на догађај када је Исус призвао к себи прве апостоле Андреја и Петра, у тренутку док су бацали мрежу у море (Мт 4, 18).

сејач и семе

Јован није могао озелениџи и оџлодоџворитџи људску љусџињу, но он ју је крчио и орао, и џако љригоџовљавао земљу и уравњавао љле за

великог Сејача, који долазећи носи Собом и семе и дажд – семе науке да њосеје и дажд благодати свише да озелени и оїлодоїтвори (ОП, 612).

Сеїи се Сејача који изиђе да сеје семе своје њо душама људским као њо њивама својим (ДП, 48).

Исус Христос је упоређен са сејачем који сеје семе своје по душама људским, које су, опет, упоређене с њивом Божјом (Мт 13, 3–23).

ТАЛАНТ

Цар га ѡусїи но с їим, да ћуїи и више не говори људима о Хрїсу. На ѡо одговори Венијамин: „То никако не могу најусїиїи. Јер великим мукама биће їредан онај, ко скрива даїи му їаланїи“ (ОП, 752).

Свеїиїїель Симеон, меїафрасїи їрозвани, | Он ѡосвеїи цркви їаланїи богодани, | Он љубљаше свеце, Божије другове, | И оїиса дивно їодвиге њихове (ОП, 825).

Реч је о алегоријској причи о господару који одлази на пут поверивши слугама новац, да би по повратку неке казнио а неке наградио. Наградио је слуге који су умножили таланте, док је слугу, који је поверен му талант чувао закопаног у земљи, господар оставио без награде: Јер вам кажем да ће се свакоме који има дати: а од оног који нема узеће се од њега и оно што има (Мт 25, 14–29).

ТРНОВ ВЕНАЦ

Када га [св. муч. Еїимаха] незнабошци їочеше ... мучиїи, он узвикну: „Удриїте ме, їљуїте ме, сїавиїте ми їрнов венац на главу ...“ (ОП, 801).

Реч је о библијској алузији на мучеништво Христово за веру и истину: „А војници оплетоше вијенац од трња и метнуше му на главу, и обукоше му пурпурну хаљину, и говораху: Здраво, царе јудејски! И удараху га по образима“ (Јн 19, 2–3).

ЧАША СТРАДАЊА

Када Зиновїје би сїављен на љуїе муке, јави се судији сесїра мученикова и рече: „Ту чашу сїрадања и ја хоћу да исїїјем и венцем їим да се венчам“ (ОП, 798).

У Јеванђељу по Матеју (26, 37–39) чаша страдања се односи на наговештај Христовог страдања: „И узевши Петра и оба сина Заведејева поче се жалостити и туговати. Тада им рече Исус: Жалосна је душа моја до смрти; останите овдје и бдите са мном. И отишавши мало паде

на лице своје молећи се и говорећи: Оче мој, ако је могуће, нека ме мимоиђе чаша ова; али опет не како ја хоћу, него како ти!“

ЧОКОТ

Без чокоџа здрава, лоза се сасуши, | Без љубави џивоје џразно је у души (Дух. лира, 76).

Чокот представља библијску метафору Исуса Христа, а лоза метафору људи: „Ја сам истински чокот и Отац мој је виноградар. Сваку лозу на мени која не рађа рода одсијеца је; а сваку која род рађа чисти је да више рода роди“ (Јн 15, 1–2).

8.2.1. Остале метафоре и поређења

Осим библијских, у делима владике Николаја налазимо и друге метафоре и поређења, мада се међу примерима налазе и они који се не могу строго одвојити од библијске тематске основе. Издвојићемо следеће примере:

дрво и гране (= српски народ)

Ми [Срби] смо ... самоникле и бујне гране народног дрвеџа које на Косову би скресано до сџабла, и сџабло срубљено до близу корена. Не усахну џо дрво, јер га крв крсних мученика оживоџвори. Не осуши се срубљено сџабло, јер царсџво небесно, које виџези крсџа изабраше, даде му снагу да озелени и џусџи гране (Бес., 70).

вук и овца (вуч(и)ји и овч(и)ји)

Број да се знаде, а свей да чује | Коликим царсџвом Августџ царује. | Ал' месџо Рима, града вучијег, | Цар се сред сџада роди овчијег | У Виџлејему, месџу маленом, | И у џеџини, сџану џескобном (Дух. лира, 6).

Као безазлена животиња, овца симболише Исуса Христа. У овим стиховима садржано је подсећање на Христово страдање, које је про- роковао пророк Исаија: „Мучен би и зостављен, али не отвори уста својих; као јагње на заклање вођен би и као овца нијема пред онијем који је стриже не отвори уста својих“ (Ис 53, 7).

домаџин (= Исус Христос)

За све богохулнике кајем се, шџо хуле на Тебе не знајуџи да хуле на Домаџина, који их одева и храни (МНЈ, 55).

жеђ (= жудња за врлином)

Врлина је као жеђ. Кад човек њочне да је њије, све више жедни, и све чешиће ѡражи да је њије (ОП, 884).

мед (= Црква Божја)

Мудросѡи је њена [Цркве Божје] многа и слаѡика као кошница исѡуњена медом (ОП, 762).

плуг

Религија је најдубљи ѡлуг ... Без ѡгоа ѡлуга сѡе ви ѡвршњаѡи и ѡлиѡкоорачи као многи ѡре вас и око вас (ИГИС, 74).

Метафора плуга у вези је с библијском метафором њиве, која симболизује истовремено живот који је човеку дат по благослову Божјем, као и душу, о којој се човек мора бринути и сопственим трудом пазити да све што ради буде на њену корист и спасење (1 Кор 3, 8–9), итд.

8.3. Јеванђељска интерпретација народне изреке И ВУЦИ СИТИ И ОВЦЕ НА БРОЈУ⁵⁵

Широко позната изрека у српском језику *и вуци сити и овце на броју*, која има варијантне облике са истим значењем – *и овце (јагањѡи, сѡадо и сл.) на броју и вуци сити*; *и све овце и сити вуци* (в. НПосл Вук; РМС; РСАНУ) – употребљава се онда када се после неког, обично већег, спора догоди да сви буду задовољни, када се постигне договор међу људима који су до јуче били у некаквој завади или међусобно супротстављени (у мишљењима, ставовима и сл.). Реч је о супротстављеним људским субјектима који су метафорично представљени у лику животиња, од којих је једна дивља, крволочна, прождрљива и незасита, док је друга питома и одвајкада типичан плен ове прве. Изрази сличног значења, са овим или другим фразеолошким компонентама, постоје и у другим језицима; уп. нпр. у француском *Ménager la chèvre et le chou*, италијанском *Salvare capra e cavoli*, руском *Волки сыти и овцы целы*.

⁵⁵ Одељак представља скраћену верзију чланка који смо објавили под насловом „Народна изрека *и вуци сити и овце на броју* у хришћанској семантичкој интерпретацији“, *Језик данас* 18 (2021): 20–24.

Унутрашња форма и хришћански (пра)контекст

У садржају ове народне изреке владика Николај Велимировић је уочио хришћански (пра)контекст, утемељен на вери у Божји промисао, према којем Бог „управља светом, подржавајући слабијега, сузбијајући јачега, и одржавајући при том чудесну хармонију живота, тако да су и вуци сити и овце на броју“ (Николај Велимировић, Календар „Православље“ за 1932. годину, према Маринковић 1995: 54). Потврду за хришћански смисао изреке *и вуци сити и овце на броју* владика Николај налази у Спаситељевим речима: „Ниједан врабац не може пасти на земљу без Оца нашега“ (Мт 10, 29). Концепт ’опстанка врсте (по Божјем промислу)’, у чијем се пољу налази хришћанско тумачење ове изреке, образложен је и у поглављу „Божје старање о створењима“ у књизи Ж. Маринковића⁵⁶ (1995: 52–55). У делу текста који се односи на животиње, овца је издвојена као парадигма одржања слабијега наспрам јачега, јер нема животиње „слабије, нератоборније, безодбраменије, ненаоружаније од овце [...] Пчела је мања, али има жаоку. Микроб је невидљив, али напада отровом“ (Велимировић Н., Маринковић 1995: 54). Јагње је симбол жртве Божје за грехе целог света. Јагње с крстом било је дуго симбол Христа код првих хришћана, па је тако израз *јагње Божје* ушао и у црквено песништво (Енц. правосл., под јагње Божје). Овца, односно јагње, означава чељаде, тј. његову чисту душу према пастиру, заправо Богу (RJA, под *jagn’е*).

Поменута хришћанска интерпретација израза заснована је, дакле, на концепту ’опстанка (врсте)’, који у овом случају значи да је овца, будући да је вуку плен од постанка света до данас, и даље на броју упркос непрекидним нападима и насртајима на њен живот, јер вук од памтивека не мари за број оваца, о чему сведочи и латинска изрека *Lupus non curat numerum ovium* (Vilhar 1991).

⁵⁶ Живан М. Маринковић (1899–1976), припадао је генерацији српских бого-слова који су између два светска рата, у времену када се наслућивало поновно велико страдање народа, оријентацију и сигурност за идентитет у кризи налазили у српској духовној традицији – светосављу. У закључку свога текста под насловом „Духовна величина Св. Саве и његов значај за идеолошку оријентацију нашег народа“ Маринковић је изнео гледиште о путу народног препорода: Што је тама на хоризонту гушћа, то се чвршће држати светосавског пута (Шијаковић 2019: 119).

Критика еволуционизма

Заступајући хришћанску визију живог света и његовог опстанка на земљи, који се одвија по промислу Божјем, владика Николај Велимировић се идејно супротставио Дарвиновој малтузијанској идеји да се популација репродукује брже од залиха хране, што доводи до беспштедне борбе за опстанак. Тема стварања света, па и човека у њему, актуализована је нарочито у 20. веку због ширења теорије еволуционизма. У начелу, следбеници православног светоотачког учења ову теорију одбацују, објашњавајући постанак света позивањем на откривене истине у Светом писму и светоотачко учење. Владика Николај је оштро говорио о тзв. Дарвиновом принципу природне селекције, који одређује „који *članovi* неке врсте имају боље шансе за опстанак“ (уп. Репи 2000: 339). У (пост)дарвинистичкој епоси многи су Дарвинове научне теорије пренели на друштвена и економска питања, користећи у свом дискурсу изразе „борба за опстанак“ и „опстанак најспособнијих“ (Исто: 343). Занимљиво је да су главни постулати ове теорије прихватани у философији позитивистичког усмерења, чије су основне тековине нашле плодно тле у тоталитарним друштвеним уређењима, наизглед различитим и идејно супротстављеним. Успех у животу појединаца дарвинисти су између два рата објашњавали природним законима и, сходно томе, делили људе на оне више и на оне мање корисне по друштво: „они који су изгубили у социоекономској борби показали су своју неспособност“ (Исто). Реакција на помену-те позитивистичке ставове у домаћој средини нарочито долази до изражаја у међуратном мисаоно-идејном контексту, када се у радовима водећих домаћих мислилаца светосавље одређује као философија живота, као средњи и једини прави пут истине између „левих“ и „десних“ крајности и лутања.⁵⁷ Средњи пут за који се они залажу јесте хришћански, светосавски пут, који у временима смутње, када

⁵⁷ На међуратне српске философе који су на различите начине заступали философију живота, интуиционизам и критику духовне кризе западне културе, међу којима су, поред владике Николаја Велимировића, били Димитрије Митриновић, Владимир Вујић, Милош Ђурић, Момчило Селесковић, Првош Сланкаменац, Ксенија Атанасијевић, Филип Медић, Душан Стојановић, Јустин Поповић, Димитрије Најдановић и др., утицали су у мањој или већој мери Хенри Бергсон, Шпенглер, Достојевски и др. (в. Шијаковић 2019: 19). Тада је дефинисано светосавље (именица *свѣтосавѣ* настала је „по узору на ’православље’; 1932. године покренут је часопис „Светосавље“, а твореница *свѣтосавѣ* „улази тада у трајну употребу као сублимисана ознака аутентичне српске православне хришћанске културе“ (Исто: 53)).

се наговештавају само два (обично крајња) избора – леви или десни, мора обавезати српски народ да остане на свом, светосавском путу, одбацујући и леви и десни. Владика Николај Велимировић је оштро критиковао тзв. лево и десно стајалиште. Супротстављање научном позитивизму и атеизму у философији изражено је у његовим делима, посебно у експлицитно изнетим ставовима, о чему говори следећи цитат из посланице под насловом „Три авети европске цивилизације“:

У васионом свећу, како га је Дарвин замишљао – и још изразиције дарвинизам – ѿосћоје све могуће силе и сви факћори изузев Бога, духа и морала. И баш на овом измишљеном одсусћу Бога, духа и морала у Дарвиновој науци засновао је Ниче своју антиећичку ећику а Марк своју комунистичку социологију. Оћуда је ѿлазна ћачка и ћрви ћараграф ничеизма и марксизма – негација бића Божјега (Евр., 8).

Хришћанска визија живота, чији се извор и увор налазе у идеји светосавља, служила је српским интелектуалцима између два рата као брана којом се постиже „приврженост драгоцјеном а угроженом црквено-народном идентитету“ (Шијаковић 2019: 46). Божји промисао по којем се све у свету одвија владика Николај ставља изнад свих оних научних знања која упориште не налазе у вери и хришћанству. Неодрживост Дарвинове теорије о еволуцији владика Николај потврђује примером оваца, слабих и питомих животиња, које су се, иако слабашне и бројчано мале, до данас одржале у пуном броју упркос наговештајима поменуте теорије која тврди да су у суровој и дугој борби за живот остале само јаче, окретније и сналажљивије врсте. Семантичку (ре)интерпретацију народне изреке *и вуци ситћи и овце на броју*, уз уношење у садржај духовне компоненте, омогућила је њена унутрашња форма, тј. дихотомија зоонимских појмова изражених у слици, односно метафори добра и зла, кроткости и насилништва, као и семантичка компонента ’равнотеже, хармоније’ постигнуте у парадоксу опстанка слабијег, упркос његовом непрестаном истребљењу.

9. Старији лексички слојеви (архаизми)

9.1. Лексика српске православне духовности и културе заузима средишње место у делима владике Николаја Велимировића, будући да је аутор своје духовне тежње у животу и целокупном стваралаштву усмеравао ка Богу. Међу поменутом лексиком истиче се старокњижевни лексички слој – како због самих појмова наше вере који се исказују старим (црквенословенским) језиком, тако и због стила којим се

одликују богословски текстови укотвљени у традицији српске духовности и њеног српског језика. Старокњижевна лексика заступљена је у свим делима владике Николаја Велимировића, како у прозним, тако и у песничким, с тим што је она, по природи ствари, у највећој мери присутна у *Охридском њрологу*. Реч је о лексици која одражава наносе књижевних језика којима су се Срби служили – српскословенског, рускословенског, руског књижевног језика, славеносрпског, међу којима се налазе и хибридне творевине засноване на мешавини српског народног језика са другим језицима које су Срби користили. Рускословенске и руске језичке црте у стваралаштву владике Николаја Велимировића често су скупа присутне, тако да се и у анализи не могу међусобно лако раздвојити. Њихов знатан број у поменутих делима представља одраз богословског образовања владике Николаја Велимировића, које је утемељено на црквенословенској књижевнојезичкој традицији, с једне стране, а, такође, као епископу Српске православне цркве, црквени језик представља живо и насушно средство његовог општења с Богом, с друге стране. Речи које по пореклу припадају обема редакцијама – српскословенској и рускословенској – у књизи смо означававали или као црквенословенске, али не искључиво у значењу „рускословенске“ него у неутралном значењу по којем се две поменуте редакције међусобно не супротстављају, или, много чешће, као старокњижевне речи, ослањајући се на лексикографску традицију њиховог обележавања у Речнику САНУ, почев од 11. књиге. Такве су речи попут *блаженствѡ*, *браним*, *браїѡубистѡвен*, *власїиїшељ*, *движеније*, *неїодвижан*, *їадши*, *їодобїиї се*, *їолучиїи*, *їоїребносї*, *свобода* и др. Као значајан ослонац за њихово обележавање као старокњижевних речи, односно речи црквенословенске, рускословенске (и руске књижевне) традиције у српском језику, послужила нам је књига С. Стијовића (1992) у којој су разматрани славенизми у Његошевим песничким делима. Да ли је нека реч старокњижевна, а која је, уз то, и архаична са становишта савременог српског језика, утврђивали смо и проверавали на основу речника у којима се и те речи обрађују (РСАНУ, РЈА, РСЛСРП), али и на основу речника црквенословенског језика у српским и руским издањима (Петковић 1935; Ремнева и др. 1999).

9.2. СТАРИЛИ ЈЕЗИЧКИ НАНОСИ ОБУХВАЋЕНИ ПОЈМОМ 'СТАРОКЊИЖЕВНА ЛЕКСИКА'. – Црквени језик код Срба везује се за сам почетак српске писмености, првенствено у богослужбеној употреби, затим у књижевној, научној и у административној. До друге четвртине 18. века, Срби су у црквеној употреби користили српскословенски језик (с тим што

се током времена и сам српскословенски мењао тако што су у њега продирале црте народног језика). Међутим, у трећој деценији тога века, недуго после Пожаревачког мира (1718. године), када се северни део данашње Србије нашао у оквиру Аустријског царства, претежно римокатоличке државе, митрополит Мојсеј Петровић се обратио словенској, православној и ћириличкој Русији за помоћ, која је, поред осталог, предвиђала и молбу за слање руских црквених књига, као и слање учитеља који ће образовати српску младеж на рускословенском језику. Пошто је ова молба услышена, од треће деценије постепено је кренуло организовано учење и усвајање рускословенског језика у српској средини. Године 1726. у Сремским Карловцима је почела са радом словенска школа с руским учитељем Максимом Терентјевичем Суворовом, која је била активна до 1730. године. Потом је отворена друга, словенско-латинска, школа Емануила Козачинског, која је трајала у периоду 1733–1737. године, а у којој се, такође, учио рускословенски („славјански“) језик, који је и данас богослужбени језик Српске православне цркве.

9.2.1. Под термином старокњижевна лексика подразумевамо лексику старијих слојева књижевних језика Срба, појмовно обједињених и означених квалификатором сткњ. при обради лексичке грађе у Речнику САНУ. Примена квалификатора сткњ. у Речнику САНУ и оно што се под њим подразумева описано је у неколико радова и монографским публикацијама⁵⁸ (в. нпр. Јовановић Г. 1986; Радовић-Тешић 2009: 33–45). Термин обухвата појам којим се обједињују српскословенски, рускословенски, заједничка црквенословенска и руска лексика, хибридне творевине, тј. облике који садрже особине и црквенословенског или руског и нашег језика, те славеносрпског језика. С. Стијовић је за речи ових типова језика употребљавао збирни појам *славенизми* (в. Стијовић С. 1992).

Познавање рускословенског као богослужбеног језика, те руског као језика богате богословске литературе, представљало је значајан део образовања владике Николаја Велимировића. Рускословенски језик је језик богослужења, молитава, симбола вере, Светог писма, цркве-

⁵⁸ Од 11. књ. Речника САНУ квалификативи који се односе на старије типове књижевног језика (српскословенски, рускословенски, славеносрпски и др.) замењени су јединственим квалификативом сткњ. Ову промену у лексикографском раду увео је Уређивачки одбор на предлог његовог председника Митра Пешикана, „будући да је оцењено да је у већини случајева лексикографима тешко да без доброг познавања историје језика и специјалних филолошких анализа књижевности предвуковског периода поуздано одреде разлике међу старијим типовима старог књижевног језика“ (Радовић-Тешић 2009: 35).

ног појања и др., док је руски језик језик богате теолошке литературе, превода богословских дела (нпр. житија) и сл. Владика Николај је с лакоћом могао читати руски, будући да је већ знао рускословенски (црквенословенски), а његовом усавршавању у руском језику допринео је студијски боравак у Русији, на чувеној Духовној академији у Петрограду. Елементе двају језика владика Николај је негде у већој, а негде у мањој мери уносио у српске црквене и књижевне текстове различитих жанрова.

Лексику Охридског пролога одликује веће присуство црквенословенских елемената него ма које друго дело владике Николаја. То долази отуда што је стари календар, према којем је састављен *Охридски њролог*, првобитно био на црквенословенском језику, па је владика Николај, сходно традицији, везу са црквенословенским језиком одражавао употребљавајући црквенословенске речи и облике. Ово се нарочито односи на житија и на песме које је владика сам стварао. Речи црквенословенског порекла налазе се у називима празника, односно уз имена светих, као што су: *веїхи* (26. јануар), *вїори* (8. фебруар), *узорешиїелница* (16. април, 22. децембар), *вєїхойешчерник* (19. април), *многоболезнени* (7. август), *начерїјани* (11. октобар, 27. децембар), *їтрудољубиви* (8. мај, 16. октобар), *їокајаније* (26. новембар), *сиройїїаїељ* (31. децембар), *сїїолїник* (26. новембар, 11. децембар, 14. фебруар, 11. јануар, 18. март, 24. мај, 2, 4, 9. јул, 5, 31. август, 1. септембар, 15. октобар, 7. новембар) итд. Слично је и са називима празника, као што су *Рождесїво* (24, 25, 28. и 31. децембар, 12. април, 3. и 8. септембар, 18. јануар, 2. фебруар, 17. август), *Обреїеније* (24. фебруар, 25. мај, 6. јул), *Усїеније* (12. март, 29. април, 25. јул, 15, 17. и 31. август, 26. септембар, 4. октобар) итд. Данас су у употреби и посрбљени односно понародњени називи празника: *Ваведење*, *Вазнесење*, *Рођење*, *Обреїење*, *Усїење* итд.

У језику владике Николаја Велимировића налази се велик број примера који припадају слоју старокњижевне лексике, као што су: *басноловац* „састављач, писац басана, тј. измишљених, невероватних прича“ (ОП, 119) (уп. Петковић 1935), *баснословїїи* (исп. рус. басњ и басня у значењу „мит“) „причати бајке, тј. невероватне, неистините догађаје“ (ОП, 821), *безакон* „који не признаје и не поштује закон“ (ОП, 13), *безаконно* прил. „супротно закону односно моралу, грешно“ (ОП, 138), *безмолвије* (рус. безмолвие) „укроћење језика, ћутање“ (ОП, 476; ОП, 839), *безмолвник* „онај који ћути, који не говори“ (ОП, 723), *безмолвно* „без говорења, ћутећи“ прил. (Јев., 151), *безмолсївовање* „подвиг безмолвија, ћутања“ (ОП, 671), *бешчесїан* „недоличан, нечастан“

(ОП, 138), *бешчешће* „оно што бешчести, што наноси срамоту, нечасност“ (ОП, 629; ОП, 728), *бешчислен* „безбројан“ (ОП, 476; ОП, 839), *богомислије* „промишљање о Богу, молитвена посвећеност, преданост Богу“ (ОП, 54), *вовек* „увек, непрестано, стално“ (ОП, 63), *вазнейти* „узнети, подићи“ (ОП, 318), *вазносиити се* „узносити се на небо (о Исусу Христу, о души)“ (ОП, 307; 324), *вайлоћење* (ОП, 218), *васкрс* „победа живота над смрћу“ (ОП, 209), *васкрсење* „устајање (из мртвих), оживљавање, ослобођење“ (ОП, 558), *васкрсиџель* „онај који оживљава, препорађа (о Исусу Христу)“ (ОП, 682), *васкрсли* „који је васкрснуо (о Исусу Христу)“ (ОП, 803; ОП, 234), *васкрснуити* „устати из мртвих, оживети“ (ОП, 138; ОП, 390), *вайлоиити се* „добити телесан облик, оваплотити се“ (ОП, 393; ОП, 639; ОП, 678), *вайлоћење* „преображај у плот, људско тело, отелотворење“ (ОП, 218; ОП, 304), *васџосџавиити* „установити, озаконити“ (ОП, 172), *вјерују* (РЊ, 115), *внуџрен* „унутрашњи“ (ОП, 36), *внушење* „благодатно наговарање, подстицање“.

– По Промислу и внушењем Божјем првосвештеник Захарија, отац Претечев, договорно са осталим свештеницима, сабра 12 безжених људи из племена Давидова (ОП, 216), *внушиити* „унети, убацити“ (ОП, 188; ОП, 609), *вселена* „васиона, васељена“ (ОП, 410) [уп. вселенски цсл.; Стијовић 1992: 155], *вџори* (ОП, 100) [уп. цсл.; Стијовић 1992: 155], *враждебни* „који се односи на вражду, врага, вражји, непријатељски“ (ОП, 899), *геена* „ад“ (ОП, 40; Јев., 155) [уп. цсл. геена (Ремнева и др. 1999: 140)], *голен* „део ноге од колена до корена стопала, гњат“ (ОП, 174) [уп. цсл. голень (Ремнева и др. 1999: 140)], *гордељив* „горд“ (ОП, 377; МНЈ, 53) [уп. Стијовић 1992: 156], *гордељивац* „онај који на друге гледа са висине“ (ОП, 118; МНЈ, 53), *гордељивосџи* „особина онога који је гордељив, охолост, надменост“ (ОП, 221), *гордосџи* „стање, особина онога који је горд, надменост, охолост“ (ОП, 80; Аг. црк., 128) [уп. рсл. (Стијовић 1992: 157)], *грјадушчи* „који греди, долази у сусрет“ (МНЈ, 68) [уп. цсл. градџиџи ’будући’ (Ремнева и др. 1999: 141)], *девсџивен* „девичански чист, неоскрнављен“ (ОП, 362) [уп. цсл. (РСАНУ)], *девсџивеник* „мушкарац у чедности“ (ОП, 428) [уп. цсл. РСАНУ], *девсџивеница* „чедна женска особа, девица“ (ОП, 857), *девсџивеносџи* „девичанство, чедност“ (ОП, 857) [уп. цсл. (РСАНУ)], *девсџиво* „девичанство“ (ОП, 98) [уп. цсл. (РСАНУ)], *делаџиелан* „који се заснива на делању, на раду, на активности“ (ОП, 444) [уп. цсл. дјелателан (РСАНУ)], *делаџиель* (и дјелатељ, уп. РСАНУ) „онај који дела, који ради“ (ОП, 125), *дерзновено* „одважно, смело“ (ОП, 580; ОП, 758; ОП, 941) [уп. цсл. дерзновеніе (Петковић 1935)], *добродейџель* и *добродейџель* „врли-

на“ (ОП, 238) [уп. цсл. добродѣтелъ (Петковић 1935)], *державни* (ОП, 452), *добродѣтељан* (и добродјетељан, уп. РСАНУ) „који се односи на добродетелъ“ (ОП, 89; ОП, 243; ОП, 337), *домострој* „в. домостројство“ (ОП, 616), *домостројийељсѣво* „в. домостројство“ (ОП, 694), *домостројсѣво* „управљање, вођење“ (ОП, 378; ОП, 964), *дугоѣријељив* „који дуго трпи, спор на гнев“ (ОП, 163; ОП, 563; Бес., 23), *дугоѣријељивосѣи* „особина онога који је дуготрпелив, постојаност у невољи, стрпљивост“ (ОП, 96), *же* речца „пак“. – Пастири же около вертепа | Мудрацима иду у сретање (Дух. лира, 12) [уп. цсл. (Петковић 1935)], *злословије* „зло, рђаво говорење о некоме“ (ОП, 567) [уп. цсл. слословити (Ремнева и др. 1999: 147)], *уго* „бреме, терет“ (ОП, 242) [уп. цсл. (Ремнева и др. 1999: 150)], *изрјадан* „ванредан, диван“ (ОП, 681) [уп. рсл. (РСАНУ)], *исѣјазавати* „иживљавати се телесно над неким, повређивати, мрцварити“ (ОП, 61; ОП, 303) [уп. цсл. истазати (Ремнева и др. 1999: 154)], *исѣјазане* „подношење мукâ, мучење“ (ОП, 78; ОП, 613), *исходатијасѣвовати* „испословати, издејствовати“ (ОП, 396) [уп. цсл. исходатајствовати (Петковић 1935)], *јазичник* „многобожац, паганин“ (ОП, 429) [уп. цсл. џычникъ (Ремнева и др. 1999: 227)], *јего* „црквено-словенски облик присвојне заменице трећег лица јединине: његов“ (Дух. лира, 6), *једномислије* „сагласност у мишљењу, једномишљеност“ (ОП, 821) [уп. цсл. єдиномыслїе (Петковић 1935)], *јесѣсѣво* „бит, природа“ (ОП, 268; ОП, 304) [уп. цсл. єсѣство (Петковић 1935)], *кормиѣи* а. „нудити храну, хранити“ (ОП, 171), б. фиг. „пружати знање некоме, учити, подучавати“ (Свеч., 97; ОП, 171) [уп. цсл. кормити (Петковић 1935)], *млекоѣийѣиѣелница* „која храни дете млеком, дојиља“ (о Богородици) (ОП, 34; ОП, 34) [уп. цсл. млекопитательница (Петковић 1935)], *мними* „нестваран“ [уп. рус. мнимый (РСАНУ)]. – Хајде пођи, да старицу видиш, | Исидору мниму јуродиву (ОП, 333), *многоначелије* „безакоње, анархија“ (ОП, 426), *молчаније* „мук, ћутња, ћутање; мир, тишина“ (ОП, 54) [уп. цсл. молчанїе (Петковић 1935)], *многоначелије* „безакоње, анархија“ (ОП, 426), *несоздан* „нестворен (о Богу)“ (ОП, 271) [уп. цсл. создати (Петковић 1935)], *неѣљен* „који није иструлео, који не трули (о моштима светаца)“ (ОП 49) [уп. цсл. неѣљенъ (Петковић 1935)], *неоѣалимиј* „који не губи сјај, жар, неугасив“ (ОП, 216) [уп. цсл. неѣпалимый (Ремнева и др. 1999: 167)], *неусиѣајушчи* „који никад не клоне, не задрема, неуморан, предан, марљив“ (ОП, 470) [уп. цсл. неусѣпаюшъ (Петковић 1935)], *нечесѣив* „који наводи, подстиче на рђаве поступке, на зло, који доноси зло, невољу, несрећу“ (ОП, 350) [уп. цсл. неѣстикъ (Петковић 1935)], *нечесѣије* (ОП, 208; ОП, 298), *обеѣи* „завет на одрицање своје воље, те-

лесног, материјалног света и безбрачност“ (ОП, 530; ОП, 560) [уп. цсл. *објети* (Стијовић 1992)], *обнишчаџи* „постати сиромашан, осиромашити“ (ОП, 195) [уп. цсл. *обнишчати* (Петковић 1935)], *обресџи* „пронаћи, задобити“ (ОП, 666; ОП, 810; ОП, 775), *овозглавиџи се* „усправити се, подићи се“ (ОП, 818), *одшедџи* (у им. служби) „онај који је отишао из овог света, који се упокојио“ (МНЈ, 45), *ојолчиџи се* „устремити се, окренути се против некога“ (ОП, 427; ОП, 756), *одјејање* „одежда“ (ОП, 123) [уп. цсл. *одџанџе* (Петковић 1935)], *ојоздаџи* „закасни, одоцнити“ (Дух. лира, 106; ЈЧ, 129); *ојверзиџељ* „који открива, обзнањује што“ (Теод., 111) [уп. цсл. *отверзати(с)* (Ремнева и др. 1999: 176)], *одшелник* „онај који је отишао из овога света, који се упокојио, покојни“ (ОП, 36; 182; Теод., 41), *одшелнички* „који се односи на одшелнике“ (ОП, 725; ОП, 806), *ојџиџеџије* „заједнички монашки живот у манастиру“ (ОП, 31) [уп. рус. *общезитие*], *освешџаваџи* „чинити светим вршећи посебан црквени обред над нечим, посвећивати“ (ОП, 160) [уп. сткњ. (РСАНУ)], *осџорожан* „опрезан, обазрив“ (ОП, 259) [уп. рус. *осторожный*], *ојјеније* „појање црквених песама“ (ОП, 596), *ојодвигојоложњик* „онај који се сав предаје подвигу“ (ОП, 425) [уп. цсл. *подвигоположњетел* (Петковић 1935)], *ојолзан* „користан, значајан“ (ОП, 400), *ојолзоваџи* „бити од користи, користити“ (ОП, 603), *ојолноџа* „пуноћа, потпуност“ (Дух. лира, 132), *ојолучиџи* „добити, примити“ (ОП, 438) [уп. рус. (РМС)], *ојсалмојјеније* „певање псалама“ (ОП, 393), *ојслушаније* „послушност, покорност“ (ЖСС, 120; ОП, 744), *ојомјануџи* (рус. *помянуть*) „поменути, споменути некога“ (ОП, 144), *ојосмојјриџи* (рус. *посмотреть*) „погледати, учити; размотрити“ (РЊ, 48; ОП, 742), *ојоследоваџељ* „подражавалац“ (РЊ, 105) [уп. цсл. *последованџе* (Петковић 1935)], *ојрејемњик* „ученик, следбеник“ (ОП, 188) [уп. рус. *преемник*], *ојрелесџи* „лукавство, превара, обмана“ (ОП, 75; РДС, 150) [уп. цсл. (РМС)], *ојрелесџиџи се* „очарати се, завести се“ (ОП, 248), *ојрелесдоваџи* (рус. *преследовать*) „онемогућавати да се нешто оствари, осујећивати“ (ОП, 663), *ојрискорбни* „тежак, трудан“ (ОП, 238) [уп. цсл. *прискорбенъ* < *прискрџбенъ* (Петковић 1935)], *ојрочи* „други, остали“ (ОП, 491; ОП, 821) [уп. цсл. *проџи* (Петковић 1935)]; *ревниџељ* „онај који ревнује, који се залаже, држи до нечега“ (ОП, 130) [уп. цсл. *ревнџетел* (Петковић 1935)], *ревноваџи* „жудети, тежити за нечим“ (ОП, 432) [уп. цсл. *ревновати* (Петковић 1935)], *ревносџи* „врлина онога који је ревностан, предан (у вери)“ (ОП, 920) [уп. цсл. *ревностъ* (Петковић 1935)], *ревностџан* „који има много ревности, усрдности“ (МНЈ, 32), *Рождесџиво* (ОП, 50; ОП, 85), *свјаџи* „свет“ (Дух. лира, 15), *скверан* „нечист, гадан“ (ОП, 550) [уп.

цсл. *сквѣрнѣ* (Петковић 1935)], *скорб* „жалост, брига, мука, мучење; бол“ (ОП, 343; ОП, 676) [уп. цсл. *скорѣ* (Петковић 1935)], *скоројомоћни* „који скоро, брзо притиче у помоћ“ (Јев., 104), *скоројосѣиждан* „који се скоро, брзо постиже, остварује“ (ОП, 413), *скоројосѣижно* „на скоропостижан начин, брзо“ (ОП, 741), *славословије*⁵⁹ (Дух. лира, 151, у наслову Славословије велико), *сожииелница* „супруга, жена“ (ОП, 625) [уп. цсл. *сожителница* < *съжителница* (Петковић 1935)], *созерцаваѣи* „промишљати, истраживати“ (ОП, 247) [уп. цсл. *созерцати* < *съзрѣцати* (Петковић 1935)], *сокровишиѣ* (Јев., 147) [уп. цсл. *сокровице* < *съкровиште* (Петковић 1935)], *сѣасеније* (ОП, 840) [уп. цсл. *спасеније* (Ремнева и др. 1999: 210)], *сокрушеностѣ* „понижност, снисходљивост“ (ОП, 151), *сокрушиѣи* „разбити, уништити“ (ОП, 335) [уп. цсл. *сокрушити* < *съкрушити* (Петковић 1935)], *сословије* „друштво, збор“. – Из свакога сословија Господ војску бере (ОП, 190) [уп. цсл. *сословіје* < *съсловіе* (Петковић 1935)], *сѣишиѣи* „журити, хитати“ (ОП, 162; Дух. лира, 33) [уп. рсл. *сѣјешіиѣи* (Стијовић 1992: 212)], *сумашедши* (рус. сумашедший) „који је сишао с ума“ (ОП, 147; ОП, 161), *суиностѣ* „природа, суштина“ (РЊ, 123) [уп. рус. *сущность*], *суиѣи* „прави, стварни, истински“ (ОП, 106) [уп. цсл. *сѣчѣ* (Петковић 1935)], *суиѣасѣиво* „природа, биће“ (ОП, 130) [уп. цсл. *сѣчество* (Петковић 1935)], *сладчаѣи* „у значењу суперлатива: најслађи, најдражи“ (ОП, 316), *случиѣи се* (рус. случиться) „догодити се, десити се“ (ОП, 134; ОП, 796), *Создаѣиел* (рус. Создатель) „Исус Христос“ (ОП, 933; ОП, 957), *создаѣи* „изградити, саздати“ (рус. создать) (ОП, 200), *сокрушење* (ОП, 218; ОП, 311), *сокрушиѣиел* „уништитељ“ (рус. сокрушитель) (ОП, 512), *соѣворииѣи* „изградити, створити“ (рус. сотворить) (ОП, 62; ОП, 562; Дух. лира, 21), *соѣник* рус. „командант над четом војника (око стотину); чин који такав командант носи“ (ОП, 570; ОП, 760), *сохраниѣи* „сачувати“ (рус. сохранить) (ОП, 802), *сѣолиѣи* „ступ“ (ОП, 238; ОП, 819), *сѣолиѣиѣи* (ОП, 198), *сумашедши* (ОП, 147), *ѣторжесѣивен* „свечан“ (ОП, 85) [уп. цсл. *торжествовати* (Петковић 1935)], *усоѣиши* „уснуо, умрли“ (Жетв. Господ., 10; ОП, 712; ОП, 722) [уп. цсл. *отсѣпѣ* (Петковић 1935)], *усѣеније* а. „упокојење, смрт“ (ОП, 588; ОП, 703) б. (Успеније) „хришћански празник који се светкује 15/28. августа

⁵⁹ У делима владике Николаја налазимо и посрбљену форму *славословѣе* „облик молитве у православној литургији којим се исказује трансценденталност, моћ и величина Божија, доксологија“. – Григор’ју се даде светлост богословља. | Маркијану милост – јелеј славословља (ОП, 30). Чиме се завршава молитва Господња? Славословљем или доксологијом, која гласи: „Јер је Твоје царство, и сила, и слава кроз све векове. Амин“ (ВС, 67).

у спомен на дан смрти Богородице, Велика Госпојина (Госпођа)“ (BC, 76) [уп. цсл. *оуспеніе* (Петковић 1935)], *учасник* „сведок, учесник“ (ОП, 205), *чреда* „ред“ (ОП, 85; ОП, 470) [уп. цсл. *чреда* (Петковић 1935)], *чертог* [уп. цсл. *чрътогъ* и *чертогъ* (Ремнева и др. 1999: 225)] „дворац, дом“. – Увенча је [преподобну Ксенију] Господ венцем бесмртности, | Уведе у чертог вечите радости (ОП, 64) итд.

Архаичност језика присутна је и у облицима речи односно у предлошко-падежним конструкцијама и рекцији, што показују следећи примери:

Хрстова их љубав ва веки прослави (ОП, 60).

Такав начин појања откри се св. Игњатију међу ангелима на небеси (ОП, 935).

Један Бог је, царе, на небеси | Уман, красан, добар и свемоћан (ОП, 128).

Помјани мја, Боже и Госпoде, | Помјани мја у царству Твојему! (ОП, 144).

Употреба локатива: Намучена Харитина, | крв је облила. | На коленах, Свевишњег | Бога молила (ОП, 729).

Пружи Боже милост твоју | На младенца у повоју, | Светим Крстом освети га | И анђелим закрили га – И анђелим закрили га (Дух. лира, 67).

Свети оче, ти ослабљен беше, | На колени у цркву пузаше, | Руку моју у својој држаше (ОП, 143).

О госпoде Боже ... опрости нас и спаси нас, и заштити нас ангелима Твојим светим (ОП, 757).

Црквенословенском наслеђу припада и лексика страног порекла. Такве речи су *ава*, уз подражавање страног предлошка у писању (транслитерацији) – *авва*, у значењу „духовни отац“ (уп. *авва* (Петковић 1935)): Питали монаси великога авву Исхириона: – Шта смо ми урадили? (ОП, 93), грчки назив *агиазма* (*ἀγιασμα*) за освештану воду на празник Богојављања, богојављенска вода (уп. *агиазма* (Петковић 1935)): У београдском граду налази се вода (агиазма) св. Петке, која чудотворно лечи све оне болеснике, који с вером у Бога и љубави према овој светитељки к њој притичу (ОП, 755), придев *адски* у значењу „који се односи на Ад“ (уп. *адъ* (Петковић 1935)): Чисти духови небески склањају се од ње [грешне душе], а нечисти духови адски траже њено друштво (ОП, 764). Реч грчког порекла *анакхорей*(а) припада такође црквенословенском лексичком

систему и означава монаха који се повукао у пустињу да се посвети посту и молитви, пустињак, испосник, отшелник (уп. *маџфитъ* (Петковић 1935)). – Витлејемска пештера ... учинила је безбројне пештере у свету привлачним обиталиштима анахорета (Жет. Госп., 21) итд.

9.3.3. ЗАСТАРЕЛА И АРХАИЧНА ЛЕКСИКА У ОДНОСУ НА СТАРОКЊИЖЕВНУ. – Сва три поменута термилошка одређења лексике која се именују као „застарела“, „архаична“ и „старокњижевна“ тичу се синхроног гледишта на старије књижевнојезичке слојеве српског језика.

Под застарелом лексиком најчешће подразумевамо речи домаћег или страног порекла из различитих функционалних стилова и слојева језика којима се означавају појмови за које се у савременом језику употребљавају друге речи. Она може бити покрајинска, као што су: *друкче* „друкчије“. – Он не може себи да представи виши, небесни живот душа другче, до у једном телесном облику, у једном прозачном, светлосном, духовном телу (РЊ, 148), *зман* „време, доба“ (Дух. лира, 98), *изба* „убога сеоска кућица, колиба“ (ОП, 195), *ѿошѿура* „најситнији новац, пара, новчић“ (МНЈ, 67), *ѿонедеонок* (ИГИС, 128; Зем. нед., 9, у поднаслову), *сложјај* „склад, хармонија“ (РЊ, 109), *уѿорник* (ОЗЉ, 63) итд., а може бити књишког порекла, из различитих слојева развоја књижевног језика: *благовесѿиѿиѿељ* „гласник радосних вести, благовесник“ (ОП, 822), *војеначалник* „војни старешина, командант“ (ОП, 527), *војин* [воин] „војник“ (ОП, 133; ОП, 931; Теод., 5), *војинсѿиво* (у споју с придевом „небеска“) „војска“ (ОП, 596), *војсковођ* „онај који предводи војску, који њоме командује, војсковођа“ (ОЗЉ, 134), *досѿоверан* „веродостојан“ (ОП, 746), *дочейи* „завршити, довршити, окончати“ (ОП, 389; ОБЈ, 10), *желайѿељ* „онај који нешто жели, прижељује“ (ОП, 491; ОП, 894), *звездар* „онај који се бави звездарством, астроном“ (ЈЧ, 119), *звездарсѿиво* „астрономија“ (ОП, 949), *зловерије* „кривоверје, зловера“ (ОП, 331), *иго* „окови, терет, ропство“ (ОП, 242), *имениѿ* „чувен, знаменит“ (Јев., 154), *инок* „онај који живи сам, усамљеник, пустињак, испосник; монах, калуђер“ (РЊ, 52; ОП, 88; ОП, 179), *инокиња* „калуђерица, монахиња“ (ОП, 25), *исѿѿјазање* (рус. истязание) „насиље, мучење“ (ОП, 78; ОП, 613), *љубими* „мио, вољен“ (ОП, 836), *ѿгода* „прилика, околност“ (РЊ, 31), *ѿрелесѿи* „превара, обмана“ (ОП, 75; РДС, 150) итд.

У односу на укупан лексички фонд застареле лексике, својим специфичним карактером се издвајају историзми као речи које означавају појмове који данас више нису актуелни, а припадали су одређеној историјској епоси, „те у језику служе као номинативно средство за

именовање данас непостојећих појава, предмета, ствари итд. Они се срећу, пре свега, у научно-историјској литератури и књижевним делима чија је радња везана за неку историјску епоху. За разлику од архаизама, историзми не застаревају. Они се уче и памте, припадају образовању“ (Радовић-Тешић 2009: 36). Као историзме, у Речнику смо издвојили речи које се односе:

1) на титуле, звања и сл. појмове карактеристичне за одређени историјски период: *благовѣран* „правоверан (у титули старих владара)“ (Дух. лира, 34), *ђакониса* „у старој хришћанској цркви, жена произведена за помоћницу у верским обредима и одређена за послушање, обично за старање о женском делу пастве“ (ОП, 33; ОП, 562), *логоѿеѿ* „владарев саветник, секретар у Византији“. – Постао [је св. Симеон Метафраст] царским логотетом и првим великашем на двору (ОП, 824), *ѿреѿор* „у Римској републици правосудни магистрат, по рангу непоредно испод двојице конзула“ (ОП, 618) итд.;

2) на припаднике, следбенике одређених праваца, покрета и сл.: *богумил* „припадник хришћанске секте са дуалистичким схватањем света која одбацује спољне верске знаке и обреде“ (ЖСС, 58), *богомольачки ѿкрѿеѿ* „добровољно удружење верника Српске православне цркве између два рата, основано с циљем да заустави опадање интересовања за веру услед утицаја грађанских и атеистичких идеологија и секти“ (Есеји, 79), *духоборац* „следбеник јеретичког правца у хришћанству, пониклог у 4. веку, по коме је Свети Дух нижи од остала два лица Свете Тројице“ (Дух. сав., 139), *крижар* „припадник усташке организације у тзв. Независној Држави Хрватској, усташа“ (Дух. лира, 131) итд.;

3) на појмове из друштвеног и административног живота, нпр. *данак* „глоба коју су господари захтевали од потчињених или поробљених житеља“ (ОП, 782);

4) на речи којима се означавају називи некадашњих административних јединица (градови, покрајине, државе и сл.), нпр. *Десѿѿограђе* „назив за групу од десет градова на источној граници Римског царства у Јудеји и Сирији“ (ОП, 145);

5) на предмете који данас више нису у употреби: *наѿак* (тур. пасак) „врста старинског хладног оружја на дугој дршци, са сечивом у виду секире, с једне стране, и чекићем или ушима, с друге стране“ (ЖСС, 13), *хѿѿѿон* (грч. χιτόν) „туника причвршћена на рамену која се носила у античко доба“ (ОП, 491) итд.

Архаизми се у домаћој лексиколошкој литератури најчешће одређују као „речи које су припадале неком прошлом раздобљу, али су у савремено време потиснути из активне употребе, па се њихова спорадична употреба у неким стиловима савременог језика оцењује као архаична и стилски обележена“ (Радовић-Тешић 2009: 33). У лексикографији се као најтежи задатак истиче утврђивање критеријума за одређивање степена архаичности неке речи у односу на а) сродну застарелу лексику и б) целокупан савремени лексички систем српског језика (Исто: 34).

Особену категорију архаичне лексике чине лексеме које се квалификују као архаизми, а које, према структури и садржају, могу бити лексички, семантички, лексичко-фонетски, лексичко-творбени и фразеолошки (в. Радовић-Тешић 2009: 38–41).

Лексички архаизми су застареле речи које према себи имају одговарајуће савремене синониме, а чија се употреба у савременом српском језику означаје као стилски маркирана, нпр. *дажд* „киша“ (Зем. нед., 7), *жиће* „живот, бивствовање“ (ЖСС, 22; Дух. лира, 36), *жилишће* „место живљења, пребивалиште, боравиште“ (Жет. Господ., 20; Дух. лира, 72; ЈЧ, 113), *искајти* „тражити, молити за нешто“ (РН, 172), *језичник* „многобожац, паганин“ (Теод., 98), *јесѿесѿиво* „бит, природа“ (ОП, 268; ОП, 304), *кончина* „свршетак живота, смрт“ (ОП, 396), *крвосмешник* „онај који је учинио родоскрвњење“ (ОП, 260), *сужањ* „заробљеник, затвореник“. – Пророк Јеремија ... је бивао ву-чен и тучен од људи којима је саопштавао вољу Божју, и ... био сужањ у тамници, и мученик у смрадној рупи (ОП, 349), Те вести су допрле и у заробљеничке логоре у Немачкој, у којима су милиони заробљеника и сужања свих нација на свету чамовали с надом у своје ослобођење и повратак кући (Зем. нед., 7), *тисућа* „хиљада“. – Но тисућа још времена да дође и мене, | Слика твоја, сила твоја, неће да угине (ОП, 131) итд.

Семантички архаизми су речи које активно живе у савременом српском језику, али им је неко од значења у полисемичној структури застарело, нпр. *образ* „лик, изглед“ (Зем. нед., 27).

Лексичко-фонетске и лексичко-морфемске архаизме представљају речи које имају у активној употреби савременог језика синонимну реч истога корена, али са мало измењеним звуковним обликом или творбеном морфемом: *задаћа* „задатак“ (РН, 185), *келија* „калуђерска соба у манастиру, ћелија“ (ОП, 676; ОП, 746), *киѿајски* „који се односи на Китај, на Кину, кинески“ (МНЈ, 77), *књижник* „књижевник, учењак“

(ОП, 758), *началник* „старшина, начелник“ (РДС, 128), *ѿисме* „слово“ (ОП, 490), *редов* „војник на редовном служењу војног рока“ (МНЈ, 65), *саде* (Дух. лира, 66), *чаробник* „онај који чара, врача, чаробњак“ (Д. Срб., 70) итд.

Типу лексичко-морфемских архаизама припадају сложенице везане за неки појам, обично религијски, или из области застарелих друштвених форми, нпр. с формантима *бого-*, *благо-* и сл., затим речи које се завршавају на суфикс *-(у)је*. Како је раније примећено, у Упутствима за израду Речника САНУ ознаку арх. треба стављати „код речи које нису из црквеног језика, али по свом гласовном склопу не одговарају данашњем језику и не могу се данас употребити (*бесконачје*)“ (Радовић-Тешић 2009: 41). Такође је вредно запажање у лексикографији да „није пракса да се речима из црквеног језика које у свом облику показују старе словенске црте додају ознаке заст. или арх. „јер се њихова архаичност подразумева“ (Исто: 41). Тешкоће приликом одређења одговарајућег квалификатива за појам застареле лексике у Речнику САНУ, као и у описној лексикографији уопште, условљене су „првенствено сложеностју ове вишеслојне лексичке материје коју није увек ни једноставно ни могуће подврћи чвршћој и доследнијој систематизацији, којој се много шта у лексици почесто наравски опире“ (Исто: 45).

На основу изнетих критеријума за одређивање архаичности старијих лексичких слојева у текстовима на савременом српском језику, као и примене тих критеријума на конкретним примерима из дела владике Николаја Велимировића, можемо закључити да се у малом броју случајева степен архаичности у језику не може одредити независно од стила којем конкретна реч припада, као и од саме области знања и њеног терминолошког система. Архаичност на нивоу стандардног језика не подразумева и застарелост датих речи у језику црквеног стила, у којем многе речи које се осећају као архаизми функционишу као термини, нпр. *бденије* „ноћна служба у православној цркви уочи великих празника“ (ЖСС, 91), *возглас* „гласно изговарање завршних речи тајне молитве свештеника или архијереја“ (Добр., 122), *најуѿије* „причешће пред смрт“. – То [причешће пред смрт] је заиста као нека неопходна пропусница за Рај Божји, или „напутије“, како стоји у свetim књигама (Игум., 57), *одежда* „свештеничка одећа у којој се обавља црквена служба, богослужење“ (ЖСС, 94), *ѿреисѿодња* „подземни свет, предодређен за грешнике, ад, гена“ (Свеч., 119), *славословије* „облик молитве у православној литургији којим се исказује трансцендентност, моћ и величина Божија, доксологија“ (ОП, 853; Жет. Госп., 47) итд. То

је био разлог због којег смо у Речнику користили квалификатор цркв. не само као ознаку црквених појмова и термина него и ознаку употребе речи у црквеним контекстима, при чему се подразумева и њихова архаичност из угла савременог српског језичког стања.

IV. ВЕЛИКО СЛОВО У ДЕЛИМА ВЛАДИКЕ НИКОЛАЈА ВЕЛИМИРОВИЋА (ПРИЛОГ ИЗУЧАВАЊУ СРПСКЕ ПРАВОПИСНЕ НОРМЕ)

Питања која се тичу правописне норме у религијским текстовима своде се углавном на проблем писања великог слова, будући да је познато да се у текстовима из области религије велико слово употребљава чешће и са посебном функцијом у односу на остале текстове. Због тога се честа употреба великог слова у текстовима религијске садржине издваја као једно од њихових препознатљивих обележја. Проблем употребе великог слова из угла лингвистике односно нормативистике разматран је у домаћој литератури, при чему за ову тему посебан значај имају студије и радови у којима се уз анализу нуде и решења за превазилажење различитих погледа на проблем употребе великог слова у религијским, тј. црквеним текстовима (в. Бајић 2013; Стијовић 2013; Кончаревић 2015). Полазећи од резултата анализа изнетих у поменутиим радовима, као и правописних предлога изнетих у нашем претходном истраживању (в. Јовановић 2018в), у овом поглављу фокусираћемо се на употребу великог слова у текстовима владике Николаја Велимировића, имајући у виду, с једне стране, узус црквене писане праксе, а, с друге стране, правописна начела која се тичу писања великог слова у ширем временском распону, у којем су објављивана владичина дела. У поменутом раду анализом су обухваћени кључни појмови српске православне духовности чије се писање разматрало у актуелном правопису. Реч је о следећим појмовима, односно њиховим именовањима: 'Бог' (Бог, Света Тројица, Исус Христос, Свети Дух, Спаситељ итд.), 'Богородица' (Пречиста, Богоматер, Приснодјева итд.), 'свети', 'анђели', 'црква', 'света места', 'бесмртност, спасење душе', 'Божји промисао', 'Символ вере', 'Страшни суд', 'Царство небеско', 'православна вера; заједница православних хришћана'.

’БОГ’

Великим словом пишу се, као што примери показују, именице којима се означава Творац (било у примарном или изведеном, описном, метафоричном значењу), као и заменице којима се на овај појам упућује:

Црна Гора, истина, није равна и глатка и плодна као друге земље, као Холандија, рецимо. Но зар Бог бира и цени својину по плодности, као људи? (ОЗЈ, 33); Нашег непријатеља помажу многе земаљске велике силе, нама ће помоћи Бог (ИГИС, 19); Ко се осећа зависан од Бога, тај се осећа независан од свега осталог (ИГИС, 49); Сувише је Бог тешка храна, те људи радије прибегавају храни животињској (НБПГ, 27); Дивљак види бога у грму, ветру, бури, огњу; и образован човек га види тамо – но не бога него Бога – где и његов дивљи брат, но осим тога ... у генијалном уметничком сложају свих елемената у целину (РЊ, 109); О Боже Свети, који у светињи живиш и међу светима почиваш, и свете к Себи призиваш и милујеш, помози и нама, да се осветимо, – у речима и у мислима и у делима (ОП, 806); Ми који имамо Женика бесмртнога на небу – не трудимо се да украсимо окајане душе наше, не журимо се, да их оперемо сузама покајања (ОП, 738); О витези крста, синови светлости, ...| Венцедавац Господ увенча вас красно (ОП, 16); Бездихани мртвац открио се као Животворац (МНЈ, 18) итд.

Међу наведеним примерима употребе великог слова налази се и пример који није права метафорична замена имена, већ је атрибутив, нпр. „Венцедавац Господ“.⁶⁰

Придеви *Божји* и *Господњи* пишу се доследно великим словом:

Ми треба да се прво боримо за Божју ствар а затим за своју (Д. Срб., 108); Божји људи, а не људски материјални прогрес, представљали су одувек златно доба (Добр., 115); Збуњени пирати видеше у томе [избегавање заседе] прст Божји, па дођоше и падоше пред Савине ноге, исповедајући свој грех и молећи за опроштај (ЖСС, 124); Разумите, братије, знамења времена, и са страхом Господњим проповедајте браћи својој спасоносни страх Господњи (Есеји, 146).

⁶⁰ Такве именице које не представљају устаљене замене за појам Бога, према правописним начелима савременог српског језика писаће се малим, а не великим словом.

У напомени Правописа у 79. тачки пише да се „придеви *Бож(и)ји* и *Госїодњи*, потом заменице које се односе на Бога, Оца и Сина и Светога духа (односно Светога Духа у текстовима ове врсте) и Богородицу (*Ти, Он, Она, Њега* и *Га, Ње* и *Је, Њој* и *Јој, Твој, Твоја, Његов, Његова, Његово, Њен, Њена, Њено* и сл.)“ у текстовима које издаје Црква пишу великим словом супротно правилима датим у важећем правопису [подвукао В. Ј.]. На ову напомену из Правописа осврнула се Рада Стијовић, сматрајући, с правом, да „нема разлога, када се већ Бог, Господ и сл. пишу великим словом, не прихватити и писање придева *Бож(и)ји* и *Госїодњи* великим почетним словом, попут других присвојних придева: Николин, Марков, Јанков, Јеховин, Алахов“ (Стијовић 2013: 27). Некадашње правописно правило за писање придева Божиј | Бож(и)ји управо је тако гласило. У *Срїској грамаїици* Стојана Новаковића (1902: 391) правописно начело гласило је овако: „Реч Бог, кад значи јединога хришћанскога Бога пише се великим словом, а малим кад значи чијега другог бога, нпр.: бог Јупитер. Исто се тако великим словом пишу и речи којима се може означити једини хришћански Бог. Те су речи: Вишњи, Свевишњи, Свемогући, Господ, итд. [...] Придев Божиј или Богов од речи Бог (кад значи хришћанскога Бога) пише се, такође, по том правилу, великим словом, а придеви божански, боговски, боговетни пишу се увек малим словима као и остали придеви на *-ски*.“ Слично је гласило правило и у Белићевом *Правопису срїскохрваїског књижевног језика* (1999 [1923]: 60): „Присвојни придеви на *-ов* (ев), *-ји* и *-ин* пишу се увек почетним великим писменом када се великим писменом пише именица од које су образовани: Караџићев, Хајдук-Вељков, Поп-Костин, Божји, Спаситељев, Јупитеров [...]“⁶¹.

Према писаној црквеној пракси, све речи које се односе на појам Бога означене су стилским маниром њиховог писања великим почетним словом, што важи и за заменице. Као и у другим црквеним текстовима, заменице се и у делима владике Николаја употребљавају за појмове који се односе на Бога. У начелу разликујемо два случаја њихове употребе односно функције. Један случај је када се самом заменицом потпуно

⁶¹ У Правопису из 1960. године, међу правилима дато је двосмислено начело о писању именице Бог (у значењу хришћанског Бога). Осим примера за писање именице *бог* као заједничке, уз навођење примера: бог Перун, богови словенски и сл. (стр. 16), речено је и ово: „Малим се почетним словом пишу именице бог и алах. Али ако се тим именицама означаје име одређеног лица или се њима персонифицира неко божанство, и оне се тада пишу великим словом, нпр.: *Рече Богу Михаїл арханђел*“ (стр. 16). Такође је изостављено, за разлику од претходних поменутих издања правописа, правило писања присвојног придева *Божји* када се појам односи на хришћанског Бога.

заменује име (истог) појма – Бога, нпр. Од Кога почетак, у Ономе и свршетак (ОП, 885), Созерцавам Господа Исуса у простоти понашања ... како се Он сваком одазива и улази у кућу свакога ко Га позове (ОП, 76), О Господе Исусе Христе, буди нам Ти почетак у свакој борби против зла, и у сваком добром делу (ОП, 75), Он који је имао толику силу и власт и мудрост говори, да је дошао у свет не да изврши вољу Своју него вољу Оца Свога и не да сврши Свој посао него Његов, а ми ... непрестано истичемо своју вољу и неки свој посао! (ОП, 77), Треће године Своје проповеди на земљи Господ Исус чешће говораше ученицима Својим о блиском страдању Своме, но уједно и о слави Својој после страдања на крсту (ОП, 563–564), а други случај је када се реченичним делом, уз употребу заменице у функцији субјекта, заменује један појам, нпр. Нико ни слутио није, да је „син дрводељин“ (Матеј 13, 55), Онај који треба да дође и зацари се на престољу Давидову (ЈЧ, 126). У другом поменутом случају употреба личне заменице одражава катафатички теолошки приступ⁶² – где се Бог назива оним што јесте и именује реченицом која почиње заменицом Онај.

’БОГОРОДИЦА’

Устаљени и метафорични називи за појам Богородице доследно се пишу великим словом у текстовима владике Николаја, што је иначе уобичајено у црквеним текстовима. У текстовима владике Николаја налазимо већи број мање или више устаљених назива за Богородицу, као што су: *Богоневесџа* (ОП, 958), *Засџујџница* (Дух. лира, 40), *Неискуснобрачна* (Дух. лира, 116), *Нејорочна* (Бес., 43), *Јављеница* (Дух. лира, 39), *Преблагословена* (Бес., 43), *Царица* (ОП, 716) итд.

Према савременом правопису српског језика (44. а), уз појам Бога односно Христа дозвољава се писање великог слова за њихове устаљене називе, па се сходно овом ставу правописа може сматрати да се и називи за појам Богородице могу писати великим словом (иако таква могућност у Правопису није експлицитно наведена), што потврђују и текстови владике Николаја Велимировића.

⁶² Апофатичко теолошко учење заснива се на томе да се до знања о Богу долази путем негирања онога што није својствено Богу, који и даље „остаје непознат и необухватив по својој трансцендентној суштини“ (Кодић 1999, под апофатика). То је један од двају путева или начина познања. Други пут је катафатички, по којем се до познања долази на основу створених, видљивих реалности схваћених као одраз Божјег деловања (Кодић 1999, под катафатика).

’СВЕТИ’

Придев *свѣѣти* уз имена светитеља у текстовима владике Николаја писан је у већини примера малим словом, што је дуго била правописна пракса без обзира на то да ли се ради о црквеним или световним издањима.⁶³

Упоређујући добијену грађу с објашњењима датим у Правопису, примећујемо да је у оквиру исте тачке Правописа у којој се говори о писању придева *свѣѣти* изостало помињање и придева *ѣресвѣѣти* (нпр. *ѣресвѣѣта Тројица*, *ѣресвѣѣта Богородица*), затим *ѣреѣподобни* (нпр. преподобни Симеон Мироточиви). Узимајући у обзир то да се придев *свѣѣти* у писаној пракси употребљава и уз друге речи, а не само уз агеоантропониме, нпр. „свето откривење“, „свето предање“ итд., ваљало би у правописном објашњењу посветити пажњу и овом питању.

Међу примерима употребе великог слова за случајеве који нису обухваћени објашњењима у Правопису налазимо збирна имена за појмове који се узимају као целина, нпр. када се односе на апостоле, ученике итд.: Као што је један од Дванаесторице, Јуда, отпао од Господа, тако су неки од ових Седамдесет одустали Господа не с намером издајства него по немоћи људској и маловерности (ОП, 15).

’СВЕТИ АНЂЕЛИ’

Називи анђела у текстовима владике Николаја по правилу се пишу малим словом, будући да је реч о општим, тј. заједничким именицама, нпр. „Ти чинови су следећи: шестокрили серафими, многоочити херувими и богоносни престоли, господства, силе и власти, начала, архангели и ангели“ (ОП, 821). Овакав поступак у складу је са савременом

⁶³ Реагујући на препоруку изнету у савременом Правопису српског језика да придев *свѣѣти* треба писати великим словом сматрајући га саставним делом имена, Р. Стијовић је свој став о потреби писања придева *свѣѣти* малим словом образложила на следећи начин: „Ако прихватимо препоруку да придев *свѣѣти* као неиспустиви део имена светаца треба писати великим почетним словом, то би онда требало чинити и са именицама *јеванђелиста*: Јеванђелиста Матеј, Јеванђелиста Марко, Јеванђелиста Лука, Јеванђелиста Јован, затим *ѣророк*: Пророк Давид, Пророк Илија, *аѣосѣол*: Апостол Тома, *арханђел* (архангел): Арханђел Михаило, Арханђел Гаврило итд. Све ове именице неиспустиви су делови имена и нема разлога писати их другачије него придев *свѣѣти* уз име свеца. С друге стране, атрибут *свѣѣти* можемо посматрати као било који други описни придев (*добри*, *ѣлемениѣти*, *благ* и сл.), с тим што се од других разликује по томе што казује доминантну особину светитеља, по којој се они разликују од свих других са тим именом“ (Стијовић 2013: 28). Велико слово пак остало би у имену празника и називу цркве.

правописном нормом упркос данас широкој распрострањености праксе писања светих анђела великим почетним словом.

’ЦРКВА’

Именицу *црква* Николај Велимировић употребљава у неколико значења. Једно значење је општепознато и описано у нашим описним речницима савременог српског језика као „зграда у којој се обављају хришћански верски обреди, храм, богомоља“, нпр. Краљ Владислав подигао је цркву у Херцеговини звану Милешево. И после седам стотина година она је још увек дивна (ЖСС, 147). Следеће значење именице *црква* јесте библијско, јеванђељско значење „невеста Исусова“, које је у духовном, концептуалном смислу заправо прво значење, нпр. Христос се назива Жеником а Црква Невестом (ОП, 381), Речима *во вјеки и во вјеки* пророк прориче бесмртност дела Христовог, тј. Цркве Његове (ОП, 798).

Навешћемо и значење „заједница крштених, уједињених вером у Бога, односно Богом установљена заједница крштених, еклисија народа Божјег“. У том значењу говори се о јединствености и недељивости *Цркве* у деветом члану Символа вере: „Верујем ... у једну свету, васељенску и апостолску Цркву“. Ови примери би могли илустровати поменуто значење: А и ја теби кажем да си ти Петар, и на томе камену сазидаћу Цркву своју, и врата пакла неће је надвладати (Мат. 16, 18); Цркву оживотворава и води, као крманош лађу, Дух Свети (ДП, 17). Затим следи значење управе и њене надлежности, старешинства и сл., нпр.: Веза између Српске цркве и Матере цркве постоји од тада [од Савиног доласка у Никеју код цара и патријарха] непрестано до наших дана (ЖСС, 137), Мајка црква у Цариграду није увек показивала материнску дарежљивост према црквеним провинцијама и није се радо одрицала својих права и власти (ЖСС, 82), па потом значење у којем се именица *црква* употребљава уз званични назив богомоље, нпр. Одмах по доласку [у Ирак] Сава оде у Цркву Света три Отрока, то јест: Шадрах, Мешах и Абеднего (ЖСС). Присутни су и изрази *црква небеска* и *црква земаљска*, што ћемо илустровати примером: Изашли сте [свети новомученици] из Цркве земаљске, и ушли сте у Цркву небесну; прву обогатисте славом а другу бројем (Дух. лира, 152).

Осим у првом издвојеном значењу, у којем се именица *црква* пише малим словом, у осталим значењима именица *црква* пише се готово доследно великим словом у текстовима Николаја Велимировића. У Правопису МС дато је објашњење за писање речи *црква* само за

случајеве када се тим именом означава грађевина односно храм (нпр. Црква Свете Петке, Црква Успења, али Успенска црква)⁶⁴, или пак када се појам 'црква' употребљава као званични назив установе (нпр. Српска православна црква, Католичка (/Римокатоличка) црква, док остала поменута значења у Правопису МС нису посебно издвојена.

У текстовима владике Николаја Велимировића, као и у савременој богословској писаној пракси уопште, великим почетним словом пишу се речи и изрази који се односе и на следеће појмове:

'света места': *Светија Земља* (ОП, 139; ЖСС, 106);

'Божји промисао': Бог милостиви, који не жели грешнику пропасти но спасења, нађе начина да Промислом Својим чудесним спасе грешну Таису (ОП, 737), Није Провиђење сачувало тело краља Владимира за то само да ми као народ имамо један телесни доказ какве смо благородне претке имали пре девет столећа ... него нам га је по милосрђу Своме сачувало, да би нас и телом и духом подсетио на узвишени идеал хришћански и на могућност достигнућа тога идеала (О знам. људ., 148);

'символ вере': Свети Григорије ... одликовао се огромном светском ученошћу и духовним опитом. Учествовао на II Васељенском сабору. Мисли се, да је он саставио други део Символа Вере (ОП, 29);

'појмови у вези с упокојењем и страшним судом': Св. муч. Јулијана ... сврати у цркву и чу проповед о Страшном Суду и казни грешника. И та реч је толико потресе и измени, да се она наједанпут згади на саму себе ... и припаде св. Нону с молбом, да је крсти (ОП, 736); Кад су уста затворена а душа прикована за Христа, као Христос за Крст, прикована свим мислима, свим жељама својим за Христа слаткога, онда је то хришћанско ћутање (Бес., 40); Само творење воље Божје, извршавање заповести Божјих, то је кључ за откључавање Раја, у коме се Бог види (ОП, 58); Св. муч. Агатија [...] одговори: [...] „Као што пшеница не може доћи у житнице пре него се очисти од плевне, тако ни душа моја не може ући у Рај, ако тело моје најпре не буде сокрушено мукама“ (ОП, 92);

'Свето писмо': Сабрао [је св. Генадије] растурене књиге Светога Писма уједно и саставио кључ пасхални за 532 године унапред (ОП, 892);

---

⁶⁴ У раду Стијовић 2013 предложено је да се именице *црква*, *храм*, *манастир*, *самосијан*, *синагога*, *капела*, *црквица*, *црквица*, *црквица*, *црквица*, *црквица*, *црквица* и друге именице општег карактера пишу малим словом.

’часни пост’: Прве недеље Часног Поста он се удаљавао у пустињу, и тамо остајао у молчанију и богомислију до пред Ускрс (ОП, 54);

’православна вера; заједница православних хришћана’: Атанасије [Велики] се прослави својом ученошћу, благочешћем и ревношћу за Православље (ОП, 49) итд.

За побројане случајеве у овом последњем низу појмова савременим се правописом предвиђају другачија решења од оних која су овде примењена. Очигледно је да су се аутор и издавач водили устаљеном црквеном праксом писања црквених појмова великим словом. Црквена пракса употребе великог слова у текстовима често није у потпуности сагласна објашњењима датим у Правопису, али је такође примећено да у текстовима има примера чија употреба није ни прописана у постојећим правописним правилима и објашњењима. Имајући у виду промене које су последњих деценија захватиле наше друштво и културу, повратак веронауке у школе и излагање све бројнијих публикација на тему религије на српском језику, било би неопходно да се те промене региструју и размотре и на плану употребе језика и књижевнојезичке правописне норме. Потреба за нормирањем писања појмова из области српске православне духовности и културе произилази из потребе за општом регулативом у употреби српског књижевног језика, а не из жеље за нормирањем самог богословског стила, у којем су већ створени посебни правописни узуси (Јовановић 2022б).

V. РЕЧНИК

1. ОПШТЕ НАПОМЕНЕ

У српској филолошкој науци сакупљање лексичке грађе и објављивање речника истакнутих писаца спада у значајне, али, нажалост, не тако честе лексикографске подухвате. Ако се осврнемо на речнике који су према филолошким критеријумима до сада објављени, видећемо да тих књига нема пуно. Најзначајнији и најпотпунији речник писца који је код нас објављен јесте *Речник Његошева језика* (Стевановић и др. 1983), а објављени су потом и други веома значајни и савесно урађени речници, као што су *Речник њоезије Милана Ракића* аутора В. Павковића (1984), *Речник њријоведака Лазе Лазаревића* ауторке Б. Јелић (2008), дескриптивни речник Лазаревићеве прозе, рађен по методологији израде Речника САНУ, који је израдила Н. Вуловић (2010) у оквиру своје монографије *Лексика у њријовейкама Лазе К. Лазаревића*, и други.

Узимајући у обзир значај дела светог владике Николаја Велимировића, сматрамо да израда речника његовог језика, какав је у нашем случају диференцијални речник, може помоћи не само у сагледавању богатства језика овог писца, него и у томе да такав речник буде од користи при читању и тумачењу одређених речи и појмова, као и њихових граматичких и стилских карактеристика. Пишући о речницима језика писаца, Васа Павковић је закључио да је лексикографска обрада језика писаца или њихових појединачних књижевних дела вишеструко корисна. Постојање већег броја речника писаца или речника њихових дела омогућило би „да се лакше и јасније сагледају не само промене на том језичком и говорном плану и у језику уопште него и важне промене на плану културног развоја нашег народа и суседних народа с којима дели свој језик и битан део културне историје“ (Павковић 2018: 311). Дело владике Николаја Велимировића, као што је истакнуто, има велики значај не само за Цркву већ и за културу и писано стваралаштво српског народа, што само по себи говори о неопходности његовог изучавања и у области филологије и лингвистике. Стваралачки опус владике Николаја

изузетно је велик и по обиму и по садржају, јер је владика објављивао поред богословско-књижевних и друге текстове који се у садржинском смислу тешко могу одвојити од текстова прве поменуте групе: књижевно-поетске, поучне (мисионарске), затим текстове са наглашеном морално-дидактичком компонентом, посебно објављене у црквеним новинама (Мали православни мисионар) итд.

Састављајући овај речник, настојали смо да се држимо устаљених лексикографских поступака који се примењују у речницима лингвистичког типа. Одреднице, речнички чланци, граматичка заглавља и др. уређени су онако како је то уобичајено у српској описној лексикографији (уп. нпр. РСАНУ, РМС, Стевановић и др. 1983). Избор одредница и опис значења дају овом речнику тематски карактер, будући да се њихова већина у овом случају односи на област српске православне духовности и културе. С једне стране, речник има описни карактер јер се значења речи издвојених у одреднице описују речима истог језика – дакле, описује се лексички садржај тих речи, а затим се показује њихов однос према другим речима српскога језика (у дефиницији се, кад год је то могуће и сврсисходно, наводе синоними), износе се акценатске, граматичке, стилске и друге карактеристике речи. С друге стране, речник у одређеној мери садржи енциклопедијске информације у делу лексикографске дефиниције, а понегде и у примерима којима се допуњује лексикографска дефиниција значења речи (в. нпр. *исихазам*).

Будући да приложени речник није дело богослова него лексикографа, лексика из сфере српске православне духовности и културе представљена је и описана као део савременог српског језика. Филолошки приступ у речнику огледа се у одредницама и речничком заглављу, у употреби појмова, начину дефинисања значења и примени правописних правила српског језика. То значи да су речима даване не само семантичке, већ и нормативнограматичке квалификације. Поред тих општих принципа, лексикографски рад морао је бити прилагођен изради речника једнога аутора и његовом језику. Значај речника видимо не само у приказу богатства лексичког фонда владике Николаја, него и у томе што се описом лексике пружа детаљнији увид у језик нашег богословља, а тиме и у лексички фонд српског језика у целини. Реч је о лексиси значајној за приказ словесног стваралаштва на српском језику, који нам је у најфинијем и најчистијем виду подарио владика Николај.

Синтезу својих мисли о вери и култури владика Николај је представио у виду двају појмовника – *Азбука истиине* и *Азбука њобеди* – сачињених и узбучених према одабраним појмовима. Описана значења у поменутих појмовницима представљају концепте српске православне

хришћанске вере и духовности. Под словом А издвојена је реч *анђели*, под словом Б – *Бог*, под В – *вера*, под Г – *грех*, под Д – *дух* итд. (в. ДП). Ови концепти унети су у Речник, а њихов опис узет је у обзир приликом састављања лексикографске дефиниције.⁶⁵

2. ЛЕКСИКОГРАФСКА ОБРАДА РЕЧИ

2.1. **Извори и ексцерпција грађе.** Грађа за Речник ексцерпирана је из објављених сабраних дела владике Николаја (в. списак извора). Ексцерпција је подразумевала одабир речи (и облика) са контекстом, који у речничком чланку представља илустрацију употребе конкретне речи и реализацију њеног значења. То су, пре свега, речи које припадају тематским областима које су обухваћене речником, затим мање познате речи и облици, односно њихова појединачна значења. У Речник су ушле речи проблемски окупљене око троједног питања: Бог – свет – човек. Сва Николајева мисао тематизована је око овог питања. Када владика Николај говори о Богу, он истовремено говори о свету и човеку, и обратно (в. Биговић 1998: 8). Изрази са мање познатом лексиком или неуобичајеним слагањем у савременом стандардном српском језику, као што су „веровати Христа Господа“, такође смо наводили у Речнику, као и већину речи које су цитиране и(ли) анализирани у овој књизи.

То значи да се у Речнику речима приступа двојак: 1) као појмовима који сами за себе представљају концепте српске културе (в. одељак Лексичко значење и концепт) и 2) као формама (језичким изразима) које та значења језички обликују. Полазећи од чињенице да је у Речнику исцрпно представљена лексика која припада широј области српске православне духовности и културе, Речник тежи карактеру тематског тезауруса језика једног аутора.⁶⁶

У Речнику су представљене следеће тематске групе речи:

- општи богословски појмови (Бог, Господ, Света Тројица, Свети Дух, Отац, Син, Син Бож(и)ји, јеванђеље, вера, љубав, нада, Царство небеско, васкрсење, Света тајна итд.);
- лексика врлинословља, односно хришћанског морала (добро и зло, грех, милост, милосрђе, смирење, молитва, покајање, врлина, добродетел, жртва, гордост итд.);

⁶⁵ Такође, у обзир је узет речник Милана Јанковића под насловом „Свети Николај Српски у азбуци свог учења“ (в. Азб.), у којем су, уз одабране појмове дате у виду одредница, наведени цитати из стваралаштва владике Николаја.

⁶⁶ Појам речника тематског тезауруса подразумева исцрпну ексцерпцију речи из неког корпуса и њихов опис према критеријуму припадности одређеној тематској области.

- свете тајне (крштење, миропомазање, покајање, причешће, брак, свештенство, желеосвећење);
- називи небеских сила (ангел, архангел, архистратиг, серафим, херувим итд.);
- црквени календар (празници: Божић, Рождество, Васкрс итд.);
- храм и његови делови (црква, олтар, иконостас итд.);
- предмети богослужења (кандило, просфора, смирна итд.);
- свештеничка одежда (омофор, камилавка итд.);
- називи црквене хијерархије (ђакон, јереј, презвитер, епископ, владика, митрополит, патријарх);
- библијске личности, догађаји и други појмови (Син Човечји, апостол, пророк, фарисеј, Кана Галилејска итд.);
- метафорична имена за Божје ипостаси (Дародавац, Спаситељ, Утешитељ итд.);
- мање познате речи, значења и облици (покрајинизми и дијалектизми, речи страног порекла, нераспрострањена лексика итд.).

Речи које представљају део одређене лексичко-семантичке групе или се у њима уочавају одређена својства која се тичу творбених процеса, лексичких парадигматских односа (синонимија, антонимија), грама-тичких особина речи, стилских, нормативних, у Речнику су приказани применом одговарајућих квалификатора, типом дефиниције, избором примера итд. При обради речи и опису значења, коришћени су наши познати вишетомни описни речници (РСАНУ; РМС; РЈА), енциклопедије (Енц. правосл.), Теолошки речник (Кончаревић–Радовановић 2012), Речник црквенословенског језика Саве Петковића (1935), као и речници на руском језику (*Словарь православной церковной культуры* Г. Н. Скљаверске, затим речник у књизи *Церковнославянский язык* М. Л. Ремњове и др.). Од користи су били и речници у којима се обрађује сличан језички материјал у тематском смислу, као што је речник сложеница Зорице Никитовић у књизи под насловом *Сложенице у оригиналним српскословенским дјелима сакралног карактера* (Никитовић 2019).

2.2. Успостављање одредница. Одреднице у Речнику успостављене су према основним облицима речи и истакнуте истакнуте масним слогом у форми наслова речничког чланка. Одреднице су акцензоване према акценатској норми савременог српског језика. Један број одредница за чији акценат нисмо били сигурни, а које не бележе постојећи описни речници српског језика, оставили смо без акцента. Масним слогом, али са умањеном величином слога, у оквиру главне одреднице

навођени су изрази у посебном делу, на крају речничког чланка. Под изразима су најчешће обрађене устаљене конструкције српске православне духовности и културе (в. нпр. дванаест (великих) апостола, седамдесет апостола, Бог те благословио! итд.). Поред израза који су шире прихваћени у језику, у Речнику су издвојене устаљене конструкције (изрази) које је и сам владика Николај издавао, а понегде и објашњавао њихово значење, нпр. израз *готово срце*: „Готово срце значи срце испражњено од свих жеља и маштања светских, и испуњено једино стремљењем к Богу и љубављу према Богу“ (ОП, 789); „Готово срце значи срце излечено од свих беспокростава, брига и страха“ (Исто). Такође, код глагола су наведене уобичајене ознаке граматичких категорија које се тичу издвојених примера, а не српског језика у целини.

Одреднице су успостављене према норми савременог српског књижевног језика. Уколико реч у тексту у погледу правописне норме одступа од савременог стања српског књижевног језика, у угластој загради и под наводницима дата је изворна форма употребљена у тексту, а у одредници је дата форма у складу са савременом нормом српског књижевног језика, нпр. *прелудијум* [„прелудиум“] (лат. *praeludium*). Граматички квалификатори који се наводе у заглављу чланка тичу се особине речи у језику писца, а не особине у савременом књижевном језику. На пример, уз одредницу *звер* дат је податак да је реч мушког рода јер нам потврде из дела владике Николаја казују да је она у његовом језику мушког, а не женског рода, како је данас уобичајено на ширем простору српског језика.

Партиципска образовања с очуваним партиципским значењем и граматичком функцијом, која нису карактеристична за савремени српски књижевни језик, издвојена су у оквиру посебних одредница и дефинисана као речи партиципске категорије. Дата су у номинативној форми са наставцима за облике мушког, женског и средњег рода, без обзира на то о којој се врсти партиципа ради. Када је реч о радним партиципима презента и перфекта, неки од њих имају повратну форму с рефлексивном морфемом *се*, па у тим случајевима одредничка реч укључује и рефлексивну морфему *се*. Одредница партиципа презента пасива успостављена је према номинативној форми на *-м* (*видим, -а, -о, движим, -а, -о, љубим, -а, -о, невидим, -а, -о* итд.), односно форми на *-ми*, тј. са наставком за одређени придевски вид (в. *богохраними, -а, -о, зовоми, -а, -о, мними, -а, -о* итд.).

Уколико се у примеру којим илуструјемо значење одређене речи нашло више од једне речи подударне са одредницом, а да је притом реч

о различитим значењима, реч чије се значење дефинише дата је у курзиву, нпр: **небратство** с „грубост, безосећајност за брата и ближњег“. – Нebrатство према природи било је човеку школовање за *небрајџство* према људима (Свеч., 76).

2.3. Речи страног порекла (позајмљенице). – После обележавања припадности граматичкој категорији речи, за неке одреднице давана је информација о пореклу речи⁶⁷ употребом одговарајућих скраћеница: в. нпр. *агиазма* (грч. ἀγίασμα) „света вода, освештана у цркви на празник Богојављања, богојављенска вода“, *војеначалник* (рус. военачальник) заст. „војни старешина, командант“, *сујејџа* (рус. суета) „гордост, таштина“, *аваз* (тур. avaz) ислам. „звук, глас“, *авдес* (тур. âbdest) „обавезно прање муслиманских верника пред молитву“ итд. Подаци о пореклу речи преузимани су из више домаћих и страних речника (нарочито из Đinđić 2014; Клајн–Шипка 2008; Ремнева и др. 1999; Петковић 1935; РМС; РСАНУ; Skok; Стијовић 1992; Škaljić 1973 и др.). Црквенословенске форме које припадају српскословенској и рускословенској књижевнојезичкој епохи, те славенизми који припадају заједничкој црквенословенској и лексици руског порекла, као и њихове хибридне творевине, наводили смо према двама речницима (Ремнева и др. 1999 и Петковић 1935), као и према књизи посвећеној славенизмима у песничким делима П. П. Његоша Светозара Стијовића, у чијем прилогу се налази алфаветски уређен списак анализираних славенизама, укључујући и податак о припадности језичком идиому којем конкретна реч припада. Уколико је за неку реч утврђено да у језику даваоцу носи значење битно другачије од оног које се потврђује у контексту, а самим тим се разликује од значења које се налази у дефиницији, у тим случајевима је уз навођење оригиналне граfiјске форме језика из којег потиче давано и значење које се у речницима наводи, нпр. *грјадушчи*, -а, -е (цсл. градъщій „будући“) „којем се греди, коме се иде у сусрет“. – Постом радостим наду моју у Тебе, Грјадушчи Господе мој (МНЈ, 68); *адиђар* (тур. yadigâr „успомена“) „драгоцен украс, накит“ итд. У осталим случајевима, уколико су значења у изворном језику и у српском језику Николајевог дела подударна, дата је само оригинална форма, нпр. *грјазни*, -а, -о (рус. грязный) „који је покривен, испуњен грозом, страшан, језив“. – Још неколико јутара, и још неколико вечери, па ћеш се вознети са грозног и грјазног бојишта (Свеч., 97).

⁶⁷ Податак о пореклу речи не треба изједначавати с њиховом етимологијом. У речнику су се за речи страног порекла, у њиховим основним формама (најчешће су у питању именице), наводиле речи из језика за које се претпоставља да је у српском језику одиграо улогу језика даваоца.

Осим речи из класичних језика (грчког, латинског, хебрејског), међу којима се по бројности у термилошкој слоју нарочито издвајају гречизми, у стваралаштву владике Николаја Велимировића налазимо велик број речи пореклом из модерних европских језика. Употреба тих речи представља одраз ширине и дубине образовања владике Николаја Велимировића, његове свестраности и отворености за упознавање културе других народа и њиховог приближавања култури српског народа. Пажњу привлаче речи из научно-интелектуалне и образовне сфере: *агносцицизам* (РЊ, 137), *декадентан* (Д. Срб., 23), *егзистирајћи* (РЊ, 115), *еклезиастик* (РЊ, 174), *енергија* (РЊ, 125), *енигузиастички* (РЊ, 137), *конекција* (РЊ, 137), *манихејац* (РЊ, 97), *мајерија* (РЊ, 124), *мејафизички* (РЊ, 124), *ничеанизам* (Д. Срб., 20), *йојуларан* (РЊ, 172), *јројесит* (Д. Срб., 115), *јраелеменат* (РЊ, 103), *резигнација* (РЊ, 137), *скејса* (РЊ, 137), *сјекулација* (РЊ, 124), *сјиритјуалан* (РЊ, 124), *хаос* (РЊ, 172) итд.

Употреба речи страног порекла у стваралаштву владике Николаја Велимировића зависи и од теме којој је дело посвећено, па сходно томе – у делима у којима преовлађује филозофска тематика наћи ће се већи број интернационалних речи (од грчких и латинских основа), као што су: *адмирација* (РЊ, 172), *адорирајћи* (РЊ, 172), *акцејтирајћи* (ОЗЈ, 41), *амфијетар* (РЊ, 50), *анјјод* (РЊ, 80), *ајом* (РЊ, 31, 63), *волуминозан* (РЊ, 162), *деградација* (РЊ, 82), *декаденција* (РЊ, 25), *дисјозиција* (РЊ, 47), *егзистенција* (РЊ, 31; ОП, 130), *егзалијација* (РЊ, 139), *емоција* (РЊ, 26), *енигузијазам* (РЊ, 43, 83, 98), *еквивалентан* (РЊ, 33), *карниворски* (РЊ, 102), *колосалан* (РЊ, 43), *концесирајћи* (РЊ, 173), *мизерија* (РЊ, 90), *нимбус* (РЊ, 193; ОЗЈ, 41), *јараклис* (ОП, 111), *јајриције* (РЊ, 22), *јетрифицирајћи* (РЊ, 80), *јлебејац* (РЊ, 22), *јрогрес* (РЊ, 25), *регулајтор* (РЊ, 148), *редуцирајћи* (РЊ, 117), *резигнација* (РЊ, 162), *сублимосит* (РЊ, 69), *јрансједенталносит* (ИЗ, 9), *уникум* (РЊ, 192), затим речи из француског језика: *аванзовајћи* (РЊ, 46), *декорајтор* (РЊ, 117), *демантиовајћи* (РЊ, 115), *дивизинирајћи* (РЊ, 176), немачког језика: *анјројоморфизам* (РЊ, 132), *арјисит* (РЊ, 81), *монизам* (РЊ, 102), *нивелирајћи* (НД, 8), италијанског: *дилејант* (Свеч., 116), *ламјада* (ОП, 339), руског: *могила* (РЊ, 31), *неусијајущи* (ОП, 470), *черјог* (ОП, 64) итд.

Турцизми се, осим по изузетку оних који имају статус одомаћених речи, употребљавају као стилски маркиране речи у смислу изражавања архаичности, експресивности и сл., нпр. *акшам*, *ајуван*, *земан*, *јазар*, *јелалијит*, *јелат*, *јенлук* итд.

2.4. Стилски квалификатори. – У Речнику су коришћени квалификатори којима је обележена лексика према употребној вредности, нпр. за застарелу лексику коришћен је квалификатор „заст.“ (*војин* [воин] заст. „војник“; *вокруг* предл. рус. заст. „око (некога)“). – Многа [се] свилнобојна лица ... стискоше вокруг њега (Свеч., 92), *вретџишче* заст. „дело од кострети или од какве друге грубе материје, врећа.“ – Одевен у грубо вретџишче, мољаше се [краљ Драгутин] по ноћи Богу у једном тајно ископаном гробу (ОП, 2. 11, 807), међу чијим примерима има и славенизама пореклом из руског језика, као и хибридних речи, твореница (*безакон, безаконо, на веки* „одувек, заувек“). Историзми су обележени квалификатором „ист.“ (нпр. *богумил*), а посебно је означена лексика библијског порекла: *вајијући*, -а, -е у изр. *глас* ~: библ.⁶⁸ *који вајије за Христом* (о св. Јовану Крстџишељу). – Од људи познаде га само један, и завика, и вик његов оста глас вапијући у пустињи, кога људи убрзо угушише насиљем и крвљу (МНЈ, 83), Он [Свети Јован Крститељ] је био глас вапијући у двострукој пустињи: у Јорданској и у људској (ОП, 612), затим израз *син човечији* библ. 1) *џријадник људског рода, човек*; 2) (*Син човечији*) *Исус Христџос* итд.

2.4.1. Територијално раслојена лексика. – У делима владике Николаја Велимировића налази се дијалекатска и покрајинска лексика, али је њено учешће у укупном тексту незнатно заступљено. У Речнику су дијалектизми и покрајинизми обележавани квалификаторима покр. и дијал., с тим што је статус одреднице даван покрајинским речима, док су дијалектизми означавани у лематском делу одредничке речи. Приликом одређивања статуса посматране лексике у обзир је узето становиште савременог српског књижевног језика, односно пишчева лексика у односу на свеукупан савремени лексички фонд. Описано полазиште примењено је на покрајинизме и дијалектизме у изучавању Лазаревићеве лексике, где су „као параметри одређивања покрајинских и дијалекатских речи (углавном) узети исти они које примењује РСАНУ“ (Вуловић 2010: 26). Дијалекатска лексика, као лексика народног ненормираног говора на ширем или ужем простору, подразумева „лексеме које су се током свог развоја покорице неком гласовном закону нетипичном за књижевни језик“ (Исто) или је у облицима речи испољена нека нестандардна (често аналошка) форма, нпр. *ћед* (Теод., 92), *кам да* „као да“. – Плаче под крстом царица Дева: | – О чедо моје, кам да и мене | Распеше на крст, бол да делимо! | (Дух. лира, 78), *рамљеџи* „храмљети“.

⁶⁸ О квалификатору библ. и предлогу да се уведе за израду Речника САНУ в. Бајић 2013: 342 и Јовановић 2019б: 94.

– Зар не држите и ви да нешто рамље на овом животу нашем? (Д. Срб., 114), „док покрајинска лексика има ужи ареал употребе, а може исто гласити у више области, тј. говора“⁶⁹ (Вуловић 2010: 26), нпр. *босјак* „непоткован во; во слабих папака“ (ОП, 394), *врлејник* „човек живе, немирне природе, обешањак, мангуп“ (Добр., 113), *жеђовајти* „бити дуго жедан, трпети жеђ“ (ОП, 30) итд. У мањем броју примера владица Николај Велимировић је употребљавао јекавске форме, што је у Речнику назначено стављањем те форме у угластој загради. Навешћемо неколико примера које смо унели у Речник: *благолејан* [„благољепан“] „леп, складан“ (ОП, 856), *ухлебије* [„ухљебије“] „плаћени стални посао, служба“ (СС, 31), *посејајти* [„посијати“] (ОП, 549; 550) итд.

2.4.2. ТЕМАТСКА (ТЕРМИНОЛОШКА) ЛЕКСИКА. Под тематском (терминолошком) лексиком у Речнику подразумевамо лексеме чија је употреба у одговарајућем значењу везана за одређене тематске односно терминолошке области, као што су: административно-правна, философска, војна, црквена итд. Терминолошка област којој реч припада означена је одговарајућим квалификатором. С обзиром на тематику књиге, највећи број лексема у Речнику припада црквеном лексичком домену, тј. црквеној терминологији: *ђакон*, *ејијимџија*, *јелеосвећење*, *киновија*, *кондак*, *крмчија*, *Оченаш*, *просфора*, *свешћенодејство* итд. Међу црквеним терминима издваја се тематска група библијске лексике и библијских појмова, која је у Речнику обележена квалификатором библ., подразумевајући под њиме библијску припадност речи, нпр. *Аврам*, *Адам*, *Андреј*, *Каин*, *алфа и омега*, *глас вайијућег* (изр.), *просџа душа*, *јеванђелисџи*, *осана* итд.

3. ЛЕКСИКОГРАФСКА ДЕФИНИЦИЈА

Опис значења речи у речнику даван је у виду описне дефиниције или само навођењем еквивалентне речи према истом значењу, тј. синонимима. У описним дефиницијама синоними су давани на крају, навођењем једног или, ређе, више њих.

3.1. Лексичко значење и концепт. – Лексичко значење заузима средишње место у изучавању лексикона једног језика и његовог представљања у речнику описног типа. У словенској лингвистици постоји више погледа на природу значења речи односно приступа

⁶⁹ И неке лексеме које нису тако квалификоване у речницима „данас се могу сматрати таквима, што је разумљиво с обзиром на временску дистанцу и развој језика“ (Вуловић 2010: 26–27).

његовом изучавању, међу којима се истичу компоненцијална анализа, теорија прототипа, концептуална анализа, примена резултата анализе вербалних асоцијација (в. Драгићевић 2007: 65–128). Када је о описној традиционалној лексикографији реч, најраспрострањенији поглед на појам лексичког значења јесте онај по којем је лексичко значење мисаони конструкт, односно мисао који се реализује помоћу одређеног скупа гласова у писаној односно изговореној форми (в. Попова–Стернин 2011: 31). Поред мисаоне или рационалне сфере човекове личности, његове психе и когниције, постоји и сфера човекових осећаја, културолошке перцепције појмова, дакле сфера изван људске менталности и „рација“. Ова друга сфера такође има свој одраз у домену употребе речи и поимања њеног лексичког садржаја. Имајући у виду две поменуте сфере језичке личности,⁷⁰ лингвисти су издвојили и образложили две компоненте лексичког значења – денотативну и конотативну, при чему је друга повезана са условима и учесницима у комуникацији, исказивањем емоционалности и експресивне оцене. У данашњој литератури поједини аутори значењу придодају и друге компоненте, као што је функционална компонента значења (тиче се особености функционисања језичке јединице у говору), која укључује стилистичке, социјалне, темпоралне, територијалне и друге типове сема (Попова–Стернин 2011: 31; 33–34). Осим поменутих компонената, у литератури се говори још о компоненти осећаја, која се реализује у човековим представама о конкретним појмовима као колективном знању и искуству носилаца националног језика. Ту компоненту значења С. Д. Кацнелсон назива емпиријском (Исто: 32).

⁷⁰ Полазећи од приступа који дају замашне резултате у анализи лексичког значења, примећујемо да поједини аутори теоријске приступе у анализи прилагођавају врстама речи и типовима лексике, те се у њиховим истраживањима ти приступи обједињују, као што је нпр. поступљено у књизи Ристић – Радић-Дугоњић (1999), у којој су психо-, социо-, етнолингвистички и културолошки приступ обједињени у примени теорије језичке личности на истраживање лексичког значења на материјалу српског (и руског) језика. Један од постулата теорије језичке личности јесте тај да се „у сфери значења која су усмерена на појмове (а која одражавају и појединачна људска сазнања) издвајају значења која нису оријентисана на именовање стварности, него на исказивање односа према њој, а да се сам однос заснива на представи о вредности означеног (евалуативност)“ (Ристић–Радић-Дугоњић 1999: 12). Ради се о вредносном (аксиолошком) приступу реалијама изванјезичке стварности (Исто). Ана Вјежбицка је, рецимо, анализирала концепт ‘судбине’ у руском језику, издвојивши га као кључни концепт руске културе. На општејезичком плану посматрано, овај концепт нема еквивалента у енглеском језику нити у енглеској култури, будући да енглеско *fate* или *destiny* имају другачији мисао и не садрже кључне компоненте руског *судьба* (Вежбицкая 2011: 426).

Лексичко значење се, према Поповој и Стернину, мање-више одређује као значење речи које се реализује у реченици и даље у надреченичним категоријама (тексту, дискурсу и сл.), док се концепт описује у зависности од теоријског приступа и аспекта конкретног истраживања⁷¹. Појам концепт који користимо у овој књизи при опису значења тиче се гледишта, схватања нечега, подразумевајући често и оцену вредности на основу хијерархије појмова у области о којој је реч. Изнета шира дефиниција концепта у лингвистици обухвата – осим значења менталне јединице утемељене на мисаоном коду човека – и енциклопедијску, стручну, научну информацију о датом предмету или појави, односно схватање, поимање појма заснованог на културолошким погледима шире друштвене заједнице.⁷² У питању су случајеви са којима се неретко сусрећемо у лексикографској пракси онда када се у дефиницији лексичког значења мора узети у обзир и гледиште, становиште проистекло из колективног мишљења, културног обрасца, научне или уопште какве стручне дисциплине којој појам припада. На сличан начин концепт је дефинисан и у ЭССЛТП (под концепт) – јединица мисаоне делатности човека, изражена лексичким и граматичким категоријама језика, која представља и мисаону јединицу националне културе. Поменути аутори разлажу појам лексичког значења и појам концепта на делове структуре, па тако у њиховом садржају налазе једну од кључних разлика међу овим појмовима: док се лексички садржај експлицира семантичким компонентама (семама), садржај концепта се експлицира обично већим бројем лексичких јединица (Попова–Стернин 2011: 39).

⁷¹ У словенској лингвистици појам 'концепт' најчешће се користи у радовима са когнитивнолингвистичким и психоллингвистичким приступом (или приступима), према којем се концепт посматра као јединица менталног лексикона која одговара нашем знању о објективним датостима (уп. Кубрякова и др. 1996; Попова–Стернин 2011: 38). У оквиру когнитивне лингвистике значење се изједначава с концептуализацијом – схватањем појмова на основу човековог физичког, чулног, емоционалног и интелектуалног искуства о свету који га окружује. Јединице концептуалне структуре – гешталти, фрејмови, сценарији и сл. – истражују се као менталне репрезентације у домену психе. Шире одређење концепта, међутим, излази из оквира чистог когнитивизма у лингвистици, укључујући у своју структуру колективно знање и искуство носилаца националног језика (в. Попова–Стернин 2011: 44).

⁷² „Мы определяем концепт как дискретное ментальное образование ... обладающее относительно упорядоченной внутренней структурой, представляющее собой результат познавательной (когнитивной) деятельности личности и общества и несущее комплексную, энциклопедическую информацию об отражаемом предмете или явлении, об интерпретации данной информации общественным сознанием и отношении общественного сознания к данному явлению или предмету“ (Попова–Стернин 2011: 38).

Пишући о односу значења и концепта, Попова и Стернин (2011) су истакли да разграничење ових појмова односно термина игра значајну улогу у дефинисању и разумевању лингвистичких приступа проблему значења речи уопште. Полазишта која су у поменутој књизи употребљена за изучавање односа лексичког значења и концепта користили смо у лексикографском опису значења у Речнику. Гледишта која су у њој изнета показују се као добра основа за разматрање лексике с изразитом културолошком вредносном компонентом на материјалу српског језика. Осим приступа лексичким јединицама из сфере православне духовности и шире српске културе и живота као концептима, у Речнику је интегрално примењена традиционална семасиологија карактеристична за српску описну лексикографију.

У Речнику пажњу привлаче речи чије се лексичко значење не може дефинисати одвојено од концепта чији садржај носи. То су најчешће денотативне речи, термини, будући да код њих постоји директан однос између језичког знака и појма односно денотата. По својој природи они теже универзалности, јасноћи и једнозначности. На пример, реч *агиазма* припада концепту 'водоосвећења' – богослужбеном чину призивања благодати Божје на воду која се освећује и ова добија силу освећења, исцељења, очишћења и сл., тако да је њено лексичко значење неодвојиво од тога концепта – дакле, концепата исте сфере 'освећења', 'исцељења', 'очишћења'. Концепт 'водоосвећења' као богослужбени чин представља неизоставни део описа лексичког значења речи *агиазма*.

Концепт 'породица' у српском језику неодвојив је од језичке слике света српског народа, који се схвата у идеализованом смислу старих и добрих моралних и обичајних вредности. У књизи Ристић – Лазић-Коњик 2020: 320–337 истакнуто је да се у српској култури концепт 'породица' јавља у виду два модела: идеална/идеализована породица и реална породица, и вреднује се на основу њиховог упоређивања према основним вредностима породице. Појам породице, дакле, у перцепцији говорника српског језика подразумева вредносну компоненту која обухвата значење брачне заједнице коју чине родитељи и њихова деца. Међутим, концепт 'породица' у православљу је укоренен у јеванђељу и светим тајнама, па је, строго узев, концепт породице према учењу Цркве нешто шири и нешто другачији од концепта који је карактеристичан за најширу говорну заједницу српског језика. Када се саставља тематски речник у којем се описују речи из одређеног појмовног домена, а нарочито када је реч о области духовности и културе у којој речи имају изражен духовни и културолошки вредносни концепт, опис

значања утемељен је на њиховој вредносној односно концептуалној компоненти.

Лексема *нада* у српском језику припада општеупотребном лексичком слоју у основном значењу „вера да ће се догодити, испунити оно што се очекује, жели, прижељкује“, али, истовремено, у концептосфери ’хришћанске врлине’ она има и концептуални смисао који се, према православном хришћанству, односи на врлину у групи највишег ранга трију врлина – вере, наде и љубави (BC, 68).

Навешћемо и друге примере. Дани у недељи којих је укупно седам, почевши од понедељка, имају свој значај и значење у систему хришћанске православне вере. Наша црква посветила је понедељак светим анђелима, тако да понедељак није само први радни дан у недељи, већ и дан подсећања на Божје дело стварања света: „Ми почињемо наш рад у понедељак ...; и у почетку Бог је створио небо и земљу, небо, што значи невидљива, виша интелигентна бића или анђеле“ (Есеји, 80).

Лексема *голуб* у Речнику је издвојена као одредница, при чему је у дефиницији поред њеног лексичког значења „птица из рода *Columba*“ описан и јеванђељски концепт речи *голуб* којом се симболизује „Свети Дух“. – Отворило се небо и сиђе на Њега Дух Свети у телесноме облику као голуб, и чу се глас с неба говорећи: „Ти си син мој љубазни, Ти си по мојој вољи“ (Јк. 3, 21–22) (BC, 29).

Лексема *змија*, поред основног значења зоонима „гмизавац из реда *Ophidia* (*Serpentes*), издуженог ваљкастог тела без удова, који се креће по земљи помоћу покретљивих ребара“ (У очају ми гледамо данас да су змије невина бића у упоређивању са људима (Д. Срб., 115)), у текстовима владике Николаја реализује и библијско значење, које подсећа на човеков пад због његове лаконости и лаковерја према лукавој животињи, па је у оквиру дефиниције описана и поменута семантичка реализација: „у Књизи постања најлукавија од свих животиња у великом Божјем врту пред чијим се искушењем човек полакомио и због тога отпао из раја.“ – Када су Адам и Ева напустили Рај, Змија је испузала испред њих. Змија – нешто што пуже – постала је њихов вођа у свет (ОЗЈ, 29).

За владика Николаја *срце* није само телесни, већ нарочит духовни орган којим човек учвршћује знање о вери и уподобљава се Господу. Стога појам срца у делу владике Николаја има посебно место и посебно значење. Пошто је увидео да науке, засноване на разуму, не могу објаснити кључне појаве, догађаје и стварност, „а камоли тајну вере, човека и његов смисао живота“ (Биговић 1998: 253), Николај је у срцу пронашао нови извор сазнања, по снази и моћи изнад ума, чула и разума.

Управо је срце тај орган у којем се долази до јединства с Богом будући да у њему „почиње просветљење и преображење човека“ (Исто). Постоји разлика између чистог и нечистог срца. Само је чистом срцу својствено боговиђење и познавање истине (в. изр. *чистио срце*, под *срце*).

Разни историјски топоними који се везују за велике догађаје из српске прошлости представљају концепте српске културе. На пример, *Врачар* поред основног значења „назив једног дела Београда: западни ~, источни ~“ (РСАНУ) садржи и компоненту страдања и духовног узношења српског народа јер су на том месту, по наређењу турског војсковође Синан-паше, спаљене мошти Светог Саве 1594. године. – Браћо и господо српска, управимо данас сви свој духовни поглед на Врачар, на оно славно пепелиште светога Саве (ОЗЈ: 86).

Реч *Косово* нема само значење простора, територије, што је у Речнику САНУ дато као прво: „социјалистичка аутономна покрајина у саставу СР Србије“, већ и значење чувене битке која се одиграла на том пољу 1389. године, а често представља и симбол страдања српског народа за истину и правду: Народ се одржао и све издржао, благодарећи Косову и цркви. Црква му је била тумач Косова, а Косово тумач свега што се догодило пре и после пропасти земаљског царства српског (НД, 71).

3.2. ПОМЕРЕНА ЗНАЧЕЊА (НА ПРИМЕРИМА БИБЛИЈСКИХ РЕЧИ И ИЗРАЗА). – У Речнику се налазе и библијске речи и изрази чије је значење укоренењено у библијском контексту и ван њега се никада не реализују (нпр. Син Човеч(и)ји). Поред библијских речи и израза са примарним библијским значењем, у српском језику постоје и библијске речи и изрази који потичу из Библије, а који су, будући измештени из библијског контекста, развили значење изван њега (нпр. *блудни син*, *фарисеј*, *алфа и омега*, *судњи дан* итд.). Поменуте библијске речи и изрази у секундарним семантичким реализацијама називају се библизмима (в. Тихонов 2008: под Библиизм). У Речнику се такве лексичке јединице, нпр. израз *књига са седам њечайџа*⁷³, реализују у помереном значењу, на конкретном примеру „несхватљива, неразумљива ствар, загонетка, тајна“. Према форми, реч представља библијски израз, али на основу значења које реализује изван библијског контекста дата реч представља библизам.

⁷³ У Речнику је израз илустрован следећим примером: „Књига сам исписана и споља и изнутра, и запечаћена са седам печата. Срчу комшије моје и не могу име да ми срекну. Комшије моје, како ћете онда прочитати име Господа, који ме од блага испере, кад моје име не можете да срекнете?“ (МНЈ, 144).

4. ТЕХНИЧКЕ И ЛЕКСИКОГРАФСКЕ СКРАЋЕНИЦЕ

<i>арх.</i>	архаизам
<i>аџриб.</i>	атрибутски
<i>библ.</i>	библијска реч или појам
<i>боџ.</i>	ботаника, ботанички
<i>в.</i>	види
<i>везн.</i>	везник
<i>вој.</i>	војнички назив
<i>гл.</i>	глагол, глаголски
<i>грч.</i>	грчки
<i>дем.</i>	деминутив
<i>дијал.</i>	дијалекатски, дијалектизам
<i>ж</i>	женски род
<i>зам.</i>	заменица, заменички
<i>засџ.</i>	застарела реч или значење
<i>зб.</i>	збирно
<i>зб. им.</i>	збирна именица
<i>знач.</i>	значење
<i>зоол.</i>	зоологија, зоолошки
<i>изр.</i>	изрази
<i>им.</i>	именица, именички
<i>имџ.</i>	императив
<i>имџф.</i>	имперфекат
<i>инсџр.</i>	инструментал
<i>ир.</i>	иронично
<i>исл.</i>	исламски
<i>исџ.</i>	историја, историјски, историзам
<i>јд.</i>	једнина
<i>калк</i>	дословни превод стране речи, преведеница
<i>каџ.</i>	римокатолички
<i>м</i>	мушки род
<i>мед.</i>	медицина
<i>мин.</i>	минералологија
<i>мн.</i>	множина
<i>нгрч.</i>	новогрчки
<i>нем.</i>	реч из немачког језика
<i>неџром.</i>	непроменљиво
<i>нерасџр.</i>	нераспрострањена реч
<i>нлаџ.</i>	новолатински

<i>н̄пр.</i>	на пример
<i>одн.</i>	односно
<i>одр.</i>	одређени придевски вид
<i>йеј.</i>	пејоративно
<i>йесн.</i>	песнички
<i>йокр.</i>	покрајинска реч, покрајински, покрајинизам
<i>йол.</i>	политика, политички
<i>йразн.</i>	празноверје
<i>йредл.</i>	предлог, предлошки
<i>йрид.</i>	придев, придевски
<i>йрил.</i>	прилог, прилошки
<i>речца</i>	речца
<i>рсл.</i>	рускословенски
<i>рус.</i>	руски
<i>с</i>	средњи род
<i>свр.</i>	свршени глагол
<i>сл.</i>	слично
<i>с̄йкњ.</i>	старокњижевни (старији типови књижевног језика: славено-српски, рускословенски, српкословенски и сл.)
<i>суй.</i>	суперлатив
<i>суйл. мн.</i>	суплетивна множина
<i>суйр.</i>	супротно
<i>й̄ал.</i>	(и)талијански
<i>й̄ур.</i>	турска реч
<i>узв.</i>	узвик
<i>уй̄.</i>	упореди
<i>фиг.</i>	фигуративно, у пренесеном смислу
<i>фил.</i>	филозофија, филозофски
<i>фр.</i>	француски
<i>хебр.</i>	хебрејски
<i>хий̄.</i>	хипокористик
<i>хришић.</i>	хришћански
<i>цркв.</i>	црквена реч, термин
<i>цсл.</i>	црквенословенски

А

̀а̀ва [„авва“] м (грч. ἄββας) цркв. *духовни о̀тца, искусни њодвижник*. – Питали монаси великога авву Исхириона: – Шта смо ми урадили? (ОП, 93).

̀ав̑з м (тур. avaz) заст. *звук, глас*. – Кад се ветар захукти, развејаће се лишће по ритовима и друмовима, и остављени лист по лист изгубиће аваз и слепиће се с блатом (МНЈ, 121).

̀ав̑ј узв. (према тур. vau) (са зам. у дативу) *за означавање бојазни, сѝраха, очаја и сл., куку, јао, њешко*. – Авај нама, ако изађемо празни пред Господара и Његове свете ангеле као онај трећи, зли и лењиви слуга! (Омил., 208).

̀аванзовати, -ујем (према фр. avancer) свр. и несвр. *најредова̀ти (у служби)*. – Контрола и шпијунажа руских подофицира, који на Цетињу аванзују до сенатора, па опет се броје у „незадовољнике“ [представљало је још један трн на трновом венцу Његошевом] (РЊ, 46).

̀авдес м (тур. abdest) исл. *обавезно њрање муслиманских верника њред молѝву*. – Поломише крстове по својим кућама [лакома господа српска] и чалму завише око главе и почеше авдес узимати и по џамијама клањати (ИЗ, 13).

̀Авель и **̀Авр̑м** м библ. *њрема Књизи њос̀тања други син Адама и Еве, бра̀и Каинов*. – Њима [демонима] је мио Каин братоубица, а не кротки Авель (РП, 105).

̀ав̑т (авет) ж *зао дух*. – Учиних метаније до земље пред оним чудима, чудовиштима, костурима, аветима, како ли да их назovem (Игум., 71).

̀ав̑т̑њск̑ (авет̑њск̑), -а̑, -о̑ *који је као у ав̑т̑ње, њј. у језивом њривићењу нечега ш̑о изазива сѝрах, језив, сѝравичан*. – Све бивање одиграва се не под сунчаном светошћу него под авет̑њским бледилом месеца (Теод., 61).

̀Аврам, -а и **̀Авр̑м**, Авра̀ма [„Авраам“] м библ. *њрао̀тац Јевреја њреко сина Исака и њрао̀тац Ара̀а њреко сина Исмаила*. – Када би од Бога речено Авраму у његовој стотој години, да ће добити сина, Аврам посумња, али му се син роди и пророчанство се испуни (ЈЧ, 144).

̀ага̀пија ж (грч. ἀγάπη, љубав) цркв. *заједничка вечера њрвих хришћана у знак бра̀иске љубави*. – Средњи систем код Срба мо̀но је био помогнут српским верским обичајима. Слично ага̀пијама првог хришћанског века (СС, 46).

̀ага̀рјанск̑, -а̑, -о̑ *који се односи на Агарјане, муслимане, Турке*. – Хај, Боже мили а Боже једини | Шта се оно чује из даљине | Дал то звече сабље агарјанске | Ил јауче сиротиња раја (Дух. лира, 100).

агиазма ж (грч. ἀγίασμα) цркв. *свѣта вода, освештана у цркви на иразник Богојављења, богојављенска вода*. – У београдском граду налази се вода (агиазма) св. Петке, која чудотворно лечи све оне болеснике, који с вером у Бога и љубави према овој светитељки к њој притичу (ОП, 755).

агита́ција ж (лат. agitatio) *иодсѣицање, убеђивање у користи неког мишљења, идеје и сл., гласина, пропаганда*. – У Јерусалиму иђаше највећа агитација у име цара против IV сабора, што би у Халкидону (ОП, 55).

агно́стик м (према грч. ἀγνῶς непознат; неиспитан) фил. *и́риси́тали́ца агно́стици́зма, учења које се заснива на уверењу да је немогуће научно утврди́ти да ли Бог и́оси́оји*. – Модернисти нису агностици, јер кад би то били, они се не би ни хришћанима звали (Зап. хришћ., 100). Разочарење стално прати оне који тежећи да се уздигну над народом падају у сенку народа. У првом реду то су материјалисти и агностици, две секте људи којих је Европа расадник за цео свет (Зем. нед., 13).

агностици́зам, -зма м (фр. agnosticisme) фил. *учење које одбацује религију услед уверења да је немогуће научно доказа́ти да Бог и́оси́оји*. – Колико је [видећете] труда стало Његоша његово пењање ка оној висини, на којој се тајне откривају. Кроз буру и шибу својих сопствених мисли, кроз мрак агностицизма (РЊ, 137).

агно́стичкѝ, -а̄, -о̄ *који се односи на агно́сти́ке*. – Многи од наших читалаца ... ће посумњати у утешност оне религије, која би базирала на скептичким или агностичким назорима (РЊ, 79).

а́д и **а̀д** м (грч. ἄδης) библ. у *хришћанској и́радицији месѣо вечног мучења у дубини земље за грешнике који су се и́дали власѣи ђавола*. – Зашто је Спаситељ основао Цркву, ако се може без ње бити? Зашто јој је дао силу јачу од Ада...? (Жет. Госп., 39). Он је на крсту висио заједно с покајаним разбојником. У смрти сишао је у Ад душама праведника, да њих спасе (СД 9, 204).

ада́ђи́р, -и́ра м заст. в. *адиђар*. – Опљачкано је [у Србији] све што је од метала вредно, ланци и адађири (Д. Срб., 84).

А́да́м, -а́ма и **А́дам**, -а м (хебр. ʾādām, човек) библ. *ио Свѣтом и́сму, име и́рвог човека сазданог и́рема лику Божјем*. – Цена [греха] није плаћена ... за сва времена и за сва поколења од Адама до Страшнога Суда (ОП, 364). Зло никоме није мило | Од Адама до данас (Дух. лира, 13).

а́дамскѝ и **а̀дамскѝ**, -а̄, -о̄ *који се односи на Адама, који и́оѣиче од Адама*. – Сам на мегдан ступи, | Од смрти искупи | Потомке адамске | Од власти сатанске (Дух. лира, 15).

адиђар, -ара м (тур. *yadigâr*, успомена) заст. *драгоцен украс, накић*. – Опљачкано је све што је од метала вредно, ланци и адиђари (Д. Срб., 48). Хвалисави проналазачи личе на слушкињу која би се хвалила проналаском чудних адиђара у одајама одсутне госпође своје (Жет. Госп., 34).

адмиратија ж (лат. *admiratio*) *дивљење, задивљеност*. – Божански језик у Његоша јесте уметничка адмиратија; но не искључиво уметничка но и пророчка (РН, 172).

адорација ж (лат. *adoratio*) *дубоко њоштовање, обожавање*. – Песник је испуњен уметничком адорацијом, молитвом првосвештеника лепоте (РН, 194).

адорирати, адорирѧм несвр. (према лат. *adoratio*, обожавање, клањање) (некога) *исказиваћи према некоме дубоко њоштовање, обожаваћи*. – Његош ... долази [Богу] да му се диви, да га адорира (РН, 172).

адскѧ (адскѧ), -ѧ, -ѧ *који се односи на ад*. – Чисти духови небески склањају се од ње [грешне душе], а нечисти духови адски траже њено друштво (ОП, 764). Ако се народ наш не врати Светосавској светлости ... адска тама [ће] срушити све и трага неће остати од величине и славе Србинове (Дух. сав., 84).

ајвански (према тур. *havvan*) прил. *као сѧока*. – У слободи је народ отпадао од Бога и ајвански газио закон Божји (РБ, 218).

акатист и **акѧтист** м (грч. *ἀκάθιστος*, који не седи) цркв. *њохвална ѧсма усѧаљене сѧрукѧуре која се чита и пева стојећи*. – Акатист, или похвална песма Богородици која се чита и пева стојећи, састављен је првобитно на грчком језику у ритмичким стиховима (Дух. лира, 507, у Предговору). Установљен [је] спомен овога чуда Пресвете Богородице [када спасе Цариград од персијског цара Хозроја и скитског Кагана] у суботу пете недеље Часног Поста са читањем Акатиста (ОП, 452).

акефѧлит, -ѧта м (грч. *ἀκέφαλος*, без главе) цркв. ист. *име за оѧѧадника од цркве, јерѧика који је ѧорицао Четвртии васељенски сабор*. – Водио је [преп. Анастасије Синајски] жестоку борбу против јеретика такозваних акефѧлита (безглавника), који су порицали IV Васељ. Сабор у Халкидону (ОП, 282).

акцептирати, -ѧптирѧм (према лат. *acceptum* од *accipere*, примити) несвр. в. *акцептиоваћи*. – Он [Његош] акцептира идеале свога народа у суштини како су их столећа изразила (ОЗЈ, 41).

акцептовати, -ујѧм свр. и несвр. *ѧримити, ѧримаћи као своје, ѧрихваћити, ѧрихваћити, усвојити, усвајати*. – Балканци, који су до сада акцептовали туђе идеале, научиће се да мисле самостално и да они сами стварају своје идеале, према своме узрасту (ИГИС, 31).

акшам м (тур. akşam) заст. *вече*. – Живот је велики победник, који ... у свечаном акшаму корача у младићској лепоти и тријумфу (РЊ, 41). Земља није ни минута без три ствари: зоре, поднева и акшама (Свеч., 116).

алаба̄стар, -тра м (нем. Alabaster) *сӣинозрна̄сӣ, њрозрачан гӣис беле боје*. – У левој [руци] држи алабастар лекарски (ОП, 822).

алилӯј узв. (хебр. Halelu-jah, хвалите Бога) цркв. *ѡрӣӣев у црквеним ѡсмама*. – Алилуј, алилуј, | Господи помилуј (Дух. лира, 12).

ѡлфа и ѡмега 1. *ѡрво и ѡоследње слово грчког алфабетӣа*. – Када се зна Алфа и Омега, то јест две тачке ... онда је лако повући праву линију међу тим датим тачкама (Добр., 105). **2.** библ. *ѡочетӣак и крај, сушѡина*. – Он [Христос] је Алфа и Омега, почетак и свршетак (Есеји, 128).

ѡмин узв. (хебр. amén; грч. ἁμῖν) *ѡако је, ѡио је исѡина; нека ѡако буде*. – О Господе благи, Промислитељу мудри ... Теби слава и хвала вавек. Амин (ОП, 61). Ми свршавамо сваку молитву и свако благодарење Богу овим именом: Амин (ВС, 67).

амфите̄атар, -тра (амфитеа̄тар) м (грч. ἀμφιθέατρον) *ист. у римско доба грађевина с борилиштӣем (ареном) око кога се сѡӣејенасѡио уздиже ѡлукружно гледалиштӣе*. – фиг. Победник у амфитеатру природином није Правда но Моћ (РЊ, 50).

аналфа̄бетнӣ, -ѡ, -ѡ *који не зна за ѡисмо и ѡисменосѡи, неѡисмен*. – Возрите на моја леђа и читајте, аналфаетни (Свеч., 39).

ѡнатема и анате̄ма ж (грч. ἀνάθημα) цркв. *чин којим се неко одлучује од цркве; осуда, ѡроклеѡсӣво*. – Сабор је осудио учење Аријево и Арија предао анатеми, пошто није хтео да се покаје (ОП, 379).

анахѡрет(а) м (грч. ἀναχωρητής) цркв. *монах који се ѡвукао у ѡусѡӣњу да се ѡосветӣи ѡсӣју и молӣѡви, ѡусѡӣњак, исѡосник, одшелник*. – Витлејемска пештера ... учинила је безбројне пештере у свету привлачним обиталиштима анахорета (Жет. Госп., 21).

ѡнгол м (грч. ἄγγελος, гласник) сткњ. *в. анђео*. – Ангелима су слични праведници (ОП, 63). У старости пресели се у царство Божје, где гледа с радошћу живе ангеле и светитеље, чије је ликове на иконама чествовао на земљи (ОП, 145). Ти чиновни су следећи: шестокрили серафими, многоочити херувими и богоносни престоли, господства, силе и власти, начала, архангели и ангели (ОП, 821). Ум људски не може ни замислити величину и славу ангела, нити рачуница људска израчунати број њихов (ДП, 5).

ѡнголовӣдан, -дна, -дно *ѡодобан ангелу, анђелу*. – Деветнаест минулих столећа сведоче нам, да сви они који се не успротивише него се

подадоше Христу Уметнику посташе од грубијана и незналица ангело-видна деца Божја (ОП, 122).

ангеломрзац, -сца м *мрзиѿиѿељ, ѿрезриѿиѿељ Божјих анђела (о ђаволу)*. – Као ангеломрзац [ђаво не сме] да удара на ангеле небеске, јер га ангели небесни пале и засветљују својом светлошћу (Јев., 77).

ангѿлскѿи и **анђелскѿи**, -а, -о *који се односи на ангела, на ангеле, анђелски*. – Девети месец после марта узет је [за прослављање Архистратига Михаила] због 9 чинова ангелских, који су најпре створени (ОП, 821).

Андрѿеј, -еја и -еја м *библ. син Јоне и браћѿи Свеѿог Пеѿтра, назван Првозвани заѿио шѿио је ѿре свих аѿосѿиола ѿосѿао следбеник и ученик Хрисѿиов*. – У простим душама Петра и Андреја и Јакова и Јована тај глас је одјекнуо не као глас човечји него као Божји (Теод., 31).

анђел м *в. анђео*. – Гле, анђел пројавља га вама. | Он избра просте по вечном суду, | Да му весници најпрви буду: Просте пастире – светог Рођења, | Рибаре – славе и Васкрсења (Дух. лира, 8).

анђео, -ела м (грч. ἄγγελος, гласник) *духовно биће које ѿосредује између Бога и људи, Божји гласник*. – Они [свети оци] су се борили не противу људи, већ противу демона и телесних пожуда, трудећи се неуморно да постигну чистоту срца, што им је омогућило да опште са анђелима и духовима (ЖСС, 127).

антиѿетичкѿи, -а, -о *који је у суѿроѿиносѿи с еѿиѿком, с еѿиѿчношћу, антиѿиморалан*. – На ... измишљеном одсуству Бога, духа и морала у Дарвиновој науци засновао је Ниче своју антиѿетичку етику, а Маркс своју комунистичку социологију (Евр., 8).

антиминс м (грч. ἀντιμύσιον) *чеѿвороугаоно ѿлаѿино на свеѿој ѿрѿези са сликом ѿлагања шѿела Хрисѿиова у гроб и ушивеним свеѿиѿм мошѿиѿима*. – Овај Сабор [Седми васељенски сабор] реѿио је још, да се у антиминс непремено стављају свете мошти мученика (ОП, 746).

антипат м (грч. ἀντίπατος) *ист. уѿравѿиѿељ града, начелник*. – Град је ово Ефес, сада и раније, | у Христу царује цар Теодосије. – | То антипат зачу, и владика седи, | Цео град се збуну, свака пећини греди (ОП, 559). Када Приск антипат устроји празник са жртвоприношењем Ареју ..., тада се 49 хришћана склонише од тог скверног жртвоприношења (ОП, 675).

антипѿд, -ѿда м (грч. ἀντίπους) *оно шѿио је на суѿроѿиној сѿѿрани Земљине кугле*. – Свет је, према нашем схватању, округао: свака тачка има свој антипод (РЊ, 80).

антифѡнскѣ, -ā, -ō (грч. ἀντίφωνος) *који се изводи наизменично с десне и с леве њевнице ѡ усѣаљеним гласовима*. – Свешт. муч. Игњатије Богоносац ... први уведе антифонски начин појања у цркви, тј. појања за две певнице тако да кад појање на једној страни престане на другој почиње (ОП, 935).

антихрист м (од грч. ἀντί, против и Χριστός, Христос) *цркв. ѡрошѣивник, неѡријатијел Христѡв, који ће се јавиши ѡпред његов други долазак*. – Ако се не служи Христу, служи се Антихристу (Теод., 94). То је крст, сјајнији од сунца, који се показао над Јерусалимом пред долазак једног ранијег олицетворења Антихриста (ОП, 202). Кад се Пије прогласио непогрешним и кад је Ниче јавно објавио своју службу Антихристу – тада је сунце помрчало на небу (КТП, 61).

антихристов, -а, -о *који долази од антихристѡа*. – Пут [је] тесан и опасан, а на обе стране пута начичкане су саблазни и мреже антихристове (Теод., 71).

антихришћанин м *неѡријатијел хришћанске вере, безбожник*. – Ниче је хтео да врати човека природи, да би га учинио тицом грабљивицом и антихришћанином (НД, 21).

антихришћанскѣ, -ā, -ō *који се односи на антихришћане, ѡрошѣивнике Христѡвог учења*. – Данашњи свет је јасно подељен у два табора: антихришћански и хришћански (Д. Срб., 31).

антропоморфѣизам, -зма м (нем. Anthropomorphismus) *рлг. ѡпредсѣава божансѣа у људском облику*. – Племенита, херојска форма антропоморфизма, према којој је Бог носилац правде и светлости ... највиши је ступањ верског представљања, до кога се један народ могао уздићи (РЊ, 132).

Апокалипсис м (грч. ἀποκάλυψις) *библ. ѡследња књига Новог заветѡа која носи наслов Оѡкровење Јована Богослова*. – А да ће [се] Он на крају опет јавити ... са силом и славом великом, читајте у светом Јеванђељу и у Апокалипсису (МП, 140).

аполѡгѣт, -ѣта и **апологѣта**, -ѣ м (грч. ἀπολογία) *хришћ. бранилац хришћансѣа речју или сѣисом*; исп. апологетски.

аполѡгѣтскѣ, -ā, -ō *који се односи на аѡлогѣтѡа и аѡлогѣтѣску (ѣеолошка дисциплина која се бави одбраном хришћанске вере и доказивањем хришћанског учења)*. – Сачувана су многобројна дела овога Оца Цркве [Св. Василија Великог], богословска, апологетска, подвижничка и канонска (ОП, 9).

Аполóнов, -а, -о рлг. ист. *који се односи на Ајолона, римског бога лејџије и умејносџи*. – Атос је био... Аполоново поклоничко место, одакле је дошло најстарије име земље Аполонијада (ЖСС, 21).

Ѓпостол и **апостол** м (грч. ἀποστέλλειν, послати) хришћ. **1.** *сваки од дванаесџи Христџових ученика*. – Господ не блажи знање него извршивање. Он не каже апостолима: благо вама кад ово знате (ОП, 155). Апостоли и пророци, светитељи и мученици, живе и данас, и живеће вавек, и више не могу умрети (ОП, 63). Нове епископе [Сава] је упућивао да буду достојни наследници Христа и апостола, како личним животом, тако и у вршењу своје јавне службе (ЖСС, 89). Ту су Његови апостоли, тек скупљени ода свих страна, да испрате Учитељеву Мајку вечној кући (Јев., 146). **2.** *фиг. бранилац какве идеје, засџујџник*. – Достојевски је био највећи модерни апостол онога морала, који је Ниче назвао „робовским“, и творац једног новог моралног типа – свечовека (НД, 12).

Изр. **дванаест (великих) апостола нејосредни ученици и следбеници Исуса Христа: Симон Пејтар, Андреј, Јаков Зеведејев, Јован, Филип, Варџоломеј, Тома, Мајџеј, Јаков Алфејев и Левеј џрозовани Тадеј, Ајосџол Симон Кананиџи и Јуда Искариџски (Јуда је изгубио ајосџолсџиво због издаје, а на његово месџо је изабран коцком (жребом) Мајџија)**. – Један из дванаест великих апостола [би св. апостол Симон Зилот] (ОП, 332). **седамдесет (малих) апостола џомоћници дванаесџиориџи великих ајосџола, мали ајосџоли**. – Осим дванаест великих апостола, Господ је изабрао још других, малих апостола ... Тако су неки од ових Седамдесет одустали Господа не с намером издајства него по немоћи људској и маловерности (ОП, 15).

Ѓпостолскџи и **апостолскџи**, -а, -б *који се односи на ајосџола, који је као код ајосџола*. – Зар с идеалом свечовечанским и с одушевљењем апостолским може човек бити роб, па ма га држали у ланцима, и давили у катакомбама? (Д. Срб., 82).

Ѓргат м (грч. ἐργάτης) *онај који аргатџује, најамни радник, кулучар*. – Богаташ ... ће на Суду Божјем бити сиромашнији од најсиромашнијих аргата и најамника својих у садашњем животу (Омил., 114).

Ѓргатовати, -ујџм несвр. *радиџи тиешке физичке џослове, кулучиџи*. – Аргатујемо јој [земљи] дан и ноћ, и за то нам исплаћује наднице злехудом имовином својом: грехом, болешћу и смрћу. Ко само од њена хлеба живи, тај не зна за ситост. Него што више једе, све већу глад осећа (МНЈ, 102).

аријанац, -нца м *ἰρисиῳαλις* *Аријеве јереси*. – Цар побеже са оним својим саветником, аријанцем, и сакри се у једну кошару (ОП, 382). На двору царевом беху два утицајна великаша ... обојица ватрени аријанци (ОП, 784). Уђе неки аријанац у храм, у коме служаше св. Амвросије, с намером, да из његових уста чује штогод за што би га могао оптужити (ОП, 909).

аријанство с *хришћанска јерес која попише од александријског свешћеника Арија*. – Свешт. муч. Јевсевије [био је велики] ... изобличитељ аријанства (ОП, 442).

Арије м *ранохришћански теолог, свешћеник и њесник из Александрије, оснивач учења познатог као аријанство*. – Свети Евстатије архиеп. Антиохијски ... на I Вас. Сабору ... учено и разложено побијао [је] учење Арија (ОП, 130).

Аријев, -а, -о *који се односи на Арија и његово учење*. – Свети Јаков ... буде изабран за епископа. Учествовао на I Васељенском сабору и заштићавао Православље од Аријеве јереси (ОП, 36).

аријевац, -ѐвца м *ἰρисиῳαλις* *Аријеве јереси*. – По смрти цара Константина аријевци опет некако добију превагу (ОП, 130).

аристократ м *ἰρисиῳαλις* *вишег, њовлашћеног слоја њлемства*. – Србски аристократи од памтивека повлачили су се од света у манастире и пустиње исто као прости људи (Теод., 81).

арслан, -ана м (тур. arslan) *лав*. – Пламтећи гневом Бајазит опет виче као љути арслан и прети целату смрћу (Цар. зав., 174).

артист м (фр. artiste) *умејник који је добро овладао тењехником своје умејности*. – Његош је и артист и моралист, и скептик и теист, и песимист и оптимист (РН, 81).

архангел м (грч. ἀρχάγγελος) *ἰρисиῳαλις* *нижег реда анђела, у чину између начала и ангела*. – Ти чиновници су следећи: шестокрили серафими, многоочити херувими и богоносни престоли, господства, силе и власти, начала, архангели и ангели (ОП, 821). Господства, Силе и Власти не скидају очију с Њега. Начела, Архангели и Ангели слуге су његове (МНЈ, 98).

архијакон м (грч. ἀρχιδιάκονος) *цркв. њочасна теишћула за љакона монашког реда*. – „О брате, преизрјадна наследника оставићеш ти!“ И узе за руку архијакона Атанасија, доцније Атанасија Великог (ОП, 396). Св. Лаврентије архијакон би бачен у тамницу (ОП, 582).

архијереј, -еја м (грч. ἀρχιερεὺς) *ἰρисиῳαλις* *првосвешћеник, носилац највишег свешћеничког чина*. – О Господе, Врховни Архијереје, подржи свешћенике православне благодаћу Духа Твог Светога (ОП, 384). Ова

покајница [преп. Пелагија] са сузама мољаше архијереја Христова. И он је крсти (ОП, 736). Тако, после шест стотина година од почетка примања хришћанске вере, први српски архијереј крочи на српско тле – и то какав архијереј! (ЖСС, 84).

архијерѐјскѝ, -ā, -ō *који се односи на архијереја, архијереје*. – У два маха нуђен му је чин архијерејски, али он [Калистрат] се захвалио (Кас., 18).

архијерѐјство *с архијерејска служба*. – Једне године о Рождеству Христовом би сажежено у једном храму 20000 мученика ... То се деси у време Антимова архијерејства (ОП, 640).

архимандрит, -а и **архимандрѝт**, -ѝта м (од грч. ἀρχός, први, главни и μάνδρα, место окружено оградом) цркв. *највиши свешћеномонашки чин*. – Архимандрит Василије Пелагић, ректор богословије, надао се постати епископ. Па кад није изабран, он је не само одбацио Цркву и чин свештеника, него и веру у Бога (Добр., 129).

архијастѝр, -ѝра м цркв. *в. архијереј*. – Управљаше [св. Никифор, патријарх цариградски] мудро и ревносно црквом светом као и највећи архијереј цариградски (ОП, 184).

архијастѝрскѝ, -ā, -ō *који се односи на архијастѝра*. – Доцније се пресели у Охрид [св. Климент], одакле разви велику архијастѝрску и просветитељску делатност (ОП, 538). Григорије мораде се примити службе архијастѝрске (ОП, 846).

архијастѝрство *с служба архијастѝра*. – Кад је нестало српског архијастѝрства у турско време, цветало је ипак српско пастирство (Добр., 128).

архистратѝг, -а и **архистратѝг**, -ѝга м (грч. ἀρχιστράτηγος, војсковођа) цркв. *вођ анђеоских чеѝа, главни анђео*. – Бог седи на престолу и разговара са својим архистратѝзима, који се – и ако духови – представљају као људи мање моћи и сјајности него Бог (РЊ, 131).

Асирохалдѝјац, -јца [„Асиро-Халдејац“] м *ѝријадник једне од најстѝаријих хришћанских еѝничких заједница на ѝросѝору данашњег Ирака*. – У Багдаду пак живело је врло мало хришћана Асиро-Халдејаца, чији преци примише благословену веру још у првом веку од апостола Тадије (ЖСС, 134).

аскѝза ж (грч. ἄσκησις) *в. аскеѝзам*. – Сва аскеза Светогораца управљена је ка једном циљу: очистити своје срце и припремити га за обиталиште живог и трисветога Бога (Теод., 79).

аскѝт, -ѝта м (грч. ἀσκητής) цркв. *онај који се из верских ѝобуда одриче ѝелесних уживања, онај који свесно мучи ѝело зарад духовног*

уавршавања, исјосник. – Од детињства [св. Атанасије, патријарх цариградски, би] аскет и молитвеник (ОП, 793).

аскетизам, -зма м (фр. ascétisme) цркв. *начин живоѿа аскеѿа, ѿдвижнишѿво.* – Упоран и земљан био је јеврејски народ пре доласка Христова ... неспособан за вишу светост, за дубљу визију Бога изван закона, за аскетизам, за светитељство (НБПГ, 64). Исихазам је посебан облик аскетизма. То је са Синаја у Свету Гору донео Григорије Синаит у 14. веку, као преко потребан систем за унутрашње духовне активности (ЖСС, 43).

аскѿтскѿ, -а̄, -о̄ *који се односи на аскеѿа, који је као у аскеѿа.* – Откако су цареви постали заштитници планине Атоса, многи су похрлили у ово место изузетно погодно за неузнемиравани аскетски живот (ЖСС, 22).

аспида ж (грч. ἀσπίς) *змија, оѿровница, гуја.* – Ни српска историја није без црних конаца зле воље, која је као аспида рађала своја зла ишчадија: неслогу међу браћом, завист, освету (Добр., 107).

аспидин, -а, -о *који ѿриѿада асѿиди.* – фиг. Чист као песак пустињски ... он [св. Јован Крститељ] је и смео онако неустрашиво да виче људима: Покајте се, породи аспидини! (Теод., 41).

астролоѿија ж (нем. Astrologie) *учење о ѿбожњем уѿицају небеских ѿела и ѿјава на живоѿи и судбину људи.* – Чувајте се астрологије, јер она у суштини значи слепу фаталност. По хришћанском учењу човек је виши од звезда (ОБЉ, 5).

атавизам, -зма м (фр. atavisme) *наслеђе извесних особина од даљих ѿредака.* – Сада сте изгубили дух, и изгубили ритам, и костури ваши плешу из атавизма, у погрешном ритму (Свеч., 150).

атеизам, -зма м фил. *докѿрина која одриче ѿосѿојање Бога, неверовање у Бога.* – Западна наука је унела егоизам у свет, јер је унела атеизам (НД, 16).

атѿист м (нем. Atheist) *онај који не верује у Бога, безбожник;* исп. атеистички.

атеѿстичкѿ, -а̄, -о̄ *који се односи на аѿѿеистѿе и аѿѿеизам.* – Атеистички национализам то је ефемерни фурор, који нема ни дубине ни лепоте (ОЗЉ, 42).

атлет, -а и **атлѿт**, -ѿта м (грч. ἀθλητής) *ист. ѿакмичар у аниѿичким гимнастѿичким играма.* – фиг. Апостоли Свети, Духом загрејани, | Духовни атлети, Духом обасјани (ОП, 59).

атѿм, -ома м (грч. ἄτομος, недељив) *хем. најмања чесѿица хемијског елеменѿа која одређује његова својсѿива.* – Један невидљиви микроб,

један атом ... у стању је срушити чудни и дивни механизам људског тела (РЊ, 63).

Атос м део полуострва Халкидик и њланински венац у Грчкој, који од 7. века насељавају монаси њусињаци образујући њоком векова једно од најзначајнијих средишња духовног живоња њравославних народа, са великим бројем манасиџра међу којима је и срџски Хиландар, Свења Гора. – На мапи се види острво Халкидик. Трећи, најисточнији [прст зове се] ... Атос или Света Гора (ЖСС, 21).

афтартодокет м (Ἀφαρτοδοκῆτης, од ἄφθαρτος, непропадљив и докеџв, сматрати) њрисиџлица монофизиња, хрисиолошког учења њо којем је у Исусу Хрисију њрисуџна само једна, божанска, а не и људска њрирода. – Прелести се цар ... и паде у монофизитску јерес афтартодокета (ОП, 248).

аџвџн, -џна м (тур. sıvan, млад, леп мушкарац) презр. мушкарац у њелесном односу са другим мушкарцем, хомосексуалац. – Јудеји ... подигоше идоле по храмовима; и ... беше у земљи много аџувана (ОП, 680).

Б

бабајко м (тур. baba) покр. хип. оџац. – А Милица покрај Рада стоји | Сваки камен милује и броји ... | Мом бабајку, старом Југ Богдану | Ћутљиво ме старцу на језику | Али гласном у витешком боју (Дух. лира, 103).

бадњак м сирова церова, храсиова или друга главња (или грана) која се уочи Божића ложи на ваџру. – Правду су заборављали сви они мали људи око Његоша ... који су љубили бадњак усрдније него своју браћу (РЊ, 164).

Балканац, -нца м сиџановник Балканског Полуострва; онај који је њореклом са Балканског Полуострва. – Свети Сава ... је ... био поштован и вољен од свију Балканаца (ОП, 38). Балканци, који су до сада акцептовали туђе идеале, научиће се да мисле самостално и да они сами стварају своје идеале, према своме узрасту (ИГИС, 31).

бард м (фр. barde) назив за некадашње келџске њеснике и њеваче који су оџевали народне јунаке. – Његош је, уистини, најнеумитнији судија тиранства и најплеменитији бард слободе на целом словенском југу (ОЗЉ, 38).

баснослóвац, -вца м *сасѣављач, ѿсац басана, ѿј. измишљених, неверовајних ѿрича*. – Св. преп. муч. Роман ... почне на улици хвалити веру Христову а Мухамеда називати баснословцем (ОП, 119).

баснослóвити, -нóсловѿм (исп. рус. баснь и басня, МИТ) несвр. сткњ. *ѿричајѿи бајке, ѿј. неверовајне, чудесне догађаје, машѿајѿи*. – При крштењу Господа у води објавила се свету она тајна, која се у Ст. завету наговештавала, о којој се у старом Мисиру и Индији само басноловило, тј. тајна божанске свете Тројице (ОП, 20). Јеретици су свашта баснословили о ангелима (ОП, 821).

бдѣније с цркв. *ноћна служба у ѿправославној цркви уочи великих ѿразника*. – Умилни звук звона позвао је на бденије, уочи Спасовдана. Сава постави Стефана у столицу направљену за њега, а другу задржа за себе, спремљену за архиепископа (ЖСС, 91).

бдење с в. *бденије*. – Преп. Тимотеј ... проведе земно време у посту, молитви, бдењу и непрестаном труду (ОП, 130). Свети Антоније Велики задобио је био, кроз пост и молитву и бдење, виђење невидљивих бића и духова око себе (Теод., 168).

бѣгати, -ām несвр. *брзо се удаљавајѿи ѿпред неким или нечим, бежајѿи*. – Овај најчуднији кнез и најчуднији епископ, често [је] бегао из своје мрачне пустиње, вођен бесмртном зраком свога ума, у високо царство светлости (РЊ, 47).

бѣдан, -дна, -дно *који је у оскудици, невољи, сиромашѿиву*. – Као архијереј беше нарочито милостив према бедним, и стараше се много о сиротама, о удовицама и ништим (ОП, 376).

бѣжен, -а, -о [„безжен“] *који је без жене, неожжењен*. – По Промислу и внушењем Божјем првосвештеник Захарија, отац Претечев, договорно са осталим свештеницима, сабра 12 безжених људи из племена Давидова (ОП, 216).

беззлєн, -а, -о *који нема у себи злобе и лукавсѿтва, невин, чедан*. – Био је [Св. Сава] безазлен у души и телу као јутарња роса (ЖСС, 16).

беззакон, -а, -о сткњ. *који не ѿризнаје и не ѿошѿује закон*. – Пророк Мелахија ... викао је на неблагодарни Израил, и на безаконе свештенике (ОП, 13).

беззаконo прил. сткњ. *суѿројно закону односно моралу, грешно*. – Паде у очајање и поче живети беспутно и безаконo (ОП, 138).

беззаконѣ с *безаконo дело, неделo, грех*. – Ако чиниш безаконѣ, може те мука и обићи онога дана, када чиниш безаконѣ, но она је чула глас безаконѣа, и доћи ће неизоставно у свој дан (ОП, 442).

бѣзблагодатнѿ, -тнā, -тнō *који је без благодатѿи, милостѿи Божје (због огрешења и одрицања од Божијег закона)*. – Созерцавам чудесни

знак што Бог показа Гедеону (Судиј. 6), и ... како то означаваше најпре народ израиљски усред незнабожачког света ... а потом незнабожачки свет, под благодаћу и безблагодатни Израиљ (ОП, 544).

бѣзбожан, -жна, -жно (у им. служби, м) *онај који не верује у Бога*. – Узалуд говорим безбожним: упутите се Дрвету Живота и знаћете више него што желите знати (МНЈ, 30). Ако ли се с безбожним спориш његовим бесним начином, тиме појачаваш бес безбоштва (ОБЉ, 33).

бѣзбожац, -шца м *безбожник, аѿеисѿа*. – Он [је] чинио људе вансебним; држи и до данас незнабошце и безбошце (Теод., 184).

бѣзбѣжје с сткњ. в. *безбожностѿ*. – В. пример под безверје.

бѣзбожнѿк м а. *онај који не верује у Бога, незнабожац, аѿеисѿ(а)*. – Многи безбожници мисле, да би поверовали у Христа, кад би чули од њега речи не благе него громовите (ОП, 614). **б.** *богоборац, грешник, аниѿхрисѿ*. – Ниче је стајао за Ја без Ми, Маркс за Ми без Ја. Обојица су били ватрени безбожници (Зем. нед., 27).

бѣзбожнѿчкѿ, -а̄, -ѿ *који се односи на безбожнике*. – У Чешкој су после рата почела безверничка и безбожничка друштва (Дух. сав., 119).

бѣзбожнѿст и **бѣзбѣжнѿст**, -ости ж *неверовање у Бога, неѿошѿовање Бога*. – Безбожност није болест животиња него људи (ОП, 558).

бѣзбоштво и **бѣзбѣштво** с в. *безбожностѿ*. – Безбоштво је болест једино људи, у васцелој створеној васиони (ОП, 558). Наш је задатак, да загледамо дубље у узроке садашње националне невоље – а од ових узрока као главни, ми сматрамо, јесте набујало безбоштво наших дана (Дух. сав., 110).

бѣзвѣран и **бѣзверан**, -рна, -рно *који нема вере у себи*. – Пуштајући ову књигу у свет, молим се Господу Богу да користи свима читаоцима: да обрадује верне, да оснажи маловерне и да поврати вери безверне (Диван, 7).

бѣзвѣрац, -ѣрца м *онај који не ѿризнаје ниједну веру, неверник, аѿеисѿа*. – Паганци и безверци ... [су] синови мрака и царства земаљскога (Теод., 88).

бѣзвѣрје с *немање вере или сумња у њу, аѿеизам*. – У селима је непознато безверје. Нема безбожја по нашим зеленим пољима, под нашим плавим небом, у нашим малим белим кућама и у дрвеним вајатима, на обалама жуборних потока наших и валовитих река наших. Сваки дом јесте мала верска заједница (Д. Срб., 126).

бѣзвѣрнѿк м *онај који не ѿризнаје веру у Бога, аѿеисѿ(а)*. – Безверник се само у моментима може показати веран и храбар (Азб., 13).

бѐзвѣрничкѝ и **бѐзверничкѝ**, -ā, -ō који се односи на безвернике, ишј. на оне који не ѝрихваишају веру у Бога, аиѝеисѝички. – У Чешкој су после рата почела безверничка и безбожничка друштва (Дух. сав., 119).

бѐзверство и **бѐзвѣрство** с в. *безверје*. – Ви сматрате безверство патентом искључиво словенских социјалиста? Бакуњина и истераних руских семинариста? (Бес., 16).

бѐзвѣдан, -дна, -дно (обично одр.) који се не може (очима) видеѝи. – Бог [је] невидљиви и безвидни, беспочетни и несоздани, проузроковач свега што постоји (ОП, 271).

бѐзгнѣван, -вна, -вно који је без гнева, смирен. – Био је необично кротак и безгневан [преп. Петар Коришки] (ОП, 399).

бѐзгрешан, -шна, -шно који нема греха, ѝраведан. – Безгрешан не умире. И ако умре безгрешник због туђих греха, оживеће (МНЈ, 94).

бѐзгрешник м онај у коме нема греха, ѝраведник. – Ако умре безгрешник због туђих греха, оживеће (МНЈ, 94).

бѐзгрешноѝт, -ости ж особина онога који је без греха, ѝраведноѝ. – Безгрешност је здравље и снага, пуноћа здравља и снаге (МНЈ, 94).

бѐзгробнѝ, -бнā, -бнō (у им. служби, м) фиг. *Исус Хрисѝос*. – Ниједна од вас [мисли] неће се спасти из мога гроба, осим оне, што се везала за Безгробног, Неумирућег (МНЈ, 131).

бѐздетан, -тна, -тно који нема деце. – Помаже [преп. Стилијан] нарочито болесној деци и бездетним родитељима (ОП, 870). Бездетном Авраму било је сто година, а његовој жени Сари деведесет, када им је ангел саопштио, да ће идуће године родити сина Исака (ЈЧ, 109).

бѐздѝхан, -а, -о (рус. бездыханный) који не дише, беживоѝан. – Бездихани мртавац открио се као Животворац (Бес., 18).

бѐздна ж дубока ѝровалија која се не може измериѝи, ниѝи јој се дно може сагледаѝи, бескрајна дубина, бездан. – фиг. Он [Достојевски] је знао унапред, да ће у души свакога човека наћи две бездне, као и у души Карамазових ... бездну племенитог и бездну одвратног (НД, 15).

бѐздоман, -мна, -мно који је без дома, без куће, без скровиѝиā. – Света душа ... брине се где ће бездомни преноћити, како ће се гладни нахранити, чиме ли наги оденути? (ОП, 28).

бѐзјезичнѝ, -ā, -ō в. *бесловесан*. – Господ, који се узалуд обраћао људима кроз људе, ево проговара у последње дане кроз безјезичне ствари и елементе (Свеч., 89).

бѐзмездан, -дна, -дно који не најлаћује своје услуге, бесѝлаѝан. – Беше Сампсон лекар милосрдан и безмездан, и даваше болесницима лекове и за тело и за душу (ОП, 454). Св. муч. Козма и Дамјан ... [били су] безмездни лекари и чудотворци (ОП, 465).

бѐзмѡлвије с (рус. безмолвие) сткњ. *укроћење језика, ћушање, шиховање*. – Желећи [преп. Атанасије Атонски] још тешњег подвига он се пресели у Св. Гору на безмолвије (ОП, 476). Добро је и савршено безмолвије, но понегда је неопходно и општење с братијом (ОП, 839).

бѐзмѡлвник м сткњ. *онај који ћуши, који не говори, који се завећовао на безмолвије*. – Прича се и за св. Григорија Богослова, да је био безмолвник у време Часног Поста (ОП, 723). Очистити себе од злих и нечистих помисли ... био је циљ свих великих подвижника, пешчерника, безмолвника (ОБЉ, 140).

бѐзмѡлвно прил. сткњ. *без говорења, ћушећи*. – Тихо збори своју реч лопов; прелјубник шапће; сластољубац често говори само погледима, боји се својих сопствених уста, да би безмолвно учинио свој грех (Јев., 151).

бѐзмолствованье с сткњ. *гл. им. од безмолствоваша*. – Ученик св. Нифонта [био је преп. муч. Макарије Солунски] ... у време када се овај бавио на подвигу безмолстовања у Ватопеду (ОП, 671).

бѐзмолствовати, -ујѐм несвр. *не говориши, ћушаша*. – В. пример под безмолстовање.

бѐзмужан, -жна, -жно *који је без мужа*. – Једна таква појава [чудо] јесте безмужно зачеће Господа Исуса Христа у утроби Пресвете Деве Марије (ОП, 218). Пре него што је објавио чудесно зачеће безмужне девице, архангел је објавио чудесно зачеће бездетне старице (ОП, 447). Безмужна девица Марија уплаши се од појаве ангела Божјега (ЈЧ, 109).

безнадежан и **безнадежан**, -жна, -жно (рус. безнадежный) *који је без наде на ошћанак, очајан, убог*. – Учио их је [Сава] ... да не враћају зло за зло, већ да деле своје одело и хлеб са безнадежнима, не презирући ни једног човека иако је незнатан (ЖСС, 114).

безнадежност и **безнадежност**, -ости ж *немање никакве наде, очајање*. – Приближујући се мрачном гробу, и не очекујући после смрти ништа друго осим казне Божје, ова његова безнадежност [о томе да је све таштина] била је природна (ЖСС, 16).

безочан, -чна, -чно *безобзиран, свиреј*. – Поставши муслимани, они [потурчењаци] су постали ... Турцима фанатичнијим и безочнијим у борби с хришћанима и од самих стамболских Турака (ОЗЉ, 37).

безрадостан, -сна, -сно *који је без радосћи*. – Свет је безрадостан без вас. Кроз вас улази осмејак у робијашницу (МНЈ, 130).

бѐзродица ж (у служби атрибутива у споју с именицом „грана“) *која је без рода, без йорода, безродна*. – Визија четврта: старци и старице | Исусена тела, гране безродице (Дух. лира, 64).

бèзропoтнї, -ā, -ō у којем нема рoйїања, гунїања, негодовања. – Манастир св. Саве Освештаног одликовао се особитом дисциплином, радом и безропотном послушношћу (ОП, 925).

бèзўмље с сїање, особина онога који је безуман, бесловесностї, лудостї. – Није ли очито безумље куповати овим кратковременим животом вечну муку и погибао душевну? (ОП, 13). Ако завидиш грешнику који јури за пролазним сенкама овога света, друг си му у безумљу (ОБЉ, 28).

бèзўмнїк м *безуман човек*. – Безумник цео свет назива безумним, а себе умним (ОБЉ, 104).

бèседнїштвo с *вешїина лeйог и убедљивог излагања мисли говором, говорнїшїво, рeїорика*. – Беседништво је уметност ... Прави су уметници врло ретки, и прави беседници (Азб., 13).

бèсїлан, -лна, -лно [„безсилан“] *који је без силе, немоћан*. – О безсилна браћо моја, положимо се на силу Божју, да би у ништавилу своје били силни (ОП, 290).

бèслāван, -вна, -вно *који је без славе, који се није ĳрославио, неслан*. – Ко смрт сматра крајем мрачним, крајем беславним, | Тај и себе сматра' мора робом очајним (ОП, 239).

бèслāвнїк м *онај који је без славе, који се није ĳрославио својим делима*. – Свештеници моји, беславници моји, | Што вам језик славу Господњу не поји? (ОП, 14).

бèслōвесан, -сна, -сно *који нема Слова (Логоса) у себи, који не изражава мудростї, неразуман*. – Созерцавам ... како је бесловесан сваки човек који се удаљава од Христа, Слова Божијега, и у коме нема Христа (ОП, 12). Здравље теби, царе, и весеље, | Но где умни клања се безумном? | Где словесни слави, бесловесног? (ОП, 128).

бèслōвеснōст, -ости ж *особина онога који је бесловесан, онога који не живи у вери ĳо Христїу (Слову Божјем), онога који није на ĳуїїу обожења*. – Зашто не роди Сина Мудрости, који би и теби давао светлост и глас, него ми роди синове зла, који се дочепаше ума мога, и платише и теби тамом и бесловесношћу? (МНЈ, 75).

бèсмртан, -тна, -тно (обично одр.) *који није смртїан, који не умире, који вешїїо ĳраје*. – Господе свети, крепки и бесмртни, који си нас од блата сазидао, и у бласто душу живу удахнуо, не дај, Господе, да бласто надвлада! (ОП, 31). Ми видимо овај свет материјални и пролазни, али ми гледамо на онај свет духовни и бесмртни (ОП, 40). Ко чезне за бесмртном ризом духа, зар ће плакати за хаљином и кошуљом од траве? (РП, 100).

бèсмртнїков, -а, -о м *који ĳриїада бесмртнїку, ĳїј. онеме који је задобио живoїї вечни*. – Намеравали [су непријатељи], да спуштањем

праха у низину спусте и дух Бесмртников са оне висине, много више од планине Ловћена, на коју је он заслужно узлетео (ОЗЈ, 46).

бѐсмртнѐст ж сѝање, особина онога који је бесмртѝан, онога шѝо је бесмртѝно. – Прикуј поглед твој на малену пећину, где малена девојка обитава ... У њој ти и сада лежи сва преостала моћ, и ненаружена красота, и непродата бесмртност. Ван пећине, ван душе моје, где девојка рађа Бога, све је сан и пепео, заједно са тромим точковима тела (МНЈ, 81). Ништа, господо, у свету што се не може легитимисати моралом и лепотом, не може прећи праг вечности и бесмртности (ОЗЈ, 42)

бѐсмрѝе с в. бесмртѝности. – Јуда ... отпаде и заволе тамницу више него царски двор ... и трулеж више него бесмрѝе (ОП, 17). Да ће праведници бити венчани бесмрѝем, то нам је Господ ... посведочио (ОП, 63). Ко је други уверио људе тако у бесмрѝе као крст Христов и васкрсење тела Христово? (ОП, 340). Зар Бог и душа и љубав и смрт и бесмрѝе нису важније ствари од политике за све нас, чак и за политичаре? (Бес., 96).

бѐснѝћѝ, -а, -ѝ који бесни (о бури). – Побеснела олуја узбурка море и брод поста обична играчка беснеће буре (ЖСС, 124).

бѐсомучнѝк м онај који исѝољава бес, јаросѝ, ѝомахнѝао човек. – Светитељ Божји нареди демону, да одмах изађе из човека и остави овога на миру. Демон изађе, а бесомучник поста здрав и миран (ОП, 105). Бесомучници су исцељивани Његовим именом (Бес., 19).

бѐспѝредак, -тка м одсуѝтво реда, ѝорейѝка. – И кад се најгори међу људима уздигну на прва места а најбољи падну на последња, Он обрѝе тај беспоредак, те први постају последњи, а последњи први (Омил., 151).

бѐспѝчетан, -тна, -тно који нема ѝочейѝка, који одувек ѝосѝоји (о Богу). – Бог [је] невидљиви и безвидни, беспочетни и несоздани, проузроковач свега што постоји (ОП, 271). Бог је дух, неограничен, непроменљив, недостижан, вечан, беспочетан и бескрајан (ВС, 18).

бѐспутан, -тна, -тно који није на ѝравом ѝуѝу, заблудео, бесѝидан, грешан. – Ово је реч о женама раскошним и беспутним, о кћерима сионским, које се погордише (ОП, 579). Тада се беспутни син горко покаја, што је се одвојио од свога доброг оца (ИХ, 90).

бѐспутно прил. на бесѝуѝан начин, грешно. – Паде у очајање и поче живети беспутно и безаконо (ОП, 138).

бѐспутство с сѝање онога који је бесѝуѝан, заблуделосѝ, грешносѝ. – Као један од главних узрока ропства и пропасти [пророк] наводи сујетну раскош, духовно ништавило и беспутство жена (ОП, 579).

бесребренѣк м *онај који не узима мийѡ, новац за ѿмоћ другима*; исп. безмездан. – Св. Теодота ... [је] мајка свете браће Козме и Дамјана, бесребреника и чудотвораца (ОП, 11). Св. Пантелејмон призива се у молитвама при водоосвећењу и јелеосвећењу (свештању масла) заједно са св. Ермолајем и осталим безсребреницима и чудотворцима (ОП, 538).

бѣстелесан, -сна, -сно *који нема ѿшела, бесѡлоѡан, немаѡеријалан (о Божјим анђелима)*. – Созерцавам Господа Исуса ... као красоту чисто умног, бестелесног света ангела (ОП, 106). Логос створи небо и земљу, свет бестелесни и свет телесни (ЈЧ, 107). Анђели су бестелесни и бесмртни (ВС, 18).

бестѡдство с *сѡнање, особина онога који је бесѡидан, немање сѡида, бесѡидносѡи, бесрамносѡи*. – Бестидство жене [је] најнеприроднији и најодвратнији приказ у свету (ОП, 516). Сунце и месец стиде се вашег бестидства над мојом невестом (Свеч., 72). Ево, чујте, до какве гнусобе је било порасло то бестидство богозаборава и богомрскости (Омил., 185).

бѣстраснѡст, -ости ж *одсутѡво сѡрасѡи, чедносѡи*. – Вера, послушност и незлобивост главне су одлике детиње душе. Уз то још долази: бестрасност и радост (ОП, 79).

бѣстрастан, -сна, -сно *који је без сѡрасѡи, у коме нема сѡрасѡи, кроѡак, миран*. – Исидор блажени са собом се рво | Док бестрастан поста као сухо дрво (ОП, 342). Бестрастан и испуњен благодаћу Духа Светога Евменије засија светлошћу, која се не моглаше сакрити (ОП, 681).

бѣстрѡстије [„безстрастије“] с сткњ. *одсутѡво сѡрасѡи, душевна мирноћа, бесѡрашће*. – Безстрастије то је земља обећана, | Безстрастна је душа Духом обасјана (ОП, 570).

бѣсцѡљан, -љна, -љно *који је без одређеног циља, који нема сврхе, узалудан, бесмислен*. – Зашто неки људи тако бесциљно ходе и толико бесциљних послова послују? Зато што не знају циљ свога живота нити мету свога путовања (ОБЉ, 66).

бѣшчаснѣк [„бесчасник“] м *онај који је некога обешчасѡио*. – У Црној Гори светило се једно племе другоме због увреде, због обешчасћења. Бесчасник и увредитељ морао је крвљу својом опрати дело своје (РН, 190).

бѣшчѡшће с *немање часѡи, нечасносѡи*. – Са шумом и бешчасћем погибоше бучни јеретици (ОП, 629).

бѣшчестан, -сна, -сно сткњ. *бешчасѡан, недолѡчан, нечасѡан*. – Иродијада ... узео његову главу и закопа је на неком скривеном и бешчесном месту, дубоко у земљу (ОП, 138).

бешчестити, -ѿм несвр. сткњ. *наносиѿи срамоѿу, бешчасѿиѿи*. – Узалуд људи убијају, кад Господ оживљује: и узалуд бешчесте, кога Господ прославља (ОП, 812).

бешчешће с сткњ. *оно шѿо бешчасѿи, шѿо наноси срамоѿу*; исп. бешчашће. – Страхујући од бешчешћа св. Харитина помоли се Богу, да јој прими душу пре него би они развратници оскврнили њено тело девојачко (ОП, 728).

бешчинство с *сѿање онога који нема часѿи ни морала*. – Богатство ће му [ономе ко му робује] лако отворити капије свих осталих греха и порока: пијанства, картања, блуда, прељубе, и свих бешчинстава (Омил., 114).

бешчислен, -а, -о [„бесчислен“] (рус. бесчисленный) *безбројан*. – Боже праведних отаца и матера наших и бесчислених мученика српских, милостиво нас услиши (Добр., 124). У бешчисленим миријадама и миријадама они [анђели] стоје око престола вечне славе (Теод., 66).

бивши, -а, -е *који ѿриѿада ѿрошлосѿи, ѿређашњи, негдашњи*. – Да остављамо зло иза леђа, у сенци, у понору заборавља, у тами бившега, а ми из године у годину, из дана у дан, да се пружамо ка добру (ОП, 11).

битност, -ости ж *главна, основна вредносѿи нечега, сушѿина*. – Битност је светиња, те чим се изнесе на пазар, да се продаје и купује, она оставља и купца и продавца и удаљава се подједнако од обојих (МНЈ, 80).

благѿи, -а, -б *милосѿиви (о Богу)*. – Свет овај није сам од себе ... него је он од јединога блага Бога (ОП, 885).

благѿвање с гл. им. од *благоваѿи*. — Машта људска и жудња за земаљским царовањем и благовањем колевка су обеју заблуда (Жет. Госп., 36).

благѿвати, *благѿујем* несвр. *сакуѿљаѿи, гомилаѿи благо; наслађиваѿи се, уживаѿи*. – В. пример под благовање.

благѿверан и **благѿверан**, -рна, -рно ист. *ѿравоверан (у ѿшѿули сѿтарих владара)*. – Све краљеве благоверне, | Све њих пусти нека прођу | И пред лице моје дођу (Дух. лира, 34).

благѿвесник м сткњ. *гласник вестѿи о Сѿасѿијељу и његовом учењу (о рођењу, о васкрсењу)*. – Св. Архангел Гаврил. Благовесник ваплоћења Сина Божјега. Он је један од седам великих ангела што предстоје престолу Божјем (ОП, 218). [Андреја Првозвани] ... је апостол и благовесник и пророк и пастир и учитељ (Еф. 4, 11) (ОП, 881). Архангел Гаврил први је благовесник спасења људског, или чуда Божјег (Омил., 5). Новозаветни благовесници одбацују сваку важност обрезању телесном изузев сликовитог или симболичног (Дух. сав., 114).

бл̑говѣст ж *оѣкровење, дар Божји*. – Зашто реч Христа није могла да стане у старешине јеврејске? Зато што су они били потпуно испуњени злбом, те у њима није било места за божанско семе, за божанску благовест (ОП, 99).

Бл̑говѣсти ж мн. *хришћански ѣразник који се свеѣкује 25. марѣа ѣо црквеном, јулијанском календару, а 7. аѣрила ѣо грегоријанском календару у знак сећања на догађај када је Богородица ѣримила „благу вестѣ“ о безгрешном зачећу*. – Велики свечани дани Пресвете Дјеѣе ... су Рођење Пресвете Дјеѣе, Ваведење, Благовести и Успеније (ВС, 76).

бл̑говѣстител̑ м заст. *гласник радосних вестѣи, благовесник*. – Он [св. Гаврил] је благовестител̑ тајни Божјих, нарочито тајне боговаплоћења, и свих осталих тајни (ОП, 822).

бл̑говѣстити, -ѡвѣстѣм свр. *извесѣиѣиѣи, објавиѣиѣи насѣуѣање радосног догађаја, оѣкриѣиѣи*. – Надедоше му име Исус како је и благовестио архангел Гаврил Пресветој Деѣи (ОП, 9).

бл̑говѣшће с *наговешѣај нечега шѣо ѣреба да насѣуѣи*. – Гаврилова је служба благовешће спасења људског (ОП, 218).

бл̑говјѣстије с сткњ. *в. благовешће*. – Апостол Филип јављаше благовјѣстије Христово у Самарији са убедљивошћу речи и силом чудеса (Диван, 93).

бл̑говѡлети, -ѡвољѣм свр. сткњ. *ѣрићи доброѣом, благоизволеѣи*. – Сав труд мој, и зној мој, жртва је Теби. Ако је ти не благоволиш примити, бићу као пењач уз планину, затрпан снегом на врх планине (МНЈ, 131). Милост Божја тако благоволи, | Да се сваки покајник прихвати, | Да се сваком покајнику прости (ОП, 154). Када Бог благоволи испунити обећање Своје изгнаном Адаму и пророцима, јави се велики Архангел Гаврил у одаји Пресвете Деѣе (ОП, 216).

бл̑говољѣње [„благоволење“] с *добра воља, благонаклоносѣи*. – Би уклоњен са Сабора и од архијерејске службе све док се неколицини првих архијереја на Сабору не јави сам Господ Христос и Пресвета Богородица и не објавише Своје благоволење према Николају (ОП, 897). Она [Јелисавета] зна само један скроман и дирљив разлог Божјег благоволења према њој: тако ми учини Господ у дане ове, вели она, да скине срамоту моју међу људима (Омил., 7).

бл̑годгласно прил. *ѣријаѣино, милозвучно, складно, хармонично*. – Твој цео живот биће као песма, која ће се благогласно слагати са песмом браће твоје (ОН, 113).

бл̑годар̑нѡст, -ости ж *захвалносѣи*. – Сви људи долазе Богу да ишту или да му благодаре за дано, при чем и ова благодарност није

друго до искање, да се дано одржи и умножи (РН, 172). Благодарност за гостољубље не мање је дужност и обавеза за хришћане (ОП, 505).

благодарствен, -а, -о сткњ. *који се односи на благодарење, благодаран*. – Св. Амвросије ... је саставио и познату благодарствену песму: Тебе Бога хвалим (ОП, 900).

благодѣт ж *благослов Божји; дар Божји, милосѣи Божја која се излива на људе*. – Кад год смо ван благодати Божје, ми смо и ван себе, и срањени са благодатном природом својом ми се не налазимо у бољем стању него један сумашедши у срањењу са такозваним здравим човеком (ОП, 147). Проживе [преп. муч. Евдокија] у манастиру педесет шест година, и удостоји се пред Богом да јој Бог даде толику благодат, те и мртве васкрсаваше (ОП, 153). Да се ослободи греховних страсти помогла је светом Емилијану помисао на смрт и, разуме се, благодат Божја (ОП, 170). Господе, ти знаш, да су људи месо и крв; опрости им грехе, и излиј благодат Твоју на све! (ОП, 104). Благодат је пуноћа и обиље, и зато даје не бележећи у рабош, и опет даје и не узима натраг (НБПГ, 44). Божја благодат, то су они Божији дарови, које Бог Отац даје кроз Светога Духа, а по заслугама Сина (ВС, 39).

благодѣтан, -тна, -тно *добар, благородан, ѿун врлина*. – Само је благодатан човек природан човек, тј. човек више, непокварене природе, којом влада и управља благодат Божја (ОБЉ, 8).

благодјејање с сткњ. *добро и ѿлениѣо дело, добротинсѣво*. – Свети Оци, стубови Цркве васељенске, знали [су] објаснити човекољубљем Божјим и напасти исто онако као и благодјејања, и несрећу исто онако као и срећу (ОП, 351).

благодушно прил. *на благодушан начин, доброћудно, без роѣињања, великодушно*. – О красни плоде благодушно поднесене напасти! Напаст нам се даје за добру духовну трговину, а ми пропуштамо прилику остајући празни на пазару! (ОП, 451). Велике скорби и беде претрпео је као митрополит [св. Кипријан кијевски], но све је поднео благодушно (ОП, 676).

благодушнѣст, -ости ж *благосѣи, добротѣа, доброћудносѣи, ѿшѣомосѣи*. – Својом мудрошћу и подвигом ... трпељивошћу и благодушношћу превасходио је Стефан не само све монахе у манастиру него и сав Цариград (ОП, 829).

благодзвучнѣст, -ости ж *милозвучносѣи, мелодичносѣи*. – Неки ангели Твоји даду благодзвучности моме жеку, и изнесу га преда Те, љубави моја (МНЈ, 148).

благоизвољети, -ѣзволѣм свр. *указѣи нарочѣио уважење (ѿрема некоме или нечему); ѿказѣи добротѣу, извољети*. – Био је рибар, и најпре се звао Симеоном, но Господ је благоизволео назвати га Кифом,

или Петром (ОП, 459). „Отац је благоизволео | Да Реч постане тело, | И да Дјева роди | Оваплоћенога Бога (ВС, 86). Кад Дух Божји благоизволи ући у срце човеково, Он бива живим и снажним сведоком свега што Христос рече и учини (ОБЉ, 135).

благòлепан, -пна, -пно [„благољепан“] *веома леј, складан*. – Беше Дева украшена царским благољепним одећама и украсима, како и приличи кћери царевој, невести Божјој (ОП, 856).

благòмйр *м ирјајайна ишишина, сйокој*. – Окади жртву моју благомиром светитељске молитве, и не одбаци је, Тросунчани Владико света (МНЈ, 147).

благòобразан, -зна, -зно **1.** *диван, ирекрасан*. – У сну му се јави Господ у виду човека благообразна, сјајнијег од сунца, са крстом на глави својој (ОП, 695). **2.** *добар, ираведан, чесийи*. – Благообразни Јосиф ... је скинуо тело Христово с крста, заједно с Никодимом, и положио га у своју гробницу (ОП, 548). Рођен [је Св. Пророк Самуил] ... у месту Рамату, или Ариматеји где се доцније родио и благообразни Јосиф (ОП, 602).

благоразуман, -мна, -мно *мудар, разуман, разборий, ирезвен*. – Нека им да Бог да се истински покају. А ви будите у томе благоразумни, и не сматрајте их за непријатеље (II Сол. 3, 15) (ОП, 136). Благоразуман човек пашти се, да својим греховним примером не саблазни ма кога и не наведе на грех (ОП, 343).

благоразумнòст, -ости *ж мудросий, увиђавносий*. – Св. Амвросије похваљује ... благоразумност рано упокојеног цара Валентинијана (ОП, 343).

благòродан, -дна, -дно *илемений, душеван*. – Брига за добро свих људи! Та брига је испуњавала узвишени дух и благородно срце светих апостола (ОП, 463). Из борбе са самим собом човек је изишао узвишенији и благороднији (ОБЉ, 14).

благорòдство *с особина онога који је благородан, илеменийосий, душевносий*. – У Русији је било толико ратне славе ... толико благородства ... да је Волтер ... говорио, и не у шали: сад почиње да долази светлост свету са Севера (Д. Срб., 70). Дивни у благородству [били су св. муч. Алфеј, Филадельф и Кирин], силни у вери (ОП, 332). Ако желиш благородства, говорио је он [св. Јован Милостиви], не тражи га у крви него у добродетељи (ОП, 832). У Његову логику стаје сва вечност и све благородство времена, па ће се, ако желите, наћи места и за вас (ОБЉ, 136).

благосийљати, -òсйљам *несвр. изливаийи своју милосий на некога, даваийи благослов*. – Ја их благосиљам [непријатеље своје], и не ку-

нем... Само онај мрзи непријатеље, ко не зна, да непријатељи нису непријатељи но сурови пријатељи (МНЈ, 111).

благослѡв, -ова м *милосѡї која долази од Бога*. – Имали смо школу без вере, политику без поштења, војску без родољубља, државу без Божјег благослова (КТП, 5). Христос [је] својим присуством и благословом, онда и заувек, ставио [печат] на ту божанску тајну [брак] сједињења два бића у једно (ЈЧ, 147).

благослѡвен, -ѐна, -ѐно *исѡуњен благословом*. – О Господе благословени, отвори нам вид духовни, да бисмо видели сву неизмерну дубину љубави Твоје (ОП, 409). Ми поштујемо иконе као благословене представе јединог живог Бога, Његових анђела, светитеља и мученика, који су наши пријатељи и посредници (ВС, 52). Продужи кајати се ... И бићеш благословена и Богу угодна и славна (Кас., 27).

благослѡвителъ м *онај који даје благослов (о Хрисѡу)*. – Шта је то српски национализам? ... То је брак, коме је Христос благословитељ (Патр., 133).

благослѡвити, -гѡсловѡм свр. **1.** *знаком крстѡа ѡризвѡи милосѡї Божју на некога*. – Благословивши народ, Сава се укрца у лађу и окрену лицем према Јерусалиму (ЖСС, 106). **2.** *даѡи, ѡружѡи благослов (о родѡиљѡма)*. – Изљубише га [родитељи] и благословише без иједне сумње (ЖСС, 15). **3.** *излиѡи милосѡї (о Богу)*. – Он је знао унапред за ову жељу нашу [да осетимо љубав Христову коју су осећали апостоли], и унапред је испунио благословивши хлеб и вино да нам буду место тела и крви (Дух. сав., 135).

Изр. **Бог те благословио!** *каже се некоме у знак одобравања, ѡрихвѡања нечега, захвалносѡи и сл.* – Бог те благословио и ја те благосиљам (ЖСС, 40).

благѡсрдан, -дна, -дно у *великој мери, веома благ, мио (о Госѡду)*. – О, Господе благосрдни, који си се смисловао Мисиру ... просвети и нас (ОП, 604).

благѡбѡт, -ости ж *ѡлемениѡсѡї, добрѡа*. – У тами незнабоштва св. Вукол светљаше као јасна свећа. Одликовао се свима врлинама, а нарочито благошћу и кротошћу (ОП, 94).

благѡстиња ж в. *благѡсѡї*. – Све чувене благостињом, | Све њих пусти, то су моји, | Моји од кад свет постоји (Дух. лира, 34).

благѡстројнѡст, -ости ж *ѡпоредак, хармонија*. – Православна Црква учећи људе савршеној љубави, учи их у исто време и савршеној послушности, из које проистиче ред и благѡстројност међу вернима (ОП, 27).

благѡтвѡран, -рна, -рно *који ѡвољно делује, који креѡи, окреѡљује*. – Никаква створена твар у природи не може својом сопственом силом

бити од ма какве користи човеку, а да живи Бог није свестан да је то Његова благотворна сила што од Њега излази (Омил., 253).

благотвѡрно прил. на *благотворан начин, иако да лечи, креи*. – Трагедија може исто толико да притискује и гњечи дух ... колико, с друге стране, може и благотворно да утиче на човека (ОБЉ, 124).

благоукрашава, -ӑшав̆ам несвр. *чиниши красним некога (о достојанству)*. – Њега [свештеника] благоукрашава ... достојанство [свих свештеника од времена апостолског до данас] (ОП, 384).

благоухан, -а, -о *који иријатино мирише*. – Благоухани божански мирис гуши га [демона] и ослабљава до крајње изнемоглости (ОП, 132). Када се упокојио, из његовог гроба кроз 40 дана исходио је диван и благоухан мирис (ОП, 135). Тело Стеваново би откопано и нађено цело и испуњено благоуханим мирисом (ОП, 741).

благоуханије с сткњ. в. *благоухање*. – Усред пожара мошти овога светитеља не сагореше, него напротив, почеше после тога пројављивати целебну силу и испуштати дивно благоуханије (ОП, 814).

благоухање с *иријатан мирис*. – А када светитељ испусти своју душу, сва одаја испуни се дивним благоухањем (ОП, 479). Свети Дионисије Ареопagit описује ... неописано неко благоухање, које он осети у присуству Св. Богородице, када ју посети у Јерусалиму (ОП, 655).

благочестив, -а, -о *йобожан, богоугодан*. – Благочестива мајка Ефросинија прорече своје сину мученичку смрт (ОП, 61). Добра и благочестива Јована не могоше трпети, да глава Божјега човека остане на месту бешчесноме (ОП, 138). Благочестиви цареви хришћански сматрају свете људе у својој држави највећим благословом Божјим (ОБЉ, 107).

благочешће с *дубока оданости вери, йобожности*. – Атанасије [Велики] се прослави својом ученошћу, благочешћем и ревношћу за Православље (ОП, 49). Св. Партеније еп. Лампсакијски ... храмове идолопоклоничке затвори, многе цркве сагради, и благочешће утврди (ОП, 97).

благочиније с сткњ. *йоредак, уређење (обично у цркви), благочиње*. – Зар не видите, какво благочиније влада на олимпијским играма (незнабожачким), када распоредитељ пролази по игралишту (ОП, 144).

блажени и **блāжени**, -ā, -ō цркв. *савршен у вери, богоугодан*. – Када блажени Александар патријарх лежао на самртној постељи, питаху га ожалошћени верни, кога оставља после себе за архипастира стаду словесном Христовом (ОП, 816).

блаженопочившӣ, -ā, -ē цркв. *умрли, ѿкојни (о знамениӣим црквеним личнос̄ӣма)*. – Није овај тренутак намењен опширном описивању свих оних борби за народ и веру, које испуњавају сав живот Блаженопочившег Патријарха него молитви за душу његову (ОЗЉ, 77).

блажѣнство и **блажѣнство** с *рај*. – Преисторији припада стварање човека, његово кратко блаженство и пад греховни (РН, 87).

блѣжити¹, блѣжѣм несвр. **1.** *даватӣи ѿвасходс̄тво, ѿдс̄тица̄ти*. – Господ не блажи знање него извршивање. Он не каже апостолима: благо вама кад ово знате (ОП, 155). **2.** *ѿризиватӣ к себи, намамљиватӣ*. – Заблудела деца с тугом Оца траже, | Туђини их зову и сластима блаже (ОП, 69).

блѣжити², блѣжѣм несвр. *ублажава̄ти (муке, боли), умириватӣ*. – Највише нека вам блажи муке Првенац у страдању, сам распет Господ наш (ОП, 504).

блѣжњӣ и **блѣжњӣ**, -ā, -ē (у им. служби, м) *човек (ѿоред нас самих), рођак у Христѣ*. – Укрепи нас силом Духа Твога Светога, да се можемо држати спасоносног прописа Твога о посту и молитви, ради спасења нашега и наших ближњих (ОП, 132). Кад ме моји ближњи | Стану оговарат' | Учио ме старац | С Богом разговарат' (Дух. лира, 17). Из тога сродства [човека са Творцем и човека са човеком] рађа се љубав према Богу и љубав према ближњим (Теод., 154).

блѣд м *нейриродно ѿлно оишѣење; ѿлна расѣушѣенос̄т, развра̄т, сладос̄трашѣ*. – Од блуда до убиства није далеко (ОП, 161). Који су плодови блуда? Пропадање тела и душе, самообмана, одвратне болести, душевна узнемиреност, несрећа, болесна и саката деца, очајање и на крају лудило (ВС, 57).

блѣдан, -дна, -дно *који се одао блуду, развра̄тан*. – Да би понизили Григорија, они нађу и пошаљу једну блудну жену, да изведе њихову злобну замисао (ОП, 847).

блѣдѣћӣ, -ā, -ē *који блуди*. – Зарадовала би се ти, душо моја, међу блудећим душама земаљским (МНЈ, 75).

блѣдилиште с *мес̄то где се ѿроводи блуд*. – Зли судија нареди, да је воде у блудилиште, да је оскврне (ОП, 916).

блѣдити, -ѣм несвр. *живѣти блудно, блудничитӣ*; исп. блудећи.

блѣдник м *развра̄тник, ѿхоиљивац*. – Обично су блудници велики тирани. Султан Мухамед нареди Синан-паши да једном заувек угуши побуну код Срба, не бирајући средства (ЖСС, 151). Рече ангел, да тај човек беше велики и непокајани грешник: лажљивац, човекомрзац, тврдица, кривоклетник и блудник (ОП, 723).

блудодéјство с *склоносѝ ка блуду*. – Свако идолопоклонство велики пророци називају прељубодејством и блудодејством (Јерем. гл. 3; Језек. гл. 23. 37) (Омил., 190).

Бђг, Бђга м **1.** *онај који је створѝо свей̄ и који њиме уѝравља, Сведржѝиѝељ, Творац*. – Бог се јавља у природи без престанка ... као најактивнији устројитељ и декоратор свечаности (РЊ, 117). Црна Гора, истина, није равна и глатка и плодна као друге земље, као Холандија, рецимо. Но зар Бог бира и цени својину по плодности, као људи? (ОЗЉ, 33). Нашег непријатеља помажу многе земаљске велике силе, нама ће помоћи Бог (ИГИС, 19). Ко се осећа зависан од Бога, тај се осећа независан од свега осталог (ИГИС, 49). *фиг.* Сувише је Бог тешка храна, те људи радије прибегавају храни животињској (НБПГ, 27). **2.** (бог) *у незнабожачким религијама један од богова, божансѝиво, идол*. – Молитвом [свешт. муч. Мокије је] сокрушио кип бога Диониса, чиме неке од незнабожаца огорчи против себе (ОП, 335).

богатољубац, -пца м *онај који љуби богаше*. – Он није само Сиротољубац нити Богатољубац, него Човекољубац (ЈЧ, 120).

богѝтство с **1.** *духовно благо*. – У Христу је правда, и љубав преслатка, | У Христу богатство, живот без престанка (Дух. лира, 85). **2.** *земаљско благо*. – Што веће богатство сабирате, то сте жалоснији, што више знања трпате у себе, то сте мање радосни (Бес., 109). Сава ... упозораваше богаташе да се не ослањају сувише на пролазно богатство, већ да „обогате себе добрим делима“, особито дарезљивошћу према сиромасима (ЖСС, 114).

Изр. **богатство духа сѝтање ѝреѝоѝенѝносѝи**, *обезбожења соѝсѝивене личносѝи*; исп. сиромаштво духа. – Мораш да бираш између гордости и смирења – богатства и сиромаштва духа. Прво значи – бунтовно рушење, а друго – тихо изграђивање (Аг. црк., 127).

богобојажљив, -а, -о *који се боји Бога, ѝобожан*. – Јевстатије, архиеп. српски ... рођен [је] у Будимљанској жупи од родитеља богобојажљивих (ОП, 15). Смрт, која је страшна свакоме и која ужасава смртне, представља се као пир богобојажљивоме (Јев., 148).

богѝбран, -рна, -рно *који је усѝао ѝроѝѝив Бога, који не ѝризнаје Бога и његов ѝоредак, анѝихрисѝовски, безбожнички*. – Када је Господар дошао и зацарио се у душама Мисираца, храмови и идоли су заувек пали. Исто тако и с непослушним и богоборним Јеврејима: Навуходоносор, слуга, одвео их је у ропство на 70 година, а увређени

Господар расуо их је по свему свету, где се у расулу и данас налазе (ОП, 346). Богоборни дух, отац сваке лажи, куша ме сладостима земаљским (Јев., 81).

богобѡрац, -рца м онај који се бори ѿрошив Бога, који се ѿроши-ви Богу, безбожник. – Тако како сад живе богопротивници и богоборци живљаху сви људи пре Христовог доласка (ОП, 820).

богобѡрство с борба ѿрошив Бога. – Постоји један преступ против љубави, тежак као блуд и прелуба и тежи. То је богоборство лицемерних старешина народних, који језиком изјављују љубав према народу, а у души презиру народ (ОБЉ, 58).

боговаплоћење с цркв. **1.** ѿјава Бога у човечијем облику (у виду Христѡа Богочовека). – Он [св. Гаврил] је блавеститељ тајни Божјих, нарочито тајне боговаплоћења, и свих осталих тајни (ОП, 822). **2.** измена човечје ѿрироде ѿрихваѡањем Божјих особина, обожење. – Само Христос има право знање ... о човековом греху и паду и о његовом спасењу кроз боговаплоћење (ВС, 7).

богѡвенчѡн, -а, -о који је ѿримѡио венац славе. – Прокопије учаше [жене] вери Христовој а нарочито томе како ће примити венац мученички. Зато се у чину венчања брачних помиње св. Прокопије, поред богѡвенчаног цара Константина и Јелене (ОП, 485).

боговѡдац, -вѡца м онај који је ѡшлесним или духовним очима видео Бога. – О Боже кроткога Јакова, Израилѡа, просвећеног Боговидца, помозимо да одржимо достојанство своје човечанско, достојанство боговидца, и да у сваком дану и часу познајемо и признајемо с благодарношћу Тебе као Господара свога и Хранитеља свога (ОП, 558). Небеса казују славу Божију, и дела руку Његових гласи свод небески. Дан дану казује, и ноћ ноћи јавља (Пс. 19, 1–4). Тако говори боговидац и Богопојац (Омил., 125).

богѡдухнѡвен, -а, -о сткњ. од Бога надахнуѡи. – У младости [преп. Дије] би настављен од богѡдухновених мужева монашком животу и подвигу (ОП, 516). Поклонимо се, браћо, Исаији, чија богѡдухновена уста прорекоше Спаситеља и спасење наше (ОП, 633).

богѡзаѡборѡв м заборав Бога, губѡиѡак вере. – Ми бисмо, без нарочитих чудеса Божјих, пали у очајање и Богозаборав (ОП, 694).

богѡиздѡјник м онај који је издао, одрекао се Бога (о Јуди). – Један од дванаест апостола био је богѡиздѡјник (Теод., 94).

богѡиздѡјство с чин издаје Бога. – О, да страшне казне за [Јудино] богѡиздѡјство! (ОП, 364).

богоипостаснѣ, -ā, -ō који се односи на Божију ипостас, на Божије лице. – Матија апостол о Христу збораше ... | Он је Слово Божје, Богоипостасно (ОП, 572).

Богојављење с њразник који се свейкује 6. јануара ѿ црквеном, јулијанском, а 19. јануара ѿ грегоријанском календару као дан када се Бог јавио ѡриликом Христѡвог кришѣња на Јордану. – Замислите Божић и Богојављење, па Велики Петак и Васкрс, па Вазнесење и Тројичин дан, и Преображење и Крстов дан. Све је окићено красним обичајима као лепо изаткани ћилим (Теод., 90).

богѡликѡст, -ости ж одраз Бога и његових дела. – Они [Срби] хоће Библију, која чини добра и науку која помаже оштроумност, и уметност која остварује боголикост (Д. Срб., 100).

бѡгољѡб и **богѡљуб** м онај који љуби, воли, ѿошћује Бога. – Говорим не само о јеванђелској и општој црквеној историји, него и о историји ... свих великих богољуба, који својим благом подизаху задужбине по земљи својој и туђој (Бес., 20).

богољѡбив, -а, -о који је исћуњен љубављу ѡрема Богу, ѿбожан. – Св. муч. Мирон презвитер ... по нарави благ и кротак, богољубив и човекољубив (ОП, 593). Добар плод је богољубиво срце, а зао плод је самољубиво срце (ОБЉ, 88).

богољѡбитељ м онај који Бога љуби, који Бога ѿошћује. – Ти, славни кнеже, убројан си у ред ... просвећених богољубитеља (Цар. зав., 152).

богѡљѡбље и **богѡљубље** (бѡгољубље) с љубав ѡрема Богу, ѿбожностѣ, богољубивостѣ. – Созерцавам Господа Исуса ... за грешничко самољубље, тј. за развраћено срце људско, које не прима у себе ни богољубља ни човекољубља (ОП, 139). У име Оца небеснога он објављује братство људи, и у име богољубља братољубље (РП, 104).

Богѡмајка ж Богородица. – Када су сви други били оставили распетога Господа, Јован је са св. Богомајком остао под Крстом (ОП, 703).

Богѡматер и **Богѡматера** ж в. Богомајка. – „Пречисту Богоматер ако ко не штудује и не исповеда и њој се не клања, да буде проклет и овога и онога века“ (ОП, 268). Удари [иконоборац] ... штапом по икони и поквари десно око на лику Богоматере (ОП, 746).

Богѡмати ж в. Богомајка. – Ко би се и приближно могао сравнити с Господом у стрпљивом подношењу страдања на земљи тако као Пресвета Богомати Његова? (ОП, 961).

богомѣслије с сткњ. ѡромѣшљање о Богу, мољитвена ѿосвећеностѣ, ѡреданостѣ Богу. – Испуњавао је све дане и ноћи молитвом, унутрашњим богомислијем, созерцањем и трудом телесним (ОП, 54). Великим

уздржањем, молитвом и богомислијем достигао [је преп. Лаврентије пещерски] висок степен савршенства (ОП, 76). Св. Версонуфије ... достигао је био кроз богомислије и молитву необичну чистоту и прозорљивост (ОП, 96). Зашто се [Господ] преобрази на гори а не у долини? Да би нас научио двома врлинама: трудољубљу и богомислију (ОП, 564).

богџмоља ж *месџо верског обреда, црква*. – Трудио [се] да његова кућа тишине буде стална богџмоља везана за Хиландар, али ипак независна (ЖСС, 44).

богџмољац, -мџља и **богџмџац**, -љаца м **1.** *онај који се много моли Богу, џбџжан човек*. – Појавили су се у народу џуди и групе џуди, које су други прозвали богџмољцима (Бес., 121). **2.** *џриџадник богџмољачког џокреџа зачеџог између два свеџска раџа*. – Сматрам за дужност ... да кажем новој генерацији српској ко су били и шта јесу српски богџмољци (Диван, 5).

богџмџачкџ, -џ, -џ који се односи на богџмољце, џриџаднике богџмољачког џокреџа.

Измр. **богџмџачки покрет** ист. *добровољно удружење верника Срџске џправославне цркве између два раџа, основано с циљем да заусџави џџадање инџтересовања за веру услед уџишцаја грађанских и аџнеистџичких идеологија и секџи*. – Међу барјацима видимо и крстати барјак народног богџмољачког покрета (Есеји, 79). Православни Богџмољачки покрет у Југославији после Првог светског рата па све до наших дана представља читаву једну духовну епопеју, која још није завршена (Диван, 5).

богџмџнџ, -џ, -џ који се много Богу моли, џбџжан. – Поклони [командир] једног коња богџмољном муслиману (Дух. сав., 25).

богџмџство с *мољење Богу*. – Зачудио би се Господ силној вери многих шумадијских сељака и радника, који осташе верни и благодарни Богу Живоме, и истакосе богџмџство, покајање, ишчишћење душе од греховне проказе (Јев., 108).

богџмржња ж *мржња џрема Богу*. – Против [Сатанине] богџмржње [борбу треба водити] богољубљем и човекољубљем (ОБЉ, 105).

богџмрзак, -рска, -рско који је џроџишван Богу, нечовечан. – Наша мајка планета ... пресићена богџмрских дела, оскрвњена крвљу ... она на последњем суду неће имати ни једнога заступника (РЊ, 103).

богџмрзац, -сца м *ђаво, неџмјаник*. – И тако се Син Божји крсти водом и Духом ... да би унапред скрушио главу Змија богџмрсца и човекомрсца (ЈЧ, 134).

богомудро прил. *с мудрошћу која је Богом дана*. – Молитву, као метод живота, молитву, као метод мишљења, имају духоносни Оци наши; зато Богомудро, кротко, молитвено мисле они о Св. Богородици и говоре о Њој (Бес., 43).

Богоневеста ж цркв. *додаџак уз име Пресвете Дјеве*. – Из оно мало речи Пресвете Деве Богоневесте што је записано у Јеванђељу ово је једна драгоцену поука (ОП, 958).

богонбсац, -сца м *онај који има у себи Бога, који живи и дела богоугодно*. – Као облак од суhog дима ... кога висински ветрови свемоћно расипају у ништа, заиста, такав је и сав онај свет без богоносаца (МНЈ, 128).

богџноснѣ, -а, -џ *који је љредан Богу, врло љобожан*. – Овај богоносни и велики Отац Цркве рођен би у Галати Пафлагонијској (ОП, 182).

богоџбразан, -зна, -зно *сздан љо образу Божијем (о души)*. – Главни дар који је Бог даровао човеку јесте богообразна душа (Омил., 323).

богоџдрицатељ м *онај који се одриче Бога, богоџдсѣуѣник, богоџѣадник*. – Вера Христова спасава људе. Благочешће међу богохулницима и богоџдрицатељима! (ОП, 205). Гледаће [онај који служи богатству] с презрењем на закон Божиј и Цркву Божију, и убрзо ће постати крајњи богохулник и богоџдрицатељ (Омил., 114).

богоџдступнѣ, -а, -џ *који се љроѣиви, ѣѣре Богу и његовој вољи*. – Када овај богоџдступни цар пође у рат на Персијанце, заустави се у Антиохији (ОП, 771).

богоџдступнѣк м *ѣѣадник (од вере, учења и сл.), аѣсѣаѣ*. – Јосафат [се] здружи са богоџдступником царем Ахавом, и за мало не погибе (ОП, 693).

богоџдступничѣ, -а, -џ *који се односи на богоџдсѣуѣнике, аѣсѣаѣ и њихова дела*. – Некад су басне јеретичке досађивале Цркви Божијој а сада јој досађују басне богоџдступничке (ОП, 21).

богоџдступнѣштво с *особина богоџдсѣуѣника, онога који се окрегнуо љроѣив Бога, који је одсѣуѣо од његовог учења*. – Созерцавам страшно богоџдступнѣштво Соломоново и казну Божију (ОП, 663).

богоџпаднѣк м *онај који се одрекао Бога, аѣсѣаѣ*. – И међу Србима било је тешких злотвора ..., а у новије време и јавних богоџпадника и безвераца (Теод., 94).

богоџпаднѣштво с *ѣѣадниѣштво, ѣѣуђење од Бога*. – И то [пoхота] је богоџпаднѣштво – и то најизразитије – и губљење себе до ништа (Омил., 190). Грехом богоџпаднѣштва проузроковали су људи ову

кризу, и Бог ју је попустио, да би људе пробудио, освестио, одуховио и к Себи повратио (МП, 33).

богопѡдобан, -бна, -бно *ѡдобан, одан Богу*. – „Поренут богоподобном топлом љубављу он никако није желео бити спасен сам без браће своје“ (Омил., 201).

богопознање с *сѡзнање Бога*. – Дамаскин присвоји седам нижих знања | И до осмог дође, до богопознања (ОП, 103). На самом себи он [човек] има два начина богопознања: богопознање по телу и богопознање по духу (ОБЉ, 11).

богопослушнѡст, -ости ж *особина онога који је ѡслушан Богу*. – Смирена богопослушност пак требала је бити сталним регулатором слободе човекове (Омил., 22).

богопоуздање с *чврста вера у Бога*. – Симониду јетку [Стефан Дечански] победи ћутањем, | А Шишмана цара богопоуздањем (ОП, 830).

богопреданѡст, -ости ж *особина онога који је ѡредан, одан Богу и његовој вољи*. – Какву дивну и готово надчовечанску истрајност показује Аврам у вери у Бога! ... апостоли у богопреданости и у христољубљу! (Омил., 212)

богопрѡтиван, -вна, -вно *који је ѡрѡтиван Богу, нечовечан, богомрзак*. – Треба се, дакле прво испразнити од свега богопротивнога, тј. од свега онога што смета да се у нама настани светлост богопознања (ОП, 99). Богопротивни Латини напали [су] на ову Гору ... и већ се налазе близу (ОП, 744). Докле год човечју душу испуњавају богопротивне мисли, богопротивни осећаји и богопротивна хотења, дотле човек уопште не може да слуша ни да прима речи о Богу (ОБЉ, 8).

богопрѡтивник м в. *богомрзац*. – Тако како сад живе богопротивници и богоборци живљаху сви људи пре Христовог доласка (ОП, 820).

богоразмишљање с гл. им. од *богоразмишљаѡти*. – Пресвета Дева продужи живети ... у богоразмишљању, посту и ручном раду (ОП, 216). Ноћ [је] за плач и молитву и покајање и богоразмишљање (ОП, 751).

богоразмишљати, -размишљаѡ несвр. *молићвено размишљаѡти, сагледаваѡти, созерцаваѡти Бога*. – В. пример под богоразмишљање.

Богорѡдица ж цркв. (често у споју с придевом „пресвета“) *мајка Божја*. – Пун благодати Божје он [преп. Атанасије Атонски] се удостојио видети Пресвету Богородицу, која чудотворно изведе воду из стене и обећа му бити заувек икономиса (игуманија) манастира (ОП, 476).

Изр. **Богородице Дјево** назив једне од најпознатијих молићава *Богородици*. – Кад год би сат откуцавао часове он је устајао на молитву и читао „Богородице Дјево, радујсја“ (ОП, 794).

богѠслов м 1. *сѣручѣак за богословѣ, ѿеолог*. – ир. Тешко је препирати се са замрзлим мозговима јеретичких богослова и са јудаизираним философима Запада (Теод., 179). 2. *ейѿейѿ уз имена свейѿиѿѣла: свейѿог Григорија Богослова, ѿрејодобног Симеона Новог Богослова и свейѿог айѿѿѿола и јеванђелиста Јована Богослова* (ОП, 66; 182; 702).

богослѠвац, -вца м *ученик богословске школе; онај који је завршио богословску школу*. – За богословце у Скопљу приређено је нарочито касапљење. Под нож [бугарски] су стављени не само ђаци из границе старе Краљевине, већ и они из ослобођених крајева (Д. Срб., 50).

богѠслѠвље с цркв. *богословско знање, ѿеологија*. – Григор’ју се даде светлост богословља. | Маркијану милост – јелеј славословља (ОП, 30).

богослужѣње с цркв. *црквени обред, служба Божја*. – Редовно је присуствовао богослужењима у цркви, молио се, постио и давао милостињу сиротињи (ЖСС, 11).

богоѡгодан, -дна, -дно *који је Богу у вољи, Богу угодан*. – Преп. Стефан Пиперски ... до смрти [је] остао у трудном и богоугодном подвигу (ОП, 357).

богѠхулан и **богѠхѡлан**, -лна, -лно *који хули на Бога, безбожан, грешан*. – Покај се за богохулне речи, које си изговорила данас у свету недељу (Кас., 15).

богохѡлитељ м *онај који хули на Бога, безбожник*. – На непокајане богохулитеље изливаће се милост Божја само у овом животу, а на Страшном Суду правда ће заменити милост (Омил., 323).

богѠхѡлнѣк и **богѠхулнѣк** м *онај који хули на Бога, безбожник, грешник*. – За све богохулнике кајем се, што хуле на Тебе не знајући да хуле на Домаћина, који их одева и храни (МНЈ, 55).

БогѠчѠвек и **БогѠчовек** м *Исус Хрисѿѿос*. – Син Божји и Син Човечји [је] једна иста личност, један исти Богочовек и Спаситељ наш Исус Христос (ОП, 866).

богѡмил м ист. *ѿриѿадник хриѿћанске секѿѣ са дуалистѿичким схваѿћањем свейѿа која одбацује сѿѡљне верске знаке и обреде*. – Наглашавао је [Сава] важност крштења, светог причешћа и других великих тајни потребних за очишћење ... Упозоравао је на јеретике (богумиле) који су ускраћивали, и Латине који су нејеванђелски давали ове свете тајне (ЖСС, 58).

богупркосан, -сна, -сно *који ѿркоси Богу*. – Враг рода људског успео [је] саградити у свету другу, Богупркосну кулу Вавилонску, не од камена и цигала него од лажних учења (ЈЧ, 150).

бодарствен, -а, -о [„бодрствен“] *ѿун снаге, воље, крејкосѿи*. – Овај славни јерарх, ради чије су мудрости и слаткоречивости посећивали га људи из далеких земаља, био је веома уздржљив, трудољубив и бодрствен (ОП, 900).

бодарствовати, -ујѣм [„бодрствовати“] *несвр. осѿајаѿи бодар, биѿи будан, биѿи на оѿрезу*. – Бди и бодрствује [Исус Христос] на молитви, и мучи Своје тело без сна и одмора за спасење моје и твоје и свих људи (ОП, 120).

божанскѿ, -а̄, -о̄ *који се односи на Бога, који је својсѿвен Богу, који ѿоѿише од Бога*. – Прносили [су] јеретичко учење да у Христу нису биле две природе: божанска и човечанска (РДС, 130).

божѣствен, -а, -о (рус. божественный) *узвишен, изванредан, божансѿвен*. – Божествен учитељ, неослабни подвижник, диван чудотворац, Иларион је био уважаван не само од хришћана него и од незнабожаца (ОП, 773).

Божѿ *м хришћански ѿразник ѿосвећен рођењу Исуса Христѿа*. – Замислите Божић и Богојављење, па Велики Петак и Васкрс, па Вознесење и Тројичин дан, и Преображење и Крстов дан. Све је окићено красним обичајима као лепо изаткани ћилим (Теод., 90).

Изр. **Божѿ бата** *ѿерсонификација ѿразника Христѿовог рођења*. – Божић, Божић бата | Пун небеског злата, Пун небесне блакости | И Божије, милости, | Пун чобанске простоте | И анђелске чистоте (Дух. лира, 16).

Бѿжѿ, -а̄, -ѣ *који се односи на Бога*. – Ми треба да се прво боримо за Божју ствар а затим за своју (Д. Срб., 108).

Изр. **Божѿи људи људи који служе Богу, богоугодници**. – Божји људи, а не људски материјални прогрес, представљали су одувек златно доба (Добр., 115). **прст Божѿи** *Божје деловање, Божје ѿрисусѿво*. – Збуњени пирати видеше у томе [избегавање заседе] прст Божѿи, па дођоше и падоше пред Савине ноге, исповедајући свој грех и молећи за опроштај (ЖСС, 124). Оно, што Божѿи прст подупире, сигурније стоји него оно што сав свет својим леђима подупире (Омил., 218).

бојареv, -а, -о *који се односи на бојара, ѿлемића, власѿелина*. – Две служавке бојареvе претурајући једнога дана стареж на тавану дома нађу једно савијено платно, на коме беше изображен диван лик женски (ОП, 638).

ббл м 1. *болесїи*. – Пред Часним се Крстом верни Христу Богу моле, | Часним Крстом лече муке, лече сваке боле (ОП, 131). 2. *їиуга, їиуговање*. – Тако ћемо, о, царице свјетла, | Носилице свенародног бола | Свенародног бола и надања, Тако ћемо твоју задужбину [уз песму наде за српско васкрсење] | Брзо свршит и срећно довршит' (Дух. лира, 105).

болѣзања ж покр. в. *болесїи*. – Откако је сатана унео тај грех међу људе, он је увек и заувек доносио људима само пропаст, болезању и смрт (Есеји, 124). Развратника и пијаницу објављују страшне болезање које се појављују као сведоци разврата и пијанства (Јев., 89).

бблѣст, -ести ж *їоремећај живоїних функција у организму*. – Кајем се за све болесне, јер болест је плод греха (МНЈ, 54).

бољѣтица ж *болесїи, їоремећај*. – Пишеш да те мори нека неодољива и необјашњива жалост ... Пази добро, то је опасна бољетица душе (МП, 32).

ббсјак, -ака м покр. *нейоїикован во; во слабих їаїака*. – Властољубље – крилат коњиц, од воска му крила | Док долети до врх власти – крила истајила! | Тад са врха на дно пада, ниже од босјака, | И сатана својим збори: гле, стотог лудака! (ОП, 394).

брак м цркв. *свѣїа їаїна коју је усїановио Госїод Исус Хрисїос и која їодразумева заједницу између мушкарца и жене їоїврђену црквеним обредом*. – Латини су потпуно забранили други брак хришћанима (Зап. хришћ., 82). Чист и чесан брак је препун узвишености (ОП, 378). На Западу [је] све постало питањем, и све стављено под питање: и Бог и душа и морал, и брак и породица, и друштво, и држава, и овај свет и онај свет (ИЗ, 21). Да ли је Господ Христос потврдио ... стари закон о браку? Да. Он је поновио исте речи Старога Завета, и говорећи против развода брака, додао: „Што је Бог саставио, човек да не раставља“ (Мат. 19, 6) (ВС, 47). фиг. Само пламена љубав душе према Богу јесте законити брак душе (Омил., 189).

бракбломан, -мна, -мно *који врши, који је извршио їрељубу*. – За све браколомне кајем се, јер проневерише поверење Духа Светога, који их изабра, да кроз њих нови живот зида (МНЈ, 55).

браколбство с цркв. *огрешење о брачну верносїи, неверсїиво, їрељуба*. – Кроз цео Стари завет идолопоклонство се зове прељубом, браколомством, блудом (ВС, 56).

бранитељ м *зашїїїїник, чувар*. – Преп. Исидор Пелусиот [...] је [био] велики и усрдни бранитељ и тумач вере православне (ОП, 89).

брáтија и **брáтија** ж цркв. **1.** зб. *калуђери једног манастира*. – Кад су нека млађа братија хтела постити више од других, он [преподобни Јевтимије Велики] им то забрани и нареди да долазе за општу трпезу, да се не би погордили (ОП, 54). Братија сва оду у цркву (ОП, 839). Сава је направио тако диван утисак на сву братију, да игуман затражи од Саве да остане стално са њима (ЖСС, 24). **2.** *џријатељ, ближњи*. – Разумите, братије, знамења времена, и са страхом Господњим проповедајте браћи својој спасоносни страх Господњи (Есеји, 146).

братољубље с *љубав њрема браћу, њрема ближњему*. – Бог одбацује охолост и увенчава славом смерност и братољубље (ОП, 101). О како су велики били светитељи у братољубљу! О како је злурадост била далеко од њих! (ОП, 403). У име Оца небеснога он објављује братство људи, и у име богољубља братољубље (РП, 104). Парница је скупља од братољубља. Рат је скупљи од мира (ОБЉ, 51).

братоненавист ж *мржња, неџријељивости међу браћом*. – Докле год човек буде сматрао човека као извор зла друштвенога ..., дотле ће место братољубља владати братоненавист и братоубиство (ОН, 120).

братоубиство с *убистиво браћа*. – Најстрашнији призори откривају се при томе скрушеноме и уплашеноме Адаму: братоубиство, мизерије, болнице, безумне оргије (РЊ, 90).

брáтство и **брáтство** с зб. *калуђери истиог манастира, манастирска браћа*. – У Доњој испосници ће те дочекати два до три монаха из братства Студенице (ЖСС, 59).

брзописац, -сца м *онај који џише брзоџисом*. – Одреди он [Климент, еп. римски] седам брзописаца, да пишу житија хришћана мученика, који у то време страдаху за свога Господа (ОП, 867).

брџга ж *узнемирености, бојазан*. – Без Духа Божјега човек је испуњен бригама, куда ће и како ће (ОП, 86). Ко заборави Бога, тај презима на себе Божје бриге (ОБЉ, 9).

брокат м *врста фине џканине са златним или сребрним шарама*. – Краљ Драгутин ... основа у свом дворцу у Дабру две занатске радње, једну у којој су се ковали сасуди и предмети потребни за олтаре; ... и другу за шивење црквених одежди, завеса и прекривача од броката и свиле (ЖСС, 94, у напмени).

буљук м (тур. bölük) *чеџа*. – Тако Госпа редом спомињала | Спомињала косовске јунаке | Сваки камен споменик једноме | Јал двојици јал десеторици | Десетини јал буљуку цјелом (Дух. лира, 107).

В

Ваведѣње с цркв. (у називу празника Ваведѣње Пресвете Богородице) *хришћански ѱразник који се светикује 21. новембра ѿ црквеном, јулијанском календару, а 4. децембра ѿ грегоријанском календару као дан када је Богородица уведена у храм* (ОП, 856).

вѡвѣк прил. сткњ. *увек, нейресѿано, сѿално*. – Апостоли и пророци, светитељи и мученици, живе и данас, и живеће вавек, и више не могу умрети (ОП, 63).

Вавѿлѡн, -ѡна м *азијска држава сѿарог века, између река Еуфратиѡа и Тигра, и главни град ѿе државе*. – По повратку у Јерусалим, Сава изненади патријарха Атанасија својим намерама да жели посетити Вавилон, до кога се путује дуже и са много више опасности него до Синаја (ЖСС, 133).

вавѿлѡнскѿ, -ѡ, -ѡ који се односи на Вавилон. – Стојећи усред огња она [св. муч. Гликерија] хваљаше Господа спомињући чудо над три отрока у пећи вавилонској (ОП, 339).

Изр. **вавилонска кула** библ. *грађевина у Вавилону зидана са жељом да дойре до неба, због чега је Бог омео њену изградњу изазвавши језичку ѿометѿњу међу градиѿељима*. – Расула се не само једна кула вавилонска у историји, него многобројне такве куле које су зидали поједини светски завојевачи са жељом, да све народе саберу под један кров, под свој кров (Омил., 219).

Вазнесење с цркв. *хришћански ѱразник ѿосвећен Христѿовом узношењу на небо, чеѿрдесетѿог дана ѿо Васкрсу*. – Турци га [преп. муч. Пахомија] ударе на муке, потом баце у тамницу, и најзад посеку 8. маја 1730. год. на сам дан Вазнесења (ОП, 360).

вѡзнѣти, вазнесѡм свр. сткњ. **І.** *узнейѿи, ѿодићи*. – О Господе вазнесе, *вазнеси* ум наш на небо. Очисти га од таме и олакшај га од земље, светлоносни Створитељу наш (ОП, 318).

ІІ. *~ се узнейѿи се, ѿодићи се*. – „Наш Христос умре, знај да и васкрсе из мртвих и вазнесе се на небо“ (ОП, 491).

вѡзнѡсити се, вѡзносѿм се несвр. сткњ. *узносѿѿи се на небо (о души)*. – Созерцавам вазнесење Господа Исуса, и ... како се душе праведних људи по смрти прво вазносе на небо, док тела чекају опште васкрсење, опште преображење, и опште вазнесење (ОП, 324).

вѡистину прил. сткњ. *заисѿа, доисѿа*. – Добровољно изабран за вечитог Господара, Христос је ваистину господарио и господари васколиким ткивом живота српског народа (Добр., 107).

в̀ансебан, -бна, -бно *који одаје одсу̀ство њресебно̀сти или владања собом, избеzumљен*. – Он [је] чинио људе вансебним; држи и до данас незнабошце и безбошце (Теод., 184).

ва̀пијати, -а̄м несвр. *веома усрдно молѝти, њрекљиа̀ти*. – Велики молитвеник [је] ... вапијао Богу: „Не дај Господе да човијек превлада“ (Жет. Госп., 35).

ва̀пију̀ћи и **ва̀пију̀ћи**, -а̄, -е̄ библиј. у изр. *глас ва̀пију̀ћи који ва̀ије за Христом (о св. Јовану Крстителу)*. – Он [Свети Јован Крститељ] је био глас ва̀пију̀ћи у двострукој пустињи: у Јорданској и у људској (ОП, 612). Од људи познаде га само један, и завика, и вик његов оста глас ва̀пију̀ћи у пустињи, кога људи убрзо угушише насиљем и крвљу (МНЈ, 83).

ва̀плотити се, ва̀плотѝм се свр. сткњ. *добити телесан облик, ова̀ло̀тѝти се*. – О, браћо моја, отворимо врата душе наше за Премудрост Божју, ва̀плоћену у Господу Исусу Христу! (ОП, 393). Најпре, дакле, Слово Божје беше у Бога ... Потом се то Слово Божје ва̀плотило, и у телу јавило роду људском (ОП, 639). Он се ва̀плотио по љубави Својој божанској према људима (ОП, 678). фиг. Гледао је [народ] у светлост ва̀плоћене правде и истине (Јев., 78).

ва̀плоћење с цркв. *ѡреображај у ѡлдӣ, ѡудско ѡело, ѡѡело̀ворење (о Богу)*. – Св. Архангел Гаврил. Благовесник ва̀плоћења Сина Божјега. Он је један од седам великих ангела што предстоје престолу Божјем (ОП, 218). Свет као догађај није више појмљив – може се рећи да је чак и мање појмљив – него догађај над догађајима: ва̀плоћење Бога (ОП, 304). Догма о Његовом ва̀плоћењу почетна је догма наше вере (Дух. сав., 113).

ва̀пр̀сити, -ѝм (према рус. вопрос, питање) свр. *ѡстѡвѡѝти ѡѝтање, ѡѝта̀ти*. – Презриво зажмирка опет Мутноока, гледну горе и ва̀проси Венус: – А твоја, коно? – Лепота. Одвиолини Венус (Свеч., 39).

васѐљенскѝ, -а̄, -е̄ *који се односи на васељену, на сву земљу и њене жиѡеље*. – Свети Оци, стубови Цркве васељенске, знали [су] објаснити човекољубљем Божјим и напасти исто онако као и благодјејања (ОП, 351).

Изр. **васељенски сабор** цркв. ист. *свехристѡански и свеѡправославни скуѡ ѡискоѡа и других црквених ѡредстѡавника из целог свеѡа који су доносили одлуке обавезне за све христѡане, а које се ѡичу вере, учења, ѡорекѡа, богослужења и сл.* – Иако иконоборна јерес беше проклета на VII васељенском сабору, овај цар, ипак, васпостави је и хтеде њоме заменити Православље (ОП, 172).

василѝјан, -ана м (обично у мн.) *ѝрисѝалица*, *следбеник свеѝшѝеља Василија Великог*. – Једни се назваше василијани, други григоријани, а трећи јованити (ОП, 77).

васиѝна ж *неограничени ѝросѝор са свима небеским ѝелима у њему, свемир*. – За нас мали део васионе изгледа већ целина, чијој лепоти не можемо да се надивимо, нити да је изразимо (ОБЉ, 16).

васиѝонѝ, -а, -ѝ сткњ. *који се односи на васиону, васионски, васељенски*. – Целим васионим простором влада хармонија, цело пространство испуњено је чудима лепоте, пред којима се човечији погледи у „преласти топе“ а језик „мрзне“ (РЊ, 30).

васкѝолик, -а, -ѝ сткњ. *сав, целокуѝан*. – В. пример под ваистину.

васкрс м цркв. **1.** *ѝобеда живоѝа над смрћу, васкрсење*. – Созерцавам Господа Исуса на крсту распета, и то ... како је Он и на крсту сигуран у Своју победу и васкрс (ОП, 209). **2.** (Васкрс) *ѝразник који црква свеѝкује као дан када је Исус Хрисѝѝос васкрсаѝ*. – Замислите Божић и Богојављење, па Велики Петак и Васкрс, па Вазнесење и Тројичин дан, и Преображење и Крстов дан. Све је окићено красним обичајима као лепо изаткани ћилим (Теод., 90).

васкрсавати, -крсавам несвр. *враћати се у живоѝ, ѝодизати се*. – Душо моја, васкрсавај! Док је васкрситељ твој у теби, васкрсавај! (МНЈ, 85).

васкрсење с цркв. *усѝајање (из мртѝвих), оживљавање, ослобођење од смртѝи*. – У време цара Теодосија Млађег (408–450) наста велики спор око васкрсења мртвих (ОП, 558). И данас многи хришћани мисле ... да се могу звати хришћанима и без вере у васкрсење (Јев., 139).

васкрсѝитељ м цркв. *онај који оживљава, ѝреѝорађа (о Исусу Хрисѝѝу)*. – Он је доказао, да је Он васкрсеније и живот и *васкрсѝитељ* и животворац (ОП, 682).

васкрсли, -а, -ѝ *који је васкрснуо (о Исусу Хрисѝѝу)*. – Потпуно Га познајемо тек онда када Га познамо као победиоца смрти, као васкрслога (ОП, 234). Васкрсли Господ темељ је вере наше (ОП, 803).

васкрснути, -нѝм **1.** *усѝаѝи из мртѝвих, оживеѝи*. – Када Јован би посечен, нареди Иродијада, да му се глава не сахрањује заједно са телом, јер се бојаше, да страшни пророк некако не васкрсне (ОП, 138). **2.** (некога нечим) *ѝовраѝѝиѝи у живоѝ, оживеѝи*. – Стигавши у град Охрид, Еразмо молитвом својом васкрсе сина некога човека по имену Анастаса, и крсти овога (ОП, 390).

васпѡдставити, -ѡм свр. сткњ. *успѡановиѡи*, *озакониѡи*. – Иако ико-ноборна јерес беше проклета на VII васељенском сабору, овај цар, ипак, васпостави је и хтеде њоме заменити Православље (ОП, 172).

Вѡтопед м грчки *манастѡир на Свеѡјој Гори ѡосвећен ѡразнику Благовесѡи*. – У Русику Сава остаде кратко време ... Онда је премештен у Ватопед, један од најстаријих великих манастира у Светој Гори, посвећен Благовестима (ЖСС, 24).

вѡжба ж цркв. *ѡнављање чина у циљу (духовног) усавршавања*. – Постоје две изреке, често понављане у духовним вежбама: „Стојећи пред Господом“ и „Тражећи лице Господа“ (ЖСС, 68).

вѡк м *живѡи, ѡспѡјање, ѡпрајање*. – Оној грешници која је избацила у себи зачети плод, да не види овога света, тај плод њој неће дати да види нови век (Јев., 154).

Изр. **на веки** сткњ. *увек, заувек*. – Пећина Витлејемска је у подземљу ... Ниска и мрачна али издубљена као вајарском руком у једном камену станцу, огромном и на веки непомичном (ЈЧ, 113).

велѡгласно прил. *врло гласно, из свег гласа, ѡрегласно*. – Св. муч. Еликонида ... велегласно изобличи све оне који приношаху жртве идолима (ОП, 377).

великодѡшност, -ости ж *особина онога који је великодушан, дарезљивосѡи, несребничосѡи*. – Даде му [апостолу Јерми анђео заповест] ... учити се трпљењу и великодушности (ОП, 384). Постом се човек вежба за великодушност, а опраштањем увреда поклања великодушност (ОБЉ, 92). Српска великодушност често је прелазила у слабост (ОБЉ, 114).

великоимѡнит, -а, -о *славан, знамениѡи, чувен*. – Св. муч. Татијана Римљанка [беше], од великоименитих родитеља (ОП, 33).

велѡмож м ист. *велики власѡелин, великаш*. – Ни један светски велмож не би ... чинио [оно што је Сава могао], а он је то чинио са радошћу (ЖСС, 123).

вѡнац, -нца м цркв. *Божја награда; знак ѡосвећења*. – Ноћу паде необична светлост с неба, која разгреја воду у језеру и тела мученика, а с том светлошћу спустише се с неба 39 венаца на главе њихове (ОП, 174). Сад је време борбе и трпљења. | За јунаке спремљена кочија. | Сјај венаца над вама се сија, | Не бојте се мрачних главосека (ОП, 640).

Изр. **венац вечни** *задобијање царсѡива небеског, раја*. – „О храбри војини Христови, зар због ласкања својих сродника хоћете да изгубите венац вечни“ (ОП, 931). **венча(ва)ти венцем (живота)** *дариваѡи, ѡдаривѡи некоме награду*. – То Господ прославља своје прослављаче, | Венцима венчава победне тркаче (ОП, 774). Задобиј страх Божји,

заволи уразумљење и мудрост; ову целуј, и она ће те венчати венцем живота (Јев., 147). **венчати се венцем мученичким сīећи славу мученика**. – По некој клевети беху изведене на суд, мучене и мукама уморене 304. год. Тако ове славне девице [Кириакија, Велерија и Марија] венчаше се венцем мученичким (ОП, 404). **губити венац небесни осīајати без Божје награде, свеіосіи, вечног живоіа у рају**. – О брате возљубљени, не чини то, не одричи се Господа нашег Исуса Христа, не губи венца небесног! (ОП, 102). **дати (мученички) венац благословиіи нечију жрїву (о Госіоду)**. – Хтедох дати за Господа главу, | Но Господ ме од тога одврати | Мученички венац не хте дати (ОП, 400). Мученички сконча за Христа, који му даде двојак венац у царству Свом небеском: венац јерарха и венац мученика (ОП, 725). **добити венац задобиіи награду, благослов од Бога**. – Кротак зна, да они из последњих редова ако врше предано вољу Божју, добијају славнији венац од оних који су се прогурали у прве редове да изврше вољу своју (РП, 97). **задобијање венаца сīицање свеіосіи**. – Беде ... нападају праведника и служе, по речима Златоустовим, „узроком задобијања венаца, као што је то случај са Лазаром и Јовом“ (ОП, 677). **неувели венац вечна слава мученика**. – Фервута са својом сестром и робињом пострада ... за Христа 343. год. заслуживши тиме неувели венац у бесмртном царству Господа свога (ОП, 243). **полагати венац (на главу) чином сīављања венца на главу мученика одаватиі признање његовој слави, благословиіи іправедника**. – Видеше тамничари два светла ангела у тамници: један покриваше тело мучениково својом одећом, а други полагаше диван венац на главу његову (ОП, 470). **примити (мученички, двогуби) венац сīећи славу (мученика односно двосіруку славу мученика и аіосіола, девичанску и мученичку)**. – При њиховим мучењима ... многи незнабошци обратe се у веру, те неки о од њих бише посечени ... и примише венце (ОП, 161). Сконча смрћу мученичком и прими славни мученички венац свети Јован Јањински 18. априла 1526. год. (ОП, 278). Ову седморицу апостоли преведоше у веру Христову ... Чувши цар за то нареди да се ... уморе смрћу у врелој смоли. И тако они примише венац мученички (ОП, 303). Пострадаше обоје [света Јунија и св. апостол Андроник] за Христа, и тако примише двострук венац: и апостолства и мучеништва (ОП, 350). Пострада [преп. муч. Теодосија] у време опакога цара Лава Исаврјанина, иконогонитеља, и прими двогуби венац: девичански и мученички (ОП, 379). Нека девица Паула узе тела мученика јавно и сахрани их часно. За то би оптужена, и после мука посечена, примивши од Господа два венца: венац девства и венац мучеништва (ОП, 393). Прокопије учаше

[жене] вери Христовој а нарочито томе како ће примити венац мученички (ОП, 485). Ко може венац (мучеништва) примити, ако Христос не дарује? Све Бог може и све Бог хоће што је за људе спасоносно, само ако Му се људи моле (ОП, 562). Св. Никита ... би протеран у изгнанство за вероисповедање, и у трудовима и страдањима представи се ка Господу, да прими венац славе у Царству Божјем (ОП, 376). **припремити венац славе** (некоме) *припремити награду у царству небеском(о Господу)*. – Св. апостол Симон Зилот ... буде намучен и најзад на крсту распет као и његов Господ, који ми је припремио венац славе у царству бесмртном (ОП, 332). **трнов венац** библ. *мучеништво, страдање*. – Својим гресима сваки грешник плете нови трнов венац и ставља на свету главу Његову (ОП, 223). **увенчати венцем** (мученичким, славе и сл.) (некога) *наградити (о Богу)*. – Господ га је [преп. муч. Анастасија] најзад увенчао венцем мученичким (ОП, 59). Сократ и Дионисије бише копљем прободени, а Филипа мачем посечена. Сви бише увенчани венцем славе у царству Христовом (ОП, 285). Бог га [Лазара Косовског] прославио тиме што га је посветио увенчавши га двојним венцем: као свога слугу и као мученика (Теод., 79). **(у)венчати се венцем вечне славе** (мученичким) *примити дар светости, посветити се*. – Св. Девица Евталија увенча се венцем вечне славе (ОП, 156). Беше св. Аквилини 12 година од рођења када пострада за Господа. А пострада и увенча се венцем мученичким 293. год. (ОП, 420). Душе њихове [св. муч. Зинона и Зине] увенчаше се венцима у царству Христовом (ОП, 443). После великих истјазања чесно пострада за Христа и венча се венцем мученичким (ОП, 743). **удостојити мученичког венца** (некога) *примити к себи, наградити као мученика (о Богу)*. – Св. Јулита беше радосна и заблагодари Богу, што сина њеног удостоји мученичког венца (ОП, 504). **удостојити се венца мученичког задобијти славу мученика**. – Терапонт, еп. Кипарски ... у време гоњења Хришћана удостојио се још и већег венца, венца мученичког (ОП, 369).

венцедавац, -вца м *онај који даје венац, награду (о Богу)*. – О витези крста, синови светлости ... | Венцедавац Господ увенча вас красно (ОП, 16).

венценосац, -сца м *онај који је славом овенчан*. – Овај сељак малоруски [преп. муч. Пахомије] постаде мученик и венценосац у царству Христовом (ОП, 360).

венчати се, -ѿм се свр. *сјуйити у брак, оженити се, удаити се*. – Свети мученик Јулијан и Василиса ... венчани у брак заветовали се живети девствено као брат и сестра (ОП, 24).

вѐра ж **1.** цркв. *уверење у постојање Бога, религиозност*. – Библија нас не учи вери у прогрес ни вери у еволуцију него *вери* у живог Бога који мења ситуације у корист своје Жетве (Жет. Госп., 35). Нека нам школа буде са вером, политика са поштењем, војска са родољубљем, држава са Божјим благословом (Бес., 85). Шта је поузданије: светско знање или вера? (Есеји, 77). Ми не држимо веру ради вере, него ради спасења душа наших (ОБЉ, 18). **2.** *религија*. – Дођоше им неки од мухамеданских мудраца, да их усаветују да приме веру Мухамедову и добију слободу (ОП, 178).

Изр. *отпасти од вере одбацивши Бога, обезбожити се*. – Само један рођак Јеронов, по имену Виктор, отпаде од вере (ОП, 819). *тврда вера постојана, ајсолућна вера*. – Седе на једну даску у мору с тврдом вером у Божју помоћ и молитвом (ОП, 246).

вѐриге ж мн. *ланци, окови*. – Монах Теоктист веригама се обложио у покајању и искушењу. И сазидео је неколике предивне цркве у славу Божју (Теод., 77).

вѐрнѝ, -ā, -ō (у им. служби, м) цркв. *верник*. – Бог јој [светој мученици Антонини] душу спасе и прослави заувек међу ангелима на небу и међу вернима на земљи (ОП, 153). Беху неки што посумњаше у васкрсење. И цар Теодосије беше у великој жалости због тога спора међу верним (ОП, 558).

вѐровати, -ујѐм несвр. ((у) некога) *имати веру, ослонац*. – Господе свемилосни, заиста немамо ни у кога и ни у шта веровати ван Тебе (ОП, 130). Не суди се ономе ко верује Христа Господа, јер он сам себе суди, и исправља стопе своје према светлости која иде пред њим (ОП, 129).

вероисповѐдање с цркв. *појврђивање вере речима, исповедањем*. – Његов узвик није се отео случајно из његовог усташеног срца, него је то било његово вероисповедање (ОП, 232). Које три ствари свештеник захтева од лица које се крсти? Одрицање од Сатане, покајање и право вероисповедање (Символ вере) (ВС, 40).

вѐроломан и **вѐроломан**, -мна, -мно *који не држи до верских убеђења, закона, неверан*. – Помагаху [мисао безумног Антиоха да наметне идолопоклонство Јеврејима] ... и неки вероломни архијереји и друге старешине јерусалимске (ОП, 551).

вѐроломнѝк м *онај који је изневерио обећање дајто девојци, ѝрељубник*. – Извршићу праведну освету, и цркву вашу попрскаћу нечистом крвљу једног вероломника (Кас., 15).

вероломство с *одбацивање вере, одрицање Бога, безверје*. – Владавина религиозног и богобојажљивог Турчина мора да је била

праведнија и блажа него владавина научног вероломства и атеистичке суровости Немаца и њихових покорних ученика Мађара и Бугара (Д. Срб., 35).

вѐрујѹћѹ, -ā, -ē *који верује у Бога*. – Стефан је све више ишао стопама свога брата – монаха ... Као што беше храбар у рату, такав беше и у миру, врло вредан ученик ... пријатан саговорник и у Бога верујући скромни човек (ЖСС, 104). Има једна битна разлика између ова два стално верујућа човека (РЊ, 44).

вѐснѹк, -а **вѐснѹк**, -ѹка и **вѐснѹк**, -а м *онај који најављује, наговештава нештѹо*. – Ако је ризница пуна блага Божјега ... светле љубави и добрих дела, онда је и весник тога блага језик, веран и мио (ОП, 15). Он избра просте по вечном суду, | Да му весници најпрви буду (Дух. лира, 8).

вѐст ж у изр. **радосна вест вестѹ о рођењу Исуса Христѹа у Витлејему**. – Да ли ви знате ... да је икад иједан мудрац или учитељ народа назвао своју науку Радосна Вест? ... Рођење Спаситеља у Витлејему објавио је архангел пастирима речима: јављам вам радост велику (Лк. 2, 10) (Есеји, 113).

вѐтрокѹз м *направа која се окреће на ветру и ѹоказује његов правац*. – Без Тебе сам као ветроказ на димњаку, што чегрта према ветру (МНЈ, 123).

вѐчитѹст, -ости ж *особина онога шѹо је вечитѹо, бескрајностѹ, бесконачностѹ, непрѹлазностѹ*. – Херој живи двојакѹм вечитѹшћу: земаљском и небесном (РЊ, 184).

вѹд м *оно чиме се шѹо немаматеријално, духовно може осеити и схватити, способностѹ за сѹознавање*. – Молитвом чистим вид вере моје, да Те не изгубим у магли, Најсјајнија Звездо моја (МНЈ, 67). Шта би било од мог унутрашњег вида, кад би престао вежбати га молитвом? (МНЈ, 67). Мада су ученици били прости људи, благодат је Божја била с њима; и мада они у то време још нису били савршени, ипак је њихов духовни вид био довољно отворен да познају тајне царства Божјега (Омил., 237).

вѹделѹ с *свећлостѹ зрак, свећлостѹ*. – Најзад Симеон рече: „Моје највољеније чедо, видело очију мојих, утехо и заштитѹ моје старости!“ (ЖСС, 40).

Вѹдовдѹн м *ѹразник црквени (свећога Вида и кнеза Лазара, који се ѹпрославља 15. јуна ѹо црквеном, јулијанском календару, односно 28. јуна ѹо грегоријанском календару) и народни (као усѹомена на Косовски бој 1389. године)*. – Под дугим робовањем народ је почео читати Видовдан

не само као један датум него као и задатак од Бога му задати (Бес., 80). Видовдан је најистакнутији дан у нашој историји. Он се више види него ма који други дан (Азб., 25).

видовитѡст, -ости ж дар *їредвиђања и їоимања догађаја*. – Св. Данил од ране младости добио је од Бога дар велике видовитости (ОП, 926).

виђене с *слика каквог догађаја која се некоме указује као їровиђење*. – Истинита су виђења светих пророка, јер су се речи и небеске прилике из тих виђења доцније стварно потврдиле (ОП, 553).

вино с *їиће које се добија врењем шећера воћних сокова, најчешће од грозђа, које се у литургији уїоїребљава као крв Христїова*. – Зашто је заповеђено да се крштавамо водом, и миропомазујемо миром и причешћујемо хлебом и вином? То је Божји избор и Божје смотрење, а наше је да слушамо и верујемо (ОП, 386).

винован, -вна, -вно *који има неку кривицу, крив*. – Мајка Теодосијева, Евдоксија, виновна је била за прогонство светитеља (ОП, 71).

висећїи (висећїи), -а, -е *који виси оїружено на доле (о їелу)*. – Трећег дана дође св. Феликс и жалобно плакаше пред висећим телом Евлалије (ОП, 608). Све што постоји и живи као да је журило да исповеди своју немоћ пред мртвим телом висећим на Крсту (Дух. сав., 132).

високоречив, -а, -о *који говори са висине свога звања, ауїориїешїа и сл.* – Нечисти, безобразни и самоволни су многоречиви и високо-речиви (ОП, 531).

високѡмље с *убраженосї, надувеносї, гордосї*. – У свом високоумљу приближи се Озија с кадионицом олтару Божјем (ОП, 713).

витештво с *хероїсїво засновано на вери и їлемениїосїи, сїремносї на жрїву, јунашїво*. – Прво је јело Његошева вера у Бога и у бесмртност душе; друго његово родољубље, и треће – његово прослављање витештва као највеће вредности на земљи (ОЗЉ, 46).

Витлејем м библ. *месїо рођења Исуса Христїа*. – Она [Дева] је имала обичај да често ходи ... у Витлејем и на друга места знаменита због сина њеног (ОП, 589).

Вишњїи и **Вишњїи**, -а, -е цркв. а. (уз реч Господ) *наїузвишенији, наївиши*. – Господ Вишњи тако рече | Из твог срца, Дево чиста (ОП, 589). б. (у им. служби, м) *Госїод*. – Свечи Вишњега преузеће царство, и држаће царство на вијек и до вијека (Дух. лира, 145).

вїерују с (најчешће непром.) цркв. *їачно и сажешїо изложење основних начела хришћанске вере*. – фиг. Догма хришћанска о живој свуда присутности Божјој главна је догма Његошевог „Вїерују“ (РЊ, 115).

владика м цркв. (Владика) *Госїод, Бог*. – Владико Многомилостиви, помилуј и спаси ме (МНЈ, 55). Свесилни Боже и Владико мој, услиши молитву мене недостојнога и учини, да све моје духовне кћери ... све у Рају буду заједно (Дух. Сав., 67).

вла̀ствујѹћѣи, -ā, -ē *који власївује, влада, госїодари*. – Нашто страх од властвујѹћих, | И од смртних твари, стално умирућих? (ОП, 121).

вла̀сти ж (у мн.) цркв. *чин Божјих анђела који се у хијерархији налазе заједно са госїодсївима и силама*. – Ти чиновни су следећи: шестокрили серафими, многоочити херувими и богоносни престоли, господства, силе и власти, начала, архангели и ангели (ОП, 821).

властољубив, -а, -о *који воли да има власї у рукама, који жуди за влашћу, ѿохлейан за влашћу*. – Св. муч. Димитрије ... мучки [би] убијен од властољубивог Бориса Годунова у осмој години свога живота (ОП, 393).

властољубље с *особина онога који је власїољубив*. – Св. Фотије патријарх цариградски [био је] ... заштитник цркве од властољубља папског и осталих римских изопачења (ОП, 95). Бунар је сваки посао људски, који се ради насупрот Бога ... Такав је бунар безбоштво, и среброљубље, и прождрљивост, и разврат, и властољубље, и сујета (ОП, 315). Због властољубља и братоубиства, пусти Господ ураган ветар на Русију да је отрезни (Жет. Госп., 28). А када победи сва три највећа ђаволска искушења: сластољубље, славољубље и властољубље, онда одступи од Њега сатана и где ангели приступише и службаху му (Теод., 27).

внѹтрен, -а, -о (рус. внутренний) *унуїтрашњи (о молиїви)*. – Внутрена молитва, та светлост внутрена, | На Атону беше Максимом јављена (ОП, 36).

внѹшѣње с сткњ. *їодсїицај; наговор*. – По Промислу и внушењем Божјем првосвештеник Захарија, отац Претечев, договорно са осталим свештеницима, сабра 12 безжених људи из племена Давидова (ОП, 216). Потпуно потонули у царство земаљско, они [људи] су по внушењу Сатане, створили своју логику земаљску, супротну логици небесној (ЈЧ, 137).

внѹшити, -їм свр. сткњ. *унейи, убациїи*. – Једноме брату внушена је [од врага] помисао: данас дај себи одмор, а сутра устај на бдење! (ОП, 188). Пророк је негда говорио Његове речи внушене Духом Светим, а сада Он говори речи Свога пророка (ОП, 609). Онај стрвинар [нечастиви] није никада внушио људима помисао, да јагње прогласе богом нити да игде у свету подигну храм јагњету (Теод., 177).

вѡда ж *безбојна шѣчносѣи (једињење водоника и кисеоника) неојходна за ојсѣианак живих бића на Земљи.* – Да је материја сама по себи зла, како би се људи крштавали водом? (РДС, 127).

Изр. **жива вода** библ. а) *вера у живого Исуса Христѣа и Христѣово учење.* – Извор живе воде је сам Господ, непресушан, обилат и сладак (ОП, 315). О браћо моја, потребна је дубина смирења поред јаке вере, да би се Жива Вода улила у нас (ОП, 874). Ви што мислите, да сте живи, а у ствари сте мртав облак дима, што се креће случајним ветром, приђите к мени, и ја ћу вас напунити ... светлошћу истинитом и водом живом, и бићете живи у истини (МНЈ, 84). б) *Син Божји.* – Нисам дошао у вашу сухоту, да вас учим како се ископава вода из земље, него сам дошао – вода жива – да ме пију жедни (МНЈ, 87). Ти си хлеб с небеса, ти си жива вода, | Гледамо у тебе, Спаса и Господа (Дух. лира, 71). в) *чистѣа, шѣкућа вода.* – По благом Промислу Божјем порасте крај његове ћелије [преп. Онуфрија Великог] и једна палма, која је доносила добар плод урме, и отвори се извор живе воде (ОП, 417). **освећена (освештана) вода** цркв. *вода коју је освешћало свешћено лице.* – У православној цркви вода освештана држи се непоковарена и по пет и по десет година (Зап. хришћ., 82). Још је овде крст његов, знамење победе над Адом и смрћу. И освећена вода, и освећени хлеб, и свака ствар освећена крстом и Духом Светим (Теод., 97).

водвѡрити се, -ѣм се свр. сткњ. *населѣиши се, насѣианиѣи се.* – Мир Христов [би се] водворио у душама свију нас, као што се водворио у душама светитеља (ОП, 571).

вѡдица ж цркв. (у синтагмама: освећена ~, света ~ и сл.) *вода која је ѣо црквеном обреду освешћана.* – Сава се наднесе над њим, помоли се Богу и пошкропи га освећеном водицом. Болест брзо нестале и Стефан устаде (ЖСС, 85). Св. новомуч. Константин ... исцељен [је] од тешке болести помоћу св. водице у цркви (ОП, 390).

водоосвећене с цркв. *обред освећења воде.* – Св. Софроније, патријарх јерусалимски ... саставио [је] чин великог водоосвећења (ОП, 179). Св. Пантелејмон призива се у молитвама при водоосвећењу и јелеосвећењу (свештању масла) заједно са св. Ермолајем и осталим безсребреницима и чудотворцима (ОП, 538).

водоочишћење с рлг. *обред чишћења шѣла (ѣо јеврејском закону).* – То девојачко тело Богоматере више је припремљено и очишћено Божјим огњем благодати него церемонијалним водоочишћењима јеврејским (НБПГ, 65).

вођ м 1. *в. вођа*. – Као и њихови вођи и учитељи, не вероваху [Назаретјани] у њега (Јев., 102). 2. (Вођ) *Госїод*. – Устаните праведници и бдите, јер Вођ ваш долази вам (МНЈ, 52). Из тога пониженог и жалосног народа изашао је Вођ не само томе народу но свима народима на свету (ИХ, 92).

вођа м *онај који љредводи, који има љреимућсїво над осїалима, сїарешина*. – фиг. Кад је тело у ланцима ропства, онда само душа може да буде слободна и она постаје вођа човечијег живота (Д. Срб., 17).

возвеличати, -ам свр. арх. *увеличати, љрославити (о Госїоду)*. – И нас, малене и грешне, возвеличаће исти Господ који је и њу [Преблаговословену] возвеличао, у царству Своме (ОП, 955).

возглас м цркв. *гласно изговарање завршних речи љајне молићве свешћеника или архијереја*. – Богу су мили олтари и путири ... и мирис од тамјана и измирне, и возгласи свештеника и уздаси народни (Добр., 122).

воздајаније с сткњ. *награда, љлаїа*. – Ево воздајанија трудбеницима Божјим! Ево славне награде следбеницима Христовим! (ОП, 710).

воздвигнути, -нѣм свр. сткњ. *љодигнути, љодићи*. – Воздвигни очи своје звездама ... да погледом чујеш (кад ушима не можеш) (Свеч., 71).

возљубити, вољљубїм свр. сткњ. *заволеїи*. – Алексије Човек Божји возљуби Бога више него родитеље своје, и жену, и богатство (ОП, 196). Преп. Тит Чудотворац ... возљуби Христа Господа и омрзе свет сујетни (ОП, 238). Сергије свети, од своје младости | Возљуби Бога и Божју красоту (ОП, 701).

вољљубљен, -а, -о *вољен, мио, драг*. – О брате вољљубљени, не чини то, не одричи се Господа нашег Исуса Христа, не губи венца небесног! (ОП, 102). Он [св. Симеон] призва св. Саву ... и благослови га говорећи: „Чедо моје вољљубљено, светлости очију мојих, утехо и чувару старости моје! Ево, приспе време нашег растанка“ (ОП, 113). Браћо моја вољљубљена, не робујте телу, него се брините више о души, која вам је од Бога дата (ОП, 572).

вознесење с сткњ. *узношење Госїода Исуса Христїа на небо, чеїрдесетїога дана љо васкрсењу*. – Погледајмо ... све где је Исус био од рођења до вознесења, а потом где су били ... његови следбеници (Жет. Господ., 14).

вознѣти се, -нѣсѣм се свр. сткњ. *узнейїи се*. – Још неколико јутара, и још неколико вечери, па ћеш се вознети са грозног и грјазног бојишта (Свеч., 97).

вòзрити, -йм свр. нераспр. *уѣриити ѿглед, ѿгледаити*. – Демократија? Суптилно се зачудише комшије у дуету. Шта ће то рећи или не рећи. – Возрите на моја леђа и читајте, аналфabetни (Свеч., 39).

вòјвода м (Војвода) фиг. *Исус Христос*. – О Господе, Победниче света и победоносни Војводо наш, буди увек близу нас, да се не устрасимо (ОП, 54).

војèвати (вòјевати), вòјујем несвр. фиг. *ѿрудити се, залагаити се за некога*. – Старац Иларион ... | ... и сад за нас молитвом војује, | Да милошћу и нас Господ помилује (ОП, 774).

војенáчалнѣк м (рус. военачальник) заст. *војни сѣпарешина, команданѣи*. – Свешт. муч. Аполинарије ... исцели од неког тешког недуга и жену војеначалника Равенског (ОП, 527).

вòјин [„воин“] м сткњ. (често у споју с придевом „Христов“) *војник*. – Ови храбри Христови војини [св. муч. Маврикије и седамдесет војника] пострадаше око 305. год. (ОП, 133). „О храбри војини Христови, зар због ласкања својих сродника хоћете да изгубите венац вечни“ (ОП, 931). Ниси ли и ти ходио по неком старом гробљу па газећи по уједначеним гробовима питао се: „Ко ли је цар, а ко је воин; ко ли је богаташ а ко је сиромашак?“ (Теод., 5).

војѣнство с (рус. воинство) заст. (у споју с придевом „небески“) *војска*; исп. војска ангелска итд. (под војска изр.). – О Боже троједини и вечни, коме се сва небеска војинства клањају (ОП, 596).

вòјнѣк, -ѣка м фиг. (у споју с присвојним придевом „Христов“) *следбеник, ѿборник*. – Војниче Христов, опремај ум свој као доброг коња, оружај срце своје врлинама (ОП, 439). Све остало животари хранећи се нехранљивим огризинама или обичаја или сулудих себичних револуција, док Христови војници живе духом свога генерала (Есеји, 108).

вòјска ж **1.** *целокујна војна сила једног народа и његове државе*. – Војска мора бити народна, да би имала своје морално оправдање и благослов цркве (ОЗЉ, 134). **2.** у зб. знач: *следбеници, ѿборници Исуса Христа*. – Господ нити је истицао нити похваљивао иједан сталеж, иједан занат, мимо све остале, него је регрутовао (и дан данас регрутује) војску светлости из свих сталежа, од свих заната и занимања (ОП, 116).

Изр. ~ **ангелска, небеске војске, војске Господње** и сл. цркв. *Божји анђели*. – Врло често [анђели] се зову „Небеске војске“, „Војске Господње“ (ВС, 19). Труди се и мучи [православни хришћанин] ... да би ... ушао у небесни сабор безбројних народа Божјих и војски ангелских (Теод., 79).

војсковођ м заст. *онај који њредводи војску, који њоме командује, војсковођа*. – Свети Сава није био војсковођ ни организатор војске, али је он био одределитељ смисла и циља српске војске (ОЗЉ, 134).

војсковођа м фиг. *Исус Христос*. – Ненаоружани и безсилни смо без Тебе, Војсковођо наш (Омил., 104).

војујућњи, -а, -е *који војује, који се бори*. – Целих је људи земља жедна и гладна, целих и нормалних, верујућних у Бога и војујућних против зла (ИГИС, 120).

вокруг предл. (рус. вокруг) заст. *око (некога)*. – Многа [се] свилнобојна лица ... стискоше вокруг њега (Свеч., 92).

волуминџан, -зна, -зно (лат. voluminosus) *обиман, сложен, ойсежан*. – Традиција хришћанска не мађе је волуминозна и не мађе жилава него традиција мухамеданска (РЊ, 162).

волх м (рус. волх) *чаробњак, врачар*. – Св. муч. Ермије ... испи најљући отров, који му даде неки волх, по наредби судије (ОП, 385). Св. муч. Голиндуха ... [у младости је] ступила у брак с неким персијским волхом, и живела у браку три године (ОП, 496).

волшебан, -бна, -бно (рус. волшебный) *који има најџиродну моћ, чаробан, магичан*. – Остригоше јој [Светој Татијани] косу мислећи, по свом незнабожачком уму, да јој је у коси скривена нека враџбина, нека сила волшебна (ОП, 33).

волшебнић м *онај који има волишебну, најџиродну моћ, који се служи мађијама*. – Све што Бог ради, ради не као волшебник но као домостројитељ (Омил., 23).

волшепство с (у зб. значењу) *чини, магије*. – Христос је успео Својим пажљивим поступањем са дететом и мајком да отклони страх од немани и волшебства (Омил., 231).

воњућњи, -а, -е *који воња, мирише на воњ*. – Вран Гавран диже очи и виде пред собом читаву лес од људских кашљуцавих тела и воњућних душа (Свеч., 116).

вопити, -ијем несвр. сткв. *изражавајџи (обично гласно и са молбом) џоџребу за нечим, џражииџи, ваџиџи*. – Кад ме мука снађе | И тама ме склопи | Учио ме старац: – Тада Христу вопи: Помоћ ми је прешна | Госпде Исусе | Помилуј ме грешна! (Дух. лира, 17).

вопрџсић м (према рус. вопрос „питање“) *крајико, једносџавно џиџање, џиџање*. – Спасење за скептика је у једном вопрџсићу: како да ова лажна васиона, која је родила у нама способност и вољу за истином, није родила истину? (Свеч., 80).

вѡскресан, -сна, -сно цркв. *који се односи на Васкрс, васкрсан*. – Сваке недеље, у воскресним стихирима и канонима, ми славимо и величамо победу Христову над смрћу (Игум., 64).

вѡспренути, -нѣм сткњ. *уздигнути се (духом), ѿодићи се*. – Воспрени, душо моја, и прикуј поглед твој на малену пећину, где малена девојка обитава (МНЈ, 81).

воштаница ж *воштиана свећа*. – Опело је служио Прот, уз саслужење монаха разних нација, са упаљеним воштаницама у рукама (ЖСС, 41). А Милица покрај Рада стоји | Сваки камен милује и броји | На свакоме воштаницу пали (Дух. лира, 103).

врѡг м арх. *неѿријатиљ, ѿроѿивник*. – Сву ствар савиће Он и бацити као хаљину, да у јарости својој покара врагове своје који су Њега мрзели (Јев., 152).

враждебнѣ, -ѡ, -ѡ (рус. враждебный) *који се односи на вражду, врага, вражји, неѿријатиљски*. – Свака твар Божја чиста је и безгрешна док год је окренута к Богу, док год није одвојена од Бога и док није постала враждебна Богу (ОП, 899).

Врѡчѡр, -ѡра м *место у данашњем Београду на којем су ѿ наређењу ѿтурског војсковође Синан-ѿаше сѡљене моштии Светѡг Саве 1594. године*. – Браћо и господо српска, управимо данас сви свој духовни поглед на Врачар, на оно славно пепелиште светога Саве (ОЗЈ, 86).

враѡбина ж *ѿредмеѿ (мелем, ѿрава, амајлија и сл.) који се ѿѿѿребљава ѿри врачању*. – Остригоше јој [Св. муч. Татијани] косу мислећи, по свом незнабожачком уму, да јој је у коси скривена нека враѡбина, нека сила волшебна (ОП, 33).

врѡгнути = **врѡни**, врѡнѣм свр. *баѡиѡи, гурнуѡи*. – Разгњеви се намесник, и нареди те је [св. муч. Гликерију] бише и у тамницу вргоше (ОП, 339). Тада је [преп. муч. Параскеву] вргоше на огњене муке и метнуше јој на главу усијан шлем (ОП, 535). Не нашкоди [му] ни најљући отров, који му дадоше да испије, нити кључало масло, у које га вргоше (ОП, 703).

вребајѡћнѣ, -ѡ, -ѡ у чему се неко вреба, који служи за вребање, осмаѿрање, ѿраћење некога (о заседи). – Без икаквог страха пред многим опасностима пред собом ... као што су: пешчана пустиња, превелика топлота и вребајѡће заседи, Сава преузе ово путовање (ЖСС, 134).

врѡмен, -а, -о заст. **1.** *који се односи на време, временски*. – Чулно познавање долази споља, из просторних и временских стихија, а подлеже контроли разума, памћења и расуђивања (Есеји, 149). **2.** *временски ограничен, ѿролазан*. – Од овог знамења нема краснијега. | Знамење страдања

гетсѝмѝнскѝ, -ѝ, -ѝ у изр. Гетсимански врт в. *Гетсѝманија*. – Созерцавам Господа Исуса у Гетсиманском врту ... како поновљено заповеда ученицима, да бдију и Богу се моле (ОП, 173). У моментима тешких искушења знао је Пашић да пође за Христом и у молитвену атмосферу Гетсиманског врта, са сузом у оку и грашкама зноја на челу (ОЗЉ, 109).

гѝбелѝан, -љна, -љно [„гѝбелан“] *оѝасан*, *ѝогубан*. – Грех доноси са собом страх; и чим учинимо грех, морамо га скривати, зато што грех не жели да се објави као гнусан и гѝбелан (Јев., 150).

глагѝлати, -ѝм несвр. сткњ. *говориѝи*, *ѝричаѝи* (*обично надугачко*). – Када Вран глаголеше, неки одобраваху речи његове, а неки се смешкаху познатим смехурењем опозиције (Свеч., 90).

гнѝв и **гнѝв** [„гнѝв“] м *велика љуѝина*, *срѝба*, *бес*, *разјареностѝ*. – Окамењени незнабошци беху испуњени гневом на Фоку светога (ОП, 691). У недрима охолости гнев свија гнездо своје, а у недрима гнева убиство се леже (МНЈ, 106). Гнев је претеча убиства, управо убиство у зачетку (ОБЉ, 25).

Изр. **Бог гнева** *Бог када се у њему ѝојави гнев због људских грехова*. – Трудите се свим прописаним начинима: мислима, делима, речима, молитвама, покајањем и скрушеношћу, да имате уза се Бога милости, а не Бога гњева (КТП, 24). **гнев Божји** *очинска казна због грехова која доводи до ѝравде*. – Узимајући од људи, узимао је од Бога и Божје, па како није ништа давао Богу, гнев Божји спустио се на њ и он је морао све одједном дати (Есеји, 133).

гнѝван и **гнѝван**, -вна, -вно *који је ѝун гнева*, *срдѝиѝ*, *љуѝиѝ*, *разјарен*. – Ко год се не руководи Духом Божјим Светим, тај се руководи или својим сопственим духом или духом злим демонским, због чега бива немоћан, озлобљен, ожалошћен, гневан и очајан (ОП, 87).

гнѝвити се, гнѝвѝм се несвр. *исѝољаватиѝ неслагање с неким ѝоказујући гнев*, *љуѝиѝиѝ се*. – Једна покајна мисао већ ублажава гнев Божји. Јер се Бог не гневи на људе као што се непријатељ гневи, него као отац на децу своју (ОП, 751). Иако је скроз прозирао душе људске и познавао људске слабости и страсти, Он се није гневио на људе (ЈЧ, 127).

гнѝвљивѝост, -ости ж *особина онога који је гневљив*, *наѝрасѝиѝостѝ*, *ѝлаховиѝиѝостѝ*. – Три здрава стања [истичу се], и то: против гордости смирење, против гневљивости – кротост, против малодушности – дуготрпљење (ОП, 856).

гнусѝба ж *осећање гнушања*, *одвраѝиѝиѝи*. – Ко чини грех, од њега грех тражи да се боји, да крије у себи грех и не испољава га, иначе би била јавна гнусѝба греха (Јев., 150).

гњѣт м *угњѣйавање, илачење*. – Није ли се Он показао силом Својом ... у време арапског гњета, као и у време турског и монголског гњета над хришћанима? (ОП, 221).

Голгота ж библ. *брежуљак код Јерусалима на којем је био распећ Исус Христос*. – Свети Јован, труба златоковна | Милост Божју људима раструби ... Милост страшну с Голготе кржаве (ОП, 71). Кад је он био распет на Голготи, зло је, уистини, тријумфовало (ИГИС, 149). Ево нас на Голготи страшној где си распет био и мукама посведочио открочење Твоје (КТП, 194).

гѡлѣн ж *део ноге од колена до корена сѡйѡала, гњайѡ*. – Зле судије наредише, те им пребише голени, и бацише тела њихова у воду (ОП, 174).

гѡлѣб м **1.** *иѡица из рода Columba која у Јеванђељу симболизује Духа Светѡга*. – Док се Исус крштавао у реци Јордану, „отворило се небо и сиђе на Њега Дух Свети у телесноме облику као голуб, и чу се глас с неба говорећи: „Ти си син мој љубазни, Ти си по мојој вољи“ (Лк. 3, 21–22) (ВС, 29). **2.** *фиг. чедо невинѡ*. – Три голуба бела, невина и чиста, | Одлетеше хитно у наручје Христа (ОП, 678).

гѡнѣѡи, -ѡ, -ѣ *који (на)гони некога на нешѡѡ*. – Склонио се под руку Господњу, у заклону високом спасао се [Давид] од огња, од дима и смрада гонећих страсти (ОП, 456).

гѡрд, гѡрда, гѡрдо (одр. гѡрдѡи, -ѡ, -ѡ) *охол, сујеѡан, надмен*. – Смртном и побожном често се открива и кад ће умрети, а гордога смрт сналази изненадно (ОП, 183).

гордељив, -а, -ѡ заст. **а.** *надмен, горд*. – Само гордељив човек готв је увек да сравњује Христа с другим великим људима (ОП, 377). Гордељиви синови света, што се праве ближи суседи Тебе од светитеља Твојих, ругају се: гле незнабошца, како се радије клања камену него Господу! (МНЈ, 53). Гордељив човек кад пуже по земљи, мисли да лети (ЈЧ, 151). **б.** (у им. служби, одр., м) *онај који се ѡказује гордим, надменим*. – Ни сам Господ Бог не поучава радо гордељивога (ОП, 183).

гордељивац, -ѡвца и **гордељѡвац**, -вца м *онај који на друге гледа са висине своје гордѡсѡи, надменѡсѡи*. – Видите ли, како гордељивац и завидљивац не даду ни Богу испред себе? (ОП, 118). Палим уље и восак на каменом олтару, Светлости Неугасива. А гордељивци се надимају и вичу: гле мужа сујеверна, који не зна, да је Бог дух! (МНЈ, 53).

гордељивѡст, -ѡсти ж *особина онога који је гордељив, охолѡсѡи, надменѡсѡи*. – Гордељивѡст [је] многе узвишене карактере оборила у прах и навела на тешке грехе (ОП, 221).

Гордијев, -а, -о (по имену фригијског владара Гордија) у изр. ~ **чвор** *несавладљива шишкоћа, нерешив њроблем*. – Њихова [католичка] расуђивања и предлози нису никакав вештачки метод да се Гордијев чвор разреши, него оштар мач, којим се жели исти одједном да пресече (Зап. хришћ., 121).

гордити се, гордѝм се *несвр. њоказиваѝи гордосѝ, надменосѝ, охолосѝ*. – Новацијани су постали у Риму и тако прозвани по Новацијану презвитеру, јересоначлнику. Они су се гордили својом врлином, ходали су обучени у бело одело (ОП, 409). Да се не гордите, да се не гневите, да не малодушествујете; јер је све то недостојно звања хришћанскога (ОП, 856).

гордѝст, -ости ж *сѝање, особина онога који је горд, надменосѝ, охолосѝ*. – Никита се поврати, увиди пропаст у којој је био, покаје се горко за непослушност и гордост, и управи се правим путем (ОП, 80). Боље је понизно припадати и најмањој цркви него се гордошћу одвојити од најбоље и највеће цркве (Аг. црк., 128). Једним замахом удара Исус секиром у корен свију зала – гордост (ЈЧ, 151).

горѝћѝ, -а̄, -ѝ *који гори*. – Созерцавам купину горећу на Хориву (ОП, 469). Никога нема у одвратном породу твојем, да ти стави прст на горећѝ језик и да те расхлади (МНЈ, 82).

Гѝспѝд, -ода м цркв. *Бог, Свевишѝи*. – Не планирај, дете, ништа без Господа, | Да планови твоји не буду без плода (ОП, 474). Како је Господ посвршавао толике послове? Помоћу пет главних чуда: понижењем, речју, делом, крвљу и васкрсењем (ОБЉ, 137).

Изр. **Господ Живи**: Тај судија је Господ Живи, који те је и створио и сва твоја безакоња до сада видео и избројао (ОП, 371). **Господи помилуј молиѝтва Госѝоду**. – Алилуј, алилуј, | Господи помилуј (Дух. лира, 12).

госпѝдѝр, -а̄ра м (у изр. ~ **живота**) *Исус Хрисѝос*. – Бескорисне слуге! Овако говори Господар Живота и Победилац смрти: Можете ли продужити свој раст за један лакат? Можете ли једну длану учинити белом или црном? Па кад не можете најмање, што се бринете за остало? (МНЈ, 104).

Гѝсподњѝ, **Гѝсподњѝ** и **Госпѝдњѝ**, -а̄, -ѝ *који ѝриѝада Госѝоду, који се односи на Госѝода, Божји*. – Склонио се под руку Господњу, у заклону високом спасао се [Давид] од огња, од дима и смрада гонећѝи страсти (ОП, 456). Разумите, братије, знамења времена, и са страхом Господњим проповедајте браћи својој спасоносни страх Господњѝ (Есеји, 146).

госпо̀доимѐнит, -а, -о *који носи име Госѝодње*. – Доминика значи Господоименита (Дух. сав., 152).

госпѝдства с (у мн.) *један од чинова анђеоских, у хијерархији заједно са силама и власѝима*. – Ти чиновни су следећи: шестокрили се-рафими, многоочити херувими и богоносни престоли, господства, силе и власти, начала, архангели и ангели (ОП, 821).

гѝст, гѝста м *онај који је у ѝосеѝи код неког (на одређено време), ѝосеѝилац*. – фиг. Сви смо ми на земљи привремени гости (ОП, 146).

гостѝљубље и **гѝстољубље** с *свесрдно, несебично ѝримање гостѝију, гостѝоѝримсѝиво*. – Последња му је заповест била, да се у манастиру држи гостољубље, и да капија манастира никад не буде затворена (ОП, 54). Гостољубље се поштује и у другим верама, али хришћанство је истакло гостољубље као дужност и обавезу (ОП, 505). Гостољубље [је] заповест Божја. И ако су Срби испунили ма и једну заповест Божју, ваистину су дословце испунили заповест о гостопримству (Есеји, 116).

гра̀дина ж *врѝ*. – Три беле руже [свете мученице], поливене крвљу мученичком, пресади Бог у небесну градину Своју (ОП, 216).

градоупра̀витель м заст. *сѝарешина града, градоначелник*. – Беше Арета градоуправитељ у граду Неграну у земљи Омиритској (ОП, 782).

гра̀мата ж (рус. грамота) *ѝовелѝа, ѝисмо, докуменѝи (који издаје вла-дар или високо свеѝишено лице)*. – Преп. Јулије и Јулијан ... издејствују грамату, да могу по целом царству рушити кумире и зидати цркве хришћанске (ОП, 440).

Грач̀аница и **Гр̀ачаница** ж *средњовековни манасѝир на Косову, задужбина краља Милуѝина*. – Познато је, да је наш велики краљ Милутин био велики задужбинар. Једна од његових животних задужбина је есте и Грачаница, украс Косова Поља (ОЗЉ, 30).

грѝдѝти, -ѝм несвр. *креѝаѝи се, ходиѝи, иѝи*. – Речи Његове [су] ... утешне за све нас, који гредимо неизбежној смрти телесној, и који се надамо живети после гроба и видети жива Господа нашег у слави (ОП, 683).

грѝх м (мн. грѝси, грѝхови) цркв. *огрешење, ѝресѝуѝање од Божјих, јеванђељских и(ли) црквених заѝовесѝи; ѝресѝуѝање уоѝиѝе*. – У свим тим [светим] местима служили су свете литургије, славећи ... Господа нашег Исуса Христа, који је у овим местима био мучен и своју крв про-лио због наших греха, да би нас спасао од сатанске силе, и који је вас-красао као истинити Бог (ЖСС, 125). И праведник познаје болест гре-ха, језовиту и смртоносну, па не завиди грешнику но сажаљева га (ОП,

446). Само Христос има право знање ... о човековом греху и паду и о његовом спасењу кроз боговаплоћење (ВС, 7). Човек мора грешити, но не мора бити под влашћу греха (ИГИС, 5).

Изр. **смртни грех један од седам највећих грехова**. – Лењост је један од смртних грехова. Јер умртвљује душу у човеку (ОП, 406).

грѣхопад м цркв. *падање у грех (првородни)*. – У погледу грехопада првих људи ми смо већ нагласили сличност суштине учења његошевског и библијског; разлика је ипак знатна, и ако се она односи више на околности и начин грехопада него на последице овога (РЊ, 146).

грехопаданье с в. *грехопад*. – По Његошу изгледа да је човек баш пре грехопаданја боље знао разликовати добро од зла (РЊ, 93).

грѣшник м *онај који чини грех, грешан човек*. – На грешнике треба гледати као на болеснике, као на немоћне сенке, без стварности и без — ума (ОП, 147). Ако си узео на се улогу да изобличиш грешника, чувај се добро, да не изобличиш и покајника (ОП, 547). Мучеништво за Христа чини од грешника светитеља (ОП, 932). Казна грешника и награда праведника – то је највиша математика васионе (ИГИС, 167).

грѣшница ж *она која чини грех*. – Оној грешници која је избацила у себи зачети плод, да не види овога света, тај плод њој неће дати да види нови век (Јев., 154). Многи тешки грешници и грешнице чули су глас Сина Божјега, и душом су оживели (Омил., 231).

грѣшничкй, -а, -б *који се односи на грешнике*. – Грех улази у дом оних, који се боје ући у дом грешнички (МНЈ, 119).

грѣшнбст, -ости ж *особина онога који је грешан, нечасносћ, бешчашће*. – Безгрешност значи много живота, а грешност – мало живота (МНЈ, 94).

григорјјан, -ана м (обично у мн.) *присѣлица, следбеник светишеља Григорија Богослова*. – Једни се назваше василијани, други григоријани, а трећи јованити (ОП, 77).

грјадѹшчй, -а, -б (према цсл. градѹщйй, будући) *којем се греди, долази у сусрећ*. – Постом радостим наду моју у Тебе, Грјадущчи Господе мој (МНЈ, 68).

грјазнй, -а, -б (рус. грязный) *који је ѿкривен, исѹуњен грозом, сѣрашан, језив*. – Још неколико јутара, и још неколико вечери, па ћеш се вознети са грозног и грјазног бојишта (Свеч., 97).

Грѣк м *ѣриѣадник грчког народа*. – Грци, двоструко мудри, и као Грци и као хришћани, посвећивали су Србе за мисионаре, ђаконе и свештенике, само не за епископе (Добр., 126).

грѣб, грѣба м *месѣо у којем се налазе земни осѣаци ѣокојника, рака и хумка над њом*. – фиг. Кад удишемо ваздух, фараони египатски улазе у наша плућа; а када мислимо, они држе веће на дну наше душе. Они су колевка наша, а ми гробови њихови (Свеч., 87).

грѣбље с *месѣо за сахрањивање ѣокојника*. – Са каквим разумом војевати против гробала, нарочито у овој земљи где гробља служе као понос народни, као извор надахнућа и ... као тапија државе! (ОБЈ, 31).

гусле мн. *народни гудачки инсѣрументѣ, обично од јаворова дрвѣѣа, са једном сѣруном (сасѣављен од више длака из коњског реѣа), уз који се ѣвају срѣске јуначке народне ѣесме*. – У свакој сеоској кући у Србији налазе се гусле, и скоро у сваком дому по један добар певач уз гусле (Д. Срб., 119).

Д

Давидов, -а, -о *који се односи на Давида, који ѣоѣиче од Давида*. – Нико ни слутио није, да је „син дрводељин“ (Матеј 13, 55), Онај који треба да дође и зацари се на престолу Давидову (ЈЧ, 126).

давночекани, -а, -о (у им. служби, м) *Исус Хрисѣос*. – Када зима сусреће пролеће, | Стар Симеон беше добре среће: | Он сусрете Давночеканога, | Кроз пророке Пророкованога (ОП, 85).

дажд м арх. *киша*. – Бог [је] као и увек својим сунцем обасјавао зле и добре људе и давао дажд праведним и неправедним (Зем. нед., 7). За потврду својих речи [Самулио] призва Бога да пусти громове и дажд (ОП, 589).

даљновид м в. *даљновидосѣ*. – Вера Те моја види, Господе. Она је светлост и даљновид очију мојих (МНЈ, 58).

даљновидѣст, -ости ж *моћ ѣредвиђања, расуђивања, мудрог ѣосѣуѣања и сл., ѣроницљивосѣ*. – Под слабом руком једнога свеца владала [је] надувена властелинска олигархија, која је имала више претензија него дара и моћи, и више пепељаве мудрости за унутрашњу интригашку игру него политичке даљновидости и националног смисла (РЊ, 178).

даљњѣ, -а̄, -ѣ *који није у ѣесној, блиској родбинској и ѣријатѣљској вези*. – Ми се морамо прво школовати да волимо ближње, да би се доцније научили волети и даљње (ОБЈ, 103).

дана̀к, -нка и **да̀на̀к**, да̀нка м ист. *глоба коју су госиодари захи́евали од пои́чињених или по́робљених жи́теља*. – Безакони кнез закле [се] грађанима, да им ништа неће учинити, само нека му отворе капије градске, да уђе и узме данак (ОП, 782).

да̀нгу̀бица ж *оно ши́о не́пои́ребно одузима време, којеши́арија, ши́ричарија*. – Наш невидљиви непријатељ ... запошљава нас свим могућим неурачунљивим ситницама и дангубицама (ОП, 31).

Да̀нило и **Дани́ло** м *си́арозавеи́ни по́рок који је найисао једну од библијских књига*. – Прорече му [цару Валтазару] пророк Данило блиску пропаст (Номолог., 283).

да̀р м (уз појам 'Божји') *оно ши́о Бог даје (маи́еријално или ду̀ховно)*. – На којој трпези нису Његови дарови? (ОП, 171). Свакоме даје Бог дарове према његовој моћи, то јест према томе колико сваки може носити и употребити (Омил., 207).

дарвини́зам, -зма м *учење енглеског по́родњака Чарлса Дарвина и његових следбеника о еволуцији, развоју органског свеи́а*. – У васионом свету, како га је Дарвин замишљао – и још изразитије дарвинизам – постоје све могуће силе и сви фактори изузев Бога, духа и морала (Евр., 8).

даре́жљиво̀ст, -ости ж *врлина онога који је дарежљив, добротинс́иво*. – Сава ... упозораваше богаташе да се не ослањају сувише на пролазно богатство, већ да „обогате себе добрим делима“, особито дарежљивошћу према сиромасима (ЖСС, 114).

дарода́вац, -вца м (Дародавац) **1.** *Бог*. – Подсећа све и свакога, да је Он Творац и Господар и Дародавац и Судија (ОП, 751). Господару и Дародавче свега што јесам и имам, избави ме од гордости, погибије безумних и глупих (МНЈ, 98). **2.** (у изр. *дародавац живота*) *Свети Дух*. – Дух Свети се назива „податељ жизни“, дародавац живота (МП, 59).

дароно́сац, -сца м *онај који доноси дар, дарове*. – Дароносац дар однесе | И предаде том суседу, | Овај даде неком трећем, | Тај четвртном, све по реду (ОП, 52).

да̀тула ж *врси́а суйи́ројског воћа, урма*. – Султанови поклони св. Сави били су до тада непознати на Балкану (балзамово скупоцено уље ... шећер од шећерне трске, датале и друге ствари) (ЖСС, 128, у напомени).

дванаестори́ца ж (Дванаесторица) *дванаести́ аи́оси́ола*. – Као што је један од Дванаесторице, Јуда, отпао од Господа, тако су неки од ових Седамдесет одустали Господа не с намером издајства него по немоћи људској и маловерности (ОП, 15).

двојуродан, -дна, -дно (рус. двоюродный) *који је у сродсџву њо другом колону (о брајџу или сесџри од сџрица, џејџке и сл.).* – Двојуродни брат Радомиров Владислав уби Радомира, па онда дозва на превару Владимира те и овога посече (ОП, 362).

Дџва ж цркв. *додатџак уз име или аџрибуџи: Богородица ~, Пресветџа ~.* – Како велико изненађење за све свештенике би одговор Пресвете Деве, да је се она посветила Богу и да жели остати девојком до смрти (ОП, 216). Даде [му се] од Бога Пресвета Дева у заштиту и додели му се велика част у домостројству људскога спасења (ОП, 964).

девичанскџ, -а, -о *који се односи на девице; чедан, невин.* – Не избриши [сећање кад] ... и моја душа беше девичанска утроба, и моја свест мудрост у девичанству, и мој живот духовна сила и светост (МНЈ, 56).

девичанство и **девичанство** с *девичански начин живоџа, чедносџ.* – Не избриши [сећање кад] ... и моја душа беше девичанска утроба, и моја свест мудрост у девичанству, и мој живот духовна сила и светост (МНЈ, 56).

дџвствен, -а, -о сткњ. *девичански чистџ, неоскрнављен.* – Св. муч. Јован Владимир, краљ српски ... [био је] мудар, милостив, кротак, дџвствен и храбар (ОП, 362).

дџвственџк м сткњ. *мушкарац у чедносџи, безбрачник.* – Евтропије, дџвственик од рођења, чист, непорочан и незлобив, би бијен воловским жилама и штаповима (ОП, 428).

дџвственица ж *чедна женска особа, девица.* – Пресвета Дева Марија беше прва таква доживотно завештана девојка, и њој после следоваху у цркви Христовој хиљаде и хиљаде дџвственица и дџвственика (ОП, 857).

дџвственост, -ости ж *девичансџиво, чедносџ.* – По завршетку 12 година би дата св. Јосифу, сроднику своме у Назарет, да под видом обрручнице живи у дџвственности (ОП, 857).

дџвство с сткњ. *в. девичансџиво.* – Само дџвство није довољно за улазак у царство Божије. Не помаже дџвство, ако је дџвственица горда и себична (ОП, 98).

деградација ж (лат. degradatio) *кварење, џројадање.* – Како да буде човек песимист пред целисходношћу природе, пуне плана и мере? Како пак да не буде на погледу пропасти правде и деградације разума (РЊ, 82).

дѣд [„ѣд“] м очев или мајѣрин оѣац. – Сваки [је] могао чути од путујућих слепаца или од својих старих ѣдова стихове из Илијаде и Одисеје у похвалу разних лажних богова (Теод., 92).

деизам, -зма м (лат. deus, Бог, божанство) фил. религиозно-философско учење које ѣрихваѣа идеју о Богу, али само као безличном ѣраузроку, ѣворцу свеѣа. – Деизам је полуетеизам (РЊ, 130).

деист м (фр. d  iste) ѣрисѣалица деизма. – Деист мисли, да провиђење мудро управља светом, водећи га добром циљу, и при том је захвалан и одан томе провиђењу (РЊ, 25).

декадѣнција ж (према лат. decadere, опадати) ѣад, оѣадање. – Творевине религије нису постојане [већ су] ... изложене непрекидној промени ... често наизменичном прогресу и декадѣнцији (РЊ, 25).

декоратор м (фр. d  corateur) радник који ѣосѣавља декор на сцену. – Бог се јавља у природи без престанка ... као најактивнији устројитељ и декоратор свечаности (РЊ, 117).

делатѣлан, -лна, -лно сткњ. који се заснива на делању, на раду, радан. – Лењост је сасвим супротна природи човековој. Природа је човекова делателна: она тражи да послује, да ради, да зида (ОП, 444).

делатѣљ м сткњ. онај који дела, сѣвара, делаѣник, сѣваралац. – Договорише се прво да убију Делатѣља, па онда и дело Његово (ОП, 125). Велики Мојсеј знао је да је он делатѣљ Божјег дела (ОП, 926).

дѣмантовати, -тујѣм свр. (фр. d  mentir) оѣовргнуѣи, ѣорећи. – О удаљености Бога од природе можемо ми спекулирати колико хоћемо – један зрак Сунца, једна ћелија органског ткања, боја смарагда или мистериозност огња дѣмантоваће нас (РЊ, 115).

дѣмѣн, -ѣна м ѣали анђео, зли дух, бес. – Ваистину, охолост је кћи глупости, кћи ума помрачена, рођена из зле везе с демонима (ОП, 13). У човеку који само мудрује о вери демону је пространо место (ОП, 132). Дух Свети, који је преко надахнутих људи написао речи божанствене, чуће и разумеће и похитаће ти у помоћ; и разумеће и осетиће демони, и побећи ће од тебе (ОП, 328). Анђели су Му служили, а демони су стрепели пред Њим (ВС, 8). Демони нарочито мрзе оне који су задобили велики мир душевни и који уносе велики мир међу браћу (РП, 105).

демонѣјак м човек обузеѣ злим духом или духовима, демонима. – Преп. Аксентије ... многе демонѣјаке ослободи демона (ОП, 114).

демонѣјачниј, -ѣ, -ѣ који се ѣонаша, ѣосѣуѣа ѣоѣуѣи демона, демонски. – Оно што су пропустила да учине демонѣјачна господа јерусалимска, чинили су незнабошци (Теод., 101).

демонијаштво с *обузетјосїи* демонима, *бесомучносїи*. – Против највеће болести душевне, демониаштва, постоје два лека ... Пост и молитва (ОП, 132).

демонодулија ж *служење демону, соїони*. – Једно је демонодулија а друго је теодулија, служба сатани или служба Оцу небесном (Теод., 164).

дёмонскїи, -ā, -ō *који се односи на демоне*. – У мисли људске зло бива посејано од силе демонске, или од страсти телесних (ОП, 329).

деоба ж *одвајање једног од другог, ѿдела*. – Кроз Христа Господа деоба и отуђеност ишчезе, и сви верни били они пређашњи Јевреји или незнабошци посташе домаћи Богу (ОП, 834).

дёржāвнїи, -ā, -ō (рус. державный) *који се односи на власїи, уїраву*. – Ту икону [Одигитрију] св. Лука подарио је державном Теофилу, за кога је писао Дела апостолска (ОП, 452).

дёрзновено прил. сткњ. *храбро, смело*. – Један од градоначелника ... дерзновено исповеди пред царем своју веру у Христа Господа (ОП, 580). Лукијан премудри, подвижник и књижник, | Дерзновено иде по Христовом путу (ОП, 758). Изведена на суд Теодотија дерзновено исповеда Христа Господа (ОП, 941).

дёрзновенōст, -ости ж сткњ. *храбростїи, смелостїи*. – Старачком мудрошћу и опрезношћу испуњене су ванхришћанске религије, а младичким полетом и безбрижном детињом дерзновеношћу дише религија Христова (ОБЉ, 142).

Десетōграђе с калк ист. *назив за групу од десетїи градова на истїочној граници Римског царствїа у Јудеји и Сирији*. – Овај светитељ [преп. Прокопије Декаполит] беше из Десетограђа (Декаполиса) (ОП, 145).

Детїњци м мн. *їразник који ѿада увек у їрећу недељу їре Божића, на којем се, їрема народним обичајима, везују деца, чиме се їоказује демонима и ѿаволима да је у їшој кући све на свом местїу, везано и заклоїљено*. – Заблагодарите Господу што вам је дао оне мудраце народне, који установише код нас празновање Детињаца, Материца и Отаца, и украсише га обичајем узајамног везивања (Бес., 94).

детоубица ж *убица деце (о Ироду)*. – Видео је [Јован] проклети град Јерихон, па дворе бившег цара Ирода Детоубице, па виле богатих фарисеја, цариника и свих грешника (ЈЧ, 129).

деца ж **1.** зб. *им. од деїи*. – Боље је оставити својој деци Бога у наслеђе, неголи власт над целим светом. Са једним Богом биће богати и задовољни, а са целим светом без Бога биће убожјаци и несрећници (Бес., 51). **2.** *фиг. верни народ, їоданици*. – У марту 1196. године Велики жупан сазва Сабор у Расу и објави своју намеру да напушта пре-

сто. Старац је овај Сабор поздравио више као отац него као владар, ословљавајући присутне са: „Драга деца моја!“ (ЖСС, 30). Зашто Бог шаље страдања својој најбољој деци? Зато што она слабија не би издржала (Д. Срб., 96).

дивинизирати, -йзйрām (фр. *diviniser*) несвр. *йријисивајџи некоме најйриродне особине, обожавајџи*. – Витештво Обилића је разлог, због чега се Срби њиме одушевљавају, и због чега га Његош готово дивинизира (РЊ, 176).

дйвљāk, -āка м *йријадник заједнице на најнижем стйујџу људског друшйва*. – Дивљак, који се клања богу-месецу, не клања се ипак мртвом Хектору (РЊ, 116).

дилетант м (тал. *dilettante*) *онај који се бави каквом делајношћу на йогрешан начин само ради сојсйвеног задовољсйва*. – Завапише окропљени исопом секташи и дилетантни живота. – Гле завађенији смо од паса (Свеч., 116).

диспōзйција ж (лат. *dispositio*) *склоносй, дар за нешйо*. – Све варварске погодбе његовог [Његошевог] живота ... нису биле у стању, да унаказе његову уметничку диспозицију (РЊ, 47).

дихāније с сткњ. *живо биће*. – Бог ... је створио анђеле на небу и свако диханије на земљи (Вас., 853).

Дјева ж цсл. *Богородица*. – Велика је бројка Седамсто Тисућа | За Твог Сина, Дјево, живот положивших (Дух. лира, 136).

дōбро с *оно шйо је йоволно за човека, шйо дойриноси његовом благосйању, йрвада*. – Нико под сунцем није велики, драга браћо, осим човека, који верује у крајњу победу добра (ИГИС, 143).

добрōдетелъ и **добрōдјетелъ** ж (рус. добродетель) сткњ. *врлина, добројта*. – Чувши Арапин све, задиви се добродетелу хришћана, па пожели видети старца Агапијева (ОП, 154). Кроз велико стрпљење стече две основне добродетели: смерност и послушност (ОП, 238). Бог ... [нам] дао ... Своје силе дароване познањем онога који нас позва славом и добродјетелу (ОП, 509). Он је био у стању да унесе у душу гледалаца сваку добродетелъ (РДС, 128). Телесни подвизи нису циљ по себи него средство и пут да се дође до добродетели (ОБЈ, 35).

добрōдетелъан, -љна, -љно сткњ. *йун врлине, честйшй*. – Важније је поучавати се добродетелном животу него ли красноречивом проповедању (ОП, 89). Рођен [је преп. Јосиф Песмописац] у Сицилији, од родитеља благочестивих и добродетелних (ОП, 243). Као монах, Герман засветли као звезда својим животом добродетелним (ОП, 337).

добросрдачан, -чна, -чно *који је добра срца, човекољубив, њлеменији*. – Када дате и цео свој живот за виђење Њега, дали сте једва једну потуру. Он је племенит и добросрдачан, па и не тражи од вас више но толико (МНЈ, 67).

добротвор и **дѣбротвор** м *онај који чини добра дела (о Госѣоду)*. – Одагнај од нас сваки страх осим страха од Тебе. Да би кроз страх од Тебе дошли до чисте и свете љубави према Теби, Творцу и Добротвору нашем (ОП, 61).

добрѣман и **добрѣман**, -мна, -мно *који сѣреми добру, добронамеран, добромислен*. – На претње царева одговорише: „О царе, нема страха у доброумној и моћној души оних који љубе Господа!“ (ОП, 132).

доброчѣнство с *вршење добрих, њлеменијих дела*. – Верни примају безбројна доброчѣнства Божја са узбуђењем и стидом, а неверни примају исто то без узбуђења, без стида, и још са роптањем на Бога (ОП, 154). Знајте да се милостињом и молитвама свештеника за душе умрлих у току 40 дана умилостивљава Бог. Ако су душе умрлих ... безгрешне, то онда доброчѣнство за њих служи на спасење самих добротвора (ОП, 471). Ако безбоштво, и безумље, и злоба долазе од незнања, то је незнање као беснило које се најбрже да обуздати доброчѣнством (ОБЉ, 33).

доглавник м заст. *ѣомоћник ѣоглавара, владара, сѣарешине*. – Доглавници [цареви] ... гоњаху хришћане и без наредбе (ОП, 33).

догмат, -ата м (обично у мн. догмати) цркв. *основна одредба, докѣрина хришћанског вероучења*. – Ако ти се понекад догмати вере учине тврдом храном, то постарај се да прво испуниш догмате морала хришћанског, па ће ти се отворити разумевање за догмате вере (ОП, 39).

догматскѣ, -а̄, -ѣ *који се односи на догму*. – У тој борби [за уједињење југословенских народа] српски народ се уздигао изнад свих догматских разлика у деловању између православне и католичке цркве (Д. Срб., 52).

догорѣвајѣћ, -а̄, -ѣ (уз именицу „свећа“) *који догорева*. – Бесмртни Боже мој, погледај милостиво на једну догорѣвајућу свећу (МНЈ, 46).

докетскѣ, -а̄, -ѣ *који се односи на докѣтизам, ѣѣ. на учење једне гностѣчке секѣѣ ѣрема којем је Хрисѣос само ѣривидно имао ѣтело*. – Цар Јустинијан паде у јерес докетску, против које оштро устајаху патријарх цариградски Евтихије и овај блажени Анастасије (ОП, 282).

доксолѣгија ж (грч. доξολογία) *ѣсма у којој се слави Бог, славословје*. – У недељу после Доксолѣгије ми певамо тропар (Есеји, 94). Чиме се завршава молитва Господња? Славословљем или

доксологијом, која гласи: „Јер је Твоје царство, и сила, и слава кроз све векове. Амин“ (ВС, 67).

дòлāп, долāпа и **дòлап**, -а м (тур. dolap) *орман, њлакар*. – Кад сунце засија, браћо, лампе се склањају у долап (НБПГ, 40).

домāћин м фиг. (Домаћин) *Исус Христос*. – За све богохулнике кајем се, што хуле на Тебе не знајући да хуле на Домаћина, који их одева и храни (МНЈ, 55). Поставио је Домаћин трпезу и ставио на њу право Дрво Живота. Поставио је Христос трпезу и ставио самога Себе за јело и пиће на трпезу (Бес., 26). Каква слава и част за људе, да у тескоби срца свога удостојавају се примити Домаћина као Госта! (РП, 102).

дòмāшњѝ, -ā, -ѝ сткњ. *домаћи*. – Апфија, Филимонова жена, пошћаше се и служаше домашњој цркви (ОП, 125).

дòметнути и **домётнути**, дòметнѝм свр. *додати*, *иридодати*. – Помолимо се и ми, браћо, сваки дан, да нам Господ дометне вере (ОП, 503).

дòмовина ж *држава у којој се неко родио и одрасио, оѝаѝбина*. – Ваше племство [британско] ... од почетка овог рата задивило је свет својим изванредним родољубљем и готовошћу да жртвује све ... у борби за част и непоколебљиве идеале своје домовине (Д. Срб., 116).

дòмострòј м сткњ. в. *домостројство*. – Крст душу уздиже божанској висини, | Посвећен у тајне Божјег домостроја (ОП, 616).

дòмострòјан, -јна, -јно *који се односи на домострој*. – Бог ... кажњава грешника из више целисходних домостројних разлога (ОП, 204).

домострòјитељ м сткњ. *онај који уѝравља домом, домаћин*. – Све што Бог ради, ради не као волшебник но као домостројитељ (Омил., 23).

домострòјитељство и **домостројитељство** с сткњ. в. *домостројство*. – Овога дана прославља се ... чудо зачећа Јованова у престарелој утроби Јелисаветиној; и мудрост у домостројитељству људскога спасења (ОП, 694).

домострòјство с *уѝрављање, вођење*. – Брак је тајна велика и чудесна, једна од великих тајни домостројства Божјег (ОП, 378). Даде [му се] од Бога Пресвета Дева у заштиту и додели му се велика част у домостројству људскога спасења (ОП, 964). Бог раздаје дарове људима и према плану свога домостројства (ОБЉ, 32).

домоупрāвитељ м *уѝравник дома*. – Слугу, који се боји Господа, и тачно испуњава вољу Његову, обући ће Господ влашћу у царству својем и учиниће га домоуправитељем својим (Јев., 147).

допуштѣње с *йрисѣанак*, *одобрење*, *дозвола*. – Нису Турци самовласно и самовољно дошли на Балкан и подјармили народе хришћанске, Грке, Бугаре и Србе, него по допуштењу Божјем (ОП, 741).

дѣстовѣран, -рна, -рно (рус. достоверный) заст. *веродосѣојан*, *исѣиниий*. – Сабор овај утврдио је коначно иконопоштовање образложивши то Светим Писмом, сведочанством Светих Отаца и достоверним примерима чудеса, пројављених од светих икона (ОП, 746).

Дѣстојно јѣст (цсл. Достояно естъ) *йесма Богородици*. – Св. Архангел Гаврил ... је прстом по камену исписао песму Богородици Достояно естъ (ОП, 499).

дѣстѣчудан, -дна, -дно *вредан дивљѣња*. – О чистото срца, жртво достѣчудна, | За спасење ти си врлина пресудна (ОП, 90).

дѣтација ж (лат. dotatio) *майѣријална йомоћ*, *дар*. – Овај напис [указ на зиду] објашњава повод и разлоге због којих је краљ сазидао Жичу и набраја дотације за издржавање манастира (ЖСС, 94).

дѣушнѣк м *онај који йоѣјајно обавѣшѣава некога о нечему*, *дѣсѣављач*, *йоѣказивач*. – Обавештени од својих доушника о Савиној пловидби, пирати беху спремни за напад и пљачку (ЖСС, 124).

дѣчѣти, дѣчнѣм свр. заст. *заврѣшиѣи*, *доврѣшиѣи*, *окончѣиѣи*. – Почетак је мудрости страх Господњи. Ко није правилно почео, како ће правилно дочети? (ОБЉ, 10).

дрѣговѣљан, -љна, -љно *који се чини йо својој вољи, жељи, добровољан*. – Робовање означава обавезно служење, слобода треба да означава драговољно служење (ОБЉ, 112).

дрвѣдеља м *занайѣлија који израђује разне йредмеѣе од дрвѣѣа*, *ѣесар*, *сѣолар*. – Ако радници англосаксонске расе покажу расположење да уместо својих интереса, прихвате Исуса – дрводељу из Назарета – за свога непогрешивог вођу, онда се може очекивати и духовни препород ове расе, а преко ње и других народа Европе (Дух. преп., 76). И Јосиф дрводеља, одмах послуша заповести небесног весника, и побеже у далеку земљу (ЈЧ, 119).

дрво живѣта библ. *дрво које је, йрема Светѣом йисму, расло у рају и чији је йлод давао вечни живѣи, бесмрѣиносѣи; Исус Хрисѣос*. – У Рају је било дрво живота, од кога ко би јео имао би живот вечни (Бес., 26). Поставио је Домаћин трпезу и ставио на њу право Дрво Живота. Поставио је Христос трпезу и ставио самога Себе за јело и пиће на трпезу (Бес., 26). Он и јесте то Дрво Живота, кога кад се дотакну мртва тела, устану, и проходају, и проговоре (Омил., 253).

дрѐво с заст. (у изр. **крсно древо**) *Часни крстї*. – Спасоносно Крсно древо, крвљу обливано, | Дуго беше ко у гробу тамом покривено! (ОП, 131).

држава ж *їравно независна и границама омеђена национална їтериїорија са сїановнишиївом једне или више народносїи їод исїом їолиїичком влашћу*. – Што се људи хвале државама? И друмовима у држави? ... Нису људи ради државе, но држава ради људи. Христос није дошао да спасава државе него људе (ОП, 119). Савина је мисао била да треба оба вола упрегнути у јарам, да подједнако служе Домаћину. И цркву и државу (Теод., 72). Ако примаш какву плату од државе, сматрај да више примаш него што заслужујеш и буди благодаран држави (Патр., 152). Браћа твоја изгинула су у ратовима бранећи државу – како се ти усуђујеш красти и поткрадати ту прескупу тековину? (ОБЉ, 36).

државоградитељ м нераспр. *онај који гради, їодидже, сївара државу и њоме уїравља*. – И тако, Видовдан и Савиндан, прешли су у искључиво достојање цркве. Но тиме су наши државоградитељи увредили српску већину у оба света, а нису угодили мањини нити државу одржали (Бес., 81).

дромѐдар, -ара м *једногрба камила*. — Поноћ мека ка црна кадифа, | Дромедари по камену тапћу, | Једна звезда стазу им открива, | Док звездари о Месији шапћу (Дух. лира, 11).

дрўкчѐ и **дрўкче** прил. заст. *друкчије*. – Он не може себи да представи виши, небесни живот душа другче, до у једном телесном облику, у једном прозračном, светлосном, духовном телу (РЊ, 148).

дуализам, -зма м (према лат. dualis, двојни) фил. *учење које їолази од два їринциїа (нїр. духа и маїтерије) као їемељних катїеорија сїварносїи*. – Природа [се] људима вазда приказивала као двојство: дуализам је старији од монизма (РЊ, 102).

дуготрпѐљив, -а, -о сткњ. в. *дугоїрїљив*. — Господе дуготрпѐљиви, не уклони светлост лица Твога од нас ни за један трен ока, да нас тама не савлада (ОП, 163). Такав је Господ – дуготрпѐљив и много милостив ... „О, Господе, спори на гнев, смилуј се на нас пре последњег гнева у страшни Дан Онај“ (ОП, 563). Васкрсао [је] у слави, дуготрпѐљиви и свешчедри Искупителъ наш. Да и ми имамо трпѐљивост (терпјеније) и да праштамо опадачима и нападачима својим (Бес., 23).

дуготрпѐљивост, -ости ж заст. *особина онога који је дугоїрїљив, їосїїојаносїї у невољи, їрїљење*. — „Када се молиш, и Бог одлаже да те услиши, то он чини на твоју ползу, да би те научио дуготрпѐљивости“ (ОП, 96).

дуготрпљење с особина онога који је дуготрпљив, ѿосијојаносиј у вери, дуготрпљивоси, дуготрпљивоси. — Сви они који су Њега подништавали и унижавали, издевајући се над Његовим дуготрпљењем, биће истребљени као сухо грање од огња, што из Њега исходи (Јев., 152).

дуготрпљив, -а, -о који дуго трпји, ѿодноси увреде, муке и сѿрадања, сѿор на гнев, негневљив (о Богу). — Ми морамо бити стрпљиви и милостиви према грешнику, ако хоћемо да дуготрпљиви Бог буде милостив према нама (ОП, 554).

дугочеканї, -ā, -ō (Дугочекани) (у им. служби, м) онај на чији се долазак дуго чекало, Исус Христос. — Ана, пак, која од младости служаше Богу у храму постом и молитвама, и сама познаде Месију, па прослави Бога и објави Јерусалимљанима о доласку Дугочеканого (ОП, 85).

дух, духа и духа м цркв. **1.** бесѿелесно, невидљиво биће. — Сава је имао искуство да распознаје духове. Он је био сигуран да му то говори Бог а не зао дух (ЖСС, 71). **2.** унуѿрашња снага човекова ѿо благодаѿи Божјој. — Није могуће и није нужно, да се наше тело поново роди од тела, али је и могуће, и неопходно, и никад није доцкан да се наш дух поново роди, да се роди од Духа Божјега (ОП, 650). Дух и мисао могу пренети човека тренутно тамо где човек зажели (Бес., 13).

Изр. **Дух Божји (Свети) Свеѿи Дух**. — Зашто треба слушати цркву а не једнога човека који мисли против цркве, ма он био назват и највећим мислиоцем? Зато што је цркву основао Господ Исус Христос, и зато што цркву надахњујући руководи Дух Божји Свети (ОП, 10). Ево надахнућа Духом Божјим! Пророк хоће да говори о Христу Господу, и срце му набујало силом и мудрошћу (ОП, 775). **Дух Животворни Свеѿи Дух**. — Моју мртву од греха Душу може Господ васкрснути једним додиром Духа Свог Животворног (ОП, 403). **Дух Свесвети Свеѿи Дух**. — У Твом неузнемирном девичанству, дејством Духа Свесветог, родио се Син (МНЈ, 34). **Дух Свети** цркв. *једно од лица Свеѿе Тројице*. — Ускоро ће Дух Свети објавити тајну, и то не само њима двома него свима вековима и поколењима (ЈЧ, 128). **дух таме** празн. *зао дух, ѿали анђео, бес*. — Шта је то гатање? То су три врсте веровања: веровање у слепи случај, веровање у ствари, и веровање у свемоћ духова таме (РДС, 132). **зао, зли (нечист) дух бесѿелесно, духовно биће, ѿали анђео, бес, демон**. — Они [млади почетници] нису довољно упознати са борбом коју пустињаѿи воде са много већим препрекама — злим дусима (ЖСС, 43). Господ може, ако ја пожелим, једном речју удаљити од мене нечистог духа и учинити ме харфом славе Божје (ОП, 411). Како се друкчије називају зли духови? Ђаволи (ВС, 19). **предати дух свој Господу в. ѿредаѿи душу Богу (ѿод душа изр.)**. — Десетога дана предаду дух свој Господу, за кога претрпеше крсну смрт, и тако се Царства

Његовог удостојише (ОП, 315). **сиромашан духом онај који свако своје добро њриисује Богу, а не себи, смиреноуман, смирен.** – Исус [се] радосније осећао ... међу онима, који само Бога сматрају богаташем духа док себе сматрају сиромашним духом (ИХ, 86).

духобѣрац и **духобѣрац**, -ѣраца м ист. *следбеник јеретичког ѡправца у хришћанству, ѡниклог у 4. веку, ѡ коме је Свети Дух нижи од остала два лица Свете Тројице.* — Такав човек навлачи анатему на себе, анатему под коју падају сви духоборци, то јест сви они људи који се противе Духу Божјем (Дух. сав., 139).

духобѣрнѣ, -ѣ, -ѣ који ѡрихвѣта учење духоборца. — Духоборни патријарх [цариградски Македоније] ... учаше као да је Дух Свети твар Божја а не ипостас божанска (ОП, 362).

дѡхѡван, -вна, -вно који је ѡредан Богу, који се стѡра о соѡственој души. — Духован човек је као витез, који воли да савлађује препоне (ОП, 289).

Изр. **духовне очи моћ ѡрорицања.** – Ко има духовне очи да види нека види тајну Божјег Промисла (ОП, 394).

дѡхѡвнѣк м цркв. *свешћено лице које се брине о нечијем верском најредовању, васѡвѡвању и сл.* – Смрт његова [св. Симеона] била је смрт једног истинског Божјег човека и духовника (ОП, 113). Крстио [је преп. Агапије] своје првашње господаре и био им духовник (ОП, 153).

духовномѡрѡлнѣ, -ѣ, -ѣ који је у сагласју с духовним и моралним вредностима. — Безбожници нашег времена називају себе максималистима ... Против таквог негативног максимализма ми морамо истаћи духовноморални максимализам (Дух. сав., 41).

духѡнѡсац, -сца м *онај који је надахнуѡ Светим Духом.* – О духу Божјем који говори кроз духоносце (ОП, 89, наслов беседе).

духѡноснѣ, -ѣ, -ѣ *надахнуѡ Светим Духом.* – Молитву, као метод живота, молитву, као метод мишљења, имају духоносни Оци наши (Бес., 43).

дѡша ж *немаѡеријална стѡрана човека, његове ѡвѡвичне унуѡрашње црѡе, ѡприрода, каракѡер.* – Да ли ћете ми веровати да нико на свету не плаче толико колико Срби. То ни у ком случају није наша физичка мана него особина наше душе (Д. Срб, 10). Скупља је душа од света, – боље, дакле, освојите душу него свет (МНЈ, 96). Колевка свих болести тела јесте душа, и колевка свих болести душе јесте у духу душе (Свеч., 133).

Изр. **предати душу Богу ѡѡкојѡи се.** – Св. муч. Агатија [...] предаде душу своју Богу, 251. год. у граду Катани, а у време цара Декија (ОП, 92). Преп. Дије ... најзад предаде душу своју Господу, коме це-

лога живота верно послужи (ОП, 516). **примити душу** (некога) *ѵримити у живої вечни (о Госїоуду)*. – Господ прими душу девице свецеле (ОП, 304). **проста душа** *душевна, безазлена особа*. – У простим душама Петра и Андреја и Јакова и Јована тај глас је одјекнуо не као глас човечји него као Божји (Теод., 31). **узети душу** *ѵрихваїшиїи душу нечију (о анђелима)*. – „Ево ангели дођоше да узму душу моју!“ (ОП, 480).

дѹшѣвнї, -ā, -ō *који се односи на душу, на унуїтрашњи живоїи човеков*. – На пепелишту свих својих нада и у гноју безбројних недуга, телесних и душевних, лежало је човечанство (Теод., 98).

душѣгубан, -бна, -бно *који губи, убија душу, ѵогубан*. – Рећи ће неверни и душегубни: обећао је пре две хиљаде година да ће доћи па још не долази! (ОП, 220). Ако неко од нас још увек тражи Христа међу умрлим, нека престане с тим душегубним трудом (ОП, 253). Нема опасније и душегубније ствари него добити велико имање у наслеђе (ОБЉ, 76). Бог по милосрђу Своме према болесном човечанству додаје још чуда ... [како би] пробудио човека и отрезнио га од суморне душегубне навике на чуда као на нечуда (Омил., 218).

душѣгубац, -упца и **душѣгубац**, -ўпца *м онај који доводи до губљења душе, савесїи*. – Хоћемо ли ми бити душегубци и саучесници у томе рушењу цркве Божије, па чекат да тешка рука Божија удари на нас и децу нашу? (ОЗЉ, 81). Одлази од мене, душегупче, и не прилази ми више (Дух. сав., 71).

душѣгубитељ *м в. душегубац*. – Не бојте се, велим, телоубитеља | Ал' се бојте, велим, душегубитеља (Дух. лира, 36).

душељубац, -ўпца *м (у служби атрибутива) који љуби човекову душу (о Исусу Хрисїу)*. – „Благодарим Ти, душељупче Христе, што ме призиваш у Твој Рај, и уводиш ме у пресвете дворе Твоје!“ (ОП, 95).

душѣпопѣчитељ *м онај који брине о људским душама, о њиховом сїасењу*. – Наставник означава оног који није само прости учитељ него и душепопечитељ, који речју, примером и бригом руководи људе на путу спасења (Омил., 284).

душѣжѣдан, -дна, -дно *који је уїерен ѵроїиив душе, човековог унуїтрашњег бића и морала*. – Култура има своје дивљаке као и примитивност своје. Први су душежѣднији, а други су крвожѣднији. Прави убијају душе ... [а] други убијају тела (Свеч., 31).

Ђ

ђавѣ, **ђавола** *м зли дух, соїїона, демон*. – Неколико пута јављао му се искушитељ ђаво у виду ангела светла (ОП, 417). Ђаво те изазива на

дуге спорове и бесплодне разговоре. Учини добро дело у име Христово и ђаво ће побећи (ОБЉ, 40).

ђаволскѝ и **ђаволскѝ**, -ā, -ō који *ѝоѝиче од ђавола*. – Господ Исус победи три врсте ђаволских искушења на гори високој (ОБЉ, 40).

ђакон м (грч. διάκονος) цркв. *свешћено лице које ѝомаже свешћенику (или еѝискоју) ѝри богослужењу, ѝриѝадник најнижег од ѝри чина у црквеној хијерархији*. – Сва се кућа сруши до темеља, | Изгибоше сви што у њој беху | Због некаквих скритих безакоња. | Млади ђакон страхом се испуни, | А светитељ у молитви ћути (ОП, 136). После извесног времена Сава га [Арсенија] рукоположи за ђакона, а потом за свештеномонаха и постави за старешину Велике цркве у Жичи (ЖСС, 120).

ђакониса ж цркв. ист. у *сѝарој хришћанској цркви, жена ѝроизведена за ѝомоћницу у верским обредима и одређена за ѝослушање, обично за сѝарање о женском делу ѝасѝиве*. – Св. муч. Татијана ... [била је] ђакониса при цркви (ОП, 33). Представила се [св. Нона] мирно као ђакониса (ОП, 562).

ђерђеф м (тур. gergef) *оквир на којем се разѝиње ѝканина која се везе*. – Зид Раде цркву Љубостињу | Мушки зид, женски украшује | Ђевојачки по мермеру везе | По мермеру кано по ђерђефу (Дух. лира, 102).

Е

евангелије с (грч. εὐαγγέλιον, добра вест) цркв. *део Библије, четири одвојене књиге које чине део Новог заветѝа ѝовезане оѝишћом ѝѝемом живоѝа, рада и учења Исуса Христѝа, јеванђеље*. – Кад Азијат чита Евангелије Христово, он говори: „Ово је наш човек“ (ИЗ, 9).

евнух м (грч. εὐνοῦχος) *касѝирани мушкарац, обично чувар харема*. – Евнух царице Кандакије ... је био првим апостолом вере међу црнцима у Етиопији (ОП, 16).

евхарѝстија ж (грч. εὐχαριστία) цркв. *ѝричешће, еухарисѝија*. – Њему се служи и Он се слави светом тајном евхаристије и другим црквеним богослужењима широм целог света: исто тако страдањем многих мученика и гоњењем праведних људи Њега ради (ВС, 76).

егзалтѝација [„ексалтација“] ж (лат. exaltatio) *уздизање, узношење*. – Вама ће изгледати не само неразумљиво но и неразумно песничко, фуриозно до фанатизма и ратоборно до ексалтације, настројење против неправде (РЊ, 139).

егзистенција ж (лат. *existentia*, према *existere*, појавити се, постати) *постіојање, живљење*. – Ко не верује Христа осуђен је на незнање ... Осуђен је у два света: у овоме свету на бесмислену, телесну и варљиву егзистенцију, а у оном на вечну пропаст (ОП, 130).

егоизам, -зма м (фр. *égoïsme*) *претпостављање власних интереса интересима других, себичности, саможивости*. – Западна наука је унела егоизам у свет, јер је унела атеизам (НД, 16).

Едем м библ. *према библијском предању земља у којој је био Богом насађени рајски врт за обилавање првих људи који су одаице исцелени, рај*. – Ваш син кад одрасте живеће у овом „злом“ свету, а не у Едему (ИГИС, 111).

еквивалентан, -тна, -тно (лат. *aequivalens*) *који је исте вредности, једнаковредан*. – Уметничко дело подложно је пропасти без еквивалентне замене; у природи није тако (РЊ, 33).

еклезиастик [„еклезиастик“] м (према грч. *ἐκκλησία* црква) *свештеник, проповедник*. – Није једини Толстој проповедао (теорију нерпотивљења злу) – но и многи еклезиастици (РЊ, 174).

екуменизам, -зма м (грч. *οἰκουμενισμός*) *цркв. теолошки покрет за заједничко деловање свих цркава подељених током историје*. – Српски архиепископ ... лично [је] био прожет духом хришћанског екуменизма. Као такав, он се осећа као код куће, у свакој православној заједници сваке расе и језика (ЖСС, 126).

Емануил, -ила м библ. *једно од имена Исуса Христa*. – Девојка ће зачети и родиће сина, и наденуће му име Емануил, што ће рећи: с нама Бог (ОП, 585).

емоција ж (фр. *émotion*) *осећање, осећај*. – Религија, дакле, можете тек онда постати, кад се мисао о свету удружи са емоцијом, коју та мисао производи (РЊ, 26).

ентузијазам, -зма м (грч. *ἐνθουσιασμός*) *велико одушевљење, полет*. – Његова генијалност [је] у светлосном ентузијазму. Његош је врло сличан великом персијском ентузијазму (РЊ, 98).

енциклика ж (према грч. *ἐγκύκλιος*, кружни) *посланица, циркулар (најчешће ајина посланица свим римокатолицима)*. – На крају енциклике он [папа] изјављује своје жаљење, што велики број католика, „који нису модернисти“, неуморно и слободно пишу по свима питањима библијским, где следују методу модернистичком (Зап. хришћ., 105).

епарх м (грч. *ἐπαρχος*) *намесник, управник, поглавар епархије*. – Охоли епарх окова Силвестра у окове и врже га у тамницу с намером да га ускоро погуби (ОП, 14).

ѐпископ м (грч. ἐπίσκοπος) *црквени њоглавар једне веће обласѝи, владика*. – У 30. години [св. Силвестар] постао је епископом римским (ОП, 11).

ѐпископство с *званье, достѝојансѝиво и служба еѝискоѝа, владичансѝиво*. – Преп. Исак Сирина ... остави епископство и тајом се удаљи у пустињски манастир Раббан-Шабура (ОП, 73).

епѝскопствовати, -вујѝм несвр. *биѝи еѝискоѝ и обављаѝи његову дужносѝи*. – Епископствоваше [св. Емилијан Исповедник] у Кизику за време опаког цара Лава Јерменина (ОП, 569). Епископствовао је непуних пет година, па се због слабог здравља повукао (ОП, 583).

епитѝмија ж (грч. ἐπίτιμον) *црквена казна ѝедагошког каракѝера са циљем исѝрављања грешника, која ѝодразумева забрану онога ѝиѝо смеѝа њиховом религиозно-моралном усавршавању*. – Наложити на себе неку епитимију за грехе других људи. Ако си некога осудио, или казнио, наложити и на себе неку епитимију (ОП, 91). Онај ко зна и осећа да је на епитимији, зароњава се у молчање и размишљање о свом сопственом греху, који га је довео на епитимију (ОП, 456).

ѝсенцијално прил. (нлат. essentialis) *биѝино, сушѝтински*. – То [су] жива, есенцијално жива бића, која свој пут знају и свој задатак свесно извршавају (РН, 30).

есхатологија ж (према грч. ἔσχατος, крајњи) *цркв. богословска наука о ѝоследњим данима, ѝѝ. о усѝосѝављању вечног живоѝа или Царсѝива Божјег, које ће се збиѝи на свршеѝку исѝорије, другим доласком Госѝода Исуса Хрисѝа*. – Нигде поглавља о стварању света и нигде есхатологије [у индијској мисли] (Теод., 61).

ѝтар м (грч. αἶθρ) *ваздушно ѝросѝрансѝиво, ваздух*. – Остаће [и после светског пожара] несумњиво „она прашина и црни хаос“, из кога је свет и саграђен (стешњењима) и који могу и етар бити (РН, 103).

етатѝзам, -зма м (фр. etatisme) *пол. ѝолиѝичка ѝеорија и ѝракса у којој одлучујућу реч у друшѝиву има држава, односно бирократиѝки аѝараѝи*. – Каква љубав? ... Место те басне ми смо истакли: национализам и интернационализам и етатизам и прогресивизам (КТП, 96).

ешафѝт, -ѝта м (фр. échafaud) *јавно месѝо на којем су се извршавале смрѝине казне, губилишѝе*. – Достојевски ... је био извођен на ешафот, носио окове, гладовао заједно са породицом, и имао падаћу болест (НД, 12).

Ж

жа̀ло с *игличастѡа цевчица* (*ѡвезана са жлездом која лучи оѡров*) на задњем делу *ѡшла неких инсекаѡа и др. зглавкара, којом они боду, жаока*. – фиг. О њих [глупост и сујеверје] се спотицао, зато што је њихово жало осећао и у својој кући и свуда око ове, зато је и писао против њих (ОЗЈ, 38).

жбѡрскѡ, -а, -ѡ (према тал. *sbirgo*, доушник) *који се односи на жбѡра, доушника, доушнички, шѡијунски*. – Витештво не значи ни зејтињави, лисичји, жбирски и шпијунски морал венецијански, витештво значи отворен карактер и слободу (РЊ, 190).

ждѡти, ждѡм несвр. (рус. ждать) *чекаѡи*. – Где су остали близанци? Ја сам ждао све (Свеч., 23).

же речца сткњ. *ѡак*. – Пастири же около вертепа | Мудрацима иду у сретање (Дух. лира, 12). Трупље слугу Твојих дадоше птицама небеским да једу, тела же светих Твојих зверима земаљским (Исто, 129). Призри же, Господе, на немоћ нашу и не допусти да страдамо преко мере (Исто, 153).

жеђовати, жеђујѡм несвр. покр. *биѡи дуго жедан, ѡриѡѡи жеђ*. – Да созерцавам ... нишчету најбогатијега који гладова и жеђова (ОП, 30).

жезал, -зла м *нарочѡиѡ израђена и украшена ѡалица као знак владарског или каквог другог достѡјанскѡва, скиѡѡар, жезло*. – Испунило [се] пророчанство Св. Саве Освештаног, изречено на 800 година пре тога, да ће доћи неки свештеник српски Сава, и да му се има предати та икона и жезал његов (ОП, 34).

желатељ м заст. *оѡај који нешѡѡ жели, ѡрижељкује*. – Када се око њега сабраше желатељи монашког живота, тада им он [преп. Антоније] постави за игумана Теодосија (ОП, 491). Када он поста савршен монах, почеше се, по Промислу Божјем, скупљати око њега многи желатељи духовног живота (ОП, 894).

жемчуг м (рус. жемчуг) *бисер*. – Вранове очи набујаше од суза, на које последња два сунчана зрака падоше и дадоше им сјај жемчуга (Свеч., 95).

жена ж *особа ѡлно суѡроѡна мушкарицу*. – У јеврејском као и у арапском реч жена има похвално значење, отприлике као домаћица, стопанка или госпођа. У овом благородном смислу Исус ослови и са крста своју Мајку са: „Жено, ево ти сина“ (Јов. 19, 26) (ЈЧ, 148).

женѡк, -ѡка м (Женик) *меѡѡфорични назив за Исуса Хрисѡа* (*ѡрема значењу онога који се жени, младожења*). – Да невеста буде небеска прилика, | Мила, и достојна небеског Женика, | Труд Ксеније свете

Женику пријаше, | Дарима је многим чудним дариваше (ОП, 64). Она [св. Петка као млада] се отимала о Господа Исуса, Женика небесног (Игум., 63). Христос се назива Жеником, а Црква Невестом (ОБЉ, 15). Место да се одазову свадбеном позиву заслепљене душе у мраку тамничком извршиле су преужасни злочин убивши свога Спаситеља, свога Женика (Омил., 189).

женонеистòвство с особина онога који не живи само са једном женом. – Предавши се идолопоклонству, Ликиније се предаде безмерно свима страстима, а највише женонеистовству (ОП, 298).

жèравица ж жар, жишка. – Мој дед узимао би кадионицу са жеравицом и тамјаном и окадио би свакога од нас (Д. Срб., 126).

жйвāд ж зб. домаће живоїише. – Они знају што им очи кажу | Ка и свака живад бесловесна (Дух. лира, 40).

живòдāван, -вна, -вно који даје живоїи, живоїворан, живоїодаван. – Та мој Бог је, оче, велики и славан, | Чудесан и моћан, жив и живодаван (ОП, 466).

живодāвац, -вца м (у служби атрибутива у споју са речју „Христос“) који даје живоїи, живоїворац, живоїодавац (о Госїоду). – Смрт тела даће живоносној души његовој само слободнијег полета у загрљај љубљенога Христа Живодавца (ОП, 103).

жйвот, живòта м шелесно, биолошко иосїојање од рођења до смрїи. – Ко даје живот, чини оно што и Бог чини; ко узима живот, чини оно што сатана чини (Д. Срб., 97).

Изр. **загробни живот** иосїојање човекове душе и иосле шелесне, физичке смрїи. – Веруј у Васкрсење Христово, и веруј у загробни живот (ОП, 469). **преселити се, отићи у живот вечни задобийи живоїи вечни, сачуваїи душу и иосле шелесне, физичке смрїи.** – Пресечен мачем ... пресели се у живот вечни (ОП, 357). Марин се одмах одлучи, целива Јеванђеље и оде – кроз смрт у вечни живот (ОП, 571). После дугих и љутих мука [св. Петка] би мачем посечена, и пресели се у живот вечни (ОП, 793).

жйвотвòран, -рна, -рно **1.** чудоїворан, благоїворан; неоїходан за живоїи, насушан. – Христова је близина као близина неког животворног и мирисног балсама (ОП, 91). Сваки дан и непрестано једи и пиј Христа: Он је животворни хлеб душа наших (ОП, 150). Созерцавам Тајну Причешћа као животворни лек души и телу (ОП, 168). Пријатељство је увек животворни дах анђела, који нас прати у животу (ИГС, 139). Мана с неба – Христос као животворни хлеб небесни (ИХ, 80). **2.** (као атрибут уз Свету Тројицу) који даје, иружа живоїи. – Поучен би у вери [св. муч.

Конон Исавријски] Христовој и крштен у име Пресвете и Животворне Тројице од самог Архангела Михаила (ОП, 163).

животвѡрацъ, -рца м (Животворац) *сѣваралацъ, давалацъ живоуша; Исус Христос*. – Он је доказао, да је Он васкрсеније и живот и *васкрсишѣлъ* и *живоувораци* (ОП, 682). Бездихани мртвац открио се као Животворац (Бес., 18).

животвѡрнѡстъ, -ости ж *особина онога који је живоуворан и онога шѣо је живоуворно*. – Дозволите да вам пружим само неколико примера животворности и рада српске душе (Д. Срб., 96). Натапа нас [Господ] Својом животворношћу и испуњава нас као сасуд Свој пуноћом својом бесмртном (ОП, 874).

живѡтиња ж *живо биће сѣособно да се креће и да осећа*. – Животиње су грубе, али нису злобне. Човек их превазилази и у грубости и у злобности (Аг. црк., 139).

живѡтињство (живѡтињство) *с својсѣво онога шѣо је живоушињско, нагонско, суровосѣ, грубосѣ, нечовечносѣ*. – Христос тражи да жртвујемо само земљу, и животињство наше, и грех, и порок, и свако неваљалство, и зато нам обећава васкрсење и бесмртан живот у рају (ОП, 314).

живѡтѡдавнъ, -вна, -вно који даје живоуи, живоуворан (о Богу). – Господе Животодавни, помози нам, да сачувамо срце своје, за Тебе, за Тебе Господе! (ОП, 404). Као отпадник од Бога, он [Сатана] је погазио сваку животодавну реч Божју, те је гладна смрт и трулеж смртна испунила све његово биће (ЈЧ, 139).

живѡтѡдавацъ, -вца м *онај који даје живоуи (о Богу)*. – Погле, како је Син Девојачки препун живота, и како га даје оним синовима женским, који се повратише девојачком стиђу и запросише живот у Животодавца! (МНЈ, 95). Господ Животодавац није у гробу него на престолу славе на небесима (ОП, 253). Човек мезимац Твој, Животодавче, најболеснији је међу свим Твојим створењима (Есеји, 59). Сви са истим смирењем и послушношћу треба да Му се клањамо као Животодавцу (Омил., 38).

живѡтоноснѣ, -снѣ, -снѡ **1.** *који доноси живоуи, живоуворан*. – Јеванђеље Христово животоносно води и српски народ кроз народни водовод који је контролисао Свети Сава (ОЗЉ, 89). **2.** (у им. служби, м) *Госѡод*. – Погле, како је лако Препуноме одливати, и Безгрешноме отпуштати грехе, и Здравоме лечити, и Животоносноме мртве васкрсавати (МНЈ, 95).

живото̀пис м *о̀йс живо̀иѝа неке личностѝи, биографија*. – Писао [је св. Симеон Метафраст] житија светитеља, и то саставио нових 122 животописа (ОП, 824).

живото̀пи́сац, -сца м *и́сац живо̀иѝо̀йсѝа, биограф*. – Његов животописац, монах Данил, каже за њега: „Узнесе се телом на Гору Синајску а духом на Гору Небесну“ (ОП, 229).

жизнода̀вац, -вца м (у служби атрибутива уз име „Христос“) *који даје живо̀иѝ*. – Два разлога, дакле, побудише Христа Жизнодавца да се душом спусти у Ад (ОП, 242).

жи́лѝште с арх. *месѝо живљења, и́ребивалишиѝе, боравишиѝе*. – Пустиње, као земље о које се нико није отимао, постале су жилишта необичних грађана, монаха и монахиња (Жет. Господ., 20). Гоњени за правду имају склониште, | У дворима царским – небесно жилиште (Дух. лира, 72). У том необичном, нељудском, жилишту роди Дева Марија „Сина свог првенца“ (ЈЧ, 113).

жи́телница ж (рус. жительница) *жена жи́иѝељ, жи́иѝељка, си́иновница*. – Света Теодоро, рајска жителнице, | Сад помози нама, Божја угоднице! (ОП, 663).

жи́ће с *живо̀иѝ, бивси́вовање*. – Манастирска правила Светог Василија Великог су углавном била основ жића у великим манастирима (ЖСС, 22). Желимо гледат ... | Жића без смрти и без страдања, | Радост без туге и без плакања (Дух. лира, 36).

жречество с *многобожачко свешѝенси́во*. – Против Сире беше царство и жречество, | А за Сиру Христос и чесно свештенство (ОП, 613).

жр̀тва ж цркв. *онај који и́односи си́радање, жр̀ивовање*. – Он није умро за свој грех, већ за наше грехе. Вечна правда Божија је тражила једну такву невину и неоцењиву жртву за Адамов грех и за наше грехе (ВС, 23).

Изр. **приноси́ти жртву (жртве) идолима** *жр̀ивоваиѝи какво биће неком божанси́ву у сврси религијског ри́иуала*. – Св. муч. Еликонида ... велегласно изобличи све оне који приношаху жртве идолима (ОП, 377).

жр̀то̀приноше́ње с рлг. ист. *и́риношење жр̀иѝе у некадашњим многобожачким религијама*. – Дође [св. муч. Амфијан] небојажљиво у храм незнабожачки ... па ухвати кнеза за руку, којом држаше жртву, и викну му, да одустане од служења и жр̀то̀приношења мртвим идолима и да позна Бога истинога (ОП, 239). фиг. Хришћани читају молитве пред јело и призивају Христа, да благослови. Свако је јело отуда свето, и сваки оброк жр̀то̀приношење (ИХ, 97).

3

заблагодáрити, -òдáрїм свр. *изразиїи захвалносїи, захвалиїи*. – Сава ... је честитао српском народу и позвао га да заблагодари Богу што сада има своје епископе, епископе своје крви и свога језика (ЖСС, 89). Два месеца по објави рата краљ Петар врати се Тополи и заблагодари топлим молитвом у својој цркви белој Богу и светом Ђорђу (Д. Срб., 131). О човече, заблагодари Богу, што и од тебе неко тражи какво добро, било материјално било духовно! (ОП, 401). Заблагодарите Господу што вам је дао оне мудраце народне, који установише код нас празновање Детињаца, Материца и Отаца, и украсише га обичајем узајамног везивања (Бес., 94).

заблуделї сїн библ. *моїив библијске їриче о блудноме сину, којој їреїходе две їриче сличне їемаїице: їрича о изгубљеној овци и їрича о изгубљеном новчићу*. – Господ [је] говорио, како је велика радост међу анђелима на небесима, када се један грешник покаје и обрати Богу, и испричао је причу о заблуделом сину (ИХ, 90).

завáпити, -пијѐм и **завáпити**, -ијѐм и -їм свр. (Христу) *їризваиїи с ваїајем, дозваиїи*. – Никон се прекрсти и у срцу завапи Христу (ОП, 211).

зáвет м **1.** *задаїиа реч, обећање, зарицање, заклейва*. – Своје молитве [Савини родитељи] поткрепили су заветом да ће, ако им Бог испуни жељу, наставити свој живот као брат и сестра, а не више као муж и жена (ЖСС, 10). Завет представља два заветодавца, једнога који даје и другога који прима (ДП, 8). **2.** *морална обавеза која се їреноси на нарашиїаје*. – Не бој се, Божји човече, ти си учинио добар избор, и оста- вио си народу своме спасоносан завет (Цар. зав., 151).

зáветовати се, -тујѐм се свр. и несвр. *обавез(ив)аїи се завейом, заклейвом*. – Петар се са сузама мољаше св. Николају, да умоли Бога за њега, те да се ослободи тамнице, заветујући се уз то, да ће се сав посветити Богу (ОП, 88). Св. апостол Филип ... у браку родио [sic!] четири кћери ... све четири заветоване девице Христа ради (ОП, 745). Било је и девојака удавача, које су се, по старом обичају заветовале послужити Богу и Светоме Сави неколико месеци пре венчања ради благослова (Кас., 26).

зáдаћа ж заст. *задаїиак*. – Народ руски гледа своју историјску задаћу у „служењу Христу“, а кроз Христа у служењу целом човечанству (НД, 16).

задобѡшати, -ѡм свр. *одговориѡи круѡним, снажним гласом (као добош)*. – Кад је нико не питаше, она задобоша: – А моја је девиза демократија! (Свеч., 39).

зѡдруга и **зѡдруга** ж *домаћинсѡво од више чланова ѡвезаних родбинском везом, заједница*. – Србска задруга је основана на теодулији, на служењу Богу ... Домаћин је представљао владара и духовника (Теод., 86).

задрѡгѡр, -ѡра м *члан, ѡприѡдник задруге*. – Благо теби, ако сиромаше рачунаш у задругаре своје, у чељад своју (ОП, 434).

зѡдужбина и **зѡдужбина** ж *манасѡиир, црква која се ѡдиже за сѡас душе*. – Племенита страст код Срба за подизање задужбина не може се наћи у таквој и у толикој мери ни у једног другог народа (Теод., 75).

зѡдужбѡнѡр, -ѡра м *оснивач задужбине, доброѡвор, дародавац*. – Задужбинар даје своје а монах даје себе на службу (Теод., 80). Познато је, да је наш велики краљ Милутин био велики задужбинар (ОЗЈ, 30).

зѡдужбинѡрство с *оснивање, ѡдизање задужбина, богомоља, добротинсѡво*. – Краљева црква на Опленцу сведочи, да српски владари ни у двадесетоме веку нису прекинули службу Богу кроз задужбинарство (Теод., 75).

зажарѡе с *нераспр. довођење до усијања, зажареносѡ*. – Очајан беше призор, што показиваху костури и у једном и у другом зажарењу, и лупању и стругању (Свеч., 150).

зѡједничѡр м *ѡрисѡалица, ѡборник заједнишѡва у неговању и исѡљавању верских и ѡудских осећања*. – Заједничари вере заједничари су и страдања (ОП, 504).

зѡједничарѡе с *гл. им. од заједничариѡи*. – Протестанти ... нису имали духовног искуства у заједничарењу са светитељима (ВС, 52).

зѡједничарѡи, -ѡм несвр. *в. заједничѡи*. – В. пр. под заједничарење.

зѡједничѡе с *гл. им. од заједничѡи*. – Грех Његошевог Адама ... састојао се у његовом заједницењу са Сатаном, у револту против вечне правде (РЊ, 93).

зѡједничѡи, -ѡм несвр. *радиѡи на исѡом задаѡику, сарађиваѡи*. – В. пр. под заједницење.

зѡкон м **1.** *акѡи, ѡройис (издаѡи од сѡране законодавног, државног ѡела)*. – Душа човекова служи законима, робује законима и, кад сасвим изгуби Бога из вида, обожава законе, као што тица у кавезу служи ограничењима кавеза, робује ограничењима кавеза и обожава ограничење кавеза мислећи, да је област кавеза једина област тичијег рода (НБПГ,

43). **2.** библ. *скуї моралних норми, њравила које је Бог ѡредао људима ѡреко ѡророка Мојсија*. – Законодавац није хтео никако да се огреши о Свој Закон, који је Он био дао кроз Свога слугу и пророка Мојсеја (ОП, 85).

законода́вац, -вца м фиг. (Законодавац) *Госїод*. – Ти што закон свету и човеку даде, | Ти, Законодавче, сам под закон стаде (ОП, 9). Законодавац није хтео никако да се огреши о Свој Закон, који је Он био дао кроз Свога слугу и пророка Мојсеја (ОП, 85). О Господе, Створитељу и Законодавче наш, просвети нас и укрепи нас (ОП, 576).

законопрѝмалац, -аоца м *онај који ѡрима закон (од Госїода)*. – Бог је био законодавац, а Мојсеј је био само законопрималац (Номолог., 271).

закоулок м (рус. закоулок) *їесна, уска улица, сокак*. – У свакоме переулку и закоулку спази Вран три ствари (Свеч., 53).

закрити, зăкријѣм (имп. зăкријте дијал. закрите) свр. *їокриїи, ѡрекриїи*. – Закрите очи своје, звезде и ствари; не гледајте наготу моју (МНЈ, 27).

замона́шити се, -ѡнаїшїм се свр. *їосїаїи монах или монахиња, калуђер или калуђерица, закалуђериїи се*. – Јован и Аркадије буду некако спасени и таласима избачени на обалу, али на два разна места тако да сваки мишљаше за другога да је потонуо. Из туге један за другим они се оба замонаше у два разна манастира (ОП, 68).

занемо́ћи и **занемоћи**, -ѣмогнѣм свр. *оболейи, разболейи се*. – Занеможе изненадно и умре (ОП, 785).

зѡо, злѡ, злѡ *који је својсїивен ономе који наноси бол, ѡаїињу, шїеїу (о мислима)*. – Бог опомиње људе, да се тргну од злих мисли својих, како зло не би сазрело у души људској и донело горке и смртоносне плодове своје (ОП, 329).

зѡпаднѡк и **зѡпѡднѡк** м *човек са евроїског Зѡпада, човек ѡреклѡм из Зѡпадне Евроїе*. – Западнѡк никада не помишља на смрт док не добије температуру од 40 степени (ИЗ, 27).

запечаћа́вати, -ѡћѡвѡм несвр. *їечайїом, жигѡм заїїварайи, осигуравайи од оїїварања*. – фиг. Благодат Бога Духа Светога ... утврђује човека у вери Христовој и запечаћава га за Царство Божје (ОП, 368).

зѡповѣст ж *захїев, ѡбавеза да се ѡосїуїа на одређен начин*. – Свој живот [Св. Силвестар] је увек управљао према заповестима јеванђелским (ОП, 11). Газе Његове заповести вољно и злобно (ОП, 171).

зѡпѡјити се, зѡпѡїїм се свр. *надахнуйи се (родољубљем)*. – Добро је [...] да се запоје родољубљем они, који га [Његоша] до сада нису имали, а удвоструче га они, који су га и до данас имали (ОЗЉ, 47).

заслѣпљујѹћѹ, -ā, -ē који *заслѣйљује, који се не може гледаѹи због свога ѹрејаког сјаја, блеска, заслѣйљив*. – Узрујана срца, краљевѹи Растко, бегунац од заслѣпљујѹћег сјаја овога света, хитао је у будућност која је још била обавијена неизвесношћу (ЖСС, 17).

заступница ж (Заступница) *фиг. Богородица*. – Са небом ће земља запојати | Слатку песму теби, Јављенице, | И Твом Сину, наша, Заступнице (Дух. лира, 40).

засѹжњити и **засужњити**, -ѹм свр. *учиниѹи сужњем, робом*. – У тој засужњеној земљи и нема Срба више. Железницу држе Немци. На станицама железничким говори се само немачки и мађарски (Д. Срб., 47).

заупокојенѹ, -ā, -ō који је *намењен, ѹосвећен ѹокојнику, ѹокојницима, који се односи на мртѹве (у вези с литургијом)*. – Мислио сам, да ће се посведневно вршити заупокојене литургије за оне, чије су се душе измешале у другој свету са душама косовских јунака (ИГИС, 63).

Захарѹја м *оѹац Јована Претече, свешћеник из реда Авијева и муж Јелисаветѹе, рођаке Пресветѹе Дјеве Марије*. – У то време држао је чреду у храму првосвештеник Захарија, оѹац Јована Претече (ОП, 85).

заштети, -(дн)ѹм свр. **1.** *сѹавиѹи у заѹаѹак, наложиѹи (о Богу)*. – Што год Бог захоће да буде, и рекне да то буде, то мора да буде (ОП, 217). **2.** *ѹожелеѹи, зажелеѹи, заѹражиѹи*. – Родио се како је Сам захтео – да проживи век човечји међу људима од колевке до гроба и да покаже људима, да живот није тако ружан како су се они јадали (Бес., 14). Кад ум пресуди, и срце заволи, и душа захоће, онда се човек уједињује и као уједињена сила полази на велико дело (ОБЉ, 42).

зашѹктати, зашикћѹм свр. *исѹсѹиѹи шѹиѹав глас; ѹочѹи одаваѹи звук сличан цијуку*. – Зашикташе шути и рогати, и дадоше одушке својој последњој жељи – да се смеју и подсмеју (Свеч., 136).

збрѹтимити, -ѹм свр. *ѹовезаѹи осећањем браѹисѹива, учиниѹи ѹриним, блиским, сродниѹи, сјединиѹи (о Исусу Хрисѹу)*. – Он је и сишао на земљу, да отвори људима небо и збратими људе и ангеле (Бес., 22).

збратимљење с *зближење, уједињење*. – Да ли ме убисте ... што отпочех изводити давно жељено дело измирења и збратимљења балканских измучених народа? (ОЗЉ, 64).

звѹдѹр, -ѹра м заст. *онај који се бави звездарсѹвом, асѹроном*. – Овај други случај [кад два или три лица сањају истовремено исти сан] морао се десити источним звездарима (ЈЧ, 119).

звѹдарство с заст. *асѹрономија*. – Били су они [мудраци са Истока] велики учењаци у звездарству (астрономији) (ОП, 949).

звѣр м (мн. звѣрови) *дивља, крволочна живоїиња*. – Мученици велике љубави [који] ... разумедосте и дрво и камен, и звера у гори и рибу у води [молите се за нас] (МНЈ, 64). Свих седам бацише сутрадан пред зверове (ОП, 285). Човек ... је негда био ... крвави дивљи звер (НД, 10).

звѣрад ж зб. *им. од звере*. – О Исусе Јагње, крај ће добар бити, | Сву ће дивљу зверад јагње победити (Дух. лира, 78).

звероподобан, -бна, -бно *їодобан звери, који їо изгледу и нарави одговара звери*. – Када наста Диоклецијаново гоњење, неко достави Аквилину царском намеснику Волусијану, звероподобном човеку (ОП, 420).

звѣно с *наїправа од гвожђа, обично куїасїиог облика, која ударањем клаїи́на, језичка или других сасїавних делова одаје звук, звони*. – У Србији данас звона нема. Немци су поскидали са српских цркава звона, можда их преливају у топове (Д. Срб., 49).

зграњавати се, зграњава́м се *несвр. изненађиваїи се, чудийи се*. – Православни и католици ... су схватили да су браћа и зграњавали се помишљу да религија може бар и за тренутак да их раздели (Д. Срб., 59).

здѣговорно прил. *договорно, сложно*. – Венчани пар здоговорно продужује живети девичанским животом као брат и сестра (Кас., 77).

зѣман, -ана м (тур. zaman) *заст. време, доба*. – Тако ишло задуго земана | Док набуја земља Србинова | Од мртвијех српскијех тјелеса, | И од крви српских мученика (Дух. лира, 98).

зѣмља ж *фиг. маїтеријални свей, маїтеријализам*. – Христос тражи да жртвујемо само земљу, и животињство наше, и грех, и порок, и свако неваљалство, и зато нам обећава васкрсење и бесмртан живот у рају (ОП, 314).

земљодѣлац, -лца м *земљорадник, райар*. – Беше Малх земљоделац из близине Антиохије (ОП, 218).

земљопоклонїк м *онај који се узда у земаљска, маїтеријална блага*. – Где ће се сакрити идолопоклоници ... кад се јави слава величанства Његова? ... Бежи у земљу, земљопоклониче! (ОП, 574).

зѣмнїй, -а, -ѳ *који је у овом живоїиу, земаљски*. – Тимотеј ... све до дубоке старости проведе земно време у посту, молитви, бдењу и непрестаном труду (ОП, 130).

зѣркало с (рус. зеркало) *огледало*. – На зеркалу чистом, без икаквих пега, | Ружна ствар се гледа ал' стоји ван њега (Дух. лира, 29).

зїлѳт, -ѳта м (грч. ζηλωτής) *цркв. ревносни їрисїалица, їоборник вере*. – Зилот значи ревнотељ (ОП, 332).

златѳкѳвнїй, -а, -ѳ *скован од злаїи́а*. – Свети Јован, труба златоковна, | Милост Божју људима раструби (ОП, 71).

златопоклонїк м *онај који је очаран, обузей злаїи́ом*. – Где ће се сакрити идолопоклоници ... кад се јави слава величанства Његова? Бежи у злато, златопоклониче! (ОП, 574).

златоустовац, -бвца м *йоклоник, ученик св. Јована Златоуста*. – Градски началник ... с нарочитом злобом диже хајку на златоустовце (ОП, 428).

злехуд и **злехуд**, -а, -о *рђав, јадан, бедан*. – Пепелом се Мартин посипаше | На пепелу злехудом спаваше | Из љубави према Богу своме, | За грехове људи распетоме (ОП, 749). Злехуда је храна ума мога, докле се год храни само оним што му чула постављају (МНЈ, 73).

злѓ с *оно шћо је рђаво, нейоволно йо човека, шћо му не служи на часћи и на сјасење*. – У мислима људским зло расте, и грана се, и размножава се (ОП, 329).

злѓба ж *нейријателско расйоложење йрема некоме, зло*. – Зашто реч Христа није могла да стане у старешине јеврејске? Зато што су они били потпуно испуњени злобом, те у њима није било места за божанско семе, за божанску благовест (ОП, 99).

злѓверије с заст. *кривоверје, зловера*. – Ако се уздржиш од свега [лошега] ... и сачуваш себе од страсти, победио си кумире, одрекао си се зловерија, и постао си мученик за веру (ОП, 331).

злѓвѓрник м *кривоверник*. – То се зловерник свађа са злоделаоцем. Каква је моја заједница с њима? Шта ме веже за њих осим сажалења, што утекоше од Твога сијања? (МНЈ, 124).

злѓвон, -а, -о заст. *који нейријатно воња, смрди, заудара*. – Мука обузе Свечовека и главобоља од зловоних струја одоздо (Свеч., 132).

злѓделалац, -оца м в. *злоделател*. – То се зловерник свађа са злоделаоцем. Каква је моја заједница с њима? Шта ме веже за њих осим сажалења, што утекоше од Твога сијања? (МНЈ, 124).

злѓделатељ м *онај који чини зло, који је сйреман на зло*. – Гле, проповедник зла више завешта зла него што га злоделатељ изврши (Свеч., 100).

злѓдетел м *йочинилац неког злог дела*. – Када се најцрњи злодетел страсно брани против војске тужитеља, он је херој душе, управо не своје душе, која се диже онда када своја душа потоне (Свеч., 96).

злокључење с заст. *невоља, беда*. – Дужни [смо] Богу благодарити за све дарове, а са стрпљењем и надом подносити све недуге и злокључења (ОП, 103).

злокѓбити, злѓкобѓм несвр. *йредсказивати, слушати зло, злослушати*. – Злоба на добро се злоби, | Покајнику свакоме злокоби (ОП, 154).

злѡковѣран, -рна, -рно *злослужѣан, злокобан*. – Шта се могло очекивати од ... Назарећана, који су сваке године ишли у Јерусалим као на Табу, да се од оних истих и злоковарних мудраца науче истини и правди! (Јев., 102).

злоковѣрнѡст, -ости ж *особина онога који је злоковаран, ѡдмуклосѣ*. – Иза [горке природе] ... се крије злоковарност, с' вечном љубављу, окићеном стрелама (РН, 111).

зломѣслителѣ м *онај који зло, лоше мисли о другоме*. – Посматрали сте и уверили сте се, да пчеле страшно нападају људе зломислитеље и развратнике (МП, 272).

зломишљѣнѣк, -ѣка м *онај који смишља и ѡрижељкује какво зло, невољу некоме*. – Тога дана војници дођоше, везаше зломишљеника и одвезоше га у прогонство у оним истим колима, која он беше спремио за изгнање Амвросијево (ОП, 909).

злопамтљив, -а, -о *који ѡпамѣи зло које му је нанѣо, учињену увреду, неѡправду и сл.* – Свемогући није злопамтљив и осветљив. Нити је Он створио људе за смрт него за живот (ОП, 318).

злѡрек, -а, -о *који рђавим речима, говором ѡдсѣиче на зло, на свађу*. – Неће ми нахудити злоречи људи, ако је језик мој заборадио изговарати зле речи (МНЈ, 70).

злѡрекац, -кца м *онај који рђаво, душегубно говори о другоме*. – Проповедник зла, злорек, сличан је генералу, који сам не убија, али води војску убитеља (Свеч., 100).

злослѡвије с сткњ. *ѡроношење рђавих, увредљивих гласова о некоме, злословљење, клеветѣање*. – Злословије смрт је човечијој души, | Свако семе добра у срцу угуши (ОП, 567).

злѡтвор м *неѡријѣиѣлѣ, душманин*. – Одбијте од себе злотворе који вам говоре против Христове истине (ОБЈ, 136).

злѡумишљѣј м *смишљање зла, рђава намера, зао умишљај*. – Зато што беху милостиве руке и њих рука Божја покриваше од свакога злоумишљаја људског или демонског (ОП, 798).

злоупотрѣбителѣ м *онај који чини злоуѡѡтребѣ*. – У једном пак кобном тренутку богољубива Ева подлеже искушењу првог злоупотребителѣ слободе (Кас., 54).

злочѣстив, -а, -о (рус. злочестивый) *зао, ѡѣак, рђав*. – Престо патријаршки заузѣ злочестиви Македоније (ОП, 784).

злочешѣ с *особина онога који је злочестѣив, ѡакосѣан, ѡакосѣ*. – Свети Јефрем, препун благочешћа, | Беше војник противу злочешћа (ОП, 407).

злѡчин, -а, -о заст. *злочиначки*. – Имали бисмо много да причамо о злочиним делима појединих људи према себи самима (Јев., 89).

злочи́нство с *шешко нечасѡиво дело које је неко ѡчинио, злочин*. – Изговорена зликовцу, који се злочинством обогатио, ова реч [Бог] улива страх (Бес., 6).

злѡрадовати се, -ујѣм се несвр. *радоваѡи се ѡуђем злу, биѡи злурад*. – Нема сумње, да се суседи склањају далеко а непријатељи злурадују. Кућа је опустела као гробље (Омил., 212).

злѡрадѡст, -ости ж *грех онога који је злурад, ѡкаси, злоба*. – О како су велики били светитељи у братољубљу! О како је злурадост била далеко од њих! (ОП, 403). Чистотом и светошћу мирише рајска радост, а злурадост адску прати раскалашан смех (ОП, 724).

змија ж *млизавац из реда Ophidia (Serpentes), издуженог ваљкасиог шела без удова, који се креће ѡ земљи ѡмоћу ѡкреѡивих ребара; у Књизи ѡстања најлукавија од свих живоѡиња у великом Божјем врѡу ѡред чијим се искушењем човек ѡлакомио и због ѡгога ѡѡао из раја*. – У очају ми гледамо данас да су змије невина бића у упоређивању са људима (Д. Срб., 115). Када су Адам и Ева напустили Рај, Змија је испузала испред њих. Змија – нешто што пуже – постала је њихов вођа у свет (ОЗЉ, 29).

знаменовати се, -нујѣм се свр. *ѡрекрсиѡи се*. – Уздиже десну руку, знаменова се крстом, и гласно изрече: – Христе Господе, опрости све и слава Ти за све! (Цар. зав., 174).

знање с *ѡзнавање неке научне обласѡи; наука*. – Ко знањем подржава веру и вером допуњује своје знање, тај је, практично, решио проблем и вере и знања (ОБЉ, 21).

Изр. **светско знање** *лаичка наука (ослобођена црквених начела и морала)*. – Нови путник. – Шта је поузданије: светско знање или вера? Стари путник. – Поузданија је хришћанска вера (Есеји, 77).

зрѡка ж *млаз, зрак светилости*. – Овај најчуднији кнез и најчуднији епископ, често [је] бегао из своје мрачне пустиње, вођен бесмртном зраком свога ума, у високо царство светлости (РЊ, 47).

зрѡно с *оно шѡо у нечему ѡредѡавља највећу вредности, сушѡина, срж, језгро, срце*. – Само једно зрно Христове доброте и ревности, вредноће и истинитости, и ми наше послове можемо свршити савршено. Подари нам то зрно, Господе Исусе, јер га ми не можемо на земљи ни наћи нити заслужити (ОП, 137).

И

игѐмѡн, -ѡна м (грч. ἡγεμόν) ист. *владар, хегемон*. – Созонт се упути игемону и објави себе као хришћанина (ОП, 651).

ѡго с сткњ. *бреме, ѡперей*. – Ономе ко љуби Господа и најтешњи пут је довољно простран, а највеће муке – лако иго (ОП, 242).

ѡграјѡћѡ, -ѡ, -ѡ *који игра, који ѡперейери (о одразу Месечеве свѡлосѡи)*. – Спасевај се док божанска луча гори над тобом. Јер кад оде од тебе, нестаете те као што нестаете, гле, и играјѡћег месеца на дну језера (МНЈ, 91).

ѡгуман м (грч. ἡγουμενος) *сѡарешина у ѡправославном манасѡиру*. – Јевстатије, архиеп. српски ... као игуман буде изабран за епископа зетског, а после извесног времена и за архиепископа српског (ОП, 16).

ѡгумѡнија ж (грч. ἡγουμένη) *жена игуман у женском манасѡиру*. – Робиње њене следоваху у свему примеру своје игуманије (ОП, 64).

ѡгумѡнство с *званје и досѡѡјансѡво игумана, игумански ѡоложај*. – Ученик и наследник у игуманству св. Сергија Радонежског [био је преп. Никон Радонежски] (ОП, 846).

ѡдѡл, -ѡла м (грч. εἰδωλον) рлг. *киѡ којем су се клањали многобожачки народи као ѡѡелѡѡвореном божансѡву*. – По њеној [Гликеријиној] молитви гром удари у идола и разби га у комаде (ОП, 339).

ѡдолѡтрија ж (грч. εἰδωλοлатρεία) *в. идолоѡклонсѡво*. – Буквално читање природе јесте идолатрија. А свака идолатрија одваја човека од духовних стварности, на првом месту од Бога (ОБЉ, 95).

ѡдоложртвено с *жрѡѡва која се ѡриноси идолу у многобожачкој религији*. – Нареди војвода војницима, да му мачем отворе зубе и саспу у уста идоложртвено (ОП, 350).

ѡдолопѡклонѡк, -ѡ и **ѡдолопѡклѡнѡк**, -ѡка м *ѡклоник, ѡбожавалац идола, незнабожац*. – Где ће се сакрити идолопоклонци ... кад се јави слава величанства Његова? Бежи у злато, златопоклониче! (ОП, 574). Заблуда идолопоклоника ... дошла је отуда што није дух њихов водио очи њихове, него обрнуто: очи су водиле дух (ОБЉ, 95).

ѡдолопѡклоничкѡ, -ѡ, -ѡ *који се односи на идолоѡклонике*. – Св. Партеније еп. Лампсакијски ... храмове идолопоклоничке затвори, многе цркве сагради, и благочешће утврди (ОП, 97). Цара незнабожачког, цара идолопоклоничког, назива Господ слугом Својим! (ОП, 341).

ѡдолопѡклѡнство с *ѡбожавање идола, киѡва у многобожачкој религији*. – Антиох хтеде пошто пото да наметне Јеврејима идолопоклонство јелинско на место вере у једнога живог Бога (ОП, 551).

изобра́зити, -òбрáзѝм свр. **1.** *ликовно ѝредсѝавѝѝи, насликаѝѝи.* – Две служавке бојареве претурајући једнога дана стареж на тавану дома нађу једно савијено платно, на коме беше изображен диван лик женски (ОП, 638). Када се молимо пред иконом, коме се молимо? Живоме светитељу на небу, чије је лице изображено на икони, а преко светитеља једноме Богу, Цару свих светитеља (ВС, 52). **2.** *ѝредсѝавѝѝи умеѝничким ѝтексѝѝом, оѝисаѝѝи, ѝриказаѝѝи.* – Његош [би] ... изобрази једну узвишену и свету личност, моћну у правди и моћну против неправде, просвећену и хуману, која би се уистину могла назвати „син превјечнога“ и Спаситељ света (РН, 148).

изодáвна и **ѝодáвна** прил. *од давних времена, одвајкада.* – Није слобода угрожена само у наше дане него изодавна, али је она најугроженија у наше дане (Зем. нед., 35).

Израѝљ, -ѝља м *јеврејски народ, Израѝљци, Јевреји, Жидови; земља ѝѝога народа.* – Пророк Мелахија ... викао је на неблагодарни Израѝљ, и на безаконе свештенике (ОП, 13). Од времена старог Израѝља до данас не видим да је ико имао тако трагичну судбину као српски народ (Д. Срб., 33).

ѝзригнути, -нѝм свр. *изнеѝѝи све на видело у један мах, изручиѝѝи.* – Смрт ће бити обузета ужасом, и изригнуће сав свој плен, и неће оставити ниједнога мртваца а да га не изнесе на судилиште (Јев., 153).

ѝзрјадан, -дна, -дно сткњ. *ванредан, диван.* – Дух дарове држи, Дух дарове дели, | Неком милост благу, неком разум смели, | Некоме изрјадну девичку чистоту, | Неком љубав живу, ил' ума правоту, | По јачини вере Дух дар нов домеће (ОП, 29). Ариадна, девица изрјадна, | Чесно служи господара свога (ОП, 681).

изумљујућѝ, -ā, -ē *који сѝвара изумѝѝеље.* – Тек се Вран поче прилагођавати изумљујућој средини кад забруја један моћни глас, каквога уши Вранове никада пре тога не беху чуле (Свеч., 82).

ѝкона ж (грч. εἰκών) цркв. *слика Исуса Хрисѝѝа, Богородице, неког свеѝѝѝѝеља или каквог ѝризора из ѝиховог живоѝѝа, израђена обично на дрвеној или лименој ѝодлози.* – Лав Исавријанин ... отпоче гоњење икона (ОП, 337).

иконòбран, -рна, -рно *који суделује у иконоборсѝѝву, који се бори ѝроѝѝѝѝ ѝоѝѝѝѝовања икона.* – Иако иконоборна јерес беше проклета на VII Васељенском сабору, овај цар, ипак, васпостави је и хтеде ѝоме заменити Православље (ОП, 172).

иконобóрац, -рца м *ѝрисѝѝалица, следбеник иконоборсѝѝѝа.*

иконобѡрачкѣй, -ā, -ō *који се односи на иконоборце и иконоборство*. – Када Копроним поста царем, обнови јерес иконоборачку (ОП, 337).

иконогѡнителѣ м в. *иконоборац*. – Пострада [преп. муч. Теодосија] у време опакога цара Лава Исаврјанина, иконогонитеља, и прими двоугуби венац: девичански и мученички (ОП, 379).

иконокласт м в. *иконоборац*. – Цар Лав Јерменин, иконокласт, наредио [је] војницима, да ударају Теодора Студита док му не отворе педесет рана на телу (Есеји, 109).

икономиса ж в. *игуманија*. – Пун благодати Божје он [преп. Атанасије Атонски] се удостојио видети Пресвету Богородицу, која чудотворно изведе воду из стене и обећа му бити заувек икономиса (игуманија) манастира (ОП, 476).

иконопоклѡнство с *ѣошѣовање икона*. – Иконопоклонство није идолопоклонство, јер хришћани знају да клањајући се пред иконама не клањају се мртвој материји него живим светитељима који су насликани на иконама (ОП, 145).

иконопоштовање с в. *иконоѣоклонство*. – Иконопоштовање је саставни део Православља, од кога се оно не може одвојити (ОП, 391).

иконопоштѡвателѣ м *ѣошѣовалац икона*. – Кад нису могли успети својим слабим разлозима, јеретици су дигли огањ и мач против икона и иконопоштоватеља (Омил., 308).

иконоѡстас м (грч. εἰκονόστασις) *цркв. у ѣправославној цркви ѣреграда између оѣпара и оѣѣалог ѣросѣора, на којој су насликане односно ѣричвршѣене иконе*. – Наша хришћанска година представља један невидљиви иконостас (Бес., 49).

Ѣлија м библ. *ѣтарозавелѣни ѣророк и хришћански свеѣѣѣелѣ који се удѡѣѡјио да буде сведок ѣреображења Хрисѣѡвог, а у народу је ѣо-знаѣи као Громовник*. – Илија прорече, да ће због безакоња цара Ахава, небо бити затворено, те неће бити кише три године и шест месеци. И то се испуни (ЈЧ, 145).

ѣменит и **имѣнит**, -а, -о заст. *чувен, знамениѣ*. – Тамо су праведници велики и именити због праведних дела, а зли су рђави и ниски због свога порочног живота (Јев., 154).

ѣмпоновати, -ујѣм несвр. (лат. imponere, ставити изнад, наметнути) *осѣавѣѣѣи јак уѣисак, уливаѣѣи ѣошѣовање, изазиваѣѣи дивљење*. – Свету импонује један човек, који савлађује слабости своје и хода као слободан човек у односу према нижој природи својој (ИГИС, 47).

їнок м цркв. *онај који живи сам, усамљеник, їусїињак, исїосник; монах, калуђер.* – Макарије свети беше | Ко Херувим међу њима. | У свакоме добру делу | Беше пример иноцима (ОП, 52). Хоћеш ли испунити завет и бити иноком? (ОП, 88). У лаври св. Теодосија нађе се са иноком Јованом Мосхом (ОП, 179).

їнокиња ж цркв. *калуђерица, монахиња.* – Света Домника ... дошла као некрштена из Картагене у Цариград са још четири девојке незнабошке. Патријарх Макарије крсти их, и благослови им да живе као инокиње (ОП, 25).

їнокосан, -сна, -сно *који је без друшїтва, сам, усамљен; који живи у инокошїїни, који није задружан.* – Ти с дружином а ја инокосан | Лудо мислиш да сам привиђење (Дух. лира, 118).

їноческїй, -ā, -ō *који се односи на иноке.* – Не жалећи себе, он се предаде прискорбном и тесном путу иноческом (ОП, 238).

їночество с *време које неко їпроведе као инок.* – После две године иночества у Студеници, Симеон оде у Свету Гору (ОП, 111).

їнтелїгѣнција ж (лат. *intelligentia*) *сїособносї їравилног схваїања и разумевања сїївари, бисїїрина ума.* – Интелигенција хришћанина може се мерити његовом свешћу да му се смрт ближи, као и његовом припремом за живот који долази (ЖСС, 103).

їнтережција м експр. *онај који брине само за соїсїївен инїтерес не базирући се ни на кога, себичњак.* – Да ли још питате зашто нас је наш Св. Сава могао тужити Господу Богу? ... Због брачних, а лакомислених младића; због бездушних интережција; због грамжљивих самаца без деце (КТП, 28).

їпођакон м (грч. *їподїаконос*) цркв. *свешїїено лице нижег чина у їправославној црквеној хијерархији које само не обавља богослужење, већ само їомаже свешїїенику (или еїискоїу), їодђакон, хийођакон.* – Маркијан беше чтец а Мартирије ипођакон при саборној цркви (ОП, 785). Који су нижи чиновни у Православној цркви? Чтеци, ипођакони и ђаконисе (ВС, 46).

їпостас м (грч. *їпостасис*) цркв. *лице Свеїше Троїице.* – Као што су два уха а један слух. Исто тако за све три божанске ипостаси: као што су три свеће а једна иста светлост (РДС, 148).

їпостаснїй, -ā, -ō *који се односи на иїосїїас, лице Свеїше Троїице.* – Он хоће да покаже и Своју ипостасну самосталност, и равенство са Оцем у битности (ОП, 675).

їрод м библ. *їеврејски краљ їознаїї їо їїоме шїїо је извршио їокољ деце у Виїїлејему за време Хрисїїова рођења мислећи да ће на їај*

начин њоубиџи и новорођеног Христџа. – Иста та побуда проузроковала је измирење између Пилата и Ирода, када је требало пресудити да се Христос убије (ОП, 187). Још мало грлте нане и тате | Док Ирод спреми своје целате (Дух. лира, 10).

Исаија м библ. *сџарозавеџни џророк који је џророковао о рођењу Сџасиџеља од девојке и о Сџасиџељевим сџрадањима.* – Пророк Исаија и Језекиљ видеше страшно виђење серафима и херувима и осталих тајних сила (Теод., 29).

исихазам, -зма м ист. *средњовековни верски џокреџ у Визанџији, који је исџицао значај аскеџских врлина.* – Исихазам је посебан облик аскетизма. То је са Синаја у Свету Гору донео Григорије Синаит у 14. веку, као преко потребан систем за унутрашње духовне активности (ЖСС, 43).

исџхаст м *џрисџалица исџхазма.* – Пештерници су били и знаменити исџхастни српски под руководством славнога Григорија Синаита (Добр., 113).

џскати, џштџм несвр. заст. *џражџиџи, молиџи.* – Сви џуди долазе Богу да ишту или да му благодаре за дано, при чем и ова благодарност није друго до исџање, да се дано одржи и умножи (РЊ, 172). Пуди ... ишту царство земаљско место небеског (ОН, 119).

џскренбџт, -ости ж *врлина онога који је искрен, оданосџ.* – Пример искренности и поштења ... [је] Варнава (СС, 31).

исџупитељ м фиг. *Исус Хрисџос, Сџасиџељ.* – Он је дошао као Искупитељ. Он је дошао с подједнаком џубављу и Јеврејима и незнабошцима (ОП, 831). Зашто Христа зовемо Искупитељем? Зато што нас је исџупио од греха и смрти Својим страдањем и крсном смрђу (ВС, 23).

исџушџнџк, -џка м цркв. *млађи џак који џослује и живи у манасџиру монашким живоџом џроверавајући своју сџремносџ, сџособносџ за калуђерски џозив, за монашки живоџ.* – Кандидат мора да буде исџушеник неколико година пре него што постане монах (ЖСС, 24).

исџушење с *сџрасџ која некога наводи, мамџ на неџџо недолџчно.* – Није богаташу тешко уђи у царство само зато што је богат, него зато што ретко који богаташ може да савлада исџушења, која долазе од богатства (Бес., 56).

џслам, -ама м (тур. islam) *релиџија коју је у Арабији основао Мухамед, муслиманска вера, Мухамедово учење.* – Ислам ништа друго није до једна верска секта хришћанства (Теод., 57).

исоп м бот. *мирисна биљка* *Hyssopus officinalis* из ф. Labiatae која се ујошпребљава као *ојијаи* и у *лекарсиџу*. – Завапише окропљени исопом секташи и дилетантни живота. – Гле завађенији смо од паса (Свеч., 116).

исповѣдати, -òвѣдāм несвр. **1.** *иризнаваиџи, ирослављаиџи* (*Христиа Госйода*). – Димитрије ... јавно исповедаше и проповедаше Христа Господа у граду Солуну (ОП, 787). **2.** *искрено износиџи грехове, иризнаваиџи грешке кајуџи се*. – Збуњени пирати видеше у томе [избегавање заседе] прст Божји, па дођоше и падоше пред Савине ноге, исповедајуџи свој грех и молеџи за опроштај (ЖСС, 124).

исповѣдити, -й̄м и **исповѣдити**, -òвѣдй̄м свр. (веру) *искрено, оӣворено изјавиџи, објавиџи, иризнаиџи*. – Божји човек сам се јави судији мучитељу у далматинском граду Солину и исповеди веру своју у Христа (ОП, 785).

исповѣдник, -а и **исповѣдник**, -й̄ка м цркв. *свешџено лице, духовник*. – Каква радост светим мученицима и исповедницима кад виде како ... нема ниједнога језика више да одрекне божанство Господу Исусу (ОП, 184).

исповѣст ж цркв. *исказивање, иризнавање грехова свешџенику, уз молбу за оирошијај џих грехова, једна од седам свешџих џајни*. – Како сваки дан, и сваки час, може анђео смрти доћи по нашу душу, Црква препоручује вернима честу исповест и још чешће покајање (МП, 105).

испољин, -й̄на м сткњ. *див, џин, горосџас*. – Да би живеџи у путима и стегама закона од рођења остао моћни и слободни исполин, [Бог је послао Човека] и тиме дао пример робовима под законом (НБПГ, 58).

испосник м цркв. *човек (калуђер или др.) који живи у манастиру у нарочиџој ћелији (испосници) или на неком усамљеном месџу и ирводи живоџи у иосџу и молиџви, иусџињак, аскеџа*. – Балкански Христос је [оличен] ... у светогорским преподобним и плачним монасима, испосницима, молчалницима, пештерницима, духовницима и чудотворцима (ИЗ, 10). То су били испосници који су имали између коже и костију врло танку или никакву поставу од меса (Добр., 113).

испосница ж цркв. **1.** *ћелија у манастиру или иећина у којој живи испосник*. – Он [Сава] је написао Правила за ту испосницу, односно за Хиландарце који треба ту да живе. Ово правило Сава је писао својом руком на пергаменту (ЖСС, 44). **2.** *жена испосник*. – Отићи ће ка Господу стара испосница, која је у оближњем манастиру, а ти стави на место њено моју супругу, да се подвизава као инокиња (ОП, 489).

истиџа ж висок морални иринџиј, идеал, иошиџење; Бог. – Као апсолутна и суперлативна личност, Бог је истиџа (Јев., 131). Више воле

људи живот него ли и истину, иако нема живота без истине. Врховно је благо, дакле, живот, а истина је темељ живота (ОП, 688). Као главни борци за оваплоћену Истину, апостоли су говорили врло оштро против лажи (ВС, 58). Истина, светост и доброта, три су главне благовести православне вере (ОБЉ, 48).

истјазáвати, -jázāvām несвр. (рус. истязать) (некога) *иживљаваѿи се шѣлесно над неким, ѿвређиваѿи, мрцвариѿи*. – Провео је [свештенномученик Климент] 28 година на мукама и по тамницама и 11 разних мучитеља истјазавашу га и мучашу (ОП, 61). Када потом цар истјазаваше апостоле, кћи његова девица Керкира, гледаше с прозора муке Божјих људи ... и сама се огласи хришћанком (ОП, 303).

истјазáње с (рус. истязание) *насиље, мучење*. – Св. Иполит ... би стављен под суд, суђен и осуђен на смрт после дугих истјазана. Везаше му и ноге и руке и потопише га у мору (ОП, 78). Њен бездушни отац предаде је љутим истјазанима, при којима она примаше охрабрења и утехе од небеских виђења (ОП, 613).

истòветовати, -тујѣм несвр. *смаѿраѿи нешѿо истѿовеѿним, истѿим, једнаким, изједначаваѿи, ѿистѿовеђиваѿи*. – Ни са једном одликом живих бића ми не истоветујемо та жива бића као са њиховим сопственим гласовима (НБПГ, 16).

ѿсток и **ѿсток** м 1. (Исток) *народи истѿочне хемисфере (у ѿгледу кулѿуре, ментѿалиѿеѿа и сл.)*. – Исток је увек више веровао у додир него Запад, а то значи веровао је више у блиски додир човека са човеком ... него у голу реч (ОБЉ, 36). 2. *извор (меѿафора Исуса Хрисѿа)*. – О, Христе вечни, Источо рујни, | Вечног живота, изворе бујни (Дух. лира, 55).

ѿсточнѿк и **ѿсточнѿк** м (рус. источник) *извор*. – Бог је источник здравља, браћо, Бог Саваот (ОП, 560). Источниче живоносни, | Ми смо тобом сви поносни! (ОП, 589). О Исусе, Боже и Господе, | Источниче живота бесмртног (ОП, 962).

ѿстрајан, -јна, -јно *који добро ѿноси дугоѿрајне наѿоре, уѿоран*. – Само истрајан војник односи победу; и истрајан занатлија усавршава свој занат (Омил., 212).

истрајнòст, -ости ж *врлина онога који је истѿрајан, уѿоран у извршењу неког задаѿика, ѿсла, обавезе и сл., стѿрѿљивостѿ*. – Истрајност је ваљда једина добродетељ, у коју нико не сумња и коју свако препоручује (Омил., 212).

истреби́тель м онај који нешћѣо исцѣребљује, искорењује, унишћѣава, зашћѣре. – Стефан Немања ... [био је] бранитељ Православља, истребитель јереси (ОП, 111).

иструхнути, -нѣм свр. исцѣрунушћѣи, исцѣрулешћѣи. – Не може бити темељ свету онај ко је ... у гробу иструхнуо, и чије име доводи људе у двоумицу (ОП, 284).

исходатајствовати, -твујѣм свр. сткњ. исцѣословашћѣи, издејсцѣивовашћѣи. – Цар му исходатајствова код Сабора назвање патријарха (ОП, 396).

исходѣћѣи, -а, -ѣ (у им. служби, м) фиг. Свѣшћѣи Дух. – Благословено је царство Оца и Сина и Светога Духа ... У праизворном и прототипном сродству Рађајућѣг, Рођеног и Исходећѣг (Теод., 66).

исцѣлитель м онај који исцѣљује, лечи (болесшћѣи, ране и сл.). – Био се прочуо на све стране као чудотворни исцелитель (ОП, 288). Из благодарности према Господу своме исцелителу, Вероника поручи те јој се направи статуа Господа Исуса, пред којом се она молила Богу (ОП, 497). Христос је исцелитель – тела и душе (ИХ, 85).

исцѣлити, исцѣлѣим свр. оздравѣшћѣи некога, излечѣшћѣи. – Исцели човека од губе, виде ангела Божјег, и у старости сконча мирно (ОП, 594).

исцѣљење с (дијал. исцелење) излечење, оздрављење. – Од њених моштију [преп. Ксеније] многи болесници добише исцелење (ОП, 64).

ишчадије [„исчадије“] с сткњ. чѣдо, дешћѣе. – О како је много порушених лествица! Како су тешка чѣда и ишчадија Вавилона Великог! (Свеч., 50). Ни српска историја није без црних конаца зле воље, која је као аспида рађала своја зла ишчадија: неслогу међу браћом, завист, освету (Добр., 107).

Ј

јављеница ж као ашћѣрибушћѣив уз јојам Богородице: која је јављена свѣшћѣу. – О пресвета Мати Јављенице, | Што нам роди Бога и Човека | Слава Христу навек и довека (Дух. лира, 39).

јагње, -ѣта с 1. младунче овце. – Он [Господ] кротко као јагње но одлучно као господар одби сва искушења ђаволска (ОП, 23). 2. (Јагње) Исус Христѣос. – Крв тога незлобног и кротког Јагњета намењена је свима вековима и свима поколењима од првог до последњег човека на земљи (ОП, 238). И у наше време Јагње односи победе, и убудуће све до последњег дана, Јагње ће побеђивати (ОП, 966).

Изр. **жртвено јагње** *каже се за онога који нејраведно сїрада (о Исусу Христїу).* – Знајући да је он намењен да буде Жртвено Јагње и предосећајући блиски крај свој на крсту, Христос је сабрао своје ученике на вечеру љубави (ИХ, 96). **јагње Божје** *їојам којим се означава Исус Христїос.* – Созерцавам господина Исуса као јагње Божје ... као победоносно јагње Божје на престољу небеском (ОП, 113). Он, незлобиво Јагње Божје, није смишљао освету ни смрт њима, који су њему смишљали хиљаду смрти (Есеји, 122).

јазичнїк м сткњ. в. *језичник.* – За руског кнеза Владимира пише митрополит Филарет: „Сластољубиви, како је немогуће више, јазичник Владимир у хришћанству је постао узор чистог супружанског живота“ (ОП, 429).

јапија ж (тур. уарı, зграда; градња) нар. *дрвена грађа за куће и друге намене.* – Без понављања нити се њива узоре, нити пут превали, нити јапија издеља (ОП, 512).

јарбст и **јарбст**, -ости ж *велика љуїина, бес, гнев, срїба, разјареностї.* – Сву ствар савиће Он и бацити као хаљину, да у јарости својој покара врагове своје који су Њега мрзели (Јев., 152).

јасле ж мн. *корїїо исїуњено сламом.* – Пећина мрачна, стаја овчија, | Сва се ка сунце од Њега сија. | Постеља Њему – јасле и слама, Гле, анђел прво јавља га вама (Дух. лира, 8). У јаслима [sic!] где су они полагали храну својим овцама лежао је повијен Небесни Хлеб, који животом храни све што живи (Омил., 28).

јасновидан, -дна, -дно *који їонире у дубину сїварї, їроницљив.* – Кад је душа моја пречиста девојка, и свест моја јасновидна мудрост, и дух мој животворна светост, онда сам ја љубав, која се поклапа с Твојом љубављу (МНЈ, 61).

јасновїдилац, -иоца м *онај који је јасновидан, који је видовиї.* – Пророк Данило видео је прекрасног ангела Божјег ... Јасновидилац [се] толико уплашио од те појаве небесне лепоте (Теод., 167).

јасновидно прил. *на јасновидан начин.* – Његош би [данас] могао још даље и још јасновидније проићи својим пророчким духом (ОЗЉ, 40).

јаснозрителњ м *онај који јасно сагледава, који све види (о Исусу Христїу).* – По црној земљи никад од постања света није ходио такав тајновидац, јаснозрителњ, прозорљивац и пророк као што је био Месија света, Господ Исус Христос (Теод., 168).

јаспис м (грч. їаспис) мин. *врїїа їолудрагог камена, їїаман, неїрозиран варијеїеїї кварца (SiO₂), најчешће црвене, жуїе или мрке боје.*

– У десној руци држи фењер са запаљеном свећом унутра, а у левој огледало од зеленог камена јасписа (ОП, 822).

Јафетити м мн. библ. *група народа који, по библијском сведочењу, потичу од Јафета, сина Нојевог и браћа Симовог и Хамовог, и који већином насељавају Европски континент*. – Јафетити (бела раса) раширише се по целом свету (ОП, 918).

јеванђељист м библ. *писац јеванђеља*. – Свети Јован Богослов, апостол и јеванђељист ... присуствовао је васкрсењу кћери Јаирове и Преображењу Господа (ОП, 702).

јеванђеље (јеванђеље) с (грч. εὐαγγέλιον, добра вест) (често у споју с придевом „свети“) библ. *део Библије, четири одвојене књиге које чине део Новог завета повезане једном темом живота, рада и учења Исуса Христа*. – У руци носаше Јеванђеље. Живљаше Серапион као птица без крова и без бриге (ОП, 342). Благо Јовану Крститељу, јер испуни Јеванђеље пре Јеванђеља! (ОП, 24). Јасон и Сосипатер слободно проповедаху Јеванђеље и утврђиваху цркву Божју на Крфу (ОП, 304). Описано [је] у св. Јеванђељу [установљење свете тајне причешћа] (ВС, 42).

јеванђељски (јеванђељски), -а, -о [„јеванђелски“] *који се односи на јеванђеље, који се заснива на јеванђељу и сл.* – Сад је на реду други план, план Достојевскога, план свечовечански, јеванђелски (Д. Срб., 70). Непрестано стражарење над најскупљим благом својим ... непрестано дивљење, обнављање, преображавање и васкрсавање – то је спасоносни пропис јеванђелски (ОБЈ, 20).

Јеврејин м (мн. Јевреји) *припадник савременог народа који живи у Израелу и у другим земљама, Жидов*. – Јевреји су својим очима гледали многа чудеса Христова, па ипак нису хтели веровати него су говорили, за оправдање свога неверовања, да Он та чудеса чини помоћу књаза ђаволскога! (ОП, 148). Јевреји су први болесник међу народима, које је Бог узео да лечи. Избранство јеврејског народа означава само то и ништа друго (ДП, 10).

јеврејство с рлг. *вера Јевреја*. – Господ [је] ... одбацио и Јеврејство и Јелинство, и саздао Цркву Своју свету (ОП, 832).

јего зам. сткњ. *црквенословенски облик присвојне заменице прећез лица јединине: његов*. – Царство је јего много силније | Од царства римског, и још бројније (Дух. лира, 6).

јединоначалство с (уп. рус. единоначалие) *аутокрајска владавина монарха*. – У то време владаше земљом Тесар Август. Његово јединоначалство на земљи беше Слика Божјег јединоначалства у обе васељене: у духовној и материјалној (Омил., 21).

јединороднї, -ā, -ō *једини у Оца (о Исусу Христїу)*. – Сине Божји Јединородни, Твојом милошћу и жртвом ми смо примили посинаштво (ОП, 169). Кад је Бог стварао и уобличавао земљу, Он је уобличио и ту пећину и одредио ју за колевку сина свог јединородног (ЈЧ, 114).

једїнство с *неразлучивосїи, обједињеносїи хришићанског Тројсїва*. – Красота Тројства и моћ Јединства | Вечна је песма небесних сила (Дух. лира, 29).

једнобитан, -тна, -тно *који има једну биїи, који је истїе їприроде, јединосушиїан (о хришићанском Тројсїву)*. – Догађај на Јордану просвећује [нас] показујући нам Бога као Тројицу једнобитну и неразделну (ОП, 20). О Господе Исусе, Сине Божји, једнобитни са Оцем и Духом Светим, помилуј нас и спаси нас (ОП, 681). Њему нека је слава и хвала, са Оцем и Духом Светим, – Тројици једнобитној и неразделној (Омил., 20).

једновољнїк м рлг. *онај који верује да Исус Христїос има само једну вољу, моноїелиїи*. – Постао папом [св. Мартин исповедник] ... у време јаросне распре православних с јеретичима монотелитима (једновољницима) (ОП, 267).

једномїслије с сткњ. *сагласносїи у мишљењу, једномишљеносїи*. – Међу ангелима влада једномислије, једнодушност и љубав (ОП, 821).

једноничити, -їм несвр. *їосїиїиїи узимајући само један оброк дневно (обично увече)*. – Православни тог дана строго посте, проводећи га само на сувом хлебу и води, а многи тог дана и једнониче, тј. цео дан ништа не једу ни пију, а тек увече, када изађу звезде, узму мало хлеба и воде (ОП, Велики петак).

једовит, -а, -о *који у себи садржи јед, оїїрован*. – Када [грех] не би био тако једовит, то не би желео да остане у тајности (Јев., 150).

једрати, -āм несвр. *їосїијаїиїи једар, бујан, развијаїи се и чврснуїи, бујаїи*. – Кад Кинези гледају у разорану земљу, како из ње клија и једра бујан, нов живот, они ... са страхопоштовањем изговарају реч: Тао (Бес., 5).

Језекиљ м библ. *сїїарозавейїни їророк и ауїїор књиге назване їо њему Књига їророка Језекиља*. – Пророк Исаија и Језекиљ видеше страшно виђење серафима и херувима (Теод., 29). И у смртном телу неки су се и раније удостојили да виде светлост славе Божје. Тако пророк Језекиљ говори о свом сопственом виђењу (Омил., 25).

језик м *говор, говорење*. – Рекао монах св. Сисоју: „Ја бих хтео да сачувам срце моје, али не могу“, на што му старац одговори: „Како можемо ми сачувати срце, кад капија срца нашег – језик – стоји отворена?“

(ОП, 441). Грех језика је најчешћи и најбржи грех (ОП, 767). Неће ми нахулити злоречи људи, ако је језик мој заборавио изговарати зле речи (МНЈ, 70).

језичник м сткњ. *многобожца, ѿгагинин*. – Шта ли се тек може рећи за храмове језичника! (Теод., 98)

јелѣј, -ѣја м (грч. ἔλαλον) цркв. *освећено уље, масло, светио миро*. – Григор’ју се даде светлост богословља. | Маркијану милост – јелеј славословља (ОП, 30). Кроз јелеј Господ даје благодат Духа Свог Светог, и та благодат лечи болне, подиже ослабљене, повраћа сумашедше (ОП, 387). Љубав јелеј пламеном пали | И све врлине тај олтар красе, | Ка’но ђакони олтару служе (Дух. лира, 69).

јелеосвећење с цркв. *једна од светиих ѿајни ѿправославне цркве, ѿмазање јелејем болесника ради оздрављења*. – Св. Арсеније, еп. крфски ... у садашњем облику саставио [је] чин тајне јелеосвећења (ОП, 52). Св. Пантелејмон призива се у молитвама при водоосвећењу и јелеосвећењу (свештању масла) заједно са св. Ермолајем и осталим безсребреницима и чудотворцима (ОП, 538). Колико светих тајни има у Православној цркви? Има их седам: крштење, миропомазанье, причешће, покајање, свештенство, брак и јелеосвећење (ВС, 39).

јелинскѣј, -ѣ, -ѣ који се односи на Јелине, Грке. – Григорије најпре учи философију јелинску и мисирску, но познавши њену штурост и недовољност, обрати се учитељима хришћанским (ОП, 846–847).

јелинство с *јелинска многобожачка религија*. – Господ [је] ... одбацио и Јеврејство и Јелинство, и саздао Цркву Своју свету (ОП, 832).

Јелисеј м библ. *сѿѿарозавѣјни ѿророк, наследник у ѿророчкој служби Илије Тесвићанина*. – Читај шта пише о пророку Јелисеју (Теод., 29).

јерарх, -а и **јерѣрх**, -ѣрха м в. *архијереј*. – Ова два јерарха и Евлогиј – трећи | Упутише цркву победи и срећи (ОП, 125). Овај велики јерарх и чудотворац [св. Ахил еп. лариски] рођен би у Кападокији (ОП, 345).

Изр. **Три јерарха** *црквени ѿразник ѿосвећен светиихъелѣма Василију Великом, Григорију Богослову и Јовану Златоусту, који се ѿразнује 30. јануара ѿ црквеном, јулијанском, а 12. фебруара ѿ грегоријанском календару*. – Три Јерарха [су] ... Василије Велики, Григорије Богослов и Јован Златоуст (ОП, 77).

јерѣрхија ж *свешћенички сѿалеж, свешћенство*. – Објаснио им је [Сава цару и патријарху] да ће обе ове организације [католицизам и богумилска јерес] имати на Балкану разорно дејство све дотле док

српски народ, као истурена брана Православља према Западу, буде био без своје, народне јерархије (ЖСС, 79).

Јерѐмија м библ. *ст̑арозавѐјни ѓророк ѓо којем су названи библијски с̑исци*: *Књига ѓророка Јеремије, Плач Јеремијин и Посланица Јеремијина*. – Јеремија прорече, да ће Вавилонски цар Навуходоносор доћи и покорити Јудеју, и цара одвести у ропство (ЈЧ, 145).

јѐрѐс ж (грч. αἵρεσις, избор, одлука) *верско учење које се суѓроѓ-с̑авља уѓврђеним, званичним догмама владајуће цркве, кривоверје, оѓѓадниш̑тво*. – Када цар Анастасије паде у Евтихијеву јерес, он устаде против одредељења IV Васељенског сабора (ОП, 32).

јерѐтик м (грч. αἱρετικός) *ѓрисијалица, следбеник неке јереси, кривоверац*. – Јеретици су се одувек служили ниским средствима и ниским особама у подривању Православља (ОП, 124).

јѐреткиња ж *женска особа јерѐѓик*. – Царица Јустина јереткиња беше наговорила некога Јевтимија властелина из Милана, да некако ухвати омрзнутог јој епископа и одведе далеко негде у прогонство (ОП, 909).

јѐрихѓнскѓ и **јѐрихѓнскѓ**, -а̑, -ѓ *који се односи на Јерихон и библијски догађај ѓеговог освајања ѓомођу ѓруба*. – Он [Сјенкевић] је главом изјавио гласан протест против угњѓтавања робља, гласан као труба јерихонска (Д. Срб., 72).

јеромѓнах, -аха и **јеромѓнах**, -а м (грч. ἱερομόναχος) *цркв. монах који може вршиѓи све свешѓѓеничке обреде, калуђер-свешѓѓеник*. – Неки јеромонах, старац Зосима, удаљи се једном уз Часни Пост у зајорданску пустињу (ОП, 235). Јеромонах Доситеј Обрадовић свукао је мантију због тога што није знао одвојити пшеницу од кукоља у монашком звању, и облачио је ту исту свечану мантију доцније у Албанији и Смирни и Молдавији, где год га је једино та монашка мантија могла хранити (Добр., 129).

Јерусалим, -а и **Јерусалим**, -има м *град у којем су се десили најважнији догађаји из Христѓовог живѓѓа (осуда на смрѓи, ѓогреб, васкрсење, вазнесење)*. – Према духовном смислу Јерусалим означава душу човекову; улазак Христов у Јерусалим означава улазак Бога у душу (ИХ, 95).

јерусалимскѓ и **јерусалимскѓ**, -а̑, -ѓ *који се односи на Јерусалим, који је у вези с Јерусалимом*. – Камење јерусалимско, што стојиш данас разбацано, завичи и реци роду ѓудском, роду заборавном, шта се деси са убијеним праведником а шта са онима, што га убише! (МНЈ, 135).

Јѐсам (1. л. јд. презента, у им. служби, м, непром.) *Исус Хрисѝос*. – Ја сам онај кога тражиш. Држи се Мене. Име ми је: Јесам (МНЈ, 142).

јестѐство с сткњ. *ѝприода*. – Спаситељ је благи Бог и Човек био, | Два јестества разна с две воље носио, | Но оба јестества у једној личности (ОП, 268). Он нам је јавио два своја јестества: Божанство чудесима ... и Човечанство (ОП, 304).

јѐстѝван, -вна, -вно *који се може јесѝи, јесѝив*. – Јован прими јестивне ствари а злато врати не хтевши га ни додирнути (ОП, 78).

јѐхтичав, -а, -о *који болује од јехѝике, ѝтуберкулозан, сушичав*. – Ми говоримо о садашњем Западу, о духовно јехтичавом, који се боји поста да му тело не би омршало (ИЗ, 22).

јѐцајѝћ, -а̄, -ѐ *који јеца*. – Јецаше месечар тако тешко, да се сви заспали на сплаву проснуше и почеше карати јецајућег друга што им прекиде сан (Свеч., 95).

Јѝв и **Јѝв**, Јѝва м библ. *сѝарозавеѝна личносѝ која се смаѝра узором ѝрѝељивог ѝодношења сваког сѝрадања које Бог шаље на људе, чему је у Библији ѝосвећена ѝосебна књига (Јов)*. – Био је богат и пребогат и праведни Јов, но богатство му није сметало да буде смирен пред Богом и послушан Богу како у слави тако и у муци (Омил., 178).

Јѝва м хип. песн. *јеванђелисѝ Јован*. – Ето ти мајко Јове вернога, | Узми га себи за сина свога (Дух. лира, 78).

јѝванит м (обично у мн.) *ѝрисѝалица, следбеник свеѝѝеља Јована Злаѝоусѝа*. – Једни се назваше василијани, други григоријани, а трећи јованити (ОП, 77).

јѝлдашити, јѝлдашѝм (према тур. *yoldaş*, сапутник) несвр. покр. (некога) *ѝривољеватѝ к себи*. – Ми нисмо окружени стварима и факторима но немоћним, беспомоћним притворама, које нас притворним гримасама обмањиво привлаче или страше, плаше или јѝлдаше (Свеч., 78).

јѝбел м (према лат. *jubilaeum*) нераспр. *слављење, ѝрослава*. – Усред тога јубела и одушевљења десило се нешто, најчудније и најнеочекиваније (НД, 11).

Јѝда м библ. *један од дванаестѝорице Хрисѝових ученика ѝо имену Јуда Искариѝиски, који је издао Госѝода Исуса Хрисѝа*. – И сам Господ трпео је невернога Јуду покрај себе пуне три године (МП, 26).

јѝдаѝѝрѝн, -а̄, -ѝ *који је ѝодлегао ѝод уѝицај јудаизма, који је ѝрихватѝио јеврејско сѝановишѝе*. – Тешко је препирати се са замрзлим мозговима јеретичких богослова и са јудаизираним философима Запада (Теод., 179).

Јудеји м мн. *Јевреји*. – Созерцавам безакоња Јудеја и казну Божју (ОП, 680).

јудејски, -ā, -ō *који се односи на Јудеје, на Јевреје*. – Ученици Његови закључаше [се] у једној кући страха ради јудејскога (ОП, 237).

јуноша м *млад човек, младић*. – Као што милосрдна мајка грли и целује децу своју, тако је пламен обузимао и целивао јуноше (Јев., 149).

јурод, -а, -о *в. јуродив*. – Да би сакрио своју добродетел, правио се јуродом (ОП, 409). Оставио богатство [блажени Николај] и као јурод јурио по улицама, и кроз јуродство поучавао људе (ОП, 538).

јуродив, -а, -о *сткњ. душевно болесѝан, умно ѝоремећен; исѝуњен вером, религиозним сѝавом и сл.* – Преподобни Максим Капсокалива ... правио се мало јуродив и стално је мењао своје обиталиште. ... Једну за другом колибу он је подизао и палио, због чега је назват Капсокалива, тј. Паликолиба (ОП, 36). Ретком неустрашивошћу одликовали су се јуродиви Христа ради (РДС, 135).

јуродство с *сѝање онога који је јуродив*. – Блажени Исидор Јуродиви ... не само да постаде члан Православне Цркве него узе на се тешки подвиг јуродства (ОП, 342). Он [св. Андреј јуродиви] се реши на подвиг јуродства Христа ради (ОП, 719).

јучошњ, -ā, -ē *покр. јучерашњи*. – Од јучошње среће, изнете на данашњу трпезу, ти окрећеш главу с досадом (МНЈ, 29). Физички закони су истовремено и историјски закони, по мишљењу множине јучошњих и данашњих историчара (Номолог., 282).

К

кавгација м (у мн. ж) (тур. kavgacı) *онај који изазива кавгу, ѝтучу, убојица, свађалица*. – Европски народи заиста су постали деца гнева, раздражљиве кавгације. Они ужурбано јуре са посла на посао, од уживања до уживања ... да би избегли самоћу (Дух. преп., 74).

кад м **1.** *средсѝво којим се развија дим оѝојног мириса*. – У празним каменим храмовима [налази се] по једна камена статуа, пред којом је жрец палио кад и сабирао паре (Теод., 89). **2.** *мирис исѝарења, дима и сл.* – Кад се адским кадом људи опјанише, | Тада браћа браћи крвљу наздравеше (Дух. лира, 141).

кадионица и **кадиѝница** ж *цркв. ѝосуда (обично обешена на ланчићу) у којој се ѝали ѝамјан одн. којом се кади (ѝриликом верских обреда)*. – С кадионицом, у коју стави хладно угљевље и тамјан, тражаше Теодосије место где би се настанио и основао манастир, и заустави се онде где се угљевље разгори само од себе (ОП, 31). Мој дед узимао

би кадионицу са жеравицом и тамјаном и окадио би свакога од нас (Д. Срб., 126). У свом високоумљу приближи се Озија с кадионицом олтару Божјем (ОП, 713).

кади́фа ж (тур. kadife) *фина мека ѿканина од свиле или вуне са гусѿим, сјајним длачицама ѿ ѿвршини, сомоѿ.* – Поноћ мека ка црна кадифа, | Дромедари по камену тапћу, Једна звезда стазу им открива, | Док звездари о Месији шапћу (Дух. лира, 11).

Ка̀ин м библ. *најсѿарији Адамов син, који је из зависѿи убио браѿа Авеља.* – Благовремено опомену Бог Каина, но Каин не хте чути опомену, него пусти да зла помисао на брата донесе зао плод, братоубиство (ОП, 329). Њима [демонима] је мио Каин братоубица, а не кротки Авељ (РП, 105).

ка̀јати се, -јѿм се несвр. *изражаваѿи жаљење због неког свог ѿ-сѿуѿка.* – Буди Богу благодарна, и продужи кајати се. И све ће ти се опростити (Кас., 27).

Ка̀јафин, -а, -о библ. *који се односи на Кајафу, јеврејског свешѿе-ника који је, ѿрема Маѿејевом и Јовановом јеванђељу, саслушао и осу-дио Исуса Хрисѿа.* – Деветнаести век, век је Кајафин: распео је Христа поново (КТП, 61).

ка̀л м **1.** *измеѿ.* – Ко је скрнавѿо уста своја псовкама и језик свој хуљењима, тај ће потонути у смрадни кал и биће лишен могућности да отвори уста (Јев., 155). **2.** *блаѿо.* – Нека зида по калу калдрме, | Беговима камене конаке (Дух. лира, 102).

калеид̀скоп м (према грч. καλός, леп, εἶδος, лик и σκοπή, осматрање) *ѿѿѿичка најрава у облику цеви у којој су ѿод углом ѿосѿављена огледала у којима се огледају разнобојна сѿакалца, каменчићи и сл. и сѿварају различѿѿе симетричне фигуре, које се окреѿањем цеви брзо мењају.* – фиг. Калеидоскоп ствари и бића почео [је] да се окреће (НБПГ, 13). Нема ниједног другог смртника који је у толикој мери био калеидоскоп Човечанства својим личним умом и срцем као Шекспир (ОЗЉ, 27).

ка̀лигулскѿ, -а, -ѿ који се односи на Калигулу, ѿј. Гаја Јулија Цезара Германика и ѿегову владавину. – Северни Спартакус са својим безбројним презреним робовима бори се против гордых наследника Римског царства, против бечког и берлинског ћесара и против понављања неронске и калигулске неморалне свемоћи (Д. Срб., 70).

калу̀ђерица ж цркв. *монахиња.* – Када се св. Геновева као калуђерица подвизавала у Паризу, догоди се да Атила са својим дивљим Хунима опколи Париз (ОП, 16).

камѝлѧвка ж (нгрч. καμηλαύκι) *висока ваљкаста каѧа ѧравославних калуђера и свештѧеника*. – Краљ Драгутин ... уступа престо брату своме, скида круну а меће камилавку, облачи се у ризу монашку (КТП, 91).

камѧѧија ж (тур. katçı) *бич*. – Испосничким животом, са својом строгошћу, као камѧѧијом, он је шибао своје тело и душу без милости (ЖСС, 44).

Кѧна Галилѧјска библ. *месѧо у Галилеји у којем се ѧо Јеванђељу ѧо Јовану одржала свадба на којој је Исус Христѧос учинио чудо ѧреѧварања воде у вино*. – Св. апостол Симон Зилот ... би из Кане Галилејске. На свадбу му дође Господ Исус са Матером и с ученицима (ОП, 332).

кѧндило с (грч. кандήλη) *мала сѧаклена ѧосуда, свештѧиљка у којој гори жиљак у уљу*. – На вратима ваше душе стоји Господ са метлом, готов да на позив почисти вам душу од силне нечистоће, и са кандилима и мирисима да је почишћену намирише (МНЈ, 117).

кѧнѧн, -ѧна м (грч. κανόν) цркв. *ѧравило, ѧроѧис, закон донетѧ од највише црквене властѧи*. – Св. Јован III Схоластик ... писао [је] каноне, који су ушли у Номоканон (ОП, 131). Вели [се] у канону за ову светитељку: „Точију мученице вопијала јеси: ишчу Господа, к јединој того љубви душу привјаза“ – Пјесан 3 (Дух. сав., 63).

кѧнѧнскѧ, -ѧ, -ѧ *који се односи на канон, на каноне*. – Сачувана су многобројна дела овога Оца Цркве [Св. Василија Великог], богословска, апологетска, подвижничка и канонска (ОП, 9).

кѧпѧште с *многобожачки, ѧагански храм или кулѧно месѧо*. – Пре су били кумири, капишта и идоложртвеници. И сад постоје они у души мислено (ОП, 331).

Капсокалѧва м (грч. καψοκαλύβη) *други део имена свештѧишеља: ѧреѧодобни Максим Капсокалива*. – Капсокалива, тј. Паликолиба ... је [сматран био] за лудака све док није у Свету Гору дошао св. Григорије Синаит (ОП, 36).

Кѧрађѧрђе и **Кѧрађѧрђе** м *надимак (који се уѧоѧребљава као име) вође Првог српског усѧанка (1804) Борђа Пеѧровића*. – Карађѧрђе! Нема више од једног срећног човечијег века како се ово име уплело у драму српске историје, и већ је постало тако велико као име каквог митскога јунака, до чијег се времена мора корачати повише корака од сто година (РЊ, 181).

Каракал м (грч. Μονή Καρακάλλου) *ѧравославни манасѧѧир на Свештѧој гори, на ѧеном југоистѧочном делу* (ЖСС, 42).

кара̀ктер, -а и **кара̀ктѐр**, -ѐра м (грч. *χαρακτήρ*) *скуѝ биѝних, ѝре свега духовних и моралних особина ѝојединца и заједнице, које се исѝољавају у ѝогледима и ѝосѝуѝцима у односу ѝрема средини*. – Може једна држава да буде богата, да има и најнапреднију културу, али ако нема карактера и витештва, биће као једна јазбина, у којој живе лисице под образима људи, као што је била Венеција кад ју је посетио Војвода Драшко (ОЗЉ, 47–48).

Карѐја ж (грч. *Καρυές*) *град и средишѝе Ауѝономне монашке државе Свеѝа Гора*. – У Кареји је организована Централна управа, Синод са Протом на челу (ЖСС, 22).

ка̀рма и **ка̀рма** ж рлг. *ѝрема учењу индијских религиозних философија, мисѝична сила ѝо којој сви ѝосѝуѝци човека нейосредно уѝичу на ѝегов будући живоѝи у новом оваѝлоћењу*. – Индијац проклиње карму. Муслиман проклиње кисмет. Хришћанин проклиње грех (МНЈ, 103).

карнѝворскѝ, -ӑ, -о̆ (лат. *carnivorus*) *који се односи на карнѝворе, месождере, месождерски, зверски*. – Круг мисли срца ... од адорације лепе природе воде песника презирању карнѝворске, неправедне природе (РЊ, 194).

ката̀кѝмба ж *ѝодземни ходник, ѝросѝорија и сл. у којима су ѝрви хришћани сахрањивали своје мрѝве и кришом се окуѝљали на молиѝву*. – Прве странице историје Хришћанства писане су испод земље у катакомбама (Д. Срб., 26).

ката̀рка ж *јарбол*. – Само једну [жељу имам]. Да се попнем у лађу, да бих с ѝе била ближе мојој жељи, која премаша катарку (Свеч., 136).

кати́зма ж (грч. *κάθιζμα*) *један од двадесѝи делова ѝсалиѝира*. – Такве и сличне молитве уздизао је стари духовник за Јулијану после сваке катизме (Кас., 21).

кати́хѝтика ж цркв. *насѝава веронауке; кати́хѝеза*. – Од многих списа овог светог оца сачувана је ѝегова катихѝтика (ОП, 197).

кати́хѝтичкѝ, -ӑ, -о̆ *који се односи на кати́хѝѝику*. – Послат би у Индију на проповед Јеванђеља св. Пантен, управитељ знамените катихѝѝичке школе у Александрији (ОП, 740).

кати́хѝменскѝ, -ӑ, -о̆ *који се односи на кати́хѝхумене, ѝѝј. оне који се ѝриѝремају за кришѝење, за ѝримање хришћанске вере*. – Тражио [је Сава] од богумила да осуде своју јерес и потом да почну са катихуменском припремом за крштење. Од римокатолика је тражио, пошто су већ били крштени, осуду најпре ѝихове јереси, а онда да гласно изговоре стари

Символ вере, Првог и Другог васељенског сабора, без Филиокве, после чега би требало да буду миропомазани (ЖСС, 97).

каштиговати, -гујѐм (према тал. *castigo*) свр. и несвр. покр. *изрећи*, *изрицајти* и *(из)вршијти казну*, *казнијти*, *кажњавајти*. – Велики Колумб открио је нову земљу, нови свет, и зато је био љуто каштигован од неразумних људи (Јев., 113).

кедар, -дра м бот. *чејинар* *Cedrus Libani* из фам. *Abietaceae*. – Из ... гроба [св. вел. муч. Ефимије] никне кедар, из кога се точило целебно миро (ОП, 492).

келија ж (грч. *κελίον*) цркв. *калуђерска соба у манасициру*, *ћелија*. – Подвизавао се [преп. Доротеј] пуних 60 година у једној келији у Тиваиди (ОП, 676). Келију остави ради послушања, | Из тишине глухе опет у свет крочи | Да опаког цара истином убеди (ОП, 746).

киновја ж (грч. *κινόβιον*) цркв. *манасицка заједница у којој калуђери живе као чланови једног, заједничког домаћинства*. – Питао си ме, Теодуле, о киновији – општежићу – првих хришћана у Јерусалиму (СС, 31).

киновјјски прил. *на начин живојца у киновији*. – Једно киновијски засновано друштво може [се] идеално уредити и без потреса одржати (СС, 33).

кйпарис м (грч. *κινάρισσος*) бот. *зимзелени чејинар* *Cupressus* из ф. *Cupressaceae* *који расте у јужнијим, тојлим крајевима, чемпрес*. – Манастир Свете Екатерине ... био је ограђен високим зидовима и осматрачницама, украшен зеленим кипарисима и тополама (ЖСС, 130).

китјјскй, -ā, -ō заст. *који се односи на Кину, кинески*. – Китајски мудрац опомиње душу моју, да буде мирна и непокретна и да чека, да Тао дејствује у њој (МНЈ, 77).

кичмолѐмилѐ с нераспр. *оно шјѐ ошјежава живој некое, шјѐ доноси најор, бива мукојрјѐно*. – Лагано гњилаху људи под кором земље, још лаганије сазреваху људи на кори земље. А кора беше дебљине нокта. А нокат тај беше кормило и појило и миражно кичмолѐмилѐ месечарског каравана (Свеч., 135).

кљада ж *шрујац; чејаница*. – Опет ловци јуре у потјеру | Ал магла им виси пред очима | Опет ваде стрјеле из тоболца | Па стрјељају кладе и пањеве (Дух. лира, 113).

кљепало с *даска или мѐшална љоча у коју се удара и шјѐме као звоном нешјѐ оглашава, даје знак за нешјѐ*. – Када су кљепала на хришћанским црквама објавила вечерњу ... старац Калистрат је журио у стару српску цркву (Кас., 17).

клѣтва ж **1.** *ѿризивање несреће на некога, ѿроклейсѣво, ѿроклињање.* – У нашој земљи недавно се остварила једна страшна материнска клетва (МП, 34). **2.** *заклеѣва, завеѣ.* – Крива клетва – мршава жетва, болест у кући и раздор међу браћом (ДП, 35).

клѣрик и **клѣрик** м (грч. κληρικός) *свешћено лице, свешћеник.* – Кривоклети Јеврејин позва к себи старца Арету са свима клирицима и другим угледним грађанима (ОП, 782).

књѣга ж цркв. *Свешћо ѿисмо.* – Свемудри Боже мој, управи очи избраних Твојих у печате књиге Твоје, да с молитвом чекају и с разумевањем читају, кад Ти будеш нечујно и лагано ломио печате тајни! (МНЈ, 145).

Изр. **књѣга живота ѿѿис** *душа ѿраведника које су задобиле живоѿи вечни.* – Рече Господ страдалницима: „За време вашег мучења ја сам стајао пред лицем вашим посматрајући трпљење ваше. Имена ваша уписаће се у Књигу Живота“ (РДС, 138). **књѣга са седам печата несхваѣљива, неразумљива сѣвар, загонеѣка, ѿајна.** – Књѣга сам исписана и споља и изнутра, и запечаћена са седам печата. Сричу комшије моје и не могу име да ми срекну. Комшије моје, како ћете онда прочитати име Господа, који ме од блата испере, кад моје име не можете да срекнете? (МНЈ, 144).

књѣгочтец м *чиѣач књѣга.* – Књѣгочтеци, читајте ми књѣге, | Ирод виче, разбите ми бриге! (Дух. лира, 11).

књѣжѣван, -вна, -вно *који се смаѣра за учена човека, зналца.* – Радост простим, лудост књѣжевнима, | Утук гордим, казна сујетнима (ОП, 71).

књѣжнѣк м заст. *књѣжевник, учењак.* – Лукијан премудри, подвижник и књѣжник, | Дерзновено иде по Христовом путу (ОП, 758).

кѣзмичкѣ, -а, -ѣ *величансѣвен, узвишен (као космос).* – У самој ствари пак под простотом ове приче открива се једна козмичка тајна (Есеји, 134).

кѣзмос м (грч. κόσμος) *васиона, свемир, космос.* – Од хаоса у души људској [Господ Исус] ствара козмос, чисто и светло огледало славе Божје (ОП, 122).

колѣнопрѣклоно прил. *ѿонизно, скрушено, ѿкорно.* – Нарочито на Голготи, она [Дева] се колѣнопрѣклоно Богу молила (ОП, 589).

кѣлиба ж *ѿребивалишѣе, кућица (обично од слабијег маѣеријала) ѿокривена сламом, грањем и сл.* – Најсиромашнији међу сиромашнима сећаху се са поносом и захвалношћу како је светитељ [Сава] улазио у њихове колибе и благосиљао их заједно са њиховом децом, делећи својим светим рукама благослов и поклоне (ЖСС, 123).

кòлиб̄ар м *онај који живи у колиби*. – Кад ветар пољуља камену кулу, нека колибари утврђују своје колибе (ОП, 490).

кòлос̄алан, -лна, -лно (лат. colosseus) *необично велик, огroman*. – Кад човек чита [Његошева дела] ... учини му се као да се налази усред некога колосалнога пожара, који не пржи али осветљава с' таквом силином да се очи ... крију и склапају (РЊ, 43).

кòм̄а̄ђе с зб. *им. од комад*. – Св. великомуч. Теодор Стратилат ... скруши идоле од сребра и злата, и раздаде комађе од њих сиромасима (ОП, 99).

комитац̄илук м (тур. komitacılık) у зб. *значењу: комиџе, одмеџници, усџаници*. – У комитацилуку Варавином свакако је више глава откинута, па једва да се и то нашло за вредно да се нотира мајестетичном цезару и сенату у престоници (Есеји, 101).

кòмун̄алан, -лна, -лно *друшџивен, колекџиван*. – Хришћанска је вера и индивидуална и комунална (РЊ, 145).

комун̄н̄зам, -зма м *друшџивено-економско уређење засновано на друшџивеном џоседовању средсџава за џроизводњу и свих јавних богаџсџава*. – Средњи систем код Срба ... бранио је ... српски народ од два светска зла: од картелске плутократије и насилног комунизма (СС, 44).

кòнац, кòнца м *џоследњи, завршни џренуџак, крај*. – Пред конац живота нападе га водена болест, и он у тој болести издахну (ОП, 711).

кòндак м (грч. κοντάκιον) цркв. *врсџа краџике црквене џесме која се обично џева на јуџирењу или лиџургији*. – Св. Роман се плачевно молио Пресветој Богородици, и она му се јави на сну, пружи му неки свитак хартије (звани кондак), и рече му да прогута (ОП, 717).

кон̄ексија ж (лат. conexio) *џовезаносџ, сагласје*. – „Г. В.“ ... је написан доције, када су мисли песникове постале кристализованије и стабилније, но када је она очајна борба у његовој души стајала још у најживљој успомени и још увек у знатној конексији с његовим актуелним мислима (РЊ, 137).

конкòрд̄ат, -ата м (лат. concordatum) кат. *сџоразум између џаџе и неке државе о џравима Римокатоличке цркве у џој држави*. – У сред рата, скупштина у Нишу је расправљала пројекат конкордата са Светом столицом и прихватила га (Д. Срб., 61).

Кòнф̄ӯчије м *сџарокинески мислилац, оснивач религиозно-философског учења у којем се џридаје велика важносџи еџичким начелима и вредносџиима у оквиру џосџојеђих друшџивених односа*. – Велики ки-

нески мислилац Конфучије рекао је: „Лако је радити, тешко је мислити“ (ЖСС, 11).

концесира́ти, -цѣсѣра̄м (према лат. concessio, допуштење) свр. и несвр. (нечему) *даѣти, даваѣти ѿредносѣи, усѣуѣиѣи, усѣуѣаѣи, усѣуѣкнѣи, узмицаѣи*. – Никада ни за час он [Његош] не би био готов да концесира супротном гледишту, тј. теорији непротивљења злу (РЊ, 173).

кончи́на ж заст. *свршеѣак живоѣа, смрѣи*. – Престо епископски заузе ... Пров, а по кончини овога, престо епископски заузе Митрофан (ОП, 396).

ко̀прена ж фиг. *варљива слика, ѣлашѣи, маска*. – Страх за себе људи обично превлаче копреном храбрости за спасавање других (Есеји, 107).

ко̀птскѣи, -а̄, -о̄ *који се односи на Коѣиѣ, ѣриѣаднике народа који ѣоѣиѣчу од сѣарих Егѣиѣана, а хриѣѣанске су вере*. – У ... упола разореним пребивалиштима он [Сава] је још увек налазио неке монахе ... Они су говорили коптски или арапски (ЖСС, 127).

корегира́ње с гл. им. од *корегираѣи*. – Творевине религије нису постојане, но ... као и све творевине људске душе, изложене [су] непрекидној промени, непрекидном корегирању или често наизменичном прогресу и декаденцији (РЊ, 25).

корегира́ти, -ѣгѣра̄м (лат. corrigere) свр. и несвр. *исѣравиѣи, исѣраваѣи, ѣоѣравиѣи, ѣоѣраваѣи*. – В. пример под корегирање.

користољубив, -а, -о *који ѣреѣерано, безобзирно ѣежи за маѣерѣјалном корисѣи, за добиѣком, грамзив, ѣохлеѣан*. – Не уздај се, у неправду и не буди користољубив; буди кротак, фин, свакоме доступан (ОП, 78).

ко̀рмити, -ѣм (рус. кормить) несвр. (некога) **а.** *нудиѣи храну, храниѣи*. – На којој трпези нису Његови дарови? Он је домаѣин, и Он корми и поји Своје госте (ОП, 171). **б.** фиг. *ѣружѣи знање некоме, учиѣи, ѣодучаваѣи*. – Некад сам ја тебе кормио знањем, а ти мене уживањем (Свеч., 97).

ко̀снути се, -нѣм се свр. *доѣаѣи се*. – И добро и зло желе да се косну срца човечјег. Зато човек треба да је извежбан, да осећањем у срцу одмах позна шта му се приближује, онако исто као што се језиком одмах осети слано и неслаано, слатко и горко (ОП, 33).

Кѣсово с *месѣо на ѣросѣору данашње јужне ѣокрајине Реѣублике Србије, на којем се на Видовдан 1389. године одиграла биѣка између срѣске војске и Турака освајача, Chesŋo као симбол сѣрадања срѣског народа, односно ѣрослављања месѣа на којем се срѣски народ, ѣредвођен*

кнезом Лазаром, њриволео небеској њравди. – Народ се одржао и све издржао, благодарећи Косову и цркви. Црква му је била тумач Косова, а Косово тумач свега што се догодило пре и после пропасти земаљског царства српског (Бес., 71).

Кѡсово пѡље ѡросѡрана коѡлина на Косову на којој се одиграо судбоносни бој на Видовдан 1389. године. – На Косовом пољу ... Лазар се приволео небесној правди, која увек побеђује правду земаљску. Милош је показао јунаштво, које је увек јаче од тираније (ИГИС, 39).

кѡтва ж *сидро.* – Изговорена разочараном у животу, ова реч [Бог] служи као котва за коју се он хвата (Бес., 6).

крајеуѡблнѡ, -а, -ѡ који се сѡставља у угаѡ ѡемеља или сѡјоји у њему. – фиг. Он је крајеуголни камен, који везује и спаја разне наше духовне способности у јединство и целину (ОП, 607). Одбацише људи Твој крајеуголни камен, јер им је сувише превелик за њихове кућерке и колибе (МНЈ, 131).

красноречив, -а, -ѡ а. који леѡо, вешѡо и ѡечно говори, који лако и јасно изражава своје мисли, речѡѡ. – Учен и красноречив архијереј, Методије је писао против јереси Оригенове (ОП, 437). б. *исказан, изложен леѡим и бираним речима.* – Важније је поучавати се добродетелном животу него ли красноречивом проповедању (ОП, 89).

красноречивѡст, -ости ж *особина онога који је красноречив, онога ѡѡо је красноречиво, говорнички дар, речѡѡсѡѡ.* – Узидаху Златоуста због његове чудесне красноречивости и јасноће излагања вере (ОП, 77). Због свог високог ума, ревности верске и красноречивости [св. Полиевкт патријарх цариградски] назван [је] другим Златоустом (ОП, 92).

красѡта ж *особина онога који је красан, дивоѡа.* – Ваш небесни љубитељ Исус Христос [саветоваше св. Софија кћери своје] јесте здравље вечно, красота неисказана и живот бесмртни (ОП, 678).

крвоједан, -дна, -дно *који ужива у ѡроливању крви, у убијању, у клању, крволочан.* – Ил' ме уби мачем крвожедним, | Ил' ме пусти оцу духовноме, | Да се вратим манастиру своме (ОП, 365).

крволѡптање с *обилно ѡѡицање крви, крварење.* – Феликс ... сконча убрзо добивши ... крволѡптање на уста (ОП, 172).

крвѡсмешнѡк м *заст. онај који је учинио родоскрвњење.* – Беху робови страсти, опадачи, насилници, крвѡсмешници, речју – слуге сатанске (ОП, 260).

крвѡточан, -чна, -чно *који ѡѡочи, ѡролива крв.* – О кад би људи знали силу опроштаја грехова! Гле, кад се слепом опросте греси, он прогледа ... крвѡточном – и он оздрави (ОП, 70). Како би хаљина Христова

пронела лековиту силу Спаситељевоу, од које се исцелила жена крвоточна? (РДС, 127). Није хаљина Христова дала исцелење крвоточној жени без Христовог знања и без Христове непосредне силе (Омил., 253).

крвòточѣње с гл. им. од *крво̀точиши*. – Жена која боловаше дванаест година од крвоточења, дотаче се скута његовог, „јер говораше у себи: само ако се дотакнем хаљине његове, оздравићу (ИХ, 83).

крвòточити, -ѿм несвр. *излучиваши крваву и мушну менстируалну шечности*. – В. пример под крвоточење.

Крѣпкѿ (само у м роду) цркв. у *сѿоју с ѿридевом „свѣши“ име садржано у молишви Свѣшој Тројици*. – Како ме вређа као врућа стрела разметљивост људи својом моћи од кад сазнадох за Твоју моћну руку, Свети Крепки! (МНЈ, 42).

крѣпљати, -ѿм несвр. нераспр. *снажисши, окрепљиваши, храбрисши*. – Пред страдање мајка саветима својим крепљаше кћери своје, да би истрајале до краја (ОП, 678).

крѿвовѣран, -рна, -рно *који не исѿоведа ѿраву религију, ѿрожесѿ кривоверсѿвом, заснован на кривоверсѿву*. – Иноверна Турска и кривоверна Аустрија мрзеле су Србе више од свих осталих народа у својим границама (Теод., 90).

крѿвовѣрац, -рца м *ѿрисѿиалица, следбеник неког кривоверсѿива, неке јереси, јересѿик*. – Кривоверци хоће да ти у кандило наспу воду место уља (ОБЈ, 114).

крѿвовѣрство с *криво, наоѿако ѿоимање и ѿракѿикованье вере*. – Трудио сам се да овај покрет простог сељачког народа очистим од спиритизма и сваког секташтва, јереси, раскола и кривоверства (Диван, 6).

крѿвòклетнѿк м *онај који се криво, лажно закљиче*. – Кајем се за кривоклетнике, јер заиста и они су човекоубице, себеубице (МНЈ, 55). Рече ангел, да тај човек беше велики и непокајани грешник: лажљивац, човекомрзац, тврдица, кривоклетник и блудник (ОП, 723).

крѿвòклѣтство с *криво, лажно закљичање*. – Ако си се криво клео, покај се и помогни онога ко је страдао због твога кривоклетства (Дух. сав., 84).

крѿвòумнѿ и **крѿвòумнѿ**, -ѿ, -ѿ *који ѿогрешно расуђује, који криво, ѿогрешно мисли*. – У самоћи, која је тешка кривоумним и кривопутним као страшни суд, насилници и трчилаже признају, да у колико још свет постоји, постоји једино због праведника – због правоумних и правопутних (МНЈ, 128).

крѣжар, -ара м ист. *ѣриѣадник усѣашке организације у ѣзв. Независној Држави Хрватској, усѣаша*. – Крижаше крижари српске свештенике, | Крижаше им кожу, посипаше сољу (Дух. лира, 131).

крѣжати, крѣжам несвр. *урезивати знак крѣста*. – В. пример под крижар.

крикунски прил. *исѣушѣајући крике, урлајући*. – Не наслањај се на суву трску, што те виче крикунски, него на молчаливи храст наслони се (Свеч., 153).

крѣн м бот. *биљка Liliium candidum из ф. Liliaceae, са белим мирисним цвѣтовима скућеним у цвасѣ, која се гаји ѣо врѣтовима*. – Велики Уметник света ... изражава себе кроз злато и дијамант као и кроз љубичицу и крин, као и кроз орла и човека, као и кроз сунчане зраке и сунчане системе (РЊ, 116).

крѣзли прид. непром. (тур. kırılmaz) покр. *ѣамноцрвен, загасѣоцрвен, ѣурѣуран*. – Са Косова поља божурнога [војвода Владета је први до-нео глас] | Ђе божури бјели растијаху | Док од бјелих посташе крѣзли (Дух. лира, 107). Сунце га опервази крѣзли ореолом мученичким од источне хране (Свеч., 98).

крѣчија ж цркв. *зборник црквених и свѣтовних ѣроѣиса и ѣравила за ѣравославну црквену уѣраву и црквено судѣиво, номоканон*. – Преписа [Сава] Крмчију и друге књиге црквеног права и поретка, као и литур-гичке књиге (ЖСС, 83).

крѣпити, -ѣм несвр. *ѣрскати водом, шкроѣѣѣи*. – Свештеници освете водицу и понесу је собом, да кропе земљу када са литијом прођу (Дух. сав., 33).

крѣтак, -тка, -тко а. *који се одликује благошћу, добротом, миром, свѣрашѣањем (о Хрѣсту)*. – Најцрња злоба и мржња и пакост кључале [су] против кротког Господа (ОП, 171). **б.** *ѣун обзира ѣрема другима, смеран*. – Будите понизни и кротки, да бисте се удостојили најлепшег дара – љубави Божје (Есеји, 63). Кротки су драги и Богу и људима. Њима се даје и нетражено (Јев., 78).

крѣтѣст, -ости ж *врлина онога који је кроѣак*. – У тами незна-боштва св. Вукол светљаше као јасна свећа. Одликовао се свима врли-нама, а нарочито благошћу и кротошћу (ОП, 94). Још се кротост може и овако исказати: никога не увредити а трпељиво поднети сваку увре-ду (РП, 97).

крѣст, крѣста м **1.** *усѣравна греда укрѣѣена с водоравном за извр-шење смрѣне казне разайѣањем у Сѣаром Риму, како је разайѣѣ Ијус Хрѣстѣос*. – На Крсту је Христос – човек приковани, | Крв, зној и

јецање – а не сан сањани (ОП, 249). **2. хришћанска вера, хришћанство.** – Полумесец плаћа свакога дана своје следбенике, а крст плаћа само после смрти (Д. Срб., 108).

Изр. **крст Господњи, часни крст крст** на којем је разаиет Исус Христос. – Када св. царица Јелена нађе Крст Господњи у Јерусалиму, задржа се том приликом дуже у Св. Граду (ОП, 667). Удари персијски цар Хозрое на Јерусалим, 614. године, опљачка град, однесе Часни Крст у Персију (ОП, 130). **понети (тежак) крст сиремно ирихватиши све шешкоће држећи се вере у Христа, издржати невољу, муку, шерет.** – И Никита дивно крст тежак понесе, | Муке и поругу за Христа поднесе (ОП, 241). **узети свој крст ирићи, ириситиши Христа и његовом учењу.** – Господ неће да остави Своје верне без утехе. Позвавши их да узму свој крст, да се одрекну и саме душе своје, и запретивши им страшном казном ако се постиде Њега и Његових речи (Омил., 325).

крсташки, -а, -б који се односи на крсташе, учеснике у крсташким походуима који су водили зајадноевропски хришћани ирошив муслиманског Блиског истока ироглашавајући за циљ ослобођење светиња из хришћанске ирадиције. – У Савино доба Света Земља је представљала призор рушевина и пустоши. Пет крсташких армија газило је преко ње (ЖСС, 109).

крститељ м онај који обавља обред крштења, који крштава. – Први крститељи српски били су и први пастири српски (Добр., 125).

крстити, -им свр. I. извршити црквени обред крштења. – Би Јован крштен од Мелетија патријарха антиохијског, а потом и његови родитељи примише крштење (ОП, 835).

II. ~ се I. црквеним обредом крштења иримити хришћанску веру, иоситиши хришћанин. – Крсти се [Гај] заједно са три отрока: Провом, Лолијем и Урбаном (ОП, 445). **2.** несвр. иокреитом десне руке иравиши знак крста. – Усред мука чуо глас с неба: „Мужај се, Зосиме, и крсти се. Ја сам с тобом!“ (ОП, 436).

крстобрац, -рца м онај који се ишобоже бори у име Христа. – Крстоборци били су пак непријатељи Крста Христовога, јер нису поимали силу крста нити метод крста (ОЗЉ, 145).

Крстов дан црквени иразник иосвећен часном крсту Христовом, који се слави 14/27. сештембра. – Замислите Божић и Богојављење, па Велики Петак и Васкрс, па Вазнесење и Тројичин дан, и Преображење и Крстов дан. Све је окићено красним обичајима као лепо изаткани ћилим (Теод., 90).

крстогòнителъ м онај који гони, наїада хришићане, аниїхристї. – Сред паганског Рима, крстогонитеља, | Он крст висок диже, славу Спаситеља (ОП, 360).

крстòносан, -сна, -сно који је одан крстїу, одан хришићанстїву. – Сећајући се Свога првог крстоносног живота у Светој Гори, он се сада осећао очајним и изгубљеним (ЖСС, 69). Све од Саве наовамо важила је добро позната српска лозинка: „Изабрати Царство небеско радије него царство земаљско.“ Око две стотине година касније, српски кнез Лазар поведе своју крстоносну војску против мухамеданске најезде (ЖСС, 96). Од увек се српска војска као крстоносна причешћивала пред рат (Игум., 54). Крстоносне војске заклињане су Њиме (Бес., 19).

крстонòсац, -сца м 1. учесник крстїашког ратїа, крстїаш. – Латински крстоносци разорили су ову [источнохришћанску] обитељ (ОП, 438). Св. Данило, архиеп. српски ... претрпео [је] много од пљачкашких латинских крстоносаца (ОП, 935). 2. (Крстоносац) фиг. *Исус Христїос*. – Не гони Господ људе пред Собом на крст него их позива да следују Њему, Крстоносцу (Омил., 320).

крстòобразно прил. у облику крстїа. – Мучитељ [је] крстообразно привеза за дрво и нареди, да јој тело свећама пале (ОП, 607).

крупàрачкї, -ã, -õ покр. *бескористїан*, *јалов* (у раду). – Када се тка прекине и човек покуша да тка свој лични ћилим, авај – његов рад је крупарачки (Есеји, 51).

крштãвати се, крштãвãм се несвр. *уводїиїи у хришићанску веру нарочїиїим црквеним обредом*. – Зашто је заповеђено да се крштавамо водом, и миропомазујемо миром и причешћујемо хлебом и вином? То је Божји избор и Божје смотрење, а наше је да слушамо и верујемо (ОП, 386).

кр̑штен, -а, -о који је їримио хришићанску веру, који је уведен у веру. – Док крштени не познаше силу крста свешћу – | Тим си и ти завршио службу своју с чешћу (ОП, 131).

крштєње с црквени обред їримања у хришићанску веру. – Још је Господ обрзан и зато што је хтео да испуни сав закон, који је Он сам дао кроз пророке и праоце. Испунивши тај пропис законски, Он га је заменио крштењем у цркви Својој (ОП, 9). Зашто Василије и Златоуст и Григорије, који у Атини проучише сву философију јелинску, примише крштење? (ОП, 162). Крштење водом представља рођење једнога човека за хришћанску цркву (ИХ, 82). Крштење је наше духовно рођење (ВС, 35).

лакòмислен, -а, -о *нейромишљен, брзолейї.* – В. пример под *лаком.*

лѧкомити се, -їм се несвр. *бийїи лаком, йохлейан.* – Не обзире се на Запад, где сунце залази и не лакоми се на дарове призрачне и лажне (МНЈ, 78).

лампа̀да ж (тал. *lampada*) *кадионица.* – Кад је намесник царски упита, где је њена лампада ... Гликерија показа крст на челу (ОП, 339).

латїнштина ж *оно шїто је својстївено Латїинима (кулїура и вера).* – Кроз сва времена судба је претезала ... на страну Спаситеља против свих адских сила ... на страну Милутина и Душана против латинштине; на страну православног Балкана против свих иноверних и јеретичких настрадаја (ОЗЉ, 84).

лѧкѧр, -ѧра м фиг. *онај који лечи душу (о Исусу Христїу).* – Ово је спасоносан пропис највећег Лекара душа људских. И другог лека сумашествију нема (ОП, 132).

лекѧрија ж *лек.* – Св. Козма и Дамјан ... помагаху болесним не толико лекаријама колико именом Господа Исуса Христа (ОП, 803).

лѧнта ж в. *лейїа (?)*. – Он долази, да фарисеје истера из храма те да овоме прибави изгубљену светост, да похвали сироту удовицу и њену ленту (Јев., 128).

лѧњòст и **лѧњòст**, -ости ж *стїање їромосїи, безвољностїи.* – Лењòст је један од смртних грехова. Јер умртвљује душу у човеку (ОП, 406).

лѧпрòзнї, -ѧ, -ò *који се односи на лейру, губу.* – Пророчки закон, лепрозни, дат је, да би човек страховао од Бога, а месијански, – да би човек сарађивао Богу (Свеч., 132).

лѧпта ж (грч. *λεπτά*) *стїоїи део драхме, грчке новчане јединице; вредностї, шаланиї.* – У његовој келији стајаше нагомилано благо, од кога он никоме ниједне лепте не даваше (ОП, 783). Једна молитва дневно, и једна милостиња, и један уздах ка Ономе који једино може спасти свет, све су то лепте које Он види и не одбацује (Бес., 106).

лѧса ж *решейка, рошїишљ.* – На гвозденој леси [били су] печени све док душе своје Богу не предадоше (ОП, 665).

лѧствице ж (у мн.) *симболика їуїа којим се човек стїуїњевийїо усїиње ка Богу.* – Та ћелија [Испосница] у којој је некада својој души правио лествице до неба и у којој је себе обогатио личним знањем и ризницом божанске љубави, сада му постаде Гетсиманија (ЖСС, 83).

Лѣкѣјскѣ Мѣр (ретко у јд.) *месѣо рођења и службовања свейоо Николе Мирликијског*. – Николај сам, рече, од Ликијског Мира (ОП, 330).

лѣтија ж (грч. λτή) цркв. *свечана ѿворка са црквеним обележјима и свешћенством која се изводи о великим верским свейковинама*. – Св. Јаков с литијом изађе до бедема градских, и сам се попе на бедем и шеташе по бедемима не бојећи се непријатељских стрела (ОП, 36). Нема података у целој српској историји о тако дугачкој и достојанственој литији, као што беше ова са преносом тела светог Саве из Бугарске у Србију (ЖСС, 147).

литургија ж (грч. λειτουργία) цркв. *главно дневно богослужење у ѿправославној цркви, служба Божја*. – У време његово [Св. Јована III Схоластика] унета је у литургију божанствена песма: Иже херувими, а исто тако и Вечери Твојеја Тајнија (ОП, 131). Царство објављују хришћански свештеници са олтара на почетку сваке литургије ево већ близу две хиљаде година (Теод., 65).

Изр. *заупокојена литургија лиѿургија за недавно уѿокојене*. – После заупокојене литургије, прослављено тело светог Симеона сахрањено је у мермерној гробници, коју је он још за живота припремио, приликом градње Студенице (ЖСС, 54). *свечана литургија лиѿургија која се служи ѿводом неког великог ѿразника*. – После краћег одмора Сава отпоче служење свечаних литургија свакога дана, са усрдним молитвама за покајање и јачу љубав међу браћом (ЖСС, 54).

литургисати, -ишѣм несвр. *обављати обред главног богослужења, служити лиѿургију, чинодејствовати*. – Његош ... није особито волео да као епископ литургише (РН, 164).

литурђија ж нар. (при подражавању народне поезије) *в. лиѿургија*. – „Браћо моја и дружино драга | Позвала ме царица Милица | Најславнија српска удовица | Да јој зидам цркву Љубостињу ... | Да се и њој поје литурђија“ (Дух. лира, 100).

лицемер м *онај који једно мисли, а друго говори, ѿреѿворан, дволичан човек*. – Никоје грешнике Он није тако избличавао као лицемере (ЈЧ, 158).

лицемерити, -ѿм несвр. (некоме) *заваравати некога ѿреѿворним ѿонашањем, бити срачунаѿо неискрен ѿрема некоме*. – „Не приличи мени староме лицемерити на саблазан многим младим“ [каже Елезар] (ОП, 552).

лицемерство с *особина онога који једно мисли, а друго говори, који је лицемер, ѿреѿворан, дволичан човек, ѿреѿворност, дволичност*. – Господе величанствени и дивни, избави нас од лицемерства и улиј

страх Твој у срца наша (ОП, 15). Немоћан се обично брани лицемерством а моћан насиљем (ОП, 552). Веома строго, Христос је избличавао њихово лицемерство [фарисеја и књижевника] (Јев., 118).

лї́чит, -а, -о *наочийї, лей*. – Ако ли желите имати само личита човека и споља украшена, изаберите Македонија (ОП, 816).

лòгика ж (према грч. λογική, од фразе ή λογική τέχνη, умеће рационалног мишљења) фил. *унуїраишња законийостї уїтемељена на одређеном мишљењу, схвайању, ѱоредак, сисїем*. – Како да одговориш онима који говоре: не може Христос Чудотворац да стане у нашу логику. Одговори просто: станите ви у Његову (ОП, 12).

лòгос м (грч. λόγος) **а**. *неишїо шїио је у основи светиа и збивања у њему*. – Христос ... је наш Логос и наша Логика (ОП, 12). **б**. (Логос) библ. *Син Божји, Слово*. – Созерцавам Господа Исуса Христа као божанско Слово (Логоса), и то: 1. Како је троједини Бог све саздао Словом Својим, тј. Христом Господом (ОП, 12).

логòтєт, -єта м (грч. λογοθετής) ист. *владарев савейник, секретар у Византији*. – Постао [је св. Симеон Метафраст] царским логотетом и првим великашом на двору (ОП, 824).

лòза ж *вишегодишња дрвенасїа биљка Vitis vinifera из ф. лозица, чије се многобројне сорїе гаје ради слаїког и сочног ѱлода (грожђа); сїабљике, ѱруће шє сїабљике*. – Човек без Христа исто је што и лоза без чокота (ОП, 20).

лòт м *сїарозавеїна личностї ѱознаїа ѱо својој ѱраведностї и ѱо ѱоме шїио је, наїусїивши благовремено Содом, избегла судбину Содомљана*. – Једног јединог верујућег имао је Бог у Содому, праведнога Лота, и њега једнога спасао је онда када је пустио пропаст на Содом (Омил., 212).

лудило с *душевни ѱоремећај и ненормално сїање личностї*. – Даде му Бог дар чудотворства те лечаше све болести, нарочито манијаштво и лудило (ОП, 182).

лўкав и **лўкав**, -а, -о (у им. служби, одр., м) *ђаво, соїона*. – Буди истинит а не лажан, јер је лаж од лукавог (ОП, 541). Искушао је Лукави Сина Твог Јединородног Исуса Христа, и био је побеђен (Теод., 155).

лука́вство с *їревејаностї; їревара*. – Св. Василије Острошки ... утврђиваше стадо своје у вери православној чувајући га од свирепства турског и лукавства латинског (ОП, 305).

лутєрāн, -āна м *їрисїалица, следбеник луїєрансїва, тїј. верског учења немачког тїеолога Марїїина Луїєра, їроїєсїанїског реформашора из 16. века*. – Др Адлер је био лутеран, и пуритански је ценио

истину и честитост изнад свих схоластичких полуистина и етичких адвокатисања (Зем. нед., 8).

лутеранизам, -зма м рлг. *верско учење немачког теолога Мартина Лутера, протестантског реформатора из 16. века.* – Лутеранизам се служи философијом и науком, јер тако мисле доћи до памети (КТП, 57).

Луцифер м име анђела који се побунује против Бога и постао вођа демона. – У десној руци држи копље, којим попире Луцифера, сатану (ОП, 822).

луч м *свјетлост, сјај.* – Овај је луч несоздани, што се рађа но не одсеца од првосветлећег Сунца (РДС, 145).

луча ж *свјетлост, сјај.* – Ми се клањамо ... духу и праху највећег песника нашег, владике Петра II Његоша ... и клањамо се Црној Гори, што роди и ужеже такву лучу душама нашим (ОЗЈ, 50).

лучезарни, -а, -о који одаје, зрачи свјетлост, свјтао, сјајан. – Творац лучезарни, светлошћу крунисан, | Ничим неизречен, никим неописан, | Он подиже цркви мудре стројитеље (ОП, 141). Господе Лучезарни, и Вечито Дете у крилу Свете Триаде, помози ми невиношћу својом, највећом снагом у свима световима, да се родим од Духа Светога (МНЈ, 115).

лучоносац, -сца м онај који носи луч, бакљу, свјетлост. – Велики је то био лучоносац светосавског православља и народни у исто доба, али он [патријарх Варнава] никада није био тесногруд (ОЗЈ, 73).

Љ

љубав ж цркв. *жеља, жудња (за Господом).* – Када им изложи своју веру у Христа, њихова се срца разгореше љубављу ка Христу (ОП, 433). Хришћанска љубав иде у круговима. Прво долази према себи, па љубав према родитељима, па љубав према непријатељима, па љубав према Богу (ОБЈ, 58). У Хришћанству љубав је метод познања. Ако дакле желиш да познаш небеске тајне, онда љуби Бога свим срцем својим и свом душом својом и свом мишљу својом (МП, 51).

љубимй, -а, -о сткњ. *вољени, омиљени.* – Када га ангел упита за узрок његове жалости, Аделтије одговори, да му је жао, што не виде љубимога му учитеља Јована Златоуста (ОП, 836).

љубопитан, -тна, -тно који жели много да зна, много да учи, радознао. – Вран беше љубопитан за све те ствари, јер му Индија беше мила као телету крава (Свеч., 53).

љубопитљив, -а, -о *радознао, знајижељан*. – Како су се могла родити деца од старих родитеља? Ако је ко љубопитљив да то дозна, нека ... обрати поглед свој на силу Свемогућег Бога, који је из ништа створио сав свет (ОП, 694).

љубопитство *с радозналости, знајижеља*. – Чак и они који су научили мађарски из љубопитства, престали [су] да га употребљавају (Д. Срб., 57). Место љубопитства одајмо хвалу Богу, који нам често јавља моћ и милост и мудрост Своју мимо природних закона (ОП, 694).

људи *м мн. суйл. мн. од човек*. – Људи више живе оним што немају него оним што имају (ОБЉ, 61). Људи који не могу учествовати у туђем болу још мање могу учествовати у туђој радости (ОБЉ, 62).

М

магаре, -ета *с магареће ждребе, мали, млад магарац*. – Царевима својим у свој сили и слави њиховој никад Јерусалим не приреди тако искрен и одушевљен дочек као човеку, који у простом оделу на магарету ступаше у њега (Јев., 130).

мајестетичан, -чна, -чно *досијојансијвен, узвишен*. – У комитацилуку Варавином свакако је више глава откинута, па једва да се и то нашло за вредно да се нотира мајестетичном цезару и сенату у престоници (Есеји, 101).

Макавџи *м мн. црквени празник који се светикује 1. августиа њо црквеном, јулијанском, односно 14. августиа њо грегоријанском календару, њрви дан Госијојинског њосија* (ОП, 551).

малвасија и **малвасија** *ж врсџиа слајког вина (џрема грчком граду Малвасију)*. – О, душо моја, корална стено. Како се многи рапави и трапави таласи лупају о твоје корално лице! Једни од злата, други од блата, једни од малвасије, други од гноја (Свеч., 97).

маловџран и **маловџран**, -рна, -рно (у им. служби, одр.) *онај који има мало вере (џобожности), чија вера није јака, њејоколебљива*. – Па кад Бог тако одева траву која данас јесте а сутра није, зар ће вас заборавити, маловџрни? (Јев., 118). Људи не верују у веру коју проповедају маловџрни (ОБЉ, 21).

маловџрац, -рца и **маловџрац**, -вџрца *м онај који не верује џвџрдо, онај који сумња*. – Маловџрци дају ти слободу да држиш кандило своје како хоћеш, само не желе да га виде запаљено (ОБЉ, 114).

маловѣрство и **маловѣрство** с *особина, сѣање онога који је маловѣран*. – Господ укорѣ ученике због маловѣрства, и утиша море и ветрове (ОП, 144). Починѣмо опет да се предајемо маловѣрству и песимизму (ИГИС, 62). Пошто су се чак и изабрани људи, који су пратили Господа Исуса по свету, показали маловѣрни, то их Господ поведе у један предѣо најцрњег незнабоштва, да би их тамо застидео и избличлио њихово маловѣрство оним што ће се догодити (Омил., 125).

малодушествовати, -ствујѣм несвр. *ѣредаваѣи се малодушносѣи, губиѣи наду и веру*. – Да се не гордите, да се не гневите, да не малодушествујете; јер је све то недостојно звања хришћанскога (ОП, 856).

малодушнѣст, -ости ж *особина или сѣање онога који је малодушан, сумњичавосѣи, бојажљивосѣи*. – Три здрава стања [истичу се], и то: против гордости смирење, против гневљивости – кротост, против малодушности – дуготрпљење (ОП, 856).

мѣмѣн, -ѣна м рлг. ист. *демон богаѣисѣва код многобожачких Феничана*. – Мамон значи богатство. То је реч феничанска. Кажу, да су многобожачки Феничани имали и један кип под тим именом, коме су се клањали као божанству богатства (Омил., 113).

мѣна ж библ. *реч којом су Израѣлци назвали храну у виду белог зрневља, коју им је у Синајској ѣусѣињи ѣоком сеобе из Егѣѣија у обећану земљу Бог давао с неба*. – Онај који је давао ману с неба Израѣлу у пустињи, пуштао је и отроку Кодрату слатку росу из облака на уста (ОП, 177).

мѣнијаштво и **мѣнијаштво** с *болесна сѣирасѣи, лудосѣи, мѣнија*. – Даде му Бог дар чудотворства те лечаше све болести, нарочито мѣнијаштво и лудило (ОП, 182).

мѣнихѣјац, -јца м *ѣрисѣалица, следбеник мѣнихѣјизма, богумил*. – Материја није зла сама по себи, како су учили неки хришћански јеретици (као мѣнихѣјци) и неки философи (РДС, 127).

мѣнтија ж (грч. *μανθία*) цркв. *монашка дугачка широка хаљина*. – Ослобођен својих блиставих архиепископских одежди, које је волео само да би се истакла величина првосвештеника Христовог, а не његова лична, обучен у просту мантију обичног монаха, он паде ничице пред Господа (ЖСС, 98).

Мѣрија ж библ. *сесѣра Марѣѣина*. – Крај твојих ногу Марија клеча, | Жудна истине ка пчела меда (Дух. лира, 45).

марксизам, -зма м научна теорија Карла Маркса и Фридриха Енгелса и њихових следбеника о законима развића природе и друштва и о стварању социјалистичког и комунистичког друштва. – Полазна тачка и први параграф ничеанизма и марксизма – негација бића Божјега (Евр., 8).

мародер, -ера м (фр. maraudeur) онај који пљачка погинуле и рањенике на бојишту, војник пљачкаш. – Држава је својина и оних који леже у гробовима колико и оних који играју по салонима, и још више. Ко, дакле, краде државу, мародер је исто као и онај ко пљачка мртве (Патр., 147).

мародерство с нечасан постојак мародера, пљачка, насиље над немоћним. – Крађа на гробљу назива се мародерство; крађа у храму – светотатство (Патр., 148). Бацаше коцку због доламе Његове. Типичан пример мародерства и зверске неосетљивости према мукама својих ближњих (Теод., 45).

маслинова гранчица симбол мира, помирења. – На место Рима императорског дошао је Рим плебејски, на место мача, који је дотле симболизовао сав морал, дошла је маслинова гранчица (НД, 10).

Матер, **Матера**, -ерѐ и **Мати**, Матерѐ ж цркв. Богородица. – Кајте се свакога часа, и молите се Господу Исусу Христу и Његовој пречистој Матери (ОП, 887).

материја ж оно што сачињава физичку реалност свећа и производи који се од ње стварају. – Материја није зла сама по себи ... Није она ни једини преносилац зла, него колико она толико и дух (ОБЉ, 68).

материјализам, -зма м фил. схватање које материјалном богатству, личним интересима и телесном уживању даје предност над духовним вредностима. – Гордо уверење човека огрезлог у материјализму да ће сопственом снагом освојити свет и тако задобити срећу води у горко разочарање и у умну поремећеност (ОБЉ, 68).

материјалист м присилица, следбеник материјалистичких праваца у философији, науци и уметности. – Разочарење стално прати оне који тежећи да се уздигну над народом падају у сенку народа. У првом реду то су материјалисти и агностици, две секте људи којих је Европа расадник за цео свет (Зем. нед., 13).

Материце ж мн. цркв. православни празник посвећен мајкама (препоследња недеља пред Божић), када мајке дају поклоне деци. – Није ми познато да иједан други православни народ, нити иједан народ уопште у свету, има празник Материца (Бес., 90).

М̃ати в. *Май̃ер*.

мачѐносн̃й, -ā, -ō *који се односи на онога који носи, држи мач*. – Архистратиг Божји | Михаил војвода, | Маченосни слуга | Свевишњег Господа (ОП, 649).

машт̃анија ж *слика, њредс̃јава с̃творена у маш̃и*. – Шта су све лепе људске маштаније о ваздушним вилинским и змајским дворовима према милијардама стварних ваздушних дворова ...? (РЊ, 35).

мѐдоточан, -чна, -чно **1.** *који даје, доноси мед (о њчели)*. – Као што су кошнице испуњене вредним и медоточним пчелама, тако су сви векови од Христа до данас испуњени благодатним људима, девојкама и женама (ОП, 376). **2.** *фиг. који изражава добре мисли и расуђење, словесан*. – Гледајући му [св. Андреју, архиепископу критском] лице и слушајући његове медоточне речи свак се наслађиваше и поправљаше (ОП, 473).

мѐрц̃ан, -āна м (тур. mercan) *корал*. – Анђели се журе, те вам душе купе | Од сребра и злата и мерцана скупље (Дух. лира, 135).

Мѐсија и **Мѐсија** м (хебр. maschiach, помазаник) *њрвобий̃но назив за духовног и свей̃овног владара израелског народа, а касније избави̃тељ, с̃јаси̃тељ кога је, њрема веровању с̃јарих Јевреја, Бог обећао јеврејском народу; њрема хришћанс̃иву Исус Хрис̃тос, оснивач хришћанс̃ива*. – Месија се роди. Најчудеснији, истовремено Човек и Бог – да се уморне очи људске одморе на Њему, и не погледају другог Месију (Бес., 10).

мѐсопустан и **мес̃опустан**, -сна, -сно *који се односи на мес̃ојуст̃и, на дане мес̃ојуст̃иа, мес̃ојеђа*. – Среда је посни дан, као и петак, преко целе године, изузев недеље после Божића и после Васкрса и Духова и за време месопусне седмице пред пост (Есеји, 85).

мет̃аније с (грч. μετανοια) *цсл. дубоко њкорно клањање, за време моли̃тве њри чему се обично руком или главом додирује њод*. – Учиних метаније до земље пред оним чудима, чудовиштима, костурима, аветима, како ли да их назовем (Игум., 71).

мет̃анисати, -иш̃ѐм несвр. *дубоко се клања̃и њри моли̃тви у знак њош̃тловања, њонизнос̃и и сл. обично додирујући рукама или главом земљу*. – Жалио се [Симеон] сину што због старости и изнурености није у стању да стоји или да клечи и метанише за време молитава, нити да пости према прописима (ЖСС, 33). С времена на време метанисао је и све своје молитве пратио сузама (ЖСС, 44).

мѐтежан, -жна, -жно *који изазива мѐјеж, немир, збрку*. – Судија [ђе] бацити сву твар своју на нечестиве и метежне, који су презирали, вређали и унижавали Њега (Јев., 152).

мѣтох м (грч. *μετοχή*) *имање, ѿсед, земљиштиѣ*. – Имаше Неофит један омањи метох, близу кога налазио се један кип човечји од камена (ОП, 827).

мѣзѣрија ж (лат. *miseria*) *беда, јад*. – Најстрашнији призори откривају се при томе скрушеноме и уплашеноме Адаму: братоубиство, мизерије, болнице, безумне оргије (РЊ, 90).

микрокѡсмѡс м фил. *човек схваћен као свѣӣ у малом чијим се сѣознавањем исѣовремено сазнаје чѣӣав универзум*. – Нема ниједног другог смртника који је у толикој мери био калеидоскоп Човечанства својим личним умом и срцем као Шекспир. Он је прави микрокосмос (ОЗЉ, 27).

мѣлодѡр м дар, *ѣрилог, милосѣӣња*. – Ко милодар даје, нека то не труби (Дух. лира, 20).

мѣлокрѡван, -вна, -вно *који одражава нечију благосѣӣ, доброѣӣу, доброћудносѣӣ*. – У почетку моћ божанска грешницима се чини слабост, јер је сувише блага, и милокрвна, и многотрпљива (МНЈ, 118).

мѣлокрѡвнѡст, -ости ж *особина онога који је милокрван, онога шѣӣо је милокрвно, благосѣӣ, доброћудносѣӣ*. – Истина и правда, доброта и незлобност, кротост и милокрвност ... то су одела душе (ОБЉ, 39).

мѣлосрѡдан и **мѣлѡсрдан**, -дна, -дно *који је мѣла, добра срца, који чини добра дела, ѣлемениѣӣ, човечан, добродушан, милосѣӣив, дарѣжљив*. – Светитељи цркве колико су били милосрдни и снисходљиви према слабостима људским, толико су били до ужаса непопустљиви и непреклониви у погледу исповедања правих догмата вере (ОП, 55). Он [св. Никола] брижљиво скриваше своја милосрдна дела испуњујући реч Господњу: Да не зна левица твоја што чини десница твоја (Мат. 6, 3) (ОП, 897). Ако је човек молитвен, а није милосрдан, не може се назвати светим (ОБЉ, 108).

мѣлѡсрднѡст и **мѣлосрѡднѡст**, -ости ж *в. милосрѣје*. – Кад човек јасно осети милост Божју према себи, тргне се као иза тупог и нечувственог сна, и застиди се своје дуговремене слепоће према непрекидној милосрдности Божјој (ОП, 692).

мѣлѡсрѣје (мѣлосрѣје) *с врлина онога који је милосрдан, милосѣӣив ѣрема ономе који ѣрѣӣи, ѣаѣӣи, милосрдносѣӣ*. – Милосрѣје је вазда било одликом правих пастира стада Христовог (ОП, 62). Божје милосрѣје почиње кад се наше милосрѣје завршава (Д. Срб., 105). Надокнада Божјег милосрѣја је неупоредиво већа од милосрѣја људи (ВС, 70). Онај ко почне вежбати врлину милосрѣја не зна за меру у томе нити признаје

икакву меру (ОБЉ, 24). Да није милосрђа, људи би, по самој земаљској, законској правди, сви изгинули (ОБЉ, 69).

мїлѡст, -ости ж (често уз придев „Божји“⁴) *благонаклоностї; благослов*. – Ко призива име Божије с дубоком смерношћу | Тај у борби штићен бива Божијом милошћу (ОП, 162). Дух Божји нама је дат не по заслуги нашој – да нико то и не помисли – него по милости Бога Живога (ОП, 366). Где је пост, ту мора бити и милост (ОЗЉ, 82). Милост Божја спасава све оне који милост Божију ишту (ДП, 12).

Изр. **изливати милост** *изливаїи благослов*. – Праведни Аврам и Исак и Јаков приношаху жртве благодарности Господу Богу својему сваком приликом када рука Господња изливаше милости своје на њих (Есеји, 127).

мїлостив (милѡстив), -а, -о *који је добра срца, милосрдан, ѿлемениї*. – Неки човек у Цариграду беше необично милостив. Идући улицама градским он је тискао у руке сиромасима свој дар, и одмах ишао даље, да не чује благодарност (ОП, 682).

милостїња и **милѡстиња** ж *врлина даривања, ѿмагања некога из саосећања, самилостїи (у новцу или чему другом)*. – Свети Маркијан ... истрошио [богатство] на две сврхе: на зидање или обнављање храмова и на милостињу сиромасима (ОП, 29). Сава ... је нарочито истицао две врлине: милостињу и моралну чистоту (ЖСС, 114).

мїлошта (милѡшта) ж *осећање, расїоложење које ѿроисїише из љубави, драгостї, милина*. – Спаситељ се не гнуша грешника ... с њима се дружи ... увек лечећи их нежном милоштом, увек налазећи у неком углу њихове душе једну здраву божанску искру (ИХ, 93). Зато су се на љубав одазивали љубављу, на доброту добротом, на милошту милоштом. Никад у Назарету ниједан радник није био тако омиљен као Исус Назарећанин (ЈЧ, 127).

мїлујѹћїи, -а̄, -е̄ *који милује (о срцу)*. – Милосрђе је милујуће срце (РП, 100).

минаре, -ета с (тур. minare) *високи ѿорањ џамије са једном или више галерија, одакле мујезин ѿозива вернике на молиїву, мунара*. – На свом путу [кроз Селџук турски] он [св. Сава] је са тугом видео многе хришћанске цркве претворене у мухамеданске џамије и минарета (ЖСС, 136).

мїнеј, -еја (мїнеј, -а) м (грч. μηναιον) *цркв. ѿравославна лиїтургијска књига у којој су службе свим свеїиїиљима и ѿразницима расїоређене календарским редом ѿ данима за сваки месец, месеѡслов, месечник*. – Службе су написане у књизи која се зове „Минеј“ што значи месечник (ВС, 77).

ми́нути, ми́нѐм свр. *ѿроћи, ѿроїећи*. – Но тисућа још времена да дође и мене, | Слика твоја, сила твоја, неће да угине (ОП, 131).

миоми́р м *угодан, ѿријаїан мирис*. – Ако се у душама људским погасе кандила и свеће, и миомир постане загушљив дим, и срце престане бити олтар љубави и постане хладно и тврдо као стена, тада Богу нису мили ни зидани храмови (ОБЉ, 58).

миоми́ран, -рна, -рно *који ѿријаїно, леїо мирише, миомирисан*. – Небесна Србија Србија је рајска, | Миомирна, красна као ружа мајска (Теод., 91).

ми́р м **1.** *одмор од рада, ѿчинак*. – Зар мир убија? Да, мир безбожан убија. Зар срећа може погубити? Да, срећа мимо Бога и насупрот закона Божјег може погубити (ОП, 395). **2.** *си́окојсїво, блаженсїво*. – Мир почиње у човеку па се шири на друштво. И немир почиње у човеку па се шири на друштво (ИЗ, 19). Велика је разлика између *мира* што га Христос даје и *мира* светског што га људи желе. Први мир чува човека од корупције, а други производи корупцију и кроз корупцију води поновним побунама и ратовима (Жет. Госп., 45). **3.** *сїање без раїа, без сукоба међу народима и државама*. – Мир у свету успоставља се обнављањем изнутра свакога ко зна за Бога и за душу (ОБЉ, 70).

ми́рбожити се и **ми́рбожити се**, -їм се свр. и несвр. *їоздравїїи се, їоздрављаїїи се* *говорећи један другом: мир Божји*. – Мирбожити се. Диван израз за дивну јеванђељску истину о миру (МП, 209).

мирија́да ж (грч. μυριάς) *врло велики број, велико мношїво, безброј*. – Миријаде слепих за окатим ходе, | Корачају, пужу, лете или броне (Дух. лира, 56).

ми́рјанин м (рус. мирянин) *онај који ѿриїада свеїшовном сїїалежу, свеїшовни, ми́рски човек*. – Апостол понавља ... заповест Господњу од речи до речи, а издаје је свима хришћанима без разлике, да ли је неко монах или мирјанин (ОП, 844).

ми́рноћа ж *душевни мир, си́окојсїво*. – Кад ми данас паде на памет ова молитва, ја осећам више побожности, скрушености и мирноће душевне него што сам икад осећао у свима великим црквама (Д. Срб., 127).

ми́ро с (грч. μύρο) *свеїа шечносї која исїиче из мошїїију свеїшїїеља*. – Из њених моштију [св. муч. Гликерије] потекло је целебно миро, којим се лечаху болесници од најтежих болести (ОП, 339).

ми́родáвац, -вца м *онај који даје, ѿружа мир (о Исусу Хрисїу)*. – О Господе Исусе Христе, Миротворче и Миродавче, одржи нас до краја у миру с Богом (ОП, 834).

миро̀носица ж (уз именицу „жена“) *їрема Свейѿом їисму, једна од жена које су носиле миришљаво уље, миро да їомажу мрїиво Хрисїѿово їело*. – Он [Сава] преживљаваше, исто тако, Његово васкрсење, блиставу белину анђела и потресну радост жена мироносица (ЖСС, 107). Помињу се и остала јављања архангела Гаврила, као ... јављање самом Господу у врту Гетсиманском, када је он Господа као човека крепио пред страдање; јављање женама мироносицама (ОП, 499).

миропомазање с цркв. *обред їомазања свейїим миром, једна од седам свейїих їајни*. – Твоје многе душице газдују у теби. Оне су зли демони, који те разгризају изнутра, и праве од тебе једну лешину упркос твом миропомазању споља (Свеч., 128). Шта да се каже пак за оне који су примили крштење и миропомазање ... па ипак греше као некрштени? (ОП, 106). Созерцавам благодат Бога Духа Светога у тајни Миропомазања (ОП, 368).

мироп̀омазати, -жѿм свр. *извршиїїи обред їомазања свейїим миром*. – Болесни похрлише одасвуда у Жичу и Сава настави да их исцељује помоћу молитве, полагајући на њих руке и миропомажући их (ЖСС, 67). Тражио [је Сава] од богумила да осуде своју јерес и потом да почну са катихуменском припремом за крштење. Од римокатолика је тражио, пошто су већ били крштени, осуду најпре њихове јереси, а онда да гласно изговоре стари Символ вере, Првог и Другог васељенског сабора, без Филиокве, после чега би требало да буду миропомазани (ЖСС, 97).

миротв̀орац, -рца м *онај који доноси мир, који мири, измирује (о Исусу Хрисїѿу)*. – О Господе Исусе Христе, Миротворче и Миродавче, одржи нас до краја у миру с Богом (ОП, 834).

мирот̀очив, -а, -о *који їочи, исїушїїа миро (о свейїим мошїїи-ма)*. – Упокојио се [преп. Филотеј] у Господу у X столећу. Мошти му се пројавиле мироточивим (ОП, 673).

мї̀рскї, -а̄, -б̄ *свейїовни (о свешїїенику)*. – Св. Пафнутије исповедник ... одсудно [је устао] на Сабору против западних представника, који су предлагали, да се свештеницима мирским потпуно забрани брак (ОП, 662).

мї̀сија ж (лат. missio) *дужносї, задаїїак*. – Сваки човек долази у овај свет с нарочитом мисијом. Како многи не верују у ово! Сви смо ми Божји посланици и посленици (ИГИС, 135).

Мї̀сїр, -їра м (тур. Misir) *сїїарији назив за земљу на североисїоку Африке, Егїпїї*. – Божанска породица беше већ измакла из града и упутила се у Мисир, по упутству ангела Божјег (ОП, 85).

Мисирац, -рца м сїановник *Мисира, Египћанин*. – То дрво називаху Мисирци „Персеа“ и клањаху му се као Богу (ОП, 957).

Мисирка ж жена из *Мисира, Египћанка*. – Св. муч. Ираида ... по свој [је] вероватноћи Мисирка (ОП, 694).

мисирскї, -ā, -ō који се односи на *Мисир, египћански*. – Цар мисирски удари на Јерусалим и опљачка све злато из храма (ОП, 680). Григорије најпре учи философију јелинску и мисирску, но познавши њену штурост и недовољност, обрати се учитељима хришћанским (ОП, 846–847).

мистицизам, -зма м рлг. *вера у могућности нејосредног ошїишења, сједињавања човека с Богом, мистицика*. – Наш религиозни мистицизам нема у себи ничега магловитог, нејасног или мрачног (ОБЉ, 71).

мистрија ж (грч. μυστήριον) *зидарска алајка с дршком, односно мейална њоснаїа лоїаїица којом се захваїа и размазује малїер*. – Опустеше чекић и мистрију | Заплакаше [градитељи] кано ћеца мала (Дух. лира, 104).

митарство с рлг. *їрема неким учењима месїо на їуїу ка небу где се душе умрлих їред злим дусима (миїарима) їравдају за їочињене грехове како би се искуїили за їролаз на їуїу ка Госїоду*. – Старица Теодора ... описа му 20 митарства, кроз које свака душа мора проћи (ОП, 219).

митропòлит м (грч. Μητροπολίτης) цркв. *великодосїојник еїискоїског чина у їравославној цркви, који уїравља већом и значајнијом облашћу*. – Црквом је у то време управљао митрополит Калиник (ОП, 72).

митропòлитовање с гл. им. од *миїроїолиїоваїи*. – Исидор зломислени зло заврши своје митрополитовање (ОП, 232).

митропòлитовати, -ујем несвр. *биїи миїроїолиїи, обављаїи дужности миїроїолиїа*. – В. пример под митрополитовање.

младенац, -енца м арх. *деїе, чедо*. – Младенац, чија је мати умрла заједно с њим у време бремености, јавиће се при васкрсењу савршеним мужем, и познаће матер своју, и она ће познати дете своје (Јев., 154). У осми дан по рођењу би Младенац божански донесен у храм и обрезан сходно закону постојећем у Израиљу још од времена Аврамова (ОП, 9).

младовање с гл. им. од *младоваїи*. – Дуго је трајало весело гледање на свет, његово [Дучићево] младовање (ОЗЉ, 54).

младовати, млàдујем несвр. *живеїи и їонашаїи се їоїуїи младе особе*. – В. пример под младовање.

Млекопитателница ж цркв.: Млекопитателница ... зове [се] икона Пресвете Богородице, коју је донео Св. Сава српски из манастира Св. Саве Освештаног код Јерусалима, и положио је у своју Посницу на Кареји у Светој Гори (ОП, 34). Млекопитателница ... постављена је с десне стране царских двери у Посници, а жезал у једној келији, званој „Патерица“ на Кареји (ОП, 34).

мнѝмѝ, -ā, -ō (рус. мнимый) који није *ѝрави*, *ѝобожњѝ*, *лажни*. – Хајде пођи, да старицу видиш, | Исидору мниму јуродиву (ОП, 333).

многобѝјазан, -зна, -зно (у им. служби, одр., м) онај који *ѝодсѝиче*, *уноси бојажљивосѝ*, *сѝрах међу људе*. – Не бојте се света, јер ја свет надвлада?? | То су речи свете и онда и сада. | То је мелем прави за све страдалнике, | Највише за дивне Божје мученике. | Нашто се бојати многобојазнога? (ОП, 121).

многѝбрижан, -жна, -жно *многѝ*, *веома брижан*. – Брижни су и многобрижни људи за своје тело, те кад се тело уболести они не жале ни труда ... само да поврате здравље телу (ОБЉ, 123).

многовѝрујѝћѝ, -ā, -ē који *многѝ верује*, *исѝуњен вером*. – Радуј се народе многотрпељиви, радуј се, народе многоверујући! (ИГИС, 72).

многѝглагѝљив, -а, -о *многѝ*, *ѝреѝерано глагољив*, *многоречив*, *ѝричљив*. – Чу једном прекор од неких, као да је он многоглагољив (ОП, 230). За све многоглагољиве кајем се, Господе, јер најдрагоценији дар Твој, дар речи, обратише у јевтин песак (МНЈ, 55).

многомилѝствив, -а, -о **а.** који је *многѝ милосѝив*, *ѝремилосѝив* (о Госѝоду). – Штедри, милостиви, многомилостиви, дуготрпељиви Господе, смилуј се раби Твојој Јулијани (Кас., 21). Заблагодаримо Њему, дуготрпљивоме и многомилостивоме (Дух. сав., 116). **б.** (у им. служби, одр., м) *Госѝод*. – Опрости им, Многомилостиви, јер не знају шта раде (МНЈ, 55).

многоначѝелије с *многовлашће*, *анархија*. – Када наста многоначелије и борба о првенство у држави, па нажалост и у цркви, Сабор изабра Јефрема за патријарха (ОП, 426).

многѝплодан, -дна, -дно који *многѝ рађа*, *врло ѝлодан*. – Преп. Николај Исповедник [...] благослови новорођену ћерку [Теофилу Мелисену] и прорече, да ће живети и многоплодна бити, што се и зби на радост родитељима (ОП, 90).

многѝплодѝвит, -а, -о *в. многоѝлодан*. – Благословено дело подвижництва, које отпоче трудољубиви и велики угодник Божји Антоније, разрасло се кроз векове као маслина многоплодовита (ОП, 689).

многoпoтpeбнѝ, -ā, -ō *који је веома ѿoпpeбaн, врлo нyжaн*. – Сава пак уместо да узме многoпoтpeбни и заслужени одмор, оде горе у кулу, у малу капелу, да настави са захвалношћу Богу (ЖСС, 97).

многoтpпeљив и **многoтpпљив**, -a, -o *који има великo тpпљeње, који много тpпљи*. – Госпoдe Свeмилoстиви и Многoтpпeљиви, не остави свет без канала Твоје моћи и милости (МНЈ, 66). У почетку моћ божанска грешницима се чини слабост, јер је сувише блага, и милокрвна, и многoтpпљивa (МНЈ, 118). Рaдуј се народe многoтpпeљиви, рaдуј се, народe многoвeрyјући! (ИГИС, 72).

многoтpудaн и **многoтpудaн**, -днa, -днo *који изискyје много тpудa, веома нaйoрaн, врлo тeжaк*. – Упокојио се мирно [преп. Григорије Синаит] од многoтpуднoг живoтa и прeсeлиo сe у Цaрствo Христoвo (ОП, 569). После дугог, многoтpуднoг и многoплoднoг живoтa нa зeмљи прeсeли сe oвaј љубљeни учeник Христoв и стyб црквe у рaдoст Госпoдa свoгa (ОП, 703).

многoциљнѝ, -ā, -ō *који ѝpед сoбoм има много циљeвa, рaсeјaн*. – Ах, кaкo је бeсциљaн живoт многoциљнoг умa! (Омил., 145).

множeћѝ сe, -ā сe, -ē сe *који сe мнoжи, ширѝ, зaузимa свe вeћи ѝpocѝoр*. – Кад наше шетње по нагло множећим се гробовима наших пријатеља вишој вери, ван вере у човека, и не само у једној постану дуже и дуже – тад ћемо осетити потребу и у једној вишој вери, ван вере у човека ... у једној религији, и тад ће нам Његош бити ближи и сроднији од Доситеја (РЊ, 19).

мoбa ж *зajеднички дoбpoвoљaн рaд вишe љyди у нeкoм мeстy у кoрисѝ свoг сyсeдa, ѝpијaтeљa, ближњeг*. – Учио их је [Сава народ] кaкo дa сe мoлe и шкoлyју свoју дeцy, кaкo дa сpeдe свoјe кyћe и oдржaвaју их у чистoћи, кaкo дa јeдaн другoмe пoмaжy пoјeдинaчнo и мoбaмa (ЖСС, 123).

мoбaрствo с *ѝмaгaњe нeкoгa ѝyшeм мoбa*. – Мобарство је прeкраснa ствaр и oнo је oд пaмтивeкa кoд Србa ... Мoбoм смo ми oбнoвили мaнaстиp Рудeницy (Дивaн, 43).

мoгилa ж (рус. могила) *гpобнa хyмкa*. – Може срећним и случајним сложајем мртвих елемената на оним далеким, осветљеним могилама да се промигољи из вечнoгa нeбићa, нeживoтa, јeднo гyмнo тpaвe или јeднa шaкa црви (РЊ, 31).

Мoјсeј м в. *Мoјсѝje*. – Зaкoнoдaвaц нѝje хтeo никaкo дa сe oгрeши o Свoј Зaкoн, кoји је Oн биo дao крoз Свoгa слyгy и прoрoкa Мoјсeјa (ОП, 85).

Мoјсeјeв, -a, -o *који сe oднoси нa Мoјсeјa*. – Јeврeјскoм нaрoдy дaтo је oд Бoгa свeтилo, кoјe сe звaлo Мoјсeјeв зaкoн (НБПГ, 40).

Мојсије м највећи пророк Синајског завета и вођа јеврејског богоизабраног народа који је извео Јевреје из египатског ропства. – Старешина манастира [Свете Екатерине] ... одведе Саву на врх Синајске Горе, где је Мојсије примио од Бога две таблице са Десет заповести Старог завета (ЖСС, 131).

молећи се, -а се, -е се *који се моли*. – Култ је молитва Богу; култ, коме одсуствује разум и срце молећих се, хладна је молитва, а хладну молитву Богу наш пламени песник није могао љубити (РН, 165).

молитва ж цркв. чин обраћања верника Богу у чијем је средишту молба за испуњење нечега. – Наша молитва: Господе! Господе! красна је и корисна само онда када извире из молитвеног срца (ОП, 15). Не помаже молитва речима, ако срце не учествује у молитви (ОП, 321). Свака правилна молитва обично има три дела: благодарeње, мољење и слављење (ВС, 63). Мојсеј слободно оде у Кијев, где се при светом Антонију предаде молитви и безмолвију (ОП, 535).

Изр. **покајна молитва** *молитва ђокајаног грешника Богу за још веће кајање и ђомиловање* (СД 10, 615, у наслову). **прозбена молитва** *свакодневна молитва уђућена Богу за миран и безгрешан дан, која се чита у ђравославним храмовима сваког јуђра и вечери*. – Прозбену молитву ... свештеник чита у цркви, а ми одговарамо: подај Господи! (КТП, 21). **разрешна молитва** *молитва која се чита самрђнику за ођрошђај грехова*. – Св. Нифонт, патријарх цариградски ... саставио [је] разрешну молитву, која се чита на опелу (ОП, 577).

молитвеник, -а и **молитвeник**, -ика м *онај који се моли за нечије добро, верник*. – Дођосмо да се поклонимо светим апостолима, чије бесмртне душе живе с Богом, да би они били наши молитвеници пред Христом Богом нашим (ОП, 479). Од детињства [св. Атанасије, патријарх цариградски, би] аскет и молитвеник (ОП, 793). Благослови, Господе, све те испоснике и молитвенике, који животом својим као тамјаном каде успавану земљу (МНЈ, 113). Радујмо се што имамо тако моћног и великог молитвеника [Светога Саву] и заступника пред свевишњим Богом (Бес., 61).

молитвеница и **молитвeница** ж *ђростђорија, одаја за молитву*. – Подизаше [свешт. муч. Фавије] молитвенице и параклисе по пештерама (ОП, 561).

молити се, мољим се несвр. *обрађају се Богу (славећи га, ђражећи од њега ђомоћ, ођрошђај и сл.)*. – Моли се за мене (ЖСС, 40). Св. Јаков ... се мољаше Богу, да Бог сачува град и верне на тај начин, што ће послати мухе и комарце на Персијанце (ОП, 36).

МОЛЧАЉНИК, -и́ка м цркв. онај који *ѿ*роводи време у молчанију. – Балкански Христос је [оличен] ... у светогорским преподобним и плачним монасима, испосницима, молчалницима, пештерницима, духовницима и чудотворцима (ИЗ, 10).

МОЛЧАЉИВ, -а, -о сткњ. који *ћуѿи*, не говори. – Не наслањај се на суву трску, што те виче крикунски, него на молчаљиви хрст наслони се (Свеч., 153).

МОЛЧАЊИЈЕ с цркв. мук, мир, *ћуѿиња*, *ћуѿање*. – Прве недеље Часног Поста он се удаљавао у пустињу, и тамо остајао у молчанију и богомислију до пред Ускрс (ОП, 54).

МОЛЧАЊЕ с в. молчаније. – За време свога молчања у Пештери Јован написа многе корисне књиге (ОП, 230). Онај ко зна и осећа да је на епитимији, зароњава се у молчање и размишљање о свом сопственом греху, који га је довео на епитимију (ОП, 456).

МОНАДА ж (грч. μονάς, јединица) фил. *филозофски ѿјам који означава најѿросѿије, недељиво јединсѿиво*. – Надчовек је једна монада, огромна по димензијама; свечовек је једна организација од безброј много малих монада (НД, 20).

МОНАХ, -а́ха и **МОНАХ**, -а м (грч. монаχός) цркв. *ѿриѿадник црквеног реда који живи у манасѿиру, калуђер*. – Зли дух највише мрзи човека од свих створења у свету, а од свих људи он највише мрзи хришћанина, а од свих хришћана он највише мрзи монаха (Игум., 60).

МОНАШЕЊЕ с чин *ѿрисѿуѿања монашѿву*. – Опасност од револуције ради превласти између два брата, беше мирно избегнута Радослављевим повлачењем у манастир и његовим монашењем (ЖСС, 122). В. и пример под монаштво.

МОНАШТВО с монашки однос *ѿрема живоѿу, монашки начин живоѿа*. – Иако су Свети Оци похваљивали монаштво ... ипак црква православна не препоручује монашење свима верницима (ОП, 81).

МОНИЗАМ, -зма м (нем. Monismus) фил. *учење које све ѿјаве своди на само један ѿринциѿ (духовни или маѿеријални); супр. дуализам*. – Природа [се] људима вазда приказивала као двојство: дуализам је старији од монизма (РЊ, 102).

МОНОТЕЉИТ, -и́та м (грч. μονοθελίτης) рлг. *ѿрисѿалица неканонског учења ѿрема којем Хрисѿос има две ѿприроде, Божју и човечју, али само једну вољу и деловање*. – Одржи се један сабор у Картагени а други у Риму, и оба та сабора анатемишу учење монотелита (ОП, 57).

МОНОТЕЉИТСКИ, -а́, -о́ који се односи на *моноѿелиѿе, својсѿивен моноѿелиѿиѿма*. – Преп. Максим Исповедник... [највећи је]... бранилац Православља од тзв. монотелитске јереси, која се ишчаури из јереси Евтихијеве (ОП, 56). Када поче свирепствовати јерес монотелитска

(једноволъничка) – која учаше да Господ Исус немаше вољу човечанску него само вољу божанску – сабра се у Цариграду шести Васељенски сабор 681. год. (ОП, 473).

монофизитскѣ, -ā, -ō који се односи на монофизитѣ и њихово учење (ранохришћанско учење ѿо којем Исус Христос има само једну, божанску ѣрироду). – Сабор оповрже јерес монофизитску (ОП, 508).

морāl, -āла м фил. *исѣравно човеково владање које узима у обзир његов ѣозиѣиван однос ѣрема другоме*. – Појам „морал“ [према Ничеу] значио је негда моћ, данас пак он значи слабост (НД, 10). Ништа, господо, у свету што се не може легитимисати моралом и лепотом, не може прећи праг вечности и бесмртности (ОЗЉ, 42).

мошти, мoштѣ и мoштијѣ ж мн. цркв. *ѣосмрѣни осѣаѣи свеѣишѣеља*. – Од њених моштију [преп. Ксеније] многи болесници добише исцелење (ОП, 64).

мрзети, -зѣм несвр. (на некога) *осећаѣи мржњу, ѣрезир ѣрема не коме или нечему, ѣрезираѣи*. – Мрзи на зло, но не мрзи на човека који чини зло, јер је болесник (ОП, 11).

мудрица ж *мудра, умна особа*. – Кад бише поражени и садукеји, који су сматрали себе и били сматрани од света као особите мудрице, сабраше се најцрњи међусобни непријатељи, фарисеји и садукеји, да учине заједнички напад (Омил., 199).

мудрост, -ости ж *особина, својсѣво онога који је мудар, уман*. – Мудрост по Богу је од Духа Светога; таквом мудрошћу били су апостоли испуњени када је на њих сишао Дух Свети (ОП, 48). Почетак је мудрости страх Господњи! (ОП, 389).

муж м арх. *угледан, ѣошѣован човек*. – Био је [Јевстатије, архиеп. српски] муж високо добродетељан и управљао је стадом Христовим с ревношћу и љубављу (ОП, 16).

мужати се, -ām се несвр. *ѣодизаѣи се, усѣјајаѣи; храбриѣи се*. – Усред мука чуо глас с неба: „Мужај се, Зосиме, и крсти се. Ја сам с тобом!“ (ОП, 436). „Мир ти, страдалче Христов, мужај се и крепи се!“ (ОП, 787).

мужествен, -а, -о сткњ. *одлучан, зрео, храбар*. – „У хришћанској Цркви Бог живи, а од синагоге јеврејске Он одступи.“ Бесна због тако мужественог одговора, Јеврејка је истуче и затвори у једну мрачну одају (ОП, 221).

мужествено прил. *на мужесѣвен начин, одлучно, храбро*. – „Учини ми част, о сине мој, и мужествено стани за Христа, и исповеди Га крепко и непоколебљиво (ОП, 65).

мўжичкї́, -ā, -ō (према рус. мужик) *који се односи на мужике (иј. сељаке), сељачки*. – Славенофили московски облачили су се у костиме мужичке (НД, 15).

мујезин, -йна и **мујезин**, -а м (тур. müezzin) *муслимански џамијски службеник који с минареџа објављује верницима да је време за њихову молићу*. – Чујем мујезина где виче на кули, и чујем звоно где зове цркви (МНЈ, 113).

муњеноснї́, -ā, -ō *који је ѿоуџи муње*. – О, кад би људи знали ... да су такви муњеносни и белоснежни анђели близу њих, сасвим близу њих! (Омил., 307).

мухамеданац, -нца м *ѿриџадник муслиманске вере, следбеник ислама, муслиман*. – Чак и мухамеданци су свесни велике вредности црквене уметности, али богумили нису то знали (ЖСС, 87).

мухамеданизам, -зма м *мухамедансџво (религија коју је основао Мухамед), мухамеданска вера, ислам*. – Са тим лакомим и насилним Истоком, са мухамеданизмом, који је јеврејско-хришћанска јерес, не може се православни Балкан истоветовати. Балкан мора стајати изнад таквог Истока (ИЗ, 13).

мухамеданскї́, -ā, -ō *који се односи на мухамеданце, муслимански, исламски*. – Поново се мноштво деце и просјака, како хришћанских, тако и мухамеданских, окупи око Саве (ЖСС, 125).

мўченик м цркв. *онај који је дао живоџи исџоведајући хришћанску веру*. – Апостоли и пророци, светитељи и мученици, живе и данас, и живеће вавек, и више не могу умрети (ОП, 63). Не бојте се света, јер ја свет надвлада! | То су речи свете и онда и сада. | То је мелем прави за све страдалнике, | Највише за дивне Божје мученике. | Нашто се бојати многобојазнога? (ОП, 121).

мўченица ж цркв. *женска особа која је дала живоџи исџоведајући хришћанску веру*. – Преп. муч. Евдокија [била је] ... велика развратница, а потом покајница, испосница и најзад мученица (ОП, 153).

мўчеништво с цркв. *ѿрїљење мука, сџрадање за веру Христџову*. – Св. Патријарх Атанасије прорече славу и мучеништво Савиног народа кроз будуће векове и генерације (ЖСС, 132). Они [Асирохалдејци] беху храбар народ, чија је историја, чак и до наших дана, право мучеништво (ЖСС, 134). Преп. Антоније Велики ... само је два пут отишао у Александрију ... тражећи мучеништва у време гоњења цркве (ОП, 46).

мўчењї́ се, -ā се, -ē се *који се мучи, исџашиџа*. – Напуниће се срце моје слатком љубављу према Господу своме, и сажаљењем и добром вољом према мучењим се душама у свету и у аду (МНЈ, 77).

на̀дути се, на̀дмѐм се свр. *уобрази́ти се, ѿнеи́ти се, узохоли́ти се*. – Требало је пустити зло да се надме колико највише може, да би се после распукло и расплинуло у ништа (ОП, 199).

на̀духолбст, -ости ж в. *надувеноси́*. – Не стиди се [човек] наге усахлости, ни надухолости, ни косматости ни ћелавости (Свеч., 101).

Наза́рет м библ. *град у Израелу у којем је живео Исус Христос*. – И настани се Исус у малом граду Назарету, где је пређе провео девет месеци у утроби своје свете Матере (ЈЧ, 125).

Назаре́ћанин м *си́ановник Назареи́а*. – Шта се могло очекивати од ... Назарећана, који су сваке године ишли у Јерусалим као на Ћабу, да се од оних истих и злоковарних мудраца науче истини и правди! (Јев., 102).

назидателан, -лна, -лно сткњ. *мисаоно садржајан, словесан, ѿучан*. – Монаси молише Памва говорећи: „Реци папи назидателну реч, која би му била од користи“ (ОП, 513).

на́зор м *ѿглед, схваи́ање*. – Многи од наших читалаца [...] ће посумњати у утешност оне религије, која би базирала на скептичким или агностичким назорима (РЊ, 79).

на̀језнѝк [„најездник“] м *освајач, ѿробљивач, ѿљачкаш*. – Све змије кроза целу историју Србије ... нису проузроковале толико отровне пустоши од људи и животиња у Србији, као што је то учинила једна руља најездника који су хвалисаво гледали себе на врхунцу људске просвећености (Д. Срб., 114).

на̀меснѝк м *онај који влада или уи́равља у име нечије власи́и, засти́ујник, начелник*. – Разгњеви се намесник, и нареди те је [св. муч. Гликерију] бише и у тамницу вргоше (ОП, 339).

на̀платак, -тка м *један од делова дрвеног кружног оквира ѿочка у који се усађују ѿаоци, гобела*. – Ви сте се гложили и гушили о поседању наплатак и паоца, што час блесну према сунцу а час зароне у бласто (Свеч., 137).

на̀пу̀тије с цркв. *ѿричешће ѿред смрѝ*. – То [причешће пред смрт] је заиста као нека неопходна пропусница за Рај Божји, или „напу̀тије“, како стоји у светим књигама (Игум., 57).

на̀рдов, -а, -о *који ѿѿи́че од нарда, биљке Andropogon nardus из фам. Gramina, од које се неке врсти́е гаје за добијање мирисног уља и маси́и*. – Прекрасно миро на главу му сасу, | Дивни мирис нардов по дому се расу (Дух. лира, 44).

на̀род м *већа заједница људи са заједничким еѝничким именом, обично насѝала на основу заједничког ѿорекла, језика, ѿерѝѿорије*,

друшћивеног живоїа, ѿрадиције и кулїуре. – Када се неки народ одвоји од своје религије, бива поражен и изгуби се (Дух. преп., 67). Српски народ је веома наклоњен деци. Имати више деце – Срби сматрају великим породичним благословом (ЖСС, 10).

на́родно́ст, -ости ж *ѿриядносӣ некој нацији или еѿничкој скуїи-ни, националносӣ.* – Неко идентификује народност са вером, од чега пати народност и вера (ОЗЉ, 42).

народољубац, -пца м *онај који воли свој народ, који је одан народу, родољуб, ѿаїриоїа.* – Он [Сатана] је зацрнио историју човечанства грехом и злочином, и зацрвенио ју невином крвљу витешких народољубаца, који су се борили против такве власти (ЈЧ, 140).

настојатељ м *сӣпарешина манастира, игуман.* – Преп. Амон ... био [је] настојатељ манастира Тавенисиотског у горњем Мисиру (ОП, 11). Забележено је као значајно њено јављање [св. Марте] настојатељу Симеонове обитељи (ОП, 473).

натурали́зам, -зма м *философско схваїање које насїоји да све ѿјаве сведе једино на ѿприродне узроке, схваїање ѿо коме је ѿприрода ѿримаран и аїсолуѿан ѿринциї свега шїо ѿосїоји у сїварносӣи.* – Западна опозиција Богу хтела је да дође тобож до једног истинитијег појма о Богу, мимо и насупротив Христа и Христовог открића вечне Истине, па је пала у слепи пантеизам, или у још слепљи натурализам, у квази научну митологију (Зап. хришћ., 89).

на́тчовек м (према нем. Übermensch) *ѿо уверењу немачког философа Ничеа, у складу с дарвинисїичком еволуционисїичком ѿеоријом, идеалан човек, обдарен вишим особинама и сїособносӣима од обичног, несавршеног човека, који ће се ѿјавиїи у идућој фази људске еволуције;* исп. свечовек. – Натчовек и свечовек чине сталан раскол у души људској и у друштву људском (ОБЉ, 74). „Нека наше снажне мишице буду наша савест, мачеви наш закон“, каже Натчовек (Д. Срб., 19).

на́ука и на̀ука ж *рационално знање о ѿприроди и друшћиву до кога се дошло ѿрименом објекѿивних меїода исїираживања.* – Наука је свећњак ... А религија је светлост, која ће бити унутра у вама, грејући и осветљујући душу вашу (ИГИС, 73). Наука, далека од Бога, то је један гробљански музеј, пун мртвачких костију, везаних и прошивених златним концима (ИГИС, 75).

Изр. ~ **Христова учење Исуса Христїа изложено у светӣим књигама и ѿредању.** – И напоји жедне животворним словом, | И нахрани гладне науком Христовом (ОП, 777).

на̀устије с (у конструкцији с локативом, с предлогом „по“) арх. *ѿодсїирек, наговор.* – Све то људи именоваше љубављу по наустију Сатане,

само да би заборавили љубав небесну, једину нелажну (Кас., 58). Кад је [Ирод] видео, да га све то не може спасти од смрти, он је, по сатанском наустнију, хтео погубити све који би се зарадовали његовој смрти (ЈЧ, 124).

наустниџ м *онај који наговара некога на нешито, наговарач.* – Нема ниједне крађе, у којој ђаво није савезник човеков. Он је дошаптач и наустник свих крађа (Омил., 262).

находити, *находим* несвр. *идући, крећући се налазиш кога.* – Куда год ходим, Тебе находим, | Куда год гледам, ја Тебе сретам (Дух. лира, 21).

национализам, -зма м *свесит о ириадности одређеној нацији, родољубље, иаириоизам.* – Ако национализам није сакралан, он нема дубине (ОЗЉ, 41). Атеистички национализам то је ефемерни фурор, који нема ни дубине ни лепоте (ОЗЉ, 42).

Изр. **светосавски** ~ *родољубље засновано на православној духовности коју је неговао и Србима предао Свети Сава.* – Основу и центар свега светосавског национализма чини народна црква. Она је као дух који оживљава цео народни организам, осветљујући, загревајући и сједињујући једном вером, једном надом и једном љубављу (ОЗЉ, 131).

националист м *човек са јаким националним осећањем, родољуб.* – Иако револуционарни националист, Његош није био шовинист. Шовинизам, који искључује срећу свих народа да би само један народ био срећан, стајао је у недоглед далеко од Његоша (ОЗЉ, 41).

начала с мн. цркв. *анђели ирећег реда, заједно са арханђелима и анђелима.* – Ти чиновници су следећи: шестокрили серафими, многоочити херувими и богоносни престоли, господства, силе и власти, начала, архангели и ангели (ОП, 821).

началниџ м заст. *сипарешина, начелник.* – Видевши камење како лети, он [св. Мелетије] покри главу ... [началника] својом одећом (РДС, 128).

начела с мн. цркв. в. *начала.* – Господства, Силе и Власти не скидају очију с Њега. Начела, Архангели и Ангели слуге су његове (МНЈ, 98).

начертанье с сткњ. *план, програм.* – Овај [Исус Христос] је начертанье суштатства свих твари (РДС, 145).

нацак м (тур. пасак) ист. *врста сипаринског хладног оружја на дугој дрици, са сечивом у виду секире, с једне сипране, и чекићем или ушима, с друге сипране.* – О чивилуцима су висили ... нацаци, оклопи и друго оружје (ЖСС, 13).

нашаптаги, *нашапћем* свр. *шапћом исипричаши, казати нешито.* – Нашапта му ђаво, да је он улудо страшио своје имање: место да га разда сиромасима, он га је дао на украшење цркава (ОП, 138).

нашѣствије с (рус. нашествие) *најезда, ѿродор*. – Постоје молитве против злих духова, против сатане и његових слугу, против нашествија иноплеменика, против јеретика и безбожника (КТП, 22).

небескѣй, -ā, -ō *који долази од неба, од Бога*.

Изр. **царство небеско** цркв. *рајско насеље, Рај*. – Преп. Макарије Велики ... проведе пуних 60 година у труду и борби, унутрашњој и спољашњој, за царство небеско (ОП, 51).

небеснѣй, -ā, -ō *који ѿриѣада небу, рајски*. – „Кубета нас са небом везују | И са светом Небесном Србијом | И са свјетлом нашом будућношћу“ (Дух. лира, 111).

небиће с *нейосѣојање, неегзисѣирање*. – Врло је страشان свет за онога ко не зна, да Бог влада светом, и да он има власт држати га у бићу докле Он хоће, и вратити га у небиће када Он хоће (ОП, 53). Тело се пробудило, од небића постало је биће разумно (Есеји, 150). Обмотан сам у дебелу обмотач небића, што заклапа очи душе моје (МНЈ, 37).

неблагодаран, -рна, -рно *који својим ѿонашањем, ѿосѣуѣцима и сл. не ѿоказује захвалносѣ некоме за оно шѣо је ѿај (у)чинио, незахвалан*. – Има људи врло неблагодарних и немислених, који се Бога никад не сећају (ОП, 751).

неблагодарнѣст, -ости ж *особина онога који је неблагодаран, незахвалносѣ*. – Ништа ружније у овоме свету нема од неблагодарности, ништа увредљивије и душегубније (ОБЈ, 77).

небо с **1.** *духовни, немаѣтеријалан ѿросѣор високо изнад земље, као сѣецишиѣе, ѿребивалишиѣе ѿраведних душа и Божјих анђела*. – А трећега дана Он га [тело] подиже; подиже га не само из гроба на земљу него га уздиже до небеса (ОП, 147). По прабини телесној заиста сродни смо земљи, али по души сродни смо небу (ОП, 795). Св. Алимпије ... сијаше свима као сунце са небеса указујући пут ка спасењу (ОП, 870). **2.** *фиг. Бог*. – Небо не пита: колико је крви просуто него: чија је крв просута? (МНЈ, 135).

Изр. **примити награду на небу** в. *ѿримииѣи награду (ѿод награда изр.)*. – Када Рустик упита: „Мислите ли ви, да ћете ако умрете за Христа примити награду на небу?“ – одговори св. Јустин: „Не мислимо него знамо“ (ОП, 388).

небожѣтељ м (рус. небожитель) *небески, божански жиѣељ, сѣановник неба*. – Сара се насмејала, Захарија је занемео, а Марија се уплашила. Од чега? ... Од појаве небожитеља ангела (ЈЧ, 109).

небоја̀жљиво прил. *без сѝраха; одважно, храбро, смело.* – Он дође небоја̀жљиво у храм незнабожачки, где кнез Урбан приношаше жртве идолима (ОП, 238).

нѐбратство с *грубосѝ, безосећајносѝ за браѝа и ближњег.* – Небратство према природи било је човеку школовање за *небраѝсѝтво* према људима (Свеч., 76). Тешко је свету од небратства људи (ОБЉ, 106).

нѐбрижљив, -а, -о *који се не брине довољно, немаран.* – Најпре био небрижљив према спасењу душе своје. Но разболи се тешко, и умре, и поврати се од смрти, и би здрав. То га потпуно промени (ОП, 722).

нѐвѣрнѝ и **нѐвернѝ**, -а̄, -о̄ *који се оѝуђио од вере, који не верује у Бога.* – Бог плете бич од неверних, да уразуми верне (ОП, 341).

нѐвѣрство и **нѐверство** с *неверовање у Бога, безбожнишѝво.* – Чему би се Господ Исус сада зачудио у свету? ... Као и негда, оним истим двома стварима: неверству и вери људи (Јев., 106).

нѐверујѝћѝ, -а̄, -е̄ *који не верује (у Госѝода), који не исѝоведа веру (хришћанску).* – Тако је записао човек неверујући ..., но научник слободан од пристрасности и злобе (ОП, 388).

нѐдевичанство с *одсуѝтво девичансѝва, невиносѝи.* – Ви сте зачети и рођени у недевичанству; зато и не верујете у девојку (Свеч., 123).

нѐдеља ж *седми дан у седмици ѝосвећен васкрсењу Хрисѝовом.* – Недеља је посвећена Христовом васкрсењу (Есеји, 93). Зашто празнујемо недељу као дан одмора? Зато што је Господ наш Исус Христос у Недељу васкрсао из мртвих (ВС, 53).

нѐдобар, -бра, -бро *рђав, зао.* – Добра дела и недобра | јављена, | Живот људски понорница | скривена (Дух. Лира, 54). Он не мисли, као многи, да треба да љубимо само добре и праведне и здраве и угледне, него и недобре и неправедне и болесне и губаве и грбаве и слепе и полуделе и ружне и гадне и одвратне (Кас., 61).

нѐдоваскрсао, -сла, -сло *који још увек није васкрсао.* – Господе, јесу ли ово васкрсли мртви, недоваскрсли? Или су ово умрли живи, недоумрли? (Свеч., 149).

нѐдомѝслив, -а, -о *који се не може домислиѝи, замислиѝи, незамислив.* – Данило прорече недомисливе догађаје цару Навуходоносору (ЈЧ, 145).

нѐдостѝјан, -јна, -јно *који нема достѝојансѝва, неѝошѝен, рђав.* – О, Господе свеумни и свесилни, умири ветрове греха и утишај буру страсти наших прљавих и недостојних (ОБЉ, 118).

недоумевати, недоумевѣм несвр. *колебайи се, двоумийи се.* – Треба ли и за час недоумевати, да нам кроз многе невоље ваља ући у Царство Божје? (ОП, 302).

недоумрљий, -а, -о *који још живи, који није сасвим умро, несѣао из живоїа.* – В. пример под недоваскрсао.

недѹг м *болестї, најчешће їешка, неизлечива.* – Дужни [смо] Богу благодарити за све дарове, а са стрпљењем и надом подносити све недуге и злокључења (ОП, 103). Једне ноћи у визији јави му се сам Господ и исцели га од недуга у ногама, те поста потпуно здрав (ОП, 143). Чуо је био [капетан] за божанску моћ Господа Исуса у исцељењу људи од сваке муке и сваког недуга (Јев., 104). На пепелишту свих својих нада и у гноју безбројних недуга, телесних и душевних, лежало је човечанство (Теод., 98).

неженство с *безбрачностї, монашїво.* – Изазваше ученици свога Господа да изложи своју науку о неженству или монаштву (Теод., 146).

незаборавим, -а, -о арх. *који се не може заборавийи, незабораван.* – Ако би мајка ... [казала детету] да ништа људи не могу на земљи учинити тајно што небеса неће објавити – тиме би мајка дала чеду своме незаборавиму поуку, неоцењиво корисну за цели живот детињи (Јев., 86).

незлобан, -бна, -бно *који нема зла у себи, безазлен, доброћудан, честїийи.* – Незлобан човек не може лако да појми злобу злобнога (ОП, 67). Незлобни су постали пријемчиви за откривање високих тајни Божјих (ОП, 680).

незлѹбив, -а, -о *који је без злобе, злоће, доброћудан, їросїодушан.* – Тешким трудовима над самим собом [преп. Сисоје Велики] толико укроти себе, да беше кротак и незлѹбив као јагње (ОП, 478).

незлѹбивѹст, -ости ж *особина онога који није злѹбан, одсутїво злобе, зла; доброїа, їросїодушностї.* – Какво то превасходство имају деца над одраслим? Имају три превасходства: у вери, у послушности и у незлѹбивости (ОП, 79). О незлѹбивости пише св. Нил Синајски: „Потруди се, сине, да свагда будеш прост и незлѹбив (ОП, 541).

незлѹбноѹст, -ости ж *врлина онога који није злѹбан, одсутїво злобе, зла, доброїа, їросїодушностї.* – Застиде он непријатеље својом превеликом кротошћу, а следбеницима својим тиме даде поуку, какву незлѹбност треба показивати према онима који нас вређају (РДС, 128). Истина и правда, доброта и незлѹбност, кротост и милокрвност ... то су одела душе (ОБЉ, 39).

незнабџац, -шца м *онај који не исповеда веру у једнога Бога, многобожац, ѿганин*. – Гле незнабошца, како се радије клања камену него Господу! (МНЈ, 53).

незнабџачкѿ, -а̄, -ѳ *који се односи на незнабошце и незнабоштво, безбожнички, ѿгански*. – Цара незнабожачког, цара идолопоклоничког, назива Господ слугом Својим! (ОП, 341).

незнабџство с *неверовање у једног Бога, ѿганство, безбожност*. – Хиљаде година живели су наши мрачни преци у мраку незнабоштва, у ропству под материјалним стихијама природе (ОБЉ, 19).

незнање с *немање знања о нечему, неизнавање истине*. – „Незнање нагони (човека) говорити насупрот оном што је корисно, а дрскост умножава пороке“ (ОП, 165).

неискренѳ, -ости ж *особина онога који је неискрен, који се ѿрећивара, лицемерство*. – Пример неискрености и непоштења ... [је] Ананија са својом женом Сапфиром (СС, 31).

неискуснобѳрачна (прид. у ж роду уз појам Богородице, у им. служби, ж) *дева, девица*. – О, радуј се неискуснобрачна | Што нам роди из чистога крила | Творца Бога, нашега и твога (Дух. лира, 116).

неислѳдив, -а, -о *који се не може ислѳдити, испићати, ѿрочити, несагледив*. – О неислѳдивих дубина Божјег Промисла! (ОП, 915).

неиструлео, -ела, -ело *који није иструлео, свети (о мошћима)*. – Нису узалуд очуване неиструлеле мошти овога светог краља и његов дрвени крст (ОЗЉ, 148).

некајање с *одсуство кајања*. – Покајање Богу радовање, | Некајање паклу радовање (Есеји, 148).

некњижан, -жна, -жно *који се није образовао на светским школама*. – Иако је Антоније био некњижан, он је бивао саветником и наставником најученијих људи тога времена (ОП, 47).

некретница ж (у служби атрибутива уз именицу „звезда“) *звезда за коју се мисли да се не креће, звезда сѿајаћница*. – Створи Бог овај свет, под којим се има разумети не само земља но цео видљиви свет, планетарни сунчани систем са звездама некретницама (РЊ, 87).

некроткѿ, -а̄, -ѳ *који није кроћак, који није миран, зловив*. – Некротки неће наследити ни стопу земље, ни овде ни у Рају (РП, 98).

некрѳст м *нејријашељ хришћанство, антихрист*. – Србске народне старешине ... служили [су] Господу Богу ... и као крстоносни ратници против некрѳста (Теод., 80).

нѳлажан и **нѳлажан**, -жна, -жно *истинић, сѿваран*. – Распети је Христос Господ са небеса | Његова су само нѳлажна чудеса (ОП, 385).

нѣлицемѣран, -рна, -рно *који се не ѿреѿвара, искрен, истииний, ѿрави*. – Мајку и бабу му [светом апостолу Тимотеју] похваљује апостол Павле због вере нелицемерне (ОП, 59). Беше Тит презвитер и имаше љубав нелицемерну према ђакону Евагрију, као брат према брату (ОП, 146).

немилосрђе *с особина онога који је немилосрдан, безобзиран, безобзирносѿ*. – Закхеј је био упрљаан среброљубљем и немилосрђем, па је при сусрету с Христом пожурio да се очисти покајањем и делима милосрђа (Омил., 299).

нѣмилостив и **немилостив**, -а, -о *који не ѿружа милосѿињу, шкрѿ*. – Беше неки Петар, човек врло богат но врло тврд и немилостив (ОП, 693). Колико је јасна заповест Божја о милосрђу, толико је оштра Његова претња немилостивима (РП, 101).

нѣмилујућѿ, -а, -ѣ *који не милује, сѿамен, чврсѿ*. – Небесне војске и пукови преисподњи устрепетаће пред немилујућим Судијом, који ће доћи праћен ужасом и смрћу (Јев., 151).

нѣмислен, -а, -о *који не мисли, не ѿамѿи*. – Има људи врло неблагодарних и немислених, који се Бога никад не сећају (ОП, 751).

нѣмушт, -а, -о *који не говори, нем*. – Созерцавам дејство Бога Духа Светога на апостоле ... како од немуштих прави речите (ОП, 336).

ненавидети, -ѿм несвр. *не ѿодносѿи, мрзеѿи*. – Да знате, како искрено ненавидим Понедеоник! Јер он је прва жртва и први жртвеник (Свеч., 22).

ненавист *ж зависѿ, завидљивосѿ*. – Св. Исидор [...] писаше патријарху Теофилу, какво је велико светило цркве Златоуст, и мољаше га да се окане ненависти према њему (ОП, 90). Лажни учитељи ... због ненависти или зависти намерно заводе друге на крив пут (ОП, 523). Одвраћа се с ненавишћу од оних, који хуле Њега, и гневи се на све присталице оне проклете (Аријево) јереси (ОП, 862).

неопалимиј, -аја, -оје сткњ. *који не губи сјај, жар, неугасив*. – О купино сјајна, неопалимаја, | Зоро новог сјаја! (ОП, 216).

неослабнѿ, -а, -ѡ заст. *који се не да ослабиѿи, чврсѿ, јак*. – Божествен учитељ, неослабни подвижник, диван чудотворац, Иларион је био уважаван не само од хришћана него и од незнабожаца (ОП, 773).

неосућивање *с уздржаносѿ од изношења суда о другоме*. – Неосућивањем и ћутањем мир душевни се да сачувати (ОП, 117).

неофѿит, -ѿта м (грч. νεοφύτος) *новойокришћеник, новообраћеник*. – Обе врсте цркава [унутрашње и спољашње] биле су неопходне за

ширење, јачање и одржавање нове спасоносне вере међу Србима као неофитима (Добр., 119).

непобѣдив, -а, -о (у им. служби, одр., м) *Госїод*. – Уступи ... своју борбу Победоносном и Непобедивом, па стрпљиво чекај (ОП, 437).

непòјаман и **нѣпојаман**, -мна, -мно *нейојмљив, несазнајан*. – Величина [дела Христових] нама је још и непојамна у овоме смртном свету, у овом уском видокругу (Омил., 158).

непòјамно и **нѣпојамно** [„непојмно“] прил. на *нейојаман начин*. – Тамно постаје светло, и далеко блиско, и непојмно појмно (Дух. сав., 113).

непòкајјан, -а, -о **1.** *који се није ѿокајао за ѿочињене грехе*. – Оци и браћо, тако је како велите, грешан сам и непокајан (ОП, 138). **2.** *који није окајан (о греху)*. – Беде ... сналазе грешника због старих непокајаних греха (ОП, 677).

непомѣнїк, -їка м *саїїана, ђаво, нечасїиви*. – Он се гневио само на Оног Непоменика, Човекомрца, који је праузрочник људског понижења, ослабљености и лудила (ЈЧ, 127). Сав тај тадашњи посед „кнеза овога света“, што га је он, непоменик, самовласно присвојио и својим змијским отровом упрљао и затровао, сву ту зломирисну плесан одбио је одсудно да прими „цар небесни“ (Теод., 67).

непоправим, -а, -о *који се не да исїравиии, ѿоїравиии, нейоїравив*. – На безброј начина Господ Живи зна ... да кажњава непоправиме гонитеље вере (ОП, 909).

непоправимòст, -ости ж (рус. непоправимость) *особина онога који се не да ѿоїравиии, нейоїрављивосїи*. – Ову лекцију читао је Бог Јеврејима пре овога на преко хиљаду година кроз младога и невиног Јосифа. И сада је понавља, да тиме покаже непоправимост народа јеврејског (Омил., 41).

непòрочан и **нѣпорочан**, -чна, -чно *који је без ѿорока, без греха, безгрешан (о Богородици)*. – Ја порочан – [како да говорим] о Њој непорочној? (Бес., 43).

непòрочнòст и **нѣпорочнòст**, -ости ж *особина онога који је нейорочан, онога шїо је нейорочно, чисїошїа*. – Девојачка непорочност и чистота душе – то је прва и главна одећа њена (Омил., 194).

нѣпòст м *нейракїиковање ѿосїа*. – Постом се одуховљава тело, као што се непостом отелешава, отежава дух (Свеч., 126).

непостїжив, -а, -о *који се не може ѿосїиши, досїиши, недосїишжан, неосїварљив*. – О, како је непостижива мудрост Божија! (Жет. Госп., 27).

непостѣжим, -а, -о (рус. *непостижимый*) *који се не може ѿосѣићи, досѣићи, недосѣижан*. – По непостижимој неопходности свака остаје оно што је (Кас., 8).

непоштѣње с *својсѣиво, особина онога који је неѿошѣен, који није чесѣији*. – Пример неискрености и непоштења ... [је] Ананија са својом женом Сафиром (СС, 31).

непрѣвда ж *неѿраведно, неѿравично дело, чин*. – Неправда је од ђавола, као и лаж (Јев., 78). Равнодушно гледати неправду исто је што и творити неправду (ОБЈ, 78).

неправедан, -дна, -дно *који не ради, не ѿосѣуѣа у складу с ѿравдом, ѿравичношћу, неѿравичан*. – Он не мисли, као многи, да треба да љубимо само добре и праведне и здраве и угледне, него и недобре и неправедне и болесне и губаве (Кас., 61).

неправедник м *зао, рђав, неѿраведан човек*. – Лакше се неправедник с неправедником разуме и мири него ли с праведником (ОП, 186). Господе, реч је Твоја заиста као огањ који загрева праведника а жеже неправедника (ОП, 312).

непрељубан, -бна, -бно *који не наводи на ѿрељубу, смиран, чистѣ (о мислима)*. – Благо оном, чије су мисли девичанске, непрељубне; гле, никад неће телом учинити прељубу (Свеч., 131).

непремено прил. сткњ. *обавезно, неизосѣавно*. – Овај Сабор [Седми васељенски сабор] решио је још, да се у антиминос непремено стављају свете мошти мученика (ОП, 746).

непријатељ и **непријатељ** м *онај који некоме жели или чини, наноси какво зло, злоѿвор, душманин*. – Кад год су јачали спољашњи непријатељи овога народа, слабили су унутрашњи; кад год су слабили спољашњи, јачали су унутрашњи (ОЗЈ, 148). Непријатељи су ме више гурнули Теби у наручје него пријатељи (МНЈ, 111). Често, врло често, наши непријатељи су наши прави пријатељи. То што они нас узнемирују, служи нам на корист; и то што они нас изобличавају, служи нашем спасењу (Омил., 224).

непрѣлазан, непрѣлазан и непролѣзан, -зна, -зно *ѿрајан, вечан*. – Свети Мученик Гордије ... размишљаше о сујети и ништавности свега онога око чега се људи толико муче и боре на земљи, па најзад пожели да умре и пресели се у живот непролазни и нетрулежни (ОП, 13).

непроходимиј, -аја, -оје (рус. *непроходимый*) *који се не може ѿомерићи, који се не може ѿомаћи*. – Радуј нам се ти Господња двери | Златна двери непроходимаја | Јака стјено и покрове свима (Дух. Лира, 116).

нераздѣлан, -лна, -лно *нераздвојан, неодвојив*. – Догађај на Јордану посвећује [нас] показујући нам Бога као Тројицу једнобитну и неразделну (ОП, 20).

нѣразум м *одсутїво разума*. – У својој добродетељи [човек] мора да страда од неразумне и грешне околине своје, коју он не може да излечи од неразума и греха (РЊ, 68).

нерасудан, -дна, -дно *неразуман, бесловесан*. – Зар се прославама лече ране рањеника, а не хлебом? Тако могу да мисле нерасудни, и тако да говоре кратковиди, који не виде љуте ране на души народној (ОЗЉ, 44).

нѣрелигибзан, -зна, -зно *који не верује у Бога, који није ѿбожан*. – Реткост у високо религиозним људима, нарочито међу књижевницима, и дала је повода неким словенским путописцима да тврде да су Срби нѣрелигиознији народ од других народа (РЊ, 16).

нѣронскї, -ā, -ō *који се односи на Нерона и његову свиреју владавину*. – Северни Спартакус са својим безбројним презреним робовима бори се против гордых наследника Римског царства, против бечког и берлинског ћесара и против понављања неронске и калигулске неморалне свемоћи (Д. Срб., 70).

нѣсветї, -ā, -ō **1.** *који не ѿошїује светїе, неверник*. – Ако један устаје против државе светих значи да је он несвети, те зашто њега слушати? (ОП, 10). У она прва времена несвети били су изузетак. Свети су били правило (ОП, 805). **2.** *који ѿошїиче, долази из безверја*. – Све полусвете и несвете освете морају се жртвовати светој освети (РЊ, 191).

несѣбе непром. нераспр. *неѿознаїа сїїрана своје личносїи*. – Заборави себе и познај несебе (Свеч., 113).

нѣсквѣран, -рна, -рно заст. *неоскрнављен, неоскврнуї, чистї*. – Приложите старање ваше, да будете чисти и прави (или још тачније преведено: нескверни и непорочни) (ОП, 550).

нескрупулбзнїст, -ости ж *одсутїво скруїула, обзира, бескруїулозносї, безобзирносї*. – Момзен ... [је] предлагао једну екстремну нескрупулзност у новороманизирању или германизирању двапут презрених робова (Д. Срб., 73).

неслобда ж *сїїање онога који није на слободи, роїсїво*. – Сви проклињу неслободу своју, – једина благословена клетва (МНЈ, 103).

нѣсоздāн, -а, -о сткњ. *несїворен (о Богу)*. – Бог [је] невидљиви и безвидни, беспочетни и несоздани, проузроковач свега што постоји... (ОП, 271). фиг. Овај је луч несоздани, што се рађа но не одсеца од првосветлећег Сунца (ОП, 199).

несреброљубив, -а, -о који се не ѿводи за мајѣријалним добрима, духовно чистѣ, немајѣријалан. – Авраам је био човекољубив, богобојажљив, гостољубив, несреброљубив, веран, кротак и радостан Божјим Духом (Омил., 305).

несреброљубље с духовносѣ, часносѣ. – Подвижници ће указати на своје подвижништво, на дуги пост, на бдења, на несреброљубље, на сузе, и на трпљење своје до краја (ОП, 333).

нестворен, -а, -о који није сѣворен, већ ѿсѣоји одувек (о Богу). – Бог [је] једини вечит и нестворен (ОП, 888).

нетљен, -а, -о који није исѣрулео, који не ѣрули (о мошѣима свѣшѣиѣља). – Нетљене и чудотворне мошти [св. Максима, архиепископа влахоzapланинског] и сада леже у том манастиру [Крушедолу] (ОП, 49).

нетрулежан, -жна, -жно који није ѿдложен ѣруљењу, ѿсѣојан, вечан. – Свети Мученик Гордије ... размишљаше о сујети и ништавности свега онога око чега се људи толико муче и боре на земљи, па најзад пожели да умре и пресели се у живот непролазни и нетрулежни (ОП, 13).

нетрулежнѣст, -ости ж особина онога који је неѣрулежан. – Он ће вас обући у нетрулежност, и ране на вашим телима ће засијати на небу као звезде (ОП, 678).

неумирућѣ, -ā, -ē који не умире, који живи вечно (о Исусу Христѣу). – Смрт може одвојити душу му од тела, али не од Христа, то јест од неумирућег вечног живота (ОП, 103). Ниједна од вас [мисли] неће се спасти из мога гроба, осим оне, што се везала за Безгробног, Неумирућег (МНЈ, 131).

неусипајущѣ, -ā, -ē (рус. неусыпающий) који никад не клоне, не задрема извршавајући ѿслушање, задаѣак, обавезу и сл. – Преп. Александар ... установио [је] Обитељ неусипајущих са нарочитим уставом (ОП, 470).

неусипно прил. сткњ. *неуморно, неѣресѣано, уѣорно*. – Када би гоњење хришћана, оне се [свѣте мученице] повукоше из града у једну колибу, и ту се неусипно Богу мољаху (ОП, 404).

нехришћанин и **нехришћанин** м онај који није ѣриѣадник хришћансѣва, хришћанске вере. – Сава је био ожалошћен и изненађен сазнањем да је једно од најсвѣтијих хришћанских места [кућа у којој је Господ са ученицима прослављао своју Последњу Вечеру] у рукама нехришћана (ЖСС, 108).

нѣхришћанскѣ и **нехришћанскѣ**, -ā, -ō који није хришћанске вере. – Драговољно пострадај и ти мало за грехе грешника. То је Богу угодно... Ту тајну назиру чак и нехришћански народи (ОП, 91).

нечѣстивац, -йвца м онај који наводи, ѿодсѣиче на рђаве ѿосѣуйке, на зло, онај који доноси зло, ђаво, враг. – Твар неће моћи поднети гнева Судије, пламтећег на непријатеље и нечестивце (Јев., 152).

нечѣстивѣ, -ā, -ō сткњ. безбожан; који наводи, ѿодсѣиче на рђаве ѿосѣуйке, на зло, који доноси зло, невољу, несрећу. – У време нечестивог цара Максимијана ... Солохон се изјасни као хришћанин (ОП, 350). Нечестиви су они који све што мисле, мисле насупрот Богу и вољи Божјој (ОП, 718).

нечѣстије с сткњ. оно шѣо изражава нечасѣиве ѿогледе на нешѣо, бешчаише, нечасѣивосѣи. – Кад ... поче гоњење на хришћане, Василије јавно изобличаваше ово ново нечестије и утврђиваше своје људе у вери (ОП, 208). О, велики царе, не збор' нечестије | Иза твојих речи сам демон се крије (ОП, 249). Ко се боји Бога, тај не може сагрешити. И ако се он уздржи заповести Божије, то ће бити удаљен од сваког нечестија (Јев., 150).

нечѣше с бешчаише, нечаише. – Амвросије позно обраћени, | Амвросије брзо посвећени, | Стуб истине, светлост благочешћа, | Христов војник, гонитељ нечешћа (ОП, 901).

нечист и **нѣчист**, -а, -о који доноси зло, нечасѣив (о злом духу). – Када пак исцели [Св. Иларион Велики] некога кнеза од духа нечиста, хтеде му кнез подарити десет литри злата (ОП, 777).

нечовек м рђав, лош, нечасѣан, неѿошѣен човек. – Како човек постаје нечовек? (ДП, 37, наслов).

низвѣсти и **нѣзвести**, низвѣдѣм свр. сткњ. сѣусѣиѣи, свесѣи. – Једном у сушно време ... [светитељи] својим молитвама низведоше обилан дажд на земљу (ОП, 364). Прогнајте мисао о злу, монаси, да вас она не би низвела у преисподњу зла (Свеч., 119).

низвѣдити, нѣзвѣдѣм несвр. сткњ. сѣушѣиѣи, свѣдѣиѣи. – Низвођаше кишу у сухо време, исцељиваше болести, прозираше, прорицаше итд. (ОП, 135).

нѣзвргнути = **нѣзврћи**, нѣзвргнѣм свр. сткњ. баѣиѣи ѿако да ѿадне доле, баѣиѣи надоле, вргнуѣи наниже. – Због своје дрскости да се у власти изједначи са Свевишњим, негдашњи „Син зоре“ низвргнут је у Ад; зато је и расприривао властољубље код људи, да би и њих добио за своје поданике (ЈЧ, 140).

низвргнуће с сткњ. ѿад, ѿројасѣи. – Папа Агапит ... дође у Цариград ради оповргнућа и низвргнућа јеретичког патријарха Антима (ОП, 616).

ни̇звр̇ни, ни̇звр̇гнѐм свр. в. *низвергнуџи*.

ни̇злòжити, ни̇зложѝм свр. *скинуџи*, *смаћи*. – Он [Аверкије] идоле неме ревносно низложи, | И свој живот радо погигли изложи (ОП, 777).

ни̇зринути, -нѐм свр. сткњ. *гурнуџи надоле*, *ринуџи наниже*. – Због Христа је руља у тму низринула, | Ал' весела стоји света Теодула (ОП, 93). Пробудиће вас труба ангелска, и ви ћете устати колико да видите, да је Он истинит, па ћете онда бити низринути у мрачно царство клеветника, јер сте клеветали Господа истине, и угонили Га у лаж (ОП, 543). Судија ће њих [прељубнике] казнити вечном смрћу, низринуће их у бездну мучења, испуњену зловољом трулежи (Јев., 154).

ни̇мбус м (лат. *nimbus*) *заокружен ѝросѝор, круг; садржина*. – Његош живи постојано у својим усамљеничким, интуитивним визијама, у чијем нимбусу свака ствар и свака стварчица у свету добива необично велике размере (РН, 193).

ничеани̇зам, -зма м фил. *учење Фридриха Ничеа и његових следбеника*. – Полазна тачка и први параграф ничеанизма и марксизма – негација бића Божјега (Евр., 8).

ни̇чицѐ прил. *лицем надоле, к земљи*. – Народ, у запрепашћењу, паде у цркви ничице (ЖСС, 55).

ни̇штāван, -вна, -вно *немоћан, слаб*. – Како је неизмерна љубав Твоја према нама ништавнима! (Дух. сав., 134).

ни̇штāвнòст, -ости ж *безначајности, бескорисности*. – Свети Мученик Гордије ... размишљаше о сујети и ништавности свега онога око чега се људи толико муче и боре на земљи, па најзад пожели да умре и пресели се у живот непролазни и нетрулежни (ОП, 13).

ни̇штѝ и **ни̇штѝ**, -ā, -ō *сиромашан, убог*. – Као архијереј беше нарочито милостив према бедним, и стараше се много о сиротама, о удовицама и ништим (ОП, 376). Толико беше милостив, да раздајући своје имање ништим и сам обништа (ОП, 711).

Изр. **ништи духом** в. *сиромашан духом (ѝод дух изр.)*. – Сиромашни пастири витлејемски и жудни истине звездари источни представљали [су] већину човечанства пред Рођеним Христом. Ово су ништи духом најбољи регрути за царство Христово, а оно су они којима је теже ући у ово царство него камили проћи кроз иглене уши (Омил., 32). Чтец: Блажени су ништи духом, јер је њихово царство небесно (Дух. лира, 71).

нишчѐта ж (рус. *нищета*) *сиромашѝво, убогосѝ*; исп. *сиромашан духом* (под дух изр.). – Созерцавам ... нишчету Свемоћнога у општењу с нишчим на земљи (ОП, 30). Нишчета духовна или скрушеност, особина је најбољих умова које је свет имао (ОБЉ, 79).

нйшчй и **нйшчй**, -ā, -ē *убог, сиромашан*. – Св. муч. Анисија ... продаде све своје имање и раздаде нишчим, а сама живљаше од труда руку својих (ОП, 961).

Изр. **нишчи духом в. сиромашан духом** (*їод дух изр.*). – Сви апостоли и светитељи и праведници, са многим милионима побожнога народа Божјега, били су у овоме свету као нишчи духом (МП, 35).

новацијан, -ана м ист. *следбеник Новацијана, родоначелника јерейичке секте и његовог учења*. – Новацијани су постали у Риму и тако прозвани по Новацијану презвитеру, јересоначелнику. Они су се гордили својом врлином, ходали су обучени у бело одело (ОП, 409).

нџвинār м *їисац новинских чланака, журналистї*. – Молим новинаре наше да се старају да зидају душу и карактер нашег народа обзривим и мудрим писањем (ОБЉ, 80).

новомученик м цркв. *свейовно, монашко, свештеномонашко и свештено лице (їакони, їрезвитери и архијереји) које је їостїрадало за Христїа у разним їравославним земљама од безбожника, а нарочїїо од Турака у вековима роїсїва*. – Св. Игњатије новомученик беше сав предан Богу још као дечак (ОП, 772). Свети новомученици, молте Бога за нас (Дух. лира, 148).

новообраћен, -а, -о *који је одскора обраћен, који је їрихваїио нову веру*. – Фрументије изложи патријарху положај у Абисинији и потражи пастире за новообраћене у веру (ОП, 881).

Нџе м библ. *сїарозавейна личностї оїисана у књизи Посїања као їраведник којег је Госїод їошїедео сїрадања у їоїоїу*. – Оставио је [Бог] само праведнога Ноја, да се од њега, као од неког другог Адама, размножи ново човечанство (Номолог, 267).

номокāнџн, -џна м (грч. νομοκάνων) *зборник црквених и свейовних їроїиса и їравила сасїављен за їоїїребе їравославне црквене уїраве и црквеног судсїва, крмчија*. – Св. Јован III Схоластик ... писао [је] каноне, који су ушли у Номоканон (ОП, 131).

нџсилаца ж фиг. *жена која на себи носи бреме, судбину народа*. – Тако ћемо, о, царице свјетла, | Носилице свенародног бола | Свенародног бола и надања, Тако ћемо твоју задужбину [уз песму наде за српско васкрсење] | Брзо свршит и срећно довршит' (Дух. лира, 105).

нџтār, нџтāра и **нџтār**, -а м (лат. notarius) *бележник, їисар*. – Под патријархом Павлом беху [обојица] патријархови нотари (писари) (ОП, 785).

нуждавати се, нџждāvām се несвр. *їиражїїи їомоћ у нужди, у невољи*. – „Лучу Микрокозма“ писао је Његош у једном најкритичнијем

времену по Црну Гору ... Његов дух нуждавао се у једном солидном склоништу (РЊ, 142).

Њ

њива ж (уз појам Бога) у зб. значењу: *верни народ; људи уојшїе*. – Њивом Божјом назива апостол све верне. Ви сте њива Божја (Кор. 3, 6) (ДП, 13). Душе су људске њива Његова; и Он изиђе на Своју њиву. Свет кроза Њ поста, а Он дође у свет – на Своју њиву, дакле, изиђе (Омил., 237).

О

обдѧн прил. *їреко дана, у їоку дана, дању*. – Нису то гљиве које су се обдан појавиле, то су биљке, чији је корен Христос (Јев., 132).

обделѧвати, обделѧвѧм несвр. фиг. *даваїи одређен облик, форму нечему, обликоваїи*. – Прва заповест ... преставља свете дарове Божје које је Бог даровао првом, безгрешном човеку, да их он обделава (Номолог., 264).

обделовање с (према рус. обделать „обрадити“) *їосвећеносїи, склоносїи ка нечему*. – Ми се морамо трудити на обделовању и припремању свакога добра, а да ли ће неко добро нићи, узрасти и плод донети, то је од Божје силе и воље (РДС, 142).

обед м *ручак*. – Кад си позват на обед, ти не смеш изаћи пре других, макар се и пре других наситио (РДС, 134).

обезвїтѧзити, -їтѧзїм свр. *осїавїи војску без вїїезова, лишїиїи вїїезова, јунака*. – Обезвїтежена српска војска није могла одолети обезглављеној турској (РЊ, 179).

обѧдушити се, -їм се свр. *осїаїи без душе, умрївїи се, їосїаїи їразан, беживоїан*. – Незнабожачки идоли били су оваплоћење незнабожачких мисли о боговима. Апстрахују ли се ове мисли, онда идоли постају обездушени, мртви предмети, који не улевају ни страх ни љубав (РЊ, 114).

обѧземљити се, -їм се свр. *осїаїи без земље, без имѧика, раскућїи се*. – Први одговор [земља је наша] дају обично они, који су или са мало земље или са свим обезземљени (ИГИС, 100).

обѧземљївати, -ўмљужѧм несвр. *одузимаїи разум некоме, моћ расуђивања*. – Грех обезумљује, грех обезглављује (ОП, 810).

обесвѣстити се, обѣсвѣстѣм се свр. *изгубиѣи свесѣи, омамиѣи се, изгубиѣи се*. – Чим се љубав његова поделила на небо и земљу и срце се његово склонило к земљи, он је онемоћао, ожалостио се, обесвестио се, остарео и – са смрћу се венчао (Цар. зав., 161).

обесвѣтити, обѣсвѣтѣм свр. *І. уѣрљаѣи, окаљаѣи, ѣовредѣи немарним, ружним односом или ѣосѣуйком оно шѣо се смаѣра свѣѣим и досѣојним ѣошѣовања, обешчасѣиѣи*. – Тешко је рећи: ко је њеном лицу [Светој Земљи] задао теже ране или ко је учинио више да је обесвети, следбеници полумесеца или следбеници крста (ЖСС, 109). Вође Израилеве ... помрачили [су] душу народа лажном науком, изврнули надања његова, обесветили светиње његове (Јев., 127).

II. ~ се уѣрљаѣи се, окаљаѣи се у духовном, моралном смислу, унизиѣи се, обешчасѣиѣи се. – Кад се људи онечисте, обесловесе и обесвете, Свемилосни хита у помоћ људима кроз мртве ствари (МНЈ, 66).

обесвећење с *увреда свѣѣиње, оскрнављење, оскврнуће, свѣѣогрђе*. – Ако револуција значи рушење и уништавање, онда назвати Христа револуционаром било би обесвећење (ИГИС, 107).

обесвећивати, -ѣђујѣм несвр. *нарушаваѣи свѣѣосѣи нечега, одузимаѣи оно шѣо ѣредсѣавља свѣѣињу, скрнавиѣи*. – Смех често обесвећује душу, док сузе увек чисте (Д. Срб., 33). Обесвећују људи небеса, кад не верују и одричу оно што је сам Бог људима открио ради спасења њихова (ОП, 792).

обесвећивач, -ача м *онај који обесвећује, скрнави свѣѣињу*. – Домаћински и хришћански [Србија је] дочекивала и испраћала крсташе западне Европе против Турака селцука, обесвећивача светиња хришћанских (ИГИС, 14).

обескарактерити, -ѣм свр. *учиниѣи бескаракѣерним, лишиѣи моралне чврсѣине*. – До толике су мере [еклезиастици] ослабили, разнежили, обезкараактерили дух руског народа, да је он уистину у последње време положио одлично испит из ове теорије (РЊ, 174).

обесловѣсити се, -слѣвесѣм се свр. *одвојиѣи се од словесног, разумног ѣонашања и резоновања, ѣресѣаѣи чиниѣи оно шѣо је на корисѣи душе и сѣасења*. – Кад се људи онечисте, обесловесе и обесвете, Свемилосни хита у помоћ људима кроз мртве ствари (МНЈ, 66).

обѣсмертити, -ртѣм свр. *учиниѣи некога бесмерѣним (у сећању, ѣамћењу)*. – Грци су овога јунака [Леониду] обѣсмертили (РЊ, 177).

обѣсмерћење с *сачуваносѣи од заборава, овековечење*. – Зар се није смео користити слободом својих гора онај, који је прослављању

и обесмрћењу те слободе поклонии цело своје велико срце и цео свој велики ум? (РН, 149).

обет м *завеї* на одрицање своје воље, *їтелесног, маїеријалног свеїа и безбрачносї*. – Имађаше [преп. Поликарп] љубав према Богу и ближњима ... веру несумњиву у извршењу заповести, истину у испуњењу обета (ОП, 530). За једног Светогорског монаха, везаног обетом за манастир свој, обе ове жеље [проповедање Јеванђеља народу и мученичко страдање за веру] изгледају недостижне и неостварљиве (ОП, 560).

Обећанā земља *фиг. Израел*. – Кад су ушли у Обећану земљу још су гори били, још више су гњевили Бога, још више сумњали у Бога, још више отпали од Бога (КТП, 59).

обещчастити, -їм *свр. нанейїи срамоїу, осрамоїїїи, йонизиїи*. – Само њега треба наградити, обещчастити и промучити, и на сузама тога обещчашћенога старца сазидати ваше здање! Да ли ви пристајете бити архитеком таквога здања под том погодбом?“ (НД, 14).

обзинути, -нѐм *свр. окружїїи, оїасаїи*. – Јави јој се [св. Марини] најпре ђаво у виду страшне змије, која обзину главу њену (ОП, 510).

обиталиште с *месїо обїїавања, живљења*. – Преподобни Максим Капсокалива ... правио се мало јуродив и стално је мењао своје обиталиште. ... Једну за другом колибу он је подизао и палио, због чега је назват Капсокалива, тј. Паликолиба (ОП, 36). Сва аскеза Светогораца управљена је ка једном циљу: очистити своје срце и припремити га за обиталиште живого и трисветога Бога (Теод., 79).

обитељ ж **1.** *їородица*. – Пећина тесна, чудна обитељ, | На слами лежи Господ Спаситељ (Дух. лира, 7). *фиг.* Он [Бог] је раван љубави, а љубав је равна милосрђу, а три ове добродетељи јесу – Божија обитељ (Јев., 150). Старај се човече за вечну обитељ | Слушај шта те учи Христос твој Спаситељ (Дух. лира, 73). **2.** *монашко браїсїво или сесїпринсїво*. – Монаси се сете пророчанства оснивача своје обитељи, и предаду Сави Српском икону и жезал (ОП, 34). Преп. Ксенија ... оснује девичку обитељ, подвизавајући се ту до смрти (ОП, 63). Славим и хвалим Бога, сестре моје, што сте се опет и данас причестиле. Нека вам је на живот ... на здравље душе и тела, и на вечно спасење у Царству небесном, у близини пречисте и преблагословене Матере Божје, благе покровитељке наше свете обитељи (Игум., 51).

облагодарити, -одарїм *свр. исїуниїи се благодаром, милошћу*. – Некад дивљи и страсни Тиридат ... умекшао [је] покајањем и облагодарио вером Христовом (ОП, 715).

облагорòдити се, -òродїм се и **облагòродити се**, -їм се свр. *їостїаїи благородан, їлемениї, човечан*. – Од облагорођених људи [Господ Исус Христос] ствара царство непорочних, државу светих – уметничко дело без примера и без сравњења (ОП, 122).

облагорођавати се, -òђāvām се несвр. *їостїајаїи благородан, їлемениї, оїлемењаваїи се*. – Созерцавам Господа Исуса као хлеб живота ... којим се срце храни и облагорођава (ОП, 149).

облагорођење с *оїлемењивање, очовечење*. – Доситеј ... нам је први сугерирао толико потребну за приступ у живот веру у човека, веру у неограничену способност усавршавања човечијег разума и облагорођења човечијег срца (РЊ, 19).

облèжати, -жїм свр. *обљубиїи*. – Један син [цара Давида] облежа му ћерку, сестру своју (Номолог., 276).

обличèње с *чин којим се неко обличи, разоїкрива, разобличење*. – Није овај живот за правдање себе, брата, него за обличење себе (ОП, 733). На његовој десној руци и до сада стоје три прва прста састављена за молитву. Из тога се види, да је на молитви умро. И то је обличење оних, који се не крсте с три прста (ОП, 933).

облїчителъ м *онај који обличи, разоїкрива некога*. – Над његовим мртвим телом говорио је св. Амвросије, његов ранији обличитељ (ОП, 358).

обмáнути, ðбмáнѐм свр. *занеїи, їревариїи (у расуђивању)*. – Ђаво му је представљао час мед час красне јабуке, али се он [преп. Елије] није дао обманути (ОП, 502).

обнїштати, -āм свр. *їостїаїи сиромашан, осиромашиїи*. – Толико беше милостив, да раздајући своје имање ништим и сам обништа (ОП, 711). У почетку би Филарет човек врло имућан, но делећи много милостињу сиромасима, обништа веома (ОП, 883).

обнїшчати, -āм свр. сткњ. *в. обнишиїаїи*. – Обнишчати Христа ради, прво то се реши, | Потом блесак родитељски оставит поспешу (ОП, 195).

òбнòћ прил. *за країко време, веома, врло брзо*. – Свесилни Христос [је] обноћ учинио своје царство већим од царства кесара Тиберија (Жет. Господ., 10).

обоготворáвати, -òрāvām несвр. *славиїи, величаїи, уздизаїи до обожавања*. – Мртви предмети никад нису могли бити од људи обоготворавани, као што се то обично мисли, но само живи или људском уобразиљом оживљени (РЊ, 114).

обоготворење с величање, уздизање до обожавања. – Иако обоготворење људи изгледа нешто боље него обоготворење змија, ипак је и оно као и ово све од „оца сваке лажи“ и сваког насиља (Теод., 11).

обоготвòрити, -òтврòйм свр. *òрогласиѝи богом, божансиѝвом* (у *многобожачким религијама*). – У пантеонима многобожачких народа наћи ћеш обоготворене све животиње јаке, лукаве, насилне и крвожедне (Теод., 177).

обоснòвати, обòснужём свр. *òосѝавиѝи теоријске основе, теоријски заснòватиѝи*. – Његош тежи да обоснује свет, да га појми као целину и да определи место човека у тој целини (РЊ, 18).

òбраз м арх. *лик, изглед*. – Ја – признато за образ и подобје Божје, а Ми одређено да буде једно тело. Овим је јасно истакнута и вредност личности и вредност друштва (Зем. нед., 27).

òбразина ж *лажна сиòлашњосиѝ, маска*. – Да је порок нешто стидно и грешно видимо и по томе што се он вазда крије и вазда за вазда узима на себе образину добродетељи (ОП, 360).

òбразован, -а, -о *школован, òросвећен*. – Па ко је за тебе образован човек? [сужањ одговара гестаповцу:] Онај ко носи образ, лик Божији у својој души и стид на своме лицу. За таквога ми Срби кажемо да је образован или образит човек (Зем. нед., 17).

òбрàтити, òбрàтѝм свр. (ка Христу, у веру) **И.** *òревесиѝи некога у другу веру, учиниѝи да се неко òокаје, òреобратиѝиѝи*. – Св. муч. Теодула ... својим јунаштвом на мукама многе задиви и ка Христу обрати (ОП, 92). Вођени на губилиште ова дивна браћа успеше да обрате у веру вођу страже (ОП, 859).

И. ~ **се òрећи** у *другу веру, òреобратиѝиѝи се*. – Св. Силвестар ... помогао је, да се цар Константин и мајка му Јелена обрате у веру праву и крсте (ОП, 11).

òбраћати, -ам несвр. *òреводиѝи некога на òуѝи вере, òреобраћаѝиѝи*. – Он [Свети Дух] ... сведочи о Њему ... обраћајући покајане грешнике у праведнике (ОП, 354). Лука ... је постао сатрудник апостола Павла, с којим је путовао и у Рим, обраћајући у веру Христову Јевреје и незнабошце (ОП, 765).

òбрезање с рлг. *òосиуѝак и чин уклањања, одсирањивања òредње òревлаке, кожице с мушког òолног уда, као верски обред код Јевреја, муслимана и неких других верских и еѝничких заједница*. – В. последњи пример под благовесник.

òбрезати, -ежём свр. *òодвргнуѝи обреду, чину уклањања, одсирањивања (или засецања) òредње òревлаке, кожице мушког òолног*

уда. – У осми дан по рођењу би Младенац божански донесен у храм и обрзан сходно закону постојећем у Израиљу још од времена Аврамова (ОП, 9).

òбрести, òбретѐм свр. **I.** *йронаћи, задобийти*. – Св. Алоније говорио је: „Ако човек не метне у срце своје да осим њега и Бога никога више нема у свету, не може обрести спокојства души својој“ (ОП, 666).

II. ~ **се изненада, неочекивано се йојавийти, наћи се**. – У том тренутку обрете се син њихов међу њима (ОП, 810). Наједанпут се младићи обретоше у једном манастиру у граду Неапољу Малоазијском (ОП, 775).

обрѐћи се и òбрѐћи се, òбречѐм се, обрѐчѐм се и òбрекнѐм се свр. *дайти реч, обећање, обећайти*. – Одговори Пелагија преко своје зле мајке, да се она већ обрекла своме небесном Женику (ОП, 318).

обрүчити, òбрүчйм свр. *обећайти, обрѐћи*. – Св. Пиамука Мисирка ... упокојила се мирно обрүчивши душу своју Господу (ОП, 159). Преп. муч. Февронија ... себе обрүчи Христу и замонаши се на Истоку у земљи Асирској (ОП, 449).

òбручнйк м *заручник, вереник*. – Обручена Христу, Цару бесмртноме, | Она [Св. муч. Татијана] оста верна Обручнику своме (ОП, 34). Агатија [одговори судији] ... да је она невеста Христова, и да не може бити неверна своме обручнику (ОП, 92). Као што испрошена девојка непрестано мисли о обручнику своме, тако и хришћани о Христу (РДС, 134).

обудòвети, -вйм свр. **1.** *изгубийти брачника, йосйайти удовац одн. удовица*. – Јулита ... обудове и оста с новорођеним младенцем Кириком (ОП, 504). **2.** *осйайти занемарен, зайуийчен*. – Кад обудове и кад виде да је царица Теодора не трпи, она се наједанпут изгуби из Цариграда (ОП, 177).

оваплòтити, -аплòтйм свр. **I.** *йрейворийти у йело, майтерију, ойелесийти, майтеријализовайти*. – Под мржњом ми разумемо злурадост, завист, осветљивост, себичност, и све остале отрове душевне, које кад би оваплотили у микробе затровали би све воде у свету (Зем. нед., 28).

II. ~ **се 1.** *добийти йтелесни, майтеријализовани облик, ойелойворийти се (о Исусу Христу)*. – Оваплоћен значи обучен у тело или отеловљен (ВС, 21). **2.** *оживейти, йодићи се, живнуйти*. – Је ли сунце огњиште, око кога све јури, да се загреје, да се топлотом оваплоти и да произведе жива створења из себе? (Есеји, 96).

овѐштати, -аѐм свр. *йодерайти се, йохабайти се*. – У пустињи [преп. Матридија] проведе 17 година, и за све то време по сили Божјој, нити јој је нестало боба, нити јој је хаљина овештала (ОП, 97).

овѡзглавити се, -ѡм се свр. *усѡравѡи се, ѡодићи се*. – Обезглављено човечанство овозглави се Господом Исусом васкрслим из мртвих (ОП, 818).

ѡгар, -гра м (мађ. *agár*) *ѡсебна врста ловачког ѡса*. – Зец ... начује лавез паса и кликтање огара (Свеч., 91).

огњезрāчан, -чна, -чно *који зрачи свейлостѡ*. – Први је догађај силазак Емануила са огњезрачног престола на земљу, међу нас, а други је Његово телесно обрезање (Дух. сав., 112).

огњепоклоничкѡ, -ā, -ō *који се односи на огњейоклонствѡ*. – Св. муч. Сира ... [била је] ћерка великог жреца огњепоклоничког (ОП, 612).

огњепоклонство с *клањење огњу, ваѡри као божанствѡ*. – Идолопоклонство египатско и вавилонско и јелинско и римско, као и огњепоклонство персијско, биле [би, а знамо да нису] истините вере (ОП, 167).

огѡрелина ж *оѡрљено, оѡљено место на ѡтелу, оѡекоѡина, ожѡљак*. – Смрад, и распојасина, и ћела, и огорелина. То ће бити онда кад народ буде пао у ропство (ОП, 579).

огризина ж *осѡѡтак од неке маѡерије који нема вредностѡ, оѡѡдак*. – фиг. Све остало животари хранећи се нехранљивим огризинама или обичаја или сулудих себичних револуција, док Христови војници живе духом свога генерала (Есеји, 108).

ѡдар, ѡдра м *лежај на којем лежи ѡело ѡокојника*. – Таква је слика била поред Симеоновог самртног одра (ЖСС, 40).

ѡдежда ж цркв. *свешѡеничка одећа у којој се обавља црквена служба, богослужење*. – Краљ Драгутин ... основа у свом дворцу у Дабру две занатске радње, једну у којој су се ковали сасуди и предмети потребни за олтаре; ... и другу за шивење црквених одежди, завеса и прекривача од броката и свиле (ЖСС, 94, у напомени).

ѡдземљити, -ѡм свр. *одвојѡи од земље, од маѡеријалног живѡѡѡа, одуховѡи*. – Ту способност, да један човек себе толико одземљи и онебеси, да може рећи за себе: не живим ја него Бог живи у мени, ја сам назвао азијатском способношћу (ОЗЉ, 130).

ѡдјејање с сткњ. в. *одежда*. – Св. Лав, папа римски ... изађе пред њега [Атилу] у архијерејском одјејању, укроти гнев хунског вође и отклони пропаст Рима (ОП, 123). Видели су једнога владику како седи у пуном одјејању архијерејском и са жезлом у руци (Игум., 64).

ѡдњѡхати, ѡдњѡхāм и ѡдњѡшēm свр. *одгојѡи, оѡхраниѡи, однеговѡи*. – Учинимо оно што је и сам Владика чинио за живота [...] наи-

оживотвòрити, -òтворїм свр. *учинїиї иїуним живоїїа, живоїї-ним*. – Господе Величанствени, што играш у крилу Матере Своје, оживотвореном Духом Светим (МНЈ, 48). Не усахну то дрво [народ српски], јер га крв крсних мученика оживотвори (Бес., 70).

озарáвати, озарáвãм несвр. *обасјаваїи, зрачїиї*. – Како се његова човечанска душа усавршавала, и како Га је Његово божанство поступно озаравало, ко би то могао језиком исказати чак и кад би знао? (ЈЧ, 126).

озлòбити, òзлòбїм свр. *изазваїи, иòбудиїи зло у некоме*. – Св. Автоном ... посвети многе Јеванђељем Христовим. То озлòби незнабошце (ОП, 664). Гневите се и на пријатеље ваше кад греше, но гневите се с намером да их поправите а не да их већма озлòбите (ОП, 727).

озлòбљáвати, озлòбљáвãм несвр. (некога) *чинїиї зло, нейравду иїре-ма некоме*. – Св. пророк Језекиљ [и Јеремија] ... оба беху озлòбљавани и мучени од неверног рода (ОП, 521).

озлòбљéње с *зло, беишчаїи*. – Св. Никита ... претрпе много унижења, озлòбљéња, тамновања (ОП, 376).

ознамèнити, -ãмèнїм свр. *даїи, иòказаїи знак, означїиї*. – Историју Новог Завета отворио је архангел Гаврил речју: *Радуј се!* Да ознаменује тиме, да Нови Завет има да значи радост за људе (ОП, 216).

ознаменòвати, -èнујèм свр. *иòказаїи знак, обележїиї, означїиї*. – И сам почетак почетка [Господ Исус] ознаменова крштењем на Јордану (ОП, 20).

оклòпити се, òклопїм се свр. *заїиїиїиїиїи се*. – Хришћани се морају оклопити против саблазни овога света (ОП, 503).

òклопнїк м вој. ист. *војник заїиїиїен оклоїом (обично коњаник)*. – фиг. Хришћани ... морају бити оклопници против свих удара и свих искушења, тако да се свако зло од њих одбија (ОП, 503).

окрїлатити, -їм свр. *даїи крила, иїј. улиїи наду, веру некоме (о Исусу Христїу)*. – Својим васкрсењем Господ је окрїлатио зачмало надање људско (ОП, 260).

окрòпити, òкропїм свр. *исїрскаїи каїима воде, иòїрскаїи, иòшкроїиїи*. – Завапише окропљени исопом секташи и дилетанти живота. – Гле, завађенији смо од паса (Свеч., 116).

окўлист м *онај који се бави окулїизмом, иїј. иїракїишковањем веровања у наїїїриродне и иїãјансївене силе у иїрироди и човеку*. – Зар ћемо осуђивати само Пилата због погрешно постављеног питања? Гле, не умеју то преважно питање поставити правилно ни многи неопаган-

ски мислиоци европски: пантеисти, материјалисти, епикурејци, окулисти и стоици (Јев., 131).

олицетворење с *појављивање у виду личносѝи, лика*. – То је крст, сјајнији од сунца, који се показао над Јерусалимом пред долазак једног ранијег олицетворења Антихриста (ОП, 202).

олошати, -ām свр. *поосѝаѝи лошији, гори него ѝре*. – Олошасте, зато питате: где је Господ (МНЈ, 118).

олтѝар, -āra м (лат. altarium) *главни део храма где се налази часна ѝрѝеза и где се врши главни део богослужења*. – Богу су мили олтари и путири ... и мирис од тамјана и измирне, и возгласи свештеника и уздаси народни (Добр., 122). Царство објављују хришћански свештеници са олтара на почетку сваке литургије ево већ близу две хиљаде година (Теод., 65). Краљ Драгутин ... основа у свом дворцу у Дабру две занатске радње, једну у којој су се ковали сасуди и предмети потребни за олтаре (ЖСС, 94, у напомени).

омолитвити, -ѝм свр. *уѝодобѝиѝ молиѝви, усмериѝи на молиѝву*. – Оно [православље] тражи, да сваки најпре оомолитви своје срце, оомолитви свој ум, оомолитви свој језик, па онда говори о Светој Богородици (Бес., 44).

омофор м (грч. ѝмофѝрѝон) цркв. *део одежде ѝправославног еѝскоѝа, дуга и широка ѝпрака, са оѝвором за главу, која се носи ѝреко оба рамена, нарамник; ѝокров*. – Св. Лав приђе к њему [мађионичару], веза га једним крајем омофора и одведе на тржиште градско (ОП, 128). Са топлом молитвом и надом на Бога Капитон метну омофор архијерејски на себе (ОП, 169). У четврти сат ноћи појави се Пресвета Богородица изнад народа са распростртим омофором на рукама (ОП, 716).

омраз м *неслога, мржња*. – Последњих дана омраза биће, | Брат ће мрзети брата рођена (Дух. лира, 63).

онаказити, -ākāѝѝм свр. *учиниѝи наказним, нагрдиѝи, унаказиѝи*. – На последњем Суду с њима се неће поступати као слепорођенима, него као са преступницима који сами себе онаказише, сами себе ослепише (ОП, 106). Протестанти су одрекли Богу чудотворство кроз материјалне ствари. Они су мислили тиме да одухове хришћанску веру, међутим су је баш тиме и осиромашили и онаказили (ОП, 458).

онакараѝити се, -kārāѝѝм се свр. *учиниѝи себе накарадним, унакарадиѝи се*. – Ових малих диктатора, ових онакарађених дечјих типова мање ће се наћи по селима но по варошима (ИГИС, 112).

онебесити, -ѝм свр. *ѝреобразиѝи у духовну, немаѝтеријалну ѝпророду*. – Ту способност, да један човек себе толико одземљи и онебеси,

да може рећи за себе: не живим ја него Бог живи у мени, ја сам назвао азијатском способношћу (ОЗЈ, 130).

онечистити се, -ѿм се свр. *уѿрљаѿи се, заѿрљаѿи се* (у духовном, моралном смислу). – Кад се људи онечисте, обесловесе и обесвете, Свемилосни хита у помоћ људима кроз мртве ствари (МНЈ, 66).

опанак, -ѿнка м *лака сељачка обућа* (са навише савијеним врхом) обично од коже (свињске, говеђе и сл.) која се ѿриѿеже око ногу кашшем; сељак. – Ја причам о српском опанку као о тежаку, и као путнику, и као ратнику (ОБЈ, 82).

опело с цркв. *црквени обред ѿевања и чѿѿања молиѿава над ѿокојником ѿре сахране*. – Опело је служио Прот, уз саслужење монаха разних нација, са упаљеним воштаницама у рукама (ЖСС, 41).

опервѿзити, опервѿзѿм свр. (према тур. *pergaz*, оквир, опток) *укра- сѿи ѿрвазом, оѿѿочѿиѿи, оивичѿиѿи*. – фиг. Сунце га опервази крмезли ореолом мученичким од источне хране (Свеч., 98).

опит м (рус. опыт) *оглед; искусѿиво*. – Телесан човек говори о противречности по звуку речи, а духован улази у смисао, и расејава привидну противречност опитом (ОП, 290). Написао је св. Калист свој сопствени опит о безмолвном животу у 100 глава (ОП, 859).

опитан, -тна, -тно *заснован на оѿѿѿу, ѿрактѿично ѿроверен, иску- сѿивен*. – Под руководством опитнога духовника млади Порфирије се ту замонаши и проведе пет година (ОП, 143).

оплићао, -ала, -ало фиг. *који је изгубио ѿрвобѿѿни значај, важ- носѿ нечега, изгледео*. – Кад су урези воље Божје у савести људској били оплићали или изглађени, онда је настала потреба, да се воља Божја уреже у таблице Закона (Номолог., 304).

оплодотвѿрити, оплодотвѿрѿм свр. *учинѿѿи ѿлодним, родним*. – фиг. Јован није могао озеленити и оплодотворити људску пустињу, но он ју је крчио и орао ... и уравњавао тле за великог Сејача (ОП, 612).

опоздати, -ѿм свр. (рус. опоздать) *закаснѿѿи, одоцнѿѿи*. – Овај до њег [камен дарујем] Васојевић Стеви | Што опозда стићи на Косово | Што опозда али не одоцни (Дух. лира, 106).

опозициѿнѿр, -ѿра м *онај који се ѿроѿѿиви, ѿроѿѿивник*. – Зар нису Штраус, Ренан, Ниче, Дарвин и други слични опозиционари у Христу, сковали оно убојно оружје против Бога и Спаса нашега, које су јеврејски пропагандисти само искоришћавали, умножавали и широм света распростирали? (Зап. хришћ., 88).

опојање с покр. *чин оѿојавања, оѿевања мрѿѿваца, оѿело*. – Тек увече успе да доврше опојање (ОП, 54).

опојасати се, -ām се свр. *обавиџи се, ојасати се*. – Ништа не може одолети страху Божију, јер је он опојасан великом силом (Јев., 150).

опблчити се, -џм се свр. (рус. ополчить(ся)) заст. *устремиџи се, окренуџи се џроџив некога*. – Христа слави к’о силу Божију, | Правди учи оца и судију, | Ал’ оба се на њег’ ополчише, | Малом Виту муке припремише (ОП, 427). Архангел Михаил ополчи се за Исуса Навина (ОП, 756).

опортунџзам, -зма м *џонашање које се заснива на моралним комџромисима, задовољавању џренуџних инџтереса*. – Буржоаски опортунизам вазда [је] говорио и говори за праведника: ја не налазим кривице на овом човеку – а пристајао уза се целате Христове (Есеји, 110).

опраштање с в. *оџрошџај*. – Како треба да се припремимо за свету тајну причешћа? Постом и молитвом, исповедањем својих грехова и опраштањем онима који су се о нас огрешили (ВС, 43). Нема те мудрости на земљи, која би могла засновати ред и утврдити мир међу људима без примене опраштања (Омил., 168).

опраштати, опраштам несвр. *џрашџаџи другима (грехове, сагрешења), давати оџросџ грехова*. – В. примере под опраштање.

опроститељ м *онај који даје оџросџ, оџрошџај грехова (о Госџоду)*. – Кад нам милостиви Опроститељ дугова даје право да дуг једног човека сматрамо општим дугом, ми осећамо и дужност да сви као једно братство примимо дуг (или грех) једнога немоћнога или покајнога брата на себе као свој дуг (или грех) (ОН, 122).

опростити, опростџм свр. *даџи оџрошџај некоме, ослободиџи некога кривице, греха*. – Човек не сме опростити себи грех да би му Бог опростио (ИГИС, 5).

опроштај м *џрелажење џреко нечијих грехова, оџросџ*. – Сва братија се окупи око самртне постеље свога добротвора да тражи благослов и опроштај (ЖСС, 40).

опроштење с *ослобођење некога од кривице, оџрошџај*. – Не вреди молитва ни дуга пошћења | Без милости праве и без опроштења (ОП, 146).

опсенарија ж *извођење лажи, џревара, обмана*. – Једном за време Божије службе уђе [маџионичар] у храм Божи, и поче своје опсенарије (ОП, 128).

опскурни, -ā, -ō [„обскурни“] *сумњив, џроблематиџан*. – Они су спутане слуге преживљених амбиција ... и обскурног морала моћи (Д. Срб., 82).

оптѝмист м онај који увек верује у њовољан исход нечега. – Није највећа срећа, кад човек има здравље, и богатство, и пријатеље, и славу: највећа је срећа, кад је човек оптимист (ИГИС, 160).

опучити се, -ѝм се свр. *навалиѝти свом снагом низ брдо, сурваѝти се*. – фиг. Отиште се Европа за варљивим мислима својих философа и опучи се низ брдо за варљивим жељама срца својега (КТП, 85).

општежиће с *заједнички монашки живоѝ у манастиру*. – Преподобни Теодосије Велики ... [је] установитељ и устројитељ општежића монашког (ОП, 31). У манастирским општежићима ... уређење друштвено било је колико просто толико и савршено (ОН, 114).

ора̇ч, -а̇ча м *раѝар који ѝлугом оре, обрађује земљу*. – фиг. Орачу Христов, ори и преоравај душу своју, сеј добро семе јеванђељско у њу сваки дан, плеви њиву душе своје од корова (ОП, 440).

ору̇жати, -а̇м несвр. *снабдеваѝти некога оружјем, наоружаваѝти*. – фиг. Господ снабдева и оружја Своје верне, па онда их шаље на посао и у борбу (Омил., 98).

осана узв. библи. *сѝаси, ѝомози Госѝоде*. – Данас су Цвети – дан у који је Спаситељ посетио град Јерусалим и зарадовао чисте душе које ... су Му клицале: осана! (Есеји, 68).

осветљив, -а, -о *сѝреман на осветѝу, осветѝољубив*. – Песник је строг као ред у васиони, херој је осветљив као закон (РЊ, 185). Свемогући није злопамтљив и осветљив. Нити је Он створио људе за смрт него за живот (ОП, 318).

осветољубље с *склоносѝ ка осветѝи, сѝремносѝ, решеносѝ на осветѝу*. – Врлина осветољубља [тако каже Ниче] обратила се ... у врлину неосветољубља (НД, 10).

освећен, -а, -о *свешѝен, благословен*. – Она [преп. Таиса] се ускоро разболи и после кратког боловања предаде своју очишћену и освећену душу Богу (ОП, 737).

освећивати, -ећујем несвр. *чиниѝти свейѝим, ѝосвећиваѝти*. – Другови Вранови, којима он из презрења и сажаљења ноге праше и сузама освећиваше, сеђаху вокруг њега (Свеч., 101).

освештавати, -ештава̇м несвр. цркв. *чиниѝти свейѝим вршећи ѝосебан црквени обред над нечим, ѝосвећиваѝти*. – Созерцавам ... како се сваки дан и готово сваки час негде у свету од неког свештеника освештава хлеб и вино (ОП, 160).

освештати, -а̇м свр. цркв. *учиниѝти свейѝим извршивши ѝосебан црквени обред над нечим, ѝосвейѝиѝти*. – Као што се Божјим Промислом даје сила целебна, чудотворна освештаној води или освештаном јелеју, тако се исто таква сила даје и иконама (ОП, 747).

ота́чкѣй, -ā, -ō *који долази од свети́их о́таца*. – Поколења нова на све четир' стране | Душе своје дивним витештвом да хране, | Гледећи примере витештва светачког | Следећи стопама учења отачког (ОП, 825).

отацбина ж **1.** *земља у којој се неко родио или у којој живи, домоваина*. – Ја сам због живота осталих, протест моје уморене Отацбине. Па ипак ја сам само пролазни протест, тренутни протест, док се не дигне Бог Спори и Праведни са својим протестом (Д. Срб., 115). Молим ти се Божји Сине | За спас моје Отацбине, | Ради многих праведника | Спаси нас од насилника (Дух. лира, 68). **2.** *Божја васељена у оба свети́а*. – Црква наша говори нам о две отацбине. И Косовска епопеја понавља и потврђује визију цркве, визију двеју отацбина. Царство земаљско и царство небесно (Бес., 75). Тамо где је Отац наш, тамо је и отацбина наша (ОН, 114).

отвѣрзитељ м заст. *онај који о́ткрива, обзнањује ши́о (о Богу)*. – И заиста пророчанства векова остварена су онда када се на земљи јавио Бог Слово као Чудотворац ... Отверзитељ Раја (Теод., 111).

отврднути, -нѣм свр. *йоси́аиши безосећајан, неосеи́љив, огрубеи́и (о срцу)*. – Боље [је] вежбати људе од детињства у познању сладости милосрђа, него ли у познању оштрине закона. Јер закону ће се моћи научити увек, али кад срце отврдне, тешко је повратити се и бити милосрдан (Омил., 224).

отелѣсити, отелѣси́м свр. *йрилагоди́иши йтелесном, чулном, маи́еријалном начину живои́а*. – Место да духом тело одухове, Јевреји су телом и дух свој отелесли (НБПГ, 65).

откровење с **1.** *делање којим се Бог о́ткрива си́вореном свети́у, йрво йреко си́арозавеи́них йпророка, йо́иом йреко свог Сина Госи́ода Исуса Хриси́а, а заи́иш йреко айоси́ола и свети́ишеља*. – Хришћанину су ... дати јасни упуту Откровењем Божјим за разликовање добра и зла, но њему је ипак потребно дуго и трудно учење, да би као савршен могао у сваком даном случају знати, шта је добро а шта зло (ОП, 33). За кнеза омиритског, по Божјем откровењу, би постављен неки побожни човек Аврамије (ОП, 782). Где је порекло наше православне вере? У Божјем откровењу (ВС, 10). **2.** *си́ознаја, йредси́ава*. – Прохор је ... забележио ... откровења, која је чуо са уста св. Јована (ОП, 540). Самуил имаше у 12 години истинито откровење од Бога о казни, која предстојаше дому првосвештеника Илије због неваљалства синова његових (ОП, 602).

открѡвитељ м *онај који о́ткрива, доноси исти́ину, о́ткривалац (о Исусу Хриси́у)*. – Откровитељ се роди ... Највећи, да повуче завесу и открије смртним царство небеско (Бес., 11).

òтпа̀днѝк м онај који се о̀ѝѝадио од кога или чега, одмѐѝник, издајник. – Мрзели су га и мрзе сви безбожници и сви отпадници од Бога и Христа Спаситеља (Бес., 61).

òтпа̀сти, -аднѐм свр. (од вере) одба̀цѝѝи веру. – Најгоре је од свега што је она [грбава Јула] отпала од вере у Бога, и чак почела цинички да хули на Бога (Кас., 20).

òтпла̀та ж најла̀ѝа за њочињени грех, дуг. – Оној грешници која је избацила у себи зачети плод, да не види овога света, тај плод њој неће дати да види нови век ... Такова је отплата прељубницима и прељубницама, који ударају на живот деце своје (Јев., 154).

òтрок м сткњ. дѐѝе. – Стојећи усред огња она [св. муч. Гликерија] хваљаше Господа спомињући чудо над три отрока у пећи вавилонској (ОП, 339). Крсти се [Гај] заједно са три отрока: Провом, Лолијем и Урбаном (ОП, 445). Учише ме старији, док бејах отрок, да се држим неба и земље, да не посрнем (МНЈ, 29).

òхол и **òхол,** -а, -о који високо мисли о себи, који много држи до себе њо̀ѝцењу̀јући друге, надмен, горд. – Од свега што постоји на четири стране света шта нас, људе смртне, може учинити охолом осим глупости и демонске обмане? (ОП, 12). Понижење и пропаст попушта Бог на охоло човека, када овај мисли да је његова сила за навек осигурана (ОП, 14).

òхо̀лица и **òхо̀лица** ж и м охоло, су̀јѐѝна, уображена особа. – Ко вас Србе превари да гурнете Христа Спаситеља на дну своје трпезе и да прва места понудите белосветским охо̀лицама, празноглавцима и сејачима смрти? (КТП, 31).

òхол̀ост и **òхол̀ост,** -ости ж особина онога који је охол. – Бог одбацује охолост и увенчава славом смерност и братољубље (ОП, 101). У недрима охолости гнев свија гнездо своје, а у недрима гнева убиство се леже (МНЈ, 106). Охолост је као надуван мехур који спласне од једног убода игле (ОБЉ, 84).

оча̀ја̀ње с један од великих грехова, одсу̀т̀иво вере, наде, уздања у Бога. – Очајање [је грех], насупрот ревности у вери (ВС, 69). Очајање је мираз смрти који безверници примају венчавајући се са смрћу (ОБЉ, 85).

Очѐна̀ш, -а̀ша м цркв. основна хрѝѝћанска молѝт̀ива Богу (љрема речима „Оче наш“, којима ѝа молѝт̀ива за̀јочѝње). – Онима који се својим силама највише муче око уређења људског друштва ... баш најтеже пада на ум, да оно што они траже налази се у Оченашу (ОН, 112). Када је бивао болестан ... он је молио семинаристе, да сваки од њих прочита за њега по пет пута „Оче наш“ (ОП, 794).

Очин, -а, -о *који се односи на Оца*. – Та реч исто је што и јединородни син, који у наручју очином, који јави Бога и чију славу, славу, као јединороднога од оца, видеше многи (НБПГ, 47).

очѝстителъ м *онај који чистѝи, ослобађа од нечистѝих духова (о Богу)*. – О, Очистителу свих нечистих духова, једино Твоје присуство охрабрује срца наша, и само га твоја посета ослобађа патњи и стрепњи, дарујући му мир (Есеји, 55).

очовечење с *преображај у човека*. – У вечности идеја очовечења, стајала је под покривалом Божанства; у времену Божанство Његово пак стајало је под покривалом човечанства (ОП, 593).

П

павитина ж бот. *род вишегодишњих зељасѝих, скоро дрвенасѝих биљака Clematis из ф. Ranunculaceae, које имају усѝравну сѝабљѝку или су ѝузавице (лијане), са насѝрамним ѝросѝим или сложеним лисѝовима и цвеѝовима ѝојединачним или сложеним у мейличасѝе цвасѝи*. – Опасан је [старац] витом павитином | Препасао и косу и браду | Колика му коса до појаса | И колика брада до појаса | Толика му још испод појаса (Дух. лира, 117).

Павле м библ. *аѝосѝол и један од највећих ѝроѝоведника хришћансѝива, ѝисац чеѝрнаесѝи новозавейѝних сѝиса, ѝосланица*. – Последоваше [св. апостол Аристовул] апостолу Павлу, који га и помиње у посланици Римљанима (16, 10) (ОП, 192).

паганѝзам, -зма м *веровање у више богова, многобошѝиво, ѝагансѝиво*. – „Прво љубав, па онда логика“, каже Достојевски. „Прво разумимо, па онда волимо“, јесте лозинка старог паганизма (Д. Срб., 51).

пагода и **пагбда** ж *будисѝички храм (индијски са сѝейенасѝим кровом)*. – Човеку се зауставља и дах и реч кад посматра храмове и пирамиде у Египту, или китњасте пагоде у Индији (Теод., 91).

пагуба ж (рус. пагуба) сткњ. *ѝроѝасѝи, крах*. – Сваки други брак, који не проистиче из овог брака, као што проистиче зрак из сунца, јесте проклетство и Пагуба (Омил., 189).

пазар, -ара м (тур. pazar) покр. *ѝржница, ѝијаца*. – фиг. Битност је светиња, те чим се изнесе на пазар, да се продаје и купује, она оставља и купца и продавца и удаљава се подједнако од обојих (МНЈ, 80).

пакао, -кла м *месѝо или сѝање у којем се налазе душе грешника*. – Јуда је био међу апостолима и отишао је – у Пакао (ОП, 81). Нас не-

стане ли, смејаће се пако: | – Гле, и Бог погреша, погуби што створи! (Дух. лира, 48).

пакѡст, -ости ж *злурадо осећање, расиоложење изазвано завишићу због иуђе среће, усйеха и сл., злоба*. – Смехом радости смеје се само праведник. Смех неправедника је пакост (МНЈ, 65).

пакостан, -сна, -сно *који изражава, йоказује йакосит, злобу, злурад*. – Смеје се неправедник моштима светитеља, и изеде се од смеха пакоснога (МНЈ, 65).

паликућство с *йаљење, сйаљивање кућа*. – Витештво не значи шенлук крај везаног робља, не значи паликућство и пљачку (РЊ, 190).

панантроп и **панантропос** м (грч. πανάνθρωπος) в. *свечовек*. – Нека брза метемпсихоза, чак калеидоскоп света – панантропос, свечовек! [могао је бити Шекспир] (ОЗЈ, 27). Шекспир је панантропос ... и то еписки. Достојевског бисмо можда могли назвати лирским панантропом (ОЗЈ, 29).

панјелјинскй, -ā, -ō *залагање за јелинсйво, за хеленсйво, свејелински, свехеленски, свегрчки*. – Сава је смислио како да победи зло добрим. Како, дакле, да победи панјелинску тежњу? Помоћу самосталне народне цркве (Теод., 68).

панславйзам, -зма м *йокрей за йолиийичко и кулйурно уједињење свих словенских народа и идеологија йог йокрейша, свесловенсйво*. – Ко је измислио панславизам и објавио га свету? Пангерманисти (Д. Срб., 79).

пантейзам, -зма м (грч. πανθεισμός) фил. *учење йо којем се Бог йоисйовећује с йриродом, а йрирода схвайша као одраз божансйва*. – Западна опозиција Богу хтела је да дође тобож до једног истинитијег појма о Богу, мимо и насупрот Христа и Христовог открића вечне Истине, па је пала у слепи пантеизам, или у још слепљи натурализам, у квази научну митологију (Зап. хришћ., 89).

пантёнст м *йрисйалица, следбеник йанйеизма*. – Зар ћемо осуђивати само Пилата због погрешно постављеног питања? Гле, не умеју то преважно питање поставити правилно ни многи неопагански мислиоци европски: пантеисти, материјалисти, епикурејци, окулисти и стоици (Јев., 131).

панхуманйстичкй, -ā, -ō *који се односи на йанхуманизам, свечовечностй, свечовечански*. – Енглески народ је остао веран панхуманйстичком духу Шекспировом (ОЗЈ, 25).

папа м (лат. рара од грч. παππας отац, тата) *врховни йоглавар Римокатоличке цркве*. – Папа се прогласио светским владарем, добио је опет светску државу, држи војску, кује новац, има полицију (Зап. хришћ., 84).

па̀паз м (тур. *па̀паз*) *свештеник, ѿој*. – Није дозволио да ни страни књаз ни страни папаз управља животном судбом српског народа, него је установио трећу власт – националну, и за државу и за цркву (Бес., 70).

па̀пизам, -зма м *учење Римокатоличке цркве о ѿаји као Христовом намеснику на земљи и о његовој верској неогрешивосћи*. – У Христово име победили су и Исток и Запад. – Исток у лицу турског Ислама и монголског многобоштва, Запад у лицу јеретичког папизма (ИЗ, 12). Папизам се служи политиком, јер тако се само долази до власти (КТП, 57).

па̀поца̀ри́зам, -зма м *ѿојчињавање ѿаји, владавина ѿаје*. – Кад год је цезаропапизам или папоцаризам покушао силом да насрне, овај покушај је отклањан у кратком времену (ЖСС, 96).

па̀рагра̀фли́ја м *експр. судија*. – Питају ... циничне параграфлије ... Исуса, чија ће та жена бити у ономе свету, у који они не верују (Теод., 146).

па̀ра̀клис м (грч. *па̀рѐкк̀л̀ѿи́ѿѿв*) *цркв. издвојени део цркве намењен молитвама и другим богослужењима*. – Отац и син проводили су дане и ноћи у молитви. Ту су саградили шест параклиса: Спаситељу, Бесребреницима, св. Георгију, св. Теодору, Претечи и св. Николају (ОП, 111).

Па̀раскѣ̀ва ж *Свѣѿа Пеѿка*. – На нашем имању постоји капела преподобне матере наше Параскеве (Игум., 62).

па̀ри́ја и **па̀ри́ја** ж (енгл. *па̀ри́а* од тамилског *па̀раѿа̀н*, бубњар) (у зб. знач.) *обесѿрављени, одбачени, ѿрезрени људи*. – Наши савременици ... проводе свој живот у самообмани, да нити је, дакле, религија нешто друго до онај стари посрнули замак, нити ко религију потребује – бар данас не – осим парије (РН, 23).

па̀рохи́јан, -ána м *жиѿељ, члан ѿарохије, ѿј. црквене јединице којом уѿравља ѿарох*. – Свештеник ... је приволео своје парохѿане, да сви уредно долазе у цркву и певају у хору на служби Божијој (Игум., 57).

па̀ства ж (у зб. знач.) *верници у односу на своје црквене сѿарешине, сѿадо*. – Он [св. Димитрије Ростовски] није само писао прекрасне поучне књиге него је и примером светлио пастви својој (ОП, 794).

па̀стѿр, -ѿра м **1.** *онај који чува, наѿаса сѿоку*. – Гле, анђел пројавља га вама. | Он избра просте по вечном суду, | Да му весници најпрви буду: Просте пастире – светог Рођења, | Рибаре – славе и Васкрсења (Дух. лира, 8). **2.** *онај који се сѿара о своме верном народу, својој ѿасѿви*. – „О ти наш добри пастиру и учитељу, владико Саво, не остављај нас, своје сирочиће, усамљене, јер ко је као ти, да буде на твоме месту?“ (ЖСС, 122).

Изр. **пастир над пастирима, пастир добри Исус Христос**. – Дошо је Пастир над пастирима, | Дарове доно људима свима (Дух. лира, 8). Пастир добри силази најзад и у Ад, да понуди спасење изгубљеним душама умрлих (ИХ, 93).

пастиронáчалнѝк м онај који на духовном ѿлану ѿредводи своју ѿасѝву (о Исусу Христѝу). – Пастироначалник Христос тражиће рачуна ... о свакој овци, тј. о свакој души човечјој (ОП, 493).

пастирствòвати, -ѝрствуѝм и пàстирствовати, -ирствуѝм несвр. водѝти бригу о сѝаду (верном народу). – Благодат је Божја та која учи, води, пастирствује, и тајнама крепи стадо Христово (ОП, 384).

Пàсха ж (грч. Пáсха) рлг. највећи јеврејски верски и национални ѿразник, који се слави у сѝомен на ослобођење Јевреја из егѝпѝског роѝсѝва ѿод вођсѝвом Мојсија; Васкрс. – Трудио се [св. Мелитон] ... да унесе мир у цркву лаодикијску, узбуркану спором о празновању Пасхе (ОП, 236).

пàсхàлнѝ, -à, -ò који се односи на Пасху, који је у вези с Пасхом. – Пасхалне ноћи ангел Божји пренео га [преп. Георгија Синаита] у Јерусалим на службу Божју (ОП, 180).

пàтерица ж (грч. патерѝса) нарочѝто израђена и украшена ѿалица као знак досѝојансѝва хришћанских ѿправославних сѝарешина, жезло. – Патерица (палица) значи пастирски штап. Ову је палицу Сава донео у Свету Гору и ставио у малу ћелију у Хиландару. Та се ћелија од тада зове Патерица (ЖСС, 110).

патрѝјàрх, -àрха и патрѝјарх, -а м цркв. врховни ѿглавар у ѿправославној цркви. – О, велики Вођо наш, славни Патријарше наш! Као што си се молио на земљи Господу за свој народ, тако продужи молити се и на небу (ОЗЉ, 78).

пàтрѝције м (лат. patricius) ист. ѿриѝадник ѿвлашћеног ѿлемићког сѝалележа ѿ рођењу, ѿлемић. – Неки патриције хтеде поклонити цркви један златан крст (ОП, 671).

пàштити се, -ѝм се несвр. ѿрудѝти се, насѝојаѝти. – Благоразуман човек пашти се, да својим греховним примером не саблазни ма кога и не наведе на грех (ОП, 343). Нека се свак, ко је српски родољуб, пашти да задобије царство небеско, којим се једино може одржати царство земаљско на дуже време (Бес., 85).

Педесѝтница ж цркв. ѿразник Духови, Тројица. – Педесетница је [апостолима] била ѝихово помазање (Аг. црк., 143). По силаску Светога Духа о Педесетници апостолу Јакову паде у део да проповеда Јеванђеље Христово (ОП, 739). Нису ли апостоли у дан Педесетнице видели цар-

ство Божје у сили, онда кад им је била послата сила с висине? (Омил., 325).

пенга̀мбер м (тур. peugamber) покр. *Божји њосланик, њророк*. – Видим како пенгамбер Мухамед нетачно наводи речи из Старог Завета (Номолог., 272).

перга̀мент м *живоѡињска кожа (обично овчија, козја или ѡтелећа) обрађена ѡсебном ѡтехником и ѡрيرهђена за ѡисање (названа ѡрема азијском граду Пергаму)*. – Он [Сава] је написао Правила за ту испосницу, односно за Хиландарце који треба ту да живе. Ово правило Сава је писао својом руком на пергаменту (ЖСС, 44).

переулок м (рус. переулок) *улица, сокак*. — У свакоме переулку и закоулку спази Вран три ствари (Свеч., 53).

перипатетик м (грч. περiπατητικός) *ѡриѡадник, следбеник Аристѡѡелове философске школе, која је неговала излагања, размисљања и сл. ѡоком шеѡње*. – Св. муч. Јустин Философ ... тражио [је] мудрост у философа, најпре стојика, за тим перипатетика, затим питагорејаца, и најзад у платониста (ОП, 387).

перјанѡк, -ѡка м ист. у *некадашњим војскама, војник у сасѡаву елиѡине јединице задужене за обезбеђење владара, гардисѡа*. – Опет јекну Лазар као рањени јелен. А перјаници га ѡутито изгрдише и још јаче стегоше (Цар. Зав., 149).

песимѡзам, -зма м (фр. pessimisme) *философски ѡглед на свеѡ ѡо којем је он ѡо својој суѡѡини зао, мрачан, суморан*. – Колико је наш свет, наш варошки, образовани свет, затрован песимизмом, то показује најбоље расположење тога света после минулих ратова (ИГИС, 158).

песимист м (фр. pessimiste) *ѡрисиѡалица, следбеник философије ѡесимизма; онај који не верује у ѡозиѡиван исход, ѡовољно решење неког ѡроблема*. – Непријатељи богова увек су под Олимпом, и увек песимисти (ИГИС, 6). Ако сте песимисти, дакле, онда ви нећете моћи ни жртвовати, ни волети, ни поднети живот (ОБЉ, 87).

петак, -тка м *ѡеѡи дан у седмици, који је ѡосвећен часном крсиу Госѡодњем*. – Петак је посвећен крсту Христовом (Есеји, 88).

Изра. **Велики петак ѡеѡак сѡрасне (сѡрадалне) седмице**. – Исто као што је Велики петак био дан таме и туге, када је смрт узела живот најчистијег и најбољег бића; насупрот стоји Васкрсна недеља, за нас дан светлости, живота и радости, када победа „уништи смрт“ (Есеји, 93). Замислите Божић и Богојављење, па Велики Петак и Васкрс, па Вазнесење и Тројичин дан, и Преображење и Крстов дан. Све је окићено красним обичајима као лепо изаткани ћилим (Теод., 90).

Пѣтар, -тра м библ. следбеник Христѡв, као и браћѣ његов Андреја и остѣали новозвани ученици (црквени ѡразник свѣтѡг аѡсѡтѡла Пѣтѣра ѡразује се 16. јануара ѡо црквеном, јулијанском календару, а 29. јануара ѡо грегоријанском календару). – Св. апостол Петар ... би окован од безаконог Ирода... [а окови] при појави ангела у тамници спадоше с њега (ОП, 43).

петѡчисленѣк, -а и **петочисленѣк**, -ѣка м један од ѡѣтѡрице ученика Тирила и Мѣтѡдија. – Ученици његови [св. Методија], петочисленици, са св. Климентом као епископом на челу, пређоше Дунав и спустише се на југ, у Македонију (ОП, 335). Петочисленици, Христови војници, ... | У бешчешће римско ниједан не приста (ОП, 917).

петрифицирати се, -фѣйцѣрам се свр. (нлат. petrificare) скамениѡти се, окамениѡти се. – Заустави ли се он [ум] дуго на једном месту, ту ће по инерцији ... и остати, и петрифицирати се (РЊ, 80).

пѣчѣл, -и и -а и **пѣчѣл**, -и и -ѣла ж и м (рус. печаль) осѣћање веће ѡуге, душевне боли, ѡѡтѡшѡеностѡи, ѡѡтѡња, јад. – Печал – црв несити што душу разједе, | Униније – дремеж што смрт души преде, | Сујетљивост – змија, змија многаглава (ОП, 151).

пѣштера ж ѡѣћина у којој живи и у којој се моли монах исѡосник, ѡусѡињак. – Хиландар се напуни мноштвом црноризаца из свих манастира, ћелија пештера (ЖСС, 82). Подизаше [свешт. муч. Фавије] молитвенице и параклисе по пештерама (ОП, 561). Кандила су горела пред ликом Христа Спаситеља како по кнежевским дворима тако и по испосничким пештерама (Жет. Госп., 31).

пѣштѣрнѣк м исѡосник који живи у ѡѣшѡѣри, ѡѣћини, ѡусѡињак, еремѡи. – Балкански Христос је [оличен] ... у светогорским преподобним и плачним монасима, испосницима, молчалницима, пештерницима, духовницима и чудотворцима (ИЗ, 10).

пѣшчѣрнѣк м в. ѡѣшѡѣрник. – Очистити себе од злих и нечистих помисли ... био је циљ великих подвижника, пешчерника и безмолвника (РДС, 149).

Пѣлѣт, -ѣта и **Пѣлат**, -а м библ. ѡѣравѡиѣљ у римској ѡокрајини Јудеји (1. в. ѡ. Х.), који се у Библији ѡомиње у вези са суђењем Исусу Христѡу и његовим расѣћем. – Иста та побуда проузроковала је измирење између Пилата и Ирода, када је требало пресудити да се Христос убије (ОП, 187).

Пилатов, -а, -о који се односи на Пилѡтѡ. – Осамнаести век, век је Пилатов: осудио је Христа на смрт (КТП, 61).

пѣр м *славље, весеље, гозба*. – Пође [свешт. муч. Елевтерије] весело као да иђаше на пир а не на суд и муке (ОП, 921).

писаније ж мн. *сѣиси, наѣиси*. – Много сличнога [о светој Тројици] налази се у Евангелију и у писанијама светих апостола Христових (Теод., 64).

пѣсме, -ена с арх. *слово*. – Нека отворе очи [грешници] и читају писмена гнева Божјег! Од куће Божје почиње суд (ОП, 490).

Пѣсмо с *Свѣѣо ѣисмо, Библија*. – Не заборавите да је речено у Писму: *и небо је нечисѣо ѣред Њим* (Јов. 15, 15) (ОП, 707).

писмоводитељ м заст. *ѣисар*. – Потом га [св. Андреја, архиепископа критског] патријарх узео себи за писмоводитеља (ОП, 473).

питагорѣјац, -јца м *следбеник Пѣѣагорѣиног учења*. – В. пример под перипатетик.

пјанити, -ѣм несвр. фиг. *омамљиваѣѣи, оѣѣјаѣѣи*. – Лице бездна пјани оне, који не виде наднето сунце над безданом (МНЈ, 57).

пјеније с сткњ. *ѣојање (црквених ѣесама)*. – Флор и Лавр када довршише храм, ставише крст на њега, позваше све хришћане и осветише га именом Господа Исуса и свеноћним пјенијем (ОП, 596).

плѣта ж *следовање добијено ѣрема заслуги (обично у негѣѣивном значењу)*. – Тај мучитељ [хришћана] би обешен на дрвету, и прими плату Јудину (ОП, 224).

платонист(а) м фил. *следбеник ѣлаѣѣонизма, ѣѣј. учења заснованих на Платѣѣновој философији, ѣо којима је видљиви свѣѣѣ несавршен одраз наѣѣѣојавног свѣѣѣа идеја*. – Св. муч. Јустин Философ ... тражио [је] мудрост у философа, најпре стојика, за тим перипатетика, затим питагорѣјаца, и најзад у платониста (ОП, 387).

плаховит, -а, -о брз, *хѣѣѣар*. – Обично вешти на перу и плаховити на речи, они дочаравају простом народу визију неке земље обећане, или раја на земљи, као неку фата-моргану у пустињи (Зем. нед., 14).

плѣч м *душевна реакција ѣраћена сузама, изазвана јаким надражајем, болним доживљавањем нечега*. – Св. Исаија говорио је ... [како човек треба] да буде испуњен милошћу према свима, и да плаче пред Богом молећи се за помоћ и помиловање (ОП, 471).

Изр. *долина плача овоземаљски свѣѣѣ*. – Није узалуд овај свет назван долином плача. И сам Бог кад се јавио у свету лио је сузе (РП, 96). Било би недостојно за Бога и очајно за људе, да је Бог посетио ову долину плача празних руку, без икаквих дарова (КТП, 42).

плаштаница ж *ѣлаѣѣѣо којим се ѣокрива ѣѣело ѣокојника ѣре ѣолагања у гроб (обично са ѣриказом ѣолагања Христѣѣа у гроб)*. –

побожан и **поббжан**, -жна, -жно *који верује у Бога*. – Смерном и побожном често се открива и кад ће умрети, а гордога смрт сналази изненадно (ОП, 183).

поббжнџст, -ости ж *особина онога који је побожан*. – У оним светлим данима слободе Милешево беше истинско срце дубоке побожности, просвете и штампарске активности (ЖСС, 150). Страх од Бога је со целокупне побожности (ОБЉ, 10).

поббусан, -а, -о у изр. **Побусани понедељак** *први понедељак после Васкрса, који се у народу посвећује покојницима, чији се гробови тога дана побусавају бусењем свеже зелене траве*. – Једноме брату из Сарајева који пита нешто о побусаном понедеонику – Питаш, зашто жене излазе на гробље првог понедеоника после Светле Недеље? Да изврше један обичај, препун смисла и лепоте (МП, 61).

побвџст ж *целокупан шок развијка, историја*. – Повест ... Божјег силаска међу људе почиње са анђелом и девојком, са разговором између небесне чистоте и земаљске чистоте (Омил., 5).

повјџдати, повјџдџм несвр. арх. *говориши, приповедаши*. – Далеко је да ти све повједам | Но кад желиш, ођутати неђу (Дух. лира, 119).

повторавати, повтџравџм несвр. сткњ. *ионављаша*. – Сам је Господ заповедио: стражите јер не знате дана ни часа (Мат. 25, 13), а апостол, који је својим ушима чуо те речи, само их повторава (ОП, 547). Зар се не стидите повторавати лекцију, коју и пси одједном науче? (МНЈ, 135).

повтџрити, повтџрџм свр. сткњ. **I. ионовџши**. – Повтори те речи више пута (ОП, 924).

II. ~ се догодиши се ионово, ионовџши се. – Ја не желим, и Ти не желиш, Господе, да будућност буде повторена прошлост (МНЈ, 55–56).

пџгџбџљ ж (рус. погџбџљ) *погџбао, погџбија*. – Нека би Бог дао, да се вратимо оној вери, коју је имао Његош, да не би дошла погџбџљ (ОЗЉ, 47). Нема ни једног човека на свету пред којим нису отворена два пута: пут спасења и пут погџбџљи (ОБЉ, 106).

погџџдати, погџџдџм несвр. *усмераваши погџлед, иажњу на нешио*. – Народ Србије сада тако жељно погџледа на Енглеску и њену цивилизацију (Д. Срб., 100).

погџдба ж *услов, ирилика*. – Погџдбе за живот случајно су створене само на површини земље, и то на једном делу те површине (РЊ, 31).

погџрдџти се, погџрдџм се свр. *иосџаша горд, узохџлиши се*. – Кад су нека млађа братија хтела постити више од других, он [преподобни Јевтимије Велики] им то забрани и нареди да долазе за општу трпезу, да се не би погордили (ОП, 54). Кад се људи погорде својим честим

општењем с Богом, онда они падају у гору пропаст него ли они, који немају никаква познања ни општења с истинитим Богом (Омил., 119).

погостòвати, погòстујѐм свр. *їровесїи неко време у гостїима, їроборавїи*. – Св. Климент, архиеп. Охридски ... пређе Дунав, погостова у цара Бориса Михаила, и потом дође у Охридску страну (ОП, 538).

погрѐпсти, -ѐбѐм свр. *їокоїаїи мрїваца, сахраниїи*. – Тестаменат гласи ... да у Требињу подигну цркву по плану косовске Грачанице и у тој цркви да га погребу (ОЗЈ, 52).

погружáвати се, -ўжáвãм се несвр. *загњуривати се, урањаїи*. – Христос се погружава у воду, не да Себе очисти, него да симболички потопа старог човека (Омил., 60).

погру́зити, погрӯзїм свр. **І.** (некога) *загњуриїи, їоїоїиїи*. – Када он [Јован Крститељ] погрузи и крсти Господа у Јордану, тиме се показа и мисија Христова у свету и пут нашега спасења. Наиме: Господ узео се грехе рода човечјег и под њима умре (погружење) и оживе (излазак из воде) (ОП, 20).

II. ~ **се їоїоїиїи се, зарониїи**. – Он [преп. Филотеј] се на бини погрузи у воду изговарајући речи: во имја Оца и Сина и Свјатаго Духа! (ОП, 673).

пòгуба ж *їоїїїуно унишиїење, їроїасї, смрї*. – „Доћи ће, царе, на те љута погуба изненада, и нећеш наћи ко ће те од ње избавити!“ (ОП, 172).

пода́вати се, подáјѐм се несвр. *їреїушїаїи се, їредавати се*. – Тако се моли цар покајани, који се најпре подавао прашини, док није увидео како прашина вуче у бездан пропасти (ОП, 795).

пòдагра ж (грч. подáγра) мед. *болесї у ножним зглобовима и венама*. – Страдао [је] од подагре, те није могао ни стојати ни ићи (ОП, 146). Исцели [св. муч. Севастијан] од једанаестогодишње подагре и ногобоље Транквилина (ОП, 929).

пòдвїг и **пòдвиг** м **І.** *дело извршено с великом їожрївованошћу у вери*. – У сваком добром подвигу би узор пример свој братији (ОП, 169).

2. в. *їодвижнїишїво*. – Када стиже [преп. Арсеније Велики] у славни Скит, постаде ученик славнога Јована Колова, и предаде се подвигу (ОП, 327).

подвигопòложнїк м *онај који се сав їредаје їодвигу (о Исусу Христїу)*. – Најсмернији од најсмернијих био је сам подвигоположник Господ наш Исус Христос. У његовом земаљском животу смерност је увек ишла пре славе (ОП, 425).

пòдвижнѣк м онај који се из љубави ѿрема Госѿоду одрекао свейа и овоземаљских уживања. – У то време открије ангел Божји великом подвижнику Питириму тајну о Исидори (ОП, 333).

пòдвижница ж она која се из љубави ѿрема Госѿоду одрекла свейа и чулних уживања. – Скривати врлину своју и подвиг свој био је обичај подвижника и подвижница не само првих времена Хришћанства него и кроз све векове до наших дана (ОП, 353).

пòдвижничкѣ, -ā, -ō који се односи на ѿдвижнике. – Преп. Антоније Велики ... посвети [се] животу подвижничком, коме је тежио од детињства (ОП, 46). Св. Василије Острошки ... убрзо се прочу због свог озбиљног и ретког подвижничког живота (ОП, 305).

пòдвижнѣштво с живоѿи ѿдвижника. – Преп. Герасим ... најпре се учио подвижнѣштву у мисирској Тиваиди, па је онда прешао на Јордан и тамо основао обитељ (ОП, 161).

подвизāвати се, -изāвāм се несвр. сткњ. живеѿи исѿосничким живоѿом, одолевајући разним духовним и физичким искушењима ѿежећи духовном савршенству. – Преп. Макрина ... заједно са својом мајком Емилијом прими монаштво у неком девичком манастиру, где се подвизаваху са другим инокињама (ОП, 515).

пòдвоз м ѿревоз. – Св. Иларион Велики немајући чим да плати подвоз до Сицилије, понуди господару лађе своје јеванђеље (ОП, 777).

пòдвозан, -зна, -зно који служи за ѿревоз. – Далеко је Назарет од Витлејема, далеко за оно време и за ондашња подвозна средства (ЈЧ, 112).

пòдејствовати и **пóдејствовати**, -ујѣм свр. даѿи дејствѿво, ефекаѿи. – Та одбрана толико је подејствовала на незнабожачког цара, да је овај наредио, да се хришћани не гоне без нарочитих кривица (ОП, 689).

пòджизати, -ижѣм несвр. расѿаљиваѿи, ѿећи. – фиг. Страсти и разне сујетљивости, у градовима се непрестано поджижу новим огњем, док у пустињи вену и ишчезавају (ОП, 786).

поднебеснѣ, -ā, -ō ѿриземан, низак. – Јунак се роди, Непобедиви, да одбрани праведне, да освоји грешне, да сруши духове злобе поднебесне (Бес., 10).

подништāвати, поднѣштāвāм несвр. ниѿодашѿиваѿи, омаловажаваѿи. – Ми се показујемо неблагодарни и неразумни кадгод подништавамо и газимо заповести Његове (ОП, 223). Сви они који су Њега подништавали и унижавали, издавајући се над Његовим дуготрпљењем, биће истребљени као сухо грање од огња, што из Њега исходи (Јев., 152).

подраж́авати, -а̀ж́ав́ам несвр. *йосѣуѣаѣи као неко други, ойонаша-ѣи*. – Као што је он подражавао највеће духовнике, желео је да и други иду његовим путем (ЖСС, 44).

подр́ажатељ м *онај који йодражава, ойонаша нечије йосѣуѣ-ке, йраѣишлац, йошѣовалац*. – Скочао је [Преп. Антоније Велики] у 105. години свога живота, оставив иза себе читаву војску ученика и подражатеља (ОП, 47). Био је [преп. Иларион Нови] ученик Григорија Декаполита и подражатељ живота Илариона Великога, чије је и име узео (ОП, 401).

по̀дѣуше с *црквена служба за умрлога*. – Теодосије нареди, да се Василију држе помени и подушја: трећина, деветина и четрдесетница, како је обичај над мртвима (ОП, 60). Господе, је ли ово радост или жалост? Свадба или подушје? (Свеч., 149).

пожртвова́ње с *сйремносѣ на жрѣву, йожрѣвованосѣ*. – Из љубави проистиче узајамна послушност, узајамна помоћ, узајамна милост, кротост, смерност, доброта, добра воља, пожртвовање (ОП, 707).

по̀жуда ж *жеља за йолним здруживањем, йохойа*. – Духовна љубав и јесте права љубав, једина достојна тог имена, док је такозвана телесна љубав пожуда и страст (ЈЧ, 149).

позна́ње с арх. *знање, сйознаја*. – Преп. Теодор Освештани ... као младић дошао [је] до познања праве вере, крстио се, и ... добегао ... у манастир тајно од својих родитеља (ОП, 347). Какав је најбржи пут познања Бога, браћо? Несумњиво кроз Христа Исуса Господа нашег (ОП, 506). Не сачињава узвишену и свету љубав само познање. Уз познање треба да дође и поштовање (ИГИС, 136).

по̀издаље и **по̀издаље**, **по̀издаље** и **по̀издаље** прил. *са веће удаљеносѣи*. – Сатана га [Исуса Христа] је поиздаље посматрао, сав узнемирен и устрашен (ЈЧ, 138).

по̀јамни, -а̀, -о̀ и **по̀јамни**, -а̀, -о̀ [„појмни“] *који се односи на йојам, на знање о нечему, сазнаѣљив*. – Тамно постаје светло, и далеко блиско, и непојмно појмно (Дух. сав., 113).

појеванђелскѣ, -а̀, -о̀ *који временски долази йосле догађаја ойисаних у јеванђелѣима*. – Кроз сваку реч јеванђелску светли по један зрак из онога духовнога света, да и не говоримо о чудесним догађајима, и јеванђелским и појеванђелским (РДС, 137).

пока̀дити, пока̀дѣм свр. *исѣусѣишѣи мало дима од заѣљеног када, мало окадиѣи*. – Судија постави пред њега [Тивуртија] жар говорећи му

... или да баџи тамјан и покади идолима или да сам стане бос на жар (ОП, 930).

покајан, -јна, -јно *који се њокајао, који је изразио кајање*. – Кад нам милостиви Опроститељ дугова даје право да дуг једног човека сма-трамо општим дугом, ми осећамо и дужност да сви као једно братство примимо дуг (или грех) једнога немоћнога или покајнога брата на себе као свој дуг (или грех) (ОН, 122).

покајање *с сїознаја сїсїтвеног греха уз кајање*. – Сава сазва све епископе и упозори их: „Молим вас да држите заувек све што сте видели и чули од мене, то јест да пазите на своје личне животе, прво покајањем и јачањем вере по законима Господа нашег Исуса Христа, а затим да учите народ поверен вашој бризи“ (ЖСС, 122). Фарисеји су Га одрицали са злбом непокајаном, а Петар Га се одрекао са стидом, и опет Га признао с покајањем (ОП, 571). Зна народ наш за потребу покајања и епитимије (Есеји, 146). Покајање одговара крштењу у водом. То је само почетак, или услов новог живота, но то није још нови живот (ИХ, 89). Ипак не може бити опроштен грех само покајањем без крштења (ВС, 44).

покајати се, -јем се *свр. њризнаџи свој грех, сагрешење кајући се због учињеног њресїуџа, грешке и сл.* – Господ зна да прослави покајане грешнице (ОП, 236). Буди пажљив, да не спомињеш злурадо грехе покајаног грешника, него принеси благодарност Богу и диви се, како се од таме направила светлост (ОП, 544). Покај се пре него што смрт затвори врата твога живота и отвори врата Суда (ОП, 603). Само су покајани грешници материјал за стварање новог света (ИХ, 91).

покајник *м онај који се њокајао или се каје због њочињене грешке, сагрешења*. – Десет година потом проведе Јаков као покајник живећи у једноме гробу (ОП, 161). Ако си узео на се улогу да изобличиш грешника, чувај се добро, да не изобличиш и покајника (ОП, 547). Неки од Немањиха грешили су као људи по људској слабости, али су се кајали за грехе и умирали су као покајници (Теод., 77).

покајница *ж 1. жена која се њокајала због неког сагрешења*. – Преп. муч. Евдокија [била је] ... најпре велика развратница, а потом покајница, испосница и најзад мученица (ОП, 153). Ова покајница [преп. Пелагија] са сузама мољаше архијереја Христова. И он је крсти (ОП, 736). **2.** (у служби атрибутива у споју с именицом „црква“) *која је насїјала као израз њокајања*. – „Ал читати проштајницу нећу | Јер ти с неће брзо опростити | Док не будеш саградио цркву | Саградио цркву покајницу“ (Дух. лира, 122).

покајничкѝ, -а̄, -о̄ *који се односи на њокајнике, на оне који се кају за њочињене грехе*. – Наш Богомољачки покрет јесте на првом месту покајнички покрет (Диван, 9).

поклонѝк, -а и **поклѝнѝк**, -ѝка *м верник који њосећује реликвије и светиа месѝа, ходочасник*. – Народ Никеје живо га се сећао када им је, као нови архиепископ, делио поклоне и благослов, а сада је желео да прими благослов од њега као поклоника (ЖСС, 111).

поклоњѝе *с исказивање њошѝовања (ѝрема светињама)*. – Путоваху по Светој Земљи два племића цариградска, Галвије и Кандид, ради поклоњѝења тамошњим светињама (ОП, 467).

покојѝти се, покојѝм се *несвр. њочиваѝи у њокоју, миру*. – У Риму постоји црква његовог имена [св. муч. Панкратија], и у тој цркви покоје се свете мошти његове (ОП, 337).

поколење *с сви људи неког доба, нарашѝај, генерација*. – Наше је поколење много преживело. Не због дуговечности, већ због великих брига (Д. Срб., 19).

покрѝв *м ѝлашѝно којим се њокрије ѝело мрѝваца у сандуку, ѝлашѝтаница*. – По прастаром обичају, свештеник који обави опело, прекрије тело белим покровом (ЖСС, 41).

покрѝвитѝља *ж цркв. зашѝишѝница којој се њосвећује Божѝи храм (црква, манасѝир) (обично о Богородици)*. – Славим и хвалим Бога, сестре моје, што сте се опет и данас причестиле. Нека вам је на живот ... на здравље душе и тела, и на вечно спасење у Царству небесном, у близини пречисте и преблагословене Матере Божје, благе покровитељке наше свете обитељи (Игум., 51).

покрѝпити, покрѝпѝм *свр. њоѝрскаѝи сиѝним каѝљѝцама, њошкроѝишѝи све редом*. – фиг. Ти што нечујно ходиш по цветним пољима ... покрѝпи и поље моје душе својом благодаћу (МНЈ, 49).

полацманѝти се, -ѝм се *свр. њостѝаѝи лацманином, ѝримѝишѝи ѝућѝе навике и обичаје, одродѝишѝи се, оѝућѝишѝи се*. – Нова србска аристократија, такозвана интелигенција, постала је очарана Европом као добром, полацманила се, и свом душом се оделила од свога народа ... премда је фарисејски гатала о народу и о народним правима (Теод., 82).

полезан, -зна, -зно (рус. полезный) *значајан, корисѝан*. – Кажѝ нама слово полезное! (ОП, 400).

ползѝвати, -ујѝм *несвр. сткњ. биѝи од корисѝи, корисѝишѝи*. – Свом народу нико ползѝвати неће, | Ко се од закона Божијег окреће (ОП, 603).

полнѝта *ж (рус. полнота) заст. ѝуноћа, њоѝѝуносѝи*. – У Првоме рату поднесмо страхоте ... | Ал' рекосмо „браћа!“ И све опростисмо. | Но то

беше само предговор у грозоти | Што с' у Другом рату јави у полноти (Дух. лира, 132).

полòжйвшй, -ā, -ē *који је њоложио живоїи, који је сїпрадао.* – Велика је бројка Седамсто Тисућа | За Твог Сина, Дјево, живот положивших (Дух. Лира, 136).

пòлумесѐц м *фиг. муслимански свеїи.* – Срби су били на великим искушењима под притисцима да напусте своју хришћанску веру и приме веру полумесеца (Д. Срб., 96).

пòлус м (лат. *polus*; грч. *πόλος*) *їол.* – Оно што је било и оно што ће бити – то су два сјајна полуса, који су у таму садашњице ... бацали по неки бледи зрак (ОЗЉ, 40).

пòлусвѐт, -а, -о *који је їрожейї нечим їомало свеїїим, узвишеним, їраведним.* – Све полусвете и несвете освете морају се жртвовати светој освети (РЊ, 191).

полўчйти, пòлўчйм *свр.* (рус. *получить*) *добийїи, їрмийїи.* – Многи болесници долазе или бивају донесени, да ту над моштима светитељевим кроз веру и молитву получе исцељење (ОП, 438).

помазāник, -їка м *онај који је їомазан (о Исусу Христїу).* – Христос значи Помазаник (Цар, Свештеник, Пророк) (ВС, 20).

помѐљār, -āра м *онај који донесе или донесе жиїио у млин и чека док му се самѐе.* – Како, Бељо, разговараш с помељарима у овој ларми од камења? (Свеч., 38).

пòмѐн м *задушнице за усїомену на їокојника їосле сахране или на дан његове смрїи; їомињање їокојника у молийвама за умрле.* – Теодосије нареди, да се Василију држе помени и подужја: трећина, деветина и четрдесетница, како је обичај над мртвима (ОП, 60). У православној Цркви помен у молитвама за умрле држи се као апостолска традиција забележена у прастарој литургији св. Јакова (Есеји, 92).

пòмесан, -сна, -сно *који чини заједницу сасїивљену од више їерийїоријалних јединица, їодручја, власїан.* – Свето предање обухвата ... правила неколико помесних синода или сабора (ВС, 15).

помѐтња ж *збрка, мейеж.* – Због људске охолости, сујете и самовоље Бог је пустио пометњу, да људи не разумеју један другога (Номолог., 269).

помиловāње с *ойрошїај.* – Св. Исаија говорио је ... [како човек треба] да буде испуњен милошћу према свима, и да плаче пред Богом молећи се за помоћ и помиловање (ОП, 471).

помишлѐније с *сткњ. їомисао.* – Три су врсте греха: грех словом, грех делом, грех помишленијем (ОБЉ, 31).

помјанути, пòмјанѐм свр. (рус. помянуть) *йоменуџи, сйоменуџи некога*. – Помјани мја, Боже и Господе, | Помјани мја у царству Твојему! (ОП, 144).

помòлити се, пòмолѝм се [„помолимсја“] свр. *изрећи, извршиџи молиџиву*. – Покажите љубав према нама молитвом за спасење наше. – Господу помолимсја. – Господи помилуј – помилуј, помилуј, помилуј, помилуј, помилуј – Господи помилуј (Дух. лира, 152).

пòмрāченòст, -ости ж у изр. ~ *ума губиџак сѝособностѝ здравог расуђивања*. – Од греха се рађа страх, и збуњеност, и немоћ, и раслабљеност и помраченост ума (ОП, 753).

помрчати, пòмрчā свр. *йомрачиџи се (о Сунцу)*. – Сунце ће помрчати од страха, побледеће месец у дрхату (Јев., 151). Издахну Господ Христос на крсту, и сунце помрча, и би тама и у Мисиру 3 сата (ОП, 722).

пòнāјвернијѝ, -ā, -ē у *йојачаном суѝерлаџивном значењу: највернији*. – В. пример под понајмудрији.

пòнāјмудријѝ, -ā, -ē у *йојачаном суѝерлаџивном значењу: најмудрији*. – Засја круна слуге Божијега, | По мудрости понајмудријега | А по сили понајсилнијега, | Још по вери понајвернијега (ОП, 839).

пòнāјсилнијѝ, -ā, -ē у *йојачаном суѝерлаџивном значењу: најсилнији*. – В. пример под понајмудрији.

понèдељак, -ѐљка м цркв. *ѝрви дан у седмици, йосвећен светѝим анђелима Божјим*. – Зашто је наша црква посветила понедељак светим анђелима? Зато, што ми почињемо наш рад у понедељак ...; и у почетку Бог је створио небо и земљу, небо, што значи невидљива, виша интелигентна бића или анђеле (Есеји, 80). Понедељак је посвећен светим анђелима (ВС, 77).

понижење с *снисходљивосѝ, йокорносѝ (ѝред Госйодом)*. – Што год је ниже смерно понижење наше пред Господом Исусом, то се драговољније Он спушта у нас, натапа нас Својом животворношћу и испуњава нас као сасуд Свој пуноћом својом бесмртном (ОП, 874).

пòнѝзан, -зна, -зно *йокоран, йослушан, йоѝусѝљив*. – Будите понизни и кротки, да бисте се удостојили најлепшег дара – љубави Божје (Есеји, 63).

понижити се, пòнѝзѝм се свр. (вољи Божјој) *ѝриклониџи се*. – Да се понизимо и покоримо вољи Божјој – то је цена, коју Он тражи (ОП, 250).

пòочим м *човек који је усвојио ѝуђе дете или који је ѝрихваџио чију жељу да му буде као оѝац (у односу на усвојеника, усвојеницу)*. –

У Назарету је био дом и радионица његовог поочима Јосифа, где је он могао бити као у своме дому, поред своје Мајке (ЈЧ, 125).

поп̀атосати се, -ошѐм се свр. *добийи́и ѡа́иѡс, ѡрекри́и се ѡа́иѡсом ѡо ѡоври́иши.* – И гле, намах попатоса се цело језеро свим могућим минералима, за које би речено Врану, да су то минерали (Свеч., 20).

попечѐње с сткњ. *брига, скрб, сѡарање.* – Велико попечење имаше [св. Лав] око болних и сиротих (ОП, 128).

попѐчителѝ м заст. *лице коме је званично ѡверена брига о некоме или нечему, надзорни орган, сѡарайѝелѝ.* – Дужан сам да кажем истину о српским богомољцима још и зато што сам био одређен од Светог архијерејског сабора за руководиоца и попечитеља овог покрета (Диван, 6).

по̀пирати, -рѐм несвр. *ѡѡи́скива́иши, одба́цива́иши.* – У десној руци држи копље, којим попира Луцифера, сатану (ОП, 822). Веру благочестиву утврђиваху [свети јерарси] и јереси попираху (ОП, 960).

по̀празни́штво [„попразниство“] с *ѡно шѡѡо следи ѡсле ѡразника, а у вези је с ѡи́ш ѡразником.* – У црквеној служби овај Господњи празник [Обрезање Господа Исуса Христа] нема ни предпразниства ни попразниства (ОП, 9).

пора̀збѡјничити се, -ѡм се свр. *ѡосѡа́иши разбѡјник, ѡриклони́и се разбѡјниши́ву, анархи́ји.* – Када се јавио на земљи међу поразбѡјниченом децом Божјом ... нису [га] признавали за свога (НБПГ, 28).

по̀рок м *грех, ѡоквареносѡи.* – Опет по Златоусту говорим: „Добродетељ је нешто природно у човеку, док је порок нешто неприродно и лажно“ (ОП, 360).

по̀рочан, -чна, -чно *који је склон ѡороку, греху.* – Ја порочан – [како да говорим] о Њој непорочној? (Бес., 43).

поруг̀ање и **пору̀гање** с *срамоѡа.* – На тргу беше прикупио хришћанске монахиње, девојке и часне жене, и раздаваше их најбестиднијим развратницима на поругање (ОП, 239).

порфи́ра ж (грч. πορφύρα) *дуга гримизна свечана хаљина.* – Тад ће Сунце Правде, што никад не трне, | Црквом ка’ порфиром Себе да огрне (ОП, 141). Беше обучена [Пресвета Богородица] у златокрасну порфиру и сва блисташе у неисказаном сјају, окружена апостолима (ОП, 716).

по̀сведне́вни, -а̄, -ѡ заст. *који се збива сваки дан, свакодневни, свакидашњи.* – Његош је посведневни празник, јер његово посведневно настројење духа и срца јесте празничко (РН, 163). Јасно [је] из посведневног опита, да је слобода нераздвојни пратилац ума (ОП, 478).

посведнѣвно прил. заст. *сваки дан*. – О кад бисмо ми улагали онолики труд око умивања себе од греха колико труда улажемо посведневно око умивања лица свога! (ОП, 25).

посвенѣдѣљнй, -ā, -ō заст. *који се односи на сваку недељу*. – Удубите се у смисао тих посвенедѣљних песама, и срца ће се ваша испунити животом и радошћу (Игум., 64).

посвѣтити се, пòсвѣтї се свр. *йосїаїи свей*. – Међу безбројним светитељима хришћанским не помиње се ниједан, коме је раскошно одело помогло да се посвети (ОП, 500).

посејати, -јѣм [„посијати“] свр. **1.** *бацїи, йосуйи семе у земљу да никне*. – фиг. О Јосифе храбри и благообразни ...| Нек те слави чесно земља Британија, | Ти јој први семе спасења посија (ОП, 549). **2.** *разасуйи, йосуйи уоїише*. – Авимелех потом поби Сихемљане, раскопа им град, и посија со по њему (ОП, 550).

посѣтилац, -иоца м *онај који чини йосейу (о Богу)*. – Бог Посетилац дошао [је] као шума, која се непрестано сече и непрестано стоји као несечена (НБПГ, 38).

пòсинāштво с цркв. *йризив синова и кћери уз Бога, йрихваїање Бога*. – Син Божји ... учини да примимо посинаштво, и да духом Божјим ословљавамо Бога: Авва Оче! (ОП, 169). Христос је објавио посинаштво. То јест, Он је отворио упис у синове и кћери Божје за све оне који то желе (Теод., 85).

пòслāница и **пòслāница** ж *аїосїолско йисмо у Новом завейу*. – Управо смиренотудрије одговара тачно грчкој речи, коју је апостол и употребио у својој посланици (ОП, 495). Тако како сад живе богопротивници и богоборци живљаху сви људи пре Христовог доласка, па и они којима апостол пише посланицу (ОП, 820).

пòслѣдоватељ м (рус. последователь) *онај који се угледа на некога или нешїо, исїуниїшељ*. – Последоватељи закона Божјег ... отићи [ће] одмах у блаженство (РН, 105)

пòслѣдовати, -дујѣм несвр. (рус. последовать) (некоме, нечему) *угледаїи се, йодражаваїи, следоваїи*. – Свети Јевтимије... напусти манастир и скрије се у пустињи: његовом примеру последују сви знатнији монаси (ОП, 55). Последоваше [св. апостол Аристовул] апостолу Павлу, који га и помиње у посланици Римљанима (16, 10) (ОП, 192). Узмимо драговољно крет свој и последујмо Господу (Омил., 326).

пòсленїк, -а и **пòслѣнїк**, -їка м *онај који се бави неким радом, йослом, радник*. – Кад и они [људи] знају снабдевати своје посленике са оним што им треба, тим пре зна Бог снабдети Своје са оним што овима треба (Омил., 97).

послушаније с сткњ. *задаѿак, обавеза*. – Сава ... се радовао што је запазио његово [Арсенијево] нагло духовно напредовање, како у знању, тако и у извршавању свих манастирских претешких послушанија (ЖСС, 120). Неки старац монах имао је послушаније у винограду на пола сата далеко од манастира (ОП, 744).

послушање с цркв. *ѿслушности, ѿкорности*. – Морална чистота, послушање, лично сиромаштво, молитвеност и братска љубав били су основни услови [живота на Светој Гори] (ЖСС, 22). Постом, бдењем и послушањем украти и исуши тело своје (ОП, 169). Нико не бива добар старешина, ако није прошао школу послушања (РДС, 138).

послушник, -а и **послушник**, -ѿка м цркв. *ѿриправни стѿеѿен ѿре стѿуѿања у монашки ред*. – Дошао однекуд на Синајску гору као шеснаестогодишњи дечко и ту остао, најпре као послушник, потом као отшелник (ОП, 229).

послушност и **послушност**, -ости ж *врлина онога који је ѿслушан*. – Кроз велико стрпљење стече две основне добродетељи: смерност и послушност (ОП, 238).

посмотрити, посмотрим свр. (рус. посмотреть) *ѿгледаѿи, уочиѿи; размоѿриѿи*. – Посмотрите само мало изближе ово магично „цветно лоно“, овај „вечити Мај“ (РЊ, 48). Посмотрите, пажљиво, и видећете, да су дела свих безбожника трула и мрска (ОП, 742).

посник м *исѿосник, верник*. – Небесна Србија Србија је рајска, ... | Ту чете посника и светаца благих | И много и много сродника нам драгих (Теод., 91).

пост, пѿста м цркв. *уздржавање од мрсне хране у дане које црква ѿроѿисује својим верницима*. – Велика је ствар пост, но љубав је још већа (ОП, 71). Никада не нарушавај пост у среду и петак. Тај пост је Црквом заповеђен и добро образложен (ОП, 400). Где је пост, ту мора бити и милост (ОЗЉ, 82).

Изр. **часни пост ѿосѿи ѿред Васкрс**. – Прве недеље Часног Поста он се удаљавао у пустињу, и тамо остајао у молчанију и богомислију до пред Ускрс (ОП, 54). Преп. Герасим ... уз часни пост није јео ништа осим што се причешћивао (ОП, 161).

пѿстајућѿи, -а, -ѿ који *ѿосѿаје, који насѿаје*. – Онога дана, када је ... Савле ... јурио за Дамаск ... решена је будућност младога, тек постајућег Хришћанства (Јев., 134).

пѿстаријѿи, -а, -ѿ *ѿрилично стѿарији, који је у годинама*. – Што је Растко више растао, све је више био вољен не само од својих постаријих родитеља, већ од све уже родбине и целе државе (ЖСС, 10).

пòстити, -й̄м несвр. *држаѝӣ й̄осѝ̄, не мрсѝӣӣ*. – Човеку који почне искрено се молити Богу и постити, са стрпљењем и надом, демону постаје тесно, претесно (ОП, 132). Он [Христос] је постио 40 дана и 40 ноћи (ЈЧ, 138).

постоја́нство с *й̄осѝојање, й̄рисусѝво*. – Нем и немушт осећам се, Раскоши моја, кад хоћу да изразим постојанство Твоје, и сву пуноћу Твоју (МНЈ, 53).

пòстрићи се, -й̄жѝм се свр. *й̄римѝӣӣ й̄осѝ̄риг, й̄осѝ̄аѝӣ монах*. – Сазида [манастир] ... у самоме Риму у част апостола Андреје, у коме се и он постриже (ОП, 182). Св. Андреј, архиеп. Критски ... постриже се у лаври св. Саве Освештаног (ОП, 473).

потаванити се, -й̄м се свр. покр. *добѝӣӣ нешѝо̄ й̄о горњој й̄оврши-ни, й̄рекриѝӣ се*. – Визија ... се потавани са новим људским главама, од којих многе Вран познаваше (Свеч., 20).

потклòнити, пòтклонѝм свр. *й̄риклониѝӣ, сѝусѝӣӣӣ*. – „Сама желим обручити се с Њиме у духовни брак и потклонити главу моју под Његов благи и лаки јарам“ (ОП, 365).

поткúпити, пòткúпѝм свр. *й̄ридобѝӣӣ, й̄одмиѝӣӣӣ*. – Православни Оци Цркве никад се нису дали ни поткупити, ни застрашити (ОП, 32).

поткúпљив, -а, -о *који се може й̄оѝкуѝӣӣӣ, й̄одмиѝӣӣӣ, й̄одми-ѝ̄љив*. – Бити поткупљив, значи не бити хришћанин (ОП, 32).

поткупљѝвѝање с *гл. им. од й̄оѝкуѝљиваѝӣӣ*. – Поткупљивање у стварима вере равна се Јудином издајству Христа за новац (ОП, 32).

поткупљѝвати, поткúпљујѝм несвр. *й̄ридобѝјаѝӣ, й̄одмиѝиваѝӣ*. – В. пример под поткупљивање.

пòтоп м *велика й̄оѝлава, й̄оводањ*. – Када Ноје прорече људима Потоп, људи му не повероваше (ЈЧ, 144). Потоп се догодио по свесној и словесној заповести Божјој (Номолог., 267).

пòтребит, -а, -о *који има й̄оѝребу за нечим (нѝр. за храном, й̄реживљавањем и сл.)*. – Радост имућних [била је] у помагању потребитих (СС, 33).

пòтребовати, -бујѝм несвр. *захѝеваѝӣ, й̄пражиѝӣ*. – Човекољубива воља Божија и човекомрзна воља сатанска нису потребовале промене. Он је дошао ради тријумфа човекољубиве воље Божије и пораза воље сатанске (Жет. Госп., 24).

пòтура ж заст. *најсѝӣнији новац, й̄ара, новчић*. – Када дате и цео свој живот за виђење Њега, дали сте једва једну потуру (МНЈ, 67).

пòтурица м (у мн. ж) *онај који је й̄римѝо й̄урску веру, й̄оѝурчењак*. – Многи од хришћана из страха беху се одrekli Христа и примили

Мухамедову веру. Св. Јован имаше своју радњу баш међу оваквим по-турицама (ОП, 277).

поучење с *поучни саветї, поука*. – Писао је [преп. Исаија Отшелник] многа поучења за монахе и отшелнике (ОП, 470).

пѡхѡт ж в. *похоїа*. – Први зајмодавац јесте телесна похот, која ме мучаше од младости; други среброљубље, а трећи трбух (ОП, 342). Издржа [преп. Дије] дуготрајну и трудну борбу са ђаволом и похоти телесном (ОП, 516). Смрад тела означава смрад душе од блудне похоти (ОП, 579). Кога је овде распаљивала срамна похот сладострашћа и прелубочинства, тај ће заједно са сатаном вечно горети у геени (Јев., 155). Изазивајући похот телесних потпојасних органа створених од Бога на добро – он је успео да упропасти безбројне људе и жене (ЈЧ, 138). Ко похот назива љубављу, греши се о љубав (Кас., 64).

пѡхота ж *груба, пошена, чулна стїрасї*. – Иако се уздржавао од сваке физичке похоте, на другима је посматрао њихово разарајуће дејство (ЖСС, 16). Седамнаест година проведох у пустињи овој борећи се са мојим безумним похотама (ОП, 237).

пѡхотан, -тна, -тно *захваћен похотом, који изражава похоту*. – Запрегнемо ли ум наш, онда у његовој тескоби не могу наћи места похотне мисли (ОП, 51).

похотљив, -а, -о *похотљив, похотљив*. – Дете није среброљубиво; дете није похотљиво; дете није савољубиво (ОП, 79).

почва ж (рус. почва) *ваздушни омотач око Земље, атмосфера*. – Хладна почва, и хладна магла између вас и сунца вашег, гомилају снег на снег, и лед на лед (МНЈ, 93).

почетак, -тка м *полазна тачка, исходније*. – Господ Исус је почетак стварања, почетак обнављања, почетак спасавања, почетак васкрсења и славе бесмртне (ОП, 74).

почивши, -а, -е *покојно, који се упокојио, покојан*. – Царица му [Сави] је причала како је њен почивши отац Теодор имао високо мишљење о њему (ЖСС, 111). Почившег оца Страхине и оца Антонија ... милостиви [Бог] нека их прости и дарује им вечни живот међу праведницима (Дух. сав., 161). Штампарију овој централи подарио је Михајло Пупин, сада почивши (Диван, 6).

пошиљати, -љѣм несвр. *слаћи некоме нешто*. – Бог пошиљаше ангеле Своје у тамницу, те је храбраху и ране јој исцеливаху, тако да се Татијана свако јутро јављаше пред мучитељима потпуно здрава (ОП, 33).

пошкропити, пошкропїм свр. *шкропїти пошто, пошкропїти*. – Сава се наднесе над њим, помоли се Богу и

пошкропи га освећеном водицом. Болест брзо нестане и Стефан устаде (ЖСС, 85).

поштење с *чесѿиѿосѿи, ѿравдољубље*. – Пример искрености и поштења ... [је] Варнава (СС, 31). Нека нам школа буде с вером, политика с поштењем, војска с родољубљем, држава с Божјим благословом (ОБЉ, 155).

правда ж **1.** *сѿиѿање ѿраведносѿи*. – Господ Исус... је светлост правде, јер је показао јачину правде и немоћ неправде (ОП, 56). **2.** *исѿина*. – Деси ли се пак да се душа твоја устреми у одбрану правде, остављене од свију, мршаве и исмејане – тиме си се ти приволео царству небескоме (ОЗЉ, 112). Нико не може о Господу правду рећи, ко Га само очима цени (ОП, 173).

Изр. **бити гладан и жедан правде**: Бити гладан и жедан правде значи бити гладан и жедан Бога (Јев., 78).

правдољубив, -а, -о *који воли, који брани ѿравду*. – Милостив, истинит, правдољубив, он [св. Николај Чудотворац] је ходио међу људима као ангел Божји (ОП, 898).

правдољубље с *врлина онога који је ѿравдољубив, који љуби ѿравду, исѿину*. – Добар си Србин ако имаш ... правдољубље Марково (ОБЉ, 115).

праведник м *онај који живи ѿрема Божјим начелима*. – Ангелима су слични праведници (ОП, 63).

правоверан и **правдоверан**, -рна, -рно **а.** *који држи до ѿраве, исѿинске вере*. – Правоверни краљ [Стефан] радовао се [величанствености Жиче] као никада пре (ЖСС, 93). **б.** (у им. служби, м) *ѿришадник, следбеник ѿраве вере*. – Примером и речима божанским утврдио [је свешт. муч. Фока] правоверне у вери (ОП, 691). Огњем су спаљивали иконе а мачем су секли правоверне (Омил., 308).

правозаступник м *онај који засѿуѿа некога у ѿравним ѿсловима и односима*. – Као правозаступник [св. Јован III Схоластик] рукоположио се за свештеника, по том постао патријарх (ОП, 131).

правомѿсаон, -а, -о *који има чистѿе мисли*. – Сви [знаци] бљеште као звезде по небеском своду свакоме ко има благо срце и правомѿсаон ум (ОП, 148).

правдопутнѿ, -ѿ, -ѿ *који се односи на оне који иду ѿравним ѿуѿем, ѿраведан, исѿраван*. – У самоћи, која је тешка кривоумним и кривопутним као страшни суд, насилници и трчилаже признају, да у колико још свет постоји, постоји једино због праведника – због правоумних и правопутних (МНЈ, 128).

п̀равосл̀авље и **прав̀осл̀авље** с *̀православно хришћанс̀иво*. – Сава не хтеде да подражава мешани стил Студенице, задужбине свога оца, већ је желео да у Жичи покаже најчистији византијски стил, као савршени израз Православља (ЖСС, 88). Православље представља пуноћу вере ... Оно је пажљиво према спољашњим прописима вере, као човек кад иде између лонаца па чува да их не разбије (ОП, 82). Јеретици су се одувек служили ниским средствима и ниским особама у подривању Православља (ОП, 124). У време цара Валента би велико гоњење на Православље од стране аријана, које и сам цар помагаше (ОП, 382). Богоносни краљ словенски [Милутин] устао је одлучно и с Божјом помоћи спасао Православље не само у својој земљи него у свима земљама балканским (ОП, 799).

правосл̀авн̀ост, -ости ж *̀православна вера, ̀православље*. – Сматрам за дужност ... да кажем новој генерацији српској ко су били и шта јесу српски богомољци. Да разбијем маглу сумње односно православности и црквености Богомољачког покрета (Диван, 5).

прав̀ота ж *̀правда, ист̀ина*. – Ако хоћемо да се геене избавимо и царство задобијемо, треба да смо украшени од обе стране: и правотом догмата и чесношћу живота (ОП, 40). Правота пред Тобом испуњава срце радосћу. Правота пред људима испуњава срце тугом (МНЈ, 109).

прав̀о̀уман и **прав̀о̀уман**, -мна, -мно *који ̀правилно умује, мисли*. – У колико још свет постоји, постоји једино због праведника – због правоумних и правопутних (МНЈ, 128).

прав̀ца ж *нераспр. ̀правда*. – Топови су немоћнији од овога мртвога праха онда кад неправду бране а правцу нападају (ОЗЈ, 45).

пра̀дед и **пра̀дед** [„прађед“] м *̀прао̀ица, ̀предак*. – Када је овај град [Крагујевац], био престоница српске сељачке кнежевине, прађедови ваши били су запослени претешким послом око чувања оног малог острва слободе (Бес., 98).

п̀разносл̀овити, -о̀словїм *несвр. ̀п̀разно, ис̀п̀разно словѝти, говорѝти*. – Сабирају се [људи] у гостима, седе и празнословце (ОП, 386).

п̀разносл̀овље с *̀п̀разно говорење, блебетиње*. – Избегаваше [св. Евдоким] сујетне забаве и празнословље (ОП, 548).

пра̀извор м *̀први, ̀првобѝтни извор, ̀прајочешак*. – Потоци жуборе коритима чистим | И дебеле реке издисају пару, | Зачуђени себи са питањем истим | О свом праизвору, о свом господару (Дух. лира, 56). Мисао о мраву ... кружи у његовој памети ... док најзад не достигне границе сваке мисли ... о Богу, као праизвору лепоте (РЊ, 194).

пр̀вашњѣ, -ā, -ē *ѣређашњи, ранији*. – Крстио [је преп. Агапије] своје првашње господаре и био им духовник (ОП, 155).

п̀рвенац, -ēнца м *ѣрворођени, ѣрви син, ѣрворођенац*. – Господ Исус је Првенац као творац новог царства, као Нови Адам (Омил., 19).

пр̀вѡвеснѣк м *онај који ѣрви ѣреноси весѣи о нечему*. – Служила Господу [св. Саломѣја мироносица] за време Његовог земаљског живота и удостојила се бити међу првѡвесницима васкрсења Његовог (ОП, 556).

пр̀вој̀ерарх, -а и **пр̀вој̀ерāрх**, -āрха м *онај који је ѣрви међу јерарсима, ѣоглавар*. – Два пр̀вој̀ерарха су дуго и срдачно разговарали, жељни да сазнају што више о цркви и народу (ЖСС, 125).

пр̀вопр̀естолнѣк м *фиг. онај који је ѣрви на ѣресѣолу, који заузима ѣрво месѣо у ѣорѣѣку*. – Смиривај се пред стопама матере цркве; приклањај главу пред њеним пр̀вопр̀естолницима, да би те Цар царева, видећи твоје усрђе, обдарио благом, какво никад на срце човеку не дође (ОП, 79).

пр̀восвѣтлѣћѣ, -ā, -ē *који ѣрви засвѣѣли, засѣја (о Сунцу)*. – *фиг.* Овај је луч несоздани, што се рађа но не одсеца од пр̀восвѣтлѣћег Сунца (ОП, 199).

пр̀восвѣштѣнѣк м *ѣрви међу свѣшѣеницима (ѣо сѣарини и ѣо значају)*. – Ослобођен својих блиставих архиепископских одежди, које је волео само да би се истакла величина пр̀восвѣштѣника Христовог, а не његова лична, обучен у просту мантију обичног монаха, он паде ничице пред Господа (ЖСС, 98). Христос ... [је] пр̀ви Пр̀восвѣштѣник (ВС, 46). Кад је пр̀восвѣштѣник гледао у завесу, он је духом гледао оно што је иза завесе, тј. светињу над светињама (Дух. сав., 133).

пр̀благослѡвен, -а, -о (у споју с именима: „Господ“, „Матера Божја“ и сл.) *благословен у највишем сѣѣјену*. – О Господе пр̀благословени, Исусе Сине Бога живог и једини Спасе наш, избави нас од немоћи грешничкога ума и злобности грешничкога срца (ОП, 672). Славим и хвалим Бога, сестре моје, што сте се опет и данас причестиле. Нека вам је на живот ... на здравље душе и тела, и на вечно спасење у Царству небесном, у близини пречисте и пр̀благословене Матере Божје, благе покровитељке наше свете обитељи (Игум., 51). Хиљадуоку обазривост налаже наша Св. Црква својим члановима када желе, да мисле и говоре о пр̀благословеној Богомајци (Бес., 43).

пр̀васхѡдити, -вāсхѡдѣм *несвр. ѣрѣѣицаѣѣи кога у врлинама, каракѣѣеру и сл.* – Својом мудрошћу и подвигом ... трпеливошћу и благодушношћу пр̀васхѡдио је Стефан не само све монахе у манастиру

него и сав Цариград (ОП, 829). Ми се данас сећамо и кнегиње Љубице, која је многим врлинама превасходила свога великог мужа а и у ратном јунаштву није му уступала (Бес., 92).

превасхѡдство с *преимућсѣво, ѿредносѣ*. – Какво то превасходство имају деца над одраслим? Имају три превасходства: у вери, у послушности и у незлобивости (ОП, 79).

прѣвечан, -чна, -чно (уз појам „Бог“) *који вечно ѿраје*. – Нека се спусти небо и придигне земља, кад отвара уста своја Ум превечни, рођен у пећини душе моје од Духа Светога и Пречисте Девојке (МНЈ, 83). Телесни храм бићеш Духа Пресветога, | Мајком ће се звати Слова Превечнога (ОП, 654). Превечни Син Божји јавио се у телу, као чедо Божје (Дух. сав., 113).

прѣвечнѡст, -ости ж *особина онога који је вечан*. – Од превечности Ти спремаш рођење Сина у девојачкој души (МНЈ, 79).

прѣгрѣшт ж **1.** *количина која сѣане у сѣојене ѿрсѣе и у сасѣављене дланове са савијеним ѿрсѣима у облику ѿлулоуѣе*. – На Врачару пак неколико монаха, клечећи, из даљине посматраху пламен и чекаху да узму прегрѣшт светог пепела и однесу натраг у Милешево (ЖСС, 152). **2.** *обиље нечега*. – Сваки од њих [наше браће Срба из Аустроугарске] носио је собом прегрѣшт светог праха са гробова наших царева и јунака из давнина (Д. Срб., 131).

прѣдање с (обично у спојевима: Свето ~, ~ Отаца и сл.) *истѣина која се ѿреноси, ѿредаје с колена на колена, ѿрадиција*. – Из којих извора можемо доћи до сазнања о вери или о Божјем откровењу? Из два извора: Светог Писма и Светог предања (ВС, 10). Предање Отаца то је искуство светитеља у области духовној (ОП, 436).

прѣдвѡрје с *широки ѿросѣтор иза главног улаза*. – Црква је имала дугачак нови средњи део, велики олтар и врло пространо предворје ... две лепе капелице с обе стране лађе и трећа, врло мала, у торњу, коју је Сава касније користио за молитву у самоћи (ЖСС, 88).

прѣдгѡтовити се, -ѣм се свр. заст. *биѣи сѣреман, ѿриѣраван, ѿриѣремѣи се*. – Приготовите се за страшни дан одговарања на Суду Божјем (ОП, 706).

прѣдикѡница и **прѣдикаѡница** ж цркв. *говорница у цркви с које свешѣеници говоре својим верницима, ѿројовѣдаѡница*. – Ви сте чули где се говори с прѣдикѡница, да Христос чини прекретницу историје човечанства (Жет. Госп., 25).

прѣдображѡвати, -бражѡвѡм несвр. *наговешѣавѣи, најављивѣи*. – Старозаветно обрезање предображава новозаветно крштење (ОП, 9).

Созерцавам ... како то дрво [Мојсијево које метну у воду] предображава Крст Христов, којим се горчина живота нашег претвара у сласт (ОП, 487). Својим тридневним пребивањем у утроби кита св. Јона предображавао је тридневно пребивање Христа у гробу, а спасењем из утробе кита – васкрсење Господа из мртвих (ОП, 691).

представити се, -ѿм се свр. у изр. ~ *Господу уснуѿи у Госѿоду, уѿокојѿи се, умреѿи*. – Представио се [преп. Никифор] мирно Господу у XIV столећу (ОП, 319). Беше му [св. апостолу Јовану] преко 100 година када се представи Господу (ОП, 703).

предстати, -станѿм свр. в. *ѿредстѿавиѿи се*. – Брините непрестано о том ... каквим ћете начином благополучно предстати Богу (ОП, 706).

прѿзвитер м (грч. πρεσβύτερος) цркв. *свеиѿеник, ѿѿй*. – Беше Тит презвитер и имаше љубав нелицемерну према ђакону Евагрију, као брат према брату (ОП, 146). Св. Вукол га [Поликарпа] рукоположи за презвитера (ОП, 135).

прѿзвитерскѿй, -ѿ, -ѿ *који се односи на ѿрезвиѿера*. – Остави кнез сву сујету светску и прими чин презвитерски (ОП, 843).

прѿзрен, -а, -о *који ѿрѿи, ѿдноси ѿпрезрење, одбачен, ѿрогнан*. – Никада пре није ни један страни јерарх [у Јерусалиму] био тако дубоко урезан у срца презрених и сиромашних (ЖСС, 125).

преизрјадан, -дна, -дно сткњ. *ѿредиван, изванредан*. – „О брате, преизрјадна наследника оставићеш ти!“ И узе за руку архиђакона Атанасија, доцније Атанасија Великог (ОП, 396).

преимућство с *својстѿиво које издваја иѿио у односу на неиѿио друго ѿ вредностѿи, ѿредностѿи, надмоћностѿи*. – Атанасије се труђаше свим силама, да истакне и утврди истинитост и преимућство хришћанске вере над мухамеданском (ОП, 22).

преисподња и **прѿисподња** ж цркв. *ѿодземни свеѿи, ѿредодређен за грешнике, ад, гена*; исп. преисподњи. – Прогнајте мисао о злу, монаси, да вас она не би низвела у преисподњу зла (Свеч., 119).

преиспѿдњи и **прѿиспѿдњи**, -ѿ, -ѿ сткњ. *који се налази у ѿреисѿодњи, који долази из ѿреисѿодње*. – Тела њихова [прехришћанских праведника] давно давним беху прах помешан са прахом земаљским, а душе њихове чамаху с уздисајем у тами Ада преисподњега (Жет. Господ., 10). Небесне војске и пукови преисподњи устрепетаће пред немилујућим Судијом, који ће доћи праћен ужасом и смрћу (Јев., 151).

прѿјемнѿк м (рус. преемник) *ученик, следбеник*. – Св. Теогност ... [био је] Грк по пореклу и прѿјемник св. Петра Кијевског (ОП, 188).

прѣкрѣт м *ѣреображај, ѣреокреѣ*. – Врши се прекрет историје. Неколико хиљада миља одавде решава се судба целога света (Д. Срб., 82).

прѣлѣт, -ѣта м (лат. *praelatus*) *виши црквени достѣојансѣвеник у Римокатоличкој цркви*. – Страдање Максимово за Православље не да се описати: истјазаван од кнежева, обмањиван од прелата, пљуван од масе народне (ОП, 57).

прѣлѣст ж сткњ. *обмана, лукавсѣво; замка*. – Преп. Лаврентије Печерски ... изабрао [је драговољно] затворенички живот ... опрезно чувајући се ђаволске прелести (ОП, 75). Ја сам се стално молио Богу, да ми се ништа не јави, да не би случајно пао у прелести и примио прерушена ђавола као ангела (РДС, 150).

прѣлѣстан, -сна, -сно *који наводи на сѣранѣуѣицу, који обмањује, лукав (о ђаволу)*. – Борбу вођаше, псалме појући. | Са сваком силом мрачном, прелесном. | Чудесан светац Јоаникије (ОП, 812).

прѣлѣстити се, прѣлѣстѣм се свр. *очарѣи се, завесѣи се*. – Прелести се цар ... и паде у монофизитску јерес афтартодокета (ОП, 248).

прѣлудијум [„прелудиум“] м (лат. *praeludium*) *фиг. увод, ѣочѣѣак, ѣриѣрема, наговешѣај нечега*. – Кад један догађај толико порасте, да га сав свет види и осећа, тад се историци враћају на цело онај дотле незнатни и мало шумни прелудиум тога великог догађаја (ИГИС, 35).

прѣљуба ж *огрешење о брачну верносѣ; хладноћа ѣрема Богу; идолопоклонсѣво*. – Сава је жестоко осуђивао оне који су своја тела прљали незаконитим, неморалним односима ванбрачног живота, прељубом и другим прљавим делима (ЖСС, 114). Бог је веран муж душе људске. ... Његова љубав према души никад не хладни све док душа не окрене се од Бога и не учини прељубу (ОП, 322). Кроз цело Стари завет идолопоклонство се зове прељубом, браколомством, блудом (ВС, 56).

прѣљубни, -ѣ, -ѣ *који се односи на ѣрељубу*. – Он се стара непрестано да поврати души прељубној изгубљени стид (ОП, 322).

прѣљубниѣ м *онај који је извршио ѣрељубу*. – Лопов не дозвољава казати себи једне речи; прељубник не одважава се говорити гласно (Јев., 151).

прѣљубодѣјство с *чин ѣрељубе, неверсѣво, издаја*. – Бог жели, да је човек свом љубављу својом везан искључиво само за Њега ... Све друго је прељубодејство и блуђење (Омил. 189).

прѣљубѣтвѣран, -рна, -рно *који се односи на онога који ѣвори, чини ѣрељубу*. – Прељубѣтвѣран је сваки онај ко заборави своју жену и пође за туђом, но прељубѣтвѣран је и сваки онај ко заборави Бога

живога и почне се клањати створеноме свету (Омил., 324). Док Јуда издаде свога Учитеља и изгуби своју душу, дотле прељуботворна жена својим покајањем задоби Рај (Есеји, 85).

прељуботвѡрац, -рца м *онај који ѿвори, чини ѿрељубу*. – Исмевали су га [Исуса] прељуботворци, али он није марио (КТП, 18).

прељуботвѡрство с *особина онога који је ѿрељубоѿворан*. – Под прељуботворством пак овде се разумеју сви најтежи грехови, отровни и смртоносни, који највише човека одвраћају од следовања за Христом (Омил., 324),

прељубочѿнац, -нца м *ѿрељубник*. – Онај ко и не чини телом прељубу, а чини је мишљу, тај је неизлечив прељубочинац (Свеч., 131). Људи су мрачњаци и прељубочинци и убице (ИГИС, 108).

прељубочѿнство с *сѿиање онога који чини ѿрељубу*. – Кога је овде распаљивала срамна похот сладострашћа и прељубочинства, тај ће заједно са сатаном вечно горети у геени (Јев., 155).

прѣмилосѣрдан и **премилѡсрдан**, -дна, -дно у *највећој мери милосрдан (о Творцу)*. – Чух премилосрднога Творца мога (ОП, 726).

прѣмилостив, -а, -о у *највећој мери милосѿив (о Богу)*. – Премилостиви, додај нам силе да ... извршујемо [вољу Твоју] кроз све дане живота нашег (ОП, 442). Ко ли ће тек моћи набројати све благодати од пребогатог и премилостивог Бога, када он долази својој деци у посету? (НБПГ, 37). Бог је савршено свет, савршено добар ... премудар, свемогућ, премилостив, свуда присутан, свезнајући и сам себи довољан (ВС, 18).

прѣмѡдар, -дра, -дро *одвећ мудар (о Богу)*. – Он Премудри ... хтеде им [ученицима] пре страдања показати делимично славу Своју божанску (ОП, 564).

прѣмѡдрѡст, -ости ж *дубока мудросѿ својсѿивена Богу*. – У првом реду [књига Постање] учи нас о Божијем свемогућству и премудрости у стварању света Његовом стваралачком Речи (ВС, 11).

преображѡвање с *ѿромена на боље, окреѿиање ка добру*. – Непрестано стражарење над најскупљим благом својим ... непрестано дивљење, обнављање, преображавање и васкрсавање – то је спасоносни пропис јеванђелски (ОБЉ, 20).

Преображѣње с *библијски догађај када се Исус ѿобразио и ѿсѿиао блисѿив у божанској слави; ѿразник ѿосвећен ѿом догађају који се свѿикује б. августѿа ѿо црквеном, јулијанском, а 19. августѿа ѿо грегоријанском календару*. – Тамо где Израилъ победи Сисару | Изволи

се тамо и Небесном Цару | На молитве поћи и на ноћна бдења, | Да покаже славу Свог Преображења (ОП, 563; 6. 8).

преодолéвати, -òлèвāм несвр. *надвладаваџи, ѿбеђиваџи*. – Неки нечасни философ Крискент, циник, оптужи га као хришћанина, из зависти што га Јустин преодолеваше у свима препиркама (ОП, 387).

прèосвèћенї, -ā, -ò цркв. *ѿшїула и досїојансїво ѿравославног еїискоја*. – Са овим ја отварам данашњи наш сабор и добродошлицом поздрављам све присутне, а на првом месту преосвећеног владику, свештенство, госте из даљине и близине (Диван, 10).

прèподобнї, -ā, -ò цркв. *који се удаљио од светиа ѿроводећи живоїи као угодник Божји*. – Преподобна мати Сара говорила је, да се милосрђе може однеговати (РП, 100).

прèпòстити, -їм свр. *ѿровесїи дуго времена у ѿосїу*. – Све светиње оросих сузама ... | И препостих дванаест година (Дух. лира, 120).

прèпрозрачан, -чна, -чно *ѿревишејасан, ѿремудар*. – Препрозрачан је Господ, за то Га лоши не познају (МНЈ, 118).

прèсвèт, -а, -о **1.** *врло, изнад свега свети*. – Они му одговорише: „Никакву враџбину ми нити знамо нити потребујемо, него имамо силу Христову, која спасава и нас и свакога ко призива пресвето име Христово“ (ОП, 762). **2.** (у ж роду: Пресвета) *аїрибуїи уз ѿојам мајке Божје*. – Једанпут се јави Пресвета Богородица двојици слепаца и доведе их ... пред Своју икону, и ту им обојици поврати вид. Због тога ту икону прозваше Одигитрија – Путевођа (ОП, 452). Најважнија су му пророчанства [св. пророка Исаије] о ваплоћењу Бога, о зачећу Пресвете Деве, о Јовану Претечи, и о многим догађајима из живота Христовог (ОП, 330). Ја сам муцав, и авај – мутав када хоћу да говорим о Пресветој Мајци Божијој (Бес., 43).

пресветаја (рус. пресветая) (прид. у ж роду) *аїрибуїи уз именицу „Богородица“*. – Пресветаја, Богородице, спаси нас (Дух. лира, 39).

прèсвèтлї, -ā, -ò в. *ѿресветї (1)*. – О кад бисмо добили вољу, да се украшавамо врлинама пред Богом и ангелима Божјим пресветлим колико се украшавамо сујетним и пролазним шаренилом спољашњим! (ОП, 738). Помози нам, да приберемо душу своју и спремимо се за царство Твоје пресветло (ОП, 787).

прèсвѣтер м в. *ѿрезвиїтер*. – Епископ византијски Тит посвети га [Дометија] за пресвитера (ОП, 396).

прѣслāван, -вна, -вно *одвећ славан*. – Теодорит свети би обезглављен 362. године и пресели се у преславно царство Христа цара (ОП, 172).

преследовати, -дујем несвр. (рус. преследовать) *оногоућаваѿи некога да нешѿо осѿвари, осујећиваѿи*. – Многе свете жене, које су хтеле побећи од брака и посветити се Богу, биле су преследоване и у томе спречаване од својих мужева (ОП, 663).

преслушање с *учињен ѿресѿуѿи, сагрешење*. – Ја за мало неко преслушање | У Ад падох и у вечне муке, | Њени греси као смрадно море | Све окужи што јој се приближи (ОП, 154).

пресмикавати се, -ѿкавāм се несвр. *увијаѿи се, уѿеѿљаваѿи се*. – Замислите, да морате ... пресмикавати се као змија међу змијама по прашини (НБПГ, 56).

пресмикајушчи, -а, -е сткњ. *који се савија, ѿвлачи ѿред неким*. – Зашто не учинити и четврто добро: не изобличити неверовање и поквареност и пресмикајушче држање људи према злу, према злим дусима и греху? (Омил., 159).

престворити, прѣстворѿм свр. *ѿреобразиѿи, ѿромениѿи на боље*. – Христос Господ није дошао да само поправи свет него да га прествори, да га препороди (Омил., 322).

престоли м мн. цркв. *ѿрема црквеном ѿредању анђели највишег реда уз серафиме и херувиме, који изливају силу ѿравде на ѿресѿоле земаљских судија и владара*. – Ти чиновни су следећи: шестокрили серафими, многоочити херувими и богоносни престоли, господства, силе и власти, начала, архангели и ангели (ОП, 821).

прѣступниѿк м *онај који је извршио ѿресѿуѿи, који је сагрешѿо*. – На последњем Суду с њима се неће поступати као слепорођенима, него као са преступницима који сами себе онаказише, сами себе ослепише (ОП, 106).

Прѣтеча м *Светѿи Јован Крсѿѿиѿељ*. – Претеча и Уравнитељ пута Господњега прочуствовао је магнетску силу Господа, и од радости поздравио га играњем у утроби матере своје (ЈЧ, 128).

Претечин, -а, -о *који ѿриѿада Претечѿи*. – Због тога што је Јованова главна улога у животу одиграна на дан Богојављења, црква је од старине посветила дан по Богојављењу спомену његовом. За овај дан везује је још и догађај са руком Претечином (ОП, 22).

прѣтор м (лат. praetor) ист. у *Римској реѿублици ѿравосудни маги-сѿраѿи, ѿо рангу нейосредно исѿод двојице конзула*. – Изведоше из тамнице [хришћане] и доведоше претору, да им имена попише (ОП, 618).

прѣтѡрија ж ист. *судница у сѣтаром Риму*. – Стајаху једнога дана многи хришћани везани пред преторијом (ОП, 379).

прѣтпрѣзньштво [„предпразниство“] с *богослужење у дан ѡре ѡразника*. – У црквеној служби овај Господњи празник [Обрезање Господа] нема ни предпразниства ни попразниства (ОП, 9).

преузнѡсити се, -узнѡсѣм се несвр. *гордиѣи се*. – В. прим. под преузношење.

преузношење с гл. им. од *преузнѡсиѣи се*. – За нас ... је јака поука, да се чувамо самољубља, гордељивости, преузношења над другим људима (ЈЧ, 140).

прѣумѣлан, -лна, -лно *одвећ умилан*. – О, Господе кротки и добри, Јагње Божје преумилно, запој и нас Твојом кротошћу и добротом, те да и ми будемо учасници Твоје победе! (ОП, 205).

прѣчист, -а, -о **1.** *сасвим чистиѣ, сасвим исѣиниѣи*. – Све је чисто и безгрешно, браћо, што је створено и како је створено од пречистог и безгрешнога Бога (ОП, 899). **2.** (у споју са придевом у ж роду, „Света“) *ѡѡѣиуно чистиѣ, безгрешна, невина*. – У великом страху погледа она у икону ... обећавајући да ће после поћи тамо камо је Света Пречиста буде упутила (ОП, 235). Трећег дана стиже и он [апостол Тома], и пожели да целива тело Свете Пречисте (ОП, 588). Јави му се Света Пречиста сва у небеском сијању, и рече му: „Радуј се, Јоване“ (ОП, 717).

прѣчишћавати, -чишћавѣм несвр. (душу) *ослобађаѣи од нечег лошег, шѣеѣиног, чиниѣи чистиѣм*. – Српски народ [је] прѣчишћавао душу своју огњем столетних страдања и – приморан да расте вертикално кад није хоризонтално – уздигао ју ка Богу (ОЗЈ, 57).

прѣчудан, -дна, -дно *ѡревише чудан*. – Пречудни путеви Божјег Промисла показали су се у једном изузетном и чудесном догађају у манастиру Дохијару у време блаженог Неофита (ОП, 827).

прѣшан, -шна, -шно *ѡреко ѡѡѣребан, хиѣан*. – Кад ме мука снађе | И тама ме склопи | Учио ме старац: – Тада Христу вопи: Помоћ ми је прешна | Господе Исусе | Помилуј ме грешна! (Дух. лира, 17).

прѣбежѣште с *заклон, скровиштиѣ*. – Атос је био у прастаро доба паганско прибежиште (ЖСС, 21).

привѣсти и **привести**, привѣдѣм свр. у изр. **привести (к) вери** (Христовој) *ѡбраѣиѣи кога у веру Христиѡву, учиниѣи кога хришћанином*. – Молитвом [свешт. муч. Мокије је] сокрушио кип бога Диониса, чиме неке од незнабожаца огорчи против себе а неке опет приведе к вери (ОП, 335). Св. муч. Понтије ... успе да приведе вери Христовој и свога

оца Марка, и цара Филипа са сином, и многе друге угледне Римљане (ОП, 561).

привола ж *присѣланак*. – Ако би се нечему Бог зачудио, Он би се зачудио једино слободној приволи слободних бића, приволи било за веру, било за неверовање (Јев., 112).

пригòтовити, -ѣм свр. *прѣпрѣмити, сѣпрѣмити*. – Он [нас је] и опомену да држимо свећњаке душа наших напуњене уљем и приготовљене (ОП, 197). Створитељу наш бесмртни, помози нам приготовити срце наше, да буде сасуд благодати Твоје животворне (ОП, 789).

прѣзѣв м *прѣзѣвање, дозѣвање*. – Починемо [молитву] призивом Бога, називајући Га „Оче наш“ (ВС, 63).

прѣзѣвање с гл. *им. од прѣзѣвати*. – Црква [је] установила, да се прво јутарње богослужење почиње призивањем Духа Светога ... а потом долази молитва (ОП, 351).

прѣзѣвати, прѣзѣвѣм несвр. (Духа Светога) *обраћаѣти се молитвом Богу, молиѣти се*. – В. пример под призивање.

прѣзрак м *слика, лик*. – Христос ... бежи испред мача, да познаш, да је био прави човек а не призрак, као што су мислили неки јеретици (Омил., 40). То што ме сад питаш сведочи, да си још увек у кавезу тела, и да се ниси сасвим ослободио земаљских призрака (Цар. зав., 163).

прѣзрачан, -чна, -чно *који наликује зраку, свѣтлостѣи*. – Не обзирати се на Запад, где сунце залази и не лакоми се на дарове призрачне и лажне (МНЈ, 78).

прѣјатељ м *блиска особа с којом се одражавају везе узајамног ѣошѣовања и оданостѣи*. – Какву љубав према пријатељима један човек нуди, такве ће и пријатеље наћи (ИГИС, 139).

пријатељство с *узајамни однос ѣошѣовања и оданостѣи међу прѣјатељима*. – Пријатељство је једно школовање. Какво пријатељство онакво и школовање (ИГИС, 140).

прѣкоснути се, -ѣм се свр. *додирнуѣти се, доѣћати се*. – Христос је као камен живи; прикосните се само Њега, и ви ћете бити као живо камење (ОП, 487).

приљежање с *марљивостѣи, вредноћа*. – С великим приљежањем [свешт. муч. Фавије] сабираше тела св. мученика, чесно их сахрањиваше, и на гробовима њиховим храмове подизаше (ОП, 561).

приљежно и **прѣљежно** прил. *на прѣљежан, прѣвѣлан, ѣеданѣтан начин*. – Јуродиви Клопски, рече му пророчки: „Иванушка, учи се приљежно ...“ (ОП, 814).

приљежнѡст и **приљежнѡст**, -ости ж *особина онога који је ирљежан*. – Св. Јефрем ... испуњаваше своју дужност с приљежношћу и љубављу (ОП, 406).

прина́длежити, -ѿм несвр. заст. *ирии́даѿи некоме*. – Слобода принадежи човеку као хлеб и дисање (ОБЉ, 111).

при́нѣти се, -нѣсѣм се свр. (за веру, слободу) *даѿи живоѿи, жрѿиво-ваѿи се*. – Упокој, Господе, све оне многомилоне жртве од Косова до наших дана, које се принесоше за веру и слободу (Бес., 83).

приобрести, -етѣм свр. **а.** *и́ривесѿи некога вери*. – Св. муч. Људмила ... многе [је] приобрела цркви из незнабоштва (ОП, 676). **б.** *и́римѿи, сѿѿећи (знање)*. – Преп. муч. Лукијан ... приобрео [је у младости] врло широко образовање светско и духовно (ОП, 757).

при́сенак, -ѣнка м *лаки одсјај или одблесак*. – У Србији нећете наћи препредених порока, који се чине у присенку великих култура, али ћете наћи довољно великих и малих грехова (Д. Срб., 124).

при́скорбнѿ, -ѧ, -ѡ (рус. прискорбный; уп. цсл. прискорбень) *ишежак, ишрудан*. – Не жалећи себе, он се предаде прискорбном и тесном путу иноческом (ОП, 238).

Приснодѣва ж в. *Приснодјева*. – Он се родио као младенац од Приснодеве Марије (Дух. сав., 112).

Приснодјева ж цркв. *аи́рибуѿи као доѿунски део имена уз ѿојам Богородице*. – Никоме у небеском свету нису Срби подигли толико цркава колико Приснодјеви Марији (Теод., 90).

притворство с *лаж, лицемерсѿво, и́риѿворносѿи*. – Притворство је немоћно и пред људима, још немоћније пред Богом (ОП, 15).

приугѡтовити, -ѿм свр. *и́риѿремѿи*. – Срце приуготови за Бога, њега посвети и поклони Богу (ОП, 193).

при́часнѿ, -ѧ, -ѡ у изр. **причасне молитве** цркв. *молиѿве које се чѿѿају и́ред и́ричешће*. – Отац Калистрат је увећико прославио свога Створитеља, стојећи пред иконом и читајући причасне молитве пред литургију (Кас., 10).

при́часнѿк м *онај који и́рима часѿи*. – Камењем живим именује апостол и хришћане, као причаснике бесмрћа Христова (ОП, 487). Удостој нас, бити причасницима живота вечнога (ОП, 785).

при́чешће и **при́чешће** с (обично у изр. **света тајна причешћа**) *сједињење с Госѿодом Исусом Хрисѿом и́од видом хлеба и вина, исти-ниѿим и́шлом и крвљу Госѿодњом ради оѿрошѿаја грехова и живоѿиѧ вечног*. – Да созерцавам Тајну причешћа као присуство Господа Исуса у цркви на земљи (ОП, 162). Ево јуре вуци кроз планину | Брже, браћо,

к пречистом Причешћу (ОП, 259). Има неразумних људи који кад су болесни, не смеју да приме свето Причешће (Игум., 54). Знајући да је он намењен да буде Жртвено Јагње и предосећајући блиски крај свој на крсту, Христос је сабрао своје ученике на вечеру љубави, којом је установио за вечна времена Тајну Причешћа (ИХ, 96). Како треба да се припремимо за свету тајну причешћа? Постом и молитвом, исповедањем својих грехова и опраштањем онима који су се о нас огрешили (ВС, 43). На Велики Четвртак установио је Господ свету тајну причешћа (Дух. сав., 39).

причешћивати се, -чешћујем се свр. *ѵримати ѵричеси* у *ѵоку обреда ѵричешћивања*. – Зашто је потребно да се причешћујемо? Зато што од тога зависи наш вечни живот (ВС, 43).

пришествије с (рус. пришествие) *долазак*. – Пре неголи зазвучи глас трубе пред пришествијем Твојим, поштеди слуге Твоје и помилуј, Госпде наш Исусе (ОП, 603).

пробуђен, -а, -о *који је сјознао исѵину, освешћен*. – И на небу и на земљи једно је врховно благо за душу пробуђеног човека (ОП, 800).

провидети, -дѵм свр. *унаѵред дознаѵи, ѵредвидети*. – Лађа с ученицима беше у невољи ноћу на таласима морским, и ... Господ провидевши то пожури им у помоћ (ОП, 421).

провиђење с *Божја воља, Божја милости*. – Није Провиђење сачувало тело краља Владимира за то само да ми као народ имамо један телесни доказ какве смо благородне претке имали пре девет столећа ... него нам га је по милосрђу Своме сачувало, да би нас и телом и духом подсетио на узвишени идеал хришћански и на могућност достигнућа тога идеала (ОЗЉ, 148). Провиђењем Божјим дође Епифаније на Кипар, где буде изненадно изабран за епископа (ОП, 337). Завеса је повучена навише моћном руком Провиђења. Многе малене руке тржу ту завесу наниже, но рука Провиђења је јача (ИГИС, 21).

прогнѐвити се, прогнѐвѵм се свр. *ѵосѵаѵи гневан, разгневиѵи се*. – Незнабошци [га] непрестано тукоше и ружише у току три године, а он се непрестано за њих Богу мољаше, и не прогневи се на њих „трпећи у вери као камен тврди“ (ОП, 797).

прогрес м (лат. progressus) *наѵредак, ѵросѵериѵети*. – Библија нас не учи вери у прогрес ни вери у еволуцију него вери у живот Бога који мења ситуације у корист своје Жетве (Жет. Госп., 35). Прогрес је постао вером безверних (Добр., 116).

прогресист м *ѵрисѵалица, засѵуѵник философије ѵрогреса, маѵеријалног наѵреѵка*. – Рационалисти или прогресисти наших дана

ослањају се искључиво на разум људски. Но зар душа људска не садржи ништа друго до разум? (Добр., 116).

продуховљен, -а, -о *који је исцрпљен духовношћу*. – Неколико дана краљ [Андрија] је седео поред Савиних ногу, слушајући његово продуховљено учење (ЖСС, 100).

прѳзба ж *молба*. – Која је прва прозба у молитви Господњој? „Нека се свети име Твоје“ (ВС, 64).

прѳзбен, -а, -о у изр. **прѳзбена молитва** *врѳѳа молиѳиве Богу за осѳварење нечега, нѳр. за усѳешан ѳочетѳак неког дела, ѳроѳѳив суше, болестѳи, раѳа и сл.* – Молитве Исусове после свршених чудесних дела представљају израз нераздвојног јединства и нечувене љубави између Оца и Сина. Но сем ових благодарствених молитава Исус је имао и молитава друге врсте. То су молитве, назване у православној цркви, прозбене (Теод., 150).

прѳзелѳит, -ѳта м (грч. *προσῆλυτος*) *нови обраћеник у вери*. – Долазе страни људи, прозелити, који буне овај народ (Бес., 111).

прѳзирати, -рѳм *несвр. ѳродираѳѳи разумом у неѳѳѳо, схваѳѳаѳѳи, уѳознаваѳѳи чије мисли, намере*. – Св. свешт. муч. Поликарп ... низвођаше кишу у сухо време, исцелѳиваше болести, прозираше, прорицаше итд. (ОП, 135). Иако је скроз прозирао душе људске и познавао људске слабости и страсти, Он се није гневио на људе (ЈЧ, 127).

прѳзѳрљив, -а, -о *који уме да ѳрозире, да јасно види и разуме*. – Поучи [децу своју], да се држе Бога и закона Божјег, и прозорљивим духом, као негда праотац Јаков (ОП, 883).

прѳзѳрљивац, -ѳѳца м *онај који ѳрозире, јасно види, разуме*. – Преп. Серафим Саровски [је] један од највећих руских подвижника, прозорљиваца и чудотвораца (ОП, 11).

прѳзѳрљивѳст, -ѳсти ж *особина онога који је ѳрозѳрљив*. – Св. Версонуфије ... достигао је био кроз богомислије и молитву необичну чистоту и прозорљивост (ОП, 96). Св. Пиамука Мисирска ... имала [је] дар прозорљивости (ОП, 159). Бог неће дати дар духовни ... ни прозорљивости ... ономе ко је проиграо и на зло употребио дар телесног здравља, или дар земаљског богатства (ОБЉ, 10).

прѳзѳвољ м *нераспр. ѳроизвољностѳ, самовоља*. – Онај, чијим годинама нема броја и чијем бићу нема краја, не може оставити овај свој дом светски на произвољ нас (ИГИС, 141).

произвољѳње с *жеља, намера*. – Созерцавам дејство Бога Духа Светога на мученике ... како понекад, према Своме произвољѳњу, чини ѳихова тела несагоривим (ОП, 353).

прoисхoдити, -йсхoдйм несвр. *вoдиийи йореклo, йoйищайи*. – В. пример под прoисхoђeњe.

прoйсхoђeњe с гл. им. од *йрoисхoдиийи*. – Срби по прoисхoђeњу [били су преп. Јeфтимијe Дoхијарски и ученик му Нeофит], и сродници висoких аристократа византијских (ОП, 824).

прoђaвa ж *йрoкaзaњe, йрeдoчeњe*. – Живe душe верују у мoћнa чудeсa прoрoкa Илијe; њих тa чудeсa рaдују и хрaбрe, јер oнe знaју дa јe тo прoјaвa мoћи Бoжјe (ОП, 519).

прoјaвити, прoјaвйм свр. *јaвиийи, йрoкaзaйи, йрeдoчиийи*. – Oжaлoшћeнa мaјкa усрднo сe мoлилa Бoгу, дa јoј прoјaви тaјну, гдe сe њeн син нaлaзи (ОП, 97).

прoјaвљйвaти, -aвљyјeм несвр. *йрoкaзивaйи, йрeдoчaвaйи*. – Мoшти [преп. Aлeксaндрa] прoјaвљивaлe [су] чудoтвoрну мoћ и слaву, кoјoм Бoг прoслaвљa свeтe слугe Свoјe (ОП, 470).

прoблaзaн и **прoблaзaн**, -знa, -знo *кoји йирaјe зa одрeђeнo врeмe, йриврeмeн (o свeйу)*. – Ми видимo oвaј свeт мaтeријaлни и прoлaзни, aли ми глeдaмo нa oнaј свeт дyхoвни и бeсмртни (ОП, 40).

прoмйсaо, -слa м (у спoју с придeвoм „Бoж(и)ји“⁴) *нeйрeкиднo Бoжјe сйтaрaњe и уйрaвљaњe сйвoрeним свeйoм, Бoжјa вoљa*. – Ми чврстo верујeмo, дa oвa прoмeнa мeстa [прeсeљeњe Сaвинo из Русикa у Вaтoпeд] нијe дoшлa Сaвиним избoрoм... вeћ дaлeкoвидoшћу прoмислa Бoжијeг (ЖСС, 25). Пaвлин [јe] служилo кaо кнeжeв бaштoвaн, свe дoк Прoмислoм Бoжјим нe будe oслoбoђeн, и пoврaћeн сa oстaлим рoбљeм нaтрaг у Нoлу (ОП, 62). Прeокрeт у њeнoм живoту нaпрaвилo јe, Прoмислoм Бoжјим, нeки стaри мoнaх Гeрмaн (ОП, 153). Пo Бoжјeм Прoмислу ... [Трифун] би дoвeдeн у Рим, гдe исцeли цaрeву ћeркy (ОП, 83).

прoмйслитeљ м *oнaј кoји йрoмишљa, кoји исйуњaвa свoју вoљу (o Бoгу)*. – Вaшa стрaдaњa [нeћe] oстaти зaбoрaвљeнa и нeурaчунaтa од Oнoгa кoји свe види. Oвo сaзнaњe нaучићe вaс стрпљeњу, и пoвeрeњу прeмa Твoрцy вaшeм и Прoмислитeљу (ОП, 61). Бoг Прoмислитeљ сaчувa гa и дoвeдe у Ливийу (ОП, 246). O Гoспoдe блaги, Прoмислитeљу мудри ... Тeби слaвa и хвaлa вaвeк. Aмин (ОП, 61).

прoпoвeд ж *йoсeбнa врсћa нeгoвaнoг гoвoрa, бeсeдe и сл. нa йтeмy o вeри и мoрaлу*. – Прaстaрoг јe крoјa мoјe oдeлo, прaстaрa јe и прoпoвeд мoјa (Бeс., 5).

прoпoвeдaти, -oвeдaм несвр. (нeкoгa, нeштo) *oбјaвљивaйи вeру излaжyћи јe и oбјaшњaвaјући јe слyшaoцимa, ширйи*. – Јaсoн и Сoсипaтeр слoбoднo прoпoвeдaху Јeвaнђeлe и утврђивaху цркву Бoжју

на Крфу (ОП, 304). Димитрије ... јавно исповедаше и проповедаше Христа Господа у граду Солуну (ОП, 787).

прѡповеднѣк, -а и **проповѣднѣк**, -ѣка м онај који држи ѡроѡвед, који излаже веру и објашњава је слушаоцима. – Када хазарски цар Каган потражи од цара Михаила проповеднике вере Христове, тада по заповести царевој ова два брата буду пронађени и послати међу Хазаре (ОП, 334).

прѡрѡшѣ с покр. оно шѣо израсѣе, биѣе. – Наш живот овде на земљи стоји под страшним утицајем звезда, исто као и свако семе и прорашѣ земаљско (НБПГ, 67). Познато је, да уз многе земаљске усеве, које човек сеје и негује, радо ничу и неке друге траве и прорашћа (Омил., 14).

прорѣһи и **прѡреһи**, -ѣчѣм и прѡрекнѣм свр. унаѡред реһи, казайѣи оно шѣо ће биѣи. – Благочестива мајка Ефросинија прорече своме сину мученичку смрт (ОП, 61).

прѡрок м онај који, надахнуѣ Богом, објављује Божју вољу, ѡрориче будуће догађаје. – Још је Господ обрезан и зато што је хтео да испуни сав закон, који је Он сам дао кроз пророке и праоце (ОП, 9). Овај велики пророк [Исаија] беше од царског рода (ОП, 330).

прѡроковѡнѣи, -ѡ, -ѡ (у им. служби, м) (Пророковани) *Исус Христѡс*. – Када зима сусреће пролеће, | Стар Симеон беше добре среће: | Он сусрете Давночеканѡга, | Кроз пророке Пророкованѡга (ОП, 85).

прѡроковати, -ујѣм свр. и несвр. **а**. објавиѣи, објављиваѣи ѡророчансѣиво. – Св. пророк Јеремија ... пророковао [је] покајање цару и великашима и лажним пророцима и свештеницима (ОП, 310). **б**. ѡредвидѣи, ѡредвиђаѣи оно шѣо ће се догодиѣи. – Живео [је Данил] и пророковао на пола хиљаде година пре Христа (ОП, 927).

пророчѡнство и **пророчѡнство** с сѡсобносѣи ѡрорицања будућих догађаја као надахнуће Божје. – Верног слугу награди Бог Свевишњи великим даром пророчанства (ОП, 945).

просвѣтитељ м онај који ѡросвѣиљује, ѡилемењује човека (о Богу). – Созерцавам Господа Исуса ... као просветитеља, који осветљава непролазном светлошћу и ум и срце и вољу човекову (ОП, 93). О Господе спаситељу и Просветитељу наш, просвети душе наше речима Твојим светим (ОП, 520).

просвѣтити, прѡсвѣтлѣи свр. учиниѣи некога свѣилим, богондахнуѣим (о Свѣиом Духу). – Би просветљен и ојачан благодаћу Духа Светога, те га срце није вукло ни за чим светским (ОП, 163).

прòсвѣћен, -а, -о *који је носилац високог сīејена кулїуре и образовања, кулїуран*. – ир. Никад није један народ страдао од змија толико колико јадни народ у Србији данас пати од „просвећених“ људи (Д. Срб., 114).

прòсвѣћивати, -ѣћујѣм несвр. *їросвѣїно уздизаїи, їодизаїи, сїїуїањ кулїуре ширећи знање и образовање људи*. – Они што просвећују, не просвећују него заслепљују, – шта ћеш чинити с њима, Господе? Они одвраћају децу Твоју од Тебе, и бране јој, да приђу к Твојој Мудрости (МНЈ, 124).

прòсити, прòсїм несвр. *їражсїи, молиїи*. – Просите од Бога само Духа Светога, а остало Он ће донети сам собом све што вам у извесном тренутку буде требало (ОП, 351). Свети Козма као монах у Св. Гори просио је од Бога две ствари, наиме, да проповеда Јеванђеље народу и да пострада као мученик за веру (ОП, 560).

прòскомїдија ж (грч. *просκομιδή*) цркв. *уводни део лиїургије, њен їролог* (Азб.).

прòславителъ м *онај који їрославља, слави некога (о Госїоду)*. – О Господе Исусе ... прославителу слугу Својих, помози и нама (ОП, 609).

прòст, -а, -о *који је сиромашан, нишїи духом*. – Бог је увек са простима. А прости су они, који су незлобива срца (Дух. сав., 103).

прòстāk, -āка м *їриїросї, неїросвѣћен човек*. – Простак, који верује у живот извора и хроста..., није ипак у безнадежној заблуди (РЊ, 116).

прòстити, прòстїм и прòстїм свр. *скинуїи с кога кривицу, оїро-сїиїи*. – Простимо људима да Бог нама прости (ОП, 146).

прòсфора ж (грч. *просфора*) цркв. *бесквасни їшенични хлеїчиї са уїиснуїиим словима Хрисїова имена и др. знацима који симболишу їшело Хрисїово; уїоїребљава се у їравославној цркви за їричесї и дели верницима као нафора*. – Ви сте виделе просфору, и знате шта пише на просфори. Около крста стоји натпис: ИСУС ХРИСТОС НИКА (Игум., 59). Краљ Вацлав Чешки ... често је сам месио и пекао просфоре, а обавезно онда када се сам хтео причестити (ОП, 679).

прòсфорнїк м *благочесїив служиїелъ задужен за їечење їросфора*. – Монаси и просфорници у Печерском манастиру [били су преп. Спиридон и Никодим] (ОП, 801).

прот м *їрви сїїарац, їрвобїїно највиша власїи у Свеїој Гори*. – Гувернер затим написа оштро писмо Проту ... упозоравајући га да поступи одмах по Немањином захтеву (ЖСС, 18). Прот лично и сви

игумани позваше Саву да служи свету литургију и да рукоположи нове свештенике и ђаконе (ЖСС, 82).

протѣстант м *ѳрисѣалица ѳроѳесѣанѣизма*. – Ко приговара Православној цркви због поштовања и молитава упућених светитељима? Искључиво протестанти, који нису имали духовног искуства у заједничарењу са светитељима (ВС, 52).

протестантѣзам, -зма м *оѳшѣи назив за хришћанске вероисповѣстѣи које су се у доба реформације у 16. стѣолећу у знак ѳроѳесѣа одвојиле од катѣолицизма*. – Не размишљајући много о свеопштој судбини, вековни противник Рима – протестантизам ликује сада радосно над поразом свога непријатеља (Зап. хришћ., 122).

противбожанскѣ, -ā, -ō *који је усмерен ѳроѳив Бога, анѣихристиѣовски*. – Живот је овај двобој између човека и свега противбожанског (ОБЉ, 43).

противпѣложен, -жна, -жно (рус. противоположный) *који се налази на суѳроѳној стѣрани, суѳроѳан, оѳречан*. – Грех и добродетел управљају духовним видом човечјим и откривају му свако свој свет противположан један другом (ОП, 253). Дискусија се води на две стране с два противположна циља (Есеји, 104).

противпѣложнѣст, -ости ж *суѳроѳносѣи, оѳречносѣи*. – Рим и Јудеја представљају две противположности [према Ничеу] (НД, 9). Погледај и научи се из ових противположности, које ти је Бог за поуку оставио: Мојсеј и Фараон, Давид и Голијат, Јов и Сатана (Омил., 197).

противстајање с *суѳроѳсѣављање, оѳѣор*. – Одликоваше се [св. Нифонт] великом ревношћу у зидању и оправљању храмова Божјих и великом храброшћу у противстајању насилним кнежевима (ОП, 253).

прѣтонеимār м *ѳрви неимар, градиѣељ*. – Ал је један Боровићу Раде | Српске земље протонеимаре (Дух. лира, 102).

прѣчѣ, -ā, -ē сткњ. *други, осѣали*. – Св. 45 мученика... [су]: Леонтије, Маврикије, Александар, Сисиније и прочи (ОП, 491). У време пак Силвестра папе римског и Александра патријарха александријског ... би установљен овај празник Архистратига Михаила и прочих Сила небесних у месецу новембру (ОП, 821).

прѣчитāvати, -ѣтāvām несвр. *чиѣаѣи у више наврѣа*. – Добивши то писмо, цар га је пољубио, и потом често прочитавао (ОП, 79).

прѣштāјница ж *оѳроѳѣјајна молиѣва*. – „Ал читати проштајницу нећу | Јер ти с неће брзо опростити | Док не будеш саградио цркву | Саградио цркву покајницу“ (Дух. лира, 122).

пру́т, прута м *бајшина, шиб*. – Зашто родитељ да не бије децу своју, ако их истински воли? Прут је оруђе велике љубави и бриге (ОП, 416).

пса́лам, -лма м (грч. ψαλμός) *сѣтарозавејина ѿсма у библијској збирци Псалтир, којом се изражава молићива, благодарности и скрушени дух ѿпред Богом, као и величање његових дела у овом свећу*. – Преп. Симеон Столпник Дивногорац ... провео је [године] на столпу Богу се молећи и псалме појећи (ОП, 367). Желимо слушај песму песама | Од Творца Творцу слатких псалама (Дух. лира, 36). Она [мати Пупинова] је тврдо веровала, да су псалми Давидови извор свеколике мудрости (ОЗЉ, 92). фиг. Поробљени српски народ, опевао је ову крваву битку [Бој на Косову] у својим националним псалмима – чувеним епским песмама (Д. Срб., 23).

пса́лмовати, -мујем несвр. *ѿсаяи ѿсеме ѿ узору на ѿсалме*. – Његош ... [је] химновао и псалмовао [Богу] (РЊ, 171).

псалмо́дија ж (грч. ψαλμοδία) *ѿевање ѿсалама*. – Наћи ће је [Господ веру], али не у раскошним литургијама и псалмодијама, него у храмовима људских срца и у шаптању људског језика (Жет. Госп., 47).

псалмо́дијати, -ам несвр. *ѿеваи ѿсалме или на начин ѿсалама*. – У храму клечаше Вран ... и певаше, и псалмодијаше (Свеч., 60).

псалмопе́вац, -вца м *онај који ѿева ѿсалме*. – Ми морамо и нехотице поновити речи псалмопевца: „Господе, шта је човек, да га се сећаш и да се стараш о њему“? (Д. Срб., 95). Тај поглед и тај глас и тај лик остаде занавек дубоко у души Давида, тада пастира, а доцније цара и Псалмопевца (ЈЧ, 114).

псалмо́песник м в. *ѿсалмоѿевац*. – Нада је моја у Тебе, викао је у невољи Твој псалмопесник (Дух. сав., 116).

псалмопјеније с в. *ѿсалмоѿојање*. – Обрадова се старац младићима и младићи старцу, и сви скупа провођаху време у побожним разговорима, молитвама и псалмопјенију (ОП, 393). Цар их удари на велике муке, но они све јуначки отрпеше са псалмопјенијем и молитвом на устима (ОП, 806).

псалмопјо́јање с *ѿевање ѿсалама*. – Као монах би узор свима ... у непрестаном мољењу, псалмопојању, бдењу и труду (ОП, 243).

Пса́лтѿр, -ѿра м (грч. ψαλτήριον) *књига ѿсалама (у Библији)*. – Када је он ноћу почео по обичају монашком читати Псалтир и неку књигу о Страшном Суду, Евдокија га чује и с пажњом стане ослушкивати његове речи (ОП, 153). Бог прослави покајног Давида и даде му дар Духа Свог Светог, да састави чудесни Псалтир (ОП, 944).

псевдо- (грч. ψευδο-) (у изр.: ~ наука, ~ теологија) *лажан, њобожњи, њривидан*. – Псевдо-наука агитује против вере, псевдо-теологија агитује против науке (ИГИС, 126).

психолоџија ж научна дисциплина која се бави изучавањем људске њсихе, њј. *унуѡрашњег, душевног сѡања човекове ѡприроде*. – Неки професори Универзитета предају омладини Психологију а одричу постојање душе! А то је таман тако као кад би неко предавао Теологију и негирао Бога; или Астрономију а одрицао постојање звезда (Жет. Госп., 39).

псоглав, -а, -о *наказа с ѡасјом главом*. – Тада хладне струје дубинном хукнуше | И псоглави црни на мене рукнуше (ОП, 455).

пунозаслужно прил. *с много убедљивих разлога*. – Василије се пунозаслужно назива Великим (ОП, 9).

пуритански прил. *ѡѡуѡѡ ѡуриѡанца, ѡј. онога који се у живоѡу сѡрого ѡридржава ѡсѡављених моралних начела*. – Др Адлер је био лутеран, и пуритански је ценио истину и честитост изнад свих схоластичких полуистина и етичких адвокатисања (Зем. нед., 8).

пустиножител м *жиѡељ ѡусѡиње*. – Провео је [преп. Арсеније Велики] 55 година као пустиножител, и за све то време био је углед монасима (ОП, 328).

пустиножителство с *живоѡ и ѡодвиг ѡусѡиножиѡеља*. – Господ ... [је оправдао и подстакао] пустиножителство и монаштво (Омил., 148).

пуѡиња ж *ѡусѡ, ненасељен ѡредео, крај*. – Отишавши у пустињу, он [Јован Крститељ] се предао беше потпуно вољи Божјој, и телом и душом (ОП, 24).

пуѡињаѡ м *човек који је из верских ѡобуда ѡрекинуо везу са свеѡом и ѡѡишао у ѡусѡињу*. – Пуѡињаѡ [је био преп. Тимотеј] на месту званом Символи на Олимпу азијском (ОП, 130). Сава узео благо и подели га на четири дела. Један посла у Евергетис, у Цариграду; други задржа за Хиландар, а остало посла сиромашним манастирима у Светој Гори, пуѡињацима и усамљеницима по ћелијама (ЖСС, 41).

пут, пуѡа м библ. *живоѡ ѡо јеванђељу; Исус Хрисѡос*. – Ако тражите пут, ја сам Пут (МНЈ, 89). Пророци су долазили, да покажу пут; ја сам дошао, да будем пут (МНЈ, 89).

путеводан, -дна, -дно *који ѡказује ѡуѡ, смер, ѡравац (о звезди)*. – Бити човек јесте путеводна звезда наше историје (Патр., 158). Хајдемо до Витлејема да видимо то што се тамо догодило, како нас је наша путеводна Звезда повела (Бес., 12).

путовòдство с *смер крейшања*. – Тело је оно, што има вредности у масе, која ретко кад одступа од путоводства чулног (РТ, I).

путòвођ м **1.** (Путовођ) *фиг. Исус Христос*. – О трпљењу говори Путовођ овако: Трпљењем својим спасавајте душе своје (Теод., 123). **2.** *оно шио йокреће, наводи некога на нешио, йокрейшач*. – Зла воља је данас главни путовођ људи. Злом вољом руководи се ... побожан човек против безбожна, и безбожан против побожна (ИГИС, 105).

путòвођа м *онај који води некога йравим йуишем, који указује на йрав, узоран йуиш (о Госиоду)*. – Ево ти путовође, чијем путу краја нема, и који кад те поведе, не враћа се (МНЈ, 92). О Господе Сведидећи. Путовођо наш, исправи ум наш, да се не задржава на кривим путовима (ОП, 422). Пут спасења то је Вођа, | То је Христос – Путовођа (Есеји, 73).

путовòђство с *сишање онога који иде за йуишовођом, који следи йуишовођу*. – У нашој вери налазили су утехе највећи очајници, инспирације – највећи уметници, осветљења и путовођства – највећи и најбољи људи последњих деветнаест столећа (ИГИС, 167).

пұхор м *йейео*. – Замислити овај огањ под пухором од понедеоника до суботе значи замислити Његоша у неегзистенцији шест дана, и у егзистенцији само седмог дана (РЊ, 193).

Р

равénство с *истиобииноси, истиовейноси*. – Син [је] раван Оцу у свему, и ... због њихова равенства хотења и љубави и мудрости Син не може ништа чинити насупрот вољи Очевој, ни љубави Очевој, ни мудрости Очевој (ОП, 656). Он хоће да покаже и Своју ипостасну самосталност, и равенство са Оцем у битности (ОП, 675).

равноапостолан, -лна, -лно *који је раван, једнак айосиолима*. – Иверци празнују спомен његов [блаженог Петра царевића] 30. јуна сматрајући га равноапостолним (ОП, 463). Мирносица равноапостолна [Марија Магдалина] ... Била је мучена од седам злих духова, од којих ју ослободи Господ Исус и учини здравом (ОП, 524). Свети апостоли, и после њих у току векова многи равноапостолни, били су све, свима, и свуда (Жетв. Господ., 16).

равноси́лан, -лна, -лно *једнак йо сили, снази*. – Дух Свети је равноси́лан Оцу и Сину, и све што може Отац, може и Син, може и Дух Свети (ОП, 699).

ра̀д м *људска делајно́сћ усмерена на ѿосѿи́зање неког учинка, ѿосао*. – Погледајте те људе који само раде и не иду у цркву, уздајући се само у свој рад, и сравните их са онима који деле време на рад и молитву (ОБЉ, 99).

ра̀дбѿст, -ости ж *оно шѿѿо изазива ѿријајѿно расѿоложење, весеље*. – Радост је основни тон у божанској мелодији Новог Завета (ДП, 14). Радост сваке хришћанске душе треба да буде у томе да се стално креће ка савршенству (ОБЉ, 99).

ра̀достотвѿран, -рна, -рно *који ѿвѿори радѿсѿи*. – Дух Свети ... усели се у срца наша, да би вера наша постала жива, непоколебљива и радостотворна (ОП, 354). Надахни нас Духом Твојим Светим, сведвижним и радостотворним (ОП, 444). Јеванђеље није књига него сила, књига животворна и радостотворна, сила која храни и поји, сила што мртве васкрсава (ОБЉ, 51).

ра̀ђајѿћѿ, -а̄, -е̄ **1.** *који се рађа, који долази на свеѿи*. – Плач рађајућих створења меша се с' плачем умирућих и гуши се под лепим покривалом природе (РЊ, 60). **2.** (у им. служби, м) *онај који рађа, од којег ѿочиње (о Оцу)*. – Пре сваке твари сваког створења ... постојало је то благословено троједино царство ... у праизворном и прототипном средству Рађајућег, Рођеног и Исходећег (Теод., 66).

ра̀запет, -а, -о (у им. служби, одр., м) *онај који је разѿеѿѿ на крѿѿу, Госѿод*. – Ја сам уверен да у вашој души има поштовања за ћутање Разапетог (Д. Срб., 127).

ра̀зблудан и **ра̀зблѿдан**, -дна, -дно *који ѿдсѿиче сѿѿрасѿи, оѿојан*. – Желела сам да чујем разблудне песме ... И плаках, и бијих се у прси (ОП, 237).

ра̀зврѿт и **ра̀зврат** м *искваренѿсѿ, изѿѿаченѿсѿи*. – Никад не могу бити добром, као разврат, нечовечност, суровост (ОП, 58).

ра̀зврѿтан и **ра̀звратан**, -тна, -тно *разблудан, ѿохоѿѿљив*. – Савременик нашег принца, Фрањо Асишки, прошао [је] кроз све загађене воде развратног живота, пре него се освестио (ЖСС, 16).

ра̀звратница ж *жена која се одала развраѿѿу, блуду, блудница*. – Најпре [је била] велика развратница, а потом покајница, испосница и најзад мученица (ОП, 153)

разгрѿнити се, разгрѿнѿм се свр. *развиѿи се, рашириѿи се, увећѿи се*. – Созерцавам Господа Исуса... као чокот из кога се разграњила црква божанска на земљи и на небу (ОП, 147).

ра̀здати, -āм свр. *разделиши све дајући многима, искоклањаши све.* – Раздавши [преп. Марко Трачески] све имање сиротињи, он седе на једну даску у мору с тврдом вером у Божју помоћ и молитвом (ОП, 246).

ра̀здор м *неслога, сукоб, њрвење.* – Сви спољашњи раздори, свађе и ратови, долазе изнутра, из подељености душе човечије, из унутарњег рата са Богом и са самим собом (ОБЉ, 99).

разочара̀ње с *осећање шуге, очаја услед неоси́варених очекивања, нада и др.* – Разочарајте се у свему и тада ћете бити очарани свим, чак и својим разочарањима (ОБЉ, 100).

ра̀зӯм м *си́особности́ логичког мишљења, схва́иња, расуђивања, њамеи́, разбори́иости́.* – Разум је дат човеку пре свега и изнад свега да позна Бога, срце да љуби Бога и воља да извршује заповести Божје (Добр., 116). Не ослањај се на свој разум, јер и од те ништавне ствари, коју ти називаш разумом, већи део ништа друго није до мртав пепео (ОБЉ, 100).

ра̀ј, ра̀ја м *место́ блаженс́тва у које њосле смрти́и долазе душе њраведника и у којем су, њрема Библији, боравили њрви људи.* – Само творење воље Божје, извршавање заповести Божјих, то је кључ за откључавање Раја, у коме се Бог види (ОП, 58). Св. муч. Агатија [...] одговори: [...] „Као што пшеница не може доћи у житнице пре него се очисти од певе, тако ни душа моја не може ући у Рај, ако тело моје најпре не буде сокрушено мукама“ (ОП, 92). Сви они који Га с љубављу носе у срцу ... улазе кроз отворене двери у Рај, у царство без уздисаја (Жет. Госп., 38). Само једна змија увукла се у Рај, и Рај се претворио у Пакао (МНЈ, 96).

ра̀јскѝ, -ā, -ō *који се односи на рај.* – Бог нека дарује рајско насеље њеној слаткој души. Амин (Игум., 73). В. и пример под ра̀јски.

ра̀јски прил. *као из раја, њредивно.* – Рајски се сија пећина мала, | Због рајског Цара, Рај је постала (Дух. лира, 7).

ра̀са ж *горња одећа духовника, маниѝја.* – Потајно прими Мојсеј чин монашки од неког Светогорца, и јави се пред госпођом својом у раси монашкој (ОП, 535).

ра̀слабљенбст, -ости ж *особина, сѝање онога који је раслабљен, онога шѝио је раслабљено.* – Од греха се рађа страх, и збуњеност, и немоћ, и раслабљеност и помраченост ума (ОП, 753). Он се гневико само на Оног Непоменика, Човекомрсца, који је праузрочник људског понижења, раслабљености и лудила (ЈЧ, 127).

распáлити се, распáлїм се свр. *ражећи се, разгорейти се, расїлам-шеїти се* (у ревностїи њрема вери). – Распаљен ревношћу према вери оде у град и скруши идоле (ОП, 801).

рãспѣтї, -ã, -õ који је разайейї, њрикован на крсїу (о Исусу Хрїсїу). – Сам спомен имена Распетог на крсту нагони у бекство војске демонске (ОП, 340).

распѣће с њрикивање на крсї, расїињање. – Од Свога Рождества до крсног Распећа | Од крсног Распећа па до Васкрсења – | Он је права мера свих Божјих створења (ОП, 50). Осудише га [св. муч. Пионија] на распеће, чему он би веома рад (ОП, 180).

рãсправа и **рãсправа** ж научни сїис у коме се обрађује и анализира неко њиїињање. – Расправа је изгубљено време, изгубљен новац, изгубљена веселост душе, изгубљено здравље (ОБЉ, 100).

рãспут м сїїраниуїиїца. – Ти си ... једини пут, истина и живот, а оно што ми умијемо мимо Тебе, јесте распут, лаж и смрт (ОП, 422).

рãспуђе с њогрешан, неїрави њуї. – фиг. Беспућем и распућем крећу се данас многи људи, и читави народи, само зато што неће да познаду истину (МП, 263).

рãсточáвати, -òчáвãм несвр. *расїїаїти, њросїїаїти (богаїїсїво)*. – Он [краљ Милутин] је особито волео да своје огромно богатство рãсточава на сиротињу (ОП, 799).

рãт м оружан сукоб између њроїїивника. – Главни узрок рата јесте у охолости човека према човеку и у охолости народа према народу (ОБЉ, 101). Западно човечанство живи у страшним грчевима, у непрестаном страху и беспокојству, у нервози и незадовољству, у борбама, бунтовима, и превратима, и ратовима (Номолог., 282).

Рахиља [„Рахила“] ж сїїарозавеїна личностїи њознаїа њо њлачу над децом својом. – О, мила децо, о невинашци, | За Христа први жртвени јањци! | Вапај ће мајки ваздух парати, | Рахила за вам горко плакати (Дух. лира, 10).

рѣвнителъ м сткњ. онај који ревнује, који се залаже, држи до нечега. – Свети Евстатије архиеп. Антиохијски. Велики ревнителъ и заштитник Православља (ОП, 130).

ревнóвати, рѣвнујѣм несвр. сткњ. не њосусїїајаїти, исїїрајаваїти. – Не само да небеске војске виде истину но и ревнују за истину (ОП, 432). Треба се трудити и ревновати, а не треба бринути (ОБЉ, 125).

рѣвносно прил. на ревностїан начин, исїїравно, њослушно. – Растко је ревносно и пажљиво пратио упутства својих старијих (ЖСС, 11).

рѣвно́ст, -ости ж *врлина онога који је ревностѿан, ѿредан (у вери)*. – Св. Василије Велики [био је] ... велики поборник Православља, велика луча моралне чистоте и ревности верске (ОП, 9). Три су врсте похвалне ревности: ревност у очишћењу себе од греховних жеља и помисли, ревност према истини вере, и ревност према правди Божјој међу људима (ОП, 920).

рѣвноста́н, -сна, -сно *који има много ревностѿи, усрдностѿи*. – Лењо срце људи много више говори о нехатном слуги но о ревносном (МНЈ, 32).

рѣвњивѿст, -ости ж *особина онога који је рѣвњив, ревностѿан*. – Ревњивост Божја не односи се ни на што у свету осим на душу човечју (Омил., 189).

револуциѿнисати се, -ишѿем се свр. (Христом) *корениѿо се измењѿи, ѿромениѿи се, надахнуѿи се (учењем, идејом и сл.)*. – Августин је био добошар, потом се револуционисао Христом и постао светитељ (Есеји, 109).

регенерáција ж (лат. regeneratio) *обнављање, ѿреображај*. – Стална регенерација тога града [Дубровника] долазила је из Херцеговине, као витамин за малокрвне (ОЗЉ, 53).

регулáтор м (нлат. regulator) *онај који уређује, усклађује, усклађивач*. – Он [Његош] је сам регулатор своје вере (РЊ, 148).

редѿв, -ѿва м вој. заст. *војник без чина, на редовном служењу војног рока*. – Кад генерали забораве побеђивати, Ти редове чиниш победницима (МНЈ, 65).

редуци́рати, -уци́рāм свр. и несвр. (лат. reducere) *умањѿи(ва)ѿи, смањѿи(ва)ѿи*. – Његош не жели ни да улогу Творца редуцира на вишемање пасивну улогу одржања једном створеног света (РЊ, 117).

резигна́ција ж (нлат. resignatio) *равнодушностѿ, безвољностѿ*. – У тој мрежи рађају се нови људи [...] спутавају се и живе у тим путама не осећајући их, или осетивши носе их с' ентузијазмом или резигнацијом, док их смрт не уклони (РЊ, 162).

резѿнѿр, -ѿра м (фр. raisonneur) *онај који исѿражује, анализира догађаје, ѿјаве у друшѿѿву и сл.* – Имали смо ми доста резонера, који су писали против глупости и сујеверја. Но њихово писање су више козерије писаца, којима је писање занимање (ОЗЉ, 38).

религи́ја ж (лат. religio) *веровање у Бога, вера*. – Уместо да троши време на сујетне разоноде, он је читао озбиљне списе ... о религији и историји (ЖСС, 11). Религија је једна животна моћ, а не једна узгредна чињеница у духу и историји човечанства (РЊ, 24). Првобитно

религија је била бујни извор из скривених дубина, етика живоносна река а техника помоћни уметни канали што разводе воду из те реке у све артерије живота људског (Зем. нед., 19). Оно што најјаче удубљује живот јесте – религија (ИГИС, 73). Један народ не може постићи много само националним идејама, нити ми хришћани можемо говорити о националној религији или националној теологији (ЖСС, 126).

религирати, религирѝм свр. и несвр. (с Богом) *йовезаѝти, йовезиваѝти у вери*. – Патриотизам [Његошев] није ништа у основи различан од свете симпатије, која његову душу религира с' Богом, као оцем поезије (РЊ, 192). Религија, која религира уметника с Богом ... може послужити ... као једини сигуран лек (ИГИС, 78).

респектовати, -тујѝм несвр. *изражаваѝти йошѝовање, йошѝоваѝти*. – Српска војска извојевала је слободу овој земљи. Можда то целом свету није мило, но цео свет то цени и респектује (ИГИС, 47).

Рѝч ж *Творац, Бог*; уп. логос (б), слово (1). – О, Речи вечна, што свет сатвори, | Говори, Христе, само говори (Дух. лира, 45).

Изр. **Реч Божија** *Слово, Логос*. – „Глас, глас, глас, ја сам глас, а Он Реч Божија, | Послат сам да вичем деци Израиља“ (ОП, 23).

рѝбар м *онај који се бави риболовом и од њега живи*. – Гле, анђел пројавља га вама. | Он избра просте по вечном суду, | Да му весници најпрви буду: | Просте пастире – светог Рођења, | Рибаре – славе и Васкрсења (Дух. Лира, 8).

рѝболѝв м *ловљење рибе*. – фиг. Созерцавам чудесни риболов на дубини (Лк. 5, 4) ... како треба да пођем на дубину духовну, с благословом Господа, и тамо уловим добар улов (ОП, 451).

римокатоличкѝ, -ѝ, -ѝ *који се односи на римокатолике (о цркви)*. – Он је врло јасно сагледавао све негативне силе које су се устремиле да разруше ... позитивне напоре и утицај. Прва претећа опасност беше Римокатоличка црква а друга, богумилска јерес (ЖСС, 71).

римомѝнија ж *обожаване римокатолицизма*. – Он [чешки народ] је био поносит у себи својим Хусом, Лутеровим учитељем, и првим словенским усташем против Рима, против римског господарства, против римоманије (Д. Срб., 73).

рѝнути, -нѝм свр. *баѝѝти, гурнуѝти у невољу*. – „Вође“ европске просвећености, Немци, сјурише се у Србију и ринуше Србију у доба кад су се људи служили алатом и оруђем од камена, у „камено доба“ (Д. Срб., 49).

рѝпида ж (грч. ρηίδιον) *округла икона са зракасѝим оквиром, ирѝчвршѝена на дужи шѝѝај, коју йравославци носе на лиѝѝѝи*. – Красим

олтар Твој дрвеним иконама, и златним крстовима, и сребрним рипидама, и свиленим тканинама (МНЈ, 54).

рѣчѹћѣ, -ā, -ē *који риче, бучи*. – Заповедио [је] ричућој бури морској да умакне и ветровима да престану и неродној смокви да се осуши (Теод., 136).

рѣб, рѣба м *сужањ*. – Зар с идеалом свечовечанским и с одушевљењем апостолским може човек бити роб, па ма га држали у ланцима, и давили у катакомбама? (Д. Срб., 82).

рѣгозина ж *ѣоњава исѣлѣѣна од рогоза*. – Кад је [св. Симеон] био на издасају, Сава га, по његовој жељи, положи на просту рогозину (ОП, 112).

рѣдитељ м 1. (у мн.) *оѣац и маѣи*. – Поштовањем родитеља ми се вежбамо и спремамо на поштовање ауторитета, било духовних, било световних (ВС, 55). Поштујући родитеље ви поштујете и рад њихов, и време њихово, и савременике њихове (ОБЈ, 103). 2. (Родитељ) *фиг. Госѣод*. – Милостиви Родитељу мој, избриши сва сећања моја сем једног јединог (МНЈ, 56).

рѣдитељка ж *мајка, маѣи*. – Господ који је на Синају заповедио петом заповешћу: поштуј оца свога и матер своју, показао је примером Својим, како треба поштовати родитељку своју (ОП, 588).

рѣдитељскѣ, -ā, -ē *који ѣоѣиче од родѣѣѣља*. – Цени и тражи благослов родитељски, јер ће те он пратити кроз цео живот (ОБЈ, 103).

рѣдољѹбље и **родољѹбље** с *љубав ѣрема своме (на)роду*. – Право родољубље је школа за широко хришћанско човекољубље (Патр., 134). Да нам да Бог више вере, поштења и родољубља (Бес., 73). Учини за државу увек више него што те држава плаћа. Само тим вишком мери се родољубље (ОБЈ, 37).

Рѣждѣство с *рођење Хрисѣово; ѣразник ѣѣоме ѣосвећен, Бѣжић*. – Од Свога Рождества до крсног Распећа | Од крсног Распећа па до Васкрсења – | Он је права мера свих Божјих створења (ОП, 50). У четрдесети дан по Рождеству донесе Пресвета Дева свог божанског Сина у храм јерусалимски, да Га, сходно закону, посвети Богу и себе очисти (ОП, 85).

рѣпство с *сѣање онога који је у нечијој власѣи, заѣоченишѣѣво, иго*. – Лакше је сносити ропство него слободу (ОБЈ, 104).

рѣшчић м бот. *рогач* *Ceratonia siliqua*. – Све оно што душу људску гладни и исушује, то зле духове храни и гоји ... као што расту рошчићи у мраку подземном, све је то нечиста храна злих духова (Омил., 76).

рѹгѣч, -ѣча м онај који се руга некоме, који вређа. – Бог се не да поругати. Ругаче Бог или кажњава, да би их поправио, или их обраћа у онакве каквима се они ругају (ОП, 674).

руководитељ м онај који руководи неком организацијом, ѿокрећом и сл., руководилац. – Дужан сам да кажем истину о српским богомољцима још и зато што сам био одређен од Светог архијерејског сабора за руководиоца и попечитеља овог покрета (Диван, 6).

руководити, -ѿводѣм несвр. (цркву) *водиѣти, уѣрављаѣти*. – Зашто треба слушати цркву а не једнога човека који мисли против цркве, ма он био назват и највећим мислиоцем? Зато што је цркву основао Господ Исус Христос, и зато што цркву надахњујући руководи Дух Божји Свети (ОП, 10).

руководство с *руковођење, уѣрављање*. – Созерцавам чудесно руководство апостола Духом Светим (Дела Ап. 16) (ОП, 802).

рукодељ м *ручни рад, занатлиство*. – Раздав имање своје сиромашним он [преп. Муч Лукијан] се издржавао састављањем поучних дела, и од тога се као од неког рукодеља хранио (ОП, 757). У манастиру ... овакав је био типик: ноћу су 4 часа проводили у рукодељу, 4 часа у спавању и 4 часа у псалмопојању (ОП, 620).

рукодеља ж *ѣроизвод рукодеља, ручног рада*. – Једног дана посла Михаила његов духовни отац у град да прода рукодеље (ОП, 365).

рукоположити, -ѿложѣм свр. цркв. **I.** *ѣроизвесѣти, увесѣти у неки свешѣенички или монашки чин*. – Епископ дође у Хиландар и рукоположи га најпре у чин ѣкона а следећег дана у свештеномонаха (ЖСС, 47).

II. ~ се *ѣримѣти свешѣенички или монашки чин*. – Као правозаступник рукоположио се за свештеника (ОП, 131).

С

саблазан, -зни ж (у мн. и м) **1.** *оно шѣѣо наводи на грех, шѣѣо мамѣ, заводи да се учини нешѣѣо недоѣусѣиво, искушење*. – Саблазни [су се] умножили после рата (Дух. сав., 97). Пут [је] тесан и опасан, а на обе стране пута начичкане су саблазни и мреже антихристове (Теод., 71). **2.** *демон, ѣривиђење, зли дух*. – Ноћ му је [Јовану] била дража од дана. Јер дању кад би погледао на једну страну пустиње, ништа није видео до песка, а кад би погледао на другу страну преко Јордана, видео је саблазни (ЈЧ, 129).

саблазнитељ м онај који наводи на грех, који мамѣ, заводи некога на нешѣѣо недоѣусѣиво, демон. – Речено [је] о саблазнитељу: „боље би му било да се објеси камен воденичин о врату његову и да потоне у дубину морску“ (Мат. 18, 6) (ОП, 718).

сабла́знити, сабла́знѣм свр. **І.** *навесѣи на грех, завесѣи.* – Јуду је у одсудном тренутку саблазнило сребро, и он је изабрао смрт тј. грех среброљубља (ОП, 570).

ІІ. *~ се ѿколебаѣи се; не моћи се одуѣреѣи греху.* – Јосиф муж богати и благообразни, | О Христа распета он се не саблазни (ОП, 549). Једни се саблазнише а други расрдише на бестидну жену (ОП, 847).

са́бор м **1.** *скуѣ црквених досѣѣојансѣивеника који решава важна црквена ѿшѣања.* – Сава затражи од Стефана да сазове Сабор великодостојника, да би се оформиле нове епархије и именовали епископи (ЖСС, 85). **2.** *скуѣ народа код цркве.* – Што се тако у чуду питају људи: шта је то што оне наше сељаке гони да пешаче ... до неког молитвеног сабора крај манастира ...? (Есеји, 65).

Изр. **васељенски сабор** цркв. ист. *свехришћански и свеѣправославни скуѣ еѣискојѣ и других црквених ѣредсѣавника из целог свеѣа на којем су се доносиле одлуке обавезне за све хришћане, а које се ѿшчу вере, учења, ѿорѣѣка, богослужења и сл.* – Иако иконоборна јерес беше проклета на VII васељенском сабору, овај цар, ипак, васпостави је и хтеде њоме заменити Православље (ОП, 172).

сабо́рнѣст, -ости ж *особина, каракѣтер саборног деловања верника са циљем осѣваривања њиховог међусобног разумевања, исѣољавања осећања браѣѣољубља и сл.* – Каква духовна сила и каква саборност! Зато мислим да би и убудуће требало да држимо наше годишње саборе у манастирима (Диван, 17).

сабраћа ж зб. *браћа једне монашке обѣѣељи.* – Гледајући своју сабраћу монахе, мислио је о анђелима (ЖСС, 28). фиг. Нека ти [уље и восак] у поноћи буду сабраћа у молитви и спасењу (МНЈ, 54).

Саваот м (у споју с речју „Бог“, „Господ“) *једно од Божјих имена.* – Видовити пророци, којима је дато да виде небеса Божја, видели су на небесима само Бога Саваота и ангеле Божје али не и људе (Теод., 86). Исаија се удостоји видети Господа Саваота на престолу небеском, окруженог шестокрилним серафимима, који непрестано певају: Свјат, Свјат, Свјат (ОП, 330).

са́вест ж *осећање које указује на оно шѣѣо је добро и на оно шѣѣо је зло, одговорносѣ за ѿсѣѣуѣке.* – О томе шта је добро а шта зло казује нам наша савест непотпуно и нејасно, јер је грехом помрачена, а наука Христова потпуно и јасно (ОП, 10). Не тражимо никад мир с неправдом против правде. Него увек тражимо мир с Богом, и са савешћу (ОП, 187).

Не значи ... да је Закон требао потпуно да замени Савест, тако као да би Савест била излишна и непотребна (Номолог., 304).

савечан, -чна, -чно *који је вечан у заједници с осталима (о лицима Свете Тројице)*. – О Сине Божји, савечни Оцу и Духу, просвети нас и спаси нас (ОП, 636). Хвалите Сина и Оца вечног | И духа Светог Оцу савечног (Дух. лира, 83).

Савиндџан м *џразник Светог Саве, који се светикује 14. јануара њо црквеном, јулијанском односно 27. јануара њо грегоријанском календару*. – И тако, Видовдан и Савиндан, прешли су у искључиво достојање цркве. Но тиме су наши државоградитељи увредили српску већину у оба света, а нису угодили мањини нити државу одржали (Бес., 81). Савиндан и Видовдан су два вечна празника српска. Први нас учи путу савреног живљења по вери; други, путу савреног умирања за веру (Азб.).

савладатељ м *фиг. у изр. ~ смрти онај који је њобедио смрт, Госјод*. – Савладатељ смрти једним потезом све ће то савладати и на добро окренути (Дух. сав., 116).

Савле м *име ајосјола Павла њре обраћења у хришћанство*. – Савле, Савле, што ме гониш? Викну исти животворни глас, и успаван грехом пробуди се, и мртви оживе (ОП, 94).

саграђанин м *фиг. онај који дели са осталима грађанска уверења, схваћања*. – Не саграђани него сабраћа могу усвојити и имати божански мир, прави мир (РП, 104).

сагрешити, сагрешџм *свр. учиниџи какав грех, њресџуџ, згрешџиџи*. – Многи сагрешџше јавно а покајаше се тајно (РДС, 147).

саде и **саде** *прил. сада*. – Даруј брата, даруј саде – | Божја чеда богораде (Дух. лира, 66).

садејствовати, -вујџм *несвр. њомагаџи некоме нешџо, суделоваџи, сарађиваџи*. – Св. Силвестар ... је садејствовао царици Јелени да пронађе Часни Крст (ОП, 11).

садрџг м *друг у невољи, њријаџељ*. – Бенедикт бејаше чудотворац силан, | Богомољац плачан и садруг умилан (ОП, 188).

садукеј, -џа м *џриџадник сџаројеврејске секџе која је њризнавала само џисане законе и није веровала у бесмртџносџ душе, али се у моралном џогледу држала сџрого џројиса*. – Иста побуда измирења била је и код фарисеја и садукеја, крвних противника, кад требаше тражити да се Христос убије (ОП, 187). Партија фарисеја није га [Исуса Христа] признавала за свога, јер није делио њихову мржњу према садукејима (НБПГ, 28).

сажећи и **сажећи**, сажежѐм свр. *сагорейти, сїалиїи*. – На три дана пред смрт прорече свети Поликарп: „Кроз три дана ћу бити сажежен на огњу ради Господа Исуса Христа!“ (ОП, 135). И онај дивљак, који би ... учењака радо сажегао на ломачи, и овај учењак, који би оног дивљака затворио у луду кућу, једнако су близу и једнако далеко од истине (РЊ, 113).

сажїтељ м *онај који живи у заједници са ким*. – Ви незнабошци нисте туђи и дошљаци у цркви, но као и сви постали чланови цркве сажитељи светитеља и домаћи Богу (ОП, 834).

сажїће с *живої у заједници с неким, суживої*. – У сажићу с тобом ја не видим срећу. | Да чист будем телом, то је, жено, нужност (ОП, 535).

сајүзити се, -їм се (према рус. союз) свр. *сјединїи се с неким, ујединїи се*. – Људи [су се] измирили са злом, навикли на зло, сајузили са злом, па им је зло постало као стварност (Омил., 131).

самарјанин м библ. *милосрдан, їраведан човек (їо имену сїановника сїаре Самарије у Палесїини)*. – Самарјанин милостиви Ти си | Што човека у ранама спази (Дух. лира, 90).

самобитан, -тна, -тно *довољан сам їо себи, независан*. – Природа није ни самобитна ни самостална. Нити је себе створила, нити себе држи (Номолог., 295).

самовласно прил. *самовољно, насилно*. – Он [Исус] није самовласно ушао ни у кућу грешног Закхеја, него као најжељенији гост (ОП, 91).

самовоља ж *чињење, їосїуїање само їо својој вољи, безобзирносї*. – Страх од Бога притеже бедра, опасује трбух, отрежњава срце, зауздава ум, бичује самовољу (ОБЉ, 10).

самодовљњост, -ости ж *сїање у којем се налази онај који је довољан сам себи*. – У својој самодовољности Он [Сатана] презире и људе и Бога (ЈЧ, 151).

саможиво прил. *на саможив, себичан начин*. – Начелник пакла ... [терао је људе] да саможиво брину само за себе (Јев., 78).

саможивост, -ости ж *особина онога који је саможив, онога који мисли само на себе*. – Навире поново у нама стара саможивост и стара тесногрудост (ИГС, 62).

самољубив, -а, -о *који се исїиче самољубљем*. – Дobar плод је богољубиво срце, а зао плод је самољубиво срце (ОБЉ, 88). Самољубив човек испуњен је завишћу према онима који су бољи од њега, или богатији, или ученији, или поштованији међу људима (ОБЉ, 105).

самодљубље *с осећање сојсѣвене вредности и ѿрејеране осејљивости на мишљење других о себи.* – Грешничко самољубље, тј. за развраћено срце људско ... не прима у себе ни богољубља ни човекољубља (ОП, 139). Љуби своје ближње, јер ће те та љубав спасти од самољубља, које те може погубити (Омил., 167).

самомњење *с обузејности собом, сујетна.* – Видећи га [апостола Петра] већ пала у самомњење и гордост, Господ му одговори: ноћас док пијетао не зајјева три пута ћеш ме се одрећи! (ОП, 26).

самомученица *ж женска особа која се ѿдвргава самомученишћу, шћ.* мучењу себе саме зарад вере у Христѣа. – Покајница дивна, самомученица, | Марија се сакри од људскога лица (ОП, 236).

самодобмана *ж обмањивање себе сама, обмана.* – Први грех ума јесте самообмана, други гордост (МНЈ, 97). Који су плодови блуда? Пропадање тела и душе, самообмана, одвратне болести, душевна узнемиреност, несрећа, болесна и саката деца, очајање и на крају лудило (ВС, 57).

самообманут, -а, -о *који обмањује себе сама.* – Самообманути ум открива за себе нешто ново и дотле незнано: ах, кад би знао, да открива гроб себи! (МНЈ, 98).

самоодрицање *с врлина свесног одрицања од сѣвари које не иду на користи душе и сѣасења.* – Метод поста, молитве, сажалења људи и милосрђа према људима, уздржавања, самоодрицања [практиковао је свети краљ Владимир] (ОЗЉ, 142).

самодосуда *ж осуђивање самога себе.* – Какав је тај блажени дан? То је дан самоосуде. Кад тај дан сване, човек, који је дотле осуђивао цео свет, погледа и наједанпут види себе као највећу мрљу на овом Божјем свету (ОП, 371).

самодплођење *с особина онога шћо се само сѣвара, рејродукује.* – Нека нас је више, шкрипаху кости зажарене страшћу самоплођења (Свеч., 150).

самопожртвовање *с особина онога који се жртѣвује за друге, самојжртѣваности.* – Св. краљ Стефан са св. Савом и св. кнезом Лазаром чини једну прекрасну триаду од светости, благородства и самопожртвовања, које је народ српски дао (ОП, 830). Колико [је вера само] плашљиваца навела на пут самопожртвовања (ОБЉ, 154).

самопрегорење *с в. самојжртѣвовање.* – Српски свецѣ били су најактивније личности несаломљиве енергије, визионарске вере, неограниченог самопрегорења (Бес., 63).

самоуби́ство *с грех свесног одузимања живоїѣ себи.* – У наше време има много бољих вештака и мајстора сваког посла, но мало карактерних људи ... Отуда и песимизам нашег времена, и разочарење, и очајање, и самоубиства (ОБЉ, 18). Самоубиство је смртни грех и пркос Духу Светоме, који живот даје (ОБЉ, 105). Ти си се већ показао јунаком чим си победио црну мисао на самоубиство. То је победа над духом очајања. После те победе свака друга биће ти лакша (МП, 65).

самоузд̀ржљивѡст, *-ости ж особина онога који је самоузд̀ржљив, који се уздржава од наглих реакција.* – Созерцавам пример Давидове самоузд̀ржљивости (ОП, 649).

самѡчино *прил. на начин самостѣалног, себичног чињења нечега, без уважавања ѣрава других.* – Јувеналије би отеран с престола, и Теодосије самочино уздиже себе на његово место (ОП, 468).

самѡчинѡст, *-ости ж особина онога који себи даје ѣраво да чини нешѣо ѣо својој вољи и за своју користи́ без уважавања других.* – Велики су труд улагали светитељи, да сузбију у себи гордост и самочиност, и да се привикну на потпуну послушност и преданост (ОП, 925).

санáследник *м онај који наслеђује нешѣо с другим.* – фиг. Наслеђа се одрекао још у раном цвету, | Да би био санаследник у небесном свету (ОП, 196). Својом новом моћи Бог је открио и своју нову славу. Христос је првенац и наследник ове славе, ми пак његови санаследници (Јев., 138).

саобража́вати, *-áжáвáм несвр. доводи́ти у склад, удешава́ти ѣрема нечему, усклађива́ти, ѣрилагођава́ти.* – Пажљиво слушате њихова [мудрих људи] мишљења, посматрате њихова мерења онога делића пута, који се види, и саображавате њихова доказивања (НБПГ, 11).

сáобразан, *-зна, -зно који је у складу с нечим, ѣрилагођен.* – Бог и од нас изискује труд, саобразан вољи Његовој (ОП, 180). Бог ... изискује труд, саобразан вољи Његовој [каже Св. Варсонуфије] (РДС, 142).

саѡсећа́ње и **саосећа́ње** *с осећање разумевања ѣрема ѣуђој ѣаѣињи, невољи.* – Љубав је најузвишенији дар, и никада нећете доћи до ње, ако нисте прошли кроз прва два ступња, кроз саосећање и поштовање (Евр., 29).

сáпарох *м свешѣеник исѣе ѣарохије са другим свешѣеницима.* – Сапароси ових угледних свештеника [ће] писати о њима опширније (Дух. сав., 160).

сáпобедник *м онај који ѣобеђује скуѣа с неким.* – Ко нема никакве борбе ради Христа ... како се може рачунати у Христове војнике? Како ли тек у Христове сапобеднике? (ОП, 237). Кад се буде славила крајња

победа добра над злом, победа Христа над паклом, да и ви будете учасници те победе, као Христови помоћници, сатрудници и сапобедници (Бес., 106).

с̑подвижнѣк м онај који се поодвизава у друшћиву с другим. – Са својим мужем живела је [св. Меланија Римљанка] као са својим братом и саподвижником (ОП, 964).

с̑свештенѣк м онај који обавља свешћеничку дужности с другим свешћеником, који му помагаје. – Као Цар Он хоће и њих да му буду сацареви. Као свештеник – да Му буду сасвештеници (ОП, 223).

саслужѣње с служење црквеног обреда или чина са другим свешћеницима. – Опело је служио Прот, уз саслужење монаха разних нација, са упаљеним воштаницама у рукама (ЖСС, 41).

с̑старанѣ, -а̑, -б̑ који је примѣо израз с̑парања, поосвећености (о Богу). – Старайте [се] о Богу у деци вашој. Састарани Бог постараће се за све остало (МНЈ, 140).

с̑суд м суд, посуда (као богослужбени предмет). – Краљ Драгутин ... основа у свом дворцу у Дабру две занатске радње, једну у којој су се ковали сасуди и предмети потребни за олтаре; ... и другу за шивење црквених одежди, завеса и прекривача од броката и свиле (ЖСС, 94, у напомени). фиг. Свештеник је сасуд ... неисказиве, страшне и сведовољне силе благодатне (ОП, 384).

с̑тана и **с̑тана** м зао дух који човека наводи на грех, ђаво, враг. – Конце њихових мисли и мудролија држао је у својим рукама сатана, човекомрзац и човекоубица (Теод., 184). Кад је сам сатана почео пакостити апостолу Павлу, Павле се молио Богу, да би сатана одступио од њега (ОП, 373).

с̑танѣнѣ, -а, -о који припада с̑тани. – Једни се отресају очинства Сатаниног и постају синови Божји, рођени само од Бога (НБПГ, 62).

с̑танѣнскѣ, -а̑, -б̑ в. с̑танѣнѣнѣ. – Видех Пак'о и муке грешничке, | И све тамне војске сатанинске (ОП, 400).

с̑танскѣ, -а̑, -б̑ који се односи на с̑тану. – У свим тим [светим] местима служили су свете литургије, славећи ... Господа нашег Исуса Христа, који је у овим местима био мучен и своју крв пролио због наших греха, да би нас спасао од сатанске силе, и који је васкрсао као истинити Бог (ЖСС, 125). Сам на мегдан ступи, | Од смрти искупи | Потомке адамске | Од власти сатанске (Дух. лира, 15). Када плотске жеље ... | Предаду ми душу | Сатанској области, | Учио ме старац | Христу да се молим (Дух. лира, 18).

сатвòрити, сàтворѝм свр. сткњ. *сѝворийѝи*. – О, Речи вечна, што свет сатвори, | Говори, Христе, само говори (Дух. лира, 45).

сàтруднѝк м *онај који ради с неким заједно, сарадник*. – Сава бејаше у дубокој љубави са сваким од ових сатрудника [монаха из Свете Горе] за Божју љубав: увек готов да заплаче, радујући се и тугујући у њиховој радости или тузи (ЖСС, 83). Апостол Варнава (син утехе) [био је] рођак и сатрудник апостола Павла (СС, 31).

са̀цар м *онај који царује заједно са царем*. – Као Цар Он хоће и њих да му буду сацареви. Као свештеник – да Му буду сасвештеници (ОП, 223). До њега с десне стране сеђаше син му Аркадије, кога Теодосије беше узео себи за сацара (ОП, 861).

свеа̀псорбу̀ју̀ћѝ, -ā, -ē *који има моћ да све а̀псорбу̀је, окрене себи, ѝридобѝје*. – Мисао о мраву ... кружи у његовој памети ... док најзад не достигне границе сваке мисли, тј. док се не одбије од његове свеа̀псорбу̀ју̀ће мисли о Богу, као праизвору лепоте (РЊ, 194).

свѣ̀блāгѝ, -ā, -ō *бескрајно благ, неизмерно милосѝив (о Богу)*. – Хвала ти, Свеблаг, | Господе предраги! (ОП, 236). Господе свеблаг, укрепи и нас изнутра у срцу нашем, да нас не збуну поруга, и не смете подсмех света, имена Твојега ради (ОП, 334). О Душе Свети Свеблаг, не остави нас (ОП, 364). Помози нам, Свеблаг, да можемо видети греховне ране наше, и осетити смрад од њих (ОП, 733). Попушта Свеблаг – да би Свога слугу окитио са што више победа и са што више победних венаца (РП, 105).

свѣ̀бòгатѝ, -ā, -ō *исѝу̀њен бога̀ѝсѝвом (духа), ѝребога̀ѝ (о Гос̀ѝоду)*. – О Господе свебогати, омекшај срце наше и просвети разум наш (ОП, 401). О Господе свебогати, који нас обогати законом Твојим духовним и речју Твојом животворном, Теби се једином поклањамо (ОП, 569).

свѣ̀видѣ̀ћѝ, -ā, -ē *који све види, ѝред којим се нишѝа не може сакрѝѝи (о Богу)*. – Господе свевидећи, помози нам да се усправимо Духом к Теби; и кад се усправимо, подржи нас, да више не падамо (ОП, 26). Постоји свевидећи Бог, зато не постоји слепи случај (ОП, 131). Бој се Божјег величанства, страши се Његовог Суда, трепери од Његовог свевидећег ока (ОП, 65). Попушта Свевидећи – да би се безброј пута немоћ показала као немоћ и постидела (РП, 105). Свевидећи Бог даваше моћ Злати да све поднесе и све претрпи за име Његово (Дух. сав., 28). Пред Богом свевидећим и ангелима Његовим све је откривено и јавно (ОБЉ, 82).

свевидѡвит, -а, -о *који има моћ да све види, сагледава, ѡпредвиђа*. – Целом овом тумачењу мора се додати још нешто што показује премудру и свевидовиту обазривост Господа у домостроју људскога спасења (Омил., 332).

свѣвишњѣ и **свѣвѣшњѣ**, -ā, -ē *највиши, најузвишенији (о Богу)*. – Исаија је пророковао ... скори пад Јерусалима ... опомињући цара и главаре народне ... да се уздају у помоћ Бога Свевишњега (ОП, 330). Радујмо се што имамо тако моћног и великог молитвеника [Светога Саву] и заступника пред свевишњим Богом (Бес., 61).

свѣвласнѣ, -ā, -ō *коме се сви ѡкоравају, коме сви ѡдлежу (о моралном закону)*. – Нема никаквог другог закона осим моралног који би био свевласни и одлучујући фактор у судби свих народа на земљи (Номолог., 284).

свѣдвижнѣ, -ā, -ō *који може све да ѡкрене, који има ѡтакву сѡсобностѣ*. – Надахни нас Духом Твојим Светим, сведвижним и радостворним (ОП, 444).

свѣделатѣлнѣ, -ā, -ō *који има неограничену моћ делања*. – О Господе, Створитељу сведелателни, спаси нас од тупе и порочне лењивости (ОП, 444).

свѣдобар, -бра, -бро *савршено добар (о Госѡоду)*. – О Господе добри и сведобри, научи нас уклањати се од зла и чинити добро ради славе Твоје и ради спасења нашег (ОП, 11).

свѣдѡбедан, -дна, -дно *који све добија, веома моћан (?)*. – Оно [црногорско племе је] било у стању да столећима даје отпора највећем злу, које је ариску европску расу у историји задесило – османској свѣдѡбедној моћи (РН, 174).

свѣдовѡљан, -љна, -љно *који је сасвим довољан, који се у ѡѡѡѡѡносѡи исѡуњава, осѡварује*. – Свештеник је сасуд ... неисказиве, страшне и свѣдовѡљне силе благодатне (ОП, 384).

свѣдовѡљнѡст, -ости ж *особина онога који је свѣдовѡљан*. – Изложимо, каква је од старине до данас вера Православне Цркве о апсолутности и свѣдовѡљности Христовој за спасење људи (Жет. Господ., 9).

свѣдѡстојанство с *дѡсѡѡѡѡѡнѡсѡиво у ѡуној мери*. – Земља тражи да жртвујемо њој и Бога и душу и савест и ум и свѣдѡстојанство човечанско и божанско (ОП, 313).

сведр̄жител̄ м (Сведржител̄) *онај који држи све у својој властии (о Богу)*. – Захваљујући њему [Сави], Српска црква и српско Краљевство су тада стајали чврсто и сигурно, под једином заштитом Христа Сведржител̄а (ЖСС, 102). Идоли траже извесну меру снаге од својих служилаца. Коликом ли тек снагом мора бити опасан служилац Свемоћнога Сведржител̄а? (МНЈ, 121). Стишај и спутај све страсти ... да би се кроз непрестану молитву везао за Господа Сведржител̄а и Благога Родител̄а (Дух. сав., 85).

сведушно прил. *из све душе, ѿош̄иуно*. – Када порастоше [свешт. муч. Ипатије и Андреј презвитер], обојица се сведушно предаше Богу на службу (ОП, 689). Угодница Божја, света Ангелина, ... | У туђој жалости сведушно жалосна, | Гледаше у Бога, свог Утешител̄а (ОП, 908).

свѣживот м *сав, ѿош̄иун живош̄и*. – У њој [Богородици] је оличено све што је православно, она је за нас више него живот – свеживот (Бес., 45).

свѣзнајүһи, -ā, -ē *који зна све (о Госѿоду)*. – О Господе, свевидећи и свезнајүћи, помози нам очистити срце и ум наш од помисли злих, да би тако и речи и дела наша била чиста. Теби слава и хвала вавек. Амин (ОП, 66).

свејѣд̄н̄и, -ā, -ō *обједињен као један, један једини*. – Обимношћу и интензивношћу својих симпатија према свеопштем и свеједином животу света и Његовом Творцу Његош се обележио као религиозна личност првога реда (РЊ, 16).

свељүбавн̄и, -ā, -ō *сав исѿуњен љубављу (о Госѿоду)*. – Надахни нас животворном љубављу према Теби, Свељубавни Господе наш (ОП, 411).

свѣмилосн̄и, -ā, -ō *в. свемилос̄иви*. – Господе свемилосни, заиста немамо ни у кога и ни у шта веровати ван Тебе (ОП, 130). Кад се људи онечисте, обесловесе и обесвете, Свемилосни хита у помоћ људима кроз мртве ствари (МНЈ, 66).

свѣмилōст, -ости ж *сва милос̄и*. – Свемилошћу својом хранила је Она срце православних (Бес., 45).

свѣмилостив̄и и **свемилōстив̄и**, -ā, -ō (у споју са појмом ‘Господ’) *који изражава ѿош̄иуну милос̄и*. – Ходите и чујте и видите, како Он Свемилостив̄и, поступа са грешницима – да би радост обасјала срца ваша (Есеји, 117). Пакост је далеко од Господа Свемилостивнога, као што је увек пакост далеко од девичанства, словесности и светости (МНЈ, 66). Ми дубоко верујемо, да ће нас Свемогући, који је у исто време и Свемилостив̄и, спасти не само од рата него и од ратног страха (Дух.

сав., 111). Просвети разум наш, да будемо милостиви у добрима која си нам Ти, Свемилоствиви, поверио (ОП, 401).

свѐмогућѝ, -ā, -ō (у им. служби, м) (Свемогући) *Госїод, Бог*. – Свемогући није злопамтљив и осветљив. Нити је Он створио људе за смрт него за живот (ОП, 318). Падате хитро на колена пред својим харамбашама, а оклевате пасти пред ноге Свемогућега! (МНЈ, 31).

свемогућство *с особина онога који је свемогућ*. – У првом реду [књига Постање] учи нас о Божијем свемогућству и премудрости у стварању света Његовом стваралачком Речи (ВС, 11).

свѐмоћнѝ, -ā, -ō *који може све, коме је све могуће (о Исусу Хрисїу)*. – О Господе Исусе, Спаситељу свемоћни и свеблаги (ОП, 537).

свѐмудрѝ, -ā, -ō *који садржи сву, највећу мудросї, најмудрији (о Госїоду)*. – О, Господе свемудри, помози нам силом Духа Твога Светога творити вољу Твоју свету (ОП, 59). Свемудри Боже мој, управи очи изабраних Твојих у печате књиге Твоје, да с молитвом чекају и с разумевањем читају, кад Ти будеш нечујно и лагано ломио печате тајни! (МНЈ, 145). Попушта Свемудри – да би свет видео и уверио се како је правда и у дроњама силнија од неправде под калпацима и на престолима (РП, 105).

свеожївитель *м онај који оживљује (о Госїоду)*. – Окренули сте се целим лицем ка стварима, и целим леђима Сведржителу, Свеоживителу ствари (Свеч., 160).

свепобеднѝ, -ā, -ō *који све ѝобећује*. – О Господе Свепобедни, подржи нас силом и милошћу Твојом (ОП, 171). Господ Исус Христос [је благоволео], да негдашњем знаку злочина и срама, крсту, дā после Свога Распећа на крсном дрвету свепобедну силу и моћ (ОП, 611).

свепрїсуство *с особина онога који је свуда прїсушан (о Богу)*. – Вера је моја осећање свепрїсуства Твога (МНЈ, 58).

свепронїцљив, -а, -о *који у све прїрониче, коме је све прїзнашїо (о Госїоду)*. – На Петров страх, клечање и узвик одговара благи и свепроницљиви Господ: Не бој се! Од сада ћеш људе ловити (Омил., 218).

свѐсилан, -лна, -лно *у којем је сва сила, свемоћан (о Богу и његовој сили)*. – Од Бога просити свесилну благодат ... спасава човека од робовања страстима (ОП, 170). О Господе свесилни, помози нам, да примимо реч Твоју и да на Њој зидамо сав живот свој и у овом и у оном свету (ОП, 313). Боже свесилни, Христе, спаси ме (Дух. лира, 52). Узнеси молитве Богу Великоме ... да би тако вазда био сигуран под заштитом свесилне деснице Оца Небеског (Дух. сав., 85).

свєсрѣдан, -дна, -дно *који се чини из дубине срца (о њодвигу)*. – Још у младости замонаши се [св. Арсеније, архиепископ пећки] и предаде се искрено свесрдно подвигу ради спасења душе (ОП, 793).

свєсрдно прил. *на свесрдан начин, најусрдније*. – Не желе ништа на свету тако свесрдно као да положи живот свој за Господа свога (РП, 107).

свєстрашєћѣ, -ā, -ē *који све сѣраши, засѣрашује*. – Ево васкрситељ долази, и свєстрашєћа смрт измиче у страху испред њега (МНЈ, 92).

свєт, свєта, -о **1.** *који је исѣуњен свєтѡишћу, врлином*. – Ако неко замишља светог човека као мумију, тај не зна шта је свети човек (Бес., 63). **2.** (одр.) *аѣрибуѡи уз име свєтѡга*. – Света Домника ... дошла као некрштена из Картагене у Цариград са још четири девојке незнабошке. Патријарх Макарије крсти их, и благослови им да живе као инокиње (ОП, 25). **3.** (у им. служби, м) *свєтѡишєљ, свєтѡац*. – Са свима светима Христу се поклони [преп. Теодора] | И напасти љуте од нас ти отклони (ОП, 663).

Свєтā Гѡра *в. Аѡос*.

Свєтā Дєва Мāрија *в. Богородица*. – По наређењу Господа он је после био као син св. Деви Марији и брижно је служио и чувао до успенија њеног (ОП, 703).

Свєтā зємља *ѣросѣор на којем се родио, живео и сѣрадао Исус Христѡс, а који се данас налази у државама Израелу и Палестѣини*. – Преп. Јован Мосха пише о некој знаменитој жени, сенаторске фамилије, како је посетила Свету Земљу (ОП, 139). Сава [се] поче спремати за одлазак у Свету Земљу. То беше његова давнашња жеља (ЖСС, 106).

Свєтā књѣга *Свєтѡ ѣисмо, Библија*. – Нама Света Књига говори скоро на свакој страници о радовању добру (ОЗЉ, 122).

Свєтā литургија *цркв. главно дневно богослужење у цркви*. – За време кога богослужења се у цркви припрема и прима света тајна причешћа? За време најважнијег црквеног богослужења, које се зове Света литургија (ВС, 43).

свєтац, свєца м *цркв. в. свєтѡишєљ*. – Светац Божји и старац Поликарп | Са љаконом својим путоваше (ОП, 136). Борбу вођаше, псалме појући. | Са сваком силом мрачном, прелесном. | Чудесан светац Јоаникије (ОП, 812).

свєтє тāјне *црквени обреди којих има седам: кришєње, мироѡмазање, ѣричешће, исѡвєстѣ, свєшѣенсѣѡ, брак и јелеосвєћење*. – Свето предање обухвата ... **2.** Учење о седам светих тајни, као и чинове како се оне врше (ВС, 15).

Свѣтї Бѣсмртнї *име садржано у молићви Свѣтој Тројици.* – Како ме жалости човечје прецењивање овога живота одкад окусих сласт Твоје бесмртности, Свети Бесмртни! (МНЈ, 42).

Свѣтї Дух *једно од њрију лица Свѣте Тројице.* – Св. Тимотеј успе, да у себи сазида диван дом Духа Светога (ОП, 130).

свѣтило *с оно шїио ѡредсїавља извор духовне свѣлосїи, духовно средшїије.* – В. пример под светиља.

свѣтиља *ж (у служби атрибутива уз именицу „кула“) која свѣли, која освѣтљава.* – Радостан што је видео кулу светиљу стародревног Светила у пустињи, да још увек трепери, Сава благослови ове свете људе [пустињаке у местима прослављених подвижника са Истока] и растаде се од њих (ЖСС, 127).

[Свети] Сава *ѡрви срїски архїеїискої и највећи ѡросвѣїиїељ срїски, син Сїефана Немање, великог жуїана срїског.* – Сава је издејствовао код цара и патријарха независност српске цркве, и постао први архиепископ српски (ОП, 38). Следећи Савином примеру, српски владари и епископи су оснивали манастире по Светој Земљи ... Народне масе су поново пратиле Саву где год се он кретао улицама Старог Града, поздрављајући га као старог пријатеља (ЖСС, 133).

свѣтитељ *м цркв. онај кога је црква ѡсле његове смрїи ѡрогласила свѣїим због његових заслуга за веру, свѣїац.* – Упита зли дух: „Ко је тај човек?“ „Ја сам тај човек“, одговори му светитељ, „уђи и обитавај у мени!“ Чувши то зли дух побеже (ОП, 97). Сила светитеља после смрти бива много већа него за живота (ОП, 643). Овај славни светитељ [Св. вел. муч. Артемије] беше родом Мисирац и први војвода цара Константина Великог (ОП, 770). Рекао је један светитељ: не може бити побеђен од ђавола онај у коме живи Христос – победилац ђавола (ИХ, 85).

свѣтитељскї, -а̄, -о̄ *који се односи на свѣїиїеља и свѣїиїеље.* – Светитељске празнике, браћо, установила је Црква на првом месту зато да бисмо ми кроз светитеље славили и величали Бога (Бес., 49).

свѣтитељство *с ѡдвижниїиїво, аскеїїизам.* – Упоран и земљан био је јеврејски народ пре доласка Христова ... неспособан за вишу светост, за дубљу визију Бога изван закона, за аскетизам, за светитељство (НБПГ, 64).

светлодавац, -вца *м (Светлодавац) фиг. Госїод.* – Устаните све звезде и заиграјте, јер Светлодавац ваш иде вам у посету (МНЈ, 52).

светлоноснї, -а̄, -о̄ *који доноси свѣлосїи, радосїи (обично о Богу).* – О Господе светлоносни, покажи светло лице Твоје слугама Твојим (ОП, 305). Очисти га [ум наш] од таме и олакшај га од земље, светлоносни Створитељу наш (ОП, 318). Наступио нам је дан, који се понавља

сваке године – пречасна и светлоносна средња седмица светог поста (Дух. сав., 72).

свѣтлѡст, -ости ж *сјај, сјајносїи (духовна)*. – Светлост је само у Богу; свака друга светлост само је одблесак Бога и његове светлости (ОБЉ, 107).

Светогорац, -ѡрца *м монах са Свѣтѣ Горе*. – Сва аскеза Светогораца управљена је ка једном циљу: очистити своје срце и припремити га за обиталиште живог и трисветога Бога (Теод., 79).

Свѣтѡ писмо *свѣтѡ књига која садржи догме јеврејске и хришћанске религије, Библија*. – Храм Соломонов, једно од грађевинских чудеса старог света, подигли су људи научени Духом Божијим и настављани руком Господњом (I Царева 8, 24). Тако сведочи Свето писмо (Зем. нед., 20). Свето писмо и савест треба да управљају целим животом човека и народа (Патр., 161).

светосавље с цркв. и фил.: Светосавље није друго до Православно Хришћанство српског стила и искуства, изражено у богоугодним личностима, првенствено у светом Сави Немањиним (СД 10, 90). У ... Јустиновој књизи [Светосавље као философија живота] Светосавље се први пут претставља у систему као једна потпуна и заокругљена филозофија живота (СД 10, 90).

светосавскї, -а, -ѡ *који се односи на Свѣтѡга Саву*. – У праву [су] они Срби, који се и као хришћани називају синовима светосавским (Добр., 127).

свѣтѡст, -ости ж *особина и сїање онога који је свѣтї, свѣтїишѣљска ѡбожностїи*. – Светост је, браћо, врлина која обухвата све остале врлине. Отуда је и светитељ, браћо, човек украшен свим врлинама (Азб.). Пакост је далеко од Господа Свемилостивог, као што је увек пакост далеко од девичанства, словесности и светости (МНЈ, 66).

светотатство с *крађа свѣтїих сївари и црквене имовине, свѣтѡкрађа*. – Неки његов сабрат из зависти оклевета га за светотатство, крађу црквених ствари (ОП, 426). Крађа на гробљу назива се мардерство; крађа у храму – светотатство (Патр., 148).

свѣтскї и **свѣтскї**, -а, -ѡ *свѣтѡвни*. – По свршетку светског школовања замонаши се [св. Методије] и почне се подвизавати у манастиру (ОП, 422). Св. Сампсон Странопримац ... рођен би од богатих и знаменитих родитеља у староме Риму, где изучи све светско знање тога времена (ОП, 454).

свѣуман, -мна, -мно *најумнији*. – Господе Исусе Христе. Главо наша Свеумна, сједини нас са Собом (ОП, 811).

свеумирујућѣи, -ā, -ē који доириноси ѿошћуном смирењу, мирноћи, сирѣљењу. – У твоме свеумирујућем присуству нема ветра, нема колебања (МНЈ, 123).

свеучилиште с висока школа, факултѣиѣи. – Ниједног свеучилишта, никакве школе, никакве библиотеке за читавих пет стотина година (Д. Срб., 118).

свѣхвāлнѣи, -ā, -ō (у споју са речју „апостол“⁴) који се много ѿошћује и слави. – Сабор св. славних и свехвалних апостола [слави се 30 јуна] (ОП, 462). Свехвални се Јаков апостол потруди | Јеванђелско семе да посеје свуда (ОП, 740).

свѣцѣло прил. ѿошћуно, сасвим. – Созерцавам Господа Исуса ... који за људе приноси Богу најзад свецело Себе самога као човека (ОП, 72). Познавши Христа Господа и крстивши се, пожели свецело предати се Господу на службу (ОП, 773).

свѣцео, -ēла, -ēло а. ѿошћуно цео, без остѣиѣака. – Господ прими душу девице свецеле (ОП, 304). Господ може и мене исцелити од грознице страсти, тако да бих ја одмах могао исправити се и служити Му духом свецелим (ОП, 389). Свецела љубав може се односити само на личност, а не на неки принцип или закон или природу (Кас., 68). **б.** сасвим ѣредан, ѿосвећен нечему. – Христос тражи од својих безусловну и свецелу службу (Теод., 94). Ако човек има свецелу намеру угодити Богу, то га Бог учи вољи Својој или кроз мисли, или кроз неког човека, или кроз Свето Писмо (ОП, 259).

свѣчār, -āра м онај који слави, ѣрославља своју крсну славу. – Св. Јован прославља се неколико пута у години, но највише свечара има овога дана, 7. јан[уара] (ОП, 22). Он свечаре своје воли, | Пред престолом вечног Бога | За њихно се добро моли (ОП, 898).

свѣчев, -а, -о који се односи на свеца. – Сетивши се сина свога мајка бедна оде пред икону свечеву (ОП, 810).

свѣчовек м **1.** (Свечовек) Исус Хрисћос. – „Јер који се уздигне, понизиће се, који се понизи, уздигнуће се“, каже Свечовек (Д. Срб., 19). Нека сви људи једу Бога, и вратиће се дому, вратиће се у Свечовека (МНЈ, 139). **2.** човек најбољих људских особина. – Свечовек признаје Бога, признаје морал и признаје друштво (ОБЉ, 74). **3.** (у зб. знач.) човечанство. – Сви људи на земљи сачињавају једног човека, једног свечовека (БНГ, 28).

свечовечанскѣи, -ā, -ō који се односи на свечовека, на целокујно човечанство. – Сад је на реду други план, план Достојевскога, план свечовечански, јеванђелски (Д. Срб., 70).

свечовечанство *с свейтска заједница људи сабраних у човекољубљу.*

– Будите спремни за свечовечанство. Интелектуалци у свету још нису спремни за то, али народи јесу (Евр., 29). Кад се, дакле, једном проломи Запад, тада ће се, иницијативом Словена, створити једно опште светско братство, једно свечовечанство (НД, 18).

свѣчујућѣи, -ā, -ē *који све чује (о Богу).* – Клањамо се теби, Богу свевидећем, | Клањамо се теби, Богу свечујућем (Дух. лира, 72).

свѣштеник *м цркв. ойшѣи назив за црквена лица која су чином рукојоложења ѿосвећена, осѿособљена за вршење црквених обреда и богослужења; чин у црквеној хијерархији између ѱакона и ейтскоја.*
– О Господе, Врховни Архиепископе, подржи свештенике православне благодаћу Духа Твог Светога (ОП, 384). Епископ може да свршава свих седам светих тајни, свештеник све осим свете тајне свештенства (ВС, 46). Живот свештеника увек служи примером, било добрим било злим (ОБЉ, 109).

свештенодѣјство *с цркв. црквени обред који врши свештѣеник; богослужење, чинодејство.* – Овде док се још свршава страшна тајна Христова, док још траје свештенодѣјство, ти у самој средини остављаш све и излазиш! (РДС, 134).

свештеномонах, -а и **свештеномонах**, -аха *м цркв. монах рукојоложен у свештѣенички чин, јеромонах.* – Кад један монах постане свештенмонах (јеромонах) сматра се у Св. Гори великом чашћу. Сава је примио овај чин после навршене тридесете године, како је то прописано старим канонима Цркве (ЖСС, 47). После извесног времена Сава га [Арсенија] рукоположи за ѱакона, а потом за свештеномонаха и постави за старешину Велике цркве у Жичи (ЖСС, 120).

свештенослужѣње *с обављање свештѣеничких дужности.* – Ако је свештеник нехотично убио, црква му доживотно забрањује свештенослужења (ОП, 922). Полагањем руку у овој светој тајни [свештенства] преноси се на лице које се рукополаже духовна сила и тако се постиже законита веза црквене власти и свештенослужења (ВС, 46).

свештѣнство *с свейта ѿтајна рукојоложења за свештѣеника.* – Колико има степена у светој тајни свештенства? Три степена: епископ, свештеник и ѱакон (ВС, 46).

свирѣпство *с округности, бездушности.* – Св. Василије Острошки ... утврђиваше стадо своје у вери православној чувајући га од свирепства турског и лукавства латинског (ОП, 305).

свирѣпствовати, -ујѣм *несвр. чиниши свирейа, округина дела.* – Када поче свирепствовати јерес монотелитска (једновољничка) – која

учаше да Господ Исус немаше вољу човечанску него само вољу божанску – сабра се у Цариграду шести Васељенски сабор 681. год. (ОП, 473).

свѣшѣ и **свѣше** прил. *одозго*. – Овај видовити муж [св. пророк Исаија] беше, због чистоте срца свога и због ревности према Богу, примио свише још и дар чудотворства (ОП, 330). Свешт. муч. Јеротеј ... појањем приведе многе к срдачном умиљењу и показа себе као мужа надахнута свише (ОП, 725).

свјѣт, -а, -о сткњ. *који је исцѣњен свѣтѣошћу, свѣтѣ*. – Свјат си Боже праведни, | Свјат си Христѣ рођени! | Ваистину се роди! (Дух. лира, 15).

својеобразан, -зна, -зно *нарочитѣ*. – У самој ствари и не постоје обични људи, сви су необични, својеобразни, чудни и тајанствени (ОБЉ, 148).

себеубица и **себеубица** м *онај који себе убија, иѣј. који губи душу, самоубица*. – Кајем се за кривоклетнике, јер заиста и они су човекоубице, себеубице (МНЈ, 55).

себичност и **себичност**, -ости ж *особина онога који је себичан, себѣљубивостѣ, саможивостѣ*. – Усредсређивање света у самога себе значи облачење у себичност и гордост (Свеч., 113).

седам основни број (7) у саставу израза с религијском комѣонентѣом значења: *књига са седам печата в. књига (изр.)*. **седам смртних грехова**: Које грехе зовемо смртним гресима? Њих има седам ... Гордост насупрот смерности, среброљубље насупрот дарежљивости, разврат насупрот моралној чистоти, завист насупрот милосрђу, неумереност насупрот уздржљивости, гнев, насупрот кроткости, очајање, насупрот ревности у вери (ВС, 69). **седам светих тајни свештѣене радње кроз које се Божјом благодаћу ѣреносе дарови онима који их ѣримају** (ВС, 39).

седамдесѣторица ж *седамдесѣтѣ айосѣола Христѣових; седамдесѣтѣ ѣреводилаца Сѣтарога завѣтѣа*. – Један од седамдесѣторице [беше св. апостол Ананија] (ОП, 716). Он [је] био један од Седамдесѣторице који су у Александрији преводили Библију са јеврејског на грчки (ЈЧ, 122).

сеѣморѣ, -ѣ, -ѣ (у мн.) *збирни број у значењу броја седам*. – Обукао си се у седмора небеса; скрио си се предубоко од свих очију (МНЈ, 34).

сејѣти, -јѣм несвр. *ширитѣи знање, науку, идеје међу људе и народе*. – Лукијан сејаше науку Христову најпре по Галији а потом по Белгији (ОП, 393).

сејѣч, -ѣча м (Сејач) *фиг. Исус Христѣос*. – Јован није могао озеленити и оплодотворити људску пустињу, но он ју је крчио и орао ... и уравњавао тле за великог Сејача (ОП, 612). Сети се Сејача који изиђе да сеје семе своје по душама људским као по ѣивама својим (ДП, 48).

сејидба ж *бацање биљног семена у земљу, сејање*. – Две ствари су потребне ратару на њиви: прво крчење њиве, а друго сејидба (Свеч., 125).

секта ж (лат. secta) *религијска заједница која се одвојила од владајуће цркве*. – Докле ће се ситнити велика Божја религија на секте? (ИГИС, 76).

сектант м *припадник секте, оштрадник од вере*. – У душу фарисеја и сектаната не стоје ово двоје [закон и милост], тј. они не могу и да врше прописе закона и да чине милост, него препирући се о томе, шта је важније од овога двога, једно испуштају а друго држе (ОП, 82). Докле ће сектанти разоравати духовну грађевину Божју на земљи и тиме понижавати род људски? (ИГИС, 76).

секташтво с *сиварање секти, подвајање унушар цркве*. – У ране дане Хришћанства није било поделе у цркви због заједничког страдања, али чим је гоњење престало, дух секташтва се повукао у свет (Д. Срб., 60).

село с *мање људско насеље чији се сџановници прекожежно баве земљорадњом*. – Село [је] први темелъ свега нашег материјалног, духовног и моралног богатства (Д. Срб., 116). Село нам даје увек још најбоље људе у држави. Такозвана „сујеверна“ села пре су избацила идоле из куће него ли „правоверни“ градови (ИГИС, 112).

семинарија ж *богословско училиште, семенитше*. – Толико је смирен да је чак и семинаристе у семинарији својој молио, да се моле Богу за њега (ОП, 794).

семинарист(а) м *онај који похађа семинарију*. – В. пример под семинарија.

семитскѝ, -ā, -ō *који се односи на Семитше*. – Он је рођен у семитској раси. Но Он није био намењен само једној раси, него човечанству (Омил., 42).

серафѝм, -ѝма м (обично у мн.) *цркв. анђео највишег реда*. – Св. Архангел Гаврил ... један [је] од 7 најближих Богу серафима (ОП, 218). О Пресвета Божја Мати ... | Славнијом те Бог учини и од Серафима (ОП, 783). Ти чиновни су следећи: шестокрили серафими, многоочити херувими и богоносни престоли, господства, силе и власти, начала, архангели и ангели (ОП, 821). Исаија се удостоји видети Господа Саваота на престолу небеском, окруженог шестокрилним серафимима, који непрестано певају: Свјат, Свјат, Свјат (ОП, 330). Мученици праве вере, молите се Богу за нас. Ваша вера приближила вас је сјајном престолу славе, окићеном зрачним серафимима и премоћним херувимима (МНЈ, 61).

Серафими трепте пред Божијим величанством, херувими дрхте пред Њим (Јев., 149). Сијните светлошћу, серафими сјајни (Зем. нед., 53).

серафѣмскѣи, -ā, -ō *који се односи на серафиме*. – Свети Оци мисле, да Гаврил принадежи првом и највишем чину небеских сила, тј. чину серафимском, пошто серафими стоје најближе Богу (ОП, 218).

сервѣлнѣст, -ости ж *ѣонизносѣи, ѣокорносѣи*. – Србска великодушност често је прелазила у слабост. И то у велику и убитачну слабост – у сервилност (Теод., 99).

сибила ж (према грч. Σίβυλλα, Сибила, митска личност, Аполоном надахнута пророчица) *гаѣилица, врачара (према имену пророчице у класичној стиарини)*. – Ни индијска Нирвана ни јелински Хадес нису били очајним људима никаква утеха. Зато су и говорили неки јелински философи, сагласно са сибилама, пророчицама римским: Само неки бог може спасти свет (Теод., 11).

сиѣнал, -āла м *знак који уѣућује на узрочносѣи нечега*. – Вода је символ Божје благодати и очишћења, а потоп или поплава јесте сигнал (Симв., 363).

сиѣла ж **1.** *духовна моћ, снага*. – Хришћанска вера није само учење него и сила (ОП, 383). **2.** цркв. (обично у мн.) *ред анђела заједно са го-сѣодсѣивима и власѣиима*. – Ти чиновни су следећи: шестокрили серафими, многоочити херувими и богоносни престоли, господства, силе и власти, начала, архангели и ангели (ОП, 821).

сиѣмвѣл, -ѣла м (грч. σѣμβѣлов) *знак, обележје*. – Један верујући ... не сме занемарити традиционалне верске обичаје и не сме изоставити уважање верских симбола (РЊ, 162).

Изр. **символ вере** *ѣиачно и сажетѣо изложење начела хришћанске вере, вјерују*. – Папска ... црква ... је убацила у Символ вере погрешну реченицу о Светом Духу (ЖСС, 71). Црква је кроз свој символ вере исправљала ... погрешна схватања (Аг. Црк., 149). Свети Григорије ... одликовао се огромном светском ученошћу и духовним опитом. Учествовао на II Васељенском сабору. Мисли се, да је он саставио други део Символа Вере (ОП, 29). Св. Атанасије Велики ... допринео [је] да се Аријева јерес сузбије а Православље утврди. Он је написао Символ Вере, који је био на Сабору усвојен (ОП, 49).

симвѣличкѣи, -ā, -ō *који се односи на символ*. – Што је символички истинито у свету материјалном, фактички је истинито у свету духовном (НБПГ, 26).

симонија ж *иѝрговање црквеним сѝварима и службама (ѝо имену Симона Мага, зачеѝника гносѝицизма)*. – Св. Јован Златоуст ... сузби симонију у цркви збацивши многе епископе – симонисте (ОП, 835).

симониѝт(а) м *онај који врши симонију*. – В. пример под симонија.

симпатиѝати, -шѝм несвр. (некоме) *држати до некога, ценити, ѝошѝивати*. – Његош симпатише највише највећим револуционарима: Обилићу и Карађорђу (ОЗЈ, 35).

Синајац, -јца м *ѝриѝадник браѝсѝива са Синаја*. – „Седам Синајаца“ ... у Србији су дочекани с поштовањем, јер су српски монаси сматрали Саву такође исихастом (ЖСС, 43). Током времена, неки српски монаси живели су у братству Синаја, а Синајци посећивали Србију и чак су имали свој властити манастир у нашој земљи (ЖСС, 132).

синајскѝ, -а, -ѝ који се односи на Синај. – Свети мученик Гордије ... када наста страшно гођење хришћана, он напусти војску и свој чин, и удаљи се у пустињу Синајску (ОП, 13).

Сѝн Бѝжјѝ библ. *Исус Христос*. – За више од хиљаду година, са овог места је проповедана наука Сина Божјег, чији је пут у славу и величину водио кроз бол и понижење (Д. Срб., 101).

синедриѝн, -ѝна м (грч. *сυνѝдриѝн*) ист. у *сѝнарој јеврејској држави орган највише државне власѝи и главно судиѝиѝе*. – У среду, наш Господ, издан од Јуде, осуђен је на смрт од најужег круга синедриѝона, а у петак ова пресуда је била спроведена у дело (Есеји, 88).

сѝнија ж (тур. *sinі*) *низак округаѝ сѝо*. – Око синије, ниског стола за ручавање – људи су седели на ниским дрвеним треножним столицама (ЖСС, 13).

синовство с фиг. *ѝовезаносѝ, веза*. – Кроз продужено животно рађање човек се опредељује или потпуно за синовство таме или потпуно за синовство Божје (НБПГ, 32).

сѝн човѝчијѝ библ. **1.** *ѝриѝадник људског рода, човек*. – Има ли што безумније него чути од путника одговор: Не знамо ни откуда ни куда путујемо? Ваистину добро је речено за такве путнике: Таман је пут синова човјечијих (Есеји, 70). Зна Бог, да сви самовољни путеви синова човечијих воде у Земљу Недођију (Жет. Госп., 45). Исус је растао и развијао се по свему спољашњем, као и остали синови човечији, на очиглед свију који су га гледали (ЈЧ, 126). **2.** (Син Човечији) *Исус Христос*. – Али ја [Исус Христос] вам кажем: од сада ћете видјети Сина Човјечијега гдје сједи с десне стране Силе и долази на облацима небеским (Мт 26, 64).

скверан¹, -рна, -рно (обично одр.) сткњ. *нечисїї, ѿрљав, гадан*. – Ви људи добро знате [казаће Господ] шта сам ја претрпео за вас ... Шта сте ви претрпели за мене? – Шта ћу на ово рећи ја окајани, лукави, грешни, скверни? (ОП, 333). Преп. Мојсеј Угрин ... би одведен од краља пољског Болеслава као роб у земљу Пољску, и продан ... некој младој и скверној удовици (ОП, 535).

скверан², -рни ж *нечисїїоћа, гадосїї*. – Када се човек покајањем очисти од сваке скверни, онда у душу његову силази свише сила Духа Божјега, и онда душа осећа царство Божје у себи (МП, 135).

скврѣжити се, -їм се свр. *згрчїїи се, скуїїиїи се*. – Евдокија падне на земљу, сквржи се целим телом, ослепи и онеми (ОП, 638).

скїнија ж (грч. σκηνή) *їосвећено, свеїїо месїїо*. – Златно теле, обрзано и очишћено тело, видљива скинија, опипљиве таблице закона, то је годило отелешеном духу Аврамове деце (НБПГ, 65).

Скїт м (према грч. Σκίτις, име египатске пустиње код Александрије, познате по испосницама) *онај који долази из їусїїињачке, монашке насеобине*. – Св. муч. Енен, Нирен и Пеи. Сматрају се првим мученицима словенским, који се ... Скитима [називају] (ОП, 54).

склєница ж *мали сїїаклени суд, бочица*. – И тек што бејаху сред маленог пира | Док Марија уђе са скленицом мира, | Па Исусу приђе с уздржаним дахом (Дух. лира, 44).

скднчати, -ām свр. *умреїїи, уїїокоїїиїи се*. – Мирно скончао [Св. Јован III Схоластик] и предао душу своју Богу 577. год. (ОП, 131).

скорб ж сткњ. *невоља, їїешкоћа*. – Дух Свети води апостоле кроз све скорби и муке испуњавајући срце њихово утехом и радошћу (ОП, 343). За људе духовног и божанског соја: | Прво: знање скорби и свих искушења (ОП, 102). Велике скорби и беде претрпео је као митрополит [св. Кипријан кијевски], но све је поднео благодушно (ОП, 676).

скорбни, -бна, -бно *који је исїуњен скорби, їїешкоћама, невољама*. – Делује и дан данас на старце и младиће србске [пример Немање и Растка] да се отресу свега, приволе царству небесном и пођу путем уским и скорбним, путем монашког подвига (Теод., 81).

скоропдмбїїнї, -ā, -ō *који скоро, брзо їїриїїиче у їїомоћ (о Госїїоду)*. – Шта је могао капетан више желети? И шта му је скоропомоћни Господ могао више обећати? (Јев., 104).

скоропдстижан, -жна, -жно *који се скоро, брзо їїосїїиїе, осїїварује*. – Безбожник се боји скоропостижне смрти (ОП, 413).

скоропòстижно прил. *на скоройòстийжан начин, брзо*. – Средњи син његов [деспота Ђурађа] ... силом заузме ... престо у Смедереву; но скоропостижно умре (ОП, 741).

скр̀дити се, скр̀дѝм се и **скр̀дѝти се**, -ѝм се свр. **1.** *скуѝийѝи се у крдо, у гомилу*. – Кад би вече и овце се скрдише око пастира, Вран свика своје другове на молитву (Свеч., 105). **2.** *удружѝийѝи се, сложѝийѝи се*. – Скрдише се сви шути и рогати на обали реке (Свеч., 135).

скрѝжаља ж *ѝлоча, ѝабла намењена за ѝсање*. – Све ово било је урезано у срцу малог Јована неизгладљиво као на каменој скрѝжаљи (Омил., 48).

скрѝња ж (тал. scigno) *сандук, шкриња*. – Шта мирише тако у страшној пустињи, | Као тамјан красан у храмовној скрѝњи? (ОР, 236).

скр̀мнòст, -ости ж *врлина онога који је скроман, који не истѝиче и не хвали себе, умерен у захѝевима и ѝонашању*. – Ратови су доказали плаћања правог данка гордости, а мир – драгоцену врлину, скромности (Есеји, 58). Скромност је једна здрава духовна клима која одгаја и негује стварну величину (ОБЉ, 111).

скр̀ушенòст, -ости ж *сѝање онога који је скрушен, који је одан вери, ѝобожности*. – Кад ми данас паде на памет ова молитва, ја осећам више побожности, скрушености и мирноће душевне него што сам икад осећао у свима великим црквама (Д. Срб., 127). Трудите се свим прописаним начинима: мислима, делима, речима, молитвама, покајањем и скрушеношћу, да имате уза се Бога милости, а не Бога гњева (КТП, 24).

скр̀ушити се, скр̀ушѝм се свр. *унизѝийѝи се*. – Ко год се скруши пред Богом, Бог га чини силним. У скрушено срце Дух Божји се усељава (ОП, 89).

скудòуман, -мна, -мно *који је слабијег, ограниченијег ума*. – Ваша религија треба да буде палата, под коју се може склонити и богат и убог, и философ и скудоуман (ИГИС, 77). Они, скудоумни, нису могли ни слутити, да ће Христос изрећи оно у чему су они најсиромашнији, и да рекавши старо изриче опет ново (Омил., 197).

слабокàрктèран, -рна, -рно *који је слабог, лошег карактèра*. – Пилатова слабокарактерна и колебљива душа није слика само незнабожаца него и неутврђених хришћана (ОП, 163).

славенòфил, -а и **славенòфѝл**, -ѝла м *онај који је наклоњен Словенима и њиховој кулѝури*. – Славенофили и западофили нису се никако могли трпети, као две завађене нације (НД, 15).

славенофѝлство с *обожавање Словена и њихове кулѝуре, изражавање наклоности ѝрема ѝима*. – Постоји у словенском свету

нешто што није сасвим различито од панславистичког баука, постоји осећање, једно осећање само, које је имало много више примене у литератури него у политици, постоји – славенофилство (Д. Срб., 79).

сла̀вити, -ѿм несвр. *свейковати, свечано ѿразновати, ѿрослававати (Госѿода)*. – Славимо и величамо Његову доброту, силу и славу (ВС, 63).

славољубив, -а, -о *који ѿежи, жуди за славом*. – Дете није среброљубиво; дете није похотљиво; дете није славољубиво (ОП, 79).

славдљубље с *особина, сѿање онога који је славољубив*. – Тек што се [човек] излечио од порока среброљубља, а већ пада у порок славољубља (ОП, 26).

сла̀вопој м *ѿсма у чију славу*. – фиг. Славуји су већ били завршили свој свеноћни славопој Творцу кад се велико сунце почело помаљати на истоку (Кас., 10).

славопојац, -јца м *онај који изводи славопој*. – фиг. Ако нам је за сада ускраћено виђење анђела Божјих, наложена нам је вера у њих, прописано поштовање и препоручено слављење ових дивних славопојаца Творчевих (Бес., 52).

славдсла̀вље с цркв. в. *славословље*. – Док су обичне парохијске цркве у селу и граду, као мало славославље, служиле за молитву, причест и свакидашње верске требе, манастири су били као велика славославља Богу (Добр., 120). Свака реч њихова [духоносних отаца наших] о Њој – славославље Њој (Бес., 43).

славослѿвије с цркв. в. *славословље*. – Богу је најмилије славословије из цркве још и због тога што је у цркви много душа и много гласова, па ипак једнодушност и једногласност (ОП, 853). Небесна Црква, коју нико не може избројати ... запеваће, и вечито певаће, Велико Славословије Светој Тројици (Жет. Госп., 47).

славдслѿвље с цркв. *облик молиѿве којом се изражава моћ и величина Божија, доксологија*. – Григор'ју се даде светлост богословља. | Маркијану милост – јелеј славословља (ОП, 30). Чиме се завршава молитва Господња? Славословљем или доксологијом, која гласи: „Јер је Твоје царство, и сила, и слава кроз све векове. Амин“ (ВС, 67).

сладчајши, -а, -е (рус. суп. *сладчайший*) у *значењу суйерлаѿива: најслађи, најдражи*. – Дух Божји, осећам, у души ми веје; | Он ме држи бодру, немоћну ме снажи, | А Исус сладчајши муке моје блажи (ОП, 316). Анастасија [преподобна мученица] ... рече: „Готово је срце моје

за Христа страдати, готова је душа моја за сладчајшега Исуса умрети“ (ОП, 796).

сла̑марица ж *сламни душек*. – Савијене сламарице, јастуци и вунени покривачи – ћилими, држани су преко дана у бројним удубљењима у зиду (ЖСС, 13).

сластољубац, -пца м *сластољубива, њохољива особа, њохољиваца*. – Тихо збори своју реч лопов; прељубник шапће; сластољубац често говори само погледима, боји се својих сопствених уста, да би безмолвно учинио свој грех (Јев., 151).

сластољубив, -а, -о *који жуди за чулним уживањима, њохољив*. – За руског кнеза Владимира пише митрополит Филарет: „Сластољубиви, како је немогуће више, јазичник Владимир у хришћанству је постао узор чистог супружанског живота“ (ОП, 429).

сластољубиво прил. на *сластољубив начин, њохољиво*. – Ко је у богатству своје проводио живот сластољубиво и раскошно и није отварао врата своја бедницима, тај ће у пламену просити себи једну кап воде, и нико му неће дати (Јев., 155).

сластољубље с *особина онога који је сластољубив, њохољивост*. – А када победи сва три највећа ђаволска искушења: сластољубље, славољубље и властољубље, онда одступи од Њега сатана и где ангели приступише и служажу му (Теод., 27).

слаткогџвѣрнї, -ѣ, -џ *који лејо, словесно говори, беседи*. – „Небеса казују славу Божију“, вели велики слаткоговорни пророк Давид (Пс. 19, 1) (Теод., 27).

слаткоречивџст, -ости ж *особина онога који је слајкоречив, који лејо, словесно говори*. – Овај славни јерарх, ради чије су мудрости и слаткоречивости посећивали га људи из далеких земаља, био је веома уздржљив, трудољубив и бодрствен (ОП, 900).

слѣдити, слѣдїм несвр. (некоме) *ићи, крећати се нейосредно за ким*. – Јави се св. Николај Јосифу у тамници и рече му: „Устани и следуј мени!“ (ОП, 243).

слѣдовати, -дујѣм несвр. (некоме) *ићи за неким, ѡраћати га ѡдржавајући га у свему, следићи*. — Василије верно следоваше своме учитељу Прокопију и у миру и у гоњењу (ОП, 148).

слѣдствен, -а, -о заст. *доследан*. – Турци су непријатељи и тирани правде, као такви су следствено зло, а зло треба уништавати до истраге (РЊ, 189).

слѐме, -ена с *врх крова*. – Послушаћу [Раде] како ме сјетујеш | Ал допусти цркви до слемена | Да ја сама плачем за Косовом (Дух. лира, 105).

слѐпац, -пца м *човек слей на оба ока*. – У животу своме видео [сам] стотине слепаца, али ни једног од њих безбожног (Кас., 25).

слепòвођа м *онај који води слеје*. – Где су сада цари, где су војсковође, | И где сиромаси, слепци, слеповође? | Све је покривено земљом и ћутањем, | Све је прах у праху, све било па није (Дух. лира, 53).

слепòрођен, -а, -о *слей од рођења*. – На ту воду [звану Силоам] упутио је доцније Господ слепорођеног да се умије (ОП, 330).

слишāње с *гл. им. од слишати*. – То виђење Божанства Његовог и слишање небеског сведочанства о Њему као Сину Божјем требало је да послужи ученицима у дане страдања Господњег на укрељење непоколебљиве вере у Њега и Његову крајњу победу (ОП, 564).

слишати, -ām несвр. *слушати, њоимати*. – В. пример под слишање.

слобòда ж *могућности испòлавања своје воље, независан однос њрема вољи другог, независности*. – Слобода је светиња, отуда и назив: света слобода (Бес., 71). Као чисто платно даје се слобода људима; кад је људи упрљају, морају је прати сузама и крвљу (Бес., 71). Борба за слободу испуњава целу људску историју (ОБЉ, 14).

слобòдан, -дна, -дно *који ужива слободу, који испòлава своју вољу независно од воље другог, независан*. – Трећа борба, то је вечита борба човека са самим собом ... са ропским бићем у себи за једно слободно биће у себи (ОБЉ, 14).

Слòвенин м *њриядник словенске расе, Словен*. – Као Словенин, ја бих то отворено признао [да] ... постоји – словенофилство (Д. Срб., 79).

словенофíлство с *љубав, наклоности њрема Словенима*. – Словенофилство Његошево носи исти религиозни колорит као и његов патриотизам (РЊ, 193).

слòвеснй, -ā, -ō *који има разума, који је с разумом обављен, разуман*. – Здравље теби, царе, и весеље, | Где словесни слави, бесловесног? (ОП, 128). Као епископ Теофилакт беше пастир добри стаду словесном, и показа се необично испуњен милосрђем према бедним и сиротим (ОП, 172). Дрво [се] сави врхом својим к земљи и поклони се Создатељу своме као неки словесни створ (ОП, 957). Потоп се догодио по свесној и словесној заповести Божјој, а не по несвесним и бесловесним природним законима (Номолог., 267).

слòвеснйк м *следбеник Слова, Сина Божјег*. – Светитељи српски, небесни весници, | И вечнога Слова, јасни словесници (Дух. лира, 88).

слѡвеснѡст, -ости ж *особина онога који је словесан, мудросѡ* – Он је Слово Божје и словесност Божја (ОП, 606). Он је почетак стварања, почетак обновљења, почетак словесности, почетак свега доброга и славнога (Дух. сав., 113).

слѡво с (понекад уз им. „Бог“ или уз придев „Бож(и)ји“) **1.** библ. (Слово) *Син Божји*. – Шта има, дакле, невероватно у томе што се Слово (Син Божји) јавило као човек да спасе човечанство? (ОП, 50). О Тројице Света, једнобитна и неразделна, која си нас кроз ваплоћеног Бога Слова просветила и осветила, подржи нас до краја Својом светошћу (ОП, 675). Сви тајновидци и слуге Слова савршено су схватили науку свога Господа (Жет. Госп., 41). Сјајније од сунца Слово се засија | У кандилу тела – Господ и Месија (Дух. лира, 149). Одбацили су Слово Божје, и постали су бесловесни (ЈЧ, 108). И заиста пророчанства векова остварена су онда када се на земљи јавио Бог Слово као Чудотворац (Теод., 111). **2.** *знање, словесносѡ, реч*. – Сведушно [се] предаше Богу на службу ... Андреј као клирик у народу и проповедник слова Божјег (ОП, 689).

слѡжјај м *склад, хармонија*. – Дивљак види бога у грому, ветру, бури, огњу; и образован човек га види тамо – но не бога него Бога – где и његов дивљи брат, но осим тога ... у генијалном уметничком сложају свих елемената у целину (РЊ, 109).

слѡжба ж *служење, ѡкорносѡ*. – Чиме су се светитељи највише толико узвисили и прославили у очима неба и људи? Поглавито смирењем и службом (ОП, 750).

слѡчај м *околносѡ, ѡрилика у којој се нешѡ догађа независно од наше воље*. – Шта је то гатање? То су три врсте веровања: веровање у слепи случај, веровање у ствари, и веровање у свемоћ духова таме (РДС, 132).

слѡчити се, слѡчим се свр. *догодишѡ се, десѡшѡ се*. – Пре свега непрестано изливај молитву и одаји Богу благодарност за све што би се случило с тобом (ОП, 134).

слѡубити се, слѡубим се свр. *сѡјошѡ се, сасѡавѡшѡ се*. – Седамдесет друга, сви с љубављу истом, | К’о гране са стаблом сви слѡубљени с Христом (ОП, 16).

смѡран, -рна, -рно *ѡнизан, крошак*. – Смерном и побожном често се открива и кад ће умрети, а гордога смрт сналази изненадно (ОП, 183). Смерни је пун суза, покајања, сажаљења и милосрђа (Јев., 78).

смѡрнѡст, -ости ж *врлина онога који је смеран*. – О Господе смерни, сагори у срцу нашем ђаволски усев охолости огњем Духа Твог

Светога, и усади у њ благородни усев смерности и кротости (ОП, 13). Бог одбацује охолост и увенчава славом смерност и братољубље (ОП, 101). Најсмернији од најсмернијих био је сам подвигоположник Господ наш Исус Христос. У његовом земаљском животу смерност је увек ишла пре славе (ОП, 425). Смерност је прва врлина, коју је Христос препоручио људима у Својој беседи на Гори (МП, 119).

смирѣније с сткњ. *в. смерносѣ̄*. – Исус ставља смерност (смиреније) у темељ своје палате, која је Његова црква (ЈЧ, 151).

смиреномудрије с сткњ. *сѣ̄ање највише смиреносѣ̄и иред Богом*. – Понизност је добра реч, но још боља је смерност, а најбоља смиреномудрије (ОП, 495).

смиренопослушнѣст, -ости ж *иослушносѣ̄ која долази од смиреносѣ̄и, кроѣкосѣ̄и*. – Синовску смиренопослушност показао је Господ Исус уопште тиме што је одлучио родити се као човек у телу (Омил., 23).

смирѣње с *сѣ̄ање душевног мира, врлина онога који има мир у души*. – Одликовао се [преп. Јоаникије Велики] превеликим смирењем и кротошћу (ОП, 811). Од свих ствари које се могу учинити и научити смирење је најтежа наука за човека (Омил., 327).

смѣтрити, смѣтрѣм свр. *оѣзѣиѣ̄и, иримѣиѣ̄иѣ̄и, сѣ̄зѣиѣ̄и*. – Мучитељи његови смотривши како он воли смрт у огњу, извукоше га из огња и осудише на посечење мачем (ОП, 278).

смѣрт ж *сѣ̄ање онога који се уѣокојио*. – Созерцавам Господа Исуса... као светлост у часу смртном, и по смрти – у вечности (ОП, 55). Над физичким светом постоји један свет духовни, чији свесни чланови постајемо ми после смрти (ИГИС, 172). Смрт је стара као и човек истеран из Раја (ОБЉ, 113).

Изр. **примити крсну смрт уѣокојиѣ̄и се на часном крсѣ̄у (о Исусу Хрисѣ̄у)**. – Чу Марина за Господа Исуса Христа, како се оваплоти од Пречисте Деве, како чудеса многа сотвори, крсну смрт прими и славно васкрсе (ОП, 509).

смртѣносина ж покр. зб. *смртѣносна биѣ̄а*. – Нека на њихова поља не нападају штетне птице ... нити друга каква пагубна смртѣносина (ОП, 665).

снисхѣдити, снисхѣдѣм несвр. *иоказиваѣ̄и разумевање и сѣ̄рѣљење*. – Снисходећи нашој немоћи Господ се служи материјом (ОП, 386).

снисхѣдљив, -а, -о *који иоказује разумевање и сѣ̄рѣљење ирема некоме или нечему*. – Светитељи цркве колико су били милосрдни и снисходљиви према слабостима људским, толико су били до ужаса

непопустљиви и непреклонииви у погледу исповедања правих догмата вере (ОП, 55).

снисходљивост, -ости ж *особина онога који је снисходљив*. – Бог, душа, молитва, слава, милосрђе, човечност, снисходљивост – све су то за њега бајке вас старих (МП, 134).

снићи, снйћем свр. *сѣусѣишии се ниже, сићи*. – Таксиот вам прича што сам собом виде – | О понора смрадног, где ми душа сниде! (ОП, 225). Цар царева сниде | И прерушен приде (Дух. лира, 15).

сновиђење с *ѣриказа у сну*. – У раном детињству Поликарп оста сироче и према неком сновиђењу, прими га једна племенита удова, Калиста, која га као сина подиже и васпита (ОП, 135). Спасе Бог кроз сновиђење Марију, да не остане без заштитника, а Јосифа да не огреша своју душу (ЈЧ, 119).

Сѡдом м библ. *један од ѣеѣи градова содомске обласѣи, који је, ѣрема Сѣтаром заветѣу, заједно с градом Гомором ѣосѣрадао услед грехова његових жиѣѣља*. – Содом није пропао у рату, него у миру и није пропао од сиромаштва, него од разврата и благостања (ОЗЈ, 49). Судба Содома и Гомора представља класичан пример казне Божје над окорелим грешницима (ОП, 817).

содѡмија ж у зб. *знач.: гнусни ѣороци, греси*. – Гнусни и неопростиви порок њихов остао је познат у човечанству по имену њиховог града – содомија (Номолог., 269).

сожителница ж сткв. *жена која живи с неким у незаконитој заједници, љубавница*. – Отера [Ирод] своју закониту жену и незаконито узео себи за сожителницу Иродијаду, жену свога брата Филипа (ОП, 625).

Сѡдатељ м (рус. Создатель) цркв. *Бог*. – Шта је живот? Намењена жртва | Ја л' ѣаволу ја ли Создатељу | Прва смрди ко лешина мртва, | Друга с' пење своме Спаситељу (ОП, 933). Дрво [се] сави врхом својим к земљи и поклони се Создатељу своме као неки словесни створ (ОП, 957).

сѡдати, -ѣм свр. (рус. создать) *изградѣиши, саздаѣиши*. – Истина је у Бога једнога, | Јединога Бога троичнога, | Који созда небесна воинства | Од ангела и небесних сила (ОП, 200).

созерцавати, -ѣрцаваѣм несвр. *молиѣвено сагледаваѣши, разумеваѣши*. – Што год [човек] чешће созерцава овај свет као постојећи и без њега ... то ће он стајати ближе Богу и имаће дубљи мир душевни (ОП, 247).

созерцање с *молиѣвено размишљање, усредсређеност ка Богу, дубоко сагледавање*. – Преп. Антоније Велики ... удаљи се у пустињу

... не дружећи се ни с ким осим с Богом кроз непрестану молитву, размишљање и созерцање, подносећи трпеливо неисказана демонска искушења (ОП, 46). О созерцању пише св. Григорије Синаит: „Тврдимо, да има осам главних предмета созерцања; прво, Бог невидљиви и безвидни, беспочетни и несоздани, проузроковач свега што постоји (ОП, 271). Међу великим светитељима, нису само ти који су практиковали созерцање, подвизавајући се у пустињи и у самоћи, него и многобројни ратници, добротвори, мисионари, свети писци, сликари и многи други који су свој живот посветили Христу (ОБЉ, 114).

сојјуз, -уза м (рус. союз) *веза, ѿвезаносїѣ*. – Он [се] био с њима сјединио духовно, сојузом свете љубави (Омил., 201).

сокрѡвиште с (рус. сокровище) *скровишиѣ*. – Сва сокрѡвишта своја предао је [Господ] у његове [Мојсијеве] руке (Јев., 147).

сокрѡшенѡст, -ости ж (рус. сокрушенность) *ѿнозносїѣ, снисходливосїѣ, скрушеносїѣ*. – Потребна је ... сокрушеност духа и неодступна молитва против овога најнечистијег духа [духа блуда] (РДС, 136).

сокрушење с (рус. сокрушение) *ѿроїасїѣ*. – Михаилова служба [је] сокрушење супостата вере Божје (ОП, 218). Јеремија узне здрав лонац у руке и разби га пред народом проричући скоро сокрушење царства Јудејскога (ОП, 311).

сокрѡшитељ м (рус. сокрушитель) *унишиѣиѣѣљ, разориѣѣљ*. – Сутрадан беше ужас у граду. Сви тражаху сокрѡшитеља богова својих (ОП, 512). Записани су они случајеви који су свакако типични, колико да би ми знали и веровали у Њега као победноца и прогонитеља и сокрѡшитеља сваке силе демонске (Теод., 101).

сокрѡшити, сокрѡшїм свр. (рус. сокрушить) *разбиѣи, унишиѣиѣи*. – Молитвом [свешт. муч. Мокије је] сокрушио кип бога Диониса, чиме неке од незнабожаца огорчи против себе (ОП, 335).

Солѡмѡн, -ѡна м библ. *јеврејски краљ ѿзнатїѣ ѿ својѡј мудросїѣи, син Давидов*. – Соломону [би проречено] ... да ће му се царство поцепати због његовог неверства према јединоме Богу. И то се испунило (ЈЧ, 145).

соприсносусхни, -а, -о [„соприсносусхтни“] цркв. (Оцу) *који је једнаке сушїѣине са другим, једносусхни (о Сину)*. – Св. Кирил Јерусалимски пише о Господу Христу: „Ово је Онај који јесте и који је био, Оцу Соприсносусхтни (РДС, 145).

сопственїк м *ѡнај који нешїѡ ѿседује, ѿседник*. – Богатство је зло кад, место да да слободу човеку, стави свога сопственика у службу (ОБЉ, 13).

сослòвије с (рус. сословие) *друшиѡво*. – Из свакога сословија Господ војску бере (ОП, 190).

сотвòрити, сòтворим свр. (рус. сотворить) *изградиии, сѡвориии*. – Нека језик ћути, нека суза збори: | Милошћу спасавај што умом сотвори! (ОП, 62). Пре ће се избројати звезде на небу него сва чудеса у свету сотворена молитвом (ОП, 562). Звезде су Твоје, ти их сотвори, | Свака о Теби, тајно румори (Дух. лира, 21).

сòтнѡк м (рус. сотник) вој. заст. *команданиѡ над чейом војника (око сѡоѡину)*; *чин који ѡакав команданиѡ носи*. – Када Марина војника ... хтеде војначалник произвести за официра, сотника, неки завидљивац оптужи га, да је хришћанин (ОП, 570). Поред њега два друга војника | Поновише узвик свог сотника. | Беше Лонгин сведок васкрсења | К'о што беше сведок понижења (ОП, 760).

сохр̀анити, сòхр̀аним свр. (рус. сохранить) *сачуваѡи*. – Молитвама од зла нас одбрани, | Цркву Божју до краја сохрани (ОП, 802).

Сп̀ас м а. (у служби атрибутива уз име „Исус“) *који сѡасава, доноси сѡасење*. – Под плавим небом нема имена | Којим се може спасити свако, | Сем твога имена, Исусе Спасе (Дух. лира, 60). Црква хришћанска одаје славу и хвалу Пресветој Богоматери, која роди Господа и Бога Спаса нашега Исуса Христа (ОП, 950). И тако први поклоници Христу Спасу били су прости пастири, а други мудраци – звездари (ЈЧ, 120). **б.** *Исус Хрисѡос*. – И у свако време | До самртног часа | Учио ме старац | Призивати Спаса (Дух. лира, 18).

спас̀авају̀ћѡ, -а, -е *који сѡасава*. – Он [Свети Сава] је веровао у једино спасавајуће Јеванђеље Христово (Д. Срб., 103).

спас̀еније с сткњ. в. *сѡасење*. – О блаженог сужањства, што није на срам но на славу, и није на пропаст но на спасеније! (ОП, 840).

спас̀ење с цркв. *избављење човека; сѡас душе*. – Он све може, ако хоће. И Он све хоће што одговара ... Његовом домостројству људскога спасења (ОП, 180). Духован човек је као витез, који воли да савлађује препоне. За духовна човека у овим се речима крије цела наука о спасењу (ОП, 289). Сва предана Богу брињаше о спасењу душе (ОП, 924). Спасење душе – једини је смисао свих трудова човекових на земљи (ДП, 15).

Сп̀аситељ м *онај који сѡасава, избавља (о Госѡоду)*. – О Господе Исусе ... укрепи веру у нама, свету и спасоносну веру у Тебе, јединога Спаситеља нашег (ОП, 607).

Сп̀аситељев, -а, -о *који се односи на Сѡасиѡеља, Исуса Хрисѡа*. – Иселивши се из те куће он заборави у њој једну икону Спаситељево (ОП, 747).

спасѡноснѣ, -ā, -ō *који доноси сѣас, сѣасење*. – Ево дарова царских, које доноси Цар Христос кад се усели у срце човеково. Разумевање тајни спасоносних: разумевање свега онога што је за живот човеков важно (ОП, 848).

спѣсти се, спѣсѣм се свр. *задобити сѣасење*. – Бог се не може разделити, и онај ко покуша делити Божанство, и једно лице умањивати а друго узвишавати, не може се спасти (ОП, 656). Ако се човек не испуни дубоким смирењем, кротошћу, понизношћу и послушношћу пред Богом, како ће се спасти? (Омил., 118).

спекулирајѹћнѣ, -ā, -ē *који сѣкулира, сѣкулише (о философу)*. – Он [Његош] је теист – песник, тј. он се уздиже ... до најапстрактније мисли о Богу, до које спекулирајѹћи философи долазе (РЊ, 130).

спѣшити, -ѣм несвр. (рус. спешить) *журно ићи, журићнѣ, хиѣићнѣ*. – А грех један другом хита, | блуд убиству спеша, | Јаков Посник себе казни, а Бог га утеши (ОП, 162). Ја Тебе треба, Исусе Мили, | Лутам и падам, | а некуд спешим (Дух. лира, 33).

спиритизам, -зма м рлг. *учење изван званичне цркве које разрађује начине и ѡсѣиује магијског ѡишћења с духовима ѡреминулих особа*. – Трудио сам се да овај покрет простог сељачког народа очистим од спиритизма и сваког секташтва, јереси, раскола и кривоверства (Диван, 6).

сплѣтка ж. *лукаво, нечасно ѡсѣиуање ѡрошћив некога*. – Посматрала [је Пресвета Богомати] ненавист и сплетке старешина јеврејских против Сина њеног, из дана у дан за све време Његове проповеди и чудесног деловања међу људима (ОП, 961).

спѡдѡбити се, спѡдѡбитѣм се свр. *удѡстиѡжити се*. – Још му Јона беше образ погребѣња, | Како погребѣња тако васкрсења | Кад три дана лежа киту у утроби | И Богом се опет живота спѡдѡби (ОП, 573). Божијој се вољи покори до краја | Зато се спѡдѡби Божијега Раја (ОП, 663).

справѣдљив, -а, -о (рус. справедливый) *ѡравѣдан, ѡравичан*. – Назови пак кога хоћеш човека: поштеним, чесним, несебичним, истинитим, справѣдљивим, савесним и – озарићеш га и задовољити (ОП, 360).

спѹд м у изр. *под спѹдом скривен у гробу*. – Мошти му [архиеп. Јевстатију] почивају под спѹдом у храму Пећке Патријаршије (ОП, 16).

Срѣби м (у мн.) *народ из групе Јужних Словена који истѡријски живи на ѡросѡру средњег и зајадног дела Балканског ѡлуосѣрва*. – Ниједног свеучилишта, никакве школе, никакве библиотеке за читавих пет стотина година! Замислите такав народ. Такав је био српски народ. Свештеници су били – једини писмени људи; памћење је било – једина библиотека; мајка – једина школа; природа – једино свеучилиште; сле-

пи гуслари – једини историчари; Бог – једини пријатељ и утешитељ! Замислите такав свет и назовите га – Србима (Д. Срб., 118). Први пут у историји Срба губи се српско име у 20-ом веку у титули владара: Краљ Југославије. Али не и у титули српског патријарха (Патр., 141).

Србија ж држава српског народа. – Лично мислим да Србија никада не може бити већа, него у овом озбиљном часу свога озбиљног страдања; када сав цивилизовани свет са свих страна дрхти због њене несреће и саосећа са њом (Д. Срб., 95). Нека се радује сваки Србин ... што је његова отаџбина света земља. Света Србија! (Патр., 138).

Изр. **Велика Србија идеал њраведне, часне и кришћене Србије**. – Ај, та Велика Небесна Србија! Она представља већ одавно остварени идеал Велике Србије. Верујемо да је у њој више од сто милиона крштених Срба, који у земаљском веку Христу служише или за Христа страдаше (Теод., 91).

Србијин, -а, -о који се односи на Србију. – Србијино ћутање данас је дубоко као што је и трагедија њена мрачна (Д. Срб., 114).

Србистан, -ана м (тур. *Sirbistan*) в. Србија. – Хришћански Србистан био [је] окићен светињама као с неба присутим дијамантима (Добр., 120).

србуља ж књига српскословенске редакције. – Сава им [епископима] раздели књиге на српском језику – Србуље, које је са собом донео из Свете Горе, наређујући им да те књиге препишу и умноже и да их употребљавају у сваком манастиру и свакој парохијској цркви у својим епархијама (ЖСС, 89).

срдит, -а, -о који изражава, исјољава срибу, гнев. – Надувени и срдити су противност кроткима. Они хватају на брзину и на брзину губе (ВС, 70).

срдобоља ж мед. *ѡешка заразна цревна болесѡ*. – Созерцавам ... како Павле помоли се и метну руке на оца Поплијева, и исцели га од срдобоље (ОП, 831).

среброљубац, -пца м онај који држи до материјалног богаѡсѡва. – Некакав човек тврдица и среброљубац беше послао Илариону нешто од свог поврћа (ОП, 786).

среброљубив, -а, -о лаком на новац, који ѡреѡерано воли новац. – Дете није среброљубиво; дете није похотљиво; дете није славољубиво (ОП, 79).

среброљубље с *склоносѡ ка сѡиѡцању материјалног богаѡсѡва наушѡѡрб духовног*. – Среброљубље одваја човека од Бога и његових ближњих, и чини га удаљеним од неба и земље (Есеји, 85). „Среброљубље

се почиње с претпоставком да се чини милостиња, а свршава се с мржњом према беднима“ (РДС, 146).

среда ж *тїрећи дан њо реду у седмици, њосвећен часном крстїу Госїодњем*. – Среда је посни дан, као и петак, преко целе године, изузев недеље после Божића и после Васкрса и Духова и за време месопусне седмице пред пост (Есеји, 85).

Сретење Господње *црквени ѡразник ѡсвећен усїомени на догађај када је Богородица ѡрви ѡуї увела у храм новорођеног Хрисїа да га ѡосвеїти Богу, који се ѡрославља 2. фебруара ѡо црквеном, јулијанском, а 15. фебруара ѡо грегоријанском календару* (ОП, 85).

срећа ж *осећање радосїи, задовољсїва*. – Божић нас учи како срећа наша зависи од Бога; а Нова година / Обрезање Господње учи нас како срећа зависи од нас самих (Азб., 158).

Српкиња ж *женска особа срїске националносїи*. – „За крст часни и слободу златну“ бориле су се Српкиње директно или индиректно ... ако не другачије, оно бар рађајући и васпитавајући борце (Д. Срб., 111).

српскї, -а, -о [„србскї“] *који се односи на Србе*. – Он [Сава] је створио у србском народу потпуну и савршену Теодулију, тј. богослужење, а избегао западну аномалију, по којој црква тобож сама дужна је служити Богу, али не и држава, папа али не и краљ, свештеник али не и грађанин и војник (Теод., 74). Српски родитељи су настојали да им се синови жене чим наврше године, које православна црква прописује (ЖСС, 12).

Српство с зб. *срїски народ, сви Срби*. – Уношење Савиног тела у светињу беше [...] заиста празник целокупног Српства (ЖСС, 148).

срубити, срубїм свр. *одсећи, одрезати*. – Не осуши се срубљено стабло, јер царство небесно, које витези крста изабраше, даде му снагу да озелени и пусти гране (Бес., 70).

срце с *среднїи орган човечијег тїела, који ѡредсїавља огледало човекове душе*. – Срце човечије, драгоцени орган живота и огледало Бога, Сатана је учинио ђубриштем сваке пожуде греха и порока (Јев., 79). Срце је ризница онога блага, којим се царство купује, срце, а не језик (ОБЉ, 116). Срце је место где се човек састаје са својим Богом (Азб., 160).

Изр. **готово срце**: Готово срце значи срце испражњено од свих жеља и маштања светских, и испуњено једино стремљењем к Богу и љубављу према Богу (ОП, 789).

срчика ж *срж у биљака*. – Док је срчика у дрвету здрава, гране се могу обијати без опасности по дрво (РП, 102).

стадо и **стадо** с фиг. у зб. знач.: *верници*. – Управљаше светитељ [св. Георгије исповедник] стадом словесним ревностно и мудро до старости своје (ОП, 250).

Изр. **духовно стадо** *верници једне цркве*. – „Будите сигурни [говори Сава епископима], да ћете морати дати одговор Исусу Христу чак и за најнезнатнију овцу свога духовног стада, главном Архипастору свих свештеника, кад се појавите на Страшном суду“ (ЖСС, 89). **стадо Христово** *следбеници Исуса Христѡа, хришћани*. – Преп. Кирил, еп. Катански, ... добро [је] управљао стадом Христовим (ОП, 205). Благодат је Божја та која учи, води, пастирствује, и тајнама крепи стадо Христово (ОП, 384). Велика је и превелика служба пастира над словесним стадом Христовим (ОП, 384).

стареж м и ж зб. *стѡре стѡвари, стѡрудѡја*. – Две служавке бојареве претурајући једнога дана стареж на тавану дома нађу једно савијено платно, на коме беше изобразен диван лик женски (ОП, 638).

старѡик, -ѡика м (рус. старик) *стѡр човек, стѡрац*. – Један подругљиви старик ... постави ... саркастично питање (Свеч., 65).

стѡтија ж (грч. стѡтѡс) *црквена ѡсма у којој се ѡѡисује жалостѡ и ѡѡиња Пресвѡѡе Богородице због расѡѡа и смртѡи њеног сина* (ВС, 87, у наслову песме).

ствѡр ж *било шѡѡа неживо шѡѡо у свѡѡу ѡосѡѡѡи, ѡредмѡѡ*. – Нису ли ствари живе, кад их Ти оживиш? И нису ли људи мртви, кад их Ти напустиш, Госпode Страшни? (МНЈ, 65).

Ствѡрителѡ м *ѡвѡрац свѡѡа, Бог*. – Сви отпали од свога Створитеља ... [отуђени су] од стада Његова, и на Страшном Суду Божјем поставиће се на лево, са козама (ОП, 190). О Госпode вазнесени, вазнеси ум наш на небо. Очисти га од таме и олакшај га од земље, светлоносни Створитељу наш (ОП, 318). Док год су људи осећали Бога непрестано над собом ... као што се осећа ваздух и светлост, дотле су они приписивали и посвећивали сва своја техничка дела и ручне израђевине Њему, Госпode Створитељу и Надахнитељу (Зем. нед., 20). Желимо слушај војске анђела | Даноноћ славећ свог Створитеља (Дух. лира, 36).

стѡд м *срам, срамежљивостѡ*. – Стид пере душу људску од нечистих мисли (ОБЉ, 117).

стѡдљивѡст, -ости ж *осећање стѡѡда, срама*. – Најлепши украс једне жене јесте стидљивост, као што је бестидство жене најнеприроднији и најодвратнији приказ у свету (ОП, 516).

стихѣр, -іра м (грч. *στιχηρά*) цркв. *ієсма која се ѿје ѿсле крайѣких извода из ієсалама*. – Сваке недеље, у воскресним стихирима и канонима, ми слаavimo и величамо победу Христову над смрћу (Игум., 64).

стојѣћѣи, -ā, -ē који *сѣији, налази се (у усїравном іоложају)*. – Св. муч. Никита ... држаше икону Св. Богородице са превечним Младенцем Христом, стојећег ... крста у рукама Својим (ОП, 673).

стѡлп м (рус. столб) *сѣуб*. – У време иконоборске јереси показа се [преп. Тит Чудотворац] као непоколебљиви столп Цркве Божје (ОП, 238). Преп. Лазар Галасијски ... подвизавао се на столпу као столпник (ОП, 819). Многи хришћани ... затварали [су се] у пештере, осамљивали у пустињама, привезивали за столпове, да би неговали духовну глад (РП, 99).

стѡлпник м цркв. *онај који се іодвизује на сѣубу*. – Св. Анин прозре у душу тога столпника и његове намере (ОП, 198).

стѡпāнка ж покр. *домаћица*. – У јеврејском као и у арапском реч жена има похвално значење, отприлике као домаћица, стопанка или госпођа (ЈЧ, 148).

страдајүћѣи, -ā, -ē који *сѣрада*. – Јов се сматра узором трпеливог подношења сваког страдања, које Бог на нас шаље, и праобразом страдајүћег Господа Исуса (ОП, 323).

страдāлник м *онај који сѣрада, іирѣи муке и невоље*. – Не бојте се света, јер ја свет надвлада? | То су речи свете и онда и сада. | То је мелем прави за све страдалнике, | Највише за дивне Божје мученике. | Нашто се бојати многобојазнога? (ОП, 121).

страдāлница ж *она која сѣрада, жена сѣрадалник*. – Он је са својим учеником и сахранио ову страдалницу [св. Томаиду] (ОП, 405).

страдāње с *удес, невоља*. – Ја сам поднео сва страдања и познајем их; и ниједног се страдања нисам убојао (ОП, 215). Српско страдање, јачало је веру српског народа (Д. Срб., 96). Страдање је добродетел најбоље вере (ОЗЉ, 34).

страст ж *силовий и необуздив унуїрашњи нагон ірема нечему*. – Страсти људске постају од малих почетних грехова (ОП, 170). Господ може и мене исцелити од грознице страсти, тако да бих ја одмах могао исправити се и служити Му духом свецелим (ОП, 389). Кад се уједине: страст, лудост и слабост, онда постаје пакао, који ђаво назива својом љубављу (МНЈ, 61). Духовна љубав и јесте права љубав, једина достојна тог имена, док је такозвана телесна љубав пожуда и страст (ЈЧ, 149). Сваки племенит покрет срца, бори се против страсти, која тежи да га крвљу потопи и угуши (ИГИС, 121).

стратилѧт, -ѧта м (грч. στρατηλάτης) вој. ист. *војвода*. – Андреј би произведен за војводу – стратилата. Потајни хришћанин, мада још некрштен (ОП, 599).

страћ и **страћ**, страћа м *сѧћање узнемиреносѧи, бојазан*. – Ништа у свету не чини човека тако ништавно малим као страх од смрти (ОБЉ, 119).

Изр. **страх Божји**, **страх од Бога** *осећање сѧрахојошѧовања ѧрема Богу, богобојажљивосѧи*. – И коса вам је на глави избројена, браћо, а камоли дани живота! ... Ово сазнање нека вас научи кротости и страху Божјем (ОП, 61). Где је покајање без страха од Бога? Где смирење? Где уздржање? Где стрпљење? Где служба и послушност? (ОП, 389). Како ћемо одолети [искушењима]? Страхом од Бога, који треба да је навек већи у души нашој од страха од људи (ОП, 469).

страшилиште с *уѧвара*. – Демони су га плашили разним страшилиштима, но он их је молитвом Богу и крсним знамењем вазда побеђивао и одгонио (ОП, 773).

страшнѧ сѧд цркв. в. *сѧрашни (ѧоследњи) суд (ѧод суд изр.)*. – На дан Страшнога Суда сабраће се све огромно мноштво ангела небесних светих око престола Христовог (ОП, 822). Цело тело, од почетка до краја времена, нарочито пак од ваплоћења Бога Слова на земљи па до Суда Страшнога, јесте црква Божја света (ОП, 872). На коме се суду одређује вечно блаженство или вечна мука? На последњем општем суду, који се зове и Страшни суд (ВС, 36).

стрѧвинѧр м *нечасѧиво биће, ѻаво, демон*. – Онај стрѧвинар [нечастиви] није никада внушио људима помисао, да јагње прогласе богом нити да игде у свету подигну храм јагњету (Теод., 177).

стројан, -јна, -јно (рус. стройный) *сѧасиѧ; лей*. – Залуд телом стројан и леп – анђели небески бивали су опијени лепотом Адамова рода – кад је слаб, веома слаб (РЊ, 63). Љубав твоја, Царе, одећа је красна, | Оденути њоме красни су и стројни (Дух. лира, 41).

стројитељ м *онај који сѧроји, гради (обично у име Госѧода Бога)*. – Србске народне старешине ... служили [су] Христу Богу ... [и] као стројитељи задужбина (Теод., 80). Св. Василије Велики [био је] ... велики стројитељ и стуб цркве Божје (ОП, 9). Творац лучезарни, светлошћу крунисан, | Ничим неизречен, никим неописан, | Он подиже цркви мудре стројитеље (ОП, 141). На једној узвишици изнад плавог језера Генисаретског седе божански Стројитељ на зелену траву и отпоче откривати план новог зидања (РП, 92).

стрѡјити, -ѡм несвр. *градѡиѡи, ѡдизаѡи (задужбине, храмове и сл.)*. – Наши владари и патријарси стројили су богомоље у близини Давидова града Витлејема (Бес., 12).

стрѡптѡв, -а, -о (рус. строптивый) *саможив, самољубѡв*. – Усред једног рода покварена и строптива одржи [Ноје труд] у правди Божјој (ОП, 907).

Студѡница ж *манасѡиир у рашкој обласѡи Еѡархије жичке, који је ѡдизаѡ срѡски жуѡан Сѡефан Немања 1186. године, а у Савино време ѡстѡаѡ кулѡурни, умеѡнички, медицински и духовни ценѡар срѡске државе*. – Светогорски оци ... су били одушевљени величином и лепотом мраморне цркве Студенице и очарани љубазношћу и гостопримством српских монаха и народа (ЖСС, 54).

сѡблѡмѡст, -ости ж (лат. sublimatio) *узвишеносѡи, ѡрефињеносѡи*. – Оваквих строфа, поражавајућих својом лепотом и сублимошћу има много у „Лучи Микрокозма“ (РЊ, 69).

сѡбота ж *шесѡи дан у седмици, ѡсвећен ѡреминулима*. – Субота је посвећена мртвима ... У суботу ми слаavimo све свете (Есеји, 91) (МП, 141).

сѡвраћенѡст, -ости ж (у изр. ~ума) *губѡиѡак сѡособносѡи нормалног схваѡања и расућивања*. – Нико не може наћи лажи у говору његовом осим оних који по сувраћености ума свога сматрају истину за лаж (ОП, 89).

сѡгуб, -а, -о заст. *двосѡрук*. – Не само да то [у време ропства под Турцима] није била никаква теократија него баш сугуба теодулија. Слободне државе је било нестало, остала је само црква (Теод., 84).

сѡд, сѡда м цркв. у изр. ~ Бож(и)ји *Божја ѡравда и њено исѡуђење*. – Кад се отрезни од грешења и дође к себи, трепеташе од саме помисли на Суд Божији (ОП, 169). Један је суд грешнички а други је суд Божји. Најпониженији међу људима постао је код Бога увенчан славом анђелском (ОП, 349). Предготовите се за страшни дан одговарања на Суду Божјем (ОП, 706). **страшни (последњи) ~ ѡследњи Божји акѡи у икономији сѡасења, ѡренуѡак ѡоновног усѡстѡављања вечног космичког ѡорѡика какав је био ѡре Адамовог ѡада, суд који ће Госѡод Исус Хрисѡос ѡбавѡиѡ ѡри свом другом доласку. – О небесни Душе, Господе и Царе | ... Молитвом Твојих изабраних сасуда | спаси нас осуде у дан страшног Суда (ОП, 30). На последњем Суду [преступници]... се неће моћи изговарати никаквим слепилом, него ће бити суђени као преступници (ОП, 106). Само Христос има право знање ... о васкрсењу и смрти, о последњем суду и о вечном животу (ВС, 7).**

судба ж нар. *вера у њредодређеност онога што ће се догодити мимо човекове воље.* – Најдубље веровање србскога народа јесте веровање у судбу. Не у судбу слепу него у судбу промисаону, планску и праведну (Теод., 63). Сама реч судба долази од речи суд, у овом случају: Суд Божји (Азб., 163).

судбодавац, -вца м а. (у служби атрибутива уз им. „Бог“) *који одлучује о човековој судбини.* – Судбодавац Бог одредио је Балкану место изнад Истока и Запада (ИЗ, 19). **б.** (Судбодавац) *Исус Христос.* – Срце је наше колебљиво и променљиво, зато и Судбодавац мења Своје методе, слично лекару који мења лекове сходно промени стања код болесника (Бес., 132).

судија м а. (Судија) *Исус Христос.* – Они који осташе у свету, као и они који се удалише од света у зидине манастирске трудише се за своје спасење, свак на свој начин, не губећи из вида двоје: смрт и Судију (Жет. Госп., 31). Молитвама твојим судбу му ублажи, | Нек Судија много од њега не тражи (Дух. лира, 53). **б.** *онај који суди њо Божјој њравди (о Исусу Христу)* – Доћи [ће] у своје време као последњи Победилац и праведни Судија (ВС, 71).

сужањ и **сужањ**, -жња м *онај који је лишен слободе, заробљеник, роб.* – Пророк Јеремија ... је бивао вучен и тучен од људи којима је саопштавао вољу Божју, и ... био сужањ у тамници, и мученик у смрадној рупи (ОП, 349). У време цара Невре, који даде слободу свима сужњима, Јован се упуту поново у Ефес (ОП, 703). Те вести су допрле и у заробљеничке логоре у Немачкој, у којима су милиони заробљеника и сужања свих нација на свету чамовали с надом у своје ослобођење и повратак кући (Зем. нед., 7).

сужањство с *стање без слободе, робовање.* – И у ропству, и у изгнанству, и у сужањству, Србин је умео да покаже и испољи свој домаћински дух и да задиви странце (СС, 45).

суза и **суза** ж (у мн.) фиг. *ѡлач, ѡлакање.* – Сузе су нам увек бивале лек; оне су нас увек сједињавале, кад друго није могло (ОЗЉ, 74). Где нема милости и љубави, нема ни суза (Теод., 107).

сузарник м нераспр. *ѡпростор најѡиљен сузама, исѡуњен јадом, сѡрадањем.* – Моја мала домовина је сада велики сузарник, светли и неми сузарник (Д. Срб., 102). Милица се за вас исплакала | Док је Раде Љубостињу зидо ... | Докле цркву није претворила | А у српски велики сузарник (Дух. лира, 109).

сујеверица ж *ѡразноверје, сујевеље.* – Св. великомуч. Теодор Стратилат ... презре глупу идолопоклоничку сујеверицу цара Ликинија

(ОП, 99). Клеветају науку сви они који се позивају на науку кад говоре, да су сви снови пушта сујеверица (ЈЧ, 118).

сујевѐрнѝк м *сујевѐрна особа*. – Искључиво црквено васпитање ствара сујевѐрника и безвѐрника (ОБЉ, 129).

сујѐта ж (рус. суѐта) *гордостѝ, ѝашиѝина*. – Све ово [добро] Сава је чинио не због своје сујѐте него из љубави према Христу и за спомен свога оца Симеона (ЖСС, 42). Шта је сујѐта, браћо моја? Све, посматрано ван Бога, одсечено од Бога, употребљавано без страха Божјег (ОП, 882). Побуда за ово зидање била [је фараонима] и сујѐта, узајамно надметање (РП, 91).

сујѐтљивѐст, -ости ж *особина онога који је сујѐтан, горд, надмен*. – Печал – црв несити што душу разјѐде, | Униније – дремеж што смрт души преде, | Сујѐтљивост – змија, змија многаглава (ОП, 151). Сујѐтљивост због одела нарочито узима маха у наше време (ОП, 30).

сумашѐдшѝй, -ѝа, -ѝѐ (рус. сумасшедший) *који је сишао с ума*. – Кад смо ван благодати Божје ми смо и ван себе, и ... ми се не налазимо у бољем стању него један сумашедши у сравању са такозваним здравим човеком (ОП, 147). Не одоле искушењу него паде са једном девојком, коју беху родитељи довели к њему као сумашедшу, да је исцели од лудила (ОП, 161). Вит показа многа чудеса над болним и сумашедшим (ОП, 426). Ми се не налазимо у бољем стању него један сумашедши (ОБЉ, 8). Као лекар милостиви Он је лечио губаве и слепе и узете и сакате и сумасшедше (Зем. нед., 28).

сумашѐствије с *ѝоремећај, ѝомирачење ума*. – Другог лека [од молитве и поста] сумашествију нема (ОП, 132). Св. Домат ... исцели од сумашествија кћер цареву (ОП, 308).

сунѐсјѝајан, -јна, -јно *јасан, очигледан*. – Бог [ти је] оставио [поруку] у овим сунѐсјѝајним примерима (Омил., 197).

сунѐстат м заст. *ѝроѝивник*. – Михаилова служба [је] сокрушење супостата вере Божје (ОП, 218).

супрот предл. *насуѝроѝѝ*. – Зашто пропаде стари Вавилон? ... Зато што се уздигао над народе и газио народе ... и што се супрот Господу узносио (Номолог., 283).

сѝрѝ, -ѝа, -ѝѐ *ѝаман, мрачан*. – И дању кад је сунце горело над сурим стањем Црне Горе, и ноћу кад су звезде трепериле над страшним сновима крвавих горштака, Његош [је посматрао] ... сјајне путеве, којима божанство своје мисли води (ОЗЉ, 32).

сурòгáт, -áтa м (лат. *surrogatus*) *йáйворина, криво́йворина*. – Нигде Његош не пружа притворно какав сурогат место правог напитка (РЊ, 152).

сухотòвати, -хòтујѐм несвр. *уздржава́йи се од јела, не јесѝи*. – На хиљадама оних који су сухотовали у Светој Гори и по пештерама пећким Бога ради, као и на онима који су на бојним мегданима полагали своје животе за крст часни – на свима њима је печат светога Саве Немањића (Бес., 63).

су́шнòст, -ости ж (рус. *сущность*) *йрирода, сушѝина*. – Божанска светлост није далеко од нас; ми гледамо и живимо њоме, но њену сушност ми не познајемо (РЊ, 123). Једна је суштност свих ствари; један је морал свих прича (МНЈ, 38).

су́шт, -а, -о *чисѝи, йрави, исѝински*. – Господ наш је милост и доброта сушта, | Но због греха људских страдања попушта (ОП, 816). Ове су речи [Кад бисте били слијепи, не бисте имали гријеха (Јов. 9, 41)] сушта правда, и онда, и данас, и заувек (ОП, 106).

сушта̀ствен, -а, -о *који се заснива на сушѝини, сушѝински*. – „Кад бисте знали мене, знали бисте и оца мојега“. Овде је изражено потпуно суштаствено јединство Оца и Сина (ОП, 675).

сушта̀ство с цел. *биѝносѝи, сушѝина*. – Са осталим Светим Оцима Евстатије исповедаше правилно да је Исус Христос као Син Божји раван Оцу и Духу Светом по божанском суштаству (ОП, 130). Свети Евстатије архиеп. Антиохијски ... исповедаше правилно да је Исус Христос као син Божји раван Оцу и Духу Светом по божанском суштаству (ОП, 130). Овај не начертáње суштатства (!) свих твари (РДС, 145).

сфѝникс м (према грч. Σφίγξ) *загоней̀ика, йáјна*. – Да ли ће се Балкан [који је између Истока и Запада] заразити од једног или од другог очајника, или ће устати да дода лекове и послужи обојници на њиховој болесничкој постељи, то је загонетка пред њим, то је његов сфиникс (ИЗ, 22).

схѝма ж (грч. σχῆμα) цркв. *монашка риза, манѝија; сѝейен йравославног монашѝива (мала ~, велика ~)*. – Павле ... тајно напусти престо, оде у манастир и прими схиму (ОП, 140). „Не користи схима без покајања“ (Дух. сав., 151). Преп. Дапил (Допале) ... прими велику схиму од патријарха Христула (ОП, 927).

схѝмна ж в. *схима*. – Смирени Теофил ... одмах прими велику схимну, и о томе извести патријарха (ОП, 486).

схїмнїк м монах замонашен у велику схиму. – Јави [му се] ангел у оделу схимника ... и даде му дашчицу, на којој беше написан устав општежителног манастира (ОП, 344).

схоластичкї, -ā, -ō који се односи на схоластїику, на бесїлодно умовање (зайадно учење средњег века засновано на логицизму сједињеном с хришћанским учењем). – Остави се бескорисних питања [каже светитељ философу] и схоластичких силогизама, приступи ка Христу, коме ми служимо (ОП, 348). Др Адлер је био лутеран, и пуритански је ценио истину и честитост изнад свих схоластичких полуистина и етичких адвокатисања (Зем. нед., 8).

Т

Тавор м (грч. Ὅρος Θαβὼρ) у Новом завету месїо на којем је Христїос својим ученицима оїкрио небеску славу, їїј. својим їреображењем учинио је досїуїном човековом доживљају (уму, сазнању). – Светлост божанску Он из себе пусти | Па обасја Тавор, мрак разагна густе (ОП, 564).

таїн м (тур. taın) војнички хлеб. – Највећи је број оних, који иду између добра и зла, и који примају таин час од једне час од друге војске (ИГИС, 117).

тајати, -ām несвр. в. тајатиїи. – Мамант ... не тајаше веру своју него је исповедаше пред својим врсницима исмевајући идоле (ОП, 637).

тајїнство с свейа тајна. – Созерцавам благодат Бога Духа Светога у таїнству крштења (ОП, 363).

тајити, -їм несвр. скриваїи, їприкриваїи. – Зато што је грех гнусан, то се он крије. Зато што је он отров, то се таји (Јев., 150).

тајна ж оїкривена исїина (о Богу). – Тајна Ваплоћења није била позната ангелима пре него се збила (ОП, 842).

Тајна вѣчера библијски догађај оїсан у Новом завету, када је Христїос на Велики чейврїак сабрао своје айосїоле у Јерусалиму и учинио највеће чудо їреїворивши хлеб у своје їшело, а вино у своју крв. – На Тајној Вечери ставио је био [св. Јован Богослов] главу на прси Исусове (ОП, 702).

тајнїк м онај који чува тајну (о Гаврилу архангелу). – Гаврил благовесник Божјег ваплоћења | И пречудни тајник људскога спасења (ОП, 219).

тајновїдац, -вїца м онај који види, оїкрива тајне. – „Нећеш оставити душе моје у Аду, нити ћеш дати да светац твој види труљења“

(Пс. 16, 10). То су речи надахнутог тајновидца, речи светле, пророчке (ОП, 247).

тајом прил. *тајно, кришом*. – Преп. Исак Сирин ... остави епископство и тајом се удаљи у пустињски манастир Раббан-Шабур (ОП, 73). Игуман ... манастира тајом крете за њим (ОП, 169).

талант м (грч. *τάλαντον*; лат. *talentum*) *назив за сѣтару новчану јединицу; духовни дар, благослов*. – Цар га пусти но с тим, да ћути и више не говори људима о Христу. На то одговори Венијамин: „То никако не могу напустити. Јер великим мукама биће предан онај, ко скрива дати му талант“ (ОП, 752). Таланти су духовни дарови, којима Бог обдарује Своја разумна створења (Омил., 205).

тамјан м (грч. *ῥομάμα*) *свићни комадићи смоле који исцвѣтају иријатајан мирис*. – Со и светлост свету и тамјан му бисте, | Седамдесет друга, сви с љубављу истом (ОП, 16). С кадионицом, у коју стави хладно угљевље и тамјан, тражаше Теодосије место где би се настанио и основао манастир, и заустави се онде где се угљевље разгори само од себе (ОП, 31). Мој дед узимао би кадионицу са жеравицом и тамјаном и окадио би свакога од нас (Д. Срб., 126). *фиг. Желимо тамјан неба мирисат' | Небесни мирис у се удисат' (Дух. лира, 36).*

танкџијаст, -а, -о *вишак (о ишелу)*. – Немања је дуго мерио Растка – високог и танковијастог младића, са кестењастом косом и плавим очима (ЖСС, 14).

ташт, -а, -о *иразан, исцвѣзан*. – Гони мисли таште, гони жеље луде, | Од материјалног удаљуј се стално, | И достић' ћеш, сине, нематеријално (ОП, 567).

таштина ж *иразина, исцвѣш, нишѣавност*. – „Таштина над таштинама ...“ (Проп 1, 2), вели Проповедник, „... све је таштина“ (Проп 1, 14) (Азб., 168).

твар м *сѣвар*. – Да созерцавам Господа Исуса... као светлост свакој твари (ОП, 55). Устаће Бог на суд, и узнеће се над непријатељима својим. Твар ће бити обузета ужасом, и биће као мртва (Јев., 152).

Твџрац, -рца м *онај који ивори, сѣвара (о Богу)*. – Господе човекољубиви, Творче и Сведржитељу, усели се више, и још више, у нас Духом Твојим животворним (ОП, 35).

твџрница ж *радионица*. – *фиг.* Све твари у свету, кроз своје особине и своје међусобне односе, указују безусловно на једну исту творницу из које су ... произашли (Васион., 853).

тврдо̀врат, -а, -о *круй̑*. – Он зна, да нас, тврдоврате и окорелих срца не може убедити речима, да је Он заиста Бог и да су душе наше заиста бесмртне (Бес., 41).

тврдо̀уст, -а, -о *фиг. који се ои̑ше с̑ознању нечега*. – Десило се у старо време да су тврдоусти људи гледали у лице Сина Божјег и нису Га познали (Омил., 125).

тезоименити, -а, -о (рус. тезоименитый) *цркв. који носи истио име као неко други*. – Тезоименити првومه Стефану | Стефан Нови даде живот на мегдану (ОП, 876).

теист м (према грч. Θεός, Бог) *онај који верује у Бога*. – Он [Његош] је теист – песник, тј. он се уздиже ... до најапстрактније мисли о Богу, до које спекулирајући философи долазе (РЊ, 130).

тѐл̑ал, -ала м (тур. tellal) *оглашивач, објављивач*. – Како би [Сунце] залутало са правог пута отимајући се о право, о ви телали права (МНЈ, 41).

тел̑алити, тѐл̑ал̑им *несвр. (према тур. tellal) објављива̑и, оглашава̑и, разглашава̑и*. – Свак телали својим језиком, причајући суседу неразумљиву причу о себи (РЊ, 64).

телесан, -сна, -сно *који се ослања само на њело и чула, у којем нема духовнос̑и, ма̑еријалан (о човеку)*. – Телесан се управља по звуку, а духован по смислу. За телесног човека свуда је противречност, јер он се боји препона, и бежи и од сенке, ако му се ова учини препоним. Духован човек је као витез, који воли да савлађује препоне (ОП, 289).

тѐло с *човечји или живои̑нски организам схва̑ен у својој цело-ви̑ос̑и (као морфолошка и функционална целина); њелесни живои̑ насуй̑о̑и духовном*. – Угњетавање тела врло често води ка оживљавању душе (Д. Срб., 16). На несрећу, утврђено је, као правило, да у случају слободе и тела и душе, у ствари, само је тело слободно (Д. Срб., 17). Бог кажњава тело за грехе душе, да би уразумио душу (ИХ, 84). Тело је без душе мртво (ДП, 15). Над телом својим владати значи над природом владати (Теод., 111). Као што тело умире кад се од њега одвоји душа, тако душа умире кад се од ње одвоји Дух Свети (ОБЉ, 123).

телољубац, -љубца м *онај који се залаже за њело и њелесна уживања*. – Неки телољубци (sic!) мисле да телесној завеси душе људске поврате опет незнабожачки, идолопоклонички смисао (Дух. сав., 137).

телољубље с *с̑и̑ање њелољубца*. – Созерцавам ... како је душа моја – будући под теретом телољубља – под теретом дебеле, или водене, болести (ОП, 456).

телоубитељ м *онај који наноси телесну бол, насилник*. – Не бојте се, велим, телоубитеља | Ал' се бојте, велим, душегубитеља (Дух. лира, 36).

темељ м *основа, сџожер зидовима куће*. – фиг. Зидам ти камене олтаре, камени Темељу надања мог (МНЈ, 53).

теодисеја ж (према грч. Θεός, Бог и δίκη, правда) фил. *учење које се бави ишшањем Божје љравде и објашњењем љосџојања зла у свеџу*. – Хришћански Бог је више него оправдан бесмртним царством небесним, које је Он припремио за све праведнике на земљи. ... У овоме је сва теодисеја хришћанска, и друге нема (Жет. Госп., 41).

теодосија ж *џексџ о џеодисеји*. – Неки философи западни, па и словенски, писали су теодосије, да оправдају Бога због зла у свету (Жет. Госп., 40).

теодулија ж (према грч. Θεός, Бог и δοϋλος, роб, слуга) *служење Богу*. – Сава је смислио како да победи ... интернационалну папску теократију у Риму ... Стварањем теодулије – службе Богу – усредсређене у личности владара (Теод., 68). Једно је демонодулија а друго је теодулија, служба сатани или служба Оцу небесном (Теод., 164).

теологија ж (грч. θεολογία) *наука о Богу, богословље*. – Теологија значи говор о Богу. Теологија је, отуда, или све или ништа (ОБЉ, 124).

теџрија ж (грч. θεωρία) *сисџем знања о некој љојави или груџи љојава заснован на научно љровереним љреџџосџавкама, учење, наука*. – Нема теорије која није измене претрпила: ко зна каква судбина чека и оне које се данас сматрају истините и савршене (ОБЉ, 124).

тесногрудџст, -ости ж *ускогрудосџ, искључивосџ, ограниченосџ*. – Навире поново у нама стара саможивост и стара тесногрудост (ИГИС, 62).

тиберијанскџ, -а, -џ који се односи на Тиберија Јулија Цезара за чије владавине је Исус Христџос разайеџ у Јудеји љо наређењу римског љпрокураџџора Јудеје Понџија Пилаџа. – Немају појма ... о хиљадама тиберијанских злочина, који су проузроковали злочин сарајевски. Ја лично не знам, по чему је веџи злочин беднога Принципа у Сарајеву од злочина Виљема Тела и његове дружине (Д. Срб., 78).

типик м (грч. τυπικόν) цркв. *љравилник за живџџ монаха у манастиру*. – У манастиру ... овакав је био типик: ноћу су 4 часа проводили у рукодељу, 4 часа у спавању и 4 часа у псалмопојању (ОП, 620).

тирјанлук м *насиље над народом, џирансџво*. – Ви [безбожници] заглушисте свет виком, да је вера опијум народа, али за доказ тога не

показасте од своје стране ништа друго до крв, окове и тирјанлук (Бес., 15).

тїрѡн, -ѡна м (лат. tīro) *онај који се припрема за војничку службу, регрути; део агиоанѡројонима св. Теодор*. – Тирон [у имену светитеља Теодор Тирон] значи регрут (ОП, 121).

тїсућа ж арх. *хиљада*. – Но тисућа још времена да дође и мене, | Слика твоја, сила твоја, неће да угине (ОП, 131).

тїјә речца *чак*. – Овако би се могао дефинисати србски светосавски национализам: Уређивати своју кућу и сувишком своје снаге и свога блага помагати сваком народу да уреди своју кућу ... и по могућству и са претеком служити Христу Богу по другим земљама, блиским и далеким, тја до Русије и до Горе синајске (Теод., 80). Кроз свет и кроз ад понире смео човек тја до белих као млеко ангелских хорова (МНЈ, 74).

тлѣтвѡран, -рна, -рно (рус. тлетворный) *рђав, шипеѡан*. – Они [зли духови] чине ваздух тлетворним, и они заустављају душе умрлих које улазе к небу (ОП, 821).

тмә ж арх. *тмама*. – Јунак с тебе до три дана у тми становаше, | А ти триста годин дана под земљом лежаше (ОП, 131).

тмїна ж *тмама, мрак, ѡмрчина*. – И поноћ завлада; па сред опште тмине | Када труба јекне, и крст небом сине – | Тад ће све се знати, и све објавити (Дух. лира, 61).

тмѡра и **тмѡра** ж фиг. *тїуга, сеїша*. – Реч пријатеља разгони тмору са лица (НБПГ, 16).

тобѡлац, -ѡлца и **тобѡлац**, -ѡлца м *кожна тїорба, фуїрола за држање сїрела*. – Опет ловци јуре у потјеру | Ал магла им виси пред очима | Опет ваде стрјеле из тобѡлца | Па стрјељају кладе и пањеве (Дух. лира, 113).

толковатељ м (Толковатељ) *тїумач тїајни (о Богу)*. – Вечних тајни Толковатељ, | Царства светих Основатељ, | Бог човеку приђе ближе (ОП, 149).

торжѣствен, -а, -о (рус. торжественный) цркв. *свечан, величансївен*. – Дан Сретења празнован је од самог почетка, но торжественно празновање овога дана установљено је нарочито 544. године у време цара Јустинијана (ОП, 85). Епископи, као и многи други, стекоше се у Јерусалим на торжественно освѣћење храма Васкрсења Господњег (ОП, 667).

торжѣствено прил. на *тїоржесївен начин, свечано*. – Тога дана сабирају [се] сви верни, да прославе њу, Матер Богородицу, и што се торжественно, саборно, служи у част Њену (ОП, 950).

торжѣство с (рус. торжество) *ѿобѣда, ѿријумф*. – Стефан је са св. Савом уздигао Православље до великог торжества у народу своме (ОП, 697).

торжѣствовати, -ствујѣм несвр. *владаѿи, гостѿодариѿи*. – Није ли ружно, да тамо где ђаво торжествује, бива таква тишина, а тамо где Христос призива к Себи, бива велика ларма? (ОП, 144).

трагѣдија ж (грч. τραγῳδία) *ѿежак, несрећан догађај*. – Трагедија може исто толико да притискује и гњечи дух ... колико, с друге стране, може и благотворно да утиче на човека (ОБЈ, 124).

трансцендѣнталнѣст, -ости ж (нлат. transcendentalis) фил. *особина онога који је ѿтрансцендѣнталан, који је изван материјалног свеѿа и независан од њега, најѿириродан*. – Трансценденталност је особина Истока, натурализам – особина Запада (ИЗ, 9).

трѣзвѣње с *особина онога који је ѿрезвен, будносѿи, усредсређеносѿи*. – Православни монаси уздигли су трѣзвѣње и пажњу ... до подвига (ОП, 501).

трѣпетљика ж *исѿањен лисѿи од сребра, златѿа или лима који ѿреѿери и свеѿлуца на игли која се носи као украс у коси, на глави или чему другом*. – Епископ Нон ... виде грешницу Пелагију ... удешену, украшену, окићену прстењем, ђерданима и трѣпетљикама (ОП, 738).

трипостасни, -сна, -сно *који се односи на Бога у ѿри и ѿосѿаси*. – Може ли се људским језиком јаче изразити јединство трипостасног Бога? (ОП, 680). Господе трипостасни, очисти огледало душе моје, и наднеси лице Твоје нада њ (МНЈ, 35). Све троје у најближем сродству, све троје неразделно али и несливено. Трипостасно али Једно (Теод., 62).

Тријада ж (грч. Τριάς) цркв. *Тројица, Тројсѿиво*. – То је блѣда слика божанске Тријаде, | Три божанска лица а једна суштина (ОП, 335). Како је диван прави Син Божји! Онај што није од сенке него од светлости. Онај што представља битну Триаду а не небитну (МНЈ, 98).

трѿмѿр, -ѿра м цркв. *ѿри дана без хране у сѿрогом васкршњем ѿосѿу*. – „Ја сам три године постио тримир за мог Господа Исуса Христа“ (Дух. сав., 101).

трѿсветѿ, -ѿ, -ѿ *који се односи на ѿри Божја лица, на Свеѿу Тројицу (о Богу)*. – Сва аскеза Светогораца управљена је ка једном циљу: очистити своје срце и припремити га за обиталиште живого и трисветога Бога (Теод., 79).

трисвјат, -а, -о цркв. в. *їрисвєїи*. – Да достојни буду с нама хоровати, и песмом трисвјатом тебе величати. Амин (Зем. нед., 54).

трїсунчанї и **трѠсунчанї**, -а̄, -Ѡ̄ фиг. в. *їрисвєїи*. – „Братац Јулијан, сестра Василиса“ ... | За љубав Божју, љубав трисунчану, | Славу презреше, сву славу земљану (ОП, 25). Господе, Господе мој; тросунчано Божанство моје, ко ће доспети до Тебе? (МНЈ, 91). Окади жртву моју благомиром светитељске молитве, и не одбаци је, Тросунчани Владико светова (МНЈ, 147).

трѠје (у мн. трѠји, -е, -а) *збирни број їрема основном броју їри*
1. *їри сївари, їри їојма*. – У нашој љубави према пријатељима нашим такође нема тога трога [познања, поштовања и жртвовања] (ИГИС, 133). **2.** *їри їара личносїи које се узимају као целина*. – Имају троји св. Врачи, по имену Козма и Дамјан. Једни се мирно упокојише 1. новембра, други беше каменовани у Риму 1. јула, а ови трећи беху из Арабије, и о овима је реч под данашњим датумом (ОП, 762).

трѠједїнї, -а̄, -Ѡ̄ *јединсївен у Тројсїву (о Богу)*. – Созерцавам Господа Исуса Христа као божанско Слово (Јогоса), и то: 1. како је троједини Бог све саздао Словом Својим, тј. Христом Господом (ОП, 12). Он је сишао међу људе ... да посведочи постојање тројединог Бога (ОП, 672).

ТрѠјица ж цркв. *Свєїа Тројица*. – Господе Сине Божји, помози увек духу нашем да Тебе види, и кроз тебе Оца Твог небесног и Духа Светога утешитеља, Тројицу једнобитну и неразделну (ОП, 158). Као посланик живе и вечите Тројице стајаше мој миљеник пред властодршцем света обмана (МНЈ, 83).

ТрѠјичан, -чна, -чно *који се односи на лица Свєїе Тројице*. – Једно једино сећање не избриши но појачај у мени ... Кад и ја бејах хармонично тројичан у светом јединству као што си Ти од вечности у вечност (МНЈ, 56).

ТрѠјичин дан цркв. *хришћански їразник који се слави їедесєїи дан їо Васкрсу, Педесєїница, Духови*. – Замислите Божић и Богојављење, па Велики Петак и Васкрс, па Вазнесење и Тројичин дан, и Преображење и Крстов дан. Све је окићено красним обичајима као лепо изаткани ћилим (Теод., 90).

трѠјичнѠст, -ости ж цркв. *особина їрију Божјих лица*. – Јединство и тројичност, јединство по бићу а тројичност по ипостаси. Баш тиме што свакоме лицу божанске Тројице приписује истину као нешто битно и неразлучно Господ објављује равенство Оца и Сина и Духа Светога (ОП, 705).

трђјство с цркв. *Тројица*. – фиг. Где је троје уједињено, ту је љубав. Теби је име Љубав зато што Ти је име Јединствено Тројство (МНЈ, 60).

трђноћни̑, -ā, -ō *т̑ри̑ љ̑и̑а̑ т̑аман, мрачан*. – Душо, душо моја, трђноћна тамо моја, кад ћеш скинути образину своју и обратити се у тросунчани дан? (МНЈ, 91).

трђнути, трђнѐм свр. *т̑о̑ирес̑и̑, гану̑и̑*. – Тронут овим писмом Филимон заиста прими Онисима као брата ослободивши га робовања (ОП, 116).

трђп̑ар, -āра м *кра̑ика моли̑ивена љесма у којој се о̑и̑крива суш̑и̑на љразника*. – Ми певамо Ускршњи тропар: „Христос воскрес из мртвих, | смрћу смрт победи | и онима који су у гробовима | живот дарова“ (Есеји, 93).

трђпламен, -ена, -ено фиг. *који има снагу т̑ри̑ љ̑и̑а̑ јачег љламена*. – О чудесно јединство Свете Тројице, о трђпламена сило, светлости и љубави из једнога истогa огња! (ОП, 699). О трђпламени Боже, Оче, Сине и Душе Свети, осветли и нас, помрачене грехом (ОП, 713).

трђсунчани̑ в. *т̑рисунчани*.

трђпеза ж (грч. *т̑ра̑љза*) *јело, обед*. – Трпеза је била заједничка за све [монахе], заједничка и сва имовина, заједнички труд, заједничко трпљење (ОП, 31).

трђпез̑ар, -āра м *лице задужено да води бригу око т̑ри̑пезе*. – Кнез га прими и постави за свог трпезара (ОП, 810).

трђпљив, -а, -о *који т̑ри̑и, који се не гневи, с̑и̑ри̑љив, безгневан*. – Каква прекрасна и чудесна незлобивост онога трпљивог младића [покајника] – у истини чудесна! (ОП, 542).

трђпљиво прил. на *т̑ри̑пљив начин*. – Свети Григорије еп. ниски ... осам година проведе ... у изгнанству трпљиво носећи све беде и сва понижења (ОП, 29). Још се кротост може и овако исказати: никога не увредити а трпљиво поднети сваку увреду (РП, 97).

трђпљивђст, -ости ж *врлина т̑ри̑пљиве, с̑и̑ри̑љиве особе*. – Где је милосрђе, трпљивост и пожртвовање, и изнад свега човекољубље, ако не у друштву својих ближњих? (Зем. нед., 29).

трпљење с *с̑и̑ање онога који т̑ри̑и, који је с̑и̑ри̑љив, безгневан, с̑и̑ри̑љење, с̑и̑ри̑љивост*. – Незлобиво трпљење, то је трпљење хришћанско, а трпљење с немоћном злобом не разликује се много од свете (ОБЉ, 125). Ако ли му не вратиш, он још може покајањем сагорети своје зло; и тако ћеш ти трпљењем и праштањем смањити зло у свету (ОП, 437).

трѹдан, -дна, -дно **а.** *који изискује ѿруд, најор, марљив.* – Хришћанину су, истина, дати јасни упути Откровењем Божјим за разликовање добра и зла, но њему је ипак потребно дуго и трудно учење, да би као савршен могао у сваком даном случају знати, шта је добро а шта зло (ОП, 33). **б.** *ѿежак, најоран.* – После трудног и многоплодног живота упокоји се св. Сава [Освештани] 532. г. у 94. години свога живота (ОП, 894).

трѹдбеник **м** *онај који се ѿруди, ради, радник.* – У визији видео, да кандила монаха трудбеника горе, а кандила лењиваца не горе (ОП, 628).

трудољубив, -а, -о **1.** *вредан, марљив, радан.* – Трудољубив као пчела Јефрем је непрестано или писао књиге или усмено поучавао монахе у манастиру и народ у граду Едеси (ОП, 73). Благословено дело подвижничтва, које отпоче трудољубиви и велики угодник Божји Антоније, разрасло се кроз векове као маслина многоплодовита (ОП, 689). **2.** *цркв. као сасѿавни део агиоанѿройонима: ѿреј. Лонгин Трудољубиви, коме је ѿосвећен црквени ѿразник на дан 16. окѿобар ѿо црквеном, јулијанском календару (ОП, 760).*

трудољубље **с** *врлина онога који је ѿрудољубив, вредноћа, марљивосѿ.* – Монахе је [преп. Јевтимије Велики] учио трудољубљу говорећи: „Ако ви без свога труда једете хлеб, значи ви једете туђи труд“ (ОП, 54). Зашто се [Господ] преобрази на гори а не у долини? Да би нас научио двома врлинама: трудољубљу и богомислију (ОП, 564). Трудољубље [је] неопходни услов за добијање душевног спасења и вечне славе (Бес., 22).

трчизнаѿлац, -лица **м** *нераспр. онај који лако, брзоилеѿо, ѿовршино даје одговоре на ѿѿићања.* – Давала си се жедно многим трчизналцима, који су те поводили на сваки пут донекле, и повраћали те назад (МНЈ, 91).

трчилажа **м** и **ж** *онај који жури да ѿренесе лаж, који шири лажи око себе.* – Стотине насилника и трчилажа дижу се против праведника и радују се (МНЈ, 128).

тѹга **ж** *душевна бол изазвана неком несрећом или великом чежњом, ѿаѿића.* – Туга је грех, а тога греха човек се може опростити радом (ОБЉ, 126).

тѹлити, тѹлѿм *несвр. гасѿѿи (жсжжак).* – фиг. Залуд цркве зидаш, када веру рушиш, | И залуд кандила, кад им светлост тулиш (ОП, 249).

тѹмач, -ача **м** (исп. рус. толмач) *ѿреводилац с једног језика на други.* – Даде му [Сави александријски патријарх] искусне путовође и тумаче (ЖСС, 127).

Турчин м *иријадник малоазијског народа иуркијске групе, који данас иреишежно живи на иросијору Републике Турске*. – Шта вреди крити, ниједан народ није стајао тада ближе Богу од Турака. Зато је Бог и изабрао тај народ, са старозаветним моралом, да казни хришћански Балкан, у свему слаб изузев престапа (Николај Велимировић, Јеротић 2018: 119).

тучан, -чна, -чно *који је боје иуча, бронзане боје*. – Нека хвале Бога и поља и ливаде, | Валовите реке и пећине мрачне, | И зелене горе и долине тучне, | Што невином крвљу залирене бише (Дух. лира, 151).

Ћ

ћелија ж *собица у манасију*. – Све друге форме православног аскетског живота биле су такође практиковане у скитовима, ћелијама, пустињама Свете Горе (ЖСС, 22).

ћутање с *уздржавање од говора, ћуиња*. – Ћутање је најприроднији језик за трагедију. Трагедији Србије није потребан беседник; не треба јој речи да је описују, да је увеличавају (Д. Срб., 114). Неосућивањем и ћутањем мир душевни се да сачувати (ОП, 117). Ћутање је злато, говор је сребро, а брбљање је плева (Патр., 161). У гласу је сила, Теодуле. Али је сила и у ћутању (Теод., 19).

У

убеспосличити, -чѝм свр. *учиниѝи некога бесѝосленим*. – Човек [је] пренео на себе све послове неба и земље, и убеспосличио све силе духовне (Свеч., 153).

убитељ м *убица*. – Проповедник зла, злорекац, сличан је генералу, који сам не убија, али води војску убитеља (Свеч., 100).

убожјак м *убог човек, иросјак*. – Ти, богаташ духовног блага, неосетно и изненадно постаћеш убожјак (ОП, 175). Боље је оставити својој деци Бога у наслеђе, неголи власт над целим светом. Са једним Богом биће богати и задовољни, а са целим светом без Бога биће убожјаци и несрећници (Бес., 51). И ти, богаташ духовног блага, неосетно и изненадно постаћеш убожјак [ако објављујеш своје духовно благо] (РДС, 141).

убожњаѝ м *убог човек, иросјак*. – И ти, богаташ духовног блага, неосетно и изненадно постаћеш убожњаѝ. Многи духовни богаташи,

светитељи, правили су се луди пред светом да би привидном лудошћу сакрили велику мудрост и силу у себи (ОБЉ, 8).

убојати се, -јѣм свр. *йрејасѣи се, уйлашиѣи се*. – Исус Христос није се убојао Јуде (ОП, 171). Ниједног се страдања нисам убојао, него сам их све примио на Себе и све их на крају победио (ОП, 215). Панкратије свети охрабри верне да се не убоје, а сам он с клиром изађе ван града носећи у руци ... Крст часни (ОП, 488).

уболѣстити, -олѣстѣм свр. **I.** (некога) *учиниѣи да се неко разболи*. – О, та политика, доста с њом! ... Спокојство нам однесе и немир донесе. Уболести нас (Бес., 96).

II. ~ **се** *разболеѣи се, йоболеѣи*. – Чујем глас из дубине где говори: безгрешан ће ходити међу болесницима и неће се уболестити (МНЈ, 94).

убрус м *комад йлаѣина који служи за брисање лица, руку и сл., марица*. – Симон Петар и други ученик ... један за другим уђоше у гроб и видеше хаљине и убрус (ОП, 261).

увенчавати, увѣнчавам несвр. **I.** (славом) *даваѣи награду, благослов, награђиваѣи (о Богу)*. – Бог одбацује охолост и увенчава славом смерност и братољубље (ОП, 101).

II. ~ **се** *сѣицаѣи награду, благослов (о йраведнику и његовом сѣирадању)*. – Свето Писмо Божје препуно је примера, како страда праведник, и како страда покајани грешник, и како страда непокајани грешник. И свуда се у тим примерима види, како се страдање праведника увенчава славом великом (Бес., 36).

увѣнчати, -ам свр. **I.** *даѣи награду, благослов, наградиѣи (о Богу)*. – Један је суд грешнички а други је суд Божји. Најпониженији међу људима постао је код Бога увенчан славом анђелском (ОП, 349). Бог га [Јосифа] увенча славом и влашћу неограниченом (ОП, 923). Хоћемо да и наше поколење буде славом увенчано и као драги камен достојно низано на онај непрекинути конач историје (Бес., 102).

II. ~ **се** *йримѣи награду, задобиѣи, сѣећи славу*. – Чесно пострада млади Јакинџ и вечном славом увенча се 108. год. (ОП, 470).

увредитељ м *онај који је кога увредио, йонизио*. – Бесчасник и увредитељ морао је крвљу својом опрати дело своје (РЊ, 190).

увређач, -аѣа м нераспр. *онај који је некоме нанео уведу, увредилац*. – Ако си увређен, претрпи увреду, | Тако ће увређач осетит' позледу (ОП, 833).

уљевље с *угашен жар*. – С кадионицом, у коју стави хладно уљевље и тамјан, тражаше Теодосије место где би се настанио и ос-

новао манастир, и заустави се онде где се *угљевље* разгори само од себе (ОП, 31).

угодник м цркв. *мушка особа која живи богоугодним живоућом, богоугодник, њраведник*. – Јевсевије првосвештениче, | Благослови, Божји угодниче! (ОП, 443). Толику благодат имаше овај угодник Божји, да га често обасјаваше небеска светлост, и над њим се уздизаше до небеса стуб од те светлости (ОП, 870).

угодница ж цркв. *женска особа која живи богоугодним живоућом, богоугодница, њраведница*. – Милостиви Бог често шаље утеху угодницима и угодницама Својим на земљи преко светитеља Својих из онога света (ОП, 941).

удити, *удѝм* несвр. *наносићѝи шићѝѝу, зло, шкодићѝи*. – Дете ће завлачити руку у рупу змије отровнице, и змија му неће удити (ОП, 598).

удостојавати, -*дјавѝм* несвр. *чинићѝи кога досѝојним (о Богу)*. – Симеон ... захвали Богу, што га удостојава да доживи и види Обећаног (ОП, 87).

ужѝни, *ужѝжѝм* свр. *наложићѝи, расѝалићѝи ваѝру, огањ*. – фиг. Ми се клањамо ... духу и праху највећег песника нашег, владике Петра II Његоша ... и клањамо се Црној Гори, што роди и ужеже такву лучу душама нашим (ОЗЉ, 50).

уза ж *амча, оков*. – Христос дрѝши од сатанских уза један живот људски (Омил., 277).

уздржавање с гл. *им. од уздржаваћѝи се*. – Метод поста, молитве, сажалења људи и милосрђа према људима, уздржавања, самоодрицања [практиковао је свети краљ Владимир] (ОЗЉ, 142).

уздржавати се, -*државѝм се* несвр. *савладаваћѝи се, обуздаваћѝи се од шѝлесних уживања, хране, ѝића и сл.* – В. пример под уздржавање.

уздржљив, -а, -о *који се уздржава, суздржљив*. – Овај славни јерарх, ради чије су мудрости и слаткоречивости посећивали га људи из далеких земаља, био је веома уздржљив, трудољубив и бодрствен (ОП, 900).

уздржљивост, -ости ж *врлина онога који је уздржљив, уздржаносћ*. – Својом уздржљивошћу често би [Растко] посрамио своје необуздане другаре (ЖСС, 11). Февронију поштоваху и у манастиру и у граду због велике кротости, мудрости и уздржљивости (ОП, 449). Велика је заблуда, да уздржљивост у јелу и посна храна шкоде здрављу телесном (ОП, 928).

узеће с *заузимање, заузеће*. – Скадар је узет и његово узеће прославио је сав словенски свет од Јадрана до Тихог океана (ИГИС, 60).

ўзлазити, -й̑м несвр. *долазит̑и навише, йе̑най̑и се*. – Молитва није прошња од Бога но диван пут низ који мајчина љубав силази деци и уз који детиња љубав узлази мајци (НБПГ, 69).

ўзник м *зай̑вореник, сужа̑њ*. – Код ње [Теодотије] становаше св. Анастасија, када беше у Македонији, и заједно с њом обилажаше узнике Христове по тамницама (ОП, 941).

ўзор и **ўзор** м *држа̑ње, влада̑ње*. – Својим духовним узором Господ Исус је парао време као муња облаке (Омил., 231).

Узорешителница ж *као саст̑авни део имена свей̑иш̑ељке Анаст̑асије*. – Спута га [св. Андреја Јуродивог] у ланце и одведе у цркву св. Анастасије Узорешителнице, да му се читају молитве (ОП, 719). Света Анастасија Узорешителница празнује се пред Божић 22. децембра (Дух. сав., 63).

ўзорит, -а, -о *који служи као узор, узоран*. – После молитава полудели младић оздрави и дође к себи. По том се покаја и поста узорит човек и прави хришћанин (РДС, 146).

ујазвити се, -й̑м се свр. *рани̑и се, озледи̑и се*. – Вражијим стрелама он се не ујазви | Но сву вражју силу силом Божјом разби (ОП, 439).

уједначитељ м нераспр. *онај који све уједначава, изједначава*. – Уједначитељима људи, народа и вера, највише ће сметати Христос, Неуједначитељ и Неуједначиви (Жет. Госп., 46).

укомунити, -џм̑нй̑м свр. *да̑и̑и комунама, заједницама људи, йре̑ивори̑и̑и у комуне, заједнице (нечију имовину)*. – О Теодуле, налазиш ли ти да је тешко било укомунити ону земаљску имовину онима који су сазнали шта је важно а шта неважно? (СС, 38).

укрепити, укред̑пй̑м свр. *оснажи̑и̑и, очврсти̑и̑и (о Богу)*. – О Исусе ... укрепи нас силом Духа Твога Светога (ОП, 132). О Господе милосрдни, укрепи нас да се одржимо у слободи, коју нам Ти дарова (ОП, 481).

ўкрити се, ўкри̑јем се свр. *сакри̑и̑и се, склони̑и̑и се*. – Објави је као монаха Анастасија шкопца, по њеној жељи, да би се као жена под мушким видом лакше спасла а и од царевих трагања за њом укрила (ОП, 177).

ўм, ўма и ўма м *човекова с̑исобнос̑и̑ сазнања и мишљења, с̑иваралачка духовна снага*. – Ако је ум прав пред Богом, цео је човек прав (ОП, 741). Ум Христов стећи – задатак је сваког хришћанина (ДП, 15).

умањавати, -ма̑ња̑в̑ам несвр. *ума̑њива̑и̑и, сма̑њива̑и̑и*. – Сваком Те мишљу умањавам својом – | Шта ум мислит' може пред пучином Твојом (ОП, 62).

Ћметнѣк м *онај који сѣвара умеѣничка дела, умеѣнине*. – Уметник је онај ко из грубог и безобличног камена истеше и изваја облике сличне живим створењима (ОБЉ, 128).

Ћметнѣст, -ости ж *вешѣина, умеѣе сѣварања умеѣничких дела*. – Кад уметност значи орођавање и кад је ћутљива, она је блиска религији (ИГИС, 74).

умилостѣвити, -ѣстѣвѣм свр. *сѣећи милостѣ (од Бога)*. – Негдашња велика грешница покајањем и трудом умилостиви Бога, опрости се греха, и посвети (ОП, 737).

умилостивљѣвати, -стѣвљѣвѣм несвр. *сѣицаѣи милостѣ (од Бога)*. – Знајте да се милостињом и молитвама свештеника за душе умрлих у току 40 дана умилостивљава Бог. Ако су душе умрлих ... безгрешне, то онда добротворство за њих служи на спасење самих добротвора (ОП, 471). Одувек је црква прослављала Пресвету Богородицу ... која својим ходатајственим молитвама умилостивљава Бога према нама грешнима (ОП, 716).

умилостивљујућѣ, -ѣ, -ѣ *који умилостивљује, доѣриноси задобијању милостѣ*. – „Колико је могуће, треба да помогнемо усопшим умилостивљујућом жртвом Богу“ (Дух. Сав., 142).

умирућѣ, -ѣ, -ѣ **1.** *који умире, оѣраиѣ се са свѣтом*. – Према древном обичају у Источној цркви, кад особа умире, родбина, пријатељи и суседи долазе на узајамно опраштање. Они кажу: „Опрости ми драги (име).“ Умирућа особа одговара: „Ја ти опраштам ... Опрости и ти мени“ (ЖСС, 40). Плач рађајућих створења меша се с' плачем умирућих и гуши се под лепим покривалом природе (РН, 60). Нашто страх од властвујућих, | И од смртних твари, стално умирућих? (ОП, 121). Сузе су му као сузе мајке | Над народом својим умирућим (ОП, 311). Као што често бива са умирућим човеком да се тренутно сети целог свог прошлог живота, тако се и она [Дева Марија] сетила свих прочитаних месијанских предсказивања (ЈЧ, 111). **2.** (у им. служби, м) *онај који умире, онај који је на самрѣи*. – У смртном часу умирући сагледава цео свој прошли живот врло јасно ... и ужасан страх испуњава његову душу (ВС, 85).

Ћмнѣк м *уман, мудар човек, умница*. – Безумнога [не мрзим], али ми омрзе свет што се као безуман прави умником (МНЈ, 85).

умнѣвање с гл. им. од *умноваѣи*. – Философи који признају живот после смрти признају га на основу свога умновања, а ми га признајемо на основу искуства (ОП, 480).

умно̀вати, умнујѐм несвр. *долазиѝи до сазнања на основу умног размишљања, изводиѝи закључке, исѝине*. – В. пр. под умновање.

ум̀рлї, -ā, -ō (у им. служби, м) *їокојник*. – Св. Амвросије вели да је много корисније молити се Богу за умрле него ли кукати за њима (Дух. сав., 142).

уневѐстити се, -ѐвѐстїм се свр. *їредаѝи се, їрићи (Госїоду)*. – Отац ове славне следбенице Христове [Варваре], која се од раних лета уневести Христу ... беше знаменит положајем и богатством (ОП, 891).

унижа̀вати, унїжа̀вāм несвр. *їонижаваѝи, срамоїѝиѝи*. – У време гоњења цркве од стране Лава Јерменина, Теодор и Николај бише љуто мучени, унижавани бијени говеђим жилама, најзад бачени у тамницу, где тамноваху три године (ОП, 90).

унижѐње с *їокорносї*, *їоїчињеносї*. – Ако је унижење пред људима нужно ради узвишења пред Богом, и привремени труд ради бесмртног живота, шта те се тиче, што ће неко махнути главом и насмејати се твоје унижењу? (ОП, 231).

унија̀ћење с *їревођење у унију с Римокатоличком црквом, їреобраћење*. – Велики син православне цркве краљ Милутин спасао је Балкан од унијаћења (ОП, 799).

уникум м (лат. unicus) *нешїо јединсївено у својој врсїи, реїкосї*, *невиђеносї*. – Црна Гора је ... за поету-хероја један уникум, у коме он налази свој двоструки поетски идеал (РЊ, 192). Болесна тежња за хипер-индивидуалним и хипер-оригиналним произвела је уникум од ругобе, која треба да прослави лепоту по укусу савременом (ИГИС, 78).

униније с цркв. *безвољносї*, *чамоїѝиња*. – Печал – црв несити што душу разједе, | Униније – дремеж што смрт души преде, | Сујетљивост – змија, змија многаглава (ОП, 151). Кад ме нападне жалост и униније – шта би Он учинио? (Игум., 65). Нека вас ова реч укрепи у жалости и невољи и унинију (Дух. сав., 153).

уоблича̀вати се, -блїчāвāм се несвр. *развијаѝи се, формираѝи се*. – Где би твој разум онда [пре рођења, човече], када ти се тело уобличаваше, када ти срце поче врити крвљу (ОП, 399).

уображѐње с *уображеносї*; *гордосї*. – Сава их [свете оце] је проучавао ... са дивљењем као духовне горостасе, који су презирали уображење и заблуде света и због тога били од неких исмевани (ЖСС, 127). Оно што највише дели људе од Бога, јесте човечје уображење у себе или гордост (ИХ, 87).

уплеснї̀вити се, -ѐснївїм се свр. *їреївориѝи се у їлесан, убућаѝи се*. – фиг. Они [јунаци] често долазе, да промене вредности, да

... наличје ствари, које је близу да се уплесниви од таме и влаге, обрну Сунцу (РЊ, 181).

уплївисати, -шѣм свр. и несвр. (*извршииѣи уїлив, уїицај*). – Понекад невидљиво и нечујно [светитељи] упливишу на наше мисли, наше стање и деловање (ОП, 791).

упдбожнї, -ā, -ō *који одражава ѿриврженосїи Богу, ѿбожан*. – Твоја будућност, твој спас и твоја слава међу народима Божјим на земљи, зависи од тога, да ли ћеш се ти упобожном духу својих предака вратити својој Средњем систему (СС, 47).

уподобљавати, -дѡбљаваѣм несвр. *усмераваиѣи некога ка некоме, ѿближаваиѣи*. – Зашто Бог уподобљава Пафнутија трговцу? (РДС, 148).

упокѡјити се, упдкѡјїм се свр. (у Господу) *умреиѣи*. – Преп. Петар патриције ... настани се у Цариграду, где у посту и молитви проведе још 8 година и упокоји се у Господу 865. год. (ОП, 465).

упражњавати се, -ажњаваѣм се несвр. *вежбаиѣи се, усавршаваиѣи се*. – Поучаваху се [св. муч. Амфијан и Едесије] закону Божјем дан и ноћ и упражњаваху у подвизима хришћанским (ОП, 238).

урешавати, -ешаваѣм несвр. *кииѣиѣи, украшаваиѣи*. – фиг. Блистају се бајно кано ноћ звездана; | То су српска срца крвава и врућа, | Тим ћерданом Христос небо урешава | И небесно царство Своје увећава (Дух. лира, 137).

усаветовати, -ујѣм свр. (некога) *даиѣи саветїи некоме; научиѣи, уразумиѣи*. – Колико се Атила дао усаветовати од светог човека, толико се морао устрашити од визије апостола Петра и Павла, који стајаху поред Лава, и пламеним мачевима пређаху Атили (ОП, 123). Када га мајка пронађе и почне звати кући, он усаветова мајку, те се и она замонаши у једном женском манастиру (ОП, 316).

усамљенѡст, -ости ж *ѿовученосїи, самоћа*. – Усамљеност је врло корисна ради самопосматрања, разматрања свог сопственог живота и разговора с Богом (ВС, 72).

усахлѡст, -ости ж *стиање онога шиѡ је усахло, сухоћа*. – Не стиди се наге усахлости, ни надухолости, ни косматости ни ћелавости (Свеч., 101).

усїнїти, усїнїм свр. *узетїи чије мушко деїе као своје, ѿосинїиѣи*. – Цар иноку чудан предлог чини, | Да ће њега сином да усини, | Само веру да остави праву (ОП, 365).

усїновити, -їм свр. *ѿрихваиѣиѣи кога као своје чедо*. – Као Син Божји Он хоће да сви људи буду Богу усиновлени (ОП, 223).

у синовљавати се, -òвљавām се несвр. *йосїајати сином, йриближавати се Богу, уїдодобљавати*. – Покајањем, молитвом, постом, бдењем, трудом и осталим опробаним средствима ... човек убија страх од смрти и синовљава се Богу (ОП, 786).

у скòрити, ùскорїм свр. *учиниїти бржим, убрзати*. – Хоћете ли да ускоримо долазак таквих [верујућих] људи на земљу – онда похитајмо да учинимо оно што смо пропустили (ИГИС, 120).

Ўскрс м в. *Васкрс*. – Преп. Атанасија ... само на Рождество и на Ускрс кушала је уље и рибу (ОП, 263).

у слїшати, ùслїшām свр. *исїуниїти оно шїо се молиївом йражи, услишиїти (о Богу)*. – Ожалошћена мајка усрдно се молила Богу, да јој пројави тајну, где се њен син налази. И Бог услиша молитву мајке (ОП, 97).

у сòпши, -ā, -ē сткњ. *уснули, умрли*. – Неко виде човека усопшег у великој рајској слави, и упита га, чиме се он удостоји те славе (ОП, 712). Са крстом и кадионицом он је обилазио пештере да би окадио мошти и гробове усопших светитеља (ОП, 722). На Велики Петак, Исус је душом сишао у Ад, у Шеол, да јави себе и своје Јеванђеље усопшим (Жет. Господ., 10). Изишао је Бог и сишао у Ад да продужи дело Своје и међу усопшим у Аду (Дух. сав., 132).

у спèније с цркв. **1.** *уїокојење, смрї*. – Не зна се тачно, колико стара беше Богородица у време успенија свога (ОП, 588). По наређењу Господа он је после био као син св. Деве Марији и брижно је служио и чувао до успенија њеног (ОП, 703). **2.** (Успеније) *хришћански йразник који се свеїкује 15. августа йо црквеном, јулијанском, а 28. августа йо грегоријанском календару у сїомен на дан смрїи Богородице, Велика Госїојина (Госїођа)*. – Велики свечани дани Пресвете Дјеве ... су Рођење Пресвете Дјеве, Ваведење, Благовести и Успеније (ВС, 76).

у срдан, -дна, -дно *који се чини йуним срцем, дубоко усредсређен (о молиїви)*. – Ти, хришћанине, постиш мене ради; мене ради милостињу делиш мене ради усрдне молитве уздигеш (ОП, 35). Преп. Исидор Пелусиот ... је [био] велики и усрдни бранитељ и тумач вере православне (ОП, 89). Св. муч. Василикс ... усрдном молитвом скруши идола у прах и небесним огњем спали храм (ОП, 362).

у срдно прил. *на усрдан начин, с йуним срцем, искрено*. – Правду су заборављали сви они мали људи око Његоша ... који су љубили бадњак усрдније него своју браћу (РН, 164). Почели су да се усрдно моле Богу да их обрадује и трећим сином (ЖСС, 10). Сама пак Геновева највише

је постила и најусрдније се Богу молила (ОП, 17). Ожалошћена мајка усрдно се молила Богу, да јој пројави тајну, где се њен син налази (ОП, 97).

у̀срђе с *йреданосї̄, искреносї̄, ревносї̄*. – Смиривај се пред стопама матере цркве; приклањај главу пред њеним првопрестолницима, да би те Цар царева, видећи твоје усрђе, обдарио благом, какво никад на срце човеку не дође (ОП, 79). Марта се још са већим усрђем предаде молитви и добрим делима (ОП, 473).

усредоточити, -џточїм свр. *усмериї̄ти сву љажњу на једну сї̄вар, усредсредї̄ти се*. – фиг. Месец шпијунираше речи Анандине, те се беше сав усредоточио на лице његово (Свеч., 75).

у̀сташ м заст. *йбуњеник, усї̄аник*. – Он [чешки народ] је био поносит у себи својим Хусом, Лутеровим учитељем, и првим словенским усташем против Рима, против римског господарства, против римоманије (Д. Срб., 73).

у̀сташкї̄, -а̄, -џ који се односи на усї̄аше. – Усташки кнежеви [српски] страшно [су се] преварили. Њихова браћа из Аустрије били су излизани сасуди Православља, калаисани калајем протестантским и католичким, западњачким (ИЗ, 13).

устџличити, -їм свр. *йпроизвесї̄ти некога у одређен чин, даї̄ти му досї̄џансї̄во и сл.* – Тога дана [дан Вазнесења Господњег – Спасовдан] први српски архиепископ беше устоличен и први српски краљ беше крунисан у Жичи (ЖСС, 93).

устројење с *наум, йромисао*. – Св. муч. Фелицита ... молила се Богу само, да њу не погубе пре њених синова ... Тако и буде по Божјем устројењу (ОП, 66).

усу̀губити, -їм свр. *учинї̄ти сугубим, двосї̄руким, удвосї̄ручї̄ти*. – Поставши игуман он усугуби свој подвиг ради царства Божјег (ОП, 277).

утвр̀дити, у̀твр̀дїм свр. (веру, у вери) *учинї̄ти јачим, чврї̄ћим, учврсї̄ћї̄ти*. – Господ уста кад праоце ослободи ада, | И ти уста кад за цркву слобода завлада ... | Докле добро не поможе веру утврдити, | Докле свако не научи крстом се крстити (ОП, 131). О Господе благи, утврди веру у нама и помилуј нас (ОП, 470). Севастијан [их] утврди у вери и охрабри за мучеништво (ОП, 929).

у̀теха ж *оно шї̄џо одагњује љаї̄њу и шї̄гу или олакшава њихово йодношење*. – Ако хоћемо утеху, ми морамо бити са Њим у све дане до свршетка нашега века (ОП, 153).

Утешитељ *м као дојунски део имена Свети Дух; Свети Дух.* – Господе Сине Божји, помози увек духу нашем да Тебе види, и кроз тебе Оца Твог небесног и Духа Светога утешитеља, Тројицу једнобитну и неразделну (ОП, 158). Или ћеш плакати очајно и без надежде пред слепом и глувом нирваном или пред живим Утешитељем (РП, 96).

Уторак, -брка *м други дан у седмици, њосвећен светиом Јовану Крститељу.* – Уторак је посвећен Св. Јовану Крститељу (Есеји, 82).

ухљебије [„ухљебије“] *с арх. њлаћен сѣални њосао, служба.* – Ако неко каже: Домаћа сиромаштина, тражење хљеба и ухљебија, ми ћемо их подсетити да су се и многи цареви ... одлучивали на такав живот (СС, 31).

учасник *м заст. учесник, сведок неког догађаја.* – Она [св. вел. муч. Ефимија] чувши ... да је њен брат био учасник невиног крвопролића, падне мртва са хитоном (ОП, 491). То је била војска мученика [косовских јунака], који су, истина, изгубили тела, али су спасли душе и постали учасници вечне Христове победе (Евр., 13).

ућеност, -ости *ж особина онога који је учен, који много зна, знање.* – Ученост је једно велико добро, но ученост многих наших учених људи личи на ватриште на коме су наслагана многа дрва, али на коме нема ватре (ОБЉ, 128).

учитељ *м (Учитељ) онај који учи, њодучава у вери (о Исусу Христју).* – О Господе Исусе, Спаситељу и Учитељу наш, карај нас, но опрости нам (ОП, 751).

ушкѡпити, ушкопѣм *свр. ушѣројѣти, касѣрираѣти.* – Зли цар ушкѡпи сенаторовог сина, овога Германа, и силом га одагна у манастир (ОП, 337).

ушчѣље *с (рус. ушелье) клисура, кланац.* – Св. Јанићије Девички ... удаљи се у предео Ибра, у ушчѣље Црне Ријеке, у пештеру тесну (ОП, 298).

ушчѣвати, ушчѣвѣм *свр. нераспр. сачуваѣти, осигураѣти.* – Рекао је Авва Мојсеј: „Нико не може ступити у војску Христову ... ако не одсече све жеље телесне, и не ушчува све заповести Божје“ (ОП, 17).

Ф

фандарик м *госћинска или заједничка соба у манастиру, њезарија*. – Сава ... је обављао своје свакодневне дужности у цркви, кухињи и фандарику (ЖСС, 28).

фарисеј, -еја м ист. *припадник религиозно-јолићичке секте у старој Јудеји која се истицала си́рогим одржавањем свих обреда, си́олашњом, формалном јобожношћу*. – Када је Господ изволео упутити укор фарисејима и књижевницима, ови нису били у том часу никога ни убили, ни преварили, ни похарали (ОП 65). Фарисеји су били готови, да се на свакога грешника баце каменом (БПГ, 59). Партија садукееја није га [Исуса Христа] признавала за свога, јер није делио њихову мржњу према фарисејима (НБПГ, 28).

фатализам, -зма м рлг. *веровање да је све шћо се дешава унајред судбином одређено*. – Фатализам је као дрога. Он утиче на робове да издрже у свом страдању, али спутава слободне људе да раде слободно и напредно (Д. Срб., 45).

фѝкс-идеја ж *сулуда, јогубна намера, мисао и сл.* – Подиже се опет стара тутњава за уживањем и стара демонска фикс-идеја за обогаћењем (ИГИС, 62).

филиокве ж мн. (лат. Filioque) теол. *учење Римокатоличке цркве о двоструком исхођењу Свешћог Духа (јоред Оца овде и од Сина) које Православна црква одбацује*. – Тражио [је Сава] од богумила да осуде своју јерес и потом да почну са катихуменском припремом за крштење. Од римокатолика је тражио, пошто су већ били крштени, осуду најпре њихове јереси, а онда да гласно изговоре стари Символ вере, Првог и Другог васељенског сабора, без Филиокве, после чега би требало да буду миропомазани (ЖСС, 97).

филѝзоф и **филѝсоф** м *мислилац, мудрац*. – Блажени Климент Александријски вели: „Филозофи су деца све док не постану људи кроз Христа ... јер истина никад није само мишљење“ (ОП, 12). Тешко је препирати се са замрзлим мозговима јеретичких богослова и са јудаизираним филозофима Запада (Теод., 179).

филѝзофија и **филѝсофија** ж (грч. φιλοσοφία) *наука о најјошћијим законима развијка јприроде, човечјег друшћива и мишљења*. – Кад би философија људска могла задовољити човека, зашто философи Јустин и Ориген посташе хришћани? (ОП, 162). У ... Јустиновој књизи [Светосавље као философија живота] Светосавље се први пут

претставља у систему као једна потпуна и заокругљена филозофија живота (СД 10, 90).

фѹрор м (лат. *furor*) *бес, махњишање*. – Атеистички национализам то је ефемерни фурор, који нема ни дубине ни лепоте (ОЗЉ, 42).

Х

хàмїтскї̄, -ā, -ō *који се односи на Хамїше, једну од две гране велике афроазијске ѱородице, која је, ѱо ѱредању, име добила ѱо Нојевом сину Хаму*. – Племена хамитска осташе до данас у потчињеном положају (ОП, 918). Лични додир са хамитском расом [имао је Христос у Египту] (Омил., 42).

хàнција м (тур. *hançı*) *онај који држи хан, власник хана, гостїионичар*. – Нека зида по калу калдрме, | Беговима камене конаке | Ханцијама низ друме ханове | И хоцама арапске цамије (Дух. лира, 102).

хàт м (тур. *at*) арх. *коњ*. – И ова група српских племића на хатовима крену преко балканских планина ... у потери за Растком (ЖСС, 18).

хàцїлук м (тур. *hasılık*) *одлазак у Свеїу земљу, ходочашиће*. – У овај светли празник треба сви ми да кренемо на хацїлук до Витлејема, духом и мислима својим (Бес., 13).

хвàлебан, -бна, -бно *који хвали, ѱрославља, хвалбен (о ѱесми)*. – Једни ће ући у царство, а други ће отићи у пакао. Тада ће једногласно и горњи и доњи ускликнути: једна хвалебна песма зајечаће с обе стране: Праведан си Ти, Господе, и прави су судови Твоји (Пс. 118, 138) (Јев., 154).

хвàлїдба ж *хвалисање*. – Људи су се хвалили својим напретком мерећи себе са животињама, које увек тапкају по истом путу и на истом месту. Ову хвалїдбу небо је презрело, а животиње је нису ни приметиле (Омил., 262).

хвàлїтан, -тна, -тно *који изражава хвалу, ѱохвалу, ѱохвалан*. – Хвалїтне стихире [поје] глас 6. (Дух. лира, 150, у наслову Хвалїтне стихире).

хèрбї̄, -бї̄а м *неуспїрашив борац сїреман да жрївљује свој живої̄ за слободу, јунак*. – Хероји се не спремају у патриотским друштвима но у породици (ИГИС, 115).

хèрбї̄ство с *врлина хероја сїремног да жрївљује свој живої̄ за веру, убеђење, слободу и сл.* – Херојство се не састоји у људским слабостима које често у заблуду и крајност воде, већ у безграничном пожртвовању (ОБЉ, 134).

епископа и многобројног грчког и српског свештенства и ђакона, а у присуству цара Теодора и његових цивилних и војних великодостојника, хиротониса архимандрита Саву Немањића за првог српског архиепископа (ЖСС, 81). Апостолски епископи, који се сабраше на погреб Вуколу, хиротонисаше Поликарпа за епископа (ОП, 135).

хитнопрџлазан, -зна, -зно нераспр. *који брзо хиџа, љролази (о веку, добу)*. – Наш век [је] хитнопролазан (Есеји, 136).

хџтџн, -џна м (грч. χιτџн) ист. *џуника љричврџена на рамену која се носила у антиџичко доба*. – Она [св. вел. муч. Ефимија] чувши ... да је њен брат био учасник невиног крвопролића, падне мртва са хитоном (ОП, 491).

хџтропџсац, -сца м *који брзо љише, сасџавља џексџ, брзџйсац*. – А кад исходи у речима језик пророков постаје као трска, као перо књижевника хитрописца (ОП, 776).

хлџб м *основна људска намирница од брашна мешаног с водом, ускислог и љеченог на ваџри; џаква намирница која се уз вино уџџџребљава за љричешџе*. – Латини причешћују народ само у једном виду, тј. дају вино а не и хлеб. Дају крв Христову а не и тело. Код њих само свештеници се причешћују у оба вида (Зап. хришћ., 81). Св. Аверкије рече цару: „Није потребно богатство ономе ко хлеб и воду сматра царским обедом“ (ОП, 778). Хлеб означава добро, вино означава истину (ИХ, 97). Бог даје људима двојак хлеб: земаљски за тело и небесни за душу. Свака реч Божја храна је за душу (ЈЧ, 139).

Изр. (наш) *насушни хлеб свакидашњи хлеб, храна; живоџ, џйсџанак*. – Ми имамо права на наш насушни хлеб, али и обавезу да се старамо о својим гладним суседима (Д. Срб., 22). Ово је прва година у нашој историји кад смо принуђени да људе молимо за хлеб; до данас смо само Бога молили за хлеб наш насушни, и Бог нам га је давао изобилно (Д. Срб., 118). Треба сваки дан да се молимо, да нам се пошаље Дух Свети онако исто као што се молимо сваки дан за хлеб насушни (ОП, 351). *хлеб и вино џело и крв Хрисџова које љрима онај који се љричешћује*. – Да је [материја] зла, зар би Господ Христос установио Причешће од хлеба и вина, и зар би хлеб и вино назвао Својим телом и Својом крвљу (РДС, 127).

хлебџдавац, -вца м *онај који даје хлеб, живоџ (о Богу)*. – Наша цивилизација, наша најгордија реч, ништа друго није до прошња хлеба и тебе. Тебе и хлеба, хлебџдавче! (Николај Велимировић, Маринковић 1995: 40). Хлеб наш насушни просимо ми од хлебџдавца Оца небесног (ОИ, 117).

хлебодарница ж *милосѣива ѿрѣза за убоге и нишѣе, за оне који немају хране*. – Осим храмова подизаху оци твоји и домове за старе и изнемогле и бесплатне трпезе, хлебодарнице (Есеји, 130).

ходатајствен, -а, -о цркв. *ѿсреднички, засѣуйнички*. – Одувек је црква прослављала Пресвету Богородицу ... која својим ходатајственим молитвама умилостивљава Бога према нама грешнима (ОП, 716).

Хорив м *Синајска гора*. – Сваке суботе [Сава] је одлазио на највиши врх Горе, зване Хорив, где би у молитви проводио целу ноћ (ЖСС, 132).

хоривскѣй, -ā, -ō који се односи на Хорив. – Ако још кад год Бог буде говорио кроз Хоривску трубу, то ће вероватно учинити онда, када буде објавио на земљи владу: братства, слободе и љубави (Есеји, 99).

хороепископ м (грч. *χορηπίσκοπος*) *еѣискоѣ у малом граду или селу*. – Митрофан ... одреди свога хороепископа Александра за свога заменика (ОП, 396).

хотѣње с *ѿоѣреба, хѣење*. – Живети међу пауцима са жељама и хотењима паука, то је још и подношљиво (НБПГ, 57).

храм м *богостоља*. – Велики неимар видљивих цркава доказао је да је и у исто време и највештији градитељ људске душе – невидљивог храма Светога Духа (ЖСС, 45). Свети Маркијан ... истрошио [богатство] на две сврхе: на зидање или обнављање храмова и на милостињу сиромасима (ОП, 29).

храна ж у зб. знач.: *маѣерије неоѣходне за ѣелесни оѣсѣанак бића на Земљи*. – Храна телесна је за тело, а храна духовна за душу (ДП, 16).

Изр. *духовна храна оно шѣо ѿодржава, ѿоуѣире дух (о вери); јеванђеље*. – В. претходни пример. *тврда храна оно шѣо се ѣешко усваја, разуме, шѣо захѣева нарочѣју снагу вере*. – Ако ти се понекад догмати вере учине тврдом храном, то постарај се да прво испуниш догмате морала хришћанског, па ће ти се отворити разумевање за догмате вере (ОП, 39). Стари закон није био погрешан, али је био млечна храна за детињи узраст, а не тврда храна за одрасле (ЈЧ, 153).

хранитељ м (у служби атрибутива уз именицу „анђел“, „ангел“) *који чува (о анђелу чувару)*. – Анђел хранитељ ту је без смене – | И тако тече богослужење (Дух. лира, 69). Треба се увек сећати да ма шта ми чинили, јавно или тајно, чинимо у присуству свога ангела хранитеља (ОП, 822).

христобран, -рна, -рно који се бори ѿроѣив Христѣа и његовог учења. – Када се зацари христоборни Декије, свети Трифун би истјазаван и љуто мучен за Христа (ОП, 83). Приреди христоборни цар Максимијан

разне игре и увесељења за народ (ОП, 790). Руска интелигенција, сита трбухом а лења духом, заварана је од христорборног Дарвина, Маркса, Ренана и сличних западних сатаниста (Теод., 99).

христорборац, -рца м *броштивник Христиа и његовог учења, антихристий*. – Христорборци [су] срамном смрћу умртвили заувек своје привремене успехе и победе (ОП, 568).

Христов, -а, -о *који долази, брошиче од Христиа*. – Бог изнад свега, а човек пре свега. То је тема Христова Јеванђеља (Бес., 96).

христовебран, -рна, -рно *веран, одан Христју, христјољубив*. – Он [плаховити војвода] убија христорверне – човек плаховит (ОП, 95). Нама христорверним није дао да знамо Оца као што га Син Његов јединородни зна, али нам је дано и заповеђено да верујемо (ОП, 96). Мала знања добијају се учењем, велика знања добијају се вером и поштењем. Христорверни и поштени Карађорђе није имао сва ситна и ситничарска знања модерних Срба, али је имао сва велика знања (Теод., 97).

христоргма ж *догма о Исусу Христју*. – Чудили су се [југословенски народи] да тако апстрактни детаљи вере, као што је, на пример, христоргма и филиокве, може да подели браћу која су делила толико тога заједничкога у вери (Д. Срб., 59).

христоргонитељ м *гонитељ, броштивник Христиа*. – Адријан, цар христоргонитељ, посла неког војводу Феликса с војницима, да ухвати и доведе Елевтерија у Рим (ОП, 921).

христорљубац, -пца м *онај који љуби, воли, брошјује Христиа*. – Праведници христорљупци, који су у овоме свету живели на великој раздаљини и нису се виђали ни познавали, у Рају се одмах познају и заволе као најближи рођаци (Дух. сав., 66).

христорљубив, -а, -о *који љуби, воли, брошјује Христиа*. – Св. муч. Параскева – Петка ... [рођена је] у граду Иконији од родитеља богатих и христорљубивих (ОП, 792).

христорљубље с *љубав, верносћ према Христју*. – Добар си Србин ако имаш слатку душу краља Владимира, издржљивост Немањину, христорљубље Савино, ревновање Милутиново (ОБЉ, 115).

христородступништво с *стање онога који је одсјуио од Христиа, ошћадништво од Христиа*. – Дође на мисао, да он ничим не може спрати са себе страшни грех христородступништва до само својом крвљу (ОП, 372).

Христос м *библ. део имена Исуса из Назаретиа, оснивача хришћанства*. – Христос се назива Жеником а Црква Невестом (ОП, 381).

Изр. **Христос воскресе броздрав о Васкрсу и брошњим данима бросвећеним васкрсењу Исуса Христиа**. – У коло људи сви се хватајте,

| Христос воскресе, тугу однесе, | Тугу однесе, радост донесе (Дух. лира, 79). **одрећи се Христа** *īрећи у другу нехришћанску веру*. – Многи од хришћана из страха беху се одрекли Христа и примили Мухамедову веру (ОП, 277).

христофанија ж теол. *īојава Исуса Хрисѿа*. – Остаће то узалудан труд ако из наших јеванђелских извештаја о христофанији покушамо да дођемо до историјске истине (ОБЉ, 49).

хришћанин м *следбеник Исуса Хрисѿа и његовог учења*. – Прва и основна врлина правог хришћанина је да не буде искључиви и ускогруди родољуб који велича сопствену нацију, а мрзи и презире све остале (ОБЉ, 140). Теона раствори у води најјачи отров и даде Теопемту да испије ... Видев ... да његов отров ништа не нашкоди Теопемту, он се крете к цару и узвикну: „И ја сам хришћанин, и клањам се Распетоме“ (ОП, 18). Теодор и Руфин, потајни хришћани, дадоше [исписати] ... имена ових младића [св. Седам отрока у Ефесу] (ОП, 558).

хришћанка ж *следбеница хришћансѿва*. – Рођен [је свешт. муч. Никон] у Неапољу од оца незнабошца и мајке хришћанке (ОП, 210).

хришћанскѿ, -ā, -ō *који се односи на хришћане и хришћансѿво*. – Поново се мноштво деце и просјака, како хришћанских, тако и мухамеданских, окупи око Саве (ЖСС, 125). Хришћанска вера је Христово знање о најважнијим тајнама бића и живота, које знање људи могу примити само веровањем у Њега, а не својим сопственим напорима (ВС, 7).

хришћанство с у зб. *знач: хришћански светѿи, хришћани*. – Наш свети кнез Лазар одбио је уочи косовске битке да преговара са турским султаном кога је сматрао оличењем неправде и непријатељем Хришћанства (Д. Срб., 109).

хроморођен, -а, -о *рођен хром*. – Созерцавам чудесно исцељење хроморођеног човека (Дела Ап. 14) (ОП, 800).

хӯд, хӯда, хӯдо *лош, зао, ојак*. – Јевреји ... држе, да је тело човечје сувише худ и нечист дом за свемоћнога и пречистога Бога, да се усели у њ (НБПГ, 34).

хӯдѿст, -ости ж *особина онога који је худ, онога шѿио је худо*. – Бескрајна милост Бога Човекољупца не зна за худост и нечистоћу, када је у питању спас деце Божје (НБПГ, 35).

хӯлити, хӯлим и хӯлити, -йм несвр. (на Бога) *вређаѿи свейињу, скрнавиѿи*. – Најгоре је од свега што је она [грбава Јула] отпала од вере у Бога, и чак почела цинички да хули на Бога (Кас., 20).

хӯм, хӯма м *мали брег, брежуљак*. – фиг. Црква Христова узвише-на је изнад хумова, тј. изнад свих земаљских и људских величина (ОП, 566).

хѹмѡнѡст, -ости ж *филозофско схваѣање ѿо којем је човек највише мерило вредности и да се морал заснива на људским еѣичким начелима независно од вере и Божјих истиина*. – Место јеванђелског морала [западна опозиција Богу] истакла је неку хуманост, без Бога и Божјег закона о владању, па је произвела један бруталан и себичан род, од кога би се и хуманисти старе Атине уплашили (Зап. хришћ., 88–89).

хѹчан, -чна, -чно *који сѣвара хуку, шѹиѣава*. – Цар [Декије] дође у Ефес, и ту приреди хучно и бучно празновање у част мртвих идола (ОП, 558).

Ц

цѡр м а. *онај који надмашује све остѡле, врховни владар (о Исусу Христѹ)*. – фиг. Цару Христу весник у пустињи био је Мојсеј (ОП, 611). **б.** (Цар) *Исус Христѡс*. – Анђелска војска са неба креће. | За својим Царем на земљу слеће (Дух. Лира, 7). Кроз децу гледа Цар зачуђено у вас, и чека Ваше одговоре (МНЈ, 140). Цар се роди –, истовремено са железом моћи и кандилом милости (Бес., 10).

Изр. **вечни цар Исус Христѡс**. – Док су српски племићи и масе народа разносиле славу о њему као највећем међу њима смртнима, Сава у највећој скромности пред својим вечним Царем рече о себи: „Ја сам црв а не човек“ (ЖСС, 98). **цар небесни Госѡд, Бог**. – Сви бише мачем посечени ... и преселише се у дворе Цара Небеснога (ОП, 190). **цар славе Исус Христѡс**. – На Велики Четвртак Калиопије би распет наопако, и мајка му стајаше под крстом ... и сама издахну. Тако обоје изађоше пред престо Цара славе (ОП, 251). Спаситељ наш, заогрнут човечијим телом као порфиром, [јесте] вечни Цар Славе (Бес., 22).

цѡринѣк м ист. библи. *онај који је скуѣао римски ѿорез у Јудеји, од народа омражен и смаѣран као издајница и крвоиѣја*. – Ја познајем више фарисеја него цариника. Гледам их како се ни данас нимало не разликују од свога јеванђелског типа, који је Исус насликао (Јев., 99). Беше Матеј, син Алфејев, најпре цариник (тј. закупац и скупљач пореза, или митар), и као таквога виде га Господ у Капернауму и позва: *хајде за мном* (ОП, 843).

цѡрица ж (Царица) *Пресвѣѣа Богородица*. – Св. Андреј [упита Епифанија] ...: „Видиш ли, брате, Царицу и госпођу над свим, како се моли за сав свет?“ (ОП, 716).

цѡрство с *царска власѣ, царско досѣојансѣво*.

Изр. цркв. **царство Божје (Христово) вечни живоић**. – Благодат Бога Духа Светога ... утврђује човека у вери Христовој и запечаћава га за Царство Божје (ОП, 368). Преп. муч. Архелаја, Текла и Сузана ... бише посечене као јагањци 293. год. и отидоше у Царство Христово, да се у вечности одмарају и наслађавају гледањем лица Божја (ОП, 402). Царство Божје је царство живота, смрт је само прелаз из једног облика живота у други (Јев., 137). **царство земаљско овоземаљски, мајтеријални свети**; супр. царство небеско. – У овоме животу човеку се ставља на избор: или царство земаљско или царство небеско (ОП, 931). Пријатељ царства земаљскога цени само брзе успехе (ОЗЈ, 111). **царство небеско (небесно) в. царсѿво Божје (Хрисѿво)**. – Многи дођоше ... да виде нешто што је сасвим необично – како чак и богати могу да уђу у Царство небеско (ЖСС, 57). Божанска истина говори: има царства небескога! А незналице се и ту подсмевају као знајући, да царства небескога нема (ОП, 122). О чудесни краљу, без страха од људи, | Пред Господом живим заступник нам буди, | Греховне немани да се опростимо, | И небеско царство с тобом наследимо (ОП, 799). Сиромашан духом ... расте као живо семе испод земље, па све до висине царства небеснога (Јев., 78). На двеста година пре кнеза Лазара у Крушевцу, Сава и Немања, младост србска и старост србска, приволели су се царству небесном (Теод., 70).

Цвѣти ж мн. *црквени ѿразник у недељу уочи Ускрса, ѿосвећен уласку Госѿода Исуса Хрисѿа у Јерусалим*. – Данас су Цвети – дан у који је Спаситељ посетио град Јерусалим и зарадовао чисте душе које ... су Му клицале: осана! (Есеји, 68).

цезаропапизам, -зма м *начин владавине у коме је црквена и државна власѿ у рукама светиовног владара*. – Кад год је цезаропапизам или папоцаризам покушао силом да насрне, овај покушај је отклањан у кратком времену (ЖСС, 96).

цѣлебѿн, -бна, -бно *благоѿворан, лековий*. – Сва се историја око Крста креће, | Крст је за то чесан, целебан и страшан (ОП, 249). Мошти јој беху целебне, те се на њеном гробу кроз векове стицаше мноштво болника и страдалника (ОП, 293). Из ... гроба [св. вел. муч. Ефимије] никне кедар, из кога се точило целебно миро (ОП, 492).

цѣлебниѿк м *онај који исцељује, лечи*. – Чу се глас с неба: „Тако нека буде како си молио, целебниче мој Еразмо!“ (ОП, 391). Целебниче чудни од сваке болести, | Сачувај нас лажне демонске прелести (ОП, 665).

целибѿт, -ѿта м (лат. caelibatus) цркв. *завеѿ (обично римокаѿ)*. *свешѿеника да се не жене, безбрачносѿ*. – „Савест ме моја обавезује Вашу Светост обавестити о питању целибата свештенства ... На ово односеће

се аргументе и агитацију антипапске партије одобравају једнодушно не само световњаци, него хиљаде и хиљаде свештеника“ (Зап. хришћ., 120).

целивати, *цѣлѣвѣм* свр. и несвр. *да(ва)ѣи целов, (ѣо)љубиѣи*. – Приђе и немарно целива руку духовнику, па продужи (Кас., 11). Целивајте, дакле, без устезања руку која благосиља, и чин који је благословен од Духа Светога (МП, 184).

целомудрен, -а, -о **1.** *чисѣи у моралном смислу, ѣошѣен, невин.* – Чист и целомудрен остао [преподобни Тимотеј] кроз цео живот (ОП, 130). **2.** *исѣуњен свим врлинама.* – Не тражим само неустрашивог у погледу конца његовог живота, него часног, целомудреног, умереног, и испуњеног сваке добродетељи (Дух. сав., 75). Зна Господ да сачува и прослави незлобиве и целомудрене (ОП, 923).

целомудрено прил. *на целомудрен начин, безгрешно, невино.* – Он успе да усаветује своју невесту да живе целомудрено као брат и сестра (ОП, 182).

целомудренѣст, -ости ж *морална чисѣоѣиѣа, целокуѣиностѣи врлина; чедностѣи*. – Св. муч. Агатопад и Теодул ... први украшен старачком седином а други младићком целомудреношћу (ОП, 245). Седам великих добродетељи јесу ове: смирење, молитва, пост, милостиња, целомудреност, правда, мужество (храброст за веру живети и умрети) (ОБЉ, 35).

целомудрије с сткњ. *в. целомудреностѣи*. – Један опаки свекар убио [је] снаху своју због њеног целомудрија (ОП, 405). Св. Наркиса, патријарха, завидљивци оклеветаше за нарушење целомудрија (ОП, 568).

цивилизација ж *високи сѣуѣањ друшѣивеног развоја и кулѣуре*. – Наша цивилизација, наша најгордија реч, ништа друго није до прошња хлеба и тебе. Тебе и хлеба, хлебодавче! (Николај Велимировић, Маринковић 1995: 40).

Цѣганин м *ѣриѣадник народа ѣореклом из Индије који живи у номадским или ѣолуномадским условима у Евроѣи, Ром.* – Питао Циганин краља: колико вреди његово богатство. – Не толико колико твоја слобода – одговори краљ (Д. Срб., 106).

црвѣточан, -чна, -чно *који су исѣочили, изгрзли црви (о дрвѣѣу)*. – Оставља Господ невернике самима себи. И они се распадају као дрво црвѣточно, из кога је изишла сировина, и по чијој гњилости црви тумарају за храном (МНЈ, 122).

црква ж **1.** (Црква) *хришћанска заједница коју је основао Исус Христѣос благодаћу Духа Свеѣога.* – Христос се назива Жеником а Црква Невестом (ОП, 381). Речима *во вѣеки и во вѣеки* пророк прориче бесмртност дела Христовог, тј. Цркве Његове (ОП, 798). Цркву оживо-

творави и води, као крманаш лађу, Дух Свети (ДП, 17). **2. зграда** у којој се хришћански верници Богу моле, богомоља. – Краљ Владислав подигао је цркву у Херцеговини звану Милешево. И после седам стотина година она је још увек дивна (ЖСС, 147). Црква је спољашњи елемент религије, коме је циљ да развија унутрашњи (Зап. хришћ., 102).

Изр. **матера (мајка) црква** црква у Цариграду, Васељенска *ѡаѡријаршија*. – Веза између Српске цркве и Матере цркве постоји од тада [од Савиног доласка у Никеју код цара и патријарха] непрестано до наших дана (ЖСС, 137). Мајка црква у Цариграду није увек показивала материнску дарежљивост према црквеним провинцијама и није се радо одрицала својих права и власти (ЖСС, 82).

Црнā Гора м *исѡоријски духовни и кулѡурни ѡросѡор срѡског народа (данас самосѡална држава) смешѡен између ѡланина на северу и јужног дела Јадранског мора*. – Ми се клањамо ... духу и праху највећег песника нашег, владике Петра II Његоша ... и клањамо се Црној Гори, што роди и ужеже такву лучу душама нашим (ОЗЈ, 50).

црнорѡзац, -сца м *онај који носи црну ризу, маниѡију, монах, калуђер*. – Међу осталим посетиоцима тада се налазила у Расу и група црнорѡзаца (ЖСС, 14).

Ч

чѡвао, чѡвла м (лат. *clavis*) *клинац, ексер*. – У ноге му [Оресту] чавле ударише, | Све му тело ранама покрише (ОП, 827).

чѡлма ж (тур. *çalma*) *ѡовез, марама омоѡана око феса, ѡурбан*. – Поломише крстове по својим кућама [лакома господа српска] и чалму завише око главе и почеше авдес узимати и по ѡамијама клањати (ИЗ, 13).

чародѡјство с заст. *враѡбина, магија*. – Непријатељи хришћанства ... наводе примере великих чудотвораца међу незнабошцима, да би тиме лаковерне обманули, хришћанску веру унизили а незнабоштво, чародѡјство, гатарство, сатанинство и свако шарлатанство узвисили (ОП, 460).

чѡша ж (и у изр. ~ *страдања*) библ. *неизбежан догађај*. – Ти се не жалости, чедо, због растанка. То је општа чаша свију и свакога; овде се ми растајемо, али састаћемо се тамо, где више нема растанка (ОП, 113). Шта значи молитва о Чаше? И зашто се Господ молио, да га мимоиђе чаша страдања (Мат. 26, 42)? Значи, да нико не треба да тражи опасност, али кад опасност дође, хришћанин треба да је прими и издржи храбро (ОП, 98).

чѣднѡст, -ости ж *морална чистѡиѡа, честѡиѡсѡи*. – Сви су се дивили његовој [Савиној] чедности (ЖСС, 11).

чѣдо с *деѡе*. – Господ Бог, по величини своје доброте, подари им мушко чедо (ЖСС, 10).

Изр. **чеда Божја** *народ, људи створени од Бога*. – Сведочанство о Богу које долази кроз очи може нас и довести у сумњу да смо и ми чеда Божја (ОП, 361).

чѣловођа м *онај који је на челу, њредводник*. – Многи патријарси Пећски претрпели су мученичку смрт као пастири и человође народне (ОЗЈ, 78).

через предл. (рус. через) *кроз*. – Вран Гавран пролажаше через села и градове (Свеч., 90).

чертог м (рус. чертог) *дворац, дом*. – Увенча је [преподобну Ксенију] Господ венцем бесмртности, | Уведе у чертог вечите радости (ОП, 64).

чѣсно прил. сткњ. *са чаишћу, часно*. – Пименија извади тело свога сина и чесно га погребе (ОП, 340). Пострадаше сви чесно, и увенчани венцима бесмртне славе преселише се у царство Христа Бога нашега (ОП, 599).

чѣснѡст, -ости ж (рус. честность) *неѡрочносѡи, чистѡиѡа*. – Ако хоћемо да се геене избавимо и царство задобијемо, треба да смо украшени од обе стране: и правотом догмата и чесношћу живота (ОП, 40).

чѣст ж сткњ. *досѡјансѡиво, часѡи*. – Док крштени не познаше силу крста свешћу – | Тим си и ти завршио службу своју с чешћу (ОП, 131).

чѣстан, -сна, -сно [,чесан“] сткњ. *часѡан, ѡишѡен*. – Чист и чесан брак је препун узвишености (ОП, 378). Као муж чесан, правичан и милостив беше Севастијан омиљен веома од војника својих (ОП, 929).

чѣствовати, -ствујѣм несвр. *ѡишѡоваѡи, уважаваѡи*. – Чујем да ме зовете оцем, али не видим да ме чествујете срцем (ОП, 15). У старости пресели се [преп. Прокопије Декаполит] у царство Божје где гледа с радошћу живе ангеле и светитеље, чије је ликове на иконама чествовао на земљи (ОП, 146). Св. Марина одговори ... [да се неће поклонити] ... мртвим идолима, који нити сами себе познају нити пак знају, да ли их ми чествујемо или бешчествујемо (ОП, 510).

четврѡтак, -тка м *чеѡврѡи дан у седмици, ѡосвећен свѡиим аѡсѡолима Божјим и свѡиом Николи Мирликијском* (Есеји, 86; МП, 141).

четрдесѣтница ж цркв. *ѡомен који се даје умрлом чеѡрдесѣи дан од смрѡи*. – Теодосије нареди, да се Василију држе помени и подушја: трећина, деветина и четрдесетница, како је обичај над мртвима (ОП, 60).

чѣн м у изр. *небесни ~ анђелски ред.* – „Погледај, жено, сина твога ... Погледај га у каквој је части и слави ... Бог га уврсти у небесне чинове“ (ОП, 764).

чино прил. (рус. чинно) *досѣјојансѣвено.* – И тако се сврши литургија, потпуно чино и молитвено на прсима мученика, и сви се причестише (ОП, 758).

чинодејство с цркв. *верски чин, обред који врши свешћено лице у цркви или манастиру.* – Аврамије би протеран из Смоленска и забрањено му чинодејство (ОП, 606).

чинодејствовати, -ствујѣм несвр. *вршишћи чинодејсѣво.* – Аврамије ... не хте поћи у свој манастир нити почети поново чинодејствовати докле год његови клеветници не бише помиловани и пуштени (ОП, 606).

чѣстѣлиште с рлг. *ѣрема римокатолицизму месѣо између раја и ѣакла где душе грешника ѣосле смрћи ѣрѣе и чѣсѣ се од греха ѣре ѣреласка у рај.* – фиг. Србија је грешила и страдала. Њени греси били су пакао њен, њена страдања – њено чѣстѣлиште (Д. Срб., 123).

чѣстити, -ѣм несвр. (људе) *одсѣрањиваѣи зло из некога, лечиѣи (о Исусу Хрѣсѣу).* – Из дана у дан Он је чѣстио људе од демонског гада (Теод., 101).

чѣстосрѣдчан, -чна, -чно *који је чѣсѣа, оѣворена срѣа, искрен.* – Благо ожалосћеним, пониженим и уврећеним; благо праведним и чѣстосрѣдчним – јер кроз тај прозор могу видети утеху и радост, коју је Господ Саваот припремио свима онима, који иду за Христом (ИХ, 80).

чѣстота ж *сѣање онога који је чѣсѣа срѣа.* – Св. Версонуфије ... достигао је био кроз богомислије и молитву необичну чѣстоту и прозорљивост (ОП, 96). *Чѣсѣоѣа* унутрашња несравњиво је важнија од чѣстоте спољашње (ОБЉ, 147).

чѣта и **чѣта** ж *каѣа ѣравославних свешћеника.* – Камо онај типични српски попа са округлом читом на глави, што столећима крштава (Добр., 128).

чѣфлик м (тур. çiftlik) заст. и покр. *земља у ѣоседу сељака, чѣѣлук.* – Жив спрема чѣфлике и тимаре. Кад умре, тапије од чѣфлика и тимара носе злотвори његови (КТП, 82).

човекољубац, -пца м **а.** (Човекољубац) *Бог.* – Са уздигнутим рукама к небу поче [се Сава] молити: „О Ти човекољупче, не презри дело руку Твојих. Ми смо дело Твоје, смилуј се на нас!“ (ЖСС, 124). „Поштеди, Господе! Поштеди, милостиви! Поштеди, човекољупче!“ (ОП, 333). Укрепи нас, Владико, да увек можемо пригрлити добро а одбацити зло, ради славе Твоје, човекољупче, и ради спасења нашег (ОП,

33). **б.** (у служби атрибутива уз именицу „Бог“) *који љуби, воли човека*. – За Бога Човекољупца није знао ни Олимп, ни Египат, ни висина Хималајска, ни равнина Кинеска (Теод., 105). Бескрајна милост Бога Човекољупца не зна за худост и нечистоћу, када је у питању спас деце Божје (НБПГ, 35).

човекољубив, -а, -о *који љуби, воли човека*. – Чему се учимо из ових историјских књига [Старог завета]? Учимо о активном учешћу Божјем ... с добронамерним циљем ... да одврати људе од сатанских сплетки идолопоклонства и да их врати к себи, једином истинитом и човекољубивом Богу (ВС, 11). Буди побожан и човекољубив и спашћеш се (ОБЉ, 89). Бог човекољубиви даје људима све оно што људи од Бога ишту а што им служи спасењу (ОП, 559). Св. муч. Мирон презвитер ... по нарави благ и кротак, богољубив и човекољубив (ОП, 593).

човекољубитељ м (Човекољубитељ) *Исус Христос*. – Човекољубитељ се роди, Најређи, да пригрли на груди своје и оживи љубављу безбројну сирочад Своју, која су дуго гредила из гроба живота у гроб смрти (Бес., 10).

човекољубље с *љубав према човеку као ближњем свом*. – Развращено срце људско ... не прима у себе ни богољубља ни човекољубља (ОП, 139). После страшног земљотреса у Антиохији говорио је Златоуст народу: „Велики су плодови земљотреса. Погледајте човекољубље Господа, који потреса град а утврђује душу, који колеба темеље и укрепљује помисли, који показује слабост града а вољу чини силном! (ОП, 350). Згњечени и оковани човек знао је много, само није знао за некога бога љубави и човекољубља (Теод., 105).

човекољубни, -а, -б *који се односи на човекољубца*. – Глас Исусов кад се њему јави | Испуни га пламеном љубави | Према Христу Богу преславноме, | Преславноме, човекољубноме (ОП, 687).

човекомрзац, -сца м а. *онај који мрзи, љези човека (о сојони, нечестивом)*. – Он се гневио само на Оног Непоменика, Човекомрца, који је праузрочник људског понижења, ослабљености и лудила (ЈЧ, 127). Сви су богови незнабожачки демони; сви су они зли дуси, крвници људски, човекомрци (Теод., 105). Због ... превелике Божије љубави према човеку, ђаво је постао Човекомрзац, те се хтео светити Богу ударом на човека (Јев., 77). **б.** (у служби атрибутива уз појам „сотона“) *који мрзи, љези човека*. – Научени од Човекомрца Сатане они покушаваху да убију Јединог Човекољупца (ЈЧ, 108).

човекопознање с *познање, сјознаја човека*. – Слава нека је Господу Исусу, који нам је дао ову причу [јеванђеље о блудном сину],

као пуну ризницу мудрости, из које поколење за поколењем црпи за себе Богопознање и човекопознање (Омил., 82).

човекоубица м 1. онај који је убио човека. – Нема речи, која би описала ужас, који спопада човекоубицу (ОП, 397). 2. *нейријатилел, демон људске душе (о врагу)*. – Враг рода људског, крвник људски и човекоубица од самог почетка употребио је сва оружја и све сплетке против човека (ОБЉ, 40).

човекоугодност и **човекоугодност**, -ости ж *особина онога који угађа другоме и осећај задовољства које из њога долази*. – Преподобна мати Сара говорила је, да се милосрђе може однеговати. „Чини милостињу, ма то било спрва из човекоугодности, говорила је она“ (РП, 101).

човекохулство с *хуљење, њонижавање човека*. – Понижавање тела људскога ... све је то богохулство и човекохулство (ОП, 792).

човечан, -чна, -чно *ѡрожеѡ човекољубљем, човекољубив*. – Служење Христу оплеменило је србски народ и учинило га најдушевнијим и најчовечнијим народом на свету (Теод., 94).

човечанство с *сви људи, свети*. – фиг. Човечанство у долини пир пирује, но од тога пира ни глас не допире до планине (ОБЉ, 153).

човечност, -ости ж *врлина онога који је човечан*. – Твој син неће да зна ни за ... милосрђе, човечност, снисходљивост (МП, 134).

чокот, -ота м (тур. *çotuk*) *сѡрук, ѡрс винове лозе*. – Созерцавам Господа Исуса као чокот (Јов. 15, 1) ... из кога су никле безбројне плодне лозе у лицу светитеља (ОП, 147). Човек без Христа исто је што и лоза без чокота (ОП, 20).

чревоугодије с (рус. *чревоугодие*) *угађање сѡомаку, ѡретеривање у јелу и ѡићу, сѡомакоугађање, ѡрождрљивосѡ*. – Уздржљивост у храни ... значи ... не предавати се духу чревоугодија: не раздражавати глад у себи (ОП, 928).

чреда ж (рус. *чреда*) *служба; груѡа, ред*. – У то време држао је чреду у храму првосвештеник Захарија, отац Јована Претече (ОП, 85). Свака је чреда знала свој час дана или ноћи, и одлазила је у цркву, да настави читање и појање претходне чреде (ОП, 470).

чтец и **чтец** м цркв. *свешѡеник нижег чина; чѡѡач уѡѡѡѡе*. – Књижевници и чтеци Светога Писма могли су мислити за многе речи пророчке ... да су то речи само од пророка као људи а не од Бога (ОП, 622). У време Никејског Сабора Полихроније беше чтец (ОП, 734). Чтец: Блажени су ништи духом, јер је њихово царство небесно (Дух. лира, 71).

чу́ствен, -а, -о сткњ. *који се ослања (само) на своја чула, мајеријалан, ѿвриан*. – Кад се сломе кола и зауставе на друму, неизбежно ломи се и путник из кола, и не може никуда да макне! Такво је лудо мишљење грубих, чувствених људи. А духовни људи гледају и виде, да кад се сломе кола, путник искаче из кола, оставља их и продужује свој пут и без кола (Омил., 253)

чу́ство с сткњ. *осећање, осећај*. – Созерцавам чистоту Господа Исуса и то ... чистоту погледа и свих чувстава његових (ОП, 42). Мутноока зажмури и голицаше сама своју утробу мутним чувством супериорности (Свеч., 39).

чу́ствовати и **чувствѡвати**, чу́ствујѣм несвр. сткњ. *осећаѣи*. – При сваком греху грешник чувствује страх (Јев., 151). Душа моја све вас посматра | И без очију сад боље види | И без ушију сад боље чује, | Још и без срца јаче чувствује (Дух. лира, 51).

чу́до с *Божја сила и њено ѿказивање*. – Кроз чуда ових неколико откривених светитеља, Бог настоји да оживи, ојача, и оправда веру људи разних земаља или места (ЖСС, 113). Апостоли су видели не једно чудо него многобројна чудеса (ОП, 269).

чудодѣјствовати, -ствујѣм несвр. *чиниѣи чуда у Божје име (о свейѣима и реликвијама)* – Икона [св. Богородице] буде пренета у једну цркву у Калуги, где се и данас налази и чудодѣјствује (ОП, 638). Мошти његове чудодѣјствоваху, и над њима беше подигнут храм во имја св. Созонта (ОП, 651).

чудотвѡрац, -рца м **1.** *онај који ѿвори, чини чуда*. – Преп. Серафим Саровски ... један [је] од највећих руских подвижника, прозорљиваца и чудотвораца (ОП, 11). Балкански Христос је [оличен] ... у светогорским преподобним и плачним монасима, испосницима, молчалницима, пештерницима, духовницима и чудотворцима (ИЗ, 10). **2. а.** (Чудотворац) *Исус Христѡс*. – Стара завеса скривала је спомене, сведочанства о чудесима Чудотворца (Дух. сав., 131). **б.** *додаѣак уз име „Христѡс“*. – Како да одговориш онима који говоре: не може Христос Чудотворац да стане у нашу логику. Одговори просто: станите ви у Његову (ОП, 12).

чу́дотвѡрнѣй, -ѣ, -ѡ *који ѿвори, чини чуда*. – Тело му је [св. Прокопија Јуродива] нађено на улици мртво и снегом покривеном. Над чудотворним моштима сазидан храм (ОП, 485). У Фригији беше једно место звано Хони (погружење) ... и у том месту извор воде чудотворне (ОП, 648). Црква [му је] посветила ... још и све четвртке обичних седмица кроз целу годину, заједно са Светим апостолима – њему чудотворном Николају Мирликијском (Бес., 58).

чудотворство с *иворење чуда, чудоиворносѝ*. – Дарова му [преп. Талалеју] Бог дар чудотворства, те учини многа добра болесним и страдалним људима (ОП, 146). Бог га [преп. Луку Јеладског] обдарио даром чудотворства (ОП, 97). Кроз ствари чиниш чуда, Госпoде, кад људи изгубе дар чудотворства (МНЈ, 65). Бог неће дати дар духовни ... ни чудотворства ... онеме ко је проиграо и на зло употребио дар телесног здравља, или дар земаљског богатства (ОБЉ, 10).

чўма ж *куга*. – Удари чума, која сатираше људе кроз неколико година (ОП, 728).

Ц

целāt, -āта м: Целат је турска реч и означава крвника, односно човека који извршава смртне пресуде (Азб., 196).

целеп м (тур. *celer*, трговац стоком) (у зб. знач.) *крдо сѝоке, сѝока*. – Дотле је та грешница знала само за бол и понижење, мислећи само о уживању, то јест о томе што целепу припада (Есеји, 123).

Ш

шекел м (хебр. *šekkēl*) *иворез, намеѝ*. – Жалио се [народ] на тешка времена, нерадо је плаћао шекел храму, и још нерадије кулучио Римљанима (ЈЧ, 125).

шенлук м (тур. *şenlik*, весеље; забава) *иживљавање уз ѝуцњаву из ѝушака*. – Витештво не значи шенлук крај везаног робља, не значи паликућство и пљачку (РЊ, 190).

шеол м митол. *свеѝ мрѝвих, иодземно царсѝво*. – Народ је тај остао упоран и одбојан према Богу ... не верујући у други живот до врло површно у мрачни шеол (НБПГ, 64).

шесточѝсленици м (у мн.) сткњ. *они којих је укујно шесѝ у збиру (односи се на свеѝог Кодраѝа Коринѝског и осѝале који ѝосѝрадаше са ѝим: Киѝријана, Дионисија, Анекѝа, Павла и Крискенѝа)*. – Проврио је извор воде из земље, који се и данас зове Кодратовим именом и подсећа на јуначку смрт за Христа свих шесточисленика (ОП, 177).

шизмāтик м (нем. *Schisma*) пеј. *ѝрисѝалица шизме, оѝѝадник (од цркве)*. – „Нимало се не плашите тога шизматика [каже папа за српског краља Милутина] но будите одважни и храбри“ (ОЗЉ, 31).

шиљати, -љѐм несвр. арх. *сла̑ти*. – Тајно шиљаше Теодот помоћ разбегнутим хришћанима по планинама, и тајно прикупљаше тела погинулих и сахрањиваше (ОП, 352).

шимѐра ж *варка, обмана, химера*. – Људске мисли су шимере, које лебде на површини свих ствари (ИГИС, 160).

широкòгруд, -а, -о *који има много разумевања за друге, несебичан (о моли̑иви)*. – Постигао [је], да домаћински брине о суседним народима и о целом човечанству са искреном љубављу, молећи се Богу широкогрудом молитвом (Теод., 95).

шкòбла ж **1.** *усѝанова у којој се образују обично деца и млади*. – Нека нам школа буде с вером, политика с поштењем, војска с родољубљем, држава с Божјим благословом (ОБЉ, 155). **2.** *оно шѝо се у њој ѝредаје, учи*. – Ослободити се мрака садашње школе у Европи јесте највећи подвиг од свих подвига, које могу чинити прави људи за спасење своје душе (Номолог., 279).

шкòпац, -пца м *онај који је ушко̑љен, касѝриран*. – Објави је као монаха Анастасија шкопца, по њеној жељи, да би се као жена под мушким видом лакше спасла а и од царевих трагања за њом укрила (ОП, 177).

шовинѝзам, -зма м (фр. chauvinisme) *ригидни облик национализма који, ѝриѝисујући вишу вредносѝ свом народу и ѝоѝицењујући друге, ѝежи искоришћавању и ѝоробљавању других народа и нација и расѝиривању мржње ѝрема њима*. – В. пример под шовинист.

шовѝнист м (фр. chauviniste) *онај који је заѝирован шовинизмом*. – Иако револуционарни националист, Његош није био шовинист. Шовинизам, који искључује срећу свих народа да би само један народ био срећан, стајао је у недоглед далеко од Његоша (ОЗЉ, 41).

штѐдар, -дра, -дро *гоѝов на давање, дарѝжљив*. – Беднима је навек био отворен доступ [кнезу Владимиру] ... и он им је раздавао и храну и новац штедром руком (ОП, 429).

штѐдња ж *умерено ѝрошење добара ради њиховог чувања, сабирања, умножавања*. – Штедња брзо прелази у тврдичлук, а тврдице су велико друштвено и државно зло (ОБЉ, 155).

шчедро прил. (рус. щедро) сткњ. *дарѝжљиво, великодушно, шѝедро*. – Ви примасте светлост од Светога Тројства, | Примасте је Шчедро, расипасте свуда (ОП, 629).

VI. ЗАКЉУЧАК

1. Диференцијални приступ у анализи језика и речника владике Николаја Велимировића допринео је осветљавању језичких (граматичких и лексичких) и лексикографских тема и проблема, који су скупа, сходно изабраном приступу, посматрани из угла савременог српског књижевнојезичког стања. Њихов избор у књизи био је условљен најважнијим карактеристикама језика владике Николаја Велимировића, чија се лингвистичка анализа одвијала у троуглу: језик писца, језик националне заједнице и језик сакралног (црквеног) стила.

У погледу тема и идеја, дело владике Николаја Велимировића припада стваралаштву српских свештеника и монаха у историји српске књижевности и културе, од Светога Саве, Доментијана, Теодосија и других средњовековних стваралаца, преко оних који су имали нарочиту улогу у стварању нове српске књижевности (18. и 19. век) – од генерације Рачана, преко Јована Рајића, Доситеја Обрадовића и Петра II Петровића Његоша, па све до писца српског реализма Светолика Ранковића и других стваралаца. Њихов рад на пољу књижевности имао је изражен просветни, морални, философски и педагошки значај у српском народу. Попут својих претходника, Николај Велимировић је у националном погледу своје стваралаштво усмеравао ка духовном и културном повезивању српскога народа у тада још увек разједињеним областима у којима је живео. Афирмацију националног културног и духовног идентитета владика Николај је налазио у светосавској православној духовности, косовском завету, епској поезији и српском језику. Владика Николај је проницао у семантичке дубине српскога језика, што се огледа у осветљавању појединих речи и обрта (нпр. тумачење народне изреке *и вуци сийни и овце на броју*, објашњење поздравне форме и отпоздрава: *Помози Бог!* и *Бог њи њомогао!* итд.), коришћењу данас ретких језичких форми у своме делу као што су партиципи, лексички архаизми, али и у стварању и употреби ретких, можда и индивидуалних, твореница које не бележе речници савременог српског језика, као што су *џрчизналац*, *државоградийељ*, *кичмоломоло*, *сузарник*, *увређач* и др.

Један од кључних идејних појмова у стваралаштву владике Николаја јесте појам 'свечовек', који је владика употребљавао најпре у значењу у којем су га употребљавали Достојевски и Соловјов, али и у синтетичком значењу појмовног обједињавања најдубљих тежњи Истока, схваћених у идеалистичком смислу, исто тако као што појам *наићчовек* одражава најдубље тежње Запада, који заступају Ниче и његови следбеници. У том смислу, појам 'свечовек' није датост, већ задатост, према којој је човек као појединац и припадник људској заједници призван да постане оно што он није по својој природи, а то је да кроз Богочовека Христа постане свечовек (Биговић 1998: 172). На истом идејном плану *свештосавље* свакако заузима посебно место, будући да је оно наш израз јеванђељског Христовог живота. Промисљајући о положају и месту српског народа међу другим народима и културама, владика Николај је разликовао две димензије тога положаја. Прва је земљописна, тј. географска према којој се Балкан на којем Срби живе налази између Истока и Запада. Друга димензија је идејна сила која „спасава Балкан да не буде и идејно [као што је земљописно] између, него га уздиже изнад Истока и Запада“ (ИЗ, 7). Та идејна сила јесте вера православна и светосавље као православље српскога стила и искуства.

2. Анализа језика владике Николаја Велимировића, која је уз примену диференцијалног приступа обухватила особености на плану морфологије, творбе речи и речника, показала је богатство његовог књижевног израза, чија је говорна база, говор ваљевског краја, у основи савременог српског књижевног језика. По својим књижевним одликама, књижевни језик владике Николаја Велимировића у основи припада такозваном београдском стилу, који је владика оплеменио лексиком црквенословенског језичког наслеђа, затим лексиком коју је понео из свога завичаја и оном коју је сам стварао (нарочито у творби сложеница), створивши тако сопствени књижевнојезички израз. Укупан поглед на језик и стил владике Николаја Велимировића показује пишчево опредељење да се језиком служи слободно, али тако да, уз поштовање општејезичке правилности, не дозволи да се језик отуђи од средстава укорењених у православној књижевнојезичкој традицији и култури. Таквим погледом владике Николаја Велимировића на српски језик може се објаснити, са становишта савременог књижевнојезичког стања, употреба архаичних језичких средстава, међу којима се по бројности и карактеристикама издвајају партиципи (на *-ћи*, *-вши* и *-м(у)*). Нарочито је занимљива употреба партиципских образовања с повратном морфемом *се* (*молећи се*, *-а се*, *-е се*; *множећи се*, *-а се*, *-е се*; *односећи се*, *-а се*, *-е се*

итд.) које не дају граматике савременог српског језика. Такође, анализа је показала да употреба партиципа не мора бити искључиво историјска категорија, већ да може бити и плод савременог синхронизацког процеса, о чему сведоче примери партиципа настали према савременим, актуелним глаголима и њиховим значењима, као што су, на пример, *догоревајућа свећа*, *илач рађајућих створења* итд. Наведене чињенице показују да се процеси у језику одигравају и унутар стила (или стилова) и независно од прокламоване нормe и устаљене граматичке праксе. Употреба партиципа у делу владике Николаја Велимировића, коју су неговали и други писци 20. века, као што су Бранислав Нушић, Момчило Настасијевић, Јустин Поповић и др., представља не само књижевнојезички континуитет предвуковске епохе, већ се одређеним иновативним процесима у њиховом грађењу наш савремени језик њима обогаћује и оплемењује.

3. Појављивање појединих језичких црта у делу владике Николаја Велимировића условљено је врстом текста односно жанра. Именице и придеви с префиксима *без-* и *не-* (*безбожје*, *безбожност*, *безверство*, *бесмрће*, *бешчасник*, *безгневан*, *безмездан*, *безројојни*, *бесилан*, *неженство*, *неосуђивање*, *несреброљубље*, *небиће*, *нештрулежност*, *неискусомужна*, *нештрулежан*, *нелицемеран* итд.), које припадају општесловенском језичком наслеђу, данас представљају специфичност творбеног система сакралног функционалностилског комплекса, будући да је продуктивност ових префикса у неутралном стилу српског језика знатно нижа, често ограничена на индивидуалну и стилски маркирану лексику. Исто тако, међу придевима с префиксом *и-* издвајају се они примери чије се значење не може описати одвојено од лексичког споја с речју којом се означава носилац особине означене придевом (нпр. *и*рeвишњи, *и*рeмилостив, *и*рeмудар, *и*рeумилан (о Божјим лицима), *и*рeблагословeна и *и*рeсвeића (о Богородици), *и*рeйодобни и сл.). Реч је о сталним атрибутима као допунским деловима агиоантропонима односно атрибутима који долазе уз одређене религијске појмове. Осим поменутих, у језику владике Николаја Велимировића издвајају се и друге творенице и начини њихове творбе, као што су глаголи и глаголске именице с префиксом *о-*: *о*благодарити, *о*кројити, *о*бездушити се, *о*бесмртити, *о*небесити се, *о*нечистити се, *о*молитити, *о*йлородити итд.), именице и придеви са заменицом *све-* као првим делом сложенице: *свeдржити* ељ (често у служби атрибутива уз појмове који се односе на Господа), *свeоживити* ељ, *свeживој*, *свeмилост*, *свeмогуство*, *свeдоволност*, *свeдоси*ојанство, *свeйрисуст*во, *свeчовек*, *свeчовечанство*, *свeблаги*,

свевишњи, сведвижњи, свезнајући, свемилосииви, свебогаји, свевидећи, сведелашелни, сведобар, свеједини, свелубавни, свемислосиан, свемилосиив, свемогући, свемудри, свејобедни, свесилни, свехвални, свечујући, сведобедан, сведовољан, свеједини, свесрдан, свесипрашећи, свеуман, свеумирујући, свечовечански, свецео итд.

Међу особеностима језика владике Николаја Велимировића на плану творбе издвајају се творенице са везаним основама (-)слов(-) и -словље (-слов(и)је). Иако је у историјскојезичком смислу знатан број твореница са везаним основама -слов- и -словље (-слов(и)је) настао у процесу калкирања према грчком језику узору, а потом у савремени српски језик непосредно усвојен из црквенословенског, везане основе -слов и -словље (-слов(и)је) из перспективе савременог стања представљају творбена средства са одређеним лексичким значењем, којима се, према одговарајућем творбеном моделу, граде именичке сложенице: *двојеслов* („Двојеслов“), *језикослов*, *Христослов*, *богослов*, *богословље*, *језикословље*, *молићвословље*, *обредословље*, *јразнословље*, *јприродословље*, *свешћенословље*, *славословље* итд. Имајући у виду чињеницу да се од домаћих творбених морфема граде сложенице по истом моделу као што се у стручним терминологијама из разних области знања граде речи специјалне (терминолошке) употребе од грчких и латинских основа, везане основе -слов, -словље (арх. -слов(и)је) сматрамо суфиксоидима семантички еквивалентним основама грчког порекла (уп. -словље / -слов(и)је са -логија односно -слов са -лог).

У творбеној класи сложеница из области српске православне духовности и културе, према нашој грађи, највише је оних добијених слагањем и деривацијом односно комбиновањем ових начина у категорији именица: *благосвѣ*, *богоиздајсѣ*, *богойоуздање*, *богойрошѣ*, *богоразмишљање*, *богослов*, *богословље*, *богохулник*, *браколомство*, *вероисповедање*, *жрѣвојриношење*, *злашћојоклоник*, *идолслужење*, *иконојошћовање*, *крволишћање*, *крсћогонител*, *ангеломрзац*, *баснословац*, *благосвѣ*, *благосвѣител*, *благосвѣ*, *благосвѣ*, *благосвѣ*, *благосвѣ*, *благосвѣ*, *богајољубац*, *богоборац*, *богоборсѣ*, *боговашлоћење*, *боговидац*, *богозаборав*, *богоиздајник*, *богољуб*, *богољубље*, *богомолсѣ*, *богомржња*, *богомрзак*, *богомрзац*, *богоносац*, *богоодрицашѣ*, *богоодсѣ*, *богойознање*, *богословац*, *брашћољубље*, *венцедавац*, *венценосац*, *вероломник*, *вероломсѣ*, *високоумље*, *власћољубље*, *грехојад*, *дангубица*, *дародавац*, *дароносац*, *дрводеља*, *државоградител*, *духоборац*, *душелубац*, *женонесѣ*, *живодавац*, *живојворац*, *живошодавац*, *живошћојис*, *живошћојисац*, *земљоделац*, *земљојоклоник*, *зла-*

шоусіовац, зловерије, зловерник, злоделаїељ, злоделалац, злодеїељ, зломїшљеник, идолоїоклонсіво, идолоїоклоник, иконогонїїељ, иконоїоклонсіво, јасновїдилац, јаснозрїїељ, једновољник, кривоверац, кривоклеїник, крвосмешиник, кривоклеїсіво, крсіборац, крсіносац, маловерсіво, милокрвносі, милосрдносї, народољубац, огњейоклонсіво, олицеїворење, їасїїроначалник, їисмоводїїељ, їравдољубље, їрељубочинац, їрељубочинсіво, їїајновидац итд., а у категорији придева најбројније сложенице су оне настале комбинованим начином творбе (слагање и суфиксација) и суфиксацијом: *библијоверујући, благодарсівен, благоверан, благолеїан, благообразан, благоразуман, благородан, благословен, благосрдан, благочесїив, богоборан, богољубив, богоодсіуїни, богоодсіуїнички, богаїроїшван, богоугодан, богохулан, богомрзак, браколоман, богаїркосан, великоименїї, вероломан, високоречив, доброуман, досїоверан, досїочудан, драговољан, дугоїрїљив, дугочекани, духоборни, духовноморални, душегубни, душожедан, живодаван, живоїворан, живоїодаван, живоїоносни, звероїодобан, злоїамїљив, идоложрїївен, идолоїоклонички, иконоборан, иконоборачки, једнобїїан, крвожедан, крвоїочан, кривоверан, кривоумни, крсіоносан, маловеран, милокрван, милосрдан, многоверујући, многоглагољив, огњезрачан, огњейоклонички, їобедоносан, їравдољубив, їравомисаон, слабокаракїїеран* итд.

4. Лексика српске православне духовности и културе заузима средишње место у делима владике Николаја Велимировића, будући да је аутор своје духовне тежње у животу и целокупном стваралаштву усмеравао ка Богу. У семантичком пољу 'Бог' издвојен је већи број лексема, које се према структури могу сврстати у следеће групе:

1) речи којима се означавају лица Свете Тројице, односно карактеристике које се односе на њих, нпр.: *Дугоїрїљиви, Дугочекани, Живоїодавни, Лучезарни, Многомилосїив, Многоїрїељив, Најмоћнији, Основаїељ, Оїкровїїељ, Победиїељ, Победник, Победоносни, Премилосрдни, Промислиїељ, Свеблагї, Сведржїїељ, Свезнајући, Свемилосїиви, Свемогући, Свемоћни, Свеїрисуїан, Свесилни, Свеїлобїїни, Свеїлоносни, Свеумни, Свеоживиїељ, Свеїлодавац, Сївориїељ, Судбодавац, Хлебодавац, Сушїи, Толковаїељ, Триїосїасни, Тросунчан, Уїешиїељ, Троједан, Човекољубиїељ, Човекољубни* итд.;

2) синтагме и изрази (са именом лица Свете Тројице (и другим блиским појмовима) и одговарајућим атрибутом (описним придевом), атрибутивом (именицом) или именицом у облику посесивног генити-

ва): *благн роднйшељ, Бог велнкн, Бог йосейшнлац, Дух жнвошворнн, Бог сшорн, Бог йрвведнн, велнкн бнше, вечно уменнкн, влднкн (многнмло-сшнвн), Госшод жнвн, врховнн архшјереј, гласодржац Госшод, Госшод жнвн, госшодар жнвошн, Госшод йречуднн, Дух нсшнне, жнводавац Хрнсшос, жнвошворнн Трошца, зндар васнне, ошверзшшељ Раја, очнсшшшељ нечнсшшх дшхова, йасшшр добрн, йобедншељ н сшасшшељ, йомагач журнн, свешлосш неугаснва, снн девојачкн, Слово йрвдечно, сшворншељ сведелашелнн, нзбраннк Божш, крошак Госшод, нешобеднвн јунак, Нови Цар, савладашељ смршн, сведок шшјнн, Хрнсшос жнвошш-давац | жнзнодавац нтд.;*

3) општеупотребне речн употребљене у метафорнчном значењу за нменоване Господа односно прндевн кошма се означава оно што припада Господу нлн се на ннга односн: *вејач, вош, домашнн, жељенн, женнк, нсшок, лекар, небо, јагње, јунак, лекар, највшшн, најмошншн, најмудрн-ш, најсвешшшн, йасшшр, йосейшнлац, сејач, сшас, шемељ, цар нтд.;*

4) као н остале нменнчке твореннце фнгуратнвног значења за нменоване Господа односно прндевн у нменнчкој службн: *брашшолубац, дародавац, добршшвор, душељубац, жнвошворац, нскушшшељ, мнродавац н мнрошшворац, надахншшељ, небодржнн, нешобеднв, йасшшроначалнк, йобеднлац, йремлосшнвн, йремудрн, йросвешшшшељ, йушшвош(а), укључујушн н партншпска образованн кошма се нменује Господ, односно лнца Свете Трошце: *нсходешн (о Свешшом Духу), рашшјушн (о Оцу), скоршшмошнн (о Господу) нтд.**

5. Мешју лекснкком српске православне духовностн н културе у језнку влднкн Николаја нстнче се старокншевнн лекснчки слој – како због самх појмова наше вере кошн се нсказују старнм (црквенословенскнм) језнкком, тако н због стнла кошм се одлнкују богословскн текстовн укотвљенн у традицшн српске духовностн н неног српског језнка. Старокншевна лекснка заступљена је у свнм делнма влднкн Николаја Велимнровнш, како у прознм, тако н у песннчкнм, с тнм што је она, по природн стварн, у највешој мери присутна у *Охрдском йрологу*. Реч је о лекснцн која одражава наносе кншевнх језнка кошм су се Србн служнлн – српскословенског, рускословенског, руског кншевног језнка, славеносрпског, мешју кошма се налазе н хнбрндне творевнне засноване на мешавннн српског народног језнка са другнм језнцнма које су Србн употребљавалн. Рускословенске н руске језнчке црте у стваралаштву влднкн Николаја Велимнровнш често су скупа присутне, тако да се нн у аналнзн оне не могу мешшснобно лако раздвојнш. Шнхов знатан број

у поменутиим делима представља одраз богословског образовања владике Николаја Велимировића, које је утемељено на црквенословенској књижевnojјезичкој традицији, с једне стране, а, такође, као архијереју Српске православне цркве, црквени језик представљао је живо и насушно средство његовог општења с Богом, с друге стране.

6. Речник владике Николаја Велимировића, који је издвојен као посебна целина у књизи, представља опис лексике из дела владике Николаја која примарно припада слоју српске православне духовности и културе. Осим приступа лексичким јединицама као вредносним концептима српске православне духовности и културе, у Речнику је интегрално примењена традиционална семасиологија карактеристична за српску описну лексикографију. У Речнику су се нашле и речи које су с аспекта савременог стања књижевног језика данас ређе у употреби, односно познате мањем броју говорника (непознате речи страног порекла, застареле речи и значења, покрајинизми, дијалектизми итд.). Тиме је и овај слој лексике лексикографски осветљен и обрађен, а истраживачима и читаоцима приближен однос владике Николаја према језичкој прошлости српског народа, као и однос према култури других народа с којима делимо знатан део културне прошлости и памћења.

Српски језик је изражајно средство којим је владика Николај Велимировић изразио своју мисао и духовност, али не само своју, већ и народа којем је своје дело и свој живот посветио. Скретањем пажње стручној филолошкој јавности на језик и речник овог великог мислиоца, изражавамо наду да ће ова књига подстаћи и друге истраживаче српског језика на слична истраживања у различитим научним областима и дисциплинама: граматички, семантици, лексикологији, лексикографији, стилистици, историји српског књижевног језика итд.

ИЗВОРИ И ЊИХОВЕ СКРАЋЕНИЦЕ

- Аг. црк.: Владика Николај. Агонија цркве. *О Европи*. Ваљево: Глас цркве, 2003, 123–72.
- Азб.: Милан Јанковић. *Свети Николај Српски у азбуци свог учења*. Београд: Правослани српски манастир Лелић, 2010.
- Бес.: Владика Николај. *Беседе*. Ваљево: Глас цркве, 2003.
- БПГ: Владика Николај Велимировић. Беседе под Гором. У: Велибор Џомић (ур.). *Беседе под Гором. Нове беседе под Гором*. Београд – Подгорица: Штампар Макарије – Октоих, 2013, 5–225; Епископ Николај. Беседе под Гором. У: Епископ Лаврентије (ур.). *Сабрана дела*. Књ. 4. Шабац: Глас Цркве, 2013, 1–175.
- Вас.: Епископ Николај. Васионик. У: Епископ Лаврентије (прир.). *Сабрана дела*. Књ. 5. Шабац: Глас Цркве, 2013, 851–860.
- ВС: Владика Николај. Вера светих. У: Љубомир Ранковић (ур.). *Вера светих*. Ваљево: Глас цркве, 2003, 7–88.
- Григ. Двојесл.: Николај Велимировић. *Свети Григорије Двојеслов* <www.spc.rs/sr/sveti_grigorije_dvojeslov/> Приступљено 17. 5. 2018. године.
- Диван: Свети Николај Жички. *Диван. Наука о чудесима*. Будва: Манастир Подмаине, 2019.
- Добр.: Владика Николај. Добровољци. У: Љубомир Ранковић (ур.). *Земља недођија*. Ваљево: Глас цркве, 2003, 105–129.
- ДП: Владика Николај. *Духовне поуке*. Ваљево: Глас цркве, 2003.
- Д. Срб.: Владика Николај. Душа Србије. У: Љубомир Ранковић (ур.). *Душа Србије. Устајанак робова. Србија у светлости и мраку*. Ваљево: Глас цркве, 2003.
- Дух. лира: Владика Николај. *Духовна лира*. Ваљево: Глас цркве, 2003.
- Дух. преп.: Владика Николај. Духовни препород Европе. У: Љубомир Ранковић (ур.). *О Европи*. Ваљево: Глас цркве, 2003, 57–78.
- Дух. сав.: Владика Николај. *Духовни савети*. Ваљево: Глас цркве, 2003.
- Евр.: Владика Николај. О Европи. У: Љубомир Ранковић (ур.). *О Европи [и др.]*. Ваљево: Глас Цркве 2003, 5–56.
- Есеји: Владика Николај. Есеји. У: Љубомир Ранковић (ур.). *Изнад Исиока и Зајада. Средњи систем. Есеји*. Ваљево: Глас цркве, 2003, 49–150.
- Жет. Господ.: Владика Николај. *Жетиве Господње*. Ваљево: Глас цркве, 2003.
- ЖСС: Владика Николај. *Животи Светог Саве*. Глас Цркве, Ваљево, 2003.

- Зап. хришћ.: Владика Николај. О западном хришћанству. У: Љубомир Ранковић (ур.). *О Европи*. Ваљево: Глас цркве, 2003, 79–122.
- Зем. нед.: Владика Николај. *Земља недођија*. Ваљево: Глас цркве, 2003.
- ИГИС: Владика Николај. *Изнад греха и смрти*. Ваљево: Глас цркве, 2003.
- Игум.: Владика Николај. Мудра игуманија љубостињска. У: Љубомир Ранковић (ур.). *Жејве Госјодње*. Ваљево: Глас цркве, 2003, 51–73.
- ИЗ: Владика Николај. Изнад Истока и Запада. У: Љубомир Ранковић. *Изнад Истока и Запада. Средњи систем. Есеји*. Ваљево: Глас цркве, 2003, 7–28.
- ИХ: Владика Николај. Књига о Исусу Христу. У: Љубомир Ранковић (ур.). *Нове беседе јод гором*. Ваљево: Глас Цркве, 2003, 73–103.
- Јев.: Владика Николај. Јеванђелске теме. У: Љубомир Ранковић (ур.). *Жејве Госјодње*. Ваљево: Глас цркве, 2003, 75–156.
- ЈЧ: Владика Николај. Једини човекољубац. У: Љубомир Ранковић (ур.). *Нове беседе јод гором*. Ваљево: Глас Цркве, 2003, 105–161.
- Кас.: Николај (Велимировић). *Роман о Касијани. Мисли из Касијане*. Драган Лакићевић (прир.). Београд: Партедон, 2008; Касијана. *Сјослов о љубави*. Православна Епархија бачка. Нови Сад: Беседа, 2009.
- КТП: Владика Николај. *Срјском народу кроз јтамнички јрозор*. Лелић: Манастир светог оца Николаја, 2013.
- Мат. веч.: Епископ Николај. Говор на матурској вечери у Богословији. У: Епископ Лаврентије (прир.). *Сабрана дела*. Књ. 1. Шабац: Глас Цркве, 2013, 11–22.
- МНЈ: Владика Николај. *Молийве на језеру*. Ваљево: Глас цркве, 2003.
- МП: Епископ Николај. Мисионарска писма. У: Епископ Лаврентије (прир.). *Сабрана дела*. Књ. 8. Шабац: Глас Цркве, 2013, 15–297.
- НБПГ: Владика Николај. *Нове беседе јод гором*. Ваљево: Глас Цркве, 2003.
- НД: Владика Николај. Ниче и Достојевски. У: Љубомир Ранковић (ур.). *Ниче и Достојевски. О знаменитим људима*. Ваљево: Глас цркве, 2003, 7–22.
- Номолог.: Епископ Николај. Номологија. У: Епископ Лаврентије (прир.). *Сабрана дела*. Књ. 5. Шабац: Глас Цркве, 2013, 253–320.
- ОБЉ: Владика Николај. *О Богу и људима*. Ваљево: Глас цркв е, 2003.
- ОЗЉ: Владика Николај. О знаменитим људима. У: Љубомир Ранковић (ур.). *Ниче и Достојевски*. Ваљево: Глас цркве, 2003, 23–155.
- Омил.: Епископ Николај. *Омилије*. Шабац: Издавачка кућа „Православац“ [без године издања].
- ОН: Владика Николај. Оче наш. *Вера свейих*. Ваљево: Глас цркве, 2003, 111–122.
- ОП: Владика Николај. *Охридски јролог*. Манастир Лелић, Ваљево, 2008.
- Патр.: Владика Николај. О патриотизму. У: Љубомир Ранковић (ур.). *Земља недођија*. Ваљево: Глас цркве, 2003, 133–162.
- РБ: Епископ Николај. Рат и Библија. У: Епископ Лаврентије (прир.). *Сабрана дела*. Књ. 5. Шабац, 2013, 181–251.

- РДС: Владика Николај. Речи и дела светитеља. У: Љубомир Ранковић (ур.). *Вера свейих*. Ваљево: Глас цркве, 2003, 123–150.
- РН: Велимировић, Николај. *Религија Његошева*. Крушчић: Панонске нити, 2013.
- РП: Владика Николај. Рајска пирамида. *Вера свейих*. Ваљево: Глас цркве, 2003, 89–109.
- РТ: Владика Николај. *Рехабилитација тџела*. <www.pravoslavna-srbija.com/biblioteka/sveti-vladika-nikolaj-rehabilitacija-tela> Приступљено 7. 7. 2021.
- Свеч.: Велимировић, Николај. *Речи о свечовеку*. Ваљево: Глас цркве, 2003.
- СД: Епископ Николај. *Сабрана дела*. Књ. 1–13. Епископ Лаврентије (прир.). Шабац: Глас цркве, 2013.
- Симв.: Епископ Николај. Символи и сигнали. У: Епископ Лаврентије (прир.). *Сабрана дела*. Књ. 5. Шабац, 2013, 323–365.
- СС: Владика Николај. Средњи систем. У: Љубомир Ранковић (ур.). *Изнад Исџока и Зайада. Средњи сисџем. Есеји*. Ваљево: Глас цркве, 2003, 29–48.
- Теод.: Владика Николај. *Теодул*. Ваљево: Глас цркве, 2003; Српски народ као Теодул. У: Љубомир Ранковић (ур.). *Земља недођија*, Глас цркве, 2003, 63–101.
- Цар. зав.: Епископ Николај. Царев завет. У: Епископ Лаврентије (прир.). *Сабрана дела*. Књ. 5. Шабац: Глас Цркве, 2013, 143–174.

ЛИТЕРАТУРА

- Азб. кат.: *Азбучни катџалог*. <<http://www.pravoslavlje.net/index.php?title=%D0%9F%D0%BE%D1%81%D0%B5%D0%B1%D0%BD%D0%BE:Catalogue>> Приступљено 20. 6. 2020. године
- Баич, Ружица, Ксенија Кончаревич. К вопросу о коммуникативных функциях литургического дискурса. У: *Церковь и проблемы современной коммуникации*. Нижний Новгород: Нижегородская Духовная семинария, 2007, 15–27.
- Бајић, Ружица. *Богослужбени језик у српској ѓравославној цркви (ђрошлости, савремено сџање, ѓерсџекџиве)*. Београд: Манастир Бањска и Институт за српски језик САНУ, 2007.
- Бајић, Ружица. Црквенословенски језик у *Охридском ѓрологу* св. владике Николаја Велимировића. *Црквене сџудије* 5 (2008): 265–271.
- Бајић, Ружица. *Лексика из сфере ѓравославне духовности у српском језику и њена лексикографска обрада*. Рукопис докторске дисертације одбрањена на Филолошком факултету Универзитета у Београду 2013. године, 477 стр.
- Белић, Александар. *О језичкој ѓприроди и језичком развџију*. Београд: Завод за издавање уџбеника, 1998.
- Белић, Александар. *Правойис српскохрвајског књижевног језика*. Београд: Завод за издавање уџбеника, 1999.

- Биговић, Радован. *Од Свечовека до Богочовека. Хришћанска философија владике Николаја Велимировића*. Београд: Рашка, 1998.
- Богдановић, Димитрије (прев.). *Свети Јован Лествичник. Лествица*. Бања Лука: Романов, 2008.
- БТР: Андрейчин Л., Ј. Георгиев, Ст. Илчев, Н. Костов, Ив. Леков, Ст. Стойков, Цв. Тодоров. *Български тълковен речник* (доп. и прер. Димитър Попов), четврто издание. София: Издателство, Наука и изкуство, 1996.
- Вежбицкая, Анна. *Семантические универсалии и базисные концепты*. Москва: Языки славянских культур, 2011.
- Верещагин, Е. М. *История возникновения древнего общеславянского литературного языка*. Переводческая деятельность Кирилла и Мефодия и их учеников. Москва: Мартис, 1997.
- Вићентијевић, Косана. Аспекти филозофских мисли владике Николаја Велимировића у функцији савремених изазова ревизорске професије. *Religija i tolerancija* XVI/30 (2018): 253–263.
- Вук, Рј.: Вук Стефановић Караџић. *Српски рјечник* (истумачен њемачкијем и латинскијем ријечима). Треће (државно) издање. Биоград, 1898.
- Вук, НПОсл.: *Српске народне њословице* (скупио их и на свијет издао Вук Стеф. Караџић). Биоград: Државно издање, 1900.
- Вуловић, Наташа. *Лексика у њријовейкама Лазе К. Лазаревића*. Монографије 8. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2010.
- Вуловић, Наташа. *Српска фразеологија и религија*. Монографије 23. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2015.
- Гочанин, Мирјана. Семантичко-деривационно гнездо лексеми *Бог* в сербском језику. У: Мјакнин, А., И. В. Бугаева, Е. В. Плисов (ур.). *Церковь и проблемы современной коммуникации*. Нижний Новгород: Нижегородская Духовная семинария, 2007, 65–76.
- Добрушина, Е. Р., К. Польсков, К. М. Литвинцева, И. А. Хангиреев. От Аббата до Аналоя: фрагмент Лингво-енциклопедического словаря русской христианской лексики. *Вестник ПСТГУ* III/3 (2011): 119–146.
- Драгин, Наташа, Гордана Штасни. Један пример симбиозе црквенословенског и савременог српског језичког израза. *Riječ* 14/1 (2008): 14–2
- Драгићевић, Рајна. *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике, 2007.
- Енци. правосл.: *Енциклопедија њправославља I–III* (штампано с благословом његове светости патријарха српског господина Павла). Димитрије М. Калезић (гл. ур.). Београд: Савремена администрација, 2002.
- ЭССЛПТ: *Энциклопедический словарь – справочник лингвистических терминов и понятий*. Тихонов, А. Н. и др. (ред.). Москва: Флинта – наука, 2008.
- Јелић, Бранислава. *Речник њријоведака Лазе Лазаревића*. Нови Сад: Матица српска, 2008.
- Јерковић, Јован. *Језик Јакова Игњатијевића*. Нови Сад: Матица српска, 1972.
- Јерковић, Јован. *Језик Богобоја Ајћанаџковића*. Нови Сад: Матица српска, 1976.

- Јеротић, Владета. Како замишљама да бих разговарао са владиком Николајем Велимировићем данас (113–141); Из речи и пера Светог владике Николаја Велимировића (142–144). *Од Саве до Павла*. Књ. II. Београд: Задужбина Владете Јеротића – Ars libri, 2018.
- Јовановић, Владан. *Српска војна лексика и терминологија*. Монографије 25. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2016а.
- Јовановић, Владан. Везане основе домаћег (словенског) порекла у морфемској и творбеној структури српског језика. *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику* 69/1 (2016б): 103–113.
- Јовановић, Владан. Партиципска образовања на *-ћи* и *-виши* у савременим текстовима српског православног богословља. *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику* 70/1 (2017а): 87–101.
- Јовановић Владан. Од *сушито* истине до *Сушитога* (прилог лексичко-семантичком опису придева *сушито*). *Језик данас* 9 (2017б): 16–19.
- Јовановић, Владан. Збирни бројеви у граматици и лексикографији. *Научни саопштења слависти* у *Вукове дане*, 47/1 (2018а): 85–96.
- Јовановић Владан. Основа (-)слов(-) и њене проширене варијанте (-)словес-, -словље, -слов(и)је у морфемској и творбеној структури српског језика. *Прилози VII* (2018б): 37–50.
- Јовановић, Владан. Велико слово у религијским текстовима (узус и однос према књижевнојезичкој правописној норми). *Језик данас* 12 (2018в): 15–25.
- Јовановић, Владан. Партиципска образовања презентива (*-ћи*) и пасива (*-м*), и претерита активна (*-[в]ши*) у делима владике Петра II Петровића Његоша у грађи и обради Речника САНУ. У: Јелица Стојановић (ур.). *Српско језичко и књижевно наслеђе на јосифову данашње Црне Горе. Српски језик и књижевност данас: зборник радова са Другог међународног научног скупа одржаног у Подгорици 26–28. маја 2017. године*. Подгорица: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори; Нови Сад: Матица српска; Бања Лука: Матица српска – Друштво чланова Матице српске у Републици Српској, 2019а, 311–324.
- Јовановић Владан. Библијски израз *син чов(ј)еч(и)ји* из угла српске описне лексикографије. *Зборник Мајнице српске за филологију и лингвистику* LXII/1 (2019б): 85–96.
- Јовановић Владан. Именице и придеви са префиксима *без-* и *не-* у савременим текстовима српског православног богословља. *Црквене студије* 17 (2020): 307–319.
- Јовановић, Владан. Поглед на партиципска образовања на *-ћи*, *-виши* и *-м(и)* из угла лексикографског описа савременог српског језика. *Јужнословенски филолог* 77/2 (2021а): 157–183.
- Јовановић, Владан. Обрада предстандардне библијске лексике у историјским речницима описног типа. У: Јасмина Грковић-Мејџор, Исидора Бјелаковић и Марија Курешевић (ур.). *Историјска лексикографија* (зборник радова). Нови Сад: Матица српска, 2021б, 199–223.

- Јовановић, Владан. Народна изрека *И вуци сити и овце на броју* у хришћанској семантичкој интерпретацији. *Језик данас* 18 (2021в): 20–24.
- Јовановић, Владан. Свети Сава и светосавље у делима светог владике Николаја. У: И. В. Бугаева (ур.). *Александар Невски и Савва Србски. Подвиг и свјатост в языке, литературе, культуре, истории*. Москва: Институт славјановедения, 2022а [рад у штампима].
- Јовановић, Владан. Писање религијских појмова из угла српске правописне норме. У: Вељко Брборић, Исидора Бјелаковић (ур.). *Нови Ѣрилози српском Ѣравойису 2*. Нови Сад – Београд: Матица српска – Одбор за стандардизацију српског језика, 2022б, 189–201.
- Јовановић, Гордана. Примери фонетске и творбене адаптације старије књижевне лексике у Речнику српскохрватског књижевног и народног језика САНУ. *Наш језик XXVII/1–2* (1986): 90–92.
- Кашић, Јован. *Језик Милована Видаковића*. Нови Сад: Филозофски факултет, 1968.
- Клајн, Иван. *Творба речи у савременом српском језику*. Први део: слагање и префиксација. Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ – Матица српска, 2002.
- Кодић, Митрофан (прев.). Ј. Брија. *Речник Ѣравославне Ѣеологије*. Београд: Хиландарски фонд при Богословском факултету СПЦ, 1999.
- Кончаревић, Ксенија, Милан Радовановић. *Руско-српски и српско-руски Ѣеолошки речник*. Београд: Службени гласник, 2012.
- Кончаревић, Ксенија. *Сакрална комуникација: нормe, Ѣрадиције, средсѢва*. Београд: Православни богословски факултет, Институт за теолошка истраживања, 2013.
- Кончаревић, Ксенија. *Поглед у ѢеолингвистѢику*. Београд: Јасен, 2015.
- Кончаревић, Ксенија. *Језик и религија (Ѣојмовник ѢеолингвистѢике)*. Београд: Јасен, 2017.
- Кончаревић, Ксенија. Српски језик у светлу теолингвистичких истраживања. *Научни сасѢанак славистѢа у Вукове дане* 50/1 (2021): 235–243.
- Кубрякова, Е. С. и др. *Краткий словарь когнитивной лингвистики*. Москва: Филологический факультет МГУ, 1996.
- Лома, Миодраг. Скерлићева критика „Религије Његошеве“ Николаја Велимировића. *Научни сасѢанак славистѢа у Вукове дане* 26/1 (1997): 341–352.
- Максимовић, Горан. Српски православни свештеници и монаси у српској књижевности 18. и 19. вијека. *Наслеђе* 50 (2021): 27–46
- Маринковић, Живан. *Најбољи васѢиѢач (збирка васѢиѢиних Ѣримера)*. Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве, 1995.
- Милановић, Александар. *КрајѢка исѢорија српског књижевног језика*. Београд: Завод за уџбенике, 2006.
- Милановић, Александар. *Језик Јована СубоѢића*, Београд, 2014.

- Милановић, Александар. Александар Белић и „београдски стил“. У: Драгана Мршевић Радовић (ур.). *Александар Белић – српски лингвиста века*. Књ. 3. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, Међународни славистички центар, 2018, 14–30.
- Милорадовић, Софија, Владан Јовановић. Сложенице с именицом *вода* у српским народним говорима и српској култури. *Наш језик* 50/2 (2019): 753–763.
- Миновић, Миливоје. *Реченица у њрозним дјелима Расѡка Пеѡровића – ѡиѡања динамичноѡи сѡила наше савремене умјетничке ѡрозе (синѡаксичко-сѡиллистичка сѡудија)*. Сарајево: Академија наука и умјетности Босне и Херцеговине, Одјелјење друштвених наука, 1970.
- Најдановић, Димитрије. *Еѡиској Николај*. У: Епископ Лаврентије (прир.). *Сабрана дела*. Књ. I. Шабац: Глас Цркве, 2013, 728–776.
- Никитовић, Зорица. *Сложенице у оригиналним српскословенским дјелима сакралног каракѡера*. Бања Лука: Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци, 2014.
- Новаковић, Стојан. *Српска грамаѡика*. Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1902.
- Павковић, Васа. *Речник ѡезије Милана Ракића*. Нови Сад: Матица српска, 1984.
- Павковић, Васа. Речници језика писаца. У: Милосав Тешић, Рајна Драгићевић, Ненад Ивановић (ур.). *Српска лексикографија од Вука до данас*. Београд: Српска академија наука и уметности, Савез славистичких друштава Србије, 2018.
- Пејчић, Јован. *Поезија и светио*. *Српско духовно ѡесниѡиво*. Београд: Neopress, 2019.
- Перовић, Давид. *Пројаве хриѡћанског еѡоса у Домостѡроју сѡасења, кроз личностѡ, и у богословљу*. *Сѡослови о хриѡѡиѡхији као нарави ѡо Хриѡѡу и о нарави аѡиѡхриѡѡовској*. Београд: Православни богословски факултет, Институт за теолошка истраживања, 2011.
- Петковић, Сава. *Речник црквенословенскога језика*. Сремски Карловци, 1935.
- Пипер, Предраг, Иван Клајн. *Нормаѡивна грамаѡика српског језика*. Нови Сад: Матица српска, 2013. и 2014.
- Попова, З. Д., И. А. Стернин. *Лексическаја система језика*. *Внутренњаорганизаѡия, категориалњњѡ апарат и приеѡы описания*. Москва: Либроком, 2011.
- Поповић, Јустин. *Светѡсавље као философија живоѡа*. Ваљево: Манастир Ђелије, 1993 (фототипско издање).
- Поповић, Јустин. *Богоносни Хриѡѡослов*. Манастир Хиландар, 2007.
- Поповић, Јустин. Осврт на Николајеве Молитве на језеру. У: Епископ Лаврентије (прир.). *Еѡиској Николај*. *Сабрана дела*. Књ. I. Шабац: Глас цркве, 2013, 719–720.

- Правойис српскога језика*. Мато Пижурица (ред.). Нови Сад: Матица српска, 2010.
- Православље*. Новине Српске патријаршије 1308, 15. септембар (2021).
- Протић, Милисав. Био-библиографија (1880–1986). У: Епископ Лаврентије (прир.). Епископ Николај. *Сабрана дела*. Књ. 1. Шабац: Глас Цркве, 2013, 75–525.
- Радовић-Тешић, Милица. *Именице с њрефиксима у савременом српском језику*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2002.
- Радовић-Тешић, Милица. *С речима и речником*. Београд: Учитељски факултет, 2009.
- Радовић-Тешић, Милица. *Грамајџички и лингвистички њојмовник*. Београд: Учитељски факултет Универзитета у Београду, 2011.
- Радосављевић, Артемије. *Нови Златџоустџ*. Поговор написао Атанасије Јевтић. Београд, 2016.
- Радуловић, Зорица. *Језик и сџил Чеда Вуковића*. Никшић: Унирекс, 1994.
- Рајковић, Љубиша. *Језик и сџил у Деобама Добрице Ћосића*. Зајечар: Културнопросветна заједница, 1997.
- Ракић, Радомир (ур.). *Велики њправославни богословски енциклопедџски речник*. Нови Сад: Православна реч, 2010.
- Ранковић, Љубомир. Владика Николај – у служби Богу и роду. У: Владика Николај. *Молићџве на језеру*. Ваљево: 2003, 5–14.
- Ратковић, Драгана. *Песник и емиграција : концевџосфера дома и домовине у џоезији Александра Пејћрова*. Монографије. Књ. 28. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2020.
- Ремнџва, М. Л., В. С. Савельев, И. И. Филичев. *Церковнославјанскиј јазык*. Москва: Филологический факултет, 1999.
- Ристић, Стана, Милана Радић-Дугоњић. *Реч. Смисао. Сазнање*, Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 1999.
- Ристић, Стана, Ивана Лазић-Коњик. *Когнићивни џравац у српској еџнолингвистичџи – џочеци развоја и акћуелни џроблеми*. Монографије 29. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2020.
- РСМ: *Речник српскохрватскџога књџжевног језика*. Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска (I–III), Нови Сад: Матица српска (IV–VI), 1967–1976.
- РСАНУ: *Речник српскохрватскџога књџжевног и народног језика* (до сада објављена 21 књџга). Београд: Српска академија наука и уметности, 1959–.
- РСЈ: *Речник српскога језика*. Нови Сад: Матица српска, 2007.
- РСЛСРП: *Речник славеносрпског језика (огледна свеска)*. Исидора Бјелаковић, Ирена Цветковић Теофиловић и Александар Милановић (прир.). Нови Сад: Матица српска, 2017.
- Свезн.: *Свезнање*. Општи енциклопедиски лексикон I–II. П. Петровић (ур.). Београд, 1937.

- Свето писмо Стараго и Нового заветја. Библија*. Епископ Иринеј Буловић (ур.). Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве, 2018.
- Секулић, Исидора. *Језик и култура*. Нови Сад: Stylos, 2003.
- Скерлић, Јован. Николај Велимировић. *Писци и књиге*. VI. Београд: Издавачка књижевна Геце Кона, 1923, 106–116.
- Скляревская, Г. Н. *Словарь православной церковной культуры*. Санкт-Петербург: Наука, 2000.
- Спасојевић, Марина. *Глаголи на -(j)еџи, -им у корелацији са глаголима на -иџи, -им у савременом српском језику (нормативни и лексикографски аспекти)*. Монографије 17. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2013.
- Станојчић, Живојин. *Синтакса језика Лазе К. Лазаревића. Синтагматски односи*. Библиотека Јужнословенског филолога. Нова серија, књ. 4. Београд: Институт за српскохрватски језик, 1973.
- Станојчић, Живојин. *Граматика српског књижевног језика*. Београд: Креативни центар, 2010.
- Стевановић, Михаило. Попридевлавање глаголског придева на -џи. *Јужнословенски филолог* XVIII/1–4 (1949–1950): 55–85.
- Стевановић, Михаило, Милица Вујанић, Милан Одавић и Милосав Тешић. *Речник језика Пејра II Пејровића Његоша. I–II*. Београд: Српска академија наука и уметности, Црногорска академија наука и уметности Вук Караџић, Народна књига, Обод просвета, Српска књижевна задруга, 1983.
- Стевовић Саво. *Језик Тамиле Сијарића са освртом на дијалекатску основу*. Подгорица: Унирекс, 1997.
- Стефановић, Драгутин. *Песнички језик и стил Владислава Пејковића Дуса*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1974.
- Стијовић, Рада. Нова правописна решења – велико слово (предлог измена). *Наш језик* XLIV/3–4 (2013): 25–30.
- Стијовић, Светозар. *Славенизми у Његошевим јесничким делима*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижевна Зорана Стојановића, 1992.
- Стојановић, Милица. Глаголи са иницијалним морфемским сегментом *обез-* у српском језику. *Српски језик* XXV (2020): 273–285.
- Суботић, Љиљана. *Језик Јована Хаџића*. Нови Сад: Матица српска, 1989.
- Трифунковић, Ђорђе. *Азбучник српских средњовековних књижевних јојмова*. Друго, допуњено издање. Београд: Нолит, 1990.
- Ушаков, Д. Н. *Большой толковый словарь современного русского языка*. Москва, 2005.
- Цейтлин, Р. М. *Лексика древнеболгарских рукописей X–XI вв.* София: Издательство Болгарской академии наук, 1986.
- Шанский, Н. М. *Очерки по русскому словообразованию*. Москва: УРСС, 2010.

- Шијаковић, Богољуб. *Светиосавље и философија животиа. Скица за актиуелизацију међурајине расираве о идеји светиосавља (Retractatio)*. Нови Сад: Православна реч, 2019.
- Штасни, Гордана. Номинације Бога у *Молићвама на језеру* Светог Николаја Велимировића. У: Грковић-Мејдор, Јасмина, Ксенија Кончаревић (ур.). *Теолингвистичка ироучавања словенских језика*. Београд: Одељење језика и књижевности, Српска академија наука и уметности, 2013, 295–320.
- Шуловић, Ксенија, Александра Драпшин. *Николај Велимировић (1880–1956)*. Каталог изложбе. Нови Сад: Библиотека Матице српске, 2005.

*

- Đinđić, Marija. *Yeni Türkçe-Sırpça Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2014.
- Enc.sh. j.: *Enciklopedijski leksikon – Srpskohrvatski jezik*. Živojin Stanojčić, Asim Peco (red.). Beograd: Inter pres, 1972.
- Marojević, Radmilo. *Gramatika ruskog jezika*. Beograd – Novi Sad: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva – Zavod za izdavanje udžbenika, 1989.
- Mrazović, Pavica. *Gramatika srpskog jezika za strance*. Novi Sad – Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2009.
- Peri, Marvin. *Intelektualna istorija Evrope*. Đorđe Krivokapić (prev.). Beograd: Clio, 2000.
- RJA: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. I–XXIII, 1880–1976.
- Skok I– IV: Petar Skok. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. I– IV. Zagreb: JAZU, 1971–1974.
- SSLT: *Slovn k slovanské lingvistické terminologie / Словарь славянской лингвистической терминологии / Dictionary of Slavonic Linguistic Terminology*. I–II. Alois Jedlička (red.). Praha: Academia, 1977–1979.
- Stanojčić, Živojin. *Jezik i stil Iva Andrića* (funkcije sinonimskih odnosa). Beograd: Filološki fakultet Beogradskog univerziteta, 1967.
- Škaljić, Abdulah. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost, 1973.
- Vilhar, Albin. *Latinski citati*. Novi Sad: Matica srpska, 1991.

ЯЗЫК И СЛОВАРЬ СВЯТОГО ВЛАДЫКИ НИКОЛАЯ ВЕЛИМИРОВИЧА (ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНЫЙ ПОДХОД)

РЕЗЮМЕ

Предметом исследования в этой книге является язык владыки Николая Велимировича и его словарь. В книге анализируются два проявления его языка: грамматическое (морфологическое, словообразовательное) и лексическое. Особое внимание уделено словарю анализируемых в книге слов и понятий, особенно из области сербской православной духовности и культуры, а также менее известным словам независимо от того, речь идет об исконных словах или словах иностранного происхождения.

Корпус исследования составляют опубликованные произведения владыки Николая, написанные на сербском языке. В исследовании языковых особенностей произведений владыки Николая был задействован лингвистический подход, что и определило характер метода, применяемого при анализе материала. Формально книга разделена на следующие более крупные разделы: Введение, Взгляд на письменное творчество владыки Николая Велимировича с точки зрения филологической науки, Из грамматических и лексических пластов в прозаических и поэтических произведениях владыки Николая Велимировича, Прописная буква в творчестве владыки Николая Велимировича (вклад в изучение сербской орфографической нормы), Словарь и Заключение. Лингвистический аспект исследования характеризуется дифференциальным подходом к анализу материала. Это подразумевает, что языковой материал рассматривается по отношению к состоянию современного сербского литературного языка – его нормы литературного языка и использования в системе функциональных стилей. Таким образом, язык в творчестве владыки Николая рассматривается в рамках треугольника: язык писателя (*parole*), язык национального сообщества (*langue*) и язык богословского стиля. Поэтому в книге сначала представлены особенности языка, которые можно выделить на основе его

структуры (по частям речи, словообразовательной структуре), а затем представлены результаты анализа в области лексикологических и семантических исследований, а также проблемы, связанные с орфографией в изданиях произведений владыки Николая Велимировича. Если те или иные языковые явления в большей степени связаны с типом текста или жанром, в книге это приводится на примере произведения, в котором подмечена определенная особенность. Принципиальный подход в книге исходит из того, что различие между текстами по их типу не может быть абсолютным, поэтому не настаивается на разделении лексики по этому критерию, что в остальном является известной установкой в исследованиях языка писателей.

Общий взгляд на язык и стиль владыки Николая Велимировича показывает определение писателя пользоваться языком свободно, но таким образом, чтобы при соблюдении общих языковых правил он не допускал отчуждения языка от средств, укорененных в православной литературно-языковой традиции и культуре. Таким взглядом владыки Николая Велимировича на сербский язык можно объяснить с точки зрения современного состояния литературного языка употребление архаических языковых средств, среди которых по численности и характеристикам особое место принадлежит причастиям (на *-ћи*, *-вши* и *-м(и)*).

Словарь владыки Николая Велимировича, составляющий отдельную часть книги, был написан с двумя целями. Первая цель – представить описание лексики из произведений владыки Николая, которая в первую очередь относится к слою сербской православной духовности и культуры, поскольку она занимает центральное место в языке писателя, а вторая цель состоит в том, чтобы посредством описания лексики в словарной части книги внести вклад в сербскую описательную лексикографию, в частности в ее теоретическую часть, связанную с микроструктурой словарной статьи. Иногда в словаре также встречаются слова, которые с точки зрения современного состояния литературного языка сегодня менее употребительны, то есть известны меньшему числу носителей (устаревшие слова и значения, провинциализмы, диалектизмы и т.п.). Тем самым, с одной стороны этот слой лексики освещает язык писателя на лексикографическом плане, а с другой освещает и культурное развитие сербского народа, а также его отношение к культуре других народов, с которыми он разделяет значительную часть своего культурного прошлого и памяти.

Перевод Стефана Милошевича

LANGUAGE AND LEXIS OF THE HOLY BISHOP ST. NIKOLAI VELIMIROVICH (A DIFFERENTIAL APPROACH)

SUMMARY

The subject of research in this volume is the language of bishop Nikolai Velimirovich and the lexis he used. We investigated two facets of his language: grammatical (morphological, word-formation) and lexical. Special attention is given to the glossary of analyzed words and terms in the book, particularly those from the domain of Serbian Orthodox spirituality and culture, as well as the lesser-known ones, irrespective of whether they are words of domestic or foreign origin.

The research corpus is comprised of the published works of bishop Nikolai written in Serbian. The investigation of linguistic features in the works of bishop Nikolai was based on a linguistic approach, which in turn determined the type of method that was applied in the corpus analysis. The book is formally divided into the following sections: Introduction, An outline of the written works of bishop Nikolai Velimirovich from the philological perspective, From grammatical and lexical layers, Orthography and language standard in editions of bishop Nikolai Velimirovich's works, Glossary and Conclusion. The linguistic aspect of investigation applies a differential approach in analyzing the material, which means that the language material was viewed in relation to the current state of the contemporary Serbian literary language – its language standard and usage within the system of functional styles and registers. This entails that language in the works of bishop Nikolai was seen through a triangle comprising the language of the writer (*parole*), language of the national community (*langue*) and language of the theologian's (theological) style. The book thus first presents the specific features of language that manifest themselves at the level of its structure (according to the parts of speech, word-formation structure), which is followed by research findings in the area of lexicological and semantic investigations, as well as problems that concern orthography in the published works of bishop Nikolai Velimirovich. If certain linguistic phenomena are

more closely associated with a text type or genre, it was pointed out in the book, along with indicating the volume in which the observed feature had been found. The general approach in this book stems from the view that the difference between the texts in terms of genre cannot be absolute, and thus there was no insistence upon the classification of lexis according to that criterion, which is otherwise a common feature in investigations of the language of writers.

An overall view of the language and style of bishop Nikolai Velimirovich demonstrated the writer's determination to use the language freely, but in such a way that, even while adhering to general language rules, he did not allow the language to become estranged from the linguistic devices rooted in Orthodox literary tradition and culture. Such a view of bishop Nikolai Velimirovich on the Serbian language can explain, from the viewpoint of contemporary state of the literary language, the use of archaic linguistic devices, among which participles (ending in *-ћу*, *-вши* и *-м(у)*) stand out owing to their numerousness and specific features.

The lexis of bishop Nikolai Velimirovich, which constitutes a separate section in this book, was written with a twofold aim. One is to present an outline of lexis from the works of bishop Nikolai, which primarily belongs to the domain of Serbian Orthodox spirituality and culture, since it occupies a central place in the writer's language, and the other is to present and describe the said lexis so as to make a contribution to Serbian descriptive lexicography in its theoretical facet related to the microstructure of a dictionary entry. In a number of cases, the glossary included words that are from the aspect of the contemporary state of the literary language rather rarely used, that is, known by a fewer number of speakers (outdated words and word meanings, regionalisms, dialectisms, etc.), by means of which, on the one hand, this layer of lexis lexicographically brings to light the language of the writer, and, on the other, sheds light on the cultural development of the Serbian people, as well as their relationship towards the culture of other peoples with whom they share a considerable part of their cultural past and memory.

*Translated by
Tatjana Ružin Ivanović*

РЕГИСТАР ПОЈМОВА

- агиоантропоним 33, 94, 120, 140
агномен 120
аколутија 51
ангел 176, 192
анђео 140
архаизам 152, 161, 162, 163
атрибут 130, 140, 169, 247
атрибутив 140, 141, 166
београдски стил 17, 71
беседа 30, 52, 53, 54
Библија 7, 142, 230
библијска реч, библизам 186
Бог 25, 34, 47, 52, 56, 57, 58, 64, 66, 76, 82, 88, 214
Богородица 37, 54, 88, 111, 131, 139, 165, 168, 169
број 75, 76, 77
везана основа 116, 121
велико слово 165
веронаука 30, 172
вокатив 36, 47, 48, 50
вуковска основица 17
генитив 73, 487
германизам 179
глагол 42, 62, 63, 72, 78, 79, 80, 82, 83, 84, 85, 89, 90, 91, 92, 111, 112, 114, 115, 117, 118, 119, 121, 130.
глаголски придев 78, 84, 85, 90
глаголски прилог 82, 85
гносеологија 28
Господ 7, 12, 18, 25, 30, 31, 32, 48, 50, 51, 52, 53, 56, 61, 62, 66, 69, 74, 75, 77, 79, 82, 86, 88, 89, 94, 97, 103, 105, 107, 108, 110, 111, 123, 124, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 142, 143, 145, 167, 168, 175, 185
грецизам 116, 179
дескриптори 141
дијалектизам 16, 176, 180, 187
диференцијатори 140, 141
дубинска структура (језика) 91

- еволуционизам 150
еволуционист(а) 57
експресинист(а) 25
есеј 26
естетицизам 25
жанр 16, 17, 19, 49, 51
животопис 36, 124
житије 31, 32
завет 59, 61, 62, 64
завештање 49, 62
заменица 73, 156, 166, 167, 168
застарела реч / значење 78, 160, 187
збирна именица 187
значање речи (лексичко значење, семантика) 93, 108, 109, 110, 115, 116, 118, 119, 123, 131, 170, 175, 178, 181, 183, 184, 185
ијекавски изговор 49, 187
именица 72, 76, 77, 92, 93, 94, 99, 111, 115, 122, 131, 166, 485
Исус Христос 18, 29, 30, 31, 32, 34, 47, 48, 52, 53, 56, 69, 75, 77, 79, 81, 83, 87, 88, 90, 108, 114, 123, 124, 125, 127, 129, 132, 133, 134, 135, 137, 139, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 155, 158, 165, 168, 180, 469
(и)галијанизам 179, 188
јеванђеље 44, 53, 139, 147, 184
језик писаца 16
квалификатор 93, 115, 153, 180, 181
књижевност 8, 9, 10, 14, 17, 21, 25, 40, 43, 45, 49, 59, 60, 153
комполит 130
компоненцијална анализа 182
концепт 63, 149, 175, 181, 182, 183, 184, 185
концептуализација 183
лексикографија 16, 21, 162, 163, 174, 182
одредница 85, 174, 175, 176, 177, 178, 185
партицип 36, 46, 78, 84
покрајинизам 16, 176, 180
правопис 165, 174, 177
предикат 84, 89
префикс 57, 92, 93, 99, 107, 111, 130
префиксоид 116
придев 72, 73, 74, 77, 84, 85, 90, 91, 92, 107, 118, 119, 126, 128, 130, 132, 138, 140, 141, 166, 167, 169, 177
речник („књига, лексикон“) 16, 87, 91, 92, 131, 161, 174, 175, 177, 178, 180, 181, 184, 186

речнички чланак 16, 72, 174, 175, 176, 177
русизам 8, 89
синоним / синонимија 162, 163, 174, 176, 181
синтагма 62, 112, 115, 120, 126, 135

славенизам 152, 154, 178, 180
сложеница 21, 34, 116, 117, 119, 120, 121, 122, 123, 126, 129, 130, 131, 163
социолект 20, 21
социолингвистика 20
сраслица 117, 121, 126
субјекат 22, 72, 73, 84, 107, 168
суфикс 115, 117, 119, 120, 121, 163
суфиксација 121, 126, 130
суфиксоид 116, 117, 121
Творац 110, 132, 166
творба речи 16, 71, 92, 93, 99, 107, 111, 112, 115, 116, 117, 119, 121, 130, 162, 163
извођење (деривација) 122, 126, 130
слагање (композиција) 121, 122, 126, 130, 175
срастање (синтаксичка творба) 117, 118, 121, 122, 126
твореница 40, 78, 107, 115, 116, 120, 121, 151, 180
теолингвистика 8, 19, 20
теологија 9, 10, 14, 18, 26, 28, 44, 45, 60
теорија прототипа 182
употребна вредност лексеме 86, 180, 185
философија 7, 9, 10, 17, 18, 22, 23, 26, 28, 38, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 64, 69, 75
функционална стилистика 16, 19, 20, 86, 91, 93, 115
хришћанство 22, 40, 41, 52, 57, 65, 66, 131
црква 39, 67, 73, 79, 142, 148, 165, 167, 170, 171, 176, 185, 186
црквена поезија 14, 46
црквено-религијски стил 20
црквенословенизам 21
црквенословенски језик 30, 154, 188
чтеније 52

ИМЕНСКИ РЕГИСТАР

- Амфилохије (Радовић) 29, 46
Андрић, И. 12, 13
Атанасијевић, К. 39, 149
Атанацковић, Б. 13, 85
Баич, Р. в. Бајић, Р.
Бајић, Р. в. Левушкина, Р.
Балтић, Љ. 85
Белић, А. 84, 167, 490
Берксон, А. 40
Биговић, Р. 46, 47, 52, 59, 64, 69, 175, 185, 482, 491
Богдановић, Д. 107, 491
Бошковић, Р. 13
Вежбицка, А. 182, 491
Верещагин, Е. М. 116, 491
Видаковић, М. 13
Вићентијевић, К. 14, 15
Вјежбицка, А. в. Вежбицка, А.
Вујанић, М. 13, 496
Вујић, В. 39, 69, 151
Вуковић, Ч. 13
Вуловић, Н. 8, 13, 20, 173, 180, 181, 491
Гаврило (Дожић) 12
Гочанин, М. 20, 491
Дарвин, Ч. 39, 41, 149
Дис, В. П. 13
Добрушина, Е. Р. 491
Достојевски, Ф. М. 22, 26, 27, 40, 41, 68, 69, 129, 151, 482
Драгин, Г. 21, 130, 491
Драгићевић, Р. 182, 491, 494
Драпшин, А. 14, 46, 491
Дучић, Ј. 55
Ђинђић, М. 8, 178, 497
Ђонових, Ј. 85
Ђурић, М. 39, 69, 151
Елезовић, Г. 92
Живановић, Ј. 85
Змај, Ј. Ј. 42
Зорић, П. 49
Игњатовић, Ј. 12
Илић, Ј. 86
Иринеј (Буловић) 59, 60, 491
Јелић, Б. 173, 491
Јерковић, Ј. 13, 491
Јеротић, В. 49, 491
Јовановић, В. 13, 20, 42, 46, 71, 77, 90, 115, 121, 165, 172, 180, 492
Јовановић, Г. 153, 492
Јовановић, М. 17
Јустин (Поповић) 8, 18, 30, 36, 40, 46, 69, 86, 92, 151, 492
Калезић, Д. 491
Караџић, В. С. 108, 109, 167, 491
Кацнељсон, С. Д. 182
Кашић, Ј. 13
Клајн, И. 78, 84, 107, 116, 178, 493
Кнежевић, И. 20
Кончаревич, К. в. Кончаревих, К.
Кончаревих, К. 19, 20, 140, 141, 165, 176, 493, 497
Косановић, С. 17
Кубрякова, Е. С. 183, 493
Лазаревих, Ј. 13, 173, 491
Лазих-Коњик, И. 184, 495
Лалић, М. 13
Левушкина, Р. 8, 13, 19, 20, 21, 30, 31, 33, 36, 103, 120, 131, 140, 141, 165, 180, 490
Литвинцева, К. М. 491
Лома, М. 14, 45, 493
Максимовић, Г. 17, 493
Маринковић, Ж. 55, 56, 57, 58, 135, 140, 149, 493
Маројевић, Р. 85, 493
Медић, Ф. 40
Милановић, А. 13, 17, 493
Милорадовић, С. 142, 494

- Миновић, М. 13, 494
 Митриновић, Д. 27, 39, 151
 Митрофан (Кодић) 107, 168, 493
 Мојсеј (Петровић) 153
 Мушицки, Ј. 67
 Најдановић, Д. 40, 52, 151, 494
 Настасијевић, М. 92, 483
 Ненадовић, Љ. 13, 86
 Никитовић, З. 116, 123, 129, 131, 176, 495
 Николај (Велимировић) 1–509
 Николајевић, Ђ. 17
 Ниче, Ф. 22, 23, 26, 39, 41, 69, 96, 151
 Новаковић, С. 167, 494
 Нушић, Б. 92, 483
 Његош, Петар II Петровић 12, 43, 44, 45, 46, 55, 68, 92
 Обрадовић, Д. 39, 67
 Одавић, М. 13
 Павковић, В. 13, 173, 494
 Пејчић, Ј. 49, 494
 Перовић, С. 494
 Петковић, С. 34, 495
 Петровић, С. 21
 Пешикан, М. 153, 494
 Пипер, П. 78, 84, 495
 Попова, З. Д. 182, 183, 184, 494
 Поповић, Б. 17
 Поповић, Ј. С. 92
 Протић, М. 14, 25, 44
 Пупин, М. 55
 Радић-Дугоњић, М. 182
 Радовановић, М. 176, 495
 Радовић-Тешић, М. 13, 85, 93, 153, 154, 161, 162, 163, 495
 Радуловић, З. 13
 Рајић, Ј. 17, 481
 Рајковић, Љ. 13, 495
 Ракић, М. 12, 13, 495
 Ракић, Р. 496
 Ранковић, Љ. 10, 11, 12, 495
 Ранковић, С. 60
 Ратковић, Д. 13, 495
 Ремнева, М. Ј. 153, 178, 496
 Ристић, С. 182, 184, 495
 Савельев, В. С. 496
 Савић, М. 27, 69
 Секулић, И. 25, 49, 77, 78, 496
 Селесковић, М. 39, 151
 Сијарић, Ђ. 13
 Скерлић, Ј. 14, 17, 25, 44, 45, 60, 496
 Склјаревская, Г. Н. 110, 496
 Сланкаменац, П. 39, 151
 Соловјов, В. 22, 69, 482
 Спасојевић, М. 8, 78, 496
 Станојчић, Ж. 13, 16, 496
 Стевановић, М. 13, 84, 86, 173, 174, 496
 Стевовић, С. 13
 Стернин, И. А. 182, 183, 184, 494
 Стефановић, Д. 13
 Стијовић, Р. 165, 167, 169, 171
 Стијовић, С. 154, 178
 Стојановић, Д. 40, 151
 Стојановић, М. 120, 496
 Суботић, Ј. 12
 Суботић, Љ. 13, 496
 Тешић, М. 495, 496
 Трифуновић, Ђ. 29, 496
 Ђорац, М. 13
 Ђосић, Д. 13, 495
 Ушаков, Д. Н. 110
 Филичев, И. И. 495
 Хангиреев, И. А. 493
 Хаџић, Ј. 12, 92
 Цейтлин, Р. М. 108, 110, 116, 496
 Црњански, М. 12
 Чајкановић, В. 92
 Шанский, Н. М. 117, 496
 Шијаковић, Б. 38, 39, 41, 55, 69, 149, 151, 497
 Шпенглер, О. 40, 151
 Штасни, Г. 13, 21, 130, 131
 Шуловић, К. 14, 46, 497
 Đinđić, М. в. Ђинђић, М.
 Mrazović, Р. 85
 Marojević, Р. в. Маројевић, Р.
 Peri, М. 22, 23, 40, 150, 497
 Skok, Р. 117, 497
 Stanojčić, Ž. в. Станојчић, Ж.
 Škaljić, М. 497
 Vilhar, А. 150, 497

О АУТОРУ

Владан Јовановић, виши научни сарадник Института за српски језик САНУ, рођен је 1977. године у Крушевцу. Дипломирао је на Групи за српски језик и књижевност Филолошког факултета Универзитета у Београду 2002. године. На истом факултету завршио је постдипломске студије, одбранивши магистарску тезу под насловом *Деминутивне и аугментивне именице у савременом српском језику* (2007). Докторску дисертацију под насловом *Српска војна лексика (с елементима војног језика)* одбранио је на истом факултету 2012. године. Од 2003. године запослен је у Институту за српски језик Српске академије наука и уметности на одсеку (раније пројекту) *Лингвистичка исцртавања савременог српског језика и израда Речника САНУ*.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

271.2-296:81

821.163.41.09:81

ЈОВАНОВИЋ, Владан, 1977–

Језик и речник светог владике Николаја Велимировића :
(диференцијални приступ) / Владан Јовановић. – Београд :
Институт за српски језик САНУ, 2022 (Београд : Службени
гласник). – 507 стр. ; 24 см. – (Монографије / Институт за
српски језик САНУ = Monographs / Institute for the Serbian
Language SASA ; 34)

На спор. насл. стр.: Language and lexis of the holy bishop
st. Nikolai Velimirovich : (a differential approach) / Vladan
Jovanović. – Тираж 300. – Напомене и библиографске
референце уз текст. – Библиографија: стр. 488–497. – Резюме:
Јзык и словарь святого владыки Николая Велимировича:
(дифференциальный подход). – Summary: Language and
lexis of the holy bishop st. Nikolai Velimirovich: (a differential
approach). – Регистри.

ISBN 978-86-82873-86-0

а) Велимировић, Николај (1880–1956) – Језик

б) Књижевност – Језичка анализа

COBISS.SR-ID 79716873